3

ERDÉLYI

ORSZÁGGYŰLÉSI EMLÉKEK.

TIZENÖTÖDIK KÖTET.

(1669—1674.)

A M. KIR. ORSZ. LEVÉLTÁR
KÖNYVTÁRA

MONUMENTA HUNGARIAE HISTORICA.

MAGYAR
TÖRTENELMI EMLÉKEK.

KIADJA

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

TÖRTÉNELMI BIZOTTSÁGA.

HARMADIK OSZTÁLY.

ORSZÁGGYŰLÉSI EMLÉKEK.

BUDAPEST.
A M. TUD. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ-HIVATALA.
(Az Akadémia-épületében.)
1892.

8/43 xx

MONUMENTA COMITIALIA REGNI TRANSYLVANIAE.

ERDÉLYI

ORSZÁGGYŰLÉSI EMLÉKEK

TÖRTÉNETI BEVEZETÉSEKKEL.

A M. TUD. AKADÉMIA TÖRT. BIZOTTSÁGA.

MEGBÍZÁSÁBÓL SZERKESZTI

SZILÁGYI SÁNDOR
RENDES TAG.

✓

TIZENÖTÖDIK KÖTET.

1669—1674.

BUDAPEST.
A M. TUD. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ-HIVATALA.
(Az Akadémia épületében.)
1892.

A M. KIR. ORSZ. LEVÉLTÁR
KÖNYVTÁRA
8°/28.

Budapest, 1892. Az Athenaeum r. társ. könyvnyomdája.

XXIX. FEJEZET.

A M. KIRSZ LEVELTÁR
ÁCHYVTÁRA

I.

Ugyanakkor, midőn Rozsnyay Dávid, a titkos utasítással ellátott követ, a portára küldetett, hogy ott a bujdosók érdekét képviselje, indíttatott el Konstantinápolyba Bojér Sigmond az új kapitiha, kit Bánffy Dénes, a végek kapitánya azzal bizott meg, hogy ott a váradi pasával szemben a végek érdekeit képviselje.[1]) S csakugyan ez utóbbi égetőbb kérdés volt a bujdosók ügyénél is, mert a váradi törökök behódoltatásai napról napra vakmerőbbekké lettek, s az ország nagy területének biztosságát veszélyeztették. Ez a két kérdés dominált akkor a helyzeten s ezek szerencsés eldőlésétől függött Erdély sorsa. Előre lehetett látni, hogy az egyik, mint közvetlenebbül fenyegető — a végek kérdése — szóba fog jönni a febr. 15-ére Fehérvárra összehivott országgyűlésen.

A rendek — rendes szokás szerint — lassan gyülekeztek s csak febr. 18-án jelenhettek meg a fejedelem színe előtt. A szokásos ünnepélyek — névsorolvasás, isteni tisztelet, tisztelgések — után, két tanácsúr áthozta a rendek közé a fejedelmi előterjesztéseket:

1. A portai adó kivetése.
2. A végvidéki katonaság zsoldjának kivetése.
3. Szamosújvár, Kővár, mint végvárak és Görgény megerősítése.
4. Gondoskodás Zajkán és Vulkán harminczadokról.
5. A kolosvári catholicusok átköltöztetése Monostorra, mint a törvény által számukra kiszabott helyre.

---

[1]) L. Törvények és Okiratok I. A Rozsnyaynak adott leveleket Török-magyarkori Államokmánytár IV. 462. s köv. ll.

Csak febr. 21-én kezdették meg a tulajdonképeni tárgyalásokat a vármegyék postulátumainak tárgyalásával. Másnap a Gyerőffy György ügye került napirendre — kinek érdekében a múlt őszszel a császár is írt a fejedelemnek — de eredménytelenül. Ugyan ez nap hallgatták ki Báthory Zsófia követét Bessenyey Mihályt, ki itt ugyancsak a Gyerőffy-ügyben szólalt fel, de magán kihallgatáson a fejedelemnél a sárospataki iskola számára a Bethlen Druzsina hagyományát követelte.[1]) Erről valóban az volt a gyanú, hogy Rákóczynak szerez párthíveket. Ez nap esketék fel a nemrég elhalt két tanácsúr — Haller János és Nagy Tamás — helyére kinevezett két új tanácsurat, Rhédey Ferenczet és Teleki Mihályt. Febr. 24-én folytatták a vármegyék és székelyek postulatumainak, valamint az egyes nemzetek közt fenforgó vitás kérdésekre vonatkozó periratoknak felolvasását s tárgyalását: s egy részök felett határoztak, más részöket a fejedelem elé terjesztették. Ez nap jelent meg a rendek előtt Csuthy Benedek, mint Theököly Imrének képviselője, a Bethlen Druzsina-féle örökség ügyében. Nádasdy s a felsőmagyarországi tizenhárom vármegye ajánlólevelével, melyek a rendek előtt felolvastattak. A folyamodást később vették tárgyalásba, de a követet üres biztatásokkal bocsátották el. (Febr. 28.)

A lakság (t. i. a vármegyék) s a székelyek postulatumai a febr. 25-iki ülésben végleges szövegezésben felolvastattak; a szászok élő szóval terjesztették elé az ő postulatumaikat: ők meg vannak a törvényekkel elégedve, de nem azok alkalmazásával. A fejedelem bejárói s postái ingyen beszállásolásokkal zaklatják a szászokat s annyira kiélik ezeket, hogy adózásra képtelenek lesznek, s ezért a porták leszállítását kérik.

Ez nap olvastatott fel az unitarius püspök folyamodása a kolosvári piaczi templom körül levő boltok ügyében, melyeket tőlük a reformáltak el akartak perelni. A tanácskozásból a rendek kizárták az unitariusokat, de azért nem döntötték el a dolgot, hanem a fejedelem tanácsához tették

[1]) Bethlen János Historia Producta II. 5.

át. Később a fejedelem meghagyta őket e boltok birtokában.[1]) Egy másik folyamodás a catholicusoké volt, kik Kolosvárott új templom építésére kértek engedélyt, ennek eldöntése is a tanácsurakra bizatott.

Következő két napon a fejedelmi tanács készítette elő a postulatumokra s a magánosok folyamodásaira adandó válaszokat, melyeket febr. végén a rendek is tárgyalásba vettek. Kiváló fontosságú ügy márcz. 3-án került szőnyegre, a Zólyomi Miklósé, kit, mint Törökországba bujdosottat, hűtlenségi perben marasztaltak el. Márcz. 4-én Paskó Kristóf ügyében döntöttek, ki már két év óta tartatott fogságban s kinek ügyében egy év előtt is közbeléptek a rendek. Paskó házassága által vagyonra tett szert, s mint eszes és tehetséges ember, a közéletben szerepet játszott, egy verses krónikája s egy emlékirata[2]) népszerűvé tették. De irigyei is voltak, s a különben is gyanakvó természetű Apafival nem tudták elhitetni, hogy nem akart Törökországba szökni.[3]) A rendek most újabban folyamodtak a fejedelemhez, hogy Paskót bocsáttassa szabadon, s a pert ellene a közügyigazgató által indíttassa meg. Ezen s a következő napokon magánfelek folyamodásain kívül a székelyek és szászok közt fenforgó peres kérdéseket s a tanácsurak által egyes folyamodásokra adott végzéseket tárgyalták s ez utóbbiak közül többet módosítottak.

Törvényczikkek alkotásához tulajdonképen csak márcz. 6-án fogtak: letárgyaltak egy pár már elkészült törvényczikket s a tanácsurakat behivatták a gyűlésbe, hogy a fejedelmi propositiók tárgyalásához foghassanak. Most az elnök felvetette a kérdést, hogy előbb a még hátralevő folyamodásokat vegyék-e tárgyalásba, vagy pedigien a portára fizetendő adó felett határozzanak? Erre Bethlen János cancellár felállott: vegyük, úgymond, elé az adó megszavazását, mert ha ez egyszer megvan, a folyamodásokat könnyebben elintézzük, s azt indítványozá, hogy az adót a

[1]) Lásd Jakab Elek Kolosvár története II. 818. l.

[2]) Közölve Történelmi Tár 1890. 25. s köv. ll. Orsz. Eml. XIV. 56. l.

[3]) Bethlen János I. 408.

múlt évben kivetett összegben szavazzák meg. Indítványát, a többi tanácsurak ellenzése daczára, a többség elfogadta.

A következő, márcz. 7-iki napon a fiscalis jószágok birtoklásáról tanácskoztak, s ezen és a következő napokon a kérelmek tárgyalását folytatták. A fejedelem udvari bolondjának is volt egy pere: de elvesztette. A bolond berohant a terembe, s szörnyen szidta a rendeket — »van nekem, két procatorom: Bánffy és Teleki, ezek véghez viszik dolgomat«. De még jobban szidta az itélőmestert: »elhidd — fenyegeté — valamig élek, rajtad kopácsolok«. A gyűlés ez alatt már hosszúra kezdett nyúlni s a székelyek követelték, hogy olvassák fel az articulusokat. Felolvasták. De minthogy a catholicusoknak nem tetszett a válasz, melyet a templom építése ügyében beadott folyamodásukra nyertek, kérték a rendeket, hogy várjanak addig, míg elkészűlnek a fejedelemhez beadandó folyamodással, s e czélból kimentek a gyűlésből. Az alatt míg ők künn voltak, a rendek elfogadták s a fejedelem elé terjesztették az articulusokat — úgy hogy ők tényleg elkéstek a folyamodással, mert a gyűlés az articulusok megerősítése után, másnap bezáratott.[1])

Összesen 16 articulust alkottak.

Az első czikk a fiscus dézsmájából, mely fejedelmi adománynyal a tordaiak birtokába szállott, a tordai papokat megillető negyedrészt továbbra is ezeknek rendelte kiadatni.

A második czikk Fejérvár városát régi, Szent-György naptól Szent-Mihályig terjedő, korcsmáltatási jogában megerősítette. Mivel pedig az országgyűlés tartama alatt a fiscusé volt a bormérés joga — a hány napig a gyűlés tartott, megengedték Fejérvárnak, hogy Szent-György után annyi ideig ő birja a korcsmároltatás jogát.

A harmadik az enyediek ügyében intézkedett.

A negyedik: rabok kiváltása ügyében a visszaéléseket orvosolta.

Az ötödik a hódoltságiak dézsmafizetését szabályozta.

Szabályozták az elitélt rablókkal követendő eljárást. (VI.)

---

[1]) L. Törvények és Okiratok III. *d*).

Zarándmegye Hunyaddal egyesíttetvén, a zarándiakat sokszor »másutt lakó« nemesek védelmezésére is felültették. Elrendelték, hogy a jenei edictum [1]) érvényben tartassék meg. (VII.)

A Rakászon és Újhelyen felállított törvénytelen vámszedők megbüntetését elrendelék. (VIII.)

Az aranyosszékiek és toroczkaiak közt fenforgó viszályok ügyében vizsgálatot rendeltek el. (IX.)

A törvényellenes vámszedéseket eltiltották. (X.)

A székelységi vicetiszteket felhatalmazták, hogy a főbiróval együtt birói végrehajtást eszközölhetnek. (XI.)

A puszta gyanura elfogatott s másfél év óta börtönben sínylődő Paskó Kristóf esete alkalmából törvényt hoztak a hamis vádlók ellen s ezeket rövid útú perre utasították. (XII.)

Gyerőffy György ügyében — kit II. Rákóczy György mint kezest hagyott hátra Lengyelországban — úgy végeztek, hogy azt az összeget, melyet ő kiváltása végett vett fel, az özvegy fejedelemné tartozik neki megtéríteni. (XIII.)

Gondoskodtak a zajkányi és volkányi harminczadokra való felügyeletről. (XIV.)

A Fogaras földéről elbujdosott jobbágyok visszaadásáról intézkedtek. (XV.)

Az utolsó (XVI.) articulus az adót a múlt évben megszabott kulcs szerint vetette ki.[2])

A Theököly-féle követelés ügyében a császár két levelet is írt a fejedelemnek s rendeknek. Választ a császárnak csak áprilban küldtek: a mennyiben a törvénynyel össze lesz egyeztethető, igyekezni fognak a császár kivánatának eleget tenni.[3])

A politikai helyzet fejlődése ez időben attól függött, hogy mi lesz a Rozsnyay Dávid küldetésének eredménye: Panajotnak egy febr. 8-án kelt rövid levele csak annyit

[1]) Erdélyi Orsz. Eml. VII. k. 491. l. Az 1618. octóberi gyűlés IX-ik articulusa. V. ö. a III. számú okiratot, mely ezen articulus keletkezésének indokait számlálja elő.

[2]) Törvények és Okiratok III. *e)*.

[3]) Törvények és Okiratok III. *f)*.

jelentett, hogy Rozsnyay mindent el fog mondani [1]) s ezt is ő hozta magával. Mert ha közvetlen veszély nem volt is, volt elég ok az aggodalomra. A végeken levő török tisztviselők, hír szerint, Zólyomi érdekében ünnepélyes követséget akartak a portára indítni s Rozsnyaynak egyik megbízatása e törekvések meghiusítása volt.[2]) Azt is beszélték a fejedelmi udvarban, hogy Rákóczy a fejedelemséget vadászsza s egynémely nyilatkozat, melyet Bessenyey Mihály, Rákóczy Ferencz követe, borozás közben tett, megerősíté a gyanut [3]); táplálta Bánffy Dénes levele, melyben írta, hogy már is fejedelmi czimmel él s »még az magyarországi királysághoz sem fogván, már is osztja a jószágokat s nemességet« [4]). A különben is gyanakvó természetű fejedelem aggodalmát növelte Kászonyi Mártonnak, a császár követének megérkezése Fejérvárra márcz. végén, ki egyenesen azzal a megbizatással jött, hogy a fejedelmet igyekezzék rávenni, hogy a magyarországi mozgalmaktól távol maradjon s ennek fejében megigérte, hogy a portán ellenségei ellen támogatni fogja, különösen Zólyomi törekvéseivel szemben.

Még Fejérvártt volt Kászonyi, midőn Rozsnyay Kándiából megérkezett a legsajátságosabb leleplezésekkel: ugyanakkor, midőn a Kándiában a magyarországiak érdekei előmozdításán fáradozott a nagyvezérnél, Zrinyi követe, Bukováczky az övétől egészen eltérő ajánlatokkal járult a nagyvezirhez.[5]) Hogy ez ajánlatokat túlzottan, nagyítva közölték Rozsnyayval, az valószinűnek látszik, de az a tény, hogy ez a két követség nem járt egy nyomon, gyanút keltett a nagyvezérben s ez elég volt arra, hogy egyik követség se sikerüljön. Rozsnyay leleplezései után már nem habozott Apafi s ápr. 17-én bőséges hűségi nyilatkozatokkal bocsátotta vissza Kászonyit.[6]) De a Kászonyi útja haza akkor már el

[1]) Török-Magyarkori Államokmánytár IV. 472. l.

[2]) Rozsnyay munkái 396., 507. ll.

[3]) Bethlen J. Historia Producta II. 5. és 14. ll.

[4]) Árpádia II. k. 55. l. közlött levél máj. 4-én kelt, de látszik, hogy ez ügyben már korábban is levelezett a fejedelemmel.

[5]) L. ezeket Rozsnyay munkái 428. l. V. ö. Pauler Wesselényi I. 319. s köv. ll. s Bethlen J. 16. l.

[6]) Bethlen 19. s köv. ll.

volt vágva: már készen volt az elutazásra, midőn a cancellár egy levelet nyújtott át neki, melyből megtudta, hogy Magyarországon forradalom tört ki, Starhemberg grófot Rákóczy elfogta, s az ő visszatérési útja egészen a felkelők kezében van. Itt hát csak Apafi segíthetett, s ez Kászonyit abban a reményben, hogy ügyének Bécsben a császár előtt tolmácsa leend, biztos fedezet alatt Máramarosba kisértette s innen álöltözetben Lengyelországba. Innen kerülő útakon eljutott Bécsbe, »de hogy ott mit mondott rólunk s mit tett érettünk, idővel világosságra fog jönni« [1]).

II.

Erdély beavatkozását a bujdosók ügyébe többfélekép complicálta az, hogy a végeknek folytonos harczot kellett folytatni a határszéli basákkal, bégekkel, kik minduntalan ellenséges indulatú jelentéseket küldtek a portára — hol a Zólyomi-ügy még nem volt végleg levéve a napirendről. A kapitiha Bojér Sigmond Thessalonicában volt a szultán mellett, de április elején, hogy Rozsnyayval találkozzék, Drinápolyba ment,[2]) s ott bevárta a szultánt. Most már az ő feladatává lett, mindent elkövetni, hogy Zólyomi — kinek nótáztatását titokban kellett tartania, — törekvéseiben elő ne mehessen, s e törekvéseinek egyik eredménye volt, hogy kettőt szolgái közül vissza is téritett az Apafi iránti hűségre.[3])

De ennél a két kérdésnél — a végekénél s a Zólyomiénál — fontosabb volt az a harmadik, hogy minő állást foglaljanak el a portán a magyarországi forradalommal szemben? Mielőtt azonban a fejedelem és tanácsurak a teendőkre nézve megállapodásra tudtak volna jutni, a dologban nem várt fordulat állott be. Ugyanaz a Bánffy Dénes, ki máj. 4-én azzal vádolta Rákóczyt, hogy fejedelmi czímmel él, már máj. 9-én arról értesíté Apafit, hogy »azoknak oda ki mint jégen épített bolondoknak nyakuk szakadt s a mit

[1]) Bethlen János i. h. 24. l.

[2]) Török-Magyarkori Államokmánytár IV. k. 480. l.

[3]) Törvények és Okiratok V.

jövendőlénk kezdetén dolguknak, az esett rajtuk; azt hiszem maholnap kit imitt, kit amott mészárolnak fel bennek, mert futni sem tudnak hova.« [1]) Pár nap múlva — máj. 13. — már Rákóczy is írt neki: Bessenyeytől értesült, hogy mivel vádolják. Ő annak még a gondolatjától is irtózik, hogy a két ország közt a békességet felforgassa s kéri Apafit, hogy hitesse el magával ebben való ártatlanságát.[2])

Nem e levél, hanem a forradalom teljes kudarcza, a felkelés gyors elnyomása s az azt követő embertelen szigor, fordulatot idéztek elő Apafi s a tanácsurak magatartásában. Attól fogva, hogy a tizenhárom vármegye kardcsapás nélkül meghódolt s a mozgalom egyik vezére, az agg Bocskay, álöltönyben Máramarosba futott, hogy Ispán Ferencz, Kende Gábor és Farkas, Csernel Pál, Fábián Farkas, Szuhay, Petrőczy s mások sokan Erdélybe menekültek, a helyzet egészen megváltozott. A felső-magyarországi vármegyékkel sokkal szorosabb és bensőbb összeköttetése volt Erdélynek, hogysem összetett kezekkel nézhette volna, hogyan semmisítik meg ott a vallás szabad gyakorlatát s támadják meg az alkotmányt, s a tanácsurak véleménye oda ment ki, hogy mind Bécsben a császárnál, mind a portán közbe kell lépni a bujdosó urak érdekében.[3])

Előbb a portára küldték el Baló Lászlót. A máj. 25-én számára kiállított utasítás [4]) a határszéli basák által elkövetett visszaélések orvoslásának sürgetésével bízta meg őt — de titkos utasítása, mely még lappang, azt tette kötelességévé, hogy a nagyvezért a bujdosók ügyének támogatására nyerje meg.[5]) Ajándékokkal s pénzzel kellően felszerelve [6]) e hó végén indult Drinápolyba, hol a fejedelmet gyanusították, hogy a lázadásra ő bíztatta volna fel a magyarországi urakat,[7]) s hová épen ezért időszerű volt a külde-

[1]) Török-Magyarkori Államokmánytár IV. k. 485. l.
[2]) Ugyanott 486. l.
[3]) L. Törvények és Okiratok VI.
[4]) Megjelent Török-Magyarkori Államokmánytár IV. 488. s köv. ll.
[5]) Bethlen János Historia Producta II. 35. l.
[6]) L. Törvények és Okiratok VI. *a) b).*
[7]) Ugyanott VI. *d).*

tése. Jún. 24-én érkezett Drinápolyba — de a nagyvezér még útban volt. Ezért sietve elibe ment s jún. 29-én útközben fogadtatott is,[1]) tisztességesen ugyan, de a nélkül, hogy választ nyerhetett volna.

A németek előnyomulása s fenyegető fellépése Felső-Magyarországon a kormánynak sok aggodalmat okozott. Tartottak attól, hogy a városokat megerősítvén, Máramaros elfoglalására fognak kisérletet tenni. Huszt várát Erdélynek biztosítni akarta Apafi. De a huszti uradalom egyes részeihez többen formáltak jogot, Bánffy Dénes pedig magának kérte adományoztatni. Ily körülmények közt jún. 17-én Inczédy Pétert oda küldé a fejedelem, hogy biztos adatokat szerezzen az uradalmat terhelő inscriptionális összegről, melyhez a nem rég nótázott Zólyominak is volt, legalább részben, joga.[2]) Egyúttal Balót is figyelmeztette,[3]) hogy a németek fenyegető magatartását használja fel arra, hogy az engedélyt a nagyvezértől eszközölje ki a bujdosók támogatására. Egyúttal pedig Szamos-Újvár alatt vigyázó hadat állítottak a németek lehető beütésének feltartóztatására,[4]) mely azonban szükség esetére támadólag is felléphessen.

Ugyanakkor — jún. 22. — Hedry Benedeket Szathmárra s onnan Bécsbe küldék: hogy a német katonák garázdálkodásai s a vallásüldözések miatt emeljen panaszt, s a császárt a sérelmek orvoslására birja.[5])

De a portára s a hadak eltartására pénz kellett: s minthogy a februári országgyűlés az adót szűk marokkal szabta meg, jún. 19-ről júl. 12-ére Radnótra közönséges országgyűlést hirdetett.[6])

Ez a radnóti gyűlés tisztán csak pénzügyi intézkedést tett. A portán az adót s ajándékokat csak jó pénzben, aranyban, tallérban fogadták el. Rézpénzzel vagy nem teljes értékű aranyokkal nem lehetett ott fizetni. Pedig az adó

---

[1]) Ugyanott VI. *e) f).*
[2]) Törvények és Okiratok VIII.
[3]) Ugyanott VI. *g).*
[4]) Törvények és Okiratok XI.
[5]) Törvények és Okiratok X.
[6]) Törvények és Okiratok IX.

csak olyan pénzzel folyt be, milyen forgalomban volt az országban — rézpénzben s külföldi nem jó pénzben. Azt határozták a rendek, hogy a kereskedő görögök s örmények az adóban begyűlt réz- és rosz pénznek kétharmadát, s a portuson levő tisztek a harmadik harmadot tartoznak teljes értékben jó pénzzel beváltani.

Hogy a végeken levő hadakat lehessen fizetni, elrendelék, hogy az adóhátralékok szigorúan hajtassanak be.

Ezzel aztán a gyűlés eloszlott.[1])

III.

Az adóhátralékokból könnyen lehetett fedezni a szamosújvári tábor költségeit, s mint ennek felállítása mutatja, Apafi nem is lett volna idegen a beavatkozástól, de Baló jelentései óvatosságra intették a fejedelmet,[2]) s aztán be is kellett várni Hedry küldetésének eredményét, kit egy ideig szóval, biztatásokkal tartottak, de midőn nap nap után diadalhírek érkeztek Bécsbe az oktalanúl kezdett forradalom leveréséről: júl. 23-án kiadta Leopold a választ Hedrynek. Gróf Rottal elnöklete alatt bizottságot nevezett ki, mely Eperjesre megy, hogy Magyarországon a békét helyreállítsa, a bűnösöket az ártatlanoktól elválaszsza s a régi békés állapotokat helyreállítsa.[3])

Hedry aug. derekán érkezett meg Bécsből s vele csaknem egy időben Baló is haza jött. Ennek második kihallgatásán már szóba sem jött a bujdosók ügye. A nagyvezér egész mérgesen rivalt rá: ha urad a 49 falut kézhez nem adja, haddal fogom kiforgatni országából.[4]) S ezzel elbocsátá. E fenyegetést azonban nem vette komolyan Apafi, s azután sem szűnt meg a bujdosók ügyét pártfogolni a portán, csakhogy most a kapitiha Bojér útján, kit mindazon embertelenségekről, melyeket a béke helyreállítására küldött biztosok és hadak elkövettek, folytonosan és rendszeresen érte-

[1]) L. Törvények és Okiratok XII.

[2]) Bethlen János Historiája II. 36. l.

[3]) Bethlen János II. 38. l.

[4]) Ugyanott II. 47. l.

sített, hogy arról a nagyvezérnek jelentést tegyen.[1]) Ez ügyben — főként a protestansok üldözése ügyében — Rottalhoz küldte követűl egyik bejáróját Kovács Istvánt, de eredménytelenűl.[2])

A határszéli villongások folytonosan tartottak s a váradi pasa meg-megújuló panaszokkal járúlt a fejedelemhez.[3]) Két oldalon, Zaránd és Hunyad vármegye felől egy, s Várad vidékén másrészről követelték a falukat. Még égetőbb volt a magyarországi hadak fenyegető magatartása s a napirenden levő üldözések, befogatások ügye. Egy a portáról jött parancs, hogy a császárral a békét felbontani ne merje.[4]) óvatosságra intette ugyan, de azért elhatározá Apafi, hogy újabb kísérletet tesz a nagyvezért beavatkozásra birni. Legalkalmasabbnak látszott erre az adó beszolgáltatásának ideje, s midőn szept. végén kinevezte az adót bevivő követséget és annak vezetőjévé Rhédey Ferenczet tette,[5]) ezt bőséges utasításokkal látta el, hogy miképen tárgyalja a magyarországi állapotokat s a még ezeknél is kényesebb természetű behódoltatási ügyeket.[6])

Panajottal szemben titkolja el, hogy deákúl tud s ezért csak tolmács útján értekezzék vele: ez úton egyik-másik titkára rájöhet. A magyarországi ügyekről, az ottani üldözésekről, seregmozgalmakról emlékiratot készíttetett a fejedelem s őt annak törökre fordíttatásával s kézbesítésével bízta meg. Meghagyta neki, hogy a hódoltsági ügyeket maga ne hozza elé, hanem, ha szóba jőnek, válaszsza el egymástól a zarándi s a váradi hódoltságot. Minthogy az, a mi a defterben be van írva, »örökös dolog«, Piri basa összeirását soha se nevezze defternek, hanem csak felirásnak s a végszükség

[1]) L. Törvények és Okiratok XII.

[2]) Bethlen János II. 45.

[3]) L. Törvények és Okiratok XIV.

[4]) Bethlen János II. 49.

[5]) L. Törvények és Okiratok XIII. *f*).

[6]) Ennek az expeditiónak iratai nagyon szétszóródtak. A szultánnak írt levél a főkormányszék ltárában (Török-Magyarkori Államokmánytár VII. 499.), az utasítás Kemény Józs. gyűjteményében (Tör. M. kori Államokm. IV. 497.) s ennek függeléke a Memoriale a Cserey gyűjteményben (Rozsnyay munkái 428. l.).

esetében mutassa ki azt, hogy ha mind azok a faluk elvétetnének Erdélytől, ennek csak három — Fehér, Torda és Küküllő — vármegyéje maradna épen.[1]) Rhédey csak november elején indúlt el a követséggel s az új kapitihával Túry Lászlóval, ki Boér Sigmondot volt felváltandó. Minthogy pedig a portai adót csak aranyban lehetett fizetni, s az arany megszerzése sok nehézséggel járt: Apafi a szokott időnél jóval korábban, még ezen 1670-ik év dec. 1-ére Fehérvárra egyetemes országgyűlést hirdetett.[2])

Rhédeit a portán megelőzték a váradi és jenei pasák küldöttei, kik azzal a követeléssel léptek fel, hogy, ha a követelt faluk nekik nem fognak megitéltetni, a szultán várai őrizetlenül maradnak. Rhédey megérkezése azonban az adóval jó benyomást tett a portán, s minthogy a szultán egész udvarával nagy vadászatra indult, a tárgyalásokat elhalaszták.[3])

Ez alatt megkezdődtek az előkészületek a december 1-ére hirdetett országgyűlésre s ezek közt a zsidósokat törvénybe idézték[4]) s ezek pere a gyűlés alatt csakugyan felvétetett.

Ez egyetemes gyűlés a szokott módon megnyittatván, a fejedelmi propositiók felolvasása után a törvényhatóságok előterjesztéseit s egyesek panaszait vették tárgyalásba. Ezek során felolvasták a cath. status folyamodását is, hogy Kolosvártt — ha már a puszta templomot nem kaphatják meg — adjanak nekik telket templomépítésre. Mielőtt e tárgyban határoznának, elrendelék a kolosvári cath. papok meghallgatását.[5]) Kétségtelenül nagy vita volt a dohányzás elterjedése ügyében, melynek meggátlására a dohánykereskedést eltiltották.

Azon sorrendben, a mint a beadványokat letárgyalták, meghozták a törvényeket is.

---

[1]) Török-Magyarkori Államokmánytár IV. 498. s Rozsnyay Dávid munkái 428. l.

[2]) L. Törvények és Okiratok XV.

[3]) Bethlen János II. 57.

[4]) L. Törvények és Okiratok XVI.

[5]) L. Törvények és Okiratok XVII. *a).*

Az Olt áradata által Oláhújfalutól elszakasztott terület birtoklása ügyében vizsgálatot rendeltek. (I.)

Egy font hús árát egy fillérben állapították meg. (II.)

Intézkedtek az alvinczi híd megcsinálása tárgyában (III.) s a sós hajók közlekedése ügyében. (IV.)

A neje jószágán élő nemesember hatalmaskodási perben elfogható, ha csak neje nem szavatol érette. (V.)

Az Abrudbánya vidékére szökött jobbágyok kiadhatók. (VI.)

Várady Sigmondot s utódait, mert Déva előtt saját földjén országutat csináltatott, felmentették a vámfizetés alól. (VII.)

A hunyadvármegyei őrség adója a tolvajok kergetésére fordíttatik. (VIII.) A postalovakat a tulajdonosok tartozzanak visszaadni a postán. (IV.) A kik a »császár földéről« (Magyarországról) erdélyi területre jőnek marhát lopni, szabadon megfoghatók. (X.)

A XI. czikk a dévai puskások adózását szabályozta.

A sókoczkákat régi nagyságukban kell kivágni. (XII.)

A dohányszivás, pipázás elterjedvén a nép közt, a dohányárulás szigorúan eltiltatott. (XIII.)

A héjasfalvi és sárdi malmok gátjainak megvizsgálására bizottságot küldöttek ki. (XIV.)

Vásár ideje alatt a szabad vásárlást nem szabad gátolni. (XV.)

A részletes táborba szállás idején a székelyek a fejedelem által elrendelt számban tartoznak felülni. (XVI.)

Az aranyosszékiek és tordaiak közt bizonyos erdők ügyében fenforgó perek elintézésére bizottságot küldtek ki. (XVII.)

A ki idegen városban követelése fejében adósa helyett mást tartóztat le, vagy annak jószágát lefoglalja, 200 frton marasztaltatik. (XVIII.)

Horváth András törcsvári harminczados ellen sokféle erőszakoskodásáért vizsgálatot rendeltek. (XIX.)

A hódoltságból menekült mesterembereket vegyék fel a czéhekbe, vagy egészen díjmentesen, vagy a szokott díj egy tizedrészeért. (XX.)

A szászok közt az ingyen gazdálkodás szabályoztatik. (XXI.)

Az udvarhelyiek sóárulását szabályozták. (XXII.)

»Residentiátlan nemesek« mások jobbágyát ne tartóztassák le. (XXIII.)

A székelyek sérelmeinek megvizsgálására és orvoslására bizottságot küldtek ki. (XXIV.)

A moldvai határokon okozott károk orvoslására a fejedelem a vajdánál tesz lépéseket. (XXV.)

A XXVI. és XXVII. a postálkodók visszaéléseinek meggátlásáról intézkedett.

Tordamegyében Dátos puszta falu öt kapu adót fizessen. (XXVIII.)

A XXIX—XXXIII. czikk az adózást szabályozta. Módokról gondoskodtak, hogy a nép megterheltetése nélkül gyűljön össze elegendő jó pénz a portai adó törlesztésére, s e czélból a harminczad-fizetéseken könnyítettek. Mármarosnak s egy néhány szász községnek adója egy részét elengedték. A praesidium fizetésére 6 ft 50 denárt vetettek ki portánkint. Kinevezték a perceptorokat, kitűzték az adó befizetésének határnapjait, s a pontatlan perceptorok megbüntetését elrendelték.

A katonaszökevény székely szolgák felcircálandók, (XXXIV.), de a »szabadsággal élő székelyek«-et nem lehet a hadszolgálatból kikérni. (XXXV.)

A XXXVI. a lippai sószállítást szabályozta.

A XXXVII. az ünnep- és vasárnapok megtartását rendeli.

A kapu összeirásában esett tévedések kijavítandók. (XXXVIII.)

A XXXIX-ik czikk a debreczeniek zsarolásának megfékezéséről gondoskodik.

Szilágy-Cseh városát három esztendőre az adófizetés alól felmentették. (XL.)

Az aranyosszékiek és toroczkaiak közt fenforgó perek elintézésére bizottságot rendeltek ki. (XLI.)

Hunyad és Zaránd vármegyékben a rablás nagyon

elszaporodván, bizottságot küldtek ki a vizsgálat megejtésére. (XLII.)

Külföldi pénzekkel el lévén az ország árasztva, megbízták a máramarosi vámtiszteket, a szebeni királybiró által kinevezendő két biztost s a szebeni görögök biráját, hogy járjanak utána, hogy mennyi értékben veszik el külföldön ezeket a pénzeket? (XLIII.[1])

Ez országgyűlés alatt kezdődött s annak elején folyt le az öreg Theököly tragoediája Árvavárában, hol ő decz. 4-én meghalt, míg a vár nemsokára németek kezébe került, s ugyancsak dec. 4-én fiának menekülése Likavából Máramaroson át Lengyelországba s onnan Erdélybe. Még mielőtt odaért volna a bujdosó, már letárgyalták a rendek az országgyűléshez benyujtott folyamodását a huszti és hunyadi uradalmaknak őt megillető részei ügyében. A tanács és fejedelem válasza kedvező volt: »ne gondolkozzék Kegyelmed, mert a mihez közi vagyon, el nem veszti.«[2]) Nemsokára maga is megérkezett, — de mennyire másképen mint négy év előtt, midőn még vendég s nem bujdosó volt![3])

A harminczadoknak adott kedvezéssel a rendek főként azt akarták elérni, hogy a jó pénz ne vitessék ki az országból. Épen ezért szükségessé vált a harminczadokat ellenőrizni, s e czélból a fejedelem Csongrády Kristófot küldte ki a harminczadok megvizsgálására.[4])

IV.

Magyarországról napról napra aggasztóbb és leverőbb hírek érkeztek. Még mikor együtt ültek a rendek, hírül adta a fejedelem Rhédeynek, a portai főkövetnek, hogy a német katonák összeütköztek az erdélyiekkel s Csákynét elfogták.[5]) A lőcsei commissió eloszlott ugyan, de Pozsonyban új, szigorúbb ült össze 1671. jan. 3-án. A foglyok sorsa

[1]) Törvények és Irományok. XVII.
[2]) Törvények és Okiratok XVII. *b).*
[3]) Bethlen János II. 58.
[4]) L. Törvények és Okiratok XVIII.
[5]) Árpádia II. 59.

válságosabbá lett, a protestansok üldöztettek s a perek megindíttattak. Mindez sok aggodalmat okozott Erdélyben s az általános elcsüggedést még növelte, hogy Rhédey Ferenczről semmi hírt sem hallottak. Sokkal későbbre érkezett meg, mint ahogy várták: 1671 elején, tele panaszszal, hogy bár sok pénzt kellett kiadnia, semmit sem ért el. Ellenkezőleg — a falvak követelésével a portán nem hagynak fel.[1])

Néhány nap mulva csausz érkezett a portáról Apafihoz a fővezér rendeletével, hogy, ha csak rosszúl járni nem akar, a 49 falut adja ki. A fejedelem szívesen fogadta a csauszt, megajándékozta, de egyúttal ki is jelenté neki: sokkal fontosabb dolog ez, hogysem magamtól elintézhetném. Ebben a dologban csak az ország rendei határozhatnak s ezeket gyors postával összehivatom.[2])

S azonnal febr. 11-én kelt rendeletével márcz. 9-ére Fogarasba egyetemes országgyűlést hirdetett.[3])

A rendek a kitűzött időben összegyűltek. Mindenki érzé, hogy a helyzet Erdélyre nézve annyival válságosabb, mert a császártól támogatásra nem számíthatnak, s hogy a fenyegető veszély elhárítását saját erejükből kell eszközölniök.

Elhatározták, hogy közösen a fejedelem és az ország nevében fényes küldöttséget küldenek a portára, melynek tagjaivá a rendek közül Nemes János, Daczó János, Balogh Máté jelöltettek ki, kik közül a fejedelem Daczót választá. A követség többi tagjaivá választattak: a nemesek közül Csermenyi Mihály s egy szász.[4]) Üres kézzel azonban nem lehetett a követséget elbocsátani, s a szultánnak és divánülő vezérének s a többi portai személyzetnek adandó ajándékok fedezésére adót vetettek ki: minden kapuszám után 2—2 tallért, a székelységre hatszáz tallért s elrendelék, hogy az összegeket szolgáltassák be ápr. 3-ára; a begyülendő összeget a görögök birája — ki mellé biztosúl Horváth Kozma rendeltetett — jó pénzre váltja. Minthogy pedig a

[1]) Bethlen II. 152. Török-Magyarhoni Államokmánytár VI. k. 7. l.

[2]) Bethlen II. 154.

[3]) L. Törvények és Okiratok. XIX.

[4]) Bethlen II. 155—6.

pénz rögtön kellett, a jelenlevő birtokos nemesek 100—500 tallérig terjedő kölcsön adására kötelezték magukat s hasonló arányban vetettek ki kölcsönt a jelen nem levőkre is, a befizetés elmulasztására szigorú büntetést szabván. A visszafizetés napjául április 26-ikát tűzték ki. (I.)

A hús limitatiója ügyében a múlt gyűlésen hozott törvényt oda módosították, hogy jövőre a húsnak szépjét másfél pénzen, az alább valót egy pénzen adják. (II.) S ezzel a gyűlés eloszlott.[1])

Egyúttal a hozzájok küldött csauszt s a temesvári pasát értesítették az elhatározásról s a portai felterjesztéseket is elkészítették: szultánnak, nagyvezérnek s mindazoknak, kikkel összeköttetésben voltak, külön az ország, s külön a fejedelem nevében, kérve, hogy a »a mely földtől adóznak a rendek, annak birtokában tartassanak is meg a rendek«. Ezenkívül a kapucsi basát még arra is kérték, hogy intse meg a jenei vitézeket, hogy addig, míg a portától válasz nem jön, legyenek csendességben s a szegénységnek károkat ne tegyenek. A csausznak pedig szolgálatáért egy erszény pénzt ígértek.[2])

E gyűlés alatt a protestans papok sérelmei is szóba jöttek; némely vármegye nem ad a károsnak törvényes assistentiát, hogy a papok fizetésére s a templomok fentartására rendelt összegek a fizetni nem akarókon behajtassanak; a dézsma vagy quarta fizetésre köteles földek oláh és rácz telepítvényesei nem fizetik a köteles összeget; nem adják meg a bor, búza quartát; néhol adót vesznek a praedicatorok özvegyein. Mindezen panaszok orvoslására a fejedelem rendeletet adott ki a tanácsurak megállapodása szerint s azokkal egyetértve.[3])

Ugyanakkor, midőn Magyarországon a protestansok üldözése javában folyt, emeltek az Erdélyben levő paterek panaszt Rottálnál s kérték, hogy járjon közbe ügyükben

[1]) L. Törvények és Okiratok XX. A jó pénzzel való fizetés a portusok bérszerződésében is ki volt kötve. L. Törvények és Okiratok. XXV.

[2]) Török-Magyarkori Államokmánytár V. 12—17. VII. k. 504. l.

[3]) L. Törvények és Okiratok XXI.

a fejedelemnél. A panasznak nem volt komoly alapja s a fejedelem sietett válaszolni Rottálnak: »bárcsak a magyarországi protestans papoknak sem volna több okuk a panaszra, mint az Erdélyben levő pátereknek!« S nem is késett Apafi az üldözésekről s határsértésekről a portára jelentést tenni.[1])

A havasalföldi vajdától az időben gyakran érkeztek levelek.[2]) s egy pósta azzal a hírrel jött, hogy a porta Zólyominak Erdélybe hozatalát elrendelte, tatárnak, oláhnak kiadatott a parancsolat Erdély elborítására s egy csausz az erre vonatkozó rendelettel közeledik. Május elején Bánffy tól jöttek levelek, hogy a császártól követek jönnek, kik, hír szerint, a bujdosók kiadását követelik. Egyik hír sem volt igaz; a szatmári generális határvillongási ügyben küldött embert, s a török követ semmi olyasmiről nem tudott.[3])

De azért a viszonyok fenyegetőleg alakultak. Igaz, hogy a török követ azt kívánta, hogy a fejedelem az Erdélybe menekült latrokat és zsiványokat adja ki, mert a szultán a császárral kötött békét meg akarja tartani, — de aztán bizalmas beszéd közben megmondta, hogy a szultán a parancsot szószerinti értelemben veszi: adja ki a latrokat, de nem az urakat és bujdosókat.[4]) Hanem Drinápolyból veszélyes hírek érkeztek.

Junius elején — midőn Vingárdon Toroczkay Péter lakodalmán volt a fejedelem — érkezett oda Drinápolyból Brankovics György, Daczó a főkövet, a három követ együttes s a kapitiha máj. 24-én kelt leveleivel. Ez volt az első híradása a követségnek s ez is elég baljóslatú. Nagyon rosszúl fogadták őket, a sátorokba sem bocsátották s midőn végre hosszas várakozás után beadhatták az ajándékokat, a nagyvezér elfogadta őket, de ez elfogadás is újabb meggyalázás volt. Midőn a követ elmondá küldetésök czélját, a nagyvezér kikergette őket sátrából. Jóakaróik által csak

---

[1]) Török-Magyarkori Államokmánytár V. 20—21. ll.

[2]) L. Török-Magyarkori Államokmánytár V. k. 21—25. ll. Lásd Törv. és Okiratok. XXIII.

[3]) Török-Magyarkori Államokmánytár V. 28—30. ll. s Törvények és Okiratok.

[4]) Bethlen János II. 162—74.

nehezen tudták haragját csillapítani, s helyzetöket még súlyosabbá tette az, amit hallottak: ha ki nem adják a defterbe beírt falukat, a szultán hadat fog vezetni Erdélyre. Csak annyi engedményre nyertek kilátást, hogy a falukat egymás mellett fogják kihasíthatni és megengedték nekik, hogy gyors postával értesíthessék a fejedelmet.[1]) Mit volt tenni? Visszaküldték Brankovicsot azzal a jelentéssel, hogy a szultán parancsát végrehajtják.[2])

Kevéssel a tárgyalások befejezése előtt érkeztek a szathmári s kassai kapitányoktól levelek, melyekben ezek a magyarországi bujdosók kiadását követelték. Ez az izenet azért tetszett fenyegetőnek, mert Magyarország felől csakugyan lehetett betöréstől tartani, s hogy készületlenül ne találtassanak, jun. 18-ára Szamosfalvára seregszemle tartása rendeltetett el,[3]) melynek végrehajtásával Teleki Mihály, e sereg parancsnoka bízatott meg, oly utasítással, hogy a kívülről jöhető támadásokat verje vissza, de maga ne lépje át az ország határát. A mustrára bejött nemesség nem akarta magát annak alávetni, mert mustrát csak fejedelem tarthat (miután a meg nem jelenőkre jószágvesztés van szabva, s ilyen ítéletet csak a fejedelem mondhat ki) s még akkor sem engedelmeskedett, midőn Kolosvárról hadakat rendeltek ki. Bánffy azonban egy szép magyar beszéddel lecsendesítette a háborgókat. A mustra megtartatott, legtöbben hazabocsáttattak, de egy részök ott maradt táborban.[4]) S Bánffy gondoskodott róla, hogy ez a tábor még egy ideig együtt maradjon.[5])

V.

A decemberi gyűlésen a dohányárulás ellen hozott törvény szigorát, Csongrádi Kristófnak, a harminczadok megvizsgálására kiküldött biztosnak, jelentésére, azzal enyhítette

[1]) Mindhárom levelet lásd Török-Magyarkori Államokmánytár. V. 40—47. ll. V. ö. Bethlen János 157. l.

[2]) Bethlen János II. 161. l.

[3]) L. Törvények és Okiratok. XXVI.

[4]) Bethlen János II. 169.

[5]) Törvények és Okiratok. XXIX.

a fejedelem, hogy csak az árulást tiltotta el, de az átvitelt megengedte.[1])

Minthogy Bojér Sigmond a múlt évi kapitiha ellen különböző gyanuokok merültek fel, számadás alá vonatott.[2])

Már hónapok teltek el azóta, hogy Brankovics visszament a portára s Daczóék még sem tértek vissza. Végre aug. elején megjöttek, s a fejedelem azonnal aug. 12-én tanácskozásra összehívta a tanácsurakat.[3]) Vele jött egy kapucsi basa mint portai követ, ki a kihallgatáson eléggé nyers hangon kérdezte a fejedelemtől, hogy hajlandó-e a a körösvölgyi falvakat resignálni? »Jó Isten! hova sűlyedtünk Bethlen és Rákóczy óta!« sóhajtá az öreg Bethlen János cancellár. Nem lehetett egyebet tenni, mint meghajolni a porta akarata előtt, s minden, a mit elértek, az volt, hogy a 49 falú egy csomóban hasíttatott ki. A biztosok a helyszinére kimentek s elég sok nehézség után végrehajták a resignatiót.[4])

Még jóformán be sem volt ez az ügy fejezve, midőn új bonyodalom kezdődött. Kucsuk Mehemeddel, a váradi basával eddig is sok baja volt az erdélyieknek, különösen Bánffy Dénesnek, a végek kapitányának, nemcsak a dézsmafizetések ügyében,[5]) hanem mert most az is jogot formált egy csomó, állítólag Várad tartományához tartozó, de eddig be nem hódolt faluhoz. Bíztatva a jeneiek szerencséjétől, tihája mintegy harmincz csausz kiséretében a fejedelemhez küldé, hogy e falukat követelje. A tiha a kihallgatás alkalmával meglehetős szemtelenül viselte magát s átnyújtá a nagyvezérnek egy levelét, melyben ez a kolosi, szolnoki, dobokai faluk átadására szólítá fel Apafit. De ez a levél nagyon gyanusnak tetszett, mert nem volt kelete, s a fejedelem, bármenynyire sürgette a tiha a választ, azzal mentette magát, hogy ő ez ügyben magától, a rendek megkérdezése nélkül, nem határozhat. S csakugyan oct. 3-án kiadott rendeletével oct.

---

[1]) L. Törvények és Okiratok XXVII.
[2]) Törvények és Okiratok XXVIII.
[3]) Törvények és Okiratok XXIX.
[4]) Török-Magyarkori Államokmánytár V. 57. l. Bethlen II. 175.
[5]) Törvények és Okiratok XXXI.

12-ére Fejérvárra nagy sietve egyetemes országgyűlésre összehívta a rendeket.[1])

A rövid határidő mindenfelé nagy feltünést támasztott, s még nevelte azt az a körülmény, hogy Daczó Jánost, az adó beszállításával megbizott főkövetet Brassóból, hol épen az uti készületeket tette, visszahívták, hogy Kucsuk követelésére vonatkozólag újabb utasításokat adjanak neki. Gyorsan és sietve összejöttek a rendek, úgy hogy ezúttal az országgyűlést a kitűzött napon meg lehetett nyitni.[2])

A fejedelem előterjesztése megdöbbentette őket: hiszen a mit Kucsuk követel, az Erdély fele a sóbányákkal együtt. Abban mindnyájan egyetértettek, hogy a portára előterjesztést kell tenni, nagy követséget, fényes ajándékokat küldeni oda. De sokan e nagy nehézséggel járó feladat megoldására Daczót nem tartották elégségesnek, s daczára hogy már hitlevelét is kiállították, keresztül is vitték, hogy helyette Nemes János választatott főkövetté,[3]) kapitiha a korábban megválasztott Gyulay Tamás[4]) maradván meg.

Mindez simán és gyorsan megtörtént ugyan, de nem anélkül, hogy nagy felháborodást ne idézett volna elő. Már a mikor a váradi basa levelét felolvasták nyílt országos ülésen, minden arczon látható volt a megdöbbenés, s amint az intézkedések megtörténtek, elementaris erővel kitört a vihar. Látták az országot lejtőn haladni lefelé, s azért a kormányzási rendszert okozva, megkezdődtek a recriminatiók. »Még a német császárt is elidegenítettük magunktól, hát most kihez forduljunk?« Ez a jelszó azonban nem sokat hatott, mert mindenki tudta, hogy a mi erre vonatkozólag történt, a magyar testvérek érdekében történt. Sokkal jobban hatott, mikor a törvényeket hozták fel, melyeket a tanácsurak hanyagsága és tehetetlensége miatt egészen hatályon kívül helyeztek: itélet nélkül fogdossák az embereket s foglalják el a józá-

[1]) Törvények és Okiratok XXXIII.

[2]) A tanácsnak votumait lásd Török-Magyarkori Államokmánytár V. 76—81. ll.

[3]) Bethlen János II. 184.

[4]) Török-Magyarkori Államokmánytár V. 66. Daczónak Brassóból letétele ügyében írt levelét; lásd u. o. 75. l. reversalisát.

gokat. Hát biz ez igaz volt! magok a tanácsurak is kénytelenek voltak beismerni — de hiszen ők magok sincsenek sokkal jobban, a mint erről a Fleischer elfogatása tanúskodik.

Azonban a tanácsurakat a nemességnek ezen állásfoglalása megrémítette; nem bíztak a fejedelemben s féltek, hogy ki fogja őket a nemesség haragjának szolgáltatni. A veszély megelőzésére »a tanácsurak conceptis verbis összeesküvének és a mennyien valának, annyi párt subscribálának, pecsételének, hogy mindeniknél egy-egy álljon, melyet, ha ki meghal, felesége vagy gyermeke, felszakasztatlan (mert kívül is megpecsételték), a mely tanácsurat legközelebb ér, küldjön annak«.[1]) Ez volt a tanácsurak ligája kölcsönös oltalomra egyaránt a fejedelem és nemesség ellen, »melynek summája ez volt: a fejedelmet olyan excessustól oltalmazzák és olyat semmiképen meg nem engednek; ha pedig mégis csak megfogat valakit, ha különben nem lehet, extremumot, erőt is adhibeálnak megszabadításában.[2])

Másnap oct. 18-án ott folytatták a rendek, a hol tegnap elhagyták: még élesebben vádolták a tanácsurakat, hogy nem igyekeztek a jó viszonyt fentartani a keresztyén fejedelmekkel, nem fejtettek ki semmi erélyt a hazai törvények védelmében s ők okai a haza hanyatlásának. A tanácsurak szorultságukban védték magokat, a hogy tudták: ha ők a legjobb tanácsot adják is a fejedelemnek, vannak mellette olyanok, kik azoknak épen az ellenkezőjét viszik nála keresztül.

Erre lett aztán még csak nagy lárma! »Kik azok, kiabálták, nem kell azokat kimélni!«

Most már a tanácsurak még nagyobb zavarba jöttek! Kiadják-e azokat, kikre valóban gondoltak, s így még nagyobb bajt idézzenek elő? Szorúltságukban két kapitihát

---

[1]) »Communicatis itaque duodecim regni consiliariorum invicem consiliis, omni, quae hactenus inter ipsos fuerat simultate seposita in regni et principis Apafii mutuos usuros consensu, nec alterum ab altero dissensuros conscientiose invicem assecurarunt.« Bethlen János II. 137. l.

[2]) Bethlen Miklós Önéletirása I. 391. l.

neveztek meg: a tavalyit Boér Sigmondot s a harmadévit Székely Mózest, kik egyes urakat azzal vádoltak, hogy Zólyomival tartanak. A rendek felindulását ez nem csendesíté meg s elhatározták, hogy az egész ország menjen a fejedelemhez kérni a baj orvoslását. Úgy történt s a fejedelem ott a rendek jelenlétében meghagyta a közügyigazgatónak, hogy Boért, Székelyt s más a rendek által megnevezendőket fogjanak perbe. Azok névsorát pedig, kiket a fiscus javaikban károsított, nyújtsák be.[1])

Megtörtént. A rendek pontonként sorolták fel a sérelmeket, előadták azt is, hogy melyek nem tartattak meg a fejedelmi conditiók közül. A fejedelem válaszában minden egyes pontra felelt, külön-külön megjelelvén azokat, melyek elintézése a közelebbi országgyűlésre marad.[2])

Gyűlés végével Nemes János elindúlt a portára, de már Brassóból levelet írt, hogy az adó és ajándékok teljes összegét nem kaphatta kézhez. S ugyanakkor Tűrytől is jött értesítés, hogy a nagyvezér az egész 30000 aranyat kitevő adónak aranyban leendő beszolgáltatását kívánja.

VI.

Az évi rendes országgyűlés határideje nov. 25-ére tűzetett ki.

Néhány nappal a határidő bekövetkezése előtt az a hír volt elterjedve, hogy a fejedelem azt mondta Balónál Diódon, vadászat alkalmával: nem mint eddig vadakra, hanem főurakra fogok vadászni. Első sorban a tanácsurak ijedtek meg.[3]) A tanácsurak ligáját egy tanácsúr, Nagy Tamás árulta el a fejedelemnek[4]) s ez volt, a mi őt oly nagyon bántotta. A megréműlt tanácsurak összejöttek s a kitűzött határnap estéjén együtt mentek be Fejérvárra — rendesen 2—3 nappal előbb érkeztek meg — s a fejedelem haragját ez még nevelte. Már híre járt, hogy a feje-

[1]) Bethlen János II. 189.

[2]) L. Törvények és Okiratok XXXIV.

[3]) Bethlen János II. 192.

[4]) Bethlen Miklós I. 391. l.

delem gyalogit a várba akarja gyűjteni, hogy a főurakat megfogassa s a tanácsurak akkor éjjel Tophaeust, a fejedelem udvari papját hozzá küldék, hogy csendesítse le haragját. Mondja meg, hogy ők hívek hozzá, s ha néha ellenkeztek vele, azt kötelességszerűleg tették, ezután is hívek maradnak: de nem fogják magukat, mint barmokat felkonczoltatni engedni. Semmire sem tudott menni, s nehány óra múlva, képéből egészen kikelve jött vissza hozzájok. Most mindent elkészítettek védelmükre s két napon át várták, hogy mi fog történni. Ez alatt a fejedelemasszony s Gilányi Gergely lecsendesítették haragját: a fejedelem kibékült tanácsuraival, de az urak közűl többeket nótára idéztetett.[1])

A gyűlés nov. 24-én nyílt meg. A fejedelmet küldöttséggel üdvözölték, s aztán a tanácsurak is megjelenvén, megkezdték az utolsó országgyűlésen kitűzött tárgy: a fiscus által elfoglalt birtokok visszaadása módozatainak tárgyalását, de a tanácskozás annyira zajossá lett, hogy csak másnap fejezhették be. Nov. 30-án a nótára idézett urak ügyének tárgyalása s ezek közűl a kegyenczek: Gilányi Gergely, Naláczi István, Lázár Imre, Székely László a fejedelem és fejedelemasszony közbenjárására a per alól felmentettek, de a többiek ügye még függőben hagyatott.

Dec. 1-én külön bizottságok tárgyalták az egyes nemzetek postulatumait. Másnap a perceptorok számadásai kerűltek szóba, s elrendelék, hogy azok, kik a portára fizetendő adóval még hátralékban vannak, neveztessenek meg, s Sárossy János a rendek kivánatának eleget tett. Azalatt megjelenvén a tanácsurak, folytatták a nótaperek tárgyalását s hat embernek perbe vonása jóváhagyatott, de utóbb a fejedelemasszony közbenjárására közűlök négyet felmentettek. Ezen az ülésen Theököly Imre s Barkóczy Sigmond személyesen megjelentek, hogy vajda-hunyadi s huszti részeik ügyében kérelmezzenek. Jó válaszszal bíztatták őket.

A következő napokon egész december 7-éig nem ereszkedtek érdemleges dolog tágyalásába. E napon elővették

[1]) Bethlen János II. 194. Bethlen Miklós I. 392.

a rendek postulatumait. Sok volt a folyamodvány s azok rendezésével, felülvizsgálásával sok idő eltelt. Érdemlegesen tárgyalták Mikola Sigmond ügyét a szamosfalvi hidak tárgyában s a Toroczkayak és aranyosszékiek közt fenforgó régi pert. Tárgyalásba került egyes perceptorok ügye s ezeknek hit alatt számadásra vonása elrendeltetett.

Másnap hosszú és zajos ülés volt. Folytatták a megyék postulatumait. Minthogy a teljes értékkel biró pénz külföldre hurczoltatott,[1]) az országban pedig a kevesebb értékkel biró lengyel, török pénz elszaporodott: a bajon pénzverési jog engedélyezése által akartak segítni, s arany és ezüst pénz verését megengedték Szebennek, s váltópénz verését Segesvárnak és Beszterczének. Aztán a székelyek postulatumaira került a sor s elhatározták, hogy olyanok, a két Oláhországból, kik nem a négy bevett vallás valamelyikének követői, nemességet ne nyerhessenek. Aztán a törcsvári arendator Horvát István ellen emelt panaszokat tárgyalták. Több apróbb ügy elintézése után a székelyek és vármegyék postulatumai letisztázva beadattak a fejedelem elé terjesztés végett, de a szászok postulatumai még nem voltak letisztázva s e miatt a postulatumoknak a fejedelem elé terjesztése másnapra maradt.

Dec. 9-én a postulatumokat együttesen felolvasták s egy bizottság által a fejedelemhez terjesztették. Bethlen Miklós azon kérdésére, hogy a fiscus által 1657 óta hatalmasúl elfoglalt jószágok visszaadása ügyében kelt határozat hogy értendő: hogy azok, t. i. gyűlés után vagy azonnal adandók-e vissza, a rendek ez utóbbi értelmezést fogadták el. Másnap a táblán a pereket folytatták s egy zsidózót felmentettek.

Dec. 11-én a fejedelem átizent a rendek közé, hogy addig, míg ő a postulatumok felett határoz, vegyék elő a fejedelmi propositiók közűl azokat, melyek felett a tanácsurak távollétében is dönthetnek. A rendek beleegyeztek s azonnal tárgyalásba vették azt a pontot, mely az istenkáromlók szigorú megbüntetését ajánlja. Ezt mindenki helye-

[1]) Trausch Chronicon II. 172.

selte, de azért olyan heves és hosszantartó vita keletkezett, hogy még mielőtt az véget ért volna, lejött két tanácsúr (Teleki, Fleischer) a rendek közé a fejedelem elhatározásaival. Két ponton megbotránkoztak a rendek, azon t. i., mely felhívja őket, hogy az elnöknek adják meg a kellő tiszteletet s hogy ne kiabáljanak olyan nagyon. Volt aztán nagy lárma; elhatározták, hogy három tanácsúr kérdezze meg az elnöktől, hogy ki mondta, hogy ők nem adják meg neki a kellő tiszteletet? s hogy a fejedelemtől az országgyűlési elnök tudja ki a feladó nevét — de azután az egész ügyet letették a napirendről. Tárgyalták a beérkezett fejedelmi válasznak egyes pontjait s némelyikre észrevételeket tettek. Megsürgették, hogy Paskó Kristóf hozassék el Fejérvárra és idézzék őtet törvény elé. A rendek a resolutiók felolvasását másnap is folytatták, délután a peres ügyekben tartottak tanácskozást, s még 14-én is (13-a vasárnap volt) a resolutiók felett tanácskoztak. Zajos ülés volt 15-én, midőn a szászok postulatumaira adott válaszok kerültek napirendre.

A következő két nap zajos ülésein is folytak a tárgyalások, midőn végre dec. 17-ikén Bojér Sigmond ügye került szóba. Azzal volt vádolva, hogy mint kapitiha Bethlen Jánost, Bánffy Dénest és Fleischer Andrást azzal gyanusította, hogy Zólyomi kezére dolgoznak. A Bojér ügyvédje azt kívánta, hogy ez a három főúr, mint vádló, távozzék el, de a rendek ebbe nem egyeztek bele. Azután a per letárgyaltatott, a director felmutat egy csomó tanuvallomást, melyek a feladó roszhiszeműségére vallottak, s végre is Bojér elitéltetett notán. Azonban többek kérelmére megkegyelmeztek neki s arra itélték, hogy Bojér a rendek szine előtt térden állva kövesse meg a három tanácsurat, ügye pedig artikulusba iratik.[1]) Ezzel — az ő elítéltetésével ért véget a novemberi forradalom: valakinek mégis csak kellett bünhődnie. »Aztán elereszték — írja a fiatal Bethlen Miklós, ki már szerepet játszott ezen a gyűlésen, — és nemsokára Fogarasban főporkolábnak tevék. Hoc erat catellum coram leone castigare.«[2])

[1]) Bethlen János II. 196.

[2]) Bethlen Miklós I. 392.

Ettől fogva a gyűlés nagyon nyugtalan volt; de dec. 18-án elhatározták, hogy előbb a fejedelmi propositiókról tanácskoznak s azután az adó megszavazását veszik elő. A fejedelmi propositiókat gyorsan letárgyalták, de az adó megszavazására még sem került a sor. Dec. 19-én nagyon sürgették a rendek, hogy vegyék elő ez adó megszavazását, de mielőtt az megtörténhetett volna, felolvasták Theököly Imre folyamodását, melyet melegen ajánlottak a fejedelemnek. Még egy pár személyes ügy eligazítása után felolvastatik az adójavaslatra vonatkozó előterjesztés, s ebből hosszú vita keletkezett. Mindenik status néhány portát törültetni akart s végre elhatározták a tanácsurak, hogy a tábla birái az ítélőmesterek s mindenik statusból választandó négy bizottsági tag együttesen vegyék tárgyalásba az ügyet s tegyenek jelentést a rendeknek.

Dec. 20-án híre futott, hogy a váradi törökök egész Hunyadig dézsmáltak. »Nem jut-e eszetekbe Rákóczy? — kiált fel a szász naplóíró — Erdély s Magyarország legjobb pásztora. Nem ásnátok-e ki ti urak most saját körmeitekkel monumentuma alól azt, akit oly rútul elárultatok? Sed sero sapiunt Phryges!«

Dec. 21-én a kiküldött bizottság a portai adót tárgyalta, s másnap az a rendek elé került, s a gyűlés dec. 23-án bezáratott. Páskó Kristóffal épen akkor érkeztek meg a kiküldöttek, midőn a gyűlés már véget ért, s így őt ezúttal sem bocsátották szabadon, hanem Görgénybe vitték.[1])

Minthogy aránylag minden status sok postulatumot adott be, az alkotott törvények száma is sok — összesen harminczöt volt.

Az oly nemes, kinek nincs rótt hely után adózó jobbágya, egy tallér adót fizet. (I.)

A II. czikk a sónak régi mód szerint való kiszolgáltatását rendeli.

Puszta faluk határain legeltetni tilos. (III.)

A liber regiusokat a fejedelem a káptalanban helyhezi el. (IV.)

---

[1]) L. Törvények és Okiratok. XXXV.

Hálásan veszik, hogy a fejedelem személyesen fog a hely szinén megjelenni a toroczkaiak és tordaiak közt fenforgó per elintézésére. (V.)

Nemessé tenni jövőre csak olyant lehet, ki a négy bevett vallás valamelyikét követi, s intézkedtek, hogy az eddig nobilitáltak tartsák meg nemességöket. (VI.)

Intézkedtek a felkért jobbágyok kiadásáról. (VII.)

Az olyan szász faluk, melyek a földesurat, kiváltságaik alapján, birtoklásában háborgatják, privilegiumaikat a közelebbi gyűlésen mutassák be. (VIII.)

A IX. czikk a vicedézsmások visszaéléseinek korlátozását czélozta. (IX.)

Olyan kihágásért, mely nóta tárgyát nem teheti, senki sem idézhető perbe, s akik e gyűlésre megidéztettek is, mentessenek fel. (X.)

A XI-ik czikk a máramarosiak postálkodásának könnyitéséről szól.

A XII-ik czikk a postálkodás ügyében a marosvásárhelyieknek a szászrégeniekkel szemben elkövetett visszaéléseit korlátozza.

A XIII-ik czikk új bizottságot küld Dévára az ottani controversiák elintézésére.

A nemesi szabadsággal ellenkező reversalisok érvénytelenekké tétettek; kivéve a kapitihákéit s a török rabságból kiváltottakéit. (XIV.)

A XV-ik intézkedik a székelyföldi tilalmas földek ügyében.

A XVI-ik czikk a székelyföldi fattyúgyermekek kiadása ügyében határoz.

A XVII-ik czikk elrendeli, hogy a székelyföldi fuvaradás maradjon a régiben.

A Szalánczy, Daniel és Herczeg-családoktól törvénytelenül elvett birtokok visszaadása ügyében határoztak, s a fejedelem beleegyezett, hogy jövőre regale brachium nem fog alkalmaztatni. (XVIII.)

A XIX-ik czikk a hadfölkelést korlátozta.

A törvényellenes vámszedést a XX-ik büntetés alatt tiltotta el.

Az ingyengazdálkodás ellen hozott törvényeket szigorúbbakká tették. (XXI.)

Ha egy posta a szegény ember lovát megöli, kárpótlással tartozik. (XXII.)

A vicedézsmások saját lovaikon járjanak. Egy vicedézsmásnak, ki zsarolásokat követett el, megbüntetését elrendelik. (XXIII.)

A Bojér Sigmond esetével a XXIV-ik czikk foglalkozott.

A székely jószágok birásáról szóló articulust megerősítették. (XXV.)

A várőrségek ne csak a fejedelem, hanem az ország hűségére is eskettessenek meg. (XXVI.)

A hunyadvári és kolosvári őrségeket a Körösvölgyben is alkalmazzák szolgálattételre. (XXVII.)

A dévai jószágos nemeseket a török követek kísérésétől felmentették. (XXVIII.)

A XXIX-ik czikk a pénzverésről intézkedett,

A XXX-ik czikk a portusi jövedelem bérbeadásáról szól.

A Bethlen Jánostól felkért 4000 tallért járulékaival (összesen 5333 tallért) a portusi inspectorok térítsék meg. (XXXI.)

A Nemes Jánostól, Bojértól s Daczótól portán kölcsönvett pénzeket a fejedelem fogja megtérítni. (XXXII.)

Az adót 1672-re a folyó évre megszabott arányban vetették ki. (XXXIII.)

A született nemes, ha adóköteles helyen lakik is, nem fizet adót. (XXXIV.)

A görögök adóját Horváth András szedi be. (XXXV.)

A törvények a közelebbi mozgalmak hatásának nyomait viselik magukon; a fejedelem sok kérdésben kénytelen volt engedni a rendeknek.[1]) De ezzel a komolyabb összeütközéseknek legalább egyelőre elejét vették.

[1]) L. Törvények és Okiratok XXXV. *b)*

VII.

A portai követektől januárban levél érkezett.[1]) Reményök felett jól fogadták őket. Arra ők benyujtották a rendek által készített sorozatot a sérelmekről, melyeket a lakosok a váradi végektől kénytelenek szenvedni. Ezzel szemben a váradi pasának ott levő követei azt állították, hogy a dolog ellenkezőleg áll: mert az erdélyiek öt várat emeltek Várad körül, hogy ezekkel a várat bekeríthessék s ostrom alá foghassák. E két ellentétes állítás megvizsgálására a portáról kapucsi basát küldenek Erdélybe, ehez fog csatlakozni Budáról Ali bék, s a jenei kádi. Ez bizony költség és informatió kérdése volt[2]) s Apafi Belgrádba követet küldött a kapucsi basa elé, s egy másikat Budára Ali bék megnyerésére, — de hasztalan, mert mind a két követ Váradra sietett, s onnan két váradi török úrral megindultak Somlyó felé. Most hát Apafi is néhány tanácsurat és főurat hozzájok küldött s ez a vegyes bizottság együtt nézte meg Somlyót. Csehit, Hadadot, Gyalut és Sebesvárt, melyek részint távol voltak Váradtól, részint romban hevertek. A vegyes bizottság többször tárgyalt együtt, s a tárgyalás utolsó napján gazdag ajándékokat adtak a töröknek s ezek viszonzásul nem fogytak ki az igéretekből. Apafi, hogy a portán is jó hangulatot csináljon, elébb Rozsnyay Dávidot s később Szilvássy Bálintot a portára küldte ötezer tallérral, kik közül az első márcz. 18-án,[3]) az utóbbi ápr. 10-én érkezett meg. Szilvássyt nemsokára fogadta a nagyvezér, ki azt az ajánlatot tette, hogy jobb volna, ha Apafi megváltaná a hódoltság fizetési kötelezettségeit s ezekért a helyekért egy összegben fizetné a pasáknak az adót, úgy aztán a török vitézek nem jönnének ki adóbehajtásért ezekre a helyekre.[4]) Ez azonban csak puszta biztatás volt, mert

[1]) Jan. elején azok is haza indultak. L. Török-Magyarkori Államokmánytár V. 94 Gyulay kapitiha levelét.

[2]) Lásd az ez ügyben adott votumokat: Hallerét, Bánffy Dénesét, Bethlen Jánosét Török-Magyarkori Államokmánytár V. 96—101. s a Fleischerét Árpádia III. 96.

[3]) L. Törvények és Okiratok XXXVI. sz.

[4]) L. Törvények és Okiratok XXXVIII sz. *a)*.

a váradiaktól küldött újabb panaszok következtében a nagyvezértől szemrehányásokkal telt levél érkezett Apafihoz: nyúljon — írá — olyan rendszabályokhoz, melyek meggátolják, hogy a váradiaknak okuk legyen a panaszra, s különösen a nyughatatlan somlyai kapitány (Keresztes András) helyét más békeszerető emberrel töltse be.[1]) E kívánatot azért sem lehetett teljesítni, nehogy a török tegyen jövőre a végházakba tiszteket.

Épen azokban a napokban, midőn a bécsi kormány Zrinyi, Nádasdy, Frangepán, Bonis kivégeztetésére tette az előkészületeket s a politikai és vallásos üldözés Magyarországon folyton nevekedett, írt Apafi körlevelet az európai protestans fejedelmekhez, figyelmökbe ajánlva a magyarországi hitfelek üldözését.[2]) A bujdosók pedig kettőzött buzgalommal igyekeztek azon, hogy a portát ügyöknek megnyerjék. Még az 1671 végén küldött Radics András nyert némi biztatást. De az 1672-ben küldött Cserményi márcz. havában azzal a meghagyással tért vissza, hogy a fejedelem a két császár közt fennálló békét egy hajszálnyira se zavarja meg. Az erdélyi udvarnál pedig két áramlat dolgozott egymással szemben: a Telekié, ki a bujdosókat meg akarta segítni, s a Bánffyé, ki a koczkáztatást nem helyeselte. Bánffy győzött s Szepessytől a neki adott megbízó levelet visszavették. A bujdosók még sem mondtak le a reményről, s midőn ezek Tordán gyűlést tartottak és ismételve kérték Apafit, hogy elődjei példájára segítse meg őket, utóbb pedig csak annyit, hogy számukra biztos hely jelöltessék ki,[3]) másfelől panaszok érkeztek hozzá, hogy az adók rendetlenül folynak be,[4]) junius 27-ére Radnóthra országgyűlésre hívta össze a rendeket.[5])

E gyűlés összehívásának két czélja volt.

Gyulay, a kapitiha értesítette a fejedelmet, hogy a

[1]) L. Törvények és Okiratok XXXVIII. *b)*.

[2]) L. Törvények és Okiratok XXXIX. De nem expediáltattak. V. ö. Bethlen Miklós emlékirataival I. k. 426. l.

[3]) Bethlen II. 223—4.

[4]) Törvények és Okiratok XL.

[5]) L. Törvények és Okiratok XLI.

török szultán hadjáratot kezdvén a lengyel király ellen, a fejedelem, szultán Szulimán atnaméja értelmében, fel fog szólíttatni, hogy Bethlen Gábor példájára szállítson a török táborba élelmi szereket. A fejedelem a felhívást bizalmasan közölte a lengyel királylyal, Inczédy Mátyás által, meg akarván vele értetni, hogy ő annak csak kényszerűségből fog engedni.[1])

Másik czélja az volt, — mint az a meghívóban is kiemeltetett — hogy Szilvássy Bálint követjelentését hallgassák meg, s ezzel kapcsolatban a bujdosók újabb kérelme ügyében is határozzanak.[2])

S valóban a fejedelmi előterjesztések e pontok körűl forogtak.

Az első pont a szász nemzettől kölcsönvett pénz megtérítésére s az adóhiány kipótlására hívta fel a rendeket.

A második pont Szilvássy Bálint követ jelentését s az általa a portától hozott levél meghallgatását kívánta.

A harmadik pont az ország adójának megszavazására hívta fel a rendeket.

A negyedik pont a török táborba szállítandó élésről szólt.[3])

A rendek, mielőtt a propositiók tárgyalásához fogtak volna, azt követelték, hogy a közelebbről hozott articulusok teljesítetlen részei hajtassanak végre. Páskót még fogva tartották Görgényben a törvények ellenére, s daczára, hogy a deczemberi gyűlés XIV. articulusa elrendelte, hogy a reversalisok visszaadassanak, sem Fleischer Andrásnak, sem Szilvássy Bálintnak — kik nem rég szabadultak ki a fogságból — reversalisaikat mind ez ideig nem adták vissza.

Ezek a reversalisok nemcsak egyszerű hűségi fogadások voltak. Annak a szerencsétlen embernek, ki ilyen reversalis-adásra szorúlt, kezeseket kellett előállítania, bizonyos tetemesebb összegig, pl. öt-tizezer tallérig s még többig is, vagyonához mérten, kik, ha az illető személy hűtlenség miatt újabban bepereltetnék, az óvadékos összeg egy részének befi-

[1]) L. Törvények és Okiratok XLII.

[2]) Bethlen János II. 235.

[3]) L. Török-Magyarkori Államokmánytár V. k. 112. l.

zetésére kötelezték magokat. Ez a reversalis veszedelmes Damocles-kard volt. s bár Fleischer Apafinak meghitt embere volt, Naláczy pedig épen most tért vissza a portáról: oly könnyen informálható embert. mint Apafi. nem volt nehéz újra felingerelni. Midőn a rendek postulatumaikat beadták a fejedelemnek. ez minden nehézség nélkül megígérte annak teljesítését is. Fleischernek. Szilvássynak visszaadta a reversalisokat s Páskót minden reversalis-kérés nélkül szabadlábra tette.

S most a rendek hozzáfogtak az adó tárgyalásához: az évi adóból hiányzik az az összeg. melyet ezen tavasszal a török biztosoknak adtak. annak visszapótlásáról kell gondoskodni. Hogyan? azt Béldy Pál már januárban megírta a fejedelemnek: »az a két megbízott ember szemtelenül mindnyájunk kárára, a maguk hasznukat keresvén, magokat építették, az mely jámborok hazájokra nézve kiadták is pénzeket. azokban is defraudáltak«[1]) ezeken kell megvenni, úgy mint azt a múlt gyűlés elhatározta. Ez a két ember Alvinczi István és Lipcsey Péter volt s kérdőre is vonták őket. Ők azonban bemutatták magának a fiscusnak számadását, melyből kitűnt, hogy az az összeg a fiscus kezébe fizettetett be, s így azt az összeget a fiscusnak is kell megtéríteni. A rendek belátták, hogy ezeknek igazuk van s így a fejedelemhez fordultak. hogy ezt a négy ezer tallért a fiscus által téríttesse meg. A fejedelem hallani sem akart erről, állhatatosan azt kívánta, hogy az a két vádolt ember fizesse meg az összeget.

A rendek újabban a fejedelemhez fordultak: meggyőződvén, hogy a fiscus nyugtái rendben vannak. Mikola Sigmondot küldötték a fejedelemhez. hogy ezeket mutassa be neki. De Mikolát, az ország követét, a fejedelem nem fogadta el.

A fejedelem ez eljárása nagy méltatlankodást keltett. A rendek kijelentették. hogy ők semmit sem vesznek tárgyalásba addig, míg ez ügy el nem lesz intézve. A tanácsurak próbálták csendesíteni őket, de nem engedtek. Végre

[1]) L. Török-Magyarkori Államokmánytár V. 99. l.

is a fejedelem volt kénytelen engedni: kénytelen kelletlen kijelentette, hogy a kérdéses summát ki fogja fizetni. Maga részéről óhajtotta volna, hogy az a mi megtörtént, ne történt volna meg.[1])

Most aztán a portai adó ügyét vették tárgyalásba, s megszavazták a szultán táborába szállítandó élést, melynek megszerzése a rossz termés miatt nagy nehézségekkel járt.

S hogy az »Isten haragvó ostorát elfordítsák magukról«, elrendelék, hogy a czégéres bűnök és istenkáromlás ellen hozott törvények szigorúan hajtassanak végre s minden hónap első napján bőjt tartassék.[2])

VIII.

Alig hogy ez a zajos radnóti gyűlés véget ért, megérkezett Nemessányi, a bujdosók követe Gika Gligoraskó vajdától azzal a hírrel, hogy a porta nem ellenzi, hogy a bujdosók felkeljenek a német ellen: csak vigyázva tegyék. Az e hír által okozott örömet nagy mértékben lelohasztotta egy szultáni fermán, mely ama hírrel csaknem egy időben érkezett Radnótra, s mely elrendelé, hogy 600, hat ökörtől vont s liszttel és szénával terhelt szekeret szállítsanak a török táborba.

Bár a kapitiha által előre voltak értesítve, a rendelet nagy rémületet okozott, s jul. 20-ára Radnótra a fejedelem újra összehívta a tanácsurakat s rendeket országgyűlésre. Nehéz parancs: mert Erdélyben a múlt évben rossz volt a termés; de megtagadni nem lehetett.[3]) Kivetették hát a 600 kocsi élelmet oly módon, hogy azonnal szereztessék meg s augusztus hónapban küldessék ki.[4])

A levelekben, melyeket a szultánhoz, a nagyvezérhez

---

[1]) Bethlen János II. 224—9.

[2]) L. Törvények és Okiratok XLIV., s a rossz termésre vonatkozólag a jul. 26-iki levelet Török-Magyarkori Államokmánytár V. k. 123. s köv. ll.

[3]) Bethlen János II. 232. l.

[4]) L. Törvények és Okiratok XLV.

intézett a fejedelem, kifejtették az okokat, melyek lehetetlenné tették, hogy az élést korábban elindítsák.[1]) De most, midőn annyi megterheltetésökkel adták tanuját a rendek a porta iránt viseltető hűségöknek, azt hitték, hogy a másik két függő ügyet is sikerrel szóba hozhatják: a határrendezés ügyét s a bujdosók megsegéllését. A hódoltsági basák által kívánt terület, »hat vármegye« megtarthatása érdekében kövessenek el mindent, s ha látják, hogy jó lesz az eredmény: kérjenek athnamét — de semmi esetre sem a mostani bizonytalan állapotra. A magyarországiak dolgát csak magán kihallgatáson sürgessék s mondják el, hogy a »némettől nemzetünk s vallásunk ily üldöztetését keserves nézni«, s hogy ha Magyarországot leigázták, a sor Erdélyre fog kerülni.[2])

Ez alatt Gyulaytól újabb levelek érkeztek, intők a fejedelmet, hogy az élés-elszállítással ne késsék, mert a portán azt engedetlenségre magyaráznák; mert ott azt hiszik, hogy 600 kocsit egyetlen főúr is ki tudna állítani; aztán az ajándékokat se kímélje, mert ott azzal gyanusítják a fejedelmet, hogy a németekkel tart. A fejedelem méregbe jött, szidta a kapitihát, de a fejedelem-asszony lecsendesítette, s biztossá, ki az élelmet a szultán hutini táborába szállítsa, Baló Lászlót nevezte ki, ki aztán az ajándékokkal útra kelt, míg ugyanakkor az ország minden részéből a szekerek is megindultak Hutin felé.[3])

A rendek még 1670-ben (XIX. t.-cz.) vizsgálatot rendeltek el Horváth András törcsvári harminczados ellen. A vizsgálat eredményéről nincs tudomásunk — de 1672-ben törcsvári harminczadossá Batizi János neveztetett ki. Az ennek adott utasítás[4]) igazolja az állás kiváló fontosságát. Az ország jövedelmének egyik főforrását a harminczadok képezték, s kivált oly fontos kereskedelmi ponton, mint a törcsvári, sok előrelátásra volt szükség, hogy az ország jövedelme kereskedelmi és közgazdasági érdekeinek sértése nélkül emeltessék.

---

[1]) Török-Magyarkori Államokmánytár V. 123. l.

[2]) Török-Magyarkori Államokmánytár V. 388. Hibás kelettel van közölve. L. Törvények és Okiratok XLVIII.

[3]) Bethlen János II. 232—7. Gunesch Trauschnál II. 173. l.

[4]) L. Törvények és Okiratok XLVII.

IX.

A fejedelmi tanácsban régóta nem volt meg a kellő egyetértés, és azóta sem állt az helyre, hogy a fejedelem s az országgyűlés rendei közt béke jött létre. Egy fontos elvi kérdés, hogy minő állást foglaljanak el a bujdosókkal szemben, még jobban elválasztotta őket. A régi fejedelmek, Bethlen és Rákóczy, magok határozták meg, hogy minő politikát kövessenek a császárral és Magyarországgal szemben, s a mit akartak, annak mindig meg tudták nyerni a rendeket és tanácsurakat. Apafinak is meg volt a maga akarata, de a portán nem lévén tekintélye, akaratával nem imponált tanácsának.

S e tanácsból kettő, kiket sógorság és rokonság fűzött hozzá, Bánffy és Teleki, állott legközelebb hozzá, de éppen e kettőt választá el egymástól az ellentétes politika. Bánffy, a végek kapitánya, folytonos küzdelmében a törökökkel, leginkább érezte súlyát annak a hódításnak, melyet a váradi és jenei basák a legnagyobb béke idejében is elkövettek, s épen ezért, bármennyire elítélte is a bécsi udvarnak Magyarországgal szemben követett eljárását: ellenezte az egyenes beavatkozást a bujdosók ügyébe, míg Teleki a kővári kapitány a bujdosók szomszédságában, a régi fejedelmek hagyományos politikájának fentartásával hitte Erdély sorsát biztosíthatni.

Annyi bizonyos, hogy a közvélemény Erdélyben Teleki pártján volt, s szerette volna, hogy a bujdosók támogatást nyerjenek. A német hadak garázdálkodása nyujtott ugyan elég anyagot a beavatkozásra, de még mindig csak levélváltással intézték el a kapitányok a sérelmeket.[1]) Ezalatt azonban Magyarországon tettlegességekre került a sor, s midőn Máramarosból egyes kiütések történtek, Spankau Debreczen felégetésével fenyegetőzött. Az a kétértelmű válasz, mit a bujdosóknak az oláh vajda kézbesített s a szultán diadalmas előnyomulása lengyel földön engedékenyebbé tette Apafit. Megengedte Telekinek Örményesen, hol őt titok-

[1]) L. Törvények és Okiratok XLVI.

ban fogadta, hogy a bujdosókat Istennek tetsző módon megsegítheti, s aug. 31-én irásban is adott erre engedélyt.[1]) Midőn Bethlen János, a cancellár e beavatkozás lehető következményeit feltárta előtte, szerette volna visszavonni az engedélyt, s tényleg írt is Telekinek ez értelemben. Már későn: Teleki le volt kötelezve a bujdosóknak. Sept. 15-ről megírta a fejedelemnek, hogy a hitet nem szegheti meg, lelke elkárhozásával nem cselekedhetik: ő másnap indulni fog.[2]) Ugyanakkor a tanácsuraknak is küldött igazoló s eljárását mentő jelentést.

September 17-én a fejedelem Radnóthon tanácsülést tartott, melyben 10 tanácsúr vett részt. A tanácskozás tárgya a bujdosók megsegítése volt s már hozzáfogtak a tanácskozáshoz, midőn Tophaeus, az udvari pap kihallgatást kért. Teleki Mihálynak a tanácshoz intézett levelét mutatta be, melyben nem elmaradásáért menti magát, hanem tudatja, hogy ő hadaival már magyarországi területre lépett: elmondja az interventio keletkezésének történetét, beleszővén előadásába a fejedelemtől kapott rendeleteket, s felsorolva az eddig elért eredményeket. Ha — mondja — a fejedelem levele korábban érkezett volna, ő elhalasztotta volna beavatkozását. De most már késő. S aztán elbeszéli, hogy mi történt eddigelé a németek garázdálkodásainak megfékezésére, mik az elért eredmények s a jövő kilátásai, kéri, hogy a következő havi zsoldot idején utalványozzák ki neki, követeket küldjenek a portára, s őt lássák el utasítással, hogy Szathmár és Munkács ostromára vihet-e magával ágyukat?

Kettő — Teleki és Bánffy[3]) — kivételével mind együtt voltak a tanácsurak. S ezek arczáról le lehetett olvasni a meglepetést, hogy bevégzett ténynyel állanak szemben. A dolgot úgy magyarázták, hogy ez a porta rendeletének nyilt meg-

---

[1]) Bethlen János II. 251. közölve a levél. V. ö. ugyanott 253. a sept. 3-iki levéllel.

[2]) L. Törvények és Okiratok L.

[3]) Bethlen azt mondja, hogy tiz tanácsúr volt jelen. Hogy a második jelen nem levő tanácsúr Bánffy volt, abból lehet következtetni, hogy Macskásynak az utra nézve ettől kellett informatiót vennie. L. instrukczióját.

szegése, s azonnal válaszoltak Telekinek, hogy vállalatát nem helyeselhetik és nem engedhetik meg, hogy a fiscus várából ágyut vigyen ki. Ezenfelül azon kellett lenniök, hogy a császárnál, szultánnál tisztára mossák magokat s e czélból még azon napról, sept. 17-ről, mentegetőző követséget küldtek Bécsbe s a török táborba.[1]) Ez utóbbi helyre Turzai Györgyöt indították el levéllel Balóhoz, melyben el volt mondva, hogy Teleki saját szakállára vállalkozott, míg Macskássyt, a bécsi követet azzal bízták meg, hogy se be ne ismerje, se erősen ne tagadja, hogy nekik a vállalathoz közük volna.[2])

A tanácsurak aggodalmát még növelte az a körülmény, hogy Teleki vállalata rosszúl ütött ki; sept. 16-án a bujdosókkal Szathmár alá érkezett, de négy nap mulva az ostromló sereg szétveretett. S bár Enyiczkénél a bujdosók csatát nyertek, de Spankau és Kobb egyesülése minden ez által nyert előnyből kiforgatta őket.

Apafi, a tanácsurak tanácsából, épen Teleki kudarcza napján, sept. 20-án egyetemes országgyűlést hirdetett Fejérvárra oct. 10-ére.[3])

Aggodalom és kétség közt tették meg az országban mindenfelé az előkészületeket a közelgő gyűlésre. Teleki vállalkozása épen nem volt népszerűtlen, mert a bujdosóknak, véreiknek, hitsorsosaiknak sorsa, üldöztetése mindenkiben mély részvétet ébresztett. De aggodalmaik voltak, vajjon nem fogja-e a két császár ezt a beavatkozást a béke megszegésének tekinteni? s nem fognak-e megtorló eszközökhöz nyúlni?

Az országgyűlés oct. 12-én isteni tisztelettel nyílt meg.

Szokás szerint tisztelgő követséggel üdvözölték a fejedelmet. A fejedelmi előterjesztéseket Rhédey Ferencz és Fleischer András hozták le a rendek közé, de azok közül csak az, mely a portai adóra s végvárok fentartására vonatkozott, olvastatott fel: a többit, melyek Teleki beütésére a

[1]) L. Bethlen J. II. 246—63. ll.

[2]) L. Törvények és Okiratok LII. A Balóhoz küldött levelet l. Török-Magyarkori Államokmánytár V. 147. l.

[3]) L. Törvények és Okiratok LI.

magyarországi területre, s a belső zavarok lecsendesítésére vonatkoztak, elhallgatták.[1]) A rendek azon óhajtásuknak adtak kifejezést, hogy a tanácsurak is hivassanak meg az ülésre, mi megtörténvén, közöltetett, hogy portai főkövetté Nemes János jelöltetett ki — állandó kapitihává már elébb Kabos Gábor neveztetett ki.[2]) Végűl a postulatumok átvizsgálása ügyében intézkedtek.

A hangulatot jellemezte, hogy már ezen az ülésen szóba kerűlt, hogy meg kellene tudakolni a fejedelemtől, hogy miért hivatott az országgyűlés ily szokatlan módon össze? s másnap el is határozták, hogy ez ügyben a kormányhoz kérdést intéznek. Egy csomó apróbb ügy elintézése után megjött a fejedelem válasza, homályos és kitérő: »meg van az már a meghívókban mondva.« A válasz nem elégítette ki a rendeket. A rendek nem tudják, ha vajjon a haza biztossága és békéje nincs-e fenyegetve, mert velök nem közölték sem a porta, sem a császár leveleit, melyeket ezek Teleki kudarcza ügyében írtak: készítsen ez ügyben az ítélőmester felterjesztést a fejedelemhez, melyet holnap tárgyalni fognak.

Másnap letárgyalták a székelyek és szászok postulatumait. Azután jött a főtárgy: a fejedelem válasza, melyet a rendek követei mutattak be. Nagyon száraz volt, mely alig érinté a kérdést, s azért, hogy azt tárgyalásba vehessék, bekérették a tanácsurakat. A mint bejöttek, azt a kérdést intézték hozzájok: mondják meg hitükre, lelkiismeretökre, hazájok iránt tartozó hűségökre külön-külön mindegyikök, mit tudnak az ország dolgairól, bíznak-e a béke fenmaradásában, s mondják el, hogy minő alapon bíznak, s ha a béke fenyegetve van, ki okozta azt, s lehet-e még a bajon segítni?

Először Bethlen János a cancellár felelt: a válasz ezekre a kérdésekre megvan a követek jelentéseiben s a portai levelekben.

Körűlbelől ugyanazt felelték a többi tanácsurak is.

Erre a rendek felzúdultak, főként a székelyek, s hangosan követelték, hogy a tanácsurak, kivált a cancellár és

[1]) L. Törvények és Okiratok LIV. *a*).

[2]) L. Törvények és Okiratok LIII.

Bánffy Dénes mutassák be a náluk levő leveleket. Horváth Ferencz küküllei nemes és Biró Bálint székely csapták a legnagyobb zajt. A tanácsurak ebben bizalmatlansági nyilatkozatot láttak s különösen Bánffy élésen kikelt Biró ellen: »majd megemlegeted míg ezt« szavakkal fenyegetve őtet. De a zaj lecsendesült s Kemény Simont néhányad magával a fejedelemhez küldötték a követek leveleiért.

A fejedelem Baló három utolsó levelét [1]) átadta s ezek felolvastattak. Baló sürgette a fejedelmet, hogy az adó beküldésével siessen; megírta, hogy a budai basa már hírré tette az erdélyiek beütését s ennek következtében neki is be kellett vallani, hogy a dolog megtörtént ugyan, de a fejedelem s a rendek tudta nélkül; aztán a váradi basa engedelmével egy agával száz török részt vett a támadásban, de az aga elfogatván, ez is az erdélyieket vádolta; s végül tudatta, hogy közelebbről német posta jött a táborba panaszt tenni Teleki beütéseért.

Ezek a levelek a rendeket mód felett megijesztették: majd ha az interventio befolyását az elfogott katonáktól s a szatmáriaktól meg fogják tudni, — a szultán parancsának e megsértését hogy fogják helyre hozni? Hogyan? felelték a higgadtabbak, hát pénzzel. Minthogy pedig nekik most pénzök nincs, kérjék meg a fejedelmet, hogy ezúttal költsön ő, hiszen ha Erdély elvesz, sem neki, sem nekik nem lesz több hazájok. Minthogy pedig a fejedelem nem volt a városban, másnapra halasztották felterjesztésök felküldését. Teleki barátai — írja Bethlen János [2]) — ezt az estét arra használták fel, hogy a fejedelmet a rendek ellen hangolják s ez nekik teljesen sikerült is.

Bizonnyal valószínű, hogy Teleki barátai szót tettek a fejedelemnél, de nem a rendek ellen, hanem Teleki érdekében, nehogy kudarczát ellenségei megbuktatására felhasználhassák. Különben sem eshetett jól a fejedelemnek, hogy a kudarcznak az árát vele akarják megfizettetni, annyival kevésbbé, mert már látható volt, hogy ennek komoly következ-

[1]) Ezek lappanganak.

[2]) Bethlen János II. 282.

ményei nem lesznek. S midőn másnap oct. 15-én Kornis Gáspártól a felterjesztést a fejedelemhez küldték, ez a követséget ugyancsak mérgesen fogadta: »mit piszkálnak ő kegyelmek a mi méltóságunkban?« a botot nekünk, nem nekik adták, a hazát nem fenyegeti veszély, ne töltsék az időt hiába, fogjanak hozzá a dologhoz! »s azzal az elfogadó teremben hagyta a követeket a tanácsurakkal együtt. Alighogy a fejedelem elment, Bánffy kezdte leczkéztetni a követeket: nem lehet csodálkozni, hogy a fejedelem kitört, s ezért azokat illeti a megrovás, kik ingerléseikkel, bujtogatásaikkal az ilyeneket előidézik. Ugyan ki hinné el, hogy tegnap Biró és Horváth magoktól piszkoltak engemet.

Alig hogy e szavakat kimondá, Béldy Pál felugrott székéről s Bánffytól azt kérdezte: »rám czéloztál-e?« — »Rád hát, felelé Bánffy, te vagy az intézője a rendek zavargásának.« Bánffy és Béldy régóta vetélytársak, ellenségeik egymásnak s az elfojtott gyűlölet most kitört. »Bizony jobb volna, ha nyilvánságos ellenségem volnál, mint hogy így titokban áskálódol ellenem!« mondá Bánffy. »Nem fogsz engem készületlenül találni«, veté vissza Béldy. E kínos helyzetnek a tanácsurak vetettek véget: »ejh, nem vagytok gyerekek!« szavakkal s a helyről mindnyájan feszülten és felindulva távoztak.

Kornis megvitte a fejedelem üzenetét a rendeknek. A rendek épen nem voltak megelégedve, s előbb Petki Jánost, s midőn ez válasz nélkül jött vissza, Keresztessy Sámuelt küldték a fejedelemhez, hogy küldje a tanácsurakat hozzájok. »Mit akarnak az urakkal? mi nem bocsátjuk őket«, volt a válasz. De mégis elbocsátotta. A felindulás általános volt, s a tanácsurak egy része azt ajánlotta, hogy azonnal fogjanak as adó megszavazásához. A rendek egy része azt indítványozta, hogy szokás szerint előbb a postulatumokat vegyék tárgyalásba. De ebbe a többség — két nemzet — nem egyezett bele. A zavart ez csak növelte, de a tanácsurak, hogy időt nyerjenek, azt ajánlották, halaszszák el a tanácskozást.

Másnap — oct. 16. — vasárnap volt, s így volt idő a kiegyenlítésre.

Bánffyhoz az nap estére nehányan a tanácsurak közül vendégül voltak híva, s ez otthon haragjának szabad folyást engedett. »Elébb fog elveszni az ország, mint a fejedelem és én«, mondá. De meggondolatlan szavait maga is megbánta, s végre is három Teleki-párti tanácsurnak, Kapi Györgynek, Rhédey Ferenczneк és Nagy Tamásnak sikerült a békét helyreállitani köztök.

Az oct. 17-iki ülésben elhatározták, hogy ezúttal külön postulatumokat nem fognak felterjeszteni, csak egyetlen egyet, mely egész átalánosságban legyen tartva, s minden sérelem orvoslását magában foglalja: hogy t. i. az érvényben levő törvények tartassanak meg. Azután a Keleti Compania kérését olvasták fel: ha a görögöknek adott kiváltságot eltörlik a rendek, s a Compania nyeri meg a kiváltságot, ez el fogja az országot látni mindenféle kereskedelmi czikkel, szövetekkel, raktáraikat Fejérvárt fogják tartani, s a hazafiainak »összeséggel« adja az árukat; a fiscusnak s az országnak többet fog fizetni, mint azok; a portai adót ott fogja befizetni, a hol kivánni fogják; arany, ezüst pénzt elegendő mennyiségben veret a fejedelem képire; a pénzt nem viszi ki az országból stb. A rendeknek tetszett az ajánlat s azonnal a fejedelem elé terjesztették. A fejedelem még az ülés alatt megerősítette az ülés elején felterjesztett czikket az articulusok megtartásáról, s felelt a Keleti Compania ügyében: ő már ellátta azt kiváltsággal — melynek részleteit, ha kívánják, közölni fogja velök.

A Keleti Compania kiváltságait másnap — oct. 18-án — leküldte a fejedelem s az nagy teszéssel és megelégedéssel fogadtatott, nem annyira az előnyökért, melyeket a szerződéstől vártak, hanem azért, mert ezáltal a gyülölt görög kereskedők — kik az ország valóságos szipolyai voltak, — kitiltattak Erdélyből s a »vámok ettől a salaktól és söpredéktől« meg fognak tisztulni. Minthogy pedig már a görögök kezdtek a fejedelem körül járkálni, megintették őket s fejöket Pater Jánost, hogy, ha csak jót akarnak, ne izgassanak a Keleti Compania ellen. Magának Pater Jánosnak, mint incorporált nemesnek, az Erdélyben maradást csak azon

feltétel alatt engedték meg, ha családját behozza az országba.[1]) Azután végre hozzáfogtak a rendek az adómegszavazásról szóló törvényhez, mely még sem ment egészen símán véghez. A fejedelem azt mondta, hogy a fiscusnak eddigelé sokat kellett költenie azért, hogy az adó hiánya fedezhető legyen; a rendek ellenben azt mondták, hogy, ha azt pontosan behajtották volna, már felesleg is volna, s épen azért nem is emelték fel az adót, mint a fejedelem kívánta. A várak jó karban tartására sem szavaztak meg semmit: ez azoknak a kötelessége, kik a fiscalis jószágokat bírják. Ugyanez ülésen közöltetett a rendekkel, hogy a fejedelem saját pénzéből Balónak a török táborba ezer aranyat küldött, hogy a Teleki-féle beütés ügyében a vezéreket engedékenységre bírja.

Az oct. 19-iki ülésben csak a regalisták, külön, tárgyalták a szászok beadványát a szerdahelyieken elkövetett zsarolások ügyében, s a fejedelem jövőre orvoslást igért. Ost. 20-án felolvastattak a megerősített articulusok s ezzel a rendek eloszlottak.[2])

Mindössze hat articulust hoztak.

Az I. az articulusok megtartásáról s megtartatásáról szól, s ebbe a szászok megterheltetésének és zsaroltatásának megszüntetését is befoglalták.

A II. czikk az Orientális Compániának adott kiváltságot inarticulálta.

A III. a Páter Jánosnak adott nemességet kötötte feltételekhez.

A IV. az adót vetette ki, az V-ik annak felszedéséről gondoskodott, a VI-ik pedig elrendelte, hogy az egyházi nemesség mindenütt regestrumba irassék.[3])

A bucsúlakoma, melyet a fejedelem a gyűlés bezár-

---

[1]) Bethlen Miklós Emlékiratai I. 437. l. tüzetesen leírja a görögök elhatalmasodását Erdélyben, kik még e törvény meghozása után is megtartották befolyásukat.

[2]) L. Törvények és Okiratok LIV., Czeibert jelentését. V. ö. Bethlen János II. 278—290. E két leírás igen érdekesen egészíti ki egymást.

[3]) L. Törvények és Okiratok LIV. *c)*.

takor adott, elég zajosan folyt le. Végeztével a fejedelem az ablakhoz szólítá Bánffyt s hogy mások is hallhassák, szólt hozzá: »mondja meg kegyelmed Telekinek, hogy azért a mit tett, nótát érdemelt volna, de nem fogok megfeledkezni róla.« Üres fenyegetés volt. s hogy a fejedelem hangulata nemsokára megváltozott, mutatta, hogy nem Nemestől, az országgyűlés által kirendelt portai követtől küldte meg az adót, hanem annak átadásával Baló Lászlót bizta meg, kitől nehány héttel utóbb jött hir [1]) a szultán diadalairól, visszafordulásáról s a lengyelekre nézve hátrányos és megalázó békéről.

S hogy Teleki visszanyerte a fejedelem kegyét, mutatja az, hogy nemsokára a fejedelmi udvarba jött s ott a legszivélyesebben fogadtatott. A bujdosókra nézve ez szerencse volt. kik az őszi hónapokban nagy veszteséget szenvedtek s több helyen szétverettek. A fejedelem Telekivel s néhány épen udvarában tartózkodó tanácsúrral — Bánffy Bénes, Kapy, Nagy Tamás, Rhédey Ferencz és Bánffy Zsigmond voltak — tanácsot tartott s intézkedett, hogy a kolosvári és somlyai őrségek megerősíttessenek. Egyúttal pedig ez intézkedésről a többi tanácsurakat is értesíté.[2])

Deczember elején Bécsből megjött Macskássy. A hadi tanácstól hozott választ, szemrehányásokkal teljest a lázadók befogadásáért, megsegítéseért. s mely visszautasítá a rágalmat, hogy a császár gyűlölné a magyart — hisz azokat kik ott élnek Bécsben, jóságával halmozza el s csak a bűnösöket bünteti. Hozott levelet Szelepcsényitől, ki miheztartás végett bizalmasan közölte vele, hogy a török a jövő évben Bécs ellen indúl, de egy európai coalitió fogja a császárt megsegítni.[3]) továbbá Schwarzenbergtől, Pálffytól s a svéd követtől, kik mindnyájan a bujdosóktól akarták elvonni.[4])

Mind ez elég ok volt az aggodalomra, kivált midőn Szepessy is megérkezett. hogy a szétvert bujdosók számára menhelyet kérjen, magának pedig engedélyt, hogy a portára

[1]) Oct. 20-iki levelét l. Török-Magyarkori Államokmánytár V. 140.

[2]) Bethlen Jenos II. 296—7.

[3]) Bethlen János II. 299—308.

[4]) Árpádia III. 117. s köv. ll.

mehessen. A fejedelem nemcsak megadta neki ezt. hanem tolmácsúl mellé rendelé Bránkovics Györgyöt. kivel aztán Szepessy azonnal elindult.[1]) E közben megjött Petrőczy is, a bujdosóknak nem rég megválasztott generalisa, de útközben oly meggondolatlan nyilatkozatokat tett s a fejedelmi udvarban is oly kihívólag viselte magát. hogy ez letartóztatását rendelé el. E hírre a tanácsurak közül többen Fejérvára jöttek s kivitték a fejedelemnél. hogy ügyét az 1673. jan. 3-án tartandó fejedelmi tanácsra halasztá. Egyelőre azonban még nem bocsátották szabadon. hanem Fogarasba szállították.

1673. jan. végén megjött Baló László a portáról[2]) s még elébb Brankovics György is.[3]) A Balótól küldött levelekben szó sem volt a bujdosókról, de a nagyvezér szóval megizente Apafinak. hogy a császárral kötött békét tartsa meg. Ez a hihetetlenül hangzó hír nagyon lehangolta az udvart. s az aggodalmat még növelte, midőn meghallották. hogy a Nyir-Bélteknél szétvert bújdosóknak a váradi basa a környéken téli szállást engedélyezett.[4]) Nemsokára Szepessy is megérkezett s a mit ő hozott, az épen nagyon hihetetlenül hangzott. Nyilvános kihallgatáson a nagyvezér lehurrogatta őt, de titokban éjjel magához hivatta s tudatta vele, hogy a császárral a szultán felbontja a békét és akkor a magyar nemzetet olyan állapotba helyezi, hogy azt örökre lekötelezze. De ezt tartsa titokban még Apafi előtt is.

Amint febr. végén Szepessy haza érkezett, Bánffyval és Telekivel közölte az egész dolgot s ezek Apafinak elmondták. De tudatták néhány előkelő bujdosóval is. Ezek nehány »nagy szakállú« főurat küldtek a portára. hogy Magyarországot felajánlják a szultánnak — Apafi ezek mellé is Brankovicsot rendelte tolmácsul. míg maga egyik legbizalmasabb emberét, Székely Lászlót külön követséggel bízta meg. Ekkor aztán Petrőczynek is visszaadták szabadságát.

---

[1]) Bethlen II. 314. l.

[2]) Török-Magyarkori Államokmánytár V. 156—7.

[3]) Törvények és Okiratok LII.

[4]) Bethlen II. 347. 352.

esküvel kötelezve, hogy Erdélyt egyelőre, míg a követek a portáról vissza nem térnek, nem hagyja el.

A bujdosók fellélegzettek — hogy ismét csalatkozzanak. A lengyelek és törökök közt a múlt évi béke végrehajthatatlanúl maradt feltételei miatt surlódások támadtak s az előbbiek a törökök megtámadására készültek. Ily körülmények közt a vagyvezér nem gondolhatott háborúra a német császárral. A követeket Drinápoly közelében szállásolták el s a nagyvezér ezeket csak titokban fogadta. Kaptak ugyan biztatást jövőre, de intést is, hogy egyelőre nyugodtan viselje magokat, újabb követséggel ne járuljanak a portához, hanem Brankovicsot hagyják ott, ki által mindenről fognak értesülni. A lengyel király Apafit apr. 18-án kelt levelével értesíté a dolgok állásáról s a korlátnok kimerítő jelentéseket küldött, melyek máj. 18-án jutottak a fejedelem kezébe.[1] Most már az volt a kérdés: tudassa-e a fejedelem a nagyvezérrel a lengyel hírt, vagy elhallgassa? A tanácsurak, nehogy a porta gyanuja felköltessék, az elsőt ajánlották, s ennek következtében Nagy István Drinápolyba küldetett, hogy ott Székely Lászlónak adja át a lengyel cancellária jelentését. A lengyel király megbizottját pedig egy nagyhangú, de különben meglehetősen üres válaszszal bocsátották vissza.[2]

X.

Amint bizonyossá lett, hogy a háború a lengyelek és törökök közt meg fog újulni,[3] a bujdosók megsegéllésének ügye is eldőlt. Ez bizonynyal nagy csapás volt a bujdosókra, de korántsem akkora, hogy a mozgalmat elfojthatta volna, s hogy a mozgalom kapjon új táplálékot, arról gondoskodott a bécsi kormány. A »Bécsben élő hű mágnások«, mint Leopold őket nevezte, nem tudták kivinni, hogy ez év elején az alkotmány fel ne függesztessék s egy idegen ne neveztessék kormányzóvá. Meghódolásról többé szó sem lehetett,

[1] L. Törvények és Okiratok LVI. V. ö. Bethlen J. II. 371—8.
[2] Írta s kiadta Bethlen II. 380. l.
[3] L. Törvények és Okiratok LVIII.

s épen oly kevéssé az elégedetlen és háborgó országban a mozgalom leveréséről. Az ő küzdelmök a létért való küzdelem volt, lelkesedésöket és kitartásukat az önfentartás ösztöne fokozta, s akárhányszor meg is verte őket a nagyobb német erő, de le soha sem verte.

A sok csapás és sok rossz hir [1]) meggyőzte őket, hogy szervezkedniök kell. Követeket küldtek a fejedelemhez azzal a kéréssel, hogy nevezze ki közös vezérökké Teleki Mihályt s hogy fizettesse ki nekik rendesen a zsoldot. De Apafi kérelmök első részét elhalasztá, az utolsó iránt azonban igéretet tett. Teleki vezérsége ellen Petrőczy is tiltakozott s egyik fiával a váradi basához menekült, mint »a bujdosók generálisa«. Ez körülbelől elszakadás volt az erdélyi fejedelemtől, pedig Apafi nem akart lemondani arról a befolyásról, melyet eddigelé a bujdosókra gyakorolt, s Petrőczyt Váradtól nem messze fekvő birtokán elfogatta s Szamosujvárt elzáratta. A bujdosók egy része zokon vette ezt, s maga a váradi basa is szörnyen fenyegetőzött, de a higgadtabbak belátva, hogy mindenkitől elhagyatva, Erdélyre vannak utalva, Szepessyt Erdélybe küldték s általa akarták maguknak a támogatást és zsoldot biztosítni. Mindkettőt megnyerték s ügyökben Thurzai Drinápolyba küldetett.[2]) De a zsoldot, a mint Somlyóra vitték volna, Petrőczy katonái elrabolták.

Többet Thurzai sem tudott kieszközölni, mint azok, kik előtte járták meg a portát: nyiltan óvták Apafit a beavatkozástól s titokban kitartásra biztatták a bujdosókat. Ezek kitartását és a fejedelem reményeit semmi sem lohasztotta le, sem a sok csalódás, sem Kobb újabb fenyegetése ez utóbbihoz,[3]) hogy nagy veszélybe dönti magát a bujdosók segélyezése által; ő úgy van értesülve, hogy Teleki újabb beütésre készül.[4]) E levél a fejedelem udvarában sok fejtö-

[1]) L. Brankovics jelentését Törvények és Okiratok LIX.

[2]) A levelet, melyet Thurzai jul. 24-éről Radnótról vitt magával a bujdosóktól, lásd Török-Magyarkori Államokmánytár VII. k. 538—41. ll.

[3]) Lásd levelét Bethlen II. 406. jul. 18-ról s ugyanott Apafi válaszát.

[4]) Bethlen II. 413.

résre adott okot. A tanácsurak többsége eddig is ellenezte a titkos egyetértést a bujdosókkal s egy Radnóthon sept. 9-én tartott tanácskozás azt ajánlá, hogy Apafi nyiltan szakítsa meg velök az összeköttetést s többé ne segélje őket. De Bánffy és Teleki ezzel szemben kivitték, hogy az ügy egy sept. 22-én tartandó tanácskozásra halasztatott, a fejedelem pedig zsoldot és zászlókat osztatott ki köztük.

A dologban ekkor sajátságos fordulat állott be. A fejedelem két év előtt panaszt emelt a portán, hogy a német katonák beütéseket tesznek erdélyi területekre. Hanem azóta lényeges változás történt, mert azóta Teleki ütött be a magyar király területére, s midőn egész váratlanúl levél érkezett a budai basától, hogy a két udvar megállapodása szerint vegyes bizottság fog összeűlni Debreczenben, s hogy e bizottságba ő is küldje el embereit — ez a hír sok aggodalomra adott okot. A fejedelem ki is rendelte biztosát, s erről értesíté a budai basát,[1]) de szerencsére ez a bizottság, mely a dolgot complicálhatta volna, soha sem űlt össze.

Ugyanaz a fejedelmi tanács, mely a debreczeni vegyes bizottság ügyében döntött, tárgyalta a bujdosók kérelmét is, — de most sem döntött. Várták a lengyel-török háború kimenetelét, s minthogy egyetértésre nem jutottak, abban állapodtak meg, hogy utasították a jelenlevő bujdosókat, hogy menjenek vissza, hívják össze a többi bujdosókat is s közös megállapodással keressék meg a fejedelmet. A bujdosók csakugyan összejöttek Krasznán oct. 18-án s ugyancsak a korábbi pontozatokkal követeket küldtek Apafihoz, kiket ez Fejérvárt oct. 18-án fogadott. »Nagy dolgok ezek, mondá a fejedelem, határozzanak felettök a rendek a közelebbi országgyűlésen.«[2])

Még nagyobb dolgokról adott hírt ez időben Inczédy Péter, a Szobieszki táborába küldött posta: Szobieszki diadalairól, a törökök vereségeiről. Megírta azt a moldvai vajda is, ki már előre látta az összes s még a török alá vetett

---

[1]) L. Törvények és Okiratok LX.

[2]) L. az egyes pontokra adott resolutiót Török-Magyarkori Államokmánytár V. 184.

keresztyénségnek is feltámadását.[1]) Az adót ez időben Szilvássy Bálint szolgáltatta be a török táborba s tanuja volt a törökök vereségeinek.[2]) Fontos esemény volt Erdélyre s a magyar ügyekre nézve az is, hogy Panajota Nicasius, a császár zsoldjában levő török tolmács haláláról hírt vettek.[3])

E közben az oct. 18-ról nov. 18-ra hirdetett[4]) országgyűlés határideje elközelgetett. Közel egy hónapig tartott s a mit a múlt évi gyűlés törvényalkotás tekintetében elmulasztott, azt kipótolta ez.

Megalakulás, megnyitás, fejedelmi propositiók meghallgatása s a postulatumok összegyűjtésére biztosok kinevezése a szokott módon megtörtént. A két Bethlen-testvér, János és Farkas, bemutatta számadásait s Szilvássy Bálint nyugtáját a portai adó kézbesítéséről, melyből kitűnt, hogy a mi évek óta nem történt, az egész adóösszeg befizettetett. A rendek a jövő évre is őket akarták megbízni az adó átvételével, Kapy György és Rhédey Ferencz választattak meg a provincialis perceptorok számadásainak megvizsgálására; de a számvizsgálással ezek végleg nem készülhetvén el, egy hattagú bizottság (minden nemzetből kettő) küldetett ki, mely a felülvizsgálást jövő évi februárban fogja végezni.[5]) Azzal is megbízta e küldöttséget, hogy megejtvén a számvizsgálást, Kapyval és Rhédeyvel együtt menjenek a végvárak: Kolosvár, Somlyó, Sebes megvizsgálására s vegyék számba, hogy mekkora őrsége van e váraknak s így kitűnjék, hogy mekkora összeget kell zsoldjukra fordítani.

Egy másik, több napon át húzódó tárgya volt e gyűlésnek Görgény dolga. Kapy Barcsay Ákos özvegyét vette nőül s ezen a jogon vagy a várat, vagy az inscriptionalis summát, 15.000 frtot követelte. A fejedelem egyelőre annyit

[1]) Oct. 24-iki levele Török-Magyarkori Államokmánytár V. k. 183. l. Bethlen János II. 441.

[2]) Útközben írt levelét l. Törvények és Okiratok LX. Hazaérkezett oct. 8. L. Török-Magyarkori Államokmánytár VII. 540.

[3]) Törvények és Okiratok LXII. s Török-Magyarkori Államokmánytár V. k. 186. l.

[4]) L. Törvények és Okiratok LXI.

[5]) Erről a számvizsgálásról lásd Bethlen Miklós Emlékiratai I. k. 428. l.

mondott, hogy neki nincs kifogása ellene, ha a rendek ki akarják elégíteni Kapynét, s azt is megengedte Telekinek, hogy az ügyet jóakaratukba ajánlja. Ebből aztán sajátságos félreértés támadt. A rendeknek természetesen nem volt az ellen kifogásuk, hogy Kapynét a fejedelem contentálja s adja át Görgényt, ha akarja, de arra, hogy a tizenötezer forintot ők vegyék magokra, senki sem gondolt. Szokás szerint követet küldtek a fejedelemhez, tudatni vele, hogy ők Görgény átadásába szívesen beleegyeznek. A fejedelem is izent a rendeknek: »ő semmit sem igért Kapynénak, ha a rendeknek tetszik, fizessék ki a 15,000 forintot.« A rendek azt hitték, hogy valami félreértés van a dologban s újabban Bethlen Miklóst küldték a fejedelemhez. Ez is azzal a válaszszal jött vissza, hogy Görgényt semmi áron sem adja ki, de ha a rendek kifizetik Kapynét, az összeghez ő is fog valamivel járulni. Erről persze a rendek nem akartak hallani.

Ezalatt Bánffy, ki betegsége miatt nem jöhetett el a gyűlésre, hirt vett, hogy a végvárakban lustra fog tartatni. Ezt ő személyes sérelemnek, hazafisága ellen intézett gyanusításnak vette, s kivitte a fejedelemnél, hogy ez e határozatot nem erősítette meg. Ugyanakkor pedig Rhédey és Kapy bementek az országgyűlésre s szemrehányásokat tettek a rendeknek, hogy mernek ők ily kiváló ember hazafiságában kételkedni, s kijelentették, hogy ők épen nem fognak erre a lustrára elmenni. »Hát te, válaszolt Bethlen Gergely Kapynak, mért nem tudtál akkor beszélni, mikor ezt a határozatot hoztuk, hiszen itt voltál köztünk!«

Másik tárgya az országgyűlésnek a Szentpály Ignácz dolga volt. Az ő testvére, Szentpály János Bánffyné s a fejedelemnő nővérét bírta nőül. Ezek halála után a báldi kastélynak Szentpály Ignáczra kellett volna szállani, de az asszonyok elfoglalták s Szentpály Ignáczot szóval tartották. Szentpály kérvényt adott be az országgyűléshez s a rendek érdekében felterjesztést tettek a fejedelemhez. Nap nap után telt s erre a felterjesztésre még sem érkezett válasz. Végre Szentpály látván, hogy ilyen módon kiforgatják az időből, megjelent az országgyűlésen s arra kérte a rendeket, hogy,

miután látják, hogy közbevetésöknek semmi sikere, nyúljanak a végső eszközhöz s az egész országgyűlés testületileg menjen a fejedelemhez kérvényezni.

A rendek kimondták a határozatot, hogy testületileg járulnak a fejedelemhez, de a tanácsurak közbenvetésére elfogadták, hogy a fejedelemhez menetelt másnapra halasztják. Ezalatt megtörtént a kiegyezés Szentpályval s ezzel a dolog véget ért. De a báldi kastélyt Bánffy lerontatta, úgy hogy Szentpály Ignácz csak romokat vett át.

Ugyanezen a gyűlésen a fejedelem Teleki által jelenté a rendeknek, hogy tekintettel Bánffy Dénes őseinek kiváló érdemeire s azokra a hasznos szolgálatokra, melyeket ő maga is tett hazájának, őt nagyságos czímmel ruházza fel: a mi a Bánffy-pártiak részéről éljenzéssel fogadtatott.

A gyűlés alatt érkezett vissza Szilvássy Bálint a szultán táborából. Megelégedéssel értesültek, hogy őtet nagy becsülettel fogadták a portán, mert Moldvának a példája, mely a lengyelekkez állott át, s a többszöri csatavesztés óva intette a török főurakat, hogy kíméletesebben bánjanak Erdélylyel. A fermán, mit magával hozott, biztosította a rendeket a császár kegyelméről, hanem intette is, hogy a békét a német császárral meg ne zavarják.

Ezzel szemben a Drinápolyból hazatérő Brankovics egészen mást hozott magával: a tiha egy bizalmas levelét, hogy a lengyel háború miatt közvetlen segélyt a bujdosóknak nem adhat a porta, de inti, hogy legyenek kitartással, mert a lengyel ügy befejezése után reájok kerül a sor.

A bujdosóktól az országgyűléshez követség érkezett azzal az előterjesztéssel, hogy nekik zsoldot adjanak s Telekit tegyék vezérökké. A követeket fogadta Apafi s Telekihez is fordultak azok, ki még nem látta eljöttnek az időt, hogy nyilvánosan fellépjen. A mint azonban a Brankovicstól hozott biztatás köztudomásúvá lett, a bujdosók Wesselényi Pált [1]) generalisokká választák, de azzal a kikötéssel, hogy amint Teleki hozzájok csatlakozik, hivatalát neki fogja átadni.

[1]) Bethlen Jánosnak rendkívül hibás kiadására »Paulum Selenyit« ír 465. l., de a kéziratokban jól van.

Huszt várának s uradalmának ügye is eldőlt ezen űlés alatt. A fejedelem neje a százezer forint inscriptionalis összeget kifizette a Bethlen István örököseinek s az most ezen összeg erejéig a fejedelemasszonynak inscribáltatott. Az inscriptiót a rendek törvénybe igtatták.

Volt e gyűlésnek egy rendkívül fontos határozata, mely azonban nem igtattatott törvénybe. A váradi basa az őszszel megújította a Piri-féle defter alapján régi követelését, öt vármegyének és a sóbányáknak bekebelezése iránt, ingerelve a somlyai kapitány által, ki a jó szomszédságot nem tartja meg.[1]) Igaz, hogy a lengyelek diadala az untalan meg-megújuló követelés veszélyét elhárítá: de nem szűntette meg. Másfelől azonban tartottak a lengyel hatalom megnövekedésétől is; tudták, hogy a császárt háboruja a francziákkal lekötve tartja ugyan, de az alkotmány felfüggesztése s a protestansok üldözése Magyarországon sok aggodalomra adott okot; nem fog-e az új kormány megtorló eszközökhöz nyúlni azért, mert a bujdosókat kéz alatt segítették? A rendek az ezekből származható eshetőségeket fontolóra kezdték venni s a sok képzelt és nem képzelt veszély arról győzte meg őket, hogy állhatnak elé olyan viszonyok, mikor gyorsabb elhatározásra lesz szükség, hogysem elegendő idő volna országgyűlést hívni össze. Követséggel járultak a fejedelemhez, kérve őt, hogy ilyen eshetőségekkel szemben mentő eszközökről gondoskodjék. A fejedelem és a tanács ennek alapján elhatározták, hogy a fejedelem szükség esetére a tanácsurakkal, főispánokkal, a székely és szász főtisztekkel egyetértve, a többi rendek nélkül is tanácskozhasson és intézkedhessék.[2])

Ez országgyűlés husz törvényczikket alkotott.

Az I. czikk a zálogba vetett jószágból elszökött jobbágy visszaadásáról intézkedett, akárhol találnák is azt meg.

A tordaiak és toroczkaiak közt fenforgó per a jövő tavaszszal a fejedelem jelenlétében intéztessék el. (II.)

A szomszéd országokba menekült jobbágyokat a harminczadokon fizetés nélkül hozhassák be. (III.)

---

[1]) Bethlen II. 403.

[2]) Bethlen II. 465.

Elrendelék, hogy az Erdélyben készített posztót, csizmát és sarut a két Oláhországba nem szabad kivinni; a posztót azonban azok, ki azt készítették, a vajda számára kivihetik. A felügyelettel a harminczadosok bizattak meg. (IV.)

Az V-ik czikk arról intézkedett, hogy a portára járó követek és posták lovai Brassóban és a Bárczaságon hogyan tartassanak.

A VI. czikk a fogarasföldi boérok és szabadosok zsarolását tiltotta el.

A VII. czikk a szászok kérelmére az ingyen gazdálkodást szabályozta.

A VIII. czikk a kamatfizetést szabályozta s tiz százalékban állapította meg.

A fejérvári nemesek a piaczi vámadástól felmentettek. (IX.)

A ki egy harminczadon megfizette vámját, másikon nem tartozik fizetni. (X.)

A beszterczeiek Kapnikbányánál tovább nem kötelesek fuvarozni. (XI.)

A XII. czikk a pénzverésről intézkedett. A ki hamis pénzt ver, halállal lakol.

A marosszékiek s görgényiek közti határigazításra bizottságot küldöttek ki: az itélőmestereket, kikhez a szászok két tagot választanak. (XIII.)

Az ügyvédeket jószággal s jobbágygyal nem szabad kielégítni. (XIV.)

A huszti uradalmat a fejedelemasszonynak inscribálták. (XV.)

Huimmer Jakabot honfiúsították. (XVI.)

Medgyesnek 70, Beszterczének 50 kapu után elengedték az adót. (XVII.)

A XVIII-ik czikk elrendelte, hogy a brassaiknak a portai kiadásokra tett előlegeik megtérittessenek.

A bereczkieknek az oláhországi postákra tett kiadásaik megtérítését elrendelték. (XIX.)

Az utolsó czikk kivetette a portai s az őrségek fentartására szükséges adót a múlt évben megállapított összegben 1674-re, s kinevezték a biztosokat, perceptorrá

Budai Pétert tették. elrendelvén. hogy jövőre az adóból más czélokra költeni nem szabad. Az őrségek számára öt év óta kivetett adókra vonatkozó számadások megvizsgálására bizottságot küldtek ki, mely munkálatát a jövő évi febr. 1-én kezdi meg Segesvárt.[1])

Az országgyűlés decz. 14-én oszlott el.

Ez időben történt, hogy a kassai kapitány a bujdosók, az általa úgynevezett »hamis rebellisek« ügyében a váradi basánál panaszt emelt, különösen azok pártfogásával vádolva az erdélyieket. Nekünk — írta a basa — a »hamis rebellisekhez« a kik az erdélyi fejedelem népei, azok zászlajával járnak. Somlyón tartózkodnak, semmi közünk. Úgy halljuk, hogy Bánffy Dénes egyik rokonát ezek kapitányává tette. ezek pedig kegyelmetekkel ki akarnak békélni. Azokat pedig, a kik mint jobbágyok telepedtek le a mi földünkön, azokat nem bánthatjuk.[2])

Egyházi czélokra Apafi sokat áldozott s a papi rendet szívesen részesítette kiváltságokban. Karácson előtt pár nappal az oláh papokat, »kik szorongató szükségek között tévelygő vallásoknak setétségekben hivataljok bére által nem élhetnek, hanem kényszeríttetnek paraszti munkára magokat fogni,« a dézsmaadás alól felmentette.[3])

XI.

A lengyelek chozimi fényes diadala (1673. nov. 10.) nem vetett véget a háborúnak s a bujdosók sorsában semmi változást sem idézett elő. Wesselényi Pál, az ideiglenesen megválasztott generális nem tudott megválasztatásának érvényt szerezni, s már 1674. elején ismét felesen készültek Erdélybe jönni,[4]) de midőn a Szilágyságból a somlyai tisztek dispositiójára, vegyes német és erdélyi hadak télviz idején kiűzték őket, panaszaikkal Apafihoz fordultak, kérve őt marcz. 9-iki szalontai gyűlésökből, hogy az idő közelítvén

[1]) L. Törvények és Okiratok LXV.
[2]) L. Törvények és Okiratok LXVI.
[3]) L. Törvények és Okiratok LXVII.
[4]) Török-Magyarkori Államokmánytár V. 196.

a kinyíláshoz s ők is kénytelenek levén fegyverhez nyúlni, ereszsze ki hozzájok szentgyörgynapi gyűlésökre Teleki Mihályt, mert ha a segélyt és fejet nem küldené ki, ők, hogy fő nélkül ne legyenek, kénytelenek lesznek vezért választani.[1])

A somlyai tiszteknek, azaz Bánffynak, ezt a szigorúbb rendszabályát részben Wesselényi Pál megválasztása is okozhatta, de befolyással volt arra a váradi basa embereinek s az ő területén elhelyezkedett bujdosóknak garázdálkodása a somlyai katonák s általán Apafi emberei ellen.[2]) Panaszok, levélváltások, követségek nem változtattak a viszonyokon semmit — sem Erdélynek, sem a portának nem állott érdekében elnyomni azt a mozgalmat, mely táplálékát a magyarországi protestans-üldözésekből s az alkotmány elkobzásából merítette, s ha a szultán Zólyomit Konstantinápolyból[3]) magához vitette Drinápolyba, ezzel csak fenyegetni akarta Apafit, hogy, ha elpártolásra készülne, kezénél van az ellenfejedelem.[4])

Pedig az összeköttetés Apafi s a lengyelek közt csakugyan élénkebbé lett. A két Oláhországban nagy változás ment véghez: Petrás (Petriceicu) István moldvai vajda 1673 nov. elején átpártolt a lengyelekhez. Gligorasko Gika havasalföldi vajda Szobieszki által szabadon bocsátva, nov. 27-én a nagyvezér táborában jelentkezett. Petrás vajda kérte Apafit, hogy az Erdélybe menekült havasalföldi bojárokat ne adja ki Dukának, az újon kinevezett vajdának, akárhogy kéri is, mert Konstantin vajda már megindúlt ellene[5]) s kérelmét Granow Miklós egyik lengyel vezér is támogatta.[6]) Apafi valóban csak oly feltétel mellett nyilatkozott hajlandónak kibocsátani őket országából, ha a vajda hitlevéllel biztosítja, hogy bántódásuk nem lesz.[7])

[1]) Török-Magyarkori Államokmánytár V. 205. s következő ll. az Utasítás.

[2]) Török-Magyarkori Államokmánytár 194. l. 200. l.

[3]) Még 1673. dec. 1-én ott volt. Török-Magyarkori Államokmánytár V. k. 189. l.

[4]) Törvények és Okiratok LXVIII.

[5]) Török-Magyarkori Államokmánytár V. k. 190. l.

[6]) Törvények és Okiratok LXIX.

[7]) Török-Magyarkori Államokmánytár V. k. 197. l.

A lengyelek közvetítése a bojárok ügyében csak kezdete volt egy későbbi, bensőbb természetű összeköttetésnek. Febr. 9-én Inczédy haza érkezett a lengyel táborból Szobieszkinek s más főuraknak leveleivel.[1]) Ez volt az első lépés, megnyerni Apafit közös működésre a törökök ellen — ugyan ezen a kerülő úton követte egy másik is. A bojárok időközben Szebenben letartóztattatván, Szobieszki egy megbízott emberét küldte a fejedelemhez, kérve azok szabadon bocsáttatását s egyszersmind czélozva a közös működésre. Apafi csak első pontjára válaszolt e levélnek, a törökkel való viszonyt teljesen érintetlenül hagyva.[2]) Nem bízott abban a nagy európai közös actióban, melyet a lengyelek kilátásba helyeztek, s ez időben többre nem törekedett, mint megőrizni a jó szomszédságot velök és a moldvai vajdával is, kivel fentartotta összeköttetését,[3]) s kinek tartományát egy tatár horda rettenetesen feldúlta és kirabolta.

Ez csak előjátéka volt az 1674-iki török-lengyel háborúnak, mely még ez évben sem ért véget. A mint arra az előkészületek megtétettek, a szultán marcz. 7-ről rendeletet küldött Apafinak,[4]) hogy, mint »az elmúlt esztendőben«, az idén is hat-hat ökrű hatszáz szekér élelmet szállitson a török táborba. A szultán és nagyvezér fermánjait Musztafa csauz hozta el, s a mint megkapta a fejedelem, maj. 7-én a szükséges intézkedések megtétele végett egyetemes országgyűlést hirdetett.[5]) Kevéssel az országgyűlés megnyitása előtt érkezett meg Fejérvárra Ampringer Gáspár üdvözlő levele Apafihoz, melyben tudatja, hogy ő a kormányzóságban továbbra is megmarad a császár kívánatára s magát a fejedelem jóindulatába ajánlja.[6])

Az országgyűlés a kitűzött időben megnyílt — s ezen tárgyalásba vették a szultán és nagyvezér fermánjait. Úgy,

[1]) L. Törvények és Okiratok LXX.
[2]) L. Törvények és Okiratok LXXI.
[3]) L. Törvények és Okiratok LXXIII.
[4]) Török-Magyarkori Államokmánytár VII. 543.
[5]) L. Törvények és Okiratok LXXIV. Musztafa nevét a jun. 15-iki levél említi. Török-Magyarkori Államokmánytár V. k. 545. l.
[6]) L. Törvények és Okiratok LXXV.

mint a fermánok kívánták, az 1672-iki alapon szavazták meg a szultán táborába szállítandó élelmet. A szekérszállító béresek fizetésére portánkint egy-egy forintot vetettek ki; az egyes vármegyék által kiállított szekerek mellé minden vármegye egy felügyelőt rendel; s gondoskodtak a régi restantiák behajtásáról is.

Főkövetté Naláczy Istvánt választották, társává a székelyek közűl Damokos Tamást, a szászok maguk fogják megválasztani követjüket.

»Minden hazáját szerető patronus és patrona« a követtek költségeinek fedezésére kapunkint egy-egy forintot fizet, s ez adó azonnal kifizetendő a biztos Pernyeszy Zsigmond kezéhez. A székelyekre, Máramarosra s Kővárra egy összegben vetették ki.[1])

Nem sokkal a gyűlés eloszlatása után, s valószínűleg a rendek megegyezésével válaszolt Apafi a bujdosók szalontai memorandumára[2]) s Telekit hozzájok küldé, hogy üzenetét tolmácsolja: ügyöket ő tehetsége szerint elő fogja mozdítani. Ennek lett a következménye, hogy a bujdosók Farkas Fábiánt a portára küldötték, hogy számukra a régóta várt interventiót eszközölje ki.[3]) Irt Tötöri Istvánnak is, állandó portai kapitihájának, hogy tudassa a vezérrel, hogy a kívánt élés összeszerzésével foglalkozik s jul. 10-én el fogja indítni, hamarébb nem lehet, mert e »hideg országban arra való fű«, (széna) hogy az ökröket élelmezni lehessen, későn szokott lenni.[4]) S pár héttel utóbb, jun. 25-én — az napon, melyen kapitihája a szultán elindulását közölte vele,[5]) megindította főkövetét s az élést a szultán táborába.[6])

Fábián portai követsége a bujdosók ügyében semmi változást sem idézett elő. A bujdosók fölkelését, a német császárnak ezt a nyílt sebét, mely egy alkalmas perczben

[1]) L. Törvények és Okiratok LXXVII.

[2]) L. Törvények és Okiratok LXXVIII.

[3]) L. Török-Magyarkori Államokmánytár V. 225. s köv. ll.

[4]) Török-Magyarkori Államokmánytár VII. 545. l. s V. 240. l.

[5]) L. Törvények és Okiratok LXXXI.

[6]) Lásd Törvények és Okiratok. LXXXII. Török-Magyarkori Államokmánytár V. k. 242. l.

a háború megindítására ürügyet szolgáltathatott volna. titokban, kéz alatti biztatásokkal a török kormány fenn akarta tartani, de nyiltan az erdélyi fejedelmet a beavatkozástól eltiltotta. Ilyen körülmények közt a fejedelem sem tehetett mást, mint hogy titokban zsolddal, tanácscsal segítette őket. Tényleg ez hamis s csak nehezen fentartható helyzet volt, mely sok félreértésre szolgáltatott alkalmat. Egy része a bujdosóknak tűrt és várt, míg más része szeretett volna annak véget vetni, attól tartva, hogy ilyen módon a mozgalom önmagától meg fog semmisülni.

Az elégületlenek közül a vérmesebbek azzal izgattak Apafi ellen, hogy ő nem is akar rajtok segíteni. Szepessytől s a többi követektől is megizente, hogy dolgukat »tovább semmi úton-módon« nem akarja segíteni, hanem minden kegyelmességét és segítő jóakaratját meg fogja vonni.[1]) Hiába irt Apafi nekik megnyugtató levelet. Csatáron, aug. 23-án elhatározták, hogy önállóan fognak szervezkedni, eleget teendők »a hatalmas nemzet szorosan és szüntelenül való kívánságának« s véget vetendő a »fejetlen lábságnak«, mely miatt örökös veszélyben forognak. S ezért a múlt évben csak feltételesen megválasztott Wesselényi Pált most főgeneralissá tették.[2]) De megírták külön a fejedelemnek s külön a rendeknek, hogy ezzel sem a fejedelemtől, sem a rendektől nem akarnak elszakadni. »Elég sok és rút dolgok ezek a magyarok közt — írá Bánffy Telekinek — elég az: Palkó uram reá verekedett az majoritásra; kegyelmedet nagy gondjától mentette meg«[3]) — czélozva arra, hogy e választással a bujdosók vezetésének ügye kiesett a Teleki kezéből, ki már ekkorra rábírta Apafit, hogy megadja az engedélyt, sept. elején hadaival Szatmár alá szállhasson[4]) — terv, melyet a generalis-választás semmivé tett.

---

[1]) Török-Magyarkori Államokmánytár V. 250.

[2]) Ugyanott 256. s Deák Farkas: A Bujdosók Levéltára 24. s köv. ll.

[3]) Bánffy aug. 30-iki levele Telekikez. Telekiek m.-vásárhelyi ltára 689. fasc.

[4]) Telekinek 1674. aug. 18-án Bánffyhoz írt levele: a Teleki család ltárában. 689. fasc.

Még sokkal fontosabb és nagyobb változás történt ez idő alatt Lengyelországban, hol a múlt év végén meghalt a király s több mint egy félévi interregnum után Szobieszki Jánost királylyá választották, ki jun. 24-én megválasztatását tudatta Apafival s kérte, hogy a portára béketárgyalások végett küldött követét, Karwowski Jánost engedje átmenni országán.[1]) A követ jul. derekán érkezett Radnóthra,[2]) szívélyes fogadtatásban részesült s útját tovább folytatta, bár kevés kilátással a sikerre, hogy a békét helyre állíthatja. Apafi aug. 8-án válaszolt a királynak, szívélyesen üdvözölve őtet.[3]) A béke létrejöttében maga Szobieszki sem bízott s azonnal, a mint az előkészületekkel elkészült, táborba szállott. Útközben válaszolt Apafinak s több erdélyi főúrnak, ezzel akarván a bensőbb összeköttetésnek útját egyengetni.[4]) S valóban alig három hét múlva újabb levelet küldött a fejedelemnek, nem saját érdekében, hanem hogy ezt bírja rá szövetkezésre a franczia királylyal, ki ez időben a császárral háborút folytatott. Az ügynök, ki e levelet megvitte, Beaumont ezredes volt, a Lengyelországban accreditált franczia követ agense, kinek az volt a megbízatása, hogy vegye rá a fejedelmet, hogy Bethlen Gábor példáján indulva, igyekezzék megszerezni a magyar koronát, vagy ha erre nem volna rávehető, legalább arra, hogy a bujdosókat támogassa s ki Telekyvel titokban értekezett is, közösen megállapítván a követendő eljárás módozatait, mely Wesselényi elmozdításával Telekit tette volna a mozgalom fejévé.[5])

De mire Beaumont Erdélybe ért, már javában dúlt a Bánffy Dénes ellen támasztott mozgalom.

---

[1]) Török-Magyarkori Államokmánytár V. 239.

[2]) Említi Bánffy jul. 22-iki levelében. Teleki-ltár.

[3]) Török-Magyarkori Államokmánytár V. 249. V. ö. Törvények és Okiratok LXXIX.

[4]) Törvények és Okiratok LXXXIII.

[5]) L. a rendkívül érdekes utasítást s ennek nagy fontosságú mellékletét Történelmi Tár 1882 évf. 333. s köv. ll. V. ö. Beaumont jelentésével Bécsben a titkos levéltárban. Lásd Törvények és Okiratok LXXXVI. *f)*.

XII.

Bánffy Dénes tragédiáját, — mely az 1674-iki őszi országgyűlésen folyt le, s nem volt egyéb, mint egy tanácsúrnak felelősségre vonása és megbüntetése, — leírta Bethlen Miklós önéletírásában s Cserey Vera Historiájában. Mindkettő Teleki halála után írt, több mint egy negyedszázaddal az híres per lefolyása után s ezt madártávlatból tekintve és abban az időben, midőn Erdély már megszűnt önálló állam lenni, ennek az eseménynek hatása alatt írva le annak peripatetiáit — ebben a »Justiz-Mordban« látta Teleki pályájának kezdetét. De Teleki — szerencséjére — megőrizte a maga összes correspondentiáját s ezek és a hivatalos iratok segélyével megláthatjuk, ha vajjon egy praemeditált s mephistói ügyességgel font államcsínnel van-e valóban dolgunk, melyet Teleki gondolt ki, vezetett s az egész világ elámításával diadalra juttatott.

Az igazsághoz a kulcsot magának Bánffy Dénesnek Teleki Mihályhoz intézett levelei szolgáltatják. Minden 3—4 napban váltottak levelet s egy nap olykor kettőt is. Bánffy elfogatása napjáig tart ez a levelezés köztük, s bár néhanapján, épen a bujdosók miatt, a végek kapitánya s a kővári kapitány közt fordulnak elő összezördülések, a kibékülés hamar bekövetkezett.

A nóta-pert Bánffy a maga fejére, mint a végek kapitánya vonta. Örökös harczban állott a váradi törökökkel, kik épen az ő parancsnoksága alatt álló területeken kapkodtak. Egy sereg falut azon a jogon követeltek, hogy eredetileg Várad tartományához tartoznak, s ezeknek megdézsmálására évről évre csapatokat szokott a váradi basa kiküldeni. Perben állott a bujdosókkal is, kiknek egy része az ő kapitánysága területén telepedett le, egy másik része a váradi basa szárnyai alatt vonta meg magát, de kik aztán, mikor a nyári hadjárat megkezdődött, összevergődtek a magyar területen szétszórt bujdosókkal, s együtt harczoltak. Mint az ilyen guerilla-háborúban szokott történni, a visszatorlás sok kíméletlenséggel folyt. Bánffyt ez roppantúl

boszantá: »vajjon — kérdé Telekitől — az ilyen magok vérekből álló ártatlan emberek s főrendek raboltatásokban, sarczoltatásokban s pogány módra való üldöztetésekben gyönyörködő nemvitézeknek patrocinálni nem Isten ellen való nagy vétek-e? kegyelmed levén főtisztek, kétlem, sok szó, sok itélet ne volna kegyelmed felől is!« Azt érti, hogy Magyarországon pártfogolják ezeket, »mert egy ügyben forognak, egy bujdosó kenyeret esznek s egy czélra is futnak — de az mi dolgunk és kötelességünk mást kíván«.[1] S midőn aztán a bujdosók Wesselényi Pált főgeneralissá választák, e választásnak azért örült, mert azt hitte, hogy ez által Teleki elvonatik a bujdosóktól; pedig ő maga is sok bujdosót fogadott be a maga területére s most Wesselényi megveretése után újabb csapatokkal szaporítá seregét: csakhogy ezekkel saját erejét akarta nevelni.

Jun. 25-én Bánffy Dénes Keresztes Andrástól hírt vett, hogy másnap a váradi pasa vagy maga személyesen, vagy csak tihája kiindúl Váradról haddal, hogy az öt vármegyét megdézsmálja.[2] Ekkor ez még csak vak lárma volt, mert a basa nem indúlt el, hanem csak követet küldött Apafihoz,[3] egy szultáni fermánnal, mely a váradi hódoltság adóját jelentékenyen felemelé,[4] s a mely Radnóthon jul. 22-én mutattatott be a fejedelemnek. De már ekkor a török csapatok szétmentek a hódoltságban, hogy az adót felszedjék.[5]

A dézsmálás ilyen kisebb csapatok által nem szokott símán véghezmenni, s ezek a nagy területen szétszórtan működő kis csapatok ellenállásra találtak. Bánffy, — mint aug. 13-áról értesíti Telekit — két jelentést kapott, hogy »a váradi basa banderiummal akar az hódolt vármegyékre kijőni, a nagy adót szedni« s a szegénységet véres nyárssal

---

[1]) Jul. 15-iki levele Bánffynak Telekihez, m.-vásárhelyi levéltár 689. fasc.

[2]) Keresztes András jun. 25-iki levele Bánffy Déneshez. U. o.

[3]) Bánffy jul. 9-én kelt levele Telekihez; s u. az u. ahhoz jul. 16-ról: Teleki ltár. 689.

[4]) Török-Magyarkori Államokmánytár V. 244. l.

[5]) Bánffy jul. 22-iki levele Telekihez. m.-vásárhelyi ltár.

rémíti. Inti Telekit, hogy oltalmazza magát, ha mi lészen. Ő meghagyta Keczelinek, hogy ha megindúl a basa, szálljon eleiben, s tudósítsa a vármegyéket is, Tordát, Aranyosszéket, hogy felüljenek.[1]) Egyúttal Székely Lászlónak, a fejedelem postamesterének is írt, hogy a fejedelem »czímeres postája által életek s mindenek elvesztése alatt parancsoljon Tordára, Aranyos-székre, Enyedre, Egerhegyre s több helyekre, az articulus szerint, sőt Tövisre, Fejérvárra is, mindjárt éjjel-nappal menjenek Kolosvárhoz, vagy ahol a kolosvári hadakat érik, és a mit a tisztek ott parancsolnak, azt kövessék el.« [2]) A hír nem volt igaz. A váradi basa nem jött ki, sőt egyebet sem tett, mint hogy aug. 26-án kelt levelével tudatta Apafival, hogy az ő tisztjei eltiltják a hódoltságot az adófizetéstől s felszólította, hogy ezt a visszaélést szüntesse meg.[3]) Nem ilyen békésen írt Bánffynak egy »másfél árkusos« levelet, melyben »sok mocskolódást teszen velem s szegény Keresztes Andrással, morog, fenyegeti az öt vármegyét tűzzel és hogy a várakat elpusztítja, etc. Azminthogy dézsmálni sokan eljöttek, Zsúkon tartóztattam őket . . . . megengedni veszedelmes, nem engedni, fegyverkezvén, magamnak romlásomra van.« Hiszi, hogy Keczeli már táborba is szállott; ő maga is ki fog menni, hogy ha lehet »accorda« által igazítsa el a dolgot.[4]) — Sürgeti Telekit másnap írt levelében, hogy küldje a hadakat, mert ő most »nagy gonosztól tart«.[5]) Keczeli valóban Almásnál táborozott s ezért a hadak átmentek a Meszesen, E veszélyes helyzetben kérte a fejedelmet, hogy hivassa össze a rendeket részgyűlésre.[6])

Az erdélyi hadak közeledésének hírére a »törökök

---

[1]) Bánffy aug. 13-iki levele Telekihez a m.-vásárhelyi ltárban.

[2]) Bánffynak ugyanaz napról Székely Lászlóhoz írt levele ugyanott.

[3]) L. Törvények és Okiratok LXXXIX.

[4]) Aug. 26-iki levele a Telekiek levéltárában. Bánffynak a váradi basa ezen mocskos levelére írt válaszát l. Török-Magyarkori Államokmánytár V. 260. l.

[5]) Aug. 27-iki levele u. o.

[6]) Egy másik levele ugyanaz napról Bánffyhoz s egy harmadik Apafihoz. U. o.

lágyultak valamit«, mint Bánffy hiszi azért, mert nem volt parancsuk a portáról, s most azzal fenyegetőztek, hogy a császárnál tesznek jelentést.[1]) Daczára ennek, a hadak fenmaradtak, várva, hogy a pasa aug. 26-iki levelével Apafihoz küldött követ mivel fog a fejedelemtől megtérni.[2]) De bár a »pogány szomszédok a fegyvert letevék«, Bánffy nem bocsátotta el a hadakat, sőt sept. 7-én Kapyval együtt mustrát tartott felettök.[3]) A váradi pasa — mint egy török izené Bánffynak — ezúttal nem fog »karddal oda menni«, hanem a portára küldtek követet azzal a váddal, hogy »urunk azért küldött ki ágyút Somlyóig, hogy csak azt várja Erdély, ha szerencsétlenül járt Lengyelországban a török, mindjárt rajta lennénk.«[4])

Úgy, a hogy lecsendesedvén a dolog, sept. végén Bánffy Apafihoz ment Görgénybe, honnan ez időben bocsátották el a lengyel követet. Meg ott érte a hír, hogy »az ebkölyök, Wesselényi nevet nem érdemlő ficzkó« sept. 28-án nagy csatát vesztett a németek ellen.[5]) Ezen a harczon sok váradi török esett el, sokan megsebesültek, ezeket »síp, dob, trombitaszóval s ágyúlövés alatt vitette be Váradra a basa, mintha az övék lött volna az triumphus«.[6]) S most Bánffy visszatért Bonczhidára. E levél hatása alatt lehetett, hogy a váradi basa hajlott a békére s oct. közepén követség jött tőle Kolosvárra,[7]) s néhány nap mulva létrejött a »contractus«, melynek szövegét Bánffy oct. 27-én megküldte Telekinek.[8]) Nagy fáradsággal ért el annyit is, teljesen őt sem elégíté ki, de annyit még is elértek vele, hogy »a vármegyéket nem piszkálhatják s piszkálják is annyira, hogy

[1]) Aug. 30-iki levele u. o.

[2]) Aug. 31-iki levele u. o.

[3]) Sept. 8-iki levele u. o.

[4]) Bánffy sept. 11-iki levelének melléklete u. o.

[5]) Sept. 27., 30., oct. 1., 2. írott levelei u. o.

[6]) Bánffy oct. 5-iki levele.

[7]) L. Törvények és Okiratok. LXXXII.

[8]) Oct. 28-án Kolosvárt kelt levele. A contractus egész szövege közölve van Török-Magyarkori Államokmánytár V. k. 276. Ezen contractus kelt octóber 19-én (s nem novemberben) azaz »Mindszent havában«, mint a contractus mondja.

elvegyék tőlünk, mivel birodalomnak módjáról csináltak velünk contractust.«[1]) S ez volt a kiegyezés lényege.

De ez a táborba szállás volt az, mely Bánffynak nyakát szegte.

Bánffy nem volt népszerű ember. Erőszakos és gőgös, ki supremátiáját mindenkivel szerette éreztetni. Alig volt a főurak közt, kit meg ne sértett volna s a leghatalmasabb ezek közt: Béldy, halálos ellensége. Országgyűléseken, lakomákon összetűzött a nehéz székelylyel s ez nem feledé a sérelmeket.[2]) Telekit is többször megbántá, de ez könnyen kibékült.[3]) Kiméletlen, erőszakos volt a nemesség iránt is; csak most történt, hogy két napon át éhen-szomjan terrorisálta a törvényszéket, mig keresztül erőszakolta, hogy Fileki Mihályt halálra itélték.[4]) Hogy különben jó magyar volt, buzgó protestáns, szerette vallását, hazáját, ahoz kétség sem fér. De mód felett gyülölte a »pogány ebet« s ellenszenvvel viseltetett a bujdosók egy nagy része iránt. Még Rákóczynénak is igazat szolgáltatott némely kérdésben, olyanokban is, melyekben nem volt igaza,[5]) s bizonyos kárörömmel registrálja a bujdosók vereségét. Semmi sem igazolja, hogy a bécsi kormánynyal valami conspiratiója lett volna, s minden kétség felett áll, hogy összeköttetése a német és aulikus urakkal inkább barátságos, mint politikai természetű volt. Ez tragédiájában alárendelt szerepet játszott. A fő az volt, hogy mint a végek kapitánya a tanácstól függetlenné tette magát, sokkal függetlenebbé, mint a régi váradi kapitányok voltak, egészen más politikát követett az általa kormányzott területen, mint a fejedelem Erdély többi részein, a kővári és mármarosi végeken; hogy modora és tacticája a bujdosókkal szemben követett eljárásában eltért

[1]) Bánffy oct. 27-iki levele.

[2]) Aug. 20. és 21-ről Telekihez írt leveleiben is panaszolja azt.

[3]) Aug 17-én s 18-án írt levelében van erről említés.

[4]) Maga vallja be oct. 19-én írt levelében. V. ö. Törv. és Okiratok LXXXVII., de nem végezték ki. Ügye 1675 elején a delegatus urak előtt forgott; l. Török-Magyarkori Államokmánytár V. k. 307 l. Rhédey jan. 17-iki levelét, hol azonban hibásan »Fileki Mihály« helyett következetesen »Teleki Mihály« van nyomtatva.

[5]) Bánffynak több levele Telekihez — családi ltárban.

attól, a mint a fejedelem bánt azokkal; azt pedig, hogy őt más útra lehessen terelni, senki sem hitte, mert erőszakosságaert féltek tőle, s kiszámíthatlan embernek tartották. A bujdosók közül többen figyelmeztették Telekit, hogy Bánffy meg akarja buktatni. Bizonynyal a titkos levelek írói saját magukat még jobban féltették.[1]) Azok közt, kiket ő nem szeretett, el volt terjedve a hír, hogy Bánffy Apafit le akarja tenni a fejedelemségről s egy sereg főurat meg akar öletni. Nem ismerjük a bizonyítékokat, melyekkel az udvari párt rendelkezett s melyekkel Bethlen, Apafi s még a fejedelemasszony kétségeit is eloszlatták: de ez a nagy sereg, melyet maga köré gyűjtött, hihetővé tette, vagy legalább is felköltötte a gyanút, hogy az nem a váradi basa ellen szerveztetett. S az ő személyében nem volt meg a garantia, hogy ő azt egy szép napon nem fogja-e azok ellen fordítani, kikre neheztelt.

Ez a táborba szállása különben is a legflagransabb törvényszegés volt. Hogy fegyverkezett, fenyegetőzött s a váradi basa embertelen levelére még gorombábbúl válaszolt, azt még lehetett menteni a portán: de hogy Somlyóról ágyúkat vitetett ki, ez már felért török felfogás szerint egy hadizenettel. Nagy hadsereget, mely egészen az övé volt, állított szembe a törökkel s ezzel a tettével nemcsak a váradi basát rémítette meg, hanem — mi rosszabb volt — magát Erdélyt is. Igaz, hogy Teleki is vitt ki, pár év előtt, sereget, de német területre s ezért ő is közel állt a nótához. De Bánffy a török területet támadta meg s ez más volt, mert ez már török invasiót vonhatott volna Erdélyre, míg Teleki kicsapása miatt német háborútól nem lehetett tartani, miután az egyszersmind hadizenet lett volna a töröknek is. A dolgot nem enyhítette, hanem súlyosította a kolosvári contractus; ez, bár ő commissióval működött, bitorlása volt a kizárólagos fejedelmi jognak. Mintha külön ura lett volna Erdélynek és külön ura a végeknek: két fejedelem egy országban.

---

[1]) L. Törvények és Okiratok LXXXII. sz., a szétszórt »clavissal írt« leveleket.

S e válságos helyzetben legrosszabb rá nézve, hogy a tanácsurak közt egyetlen barátja sem volt. Mikor Bánffy aug. derekán sürgette a fejedelmet, hogy tartson partialis gyűlést s a lakságot, székelységet gyűjtesse táborba: tanácsát nem fogadták meg, mert veszedelmesnek tartották még ezekkel a hadakkal is megnövelni az ő erejét. De a mozgalom lecsendesülése s Bánffy hadának szétoszlása után a fejedelem oct. 14-én nov. 17-re Gyula-Fejérvárra egyetemes országgyűlést hirdetett.[1]) Tárgyúl csak a portai adó megszavazása volt a meghivókban kiemelve s amint a meghivók aláirattak, mindjárt másnap oct. 15-én portai kapitihává kineveztetett Daczó György.[2])

Hogy a Bánffy contractusának nem volt sok értéke, az hamar kitünt. Még meg se száradt a tenta rajta, a törökök már is nem a contractus szerint, hanem másképen hajtották fel az adót.[3]) Ennek következtében a sújtott vármegyék közül Kraszna annak megváltoztatását kérte az országgyűléstől, míg Közép-Szolnok oda utasította követeit, hogy az országgyűlés azt megerősítés végett a portára terjeszsze fel.[4])

Mialatt az országban mindenfelé előkészületeket tettek a gyűlésen leendő megjelenésre, nehány tanácsúr megbeszélte a teendőket a Bánffy Dénessel szemben követendő eljárásra nézve, s a megállapodás az volt, hogy ezt felelősségre kell vonni. Nagy és nehéz dolog volt ez, melylyel szemben biztosítni kívánták magukat. Az eddig is szokásban levő formát választották: ligában egyesültek. Mint Bethlen Miklós írja, Teleki és Székely László voltak kezdői, s magát a ligát az első fogalmazta s Macskássyval két példányban tisztáztatta. A tanácsurak közül Béldy Pál, Kapy György és Bánffy Zsigmond személyes ellenségei voltak s ők voltak első aláírói a ligának, melynek két példánya közül az egyik Telekinél, a másik Béldynél állott, mely Bánffy törvénytelen és erőszakos tetteinek hosszas felsorolása után a szö-

[1]) L. Törv. és Okiratok LXXXVI.
[2]) Török-Magyarkori Államokmánytár V. k. 267. l.
[3]) L. Törv. és Okiratok LXXXVIII.
[4]) Török-Magyarkori Államokmánytár V. 268.

vetkezés czéljául: »a haza szabadságának s mostani igazgatásának mostani rendetlenségből való helyreállítását« tűzi ki.[1]) Ez a szövetkezés népszerű volt Erdélyben s az aláírók száma gyorsan növekedett; maga Béldy buzgólkodott legjobban.[2]) Maga írja: »nem hogy nem engedelmeskedtek volna, de szomjuhozva várták«, hogy aláírhassák.

A múlt évi országgyűlés felhatalmazása alapján, mely megengedte, hogy rendkívüli veszély idején a tanácsurak, főispánok és főtisztek concludálhassanak, a tanácsurak, főrendek és főtisztek, kik a ligát aláírták, elhatározták, hogy a »közelítő nagy veszedelem elhárítására«, a nemesi szabadság helyreállítására s a fejedelmi szék megerősítésére »az unio szerént« összehívják a hadakat, s a parancsokat szétküldték, hogy részint Balásfalvára, részint Lekenczére (a Maros mellett) összegyűljenek, s a rendeletet Kapy, az elnök pecsételte meg,[3]) s egyszersmind e lépések igazolására a fejedelemasszonyhoz is tettek előterjesztést.[4])

Minderről Bánffy Dénesnek sejtelme sem volt. Nov. 13-án írt levelében tudatja Telekivel, hogy e napon egyszerre kapta három (Küküllővárról, Sorostélyról, Fejérvárról írt) levelét, s hogy két nap múlva, nov. 15-én, maga is meg fog indulni a fejérvári országgyűlésre. Minden elő volt készítve, hogy ezen útjában megfogják, s ennek végrehajtására a székelyeket szemelték ki: Bethlen Miklós az udvarhelyi, Kornis Gáspár a marosszéki, Béldi a háromszéki s Haller János a csiki székelyekkel jőjjenek ki, kik napokkal előbb, hogysem az országgyűlési bizottság szétküldte volna a fölkelési rendeletet, már elindították a hadakat.

Bánffy nov. 15-én csakugyan megindúlt Kolosvárról egész családjával, nagy pompával. Ebédet Ajtonban evett, onnan Vitéz Ferenczhez ment Koppándra, fia keresztelőjére.[5]) Épen asztalhoz akartak űlni, midőn két futár hozta

[1]) L. a ligát az Országgyűlési irományok közt Törvények és Okiratok XCVI.

[2]) L. Törvények és Okiratok XC.

[3]) L. Törvények és Okiratok XCI.

[4]) L. Törvények és Okiratok XCII.

[5]) Történelmi Tár 1881. sz. 729. l.

a hírt, hogy lovas csapatok közelednek. Csak annyi ideje volt, hogy családját a Vitéz Gábor udvarházába, szolgáját Pályik Jánost Kolosvárra küldhette hadaiért s maga lóra pattanva elszaladhatott Kende Gáborral együtt,[1]) útközből Thoroczkay Istvánt a fejedelemhez küldvén.[2]) Mikor már ő jó távol volt, megérkeztek Csáky és Kornis, Macskásyval, Keresztesyvel s a hadakkal. Csáky kiadta a rendeletet, hogy Bánffynét, nehogy a fejedelemnél közbejárhasson, le kell tartóztatni, s ennek következtében Vitéz udvarházából feleségét nővérével, szép hugaival »tűzzel fegyverrel kivévén«, s a velök levő holmikat »prédára hányván«, rabságra vitték.[3])

A dologról már másnap — nov. 16-án — volt Apafynak tudomása s ez a további intézkedések megtétele végett intézkedett, hogy Kapy, Teleky, Rhédey tanácsurak s Naláczy az udvarmester udvarába siessenek.[4])

Bánffy Kendével Szamosújvárra szaladt, elkészülve ellenállásra és támadásra, s e czélra a somlyai és partiumbeli hadakat magához rendelte s a két kolosvári papot (nov. 17.) a fejedelemhez küldte.[5]) Teljesen tájékozatlan volt arra nézve, hogy mi történik, s azt hitte, hogy az ellene intézett támadás csak a Béldy, Csáky, Kapy munkája. A liga megbizottjai ez alatt Szamosújvárra érkeztek: de ezeket Bánffy kételkedéssel fogadta. »Ez sok gonoszok közt, írá nov. 18-án a fejedelemnek, sok vélekedéssel voltam, levele kezeirása nem levén Nagyságodnak ezen szolgáinál; de óránként isten világosítja az Nagyságod árulói dolgokat és factiójokat: azért csak Nagyságod magát és szerelmesit conserválja. Én az éjjel megindulok és az időhöz képpest az mire isten segít elkövetem. Megmutatom jó urammak, Nagyságodnak, jó szolgája, igaz híve voltam s vagyok.«[6]) S a mint e levelet elküldte

---

[1]) Barkóczy levele Török-Magyarkori Államokmánytár V. k. 291.

[2]) Török-Magyarkori Á. O. V. k. 271.

[3]) Török-Magyarkori Államokmánytár V. k. 275.

[4]) L. Törvények és Okiratok XCIII.

[5]) Török-Magyarkori Á. O. V. k. 289.

[6]) Bánffy saját kezeirása egy kis 4-edrét lapon a Teleki ltárban M.-Vásárhelyt.

hozzáfogott az intézkedésekhez. Azonnal rendeletet küldött a tordaiaknak a fejedelem nevében és parancsából, hogy az összes had »mindjárt felkeljen« s hozzá siessen Szamosújvárra, hová a többi hadakat is várja.[1]) Azonban hírt vevén, hogy a somlyai s partiumi hadak elindultak, elhatározá, hogy Kolosvárra megy s az itteni haddal megegyezvén, táborba fog szállani. Még az nap írt Telekinek is, kiről föl nem tette, hogy tagja volna a ligának, benső és szeretetteljes levelet s kit maga is féltett, hogy baja fog történni. Úgy megnyugodott benne, mint maga lelkében: kérte, tudósítsa mit forralnak »ama gonosz párton levő emberek«.[2]) Még nov. 19-ét is Szamosújvárt töltötte. Írt a fejedelemnek hosszú levelet, szive egész fájdalmát kiöntve, mert bár rajta esett meg ez a gonosz, de félti ő nagyságát s a hazát. Gyűjti a hadakat s kéri a fejedelmet, tudassa vele, hogy mit csináljon velek. Hajlandónak nyilatkozott a megbékülésre is: ő benne nincs »bosszúállásnak lelke«, s a megbékülésnek csak két feltételt tűzött ki: téritsék meg kárát s bocsássák nejét és rokonait szabadon.[3]) S a mint ez expeditiókat elvégezte, elindúlt Kolosvárra.

Már akkor a székelység különböző csapatokban a kirendelt vezérek alatt útban volt, hogy Bánffyt elfogja, kinek menekülése sokat változtatott a helyzeten. Ez alatt az országgyűlés megnyílt, s ettől fogva a fejedelem által az ország nevében tétettek az intézkedések. A tanácsurak rávették a fejedelmet, hogy ő álljon a mozgalom élére s nov. 26-án valóban aláírta az assecuratoriát, hogy mellőlek »Bánffy Diénes kedvéért el nem áll, ellene velek egyetért, szavainak, irásinak nem ad hitelt, s ha teheti, elfogatja«. Már a megelőző napon parancsolt[4]) Marosszéknek, hogy Szamosújvár alá siessen főtiszte Kornis után, s Háromszék-

[1]) Bánffy nov. 18-iki levele Török-Magyarkori Á. O. V. 275.

[2]) Eredetije megvan a Telekiek m.-vásárhelyi ltárában. Közölve czím nélküli másolatból Török-Magyarkori Á. O. V. 273.

[3]) Közölve másolat után Török-Magyarkori Á. O. V. 271. Az utolsó kikezdés azonban külön levél, melynek eredetije megvan a m.-vásárhelyi Teleki-ltárban.

[4]) L. Törvények és Okiratok XCV.

nek, hogy csatlakozzék a többi hadakhoz,[1]) melyek már útban voltak, s melyek közül három Bethlen Miklós, Csáky és Kornis Nagy-Lakon nov. 20-án egyesültek. Már szét volt küldve a fejedelem rendelete az országba mindenfelé, hogy Bánffyt »megfogják valahol kaphatják« s a három vezér együttesen intézkedett, hogy a magyarországi urakat is megnyerjék a mozgalomnak.[2])

Bánffy ekkor — nov. 20. — már Kolosvártt volt, várva még a hadakat s elkészűlve, hogy azoknak élére álljon. Még a mozgalom kezdetén — nov. 16-án — megintette Bethlen Miklós, hogy nem nehány ifjú legénynyel, »hanem országgal lévén dolga, adja meg magát kegyelemre.«[3]) — E levélre csak nov. 20-án válaszolt Bánffy »az táborban egyben gyűlt« erdélyi uraknak: nem tudja fegyverkezésök okát és üldöztetése czélját, tudja, hogy isten bocsátotta őket reá s ő felségétől ezt megérdemli, de tőlök nem. Ő szívesen hajlik a békére s nem tűz ki más feltételt, mint elégséges securitását, keserves megbántódásinak illendő orvoslását s kára refusióját. De ha vérét szomjúhozzák, gondolják meg: »extremitás embert nagyra kénszeríti.«[4]) Még ekkor sem hitte Bánffy, hogy »országgal van dolga«, de Bethlen megmutatta szolgájának, Pályik Jánosnak, kitől a feddő levelet küldé, a »subscribált originalis ligát« s intette, hogy ha lehet, meneküljön Magyarországba.[5])

Bánffy nem fogadta meg, bár kezdé észrevenni, hogy a fellegek tornyosulnak felette. Elébb a kálvinista püspököt küldé a fejedelemhez s az ellene indúlt hadak vezéreihez; aztán bujdosó urakat: Kende Gábort, Ispán Ferenczet, Barkássy Ferenczet egészen új feltételekkel. Ha nem lesz bántódása kevesed magával a gyűlésbe s törvényt állani elmegy, megkövetni azokat, kiket megbántott s lemond tisztségeiről, keresett

---

[1]) Törvények és Okiratok LXXXVIII. A csikiakhoz írt rendelet Árpádia II. 93. l.

[2]) Történelmi Tár 1881. évf. 728. l.

[3]) Bethlen Miklós I. 404., lásd a levelet Törvények és Okiratok XCIV.

[4]) Török-Magyarkori Á. O. V. 287.

[5]) Bethlen Miklós I. 409. l.

jószágairól, csak az ősiben hagyják meg. A püspökkel Enyeden találkoztak a vezérek, de ezek nem bocsátották, utasításuk szerint tovább s Bánffy nov. 23-án visszafordúlt, míg a bujdosók követsége folytatta útját Fejérvárra.[1])

Maga Bánffy sem bízott követségei sikerében s eleinte ellenállásra gondolt. Jobb és nagyobb haddal, mint az ellene indult székelyek, »kikben circa négyszáz német volt« s taraczkokkal kiindult Kolosvárról oly czéllal, hogy »fegyverrel penetráljon a gyűlésbe«, de csak Ajtonig jutott.[2]) Itt kapta meg a válaszokat leveleire: az országgyűlés, a fejedelem és fejedelemasszony leveleit, parancsait, hogy a fegyvert tegye le. Írt a fejedelem a praesidiariusoknak is patens levelet s commissiót, hogy álljanak el mellőle. A megrettent Bánffy maga olvastatta el ezeket előttök, s hogy »megmutassa, hogy nem rebellis ura s hazája ellen,« visszafordult Kolosvárra.[3])

Sem Fejérvárott, sem Enyeden nem voltak elkészűlve e fordulatra, nem bíztak Bánffy megalázkodása őszinteségében, s különösen ott a legrosszabbtól tartottak, annyival inkább, mert Kende Gábor Enyeden a vezérek előtt beszélte, hogy Bánffy kijelenté, hogy, ha üldözik elfut, elszalad, s ha hadakat küldenek ellene, a törökök közé megyen. »Itt uram, irá Bethlen Miklós jelentésében Béldynek, közönségesen igen félünk attól, hogy az sok aranyával elmegyen és száz Zólyominál több kárt, búsulást szerez.«[4])

Most már az volt a fő, ezt a menekülést minden áron meggátolni.

Bethlen Miklós megindult a sereggel Kolosvár felé s kérte Béldyt, ne bocsássa a hadakat Kolosvár vagy Szamosújvár felé, hanem kisebb csapatokra osztva rendelje széjjel, hogy kéznél legyenek; álljanak el minden utat, őriztessenek minden passust, Bánffyval tractáljanak, hívják törvényre, »aztán ha túl a háló jól meg leszen vetve, jobb akkor neki tur-

---

[1]) Török-Magyarkori Á. O. V. 289.

[2]) Bethlen Miklós I. k. 410. l.

[3]) Török-Magyarkori Államokmánytár V. 289. l.

[4]) Apafi nov. 21-iki levelét a bujdosókhoz, hogy ha Kende megindult volna is visszatérítsék, l. Török-Magyarkori Államokmánytár VII-ik kötet 550. lap.

boklanunk«, mert ha a török vagy német közé menekül sok bajt szerezhet.[1]) S egyfelől Bethlen, másfelől Béldy megindultak Kolosvár felé.

Fejérvártt is úgy voltak a tanácsurak meggyőződve, hogy Bánffyt semmi áron sem szabad menekülni engedni. Intézkedésökre a főparancsnokságot Béldy vette át az egyesült sereg felett, s nov. 26-ról a tanácsurak meghagyták neki, jól ügyeljen, hogy el ne szökhessék, pénzét, javait inventáltassák, hogy azokkal ne rendelkezhessék; feleségét vigyék mellé, de ügyeljenek, hogy Fejérvárra ne irogathassanak. A Kapy által írt rendelet alatt. Mikolától jellemző utóirat van: »Édes lelkem Pálom, ha Bonczidára mennek hadak, kárt ne tegyenek, zsákmányt: mert bizony összeveszel feleségemmel.« Csak Teleki ajánlotta külön soraival a kiméletet.[2])

Még jóformán hozzá se fogtak ez intézkedések tételéhez, midőn Bánffy megbizásából a kolosvári őrség nehány tisztje Fejérvárra ment még egy kisérletet tenni, hogy a tanács Bánffyval kibéküljön. Kapy és a tanács ezeket rávették, hogy Bánffytól álljanak el, s a mint ezek visszatértek Kolosvárra, többi társaikat is megnyerék s megtörtént az az alig remélt dolog, hogy Bánffyt a maga saját őrsége fogta el.[3])

Most a fejedelem meghagyta Béldynek, hogy Kornist rendelje Bánffy mellé s küldje Szamosújvárra. Aztán tegyen meg minden dispositiót, nehogy Bánffy érdekében valami mozgalom keletkezhessék. A fejedelem az őrségeknek s a Bánffyval tartó s az általa kormányzott területen elszállásolt bujdosóknak rendeleteket küldött, hogy Bánffy mellől álljanak el.[4])

Felesleges intézkedések voltak. Bánffy mellett egy hang sem emelkedett, érdekében egy szál kardot sem vontak ki hüvelyéből: a törvénynek szabad folyást lehetett adni. Mindenek előtt a Bánffy őrségeit felesketék a fejedelem s az ország hűségére; jószágaiban hadakat szállásoltak el Nemes János parancsnoksága alatt.

---

[1]) Török-Magyarkori Á. O. V. 290.

[2]) Törvények és Okiratok XCIII. szám. *b) c).*

[3]) Bethlen Miklós II. 411. l.

[4]) Törvények és Okiratok XCVI. *e) f) g)* számok.

E válságos pillanatban Teleki kérte Béldyt, hogy Bánffyt hagyja Kolosvártt, s nejét is tartsa mellette.[1]) De Béldy másképen intézkedett. Nov. 30-án Nemes és Kornis parancsnoksága alatt, 200 lovas kiséretében útnak indította Bethlenbe. Az nap Iklódon háltak, másnap Szamos-Újvár alatt állottak meg. Ki számára tartjátok a várat? kérdé Nemes a főporkolábtól. »Ő nagysága s az ország számára«, felelé ez; s e feleletből megérthette Bánffy, hogy sorsa el van dőlve. De éjjelre nem itt, hanem Szent-Benedeken, Kornis birtokán, állottak meg. Itt Nemes elvált a csapattól s másnap, dec. 2-án Kornis[2]) nejével együtt Betlen várába vitte (mely a Béldy birtoka volt). S most már Béldy és a vele levő bizottság tagjai visszatértek Fejérvárra az országgyűlésre.

Mit csináljanak Bánffyval? ez volt most már a kérdés. »Sok és hosszú tanácsok tartattak — írja Bethlen Miklós — a Béldy szállásán és a Bánffy Sigmondén.«[3]) Féltek Fejérvártt állítni a törvény elé, nehogy barátai kiszabadítsák: azt határozták tehát, hogy nem hozzák Fejérvárra, hanem, amint az országgyűlés az ellene emelt vádakat helybenhagyja, az itélőmester pecsété alatt ezek megküldetnek neki; elegendő időt adván a feleletre: de a mint az beérkezett, azonnal fognak itélni felette.

S csakugyan a megállapodás értelmében jártak el. Mindenek előtt a ligát az országgyűlés elé terjesztették s azt mindnyájan, maga a fejedelem is, aláirván, a dec. 4-iki ülésen megerősítették.[4]) Másnap felolvasták a Teleki által fogalmazott vádpontokat s azokat helybenhagyván, Sárpataky Márton a közügyigazgató kiadta, s a három nemzet megbízottjai, Macskássy Boldizsár, Dániel István és Trajner András által Bethlenbe küldték.

Minden egyes vádpont bizonyos concrét esetre vonatkozott, de — egy pár kivételével — a hely és személyek megnevezése nélkül: a 2-ik pl. Daczó visszahívására (1671.

[1]) L. Törvények és Okiratok XCV. *c*).

[2]) Uzoni Béldi Pál Deák Farkastól 100. l.

[3]) Bethlen II. 412.

[4]) L. Törvények és Okiratok XCVII.

oct.), a 3-ik pl. az 1674-iki nyári expeditióra s a kolosvári contractusra; a 6-ik az 1672-iki dec. eseményekre; a 9-ik az 1674-iki nyári eseményekre; a 17. és 18. az 1673. nov. országgyűlés azon határozatára, mely Bánffy várai megvizsgálását elrendelte, de e határozat a Bánffy ellenállásán hajótörést szenvedett; s ezek csakugyan az ország alkotmányába ütköző dolgok voltak s méltán képezhették nótaper tárgyát: habár némelyik korábbira nézve fel lehetett volna vetni azt a kérdést, miért nem intézték el a maga idejében. De vajjon nem volt-e igaza Bethlen Pálnak — ki szerette volna mint votumot elmondani, de bölcsen elhallgatta, s csak bizalmas körben emlegette — hogy Bánffyban »sok és nagy büntetést, nótát érdemlő vétek vagyon, de nem egyedűl ő olyan: azért ha büntetni akarja az ország, az olyakat is tegyék melléje«. Nem kizárólag ezekért kellett neki halállal lakolnia, hanem azért is, mert fogsága vagy kiszabadulása esetére bosszujától tartottak.

A pontokra Bánffy nehány nap alatt megfelelt.[1]) Minden egyes pontra külön válaszolt. A vádpontokhoz alkalmazta magát s a legtöbbre ő is csak átalánosságokat felelt, s a hol a jelleméből, természetéből kifolyó hibákat vetették szemére — erőszakosságát, dölyfét — ezeket egyszerűen tagadta, más esetekben a viszonyokkal mentette magát s szívesen hivatkozott a fejedelemre, nejére, belső embereire. Egy pár pont ellen, hol már személyről volt szó — mint a Keresztes András esete: II. pont — diadallal megvédte eljárását, s általán egész válaszán vagy helyesebben mondva az ő apologiáján a keresztyén önmegadás és szerénység hangja ömlik el. Látszik, hogy ezt udvari papjával együtt csinálta. De a mit nem tudott megvédeni, az volt: hogy a végek kormányzásában nem lépte át hatáskörét s azokat nem úgy kormányozta, mintha fejedelmi hatalommal birt volna. Annyi hatalommal mint ő, a régi váradi kapitányok sem kormányoztak, s úgy látszik, az országgyűlés is erre fektette a fősúlyt: Keresz-

[1]) A pontokat és választ kiadtam »Bánffy Dénes kora és megöletése« czímű értekezésemben, mely először az Akadémiai Értesítőben látott világot.

tes Andrással leiratták a Bánffy által neki adott utasításokat.[1])

E három biztos dec. 13-án érkezett vissza Bethlenből. Azonnal űlést tartottak, melyben az elnökségben Bánffy Zsigmondot Kapy váltotta fel. Erre Bánffy válaszát felolvasták és élő szóval commentálták. Azután felvettetett a kérdés: elfogadják-e mentegetéseit vagy sem? A válasz erre az volt »a vádak mind igazak, akármint mentse és magyarázza emez az ő dolgait.« Következett azután a második kérdés: mi legyen a Bánffy büntetése? A tanácsurak collective adták be szavazatukat: »nota«. A többiek szavazatait Sárpataky itélőmester s Kapy gyűjtötték, s a szavazók neveit Csengery a jegyző olvasta fel. Egyik nótára, másik örök fogságra adta szavazatát, úgy hogy, mikor végűl a szászokra került a szavazás sora, még egyik fél sem volt többségben. A szászok szavazata »nóta« volt, s »ez lőn Bánffy Dénes ultima unctiója«.

Gyűlés után Kapynál volt ebéd. A vendégek vigan voltak, mintha már minden meg volna nyerve. De Bethlen Miklós figyelmeztette az urakat, hogy még hátra van az itélet megerősítése, végrehajtása — s erre csakugyan eloszlott az ebéd. A délutáni gyűlésből a tekintélyesebb főurakból álló küldöttség a fejedelemhez ment s megnyerte tőle az itélet megerősítését. Az itélet végrehajtásával Csáky Lászlót bízták meg, ki azonnal megindúlt s váltott lovakon ment Bethlenbe. Siettek a végrehajtással, mert úgy voltak meggyőződve, hogy, ha Bánffy életben marad: »sok ember meghalt volna!«

Csáky elutazása után a fejedelem, neje közbenjárására, a tanács tudta nélkűl kegyelmet adott Bánffynak; de a kegyelem-levél halála után három órával érkezett Bethlenbe.[2]) A nóta úgy szólt, hogy Bánffy fejét s szerzeményeit veszítse el: ingókat és ingatlanokat egyaránt; mialatt a tanácsurak az itélet ezen pontjának végrehajtásáról intézkedtek, a ren-

---

[1]) Török-Magyarkori Államokmánytár V. 278 s köv. ll. Keresztes András vallomása közölve van.

[2]) Bethlen Miklós II. 411—418. ll.

dek tovább folytatták tanácskozásaikat. Mindenekelőtt egy terjedelmes és a vádpontokat összegező kiadványban, mely valószínűleg az articulussal egyszerre kelt s annak indokolását tartalmazza, igazolták itéletöket, Azután meghozták a törvényt, hogy Bánffy Dénes fia, György, az udvartól elzárva neveltessék, jószágot a fejedelemasszony után ne örökölhessen; egy másikkal elrendelék, hogy a közelebbi országgyűlésen a tábla vegye igazításba a Bánffy-féle szerzemények ügyét. S végűl dec. 21-én intézkedtek, hogy a végek kormányzatában fennakadás ne történjék: elkészítették az utasítást a végvárak kapitányai számára [1]) s a szükséges intézkedések megtételére bizottságot küldtek ki.

Mielőtt Bánffy ellen az itélet kimondatott volna, már megkezdették ingóságai összeírását; azzal Gyerőffy György bízatott meg.[2]) Annál nagyobb buzgalommal folytatták azt az itélet kimondása és végrehajtása után. »Az mely erdélyi nemes ember ezüst tálból eszik rántottát, hamar megcsömörlik tőle« írá Béldy Gyerőffynek [3]) Bánffy kivégeztetésére czélozva. S bizony Bánffy ezt a fényűzést megengedhette magának: mutatta az a rengeteg vagyon felkelhetőkben, melyeket a megbízottak felkutattak. Béldy már nov. 29-én utasította Gyerőffyt, hogy a szerint, a mint beszélgettek a »Bánffy Dénes szállásán levő árnyékszék alkalmatosságáról,« azokat »a rejtekeket is kerestesse meg a fundamento«.[4]) Azután, hogy elitéltetése és kivégeztetése bekövetkezett, még nagyobb gondot fejtettek ki.[5]) Szamosujvárt, Gyaluban, Kolosvárt s Bánffy többi jószágain készpénzben és ékszerekben temérdek vagyont hordtak össze.

Ez alatt az országgyűlés bevégezte tárgyalásait, meghozta a törvényeket — többeket ezek közűl az utolsó események hatása alatt — s azok a felterjesztés sorrendjében

---

[1]) Török-Magyarkori Államokmánytár V. 298. l.

[2]) L. Törvények és Okiratok XCVI.

[3]) Történelmi Tár 1891. évf. 731.

[4]) Ugyanott 729. l.

[5]) Lásd az erre vonatkozó leveleket Történelmi Tár 1881. évf. 732—5. ll., nehányat a Török-Magyarkori Államokmánytár V. kötetében, s a Törvények és Okiratok XCVIII.

egymásután a fejedelem által jóváhagyatván, egy könyvben irattak össze.

Az I. czikk elrendelte, hogy jövőre minden évben megtartsák az octavalis terminusokat: a megyékét s a részekét február elsején, a székelyekét május elsején s ez alkalommal törvényszékek is celebráltassanak.

Bánffy Dénes esetéből kiindulva elrendelték, hogy jövőre több főhivatalt — vármegyei főispánságot s székely főtisztséget — egy ember egyszerre ne viselhessen. (II.)

Portai s általában a követek jelentéseiket jövőre az országgyűlésen mutassák be. (III.) Erre is Bánffy esete szolgáltatott alkalmat.

A IV-ik czikk szabályozta a sószállítást.

Minthogy az országgyűlés folyama alatt a sérelmeket tárgyalni nem lehetett: azok a következő országgyűlésen fognak orvosoltatni. (V.)

Elrendelék, hogy a »gyűléspénzt« (t. i. az országgyűlési követek költségeire kivetett adót) a székelységi sóvágók is tartoznak fizetni. (VI.)

Az oláhfalviak, szetelakiak kiváltságaikban megtartandók. (VII.)

Azok a sepsi-szentgyörgyiek, kik ármálist nyertek s megyei területet bírnak, valamint Maros-Vásárhely s általán a többi székely városok, melyek vármegyei joggal élő területeket birnak, ezen terület után tartoznak adót fizetni. (VIII.)

A görögök, mióta a Keleti Compania nyerte el a kereskedés kiváltságát, nem akarnak postalovakat tartani, s ez a teher a szászokra hárult. Elrendelték, hogy az el nem pusztult görögök tartsanak posta-lovakat, (IX.)

A czímerekkel való visszaélés eltiltatott. (X.)

A fiscalis helyekre a szükséges munkák végzésére az universitas rendelte ki a mesterembereket. Megtörténvén azonban, hogy egyes mesteremberek nagyon megterheltettek, elrendelék, hogy az universitás a mesteremberek szétküldésében a régi rendet tartsa fen. (XI.)

Szabályozták a fiscus számára szükséges fuvarozást. (XII.)

Ugyancsak a fiscus számára szükséges halászatot is szabályozták. (XIII.)

A visszaélések meggátlása végett a rendkívül való commissiókat a szász városok és székek tisztjei gyűléseikből terjeszszék a fejedelem elé. (XIV.)

Szabályozták a dézsmálással való visszaéléseket az universitas területén (XV.), valamint a dézsma elszállításával elkövetett visszaéléseket (XVI.), nemkülönben az ingyen gazdálkodást is. (XVII.)

A fejedelemasszony Opra, Kercsesora s Felső-Árpás nevű falukat Fogaras földén Teleki Mihálynak inscribálta. Ezen inscriptiót a fejedelem is jóváhagyta s most az országgyűlés is megerősítette, minthogy a fogarasi uradalom a fejedelemasszony tulajdonát képezi. (XVIII.)

A Bánffy-féle eset alkalmából elrendelték, hogy a három nemzet uniójára a szabadsággal élő rendek, kik 18-ik életévöket betöltötték, tartoznak megesküdni. (XIX.)

A Bánfi-Hunyadiak szegénységök tekintetbe vételével jövőre nem fognak regalissal az országgyűlésre meghivatni. (XX.)

A Tohánban történt visszaélések megvizsgálására s az ügy végleges eldöntésére bizottságot küldöttek ki. (XXI.)

A XXII-ik Törvényczikk elrendelte, hogy azok a partialis perceptorok, kik a felszedett adót még nem szolgáltatták be, adják be számadásukat s ha ezt még most se tennék meg, tartóztassanak le az inspector által.

Az inspector az adó összeszedésénél saját embereit alkalmazza s ezek alá tartoznak mindenütt postalovakat adni. (XXIII.)

A XXIV-ik czikk az adóhátralék behajtásáról intézkedik.

Intézkedtek, hogy azok, kik az adófizetés alól kivonták magokat, a fejedelem udvarbirái, máramarosi kamaraispán, számtartó, a máglások stb., puskások, darabontok, sóvágók adó alá vonassanak (XXV.), valamint azon parasztok is, ki nemesi funduson telepedtek le. (XXVI.)

A múlt országgyűléseken megengedett szabad pénzverést eltiltották. (XXVII.)

A XXVIII-ik törvényczikk Bánffy Dénes notájáról s a következő XXIX-ik fiának, Bánffy Györgynek circumscribálásáról szól.

A XXX-ik törvényczikkel a jövő évi adót szavazták meg, még pedig a múlt évben kivetett összegben. Generalis perceptorrá Buday Pétert választották. Nehány helységet felmentettek az adózás alól. A görögökre s kereskedőkre kétezer tallért vetettek ki. A várőrségek tartására is a múlt évi articulus szerint vetették ki az adót.

A XXXI-ik törvényczikk elrendelte, hogy Bánffy Dénes perelt jószágai ügyében a legközelebbi országgyűlésen fognak határozni. Intézkedtek levelesládái ügyében is.

A XXXII-ik czikk a kölcsön adott pénzek ügyében intézkedett.[1])

S a mint a fejedelem aláírta a törvényeket, pár nappal karácson előtt, szétoszlottak a rendek.

Az utolsóelőtti XXXI-ik törvényczikk meghozása alkalmával történhetett, hogy a szerencsétlen Bánffy Dénes özvegyével térítvényt irattak alá, hogy »édes ura szomorú haláláért« soha senkivel sem titkon, sem nyilván nem fog practicálni, boszút állani s akárkit is üldözni.[2]) Most már semmi sem állta útját, hogy Bánffy Dénes szerzeményeit — melyek közt volt elég erőszakkal szerzett is — vissza ne itéljék a közelebbi országgyűlésen azoknak, kik azokhoz jogot formáltak.

Bánffy Dénes nem volt a Teleki »pecsenyéje«; hiába akarta ezt bizonyítni Cserey, azért, hogy Béldyt tisztázza, ki az egésznek főintézője volt, de a Béldyé sem, kinek egymagának nem is lett volna hozzá elegendő ereje. Nem is volt politikai elveknek, az ő »németességének« áldozata — ez az ő perében alárendelt szerepet játszott. Erőszakosságával, dölyfével zúdította maga ellen a közvéleményt s a visszaélések egész hosszú sorozatát követte el addig, míg a közvélemény ellene nem fordult. Csak egy csepp hiányzott, hogy

[1]) L. Törvények és Okiratok XCV. *e)*.

[2]) L. Törvények és Okiratok XCV. *d)*.

A M. KIR. ORSZ. LÉVÉLTÁR KÖNYVTÁRA.

a telt pohár ki ne csorduljon, s ez a csepp akkor ömlött a pohárba, mikor ő saját szakállára kezdett háborút s kötött békét. Ekkor a törvény elitélte őt, mert magát a törvény fölé helyezé. Mindenki, aki halálra itélte őt, abban a meggyőződésben tette, hogy nagyobb szerencsétlenségeket Erdélyről csak az ő halálával lehet elhárítni s ezt a hitet biráiban nem Teleki ébresztette fel, hanem ő maga.[1])

[1]) Angyal Dávid Theököly Imre életrajzában I. 72—78. ll. behatóan és helyes criticával tárgyalja Bánffy megöletésének indokait.

TÖRVÉNYEK ÉS OKIRATOK.

I.

Bojér Zsigmond kapitihasága.

a)

1669. aug 10.

A Bojér Zsigmondnak adott utasítás.

Kapikia Bojér Sigmond instructiója.

Innen megindúlván Isten segétségiből ő kegyelme, az vajdát ő kegyelmét szónkkal köszöntse becsületesen, onnan elbúcsuzván, Isten hírével együtt menvén Mikes Kelemen urammal, beérkezvén az portára, mindenekből várjon főkövetünktől. Preasentálván főkövetünk, elsőbben is szorgalmatos serény vigyázással mind magunk személyünkre nézendő dolgainkra, semmi fáradtságát nem nézvén s nem szánván, jóakarókot szerezzen és csináljon, mindeneket idején meggátoljon, avagy praeveniáljon, velünk együtt ez haza dolgaira is hasonlóképpen gondot viseljen az szerént, magát úgy alkalmaztassa, hogy elsőbben is az vezér és kaimekán kapui előtt jóakarókat szerezzen, hasonlóképen az több divánt-ülő vezérek kapuin is, hogyha mind nem is, valamelyik közülök kivállván, az által dolgainkot jól kormányozhatja, tudván az dolgot, ha szintén felelni kell is, bátorságosabb lehet az feleletre. Az ott való állapotok naponként megtanítják, mint s hogy kelljen az ott való állapotokhoz szokni és magát alkalmaztatni. Igyekezzék úgy az ott való praebendával is élni, hogy mind az mi méltóságunkat meg ne sértse, asztalát becsülettel tartsa, hogy látván az idegen nemzet is, tehessenek dícséretes informatiót felőle etc. Az keresztyén más országbéli ott ben levő oratorokot is, társalkodván vélek, s becsületek megadásával tegye jóakaróinkká, kik is mind ő kegyelme jó tanácsival maga jóviselésiért dolgainkban segítik. Kiknek szolgáival, mint eléb-

beni kapikihák becsületes egyetértésivel, társalkodásával s tisztességek megadásával tegye kész jóakaróivá. Ha mit pedig ellenünk, vagy ez haza ellen panaszló feleknek vádlásokra kelletik felelni, arra hával lépjék, hirré adja mind nekünk s mind az országnak; valakik leveleit penig ez haza s magunk személye ellen megtapasztalhat, költségivel is igyekezzik mentől hamarébb kezihez venni s kezünkben is kiküldeni. Hasonlóképpen ha kik innen titkon avagy nyilván leveleket béküldenének, igyekezzék azt is kezihez venni, minélhamarébb ki is küldeni kezünkhöz etc. Industrialkodjék magától is úgy, hogy mind az mi kegyelmességünket, s mind az haza jóakaratját magán megtapasztalhassa jövendőben is etc.

Datum in castro nostro Radnot die 10. Augusti anno 1669.

M. Apafi m. p.

(P. H.)

Kívül: Kapitihaságomrúl való instructio 1669.

(Eredeti, a Boér család levelesládájából.)

b)

1669. sept. 10.

Bánffy Dénes levele Boér Zsigmondhoz.

Szolgálatomat ajánlom Kegyelmednek, mint jóakaró uramnak, Isten minden jókkal áldja meg Kegyelmedet.

Bizony dolog, kivánom vala, mindenekelőtte Kegyelmed ez hosszú útra indúljon, hogy Kegyelmeddel szemben leheték vala, de attúl bennünket az üdő s az alkalmatlanság elszakasztott. Mivel azért ez szegény hazának bajos állapatja leginkább az kapitihán forog az fínyes portán, Kegyelmed minden dolgokat, nem kétlem, maga jó discretiója, prudentiája szerint mentől helyesebben kormányozza, úgy, hogy ez szegény hazának hasznára legyen, s kiválképen az végekbeli állapatok ha eléforganak s ha mi oly dolog történnék, kit az váradiak elébb értésére adnak az kajmekámnak, mintsem mi innét Kegyelmednek megírnók, Kegyelmed bízvást mindenkor felelhet, hogy az dolog nem úgy, hanem másképen vagyon, mert mi soha veszekedésre való okot nem adunk, csak ők ne keressék; noha, ha mi efféle ellenkező dolog esnék is, azon leszek, hogy mentől hamarébb Kegyelmednek értésére adhassuk. Azonban mivel én végbeli tiszt lévén, ha az én személyem vád szerínt elő találna fordúlni,

Kegyelmed én felőlem is mindenkor bízvást fe[lelhe]t, hogy semmi gonosznak okadója nem vagyok, hanem [a jó] szomszédságnak megtartója, melyen is mindenkor fárad[ozta]m még eddig, csak az váradiak ne keressék ki erővel. Mely Kegyelmed hazája mellett való igaz szolgálatjáért, Isten Kegyelmedet meghozván, az nemes ország s mind az mi kegyelmes urunk kegyelmességgel leszen; — azonban az alatt, ha miben kívántatik az én szolgálatom, bízvást írjon mindenkor, mind az mi kegyelmes urunk s kegyelmes asszonyunk előtt Kegyelmednek szolgálni el nem mulatom. Kívánok Istentűl Kegyelmednek jó útat, egészséget és édes hazájában jó egészségben való visszafordulást.

Datum in Bonczida die 10. Sept. 1669.

Kegyelmed jóakarója

Bánfi Dienes, m. p.

Külczím: Nemzetes Boér Sigmond uramnak (titulus) nekem jóakaró uramnak adassék.

(Eredeti, a Boér család fogarasi levelesládájából.)

c)

1669. okt. 16.

Bojér Zsigmond hitlevele.

Én Boér Zsigmond. mivel az én kegyelmes uram méltóságos Apafi Mihály uram ő nagysága, Erdélyországnak fejedelme, Magyarország részinek ura és székelyeknek ispánja etc., az hatalmas török császár fényes portájára kapikihának választván, azon tisztnek végbevitelére beküld, az hova mentől hamarébb meg is indúlok: esküszöm azért az élő Istenre, ki atya, fiú, szt. lélek teljes szt. háromság, hogy az mint egyéb minden dolgokban, úgy azon portán lévő minden reám bízatandó és azon hivatalt illető dolgokban megemlített kegyelmes uramnak ő nagyságának és szerelmesinek méltóságos Bornemisza fejedelemasszonynak ő nagyságának és az nemes országnak is igazán szolgálok, megemlített kegyelmes urunk és asszonyunk ő nagyságoknak ellenségeknek ellensége, jóakarójoknak jóakarójok leszek, ő nagyságok ellen sem titkon, sem nyilván semmi kigondolható, írható színek, praetextusok alatt, senkinek adományért vagy jövendő reménségnek igéretiért, sem félelemért senki írására, izenetire, igéretire nem tractálok, hanem mindenekben úgy viselem magamot, mint ő nagyságoknak igaz szolgájok, hívek; ha valami ő nagyságok ártalmára és nemes országnak is kárára,

veszedelmére, ő nagyságoknak méltóságok ellen való dolgokot értenék, ő nagyságoknak jó idein értésére adni, az fényes portán elleneállani igyekezem tehetségem szerint, sőt minden ott hallandó ártalmas híreket ő nagyságoknak igazán megírom, és bosszúból, vagy mások instigatiojokra az én kegyelmes uramra, kegyelmes asszonyomra, az nemes országra, haragját annak az hatalmas nemzetnek nem gerjesztem, sőt minden tőlem lehető módokkal, okokkal az mikor mi nehézséget vennék eszemben, csendesítem s affélékről ő nagyságokot tudósítom. Ha mi pénzt ő nagyságok számára való vásárlásra adnak vagy küldenek kezemben, azzal igazán és tisztán, tehetségem szerént vásárlok és úgy is igyekezem kiküldeni. A mint mindezeknek megállója leszek, Isten úgy segéljen és úgy adja lelkem üdvességét.

Datum Albae Juliae die 16. mensis Octobris anno domini 1669.

Boér Zsigmond portai követ hitformája. Fejérvár die 22. Octobris.

Kívül Boér Zsigmond kezével: Az úrnak ő nagyságának küldött levél in anno 1671.

(Eredeti a Boér-család fogarasi leveles ládájából.)

d)

1669. decz. 20.

A fejedelemasszony levele Bojérhoz.

Sok jókkal áldja Isten Kegyelmedet.

Ime mostan Dobrint beküldtük, tűle küldtünk Kegyelmedhez huszonöt tallért, melyeket Kegyelmed egyszer is, másszor is, az kiknek illik, köz törököknek egyenként kettőnként adogasson, jóakarókat csinálván, kik az hírt, ha kedveket keresi, megviszik Kegyelmednek s tudakozzék is mindenekről. Azonban im az császár tolmácsának, mely az Panajot helyett van, küldtünk ötven tallért 25 aranyúl, melyhez Kegyelmetek elmenjen s tudakozzék s jóakarónknak csinálja, mivel azelőtt is kapikiháinkhoz tartott, uramnak ő kegyelmének jóakarója is volt. Az vezér emberihez is járjon. Az Zólyomi dolgárúl Naláczi uramnak írattunk mindeneként, azonkívűl is Kegyelmed maga is erőlködjék s tudakozzék, noha mi afféle embert nem hisszük, hogy promoveálnának; csakhogy ezek az ebek, az váradi törökök, hirdetik s az föld népit csak el nem futtatják. Azért az mi legjobb, mind igérettel s mind barátkozásával az mi leg-

jobb, azt cselekedje. Pénzt Kegyelmednek ezután is afféle szükségre küldünk, Kegyelmed mindent kövessen el s mindenről voltaképen tudósítson. Isten Kegyelmedet éltesse.

Fogaras 20. Dec. 1669.

Bornemisza Anna, m. p.

Külczím: Nemzetes Boér Zsigmond kapikihánknak adassék.

Kívül: Adta meg Rácz Dobrin die 20. Jan. 1670. Asszonyunk ő nagysága levele az váradiak, Zólyomi dolga végett.

(Eredetije, hátán a fejedelemasszony kis-gyűrűpecsétjével, a nagyberivói Boér-család fogarasi leveles ládájából. Ezeket s a többi Boér leveleket Dr. Szádeczky Lajos szives közléséből.)

II.

Meghívók a febr. 15-iki országgyülésre.

a)

1670. jan. 10.

Szebenieknek adott meghívó.

Michael Apafi dei gratia princeps Tranniae, partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc.

Prudentes ac circumspecti fideles nobis dilecti, salutem et gratiam nostram. Isten ő felsége minden érdemünk kívül ez hazának csendes állapotjában végét engedvén Kegtekkel érnünk az elmúlt 1669. esztendőnek és általvivén az jelen való 1670. esztendőre, szükségesnek ítiljük ujobban Kegteknek generalis országgyűlését promulgáltatnunk, melyben több dolgok között a fényes portára küldendő adónak modalitása felől és egyéb dolgokról is Kegtekkel együtt concludálhassunk; rendeltük annak celebrálását ez jelen való 1670. esztendőben Fejérvári városunkban Februariusnak 15. napján lenni. Minekokáért Hűségteknek kegyelmesen és igen serio parancsoljuk, az feljebb megírt napra és helyre bizonyos atyjokfiait küldeni el ne mulassa, végezhessünk Hűségtekkel együtt édes hazánk megmaradására való minden jókot. Ugyanezen gyűlés alatt elővétetnek az olyan perek is, az melyek gyűlések alatt szoktanak agitáltatni, azért szükséges, Kegteknek, ha ilyen causái lesznek, idején legyen értésére. Secus sub poena in articulis et decreto expressa nullatenus facturi. Datum in arce nostra Fogaras die 10. Januarii anno domini 1670.

M. Apafi m. p.

Külczím: Prudentibus ac circumspectis magistro civium, regio ac sedis judicibus, caeterisque juratis civibus civitatis nostrae Cibiniensis etc. Fidelibus nobis dilectis.

(Eredetije a nagy-szebeni levéltárban Nr. 1065.)

b)

1670. jan. 10.

Bethlen Farkas meghivója.

Michael Apafi dei gratia princeps Tranniae, partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes.

Splis ac generose fidelis nobis syncere dilecte, salutem et gratiam nram, Isten ő felsége érdemünk küvűl stb. stb., *mint az előzöben.*

(Eredetije az Erdélyi Muzeumban Gróf Kemény József Erdély Története Eredeti Levelekben XVI. kötet.)

c)

1670. jan. 12.

Az udvarhelyieknek adott meghivó.

Michael Apafi Dei gratia princeps Tranniae, partium regni Hungariae dnus et Siculorum comes etc.

Generosi egr. et nobiles, agiles fideles nobis dilecti, Salutem et gratiam nostram. Isten ő felsége minden érdemünk kívűl, ez hazának csendes állapotjában Kglmetekkel végét engedvén érnünk az elmúlt 1669. esztendőnek, *(mint az előzöben).*

Külczím: Generosis egr. et nob. agilibus capitaneo et judici regio supremis, vice jud. regiis, jur. assessoribus ac notariis, primoribus item potioribus, primipilis peditibus, pixidariis ac universitati dnorum Siculorum libertinorum sedis sicul. Udvarhely etc. Fidelibus nobis dilectis.

A szék végzése az okmányra rávezetve: A. D. 1670. die 4. Februarii tempore gener. congregationis sedis Udvarhely.

Az következendő közelbik országgyűlésében választattak két főtiszt urak mellé nemzetes Ugron István, Pálfy Miklós és kis-galambfalvi Balázs Deák urak. Ő kglmek költségekre minden személytől rendeltetett capitatim nyolcz-nyolcz pénz. Ezt pedig percipiálja az előbbeni perceptor Tarcsafalvi Mihály uram kezéhez.

1. Instructio. Semmiképen ő kglmek szegény székünkbeli emberekre több adót fel ne vegyenek semmiképen, sőt ha lehet a reánk esett adót is minuálják.

2. Noha az Rika útja felől articulust írt az nemes ország. de annak patronusi azzal nem gondolván, törvéntelen utakat töretvén, az vámot exigáltatják. Azon is instáljanak ő kglmek az nemes ország és az mi kglmes urunk előtt, hogy újolag . . (pár szó olvashatlan).

3. Az olaszteleki falubeliek is jelentik, hogy Daniel Mihály és Péter uraknak ha marhájok elvész, vagy az határon megnyúzták, az árát megkivánják ő kglmek, pedig mások marhájának megnyuzásában vagy nyomának ki nem adhatásában contribuálni nem akarnak, nem is contribuáltak. Azon is instáljanak ő kglmek, hogy ez is az mi kglmes urunk ő nga és az nemes ország deliberáljon felőle.

4. Az máréfalviaktól is az oláhfalviak az vizet elfogták és magok hasznukra elásták az máréfalviaknak nagy károkra. Azon is instáljanak ő kglmek, hogy régi folyásában vétettessék.

(Eredetije Udvarhelymegye levéltárában.)

III.

1670. január 13.

A fejedelem a nagyvezérnek: a jenei katonák garázdálkodásai ügyében.

Illustrissime domine mihi observandissime!

Optarem quidem, ne assiduis solicitationibus Vestrae Illustritati fulgidissimaeque Ottomanicae Portae importunus essem, nisi obsequium potentissimi imperatoris debitum, regnique Transsylvaniae (quod Suae Maiestatis haereditarium est) meae diligentiae commissi difficultates urgerent, quae indies a confiniariis militibus potentissimi Imperatoris multiplicantur; proxime vero per milites Jeneienses quantis ante paucos dies damnis affecti sint miseri subditi, ex relatione continui nostri oratoris Vestra Illustritas lucidius intelligere poterit; prolixis enim verbis scribendo molestus esse nolo, Eandem humilime rogans, dignetur cohibendo tales excursiones consulere, miserorum rusticorum quieti, eorumque lachrimis mederi, qui pro vita potentissimi imperatoris Vestraequae Illustritatis incolumitate possint demissas ad Deum fundere preces. De caetero Vestram Illustritatem divinae protectioni commendo. Datum etc.

Eiusdem obsequentissimus servus.

Küljegyzés: Kamjekámnak írt levél minutája, expedita 13. Januarii, 1670. Sárkány.

(Ered. fogalm. Orsz. Levtár. erdélyi főkormányszéki osztály).

IV.

1670. febr. 15.—márcz. 11.

Az országgyűlés törvényei s irományai.

a)

1870. febr. 21.

A kolozsvári követek jelentése.

Egregii ac nobiles domini nobis observandissimi. Servitiorum nostrorum addictissima commendatione praemissa.

Isten minden jovaival áldja meg Kegyelmeteket.

Akarjuk Kegyelmeteknek értésére adni, hogy csötörtökön jó idején béérkezvén Fejérvárrá, noha nehéz volt útunk, de békével jártunk. Az urunk propositióit mi nem hallottuk, mikor elolvasták az ország előtt; de bizonyos emberektől úgy értettük, hogy ezek voltak: 1. Az végvárakra való gondviselés, úgymint Szamos-Újvárra s Kővárra. 2-do. De főképpen a porta contentatiójára való modalitás. 3-tio. A praesidium fizetéséről való modalitás. 4-to. Az kolosvári pontificius uraméknak helyekre Monostorra való költözéseknek admonitiója, melyekre még az ország magát nem resolválta. Az vármegyék, székelység, szászság is különkülön confluálván, postulatumokból egy-egy rendes corpust csináltanak, de az országnak még bé nem adták. Ezeken kűl pénteken privata supplicatiókat olvastanak, de nem sokat. Első volt az Páskó Christoph fogságáról, hogy elszabadíttassék; a mely méltónak itéltetett. 2-dik. Az enyedi ó és új nemesek controversiájáról, hogy külön-külön zászló alatt üljenek-é fel? avagy csak az hadnagy zászlója alatt, et his similia etc. Mi az urnak szólló levelet megadtuk, válaszunk egy elsőben ollyan lött: legyünk vigyázásban. Azért mi is Istent segítségűl híván, instructiónk szerént vigyázunk is. Szentiváni uramnak Kegyelmetek nevével szóllottunk, köszöntvén, hogy ha valahonnat valami véletlen akadályunk esnék, lenne ő kegyelme segítséggel. Ő kegyelme is arra ígíri magát, hogy a mi kötelessége ellen nem leszen, jó szűvel szolgálattal leszen.

Az mi az égető vagy hogy Rácz István uram szolgálójának dolgát illeti, igen idején informáltatott az úr ő

kegyelme Rácz István uramtól; sőt ugyan vádoltatott is sinistra informatiókkal az tanács; főképpen azzal, hogy ő kegyelmek mind retractalták deliberatiójokat. Mindazáltal az úr nem hirtelenkedett választétellel; hanem negyed egész napig várta, ha informálná Kegyelmetek. Nem érkezvén penig az informatió, kelletett az urnak tandem Keczelei uram által elbocsáttatni ezer forint kezesség alatt, melyben micsoda conditiók lehessenek, méltó Kegyelmeteknek jól végére menni s vigyázásban lenni, s minket is rólla informálni.

Az mi az itt való házat illeti, bizony sok ruinája vagyon benne, az pinczében övig is járhatni. annyi víz vagyon benne. Magunk is provideálnánk, az mint tudnánk felölle; valóban is volnánk rajta, több víz belé ne menne. Az gazdát lecsendesíthetjük tizenhét forinttal, még itt leszünk, ha addig megküldi Kegyelmetek. Halljuk a gazdától, hogy ha kedvünk vagyon az eladásához, négyszáz forinton elszerzi, ne omoljon egyben. Most is Fejér-vármegye belé akart szállani, ha püspök uramat benne nem találták volna s ide nem szállott volna.

Ujságot Kegyelmeteknek egyebet nem tudunk írni, hanem egy elsőben azt, hogy szénát roszszat árulnak; egy vastag kocsis jó féle szénát egy forintra valót egyszer felköthet. Az abraknak vékáját czégér alatt 15 pénzen adják. Az bornak is ejtelét hasonlóképpen 15 pénzen, melynek is az ízi nem az mi humorunkhoz való, jobbat kivánnánk. Ezeknek utánna jó egésséges hosszú életet kivánunk istentől Kegyelmeteknek. Datae die 21. Febr. A. 1670. Albae Juliae.

Egregiarum et nobilium Dominationum Vestrarum amici et servitores addictissimi
Gabriel Szőlősi et Thomas Sárvári
legati ad praesentia comitia Albensia delegati.

P. S. Kigyelmeteket nagy bizodalmasan kérem, hogy ne diffcultálja megirni, az Ádám János anyja dolgából az regiusok mi karban hagyták Kigyelmetekkel együtt az mi dolgunkat. Fr. G. Sz.

Külczím: Egregiis ac nobilibus dominis Michaeli Budai ductori primario, coeterisque juratis assessoribus sedis judiciariae civitatis Colosváriensis, Dominis ac collegis nobis observandissimis.

(Eredetije, egészen Szőlősi Gábor keze irása, *Kolozsvár város levéltárában.)*

b)

1670. márcz. 1.

A fejedelem rendelete a Cserey Györgynek fizetendő összeg ügyében.

Michael Apafi dei gratia princeps Transylvaniae, partium Hungariae dnus et Siculorum comes etc.

Egr. fidelis nobis dilecte, salutem et gratiam nostram Nemzetes vitézlő Cserei György hivünköt az fges tatár chámhoz expediálván követségre, mivel azon útjára adatott költséggel meg nem érte, kénszeríttetett mástól felvenni száznegyvenhat tallérokat, melyeket Hűséged által deputáltunk megírt hívünk kezeiben adatni: vevén azért ez commissiónkat, kegyelmesen parancsoljuk Hűségednek, azon száznegyvenhat tallérokat adjon Cserei György hívünk keziben fogyatkozás nélkűl, magánál megtartván ez commissiónkat, acceptáltatik ratiójában. Secus non facturus. Datum in civitate nostra Alba Julia die 1. Martii anno 1670.

M. Apafi mp.

Kivül: Egregio Wolfgango Cserei de Nagy Ajta, proventuum tricesimarum nostrarum Desiensium et Maramarusiensium administratori etc. Fideli nobis dilecto.

(Eredetije Gyula-Fehérvárott Batthyány-könyvtár Nro 5.)

c)

1670. márcz. 5.

Sztepán Ferencz folyamodása s az arra adott válasz.

Ad universos status et ordines trium nationum regni Transylvaniae et partium Hungariae eidem annexarum Francisci Sztepan de Varod humilima supplicatio.

Az lengyelországi siralmas expeditióban én is jószáginkért menvén vármegyével együtt, holott rabbá esvén, ennyihány ezer tallérokon kelleték megszabadulnom, mely sanczomban az édes anyám kért volt némely becsületes atyánkfiaitúl és jóakaróinktúl bizonyos számú tallérokat. Azonban Várod elveszvén tűllünk, avval jószáginknak is birásától megfosztatánk, édes anyánk is meghalván, az idő alatt penig az egytestvér atyámfiaiban ketten Magyarországban telepedvén, én magam penig itt ez hazában maradván, minden atyai és anyai partiumbeli ős jószáginkat az két öcsém bírván hódolásképen Magyarországból, én

penig innét abban egy cseppet is abban nem bírhatván, édes anyámtúl felkért sanczombeli adósságot az köz és ős jószágnak jövedelmébűl az öcséim nem akarják megfizetni, sem felosztani nem engedik, holott ez mai napig is osztozatlanok vagyunk, ők bírják az jószágot, én voltam rab érettök, s az anyám kérte fel is a pénzet szabadulásomra; már hogyhogy fizethessem én egyedűl meg?

Az nemes országnak az decretum szerint való istenes deliberatióját várván, hogy én egyedűl-e tartozom megfizetni azt az adósságot vagy azon köz, osztatlan ősjószágból fizessük együtt meg adóságinkat.

Könyörgök az nemes országnak alázatosan, vegye oly istenes igazításban ezen dolgomat, kivel is ha Magyarországban ki kelletik mennem is jószáginknak felosztására, és az adóságnak és köz osztatlan ős jószáginknak jövedelmébűl megfizetésére, mehessek elő ott is dolgomban és igazságomban. Az Ngtok s Kglmetek istenes deliberatiója mellett

N. K. K. V. V.

Kivül: Ország deliberatuma az én rabságombeli közadóságrúl, az öcsémmel és Jánosékkal etc.

Erre a fejedelmi tanács következő választ adta:

Az decretumban világos irás vagyon arról, hogy fratres indivisi lucrum et damnum aequaliter patiuntur, ezek peniglen hárman indivisusok voltanak, úgy értjük, kik közűl egyik az lengyelországi hadi expeditióban jelen nem is volt, az másik úgy mint Sztepán István noha jelen volt, de akkori méltóságos fejedelemnek szolgálatjában volt foglalatos, és azzal is jött ki Lengyelországból; azonban az supplicans az nemes Bihar vármegyével az osztatlan jószágról ment volt el azon hadi expeditióban, azzal együtt esett rabságban is, azért igen mélto, hogy az közjószágból teljék ki az sancza is, és a ki abban az jószágban bírni akar, supportálja része szerint az adósságnak megfizetését. Mindezekről iratunk az kassai generalisnak ő kglmének, az nemes Zemplin vármegyének is ha szükséges, hogy ne engedjék Sztépán Istvánnak és az öcscsének az jószágot, hogy oda felhódoltassák, hanem jőjjenek be birodalmunkban s eligazodván elsőbben közöttök az adósságnak megfizetése, azután oszszák fel az jószágot egymás között, annak utána bírja békével kiki az magáét.

Albae 5. Martii anno 1670. ex consilio.

(Eredetije gr. Kemény József: Erdély Története Eredeti Levelekben XVI.)

d)

1670. március 9.

A cath. status folyamodása az arra adott válaszszal.

Erdélyben levő egész catholicus statusnak Ngtokhoz és Kgltekhez alázatos instantiája.

Szomorú és nagy lelki fájdalommal értettük az mi kgls urunk fejedelmünk ő nga ellenünk való kemény itéletit és igyekezetit, akarván lelki tanítóinkat kolosvári catholicus atyánkfiainak gyülekezeti közül távoztatni, kiknek is azon bátorságosb helyről veszedelmesb helyre való igazítása nem esnék, úgy tetszik, olyan nehezen, ha velek együtt magunk iskolájokban tanuló gyermekink is nem veszedelmeskednének, sőt ha eddig Monostort nem holdoltatta is az szomszéd nemzetség, valljon ez alkalmatossággal nem magunk nyitnánk-e kaput mind az újabb holdoltatásra, mind egyéb eddig hallatlan kívánságokra? Azt pedig meg kell vallanunk, hogy mindaddig ott bátorságosan fiainkat nem taníttathatnók, valameddig bátorságos megmaradást keserves fizetésünk által az váradiaktól nem szerzenénk; melyből minemő dolgok jühetnek ki, az mi világosításunk nélkül is általláthatni. Igazán mondták az régiek, hogy az igazság is keménységgé [1]) válik, ha irgalmassággal meg nem lészen elegyítve. Úgy látjuk, mi rajtunk is az articulusnak azt az részét akarja kiteljesíteni urunk ő nga, az mely részben leginkább megkeseredhetünk; holott mind nemes országnak, mind az mi kgls urunknak ő ngának inkább kötelességében állana az, hogy az szeretetnek és minden békességet erősítő uniónak erejével éltetne bennünket is, sőt hazánktúl megerősíttetett articulusát is, az hol minden bevött vallású embereknek mennyiségekhez képest helyt és templumot rendelt az ország törvínye. De ha valamikor kellett is szenvednünk papjainknak Kolosvárból való kiigazítását, úgy tetszik, mostani papjaink nem érdemlenék azt az esetet, mert magok tegyenek bizonságot az Kolosvárott lakó atyánkfiai, ha valaki legkisebb dologban is szenvedett bántódást papjaink miatt, avagy inkább mind ezekben az változásokban is nem együtt szenvedtek-e ő kglmekkel sokszor az idegen nemzetek előtt is az város dolgaiban, az város népe mellett ha nem hasznosan forgolódtak, szolgáltak, magok mondják meg. Melynek ha

[1]) Eredetileg: *kegyetlenséggé.*

ilyen jutalma lenne, úgy hiszszük, jóra senki nem magyarázná. Mi senkit nem nevezhetünk, de szivünk fájdalmával hiszszük, hogy az mi jó urunknak fejedelmünknek kegyelmességre termett indulatját jó csendességben nem gyönyörködő elmék indítják ellenünk való keménységre. Minemő kiterjedése legyen pedig ott az mi papjainknak, nem volt méltó az mi kglmes urunk ő nga előtt ezt annyira szörnyíteni, ha drága pénzeken vöttek annyi helyecskét, kiben alkalmatosabban tarthassanak iskolát, és azt megsendelyezték, az városnak semmi pusztulására nem lehet. Minekokáért mind az három nemzet között lakó catholicus status könyörgése által kéri és kénszeríti Ngtokat és Kglteket fejenkint mind istenhez, mind felebarátjához való szeretetire, mind az unióra: egész országúl és nemzetűl felállani mellettünk az mi kglmes urunk ő nga előtt való törekedésre ne neheztelje, melyet kisebb dologban is megcselekedett Ngtok és Kglmetek, és az mit régtől fogvást alázatos supplicatiónk által kérünk, nemcsak papjainknak megmaradhatást Kolosvárott, hanem egy templumocskát is, avagy csak helyecskét, kiben istenünköt szolgálhassuk, szerezni méltóztassék, kiért mind édes hazánknak, mind az mi kglmes urunknak ő ngának jobb szívvel szolgálhassunk magunk s maradékink.

Várjuk azért mégis az Ngtok s Kgltek atyai jó voltát hozzánk, kit meg is igyekezünk teljes tehetségünkkel szolgálni.

Az ország articulusán kivűl való dolgot nem proponálhattunk, annak megtartására kötelesek lévén, sőt az articulus effectuálását is az állapotokra nézve, és kedvezni is akarván ez iránt ő kglmeknek, mely igen megmértéklettük, magok tehetnek bizonyságot róla ő kglmek. Vajha más országban a mi vallásunkon való atyafiakat ország articulusa kívűl való dolgokkal nem terhelnének, kiknek sok törvéntelen nyomorgatását csaknem szemünkkel látjuk, bár ne cselekedjenek kegyelmesebben ott azokkal az atyafiakkal, az minemű kegyelmességgel voltunk s vagyunk mostan is az catholicus híveinkhez, sőt midőn az nemes ország articulusainak continentiája szerint való dolgot proponáltattunk. méltán fájlalhatunk az ő kglmek supplicatiójában feltött némely punctumokat, melyek nélkűl illendőbb lött volna ő kglknek ellenni, ennekutánna is az ő kglkhez mindenkor mutatott fejedelmi kegyelmességünk nem érdemes afféle dolgokra.

Albae, 9. Martii, anno 1670. ex consilio.

Humillima replicatio.

Hogy mi nyavalyánkot nyilvánosságra kiírtuk, nem hogy az mi kglmes urunkat ő ngát meg akartuk volna bántani, de még mást sem senkit is; nekünk peniglen nem léven orvoslásunknak reménsége, szükségesképpen kelletett nyavalyánkot homály nélkűl ő nga eleiben terjesztenünk. Ha másutt az vallásoknak szenvedése vagyon, annak mi okai nem lévén, büntetését is miért szenvedjük, nem tudjuk. Az mi az articulusnak megtartását illeti: hazánk ép állapotjára nézendő volna az, de midőn még az harminczad is az város falán kívűl nem bátorságos, holott küssebb dolog volna az (noha arrúl is articulus vagyon, hogy Monostoron légyen az), mely várost mi is fegyverünkkel, költségünkkel, és ha kivántatik, vérünkkel is egyenlőképpen oltalmazunk, hát mi hogy maradhatnánk olyan puszta és török torkában való helyen nyilvánvaló veszedelmünkre! Minekokáért mégis kérjük alázatosan Ngtokat s Kglteket mind fejenkint három nemzetűl: ha oly nagy vétket nem cselekedtünk, kiért az unióbúl való kirekesztést érdemelhetnők, továbbá is érettünk törekedni az mi kglmes urunk ő nga méltóságos személye előtt ne neheztelje Ngtok s Kglmetek.

Az tanácsi rend száma már megkevesedvén, előbbi választételünket meg nem változtathatjuk.

Albae, 11. Martii anno 1670.

(Országos levéltár. Erdélyi kincstári osztály. XXII. Fasc. 13. G.)

e)

1670. febr. 15—márcz. 11.

Czajbert Illés jelentése.

Acta comitiorum a celsmo principe dno dno Michaele Apaffy dei gratia principe Tranniae stb. in civitatem Albam Juliam ad diem 15. Febr. 1670. indictorum, die vero 18. ejusdem mensis coeptorum et die 11. Martii finitorum, ab egregio Elia Czajbert de Fogaras nationali almae universitatis Saxonicae nationis procuratore Hungarico ordinario dietim diligenter consignata.

Anni 1670. die 18. Febr. Quicunque ex regni proceribus advolaverant, ut et ceteris regnicolis trium nationum

Tranniae, statibusque partium regni Hungariae eidem annexarum, primo diluculo confluentes in coenaculum principis, et ibi sese invicem salutantes, parva mora interposita, peraguntur sacra, habita precatione ad deum praeeunte theologo concionatore principis ordinario Tophaeo, ut praesentia comitia benedicat, tandem in ampliorem locum conveniunt et ibi tandem veteri de more perlecto regalistarum ad comitia ordinarie vocari solitorum catalogo, princeps a regnicolis, oratore existente spli ac magco Gasparo Kornis, ad commissionem splis ac grosi praesidentis Sigismundi Bánffi salutatur. Peracta salutatione, dni status a principe similiter resalutantur et mox propositiones etiam celsitudinis suae per splem ac magcum Ioannem Haller et ampl. Andream Fleischerum consiliarios intimos adferuntur, quibus perlectis quique in sua divertunt diversoria, alias de his ut et aliis solito de more discursuri. Propositio erat 5 punctorum, 1. continebat determinationem tributi ordinarii pro porta Ottomanica cum declaratione aliquali tempestive exigendi a tributariis regni; 2. determinationem similiter corradendi stipendiorum pro praesidiariis regni in finitimis locis constitutis solvendorum; 3. aedificationem 3 arcium, ruinae cum detrimento regni expositarum, signanter Szamos-Ujvár, Görgény et Kővár vocatarum; 4. provisionem de 2 tricesimis Zajkán et Volkán vocitatis, quoad nobilium antiquo de more ibi stationem servare debentium, id tamen praestare negligentium; 5. continebat excessum dnorum catholicorum in civitate Kolosvár, quoad exercitium religionis contra constitutiones regni plus aequo sibi praesumentium corrigendum. Erant discursus, sed tantum quales quales (sic!) etiam de postulatis comportandis et principi debito tempore porrigendis, aliis hoc approbantibus, improbantibus aliis.

Die 19. Februarii. Hac die nihil conclusum, sed Bacchanalia laute celebrata sunt, praecipue a statibus patificiae sectae addictis. Eadem datae litterae Cibinium.

Die 20. Februarii. Similiter nihil conclusum, confluxit tamen universitas per se ad domum solitam dnorum Cibiniensium.

Die 21. Februarii. Confluentes dni status et regnicolae in solitum locum, prae manibus postulata cottuum apud eosdem habita praesentantur dnis statibus, qui ad quaternarium usque numerum perlecti, quia hora jam ratione prandii suspecta erat, perlectio eorundem in crastinum dilata est. Postulatum ratione Enyediensium nobilium diu ventilatum tandem acceptatur et admittitur a dnis statibus cum ceteris postulatis perferendum ad celsmum, perlectis perlegendis, prin-

cipem, quae omnia ex articulis regni condendis cuivis dehinc patebunt. Mittuntur certi déákones inquisitum Cibinium ex parte Kistornyiensium contra directorem ratione quorundam cels. principis aulae familiarium ex occasione propria vulneratorum, sine juris processu nolens princeps causam istam contra praefatos Kistornyenses motam, ad instantiam etiam ampl. dnorum delegatorum Cibiniensium nomine senatus Cibiniensis factam remittere. Morio principis venerat curatum A. Bartholomaeum Sáfár polgáronem Cibiniensem, sed curandus evadit: qualis enim medicus, talis etiam medicina.

Die 22. Solitum salutantes dni status locum, antequam praesidens comparuit, varii de variis varie discurrunt rebus, ludicris potius quam seriis, in omnem eventum imo et recreationis gratia, praesente morione etiam principis prolatis. Inter caetera nobilis quidam Györöffi dictus per procuratorem Stephanum Biró instat coram statibus, habeatur ratio captivitatis suae in Polonia passae eo pro pignore per principem Rákócium infelicis tempore expeditionis bellicae Polonicae ibi relicto. Interea adest legatus Rákócianae viduae sat eloquens, Jesuiticum olens spiritum, qui eleganter cum sufficiente declaratione referens sibi a dna sua commissa, sed mox refutatur et ex deliberatione statuum concluditur, ut eadem Rákóciana jura possessionaria Györöfiana per eundem Györöfium ex captivitate Polonica eliberationis Apaffianae impignorata redimat, pro gratitudine domum erga Rákócianam declaranda expensis in Polonia factis, pro fatigiis denique et captivitatis perpessionibus dni status pro Györöfio nihil adjudicantes. Cum autem multi, iique varii fuerint praeterea praetendentes, aliis hoc, illud aliis varie praetendentibus, illi ad processum articulum cujusvis praetendentis causae convenientem relegati sunt de bonis ditioni Trannicae subjectis Rákócianae juris ordine processuri. Huic deliberationi et determinationi interfuere etiam dni consiliarii.

Interea ad supplendum defectum nostri ordinis senatorii denominantur a principe per Joannem Haller de Hallérkő et Thomam Nagy Gesés consiliarii Franciscus Rhédei et Michael Telekius, qui solita in forma juramenti etiam praestant sacramentum.

Die 23. Februarii. Peractis sacris in templo majori, princeps etiam cum principissa et ceteris proceribus regni et statibus (pontificiis solummodo exceptis) interfuit, Helveticae confessioni addictis coena dominica a pastoribus solenniter administrata. Ampl. dnus regius judex et consul Cibiniensis prandent ad tabulam principis. Noster Sáfár Polgár

in morbum incidens podagricum, solenniter aegrotat, lectulo suo campestri misere affixus usque adeo, ut alii debuerint non sine injuria sat inviti ejusdem vicem gerere, vel saltem supplere. Vulgo hodie audiebatur in aula Tartarum tyrannice vastare Poloniam, et inde in Silesiam velle excurrere. Utinam cum malo suo fatali.

Die 24. Februarii. Postulata cottuum et Siculorum non sine aliquo tumultu et strepitu perleguntur quoad certa puncta et momenta. Ex parte cottuum postulatum pro parte Joannis Toroczkai conceptum, contraque sedem Siculicalem Aranyas propositum ratione certi territorii, silvae et alpium, a Siculis et duis Saxonibus ea cum declaratione improbatur, ut unacum ceteris postulatis praesententur quidem principi, sed ita, deleatur ex eodem, ne sit penes commissarios a statibus ordinandos finalis controversiae de et super praefatis territorio silva et alpibus, motae et movendae determinatio, sed oculatis iisdem, eorumque metis terminalibus, reportetur ad tabulam principis oculatio et ibi determinetur, vel in facie loci litigiosi, servatis juxta contenta decreti de jure servandis, eadem controversia.

Tordenses intempestiva expositione vexantes status et regnicolas, repulsam patiuntur, nec admittitur eorum expositio vel totaliter proponenda.

Ultimum Siculorum postulatum a nobis serio impugnatur, quoad sutores enim civitatum Saxonicalium continebat, ut et quoad cerdones violationem privilegiorum ceharum praefatorum opificum, adeoque mediantibus istis etiam ceterarum ceharum et per consequens omnium civitatum et universae nationis Saxonicalis. Nos ne interrogamur quidem ex parte universitatis, an habeamus postulata antiquo de more penes ceteros status et nationes praesentanda?

Interea adest ex parte comitis Stephani Tökölyi Benedictus Tsúthi, qui praesentat litteras statibus ejusdem comitis, instantiam in nomine suo Emerici Tökölyi ex matre Drusiana Bethlen geniti; adeoque etiam imperatoris Romanorum, palatini subtituti inclyti regni Hungariae Francisci Nadasdi et 13 comitatuum ejusdem regni intercessorias, quae etiam perleguntur.

Die 25. Februarii. Postulata comitatuum et Siculorum in puram relata papyrum denuo perleguntur et ultimum Siculorum postulatum strenue denuo impugnatur a nobis, tanquam cehis universae nationis Saxonicae tacite obscuro stylo valde astute repugnans.

Postulatum autem nationis Saxonicae verbis tantum per procuratorem Eliam Czajbert de Fogaras proponitur,

a latere ejus existente altero procuratore Stephano Biró de Homoród-Szent-Márton, cum declaratione tali: sufficientes esse jam conclusos et conditos articulos, eosque optimos, sed hactenus nullos esse quoad Saxones integre observatos: instare ideo universitatem Saxonicam humilime, penes ceterorum statuum postulata fiat instantia coram celsmo principe et consiliariis, quaerant et adinveniant certum remedium, quo mediante occurratur malis cursorum misellos Saxones paganos misere vexantium, eosdem a variis aulae familiaribus et ceteris quoque servitoribus principis tyrannice spoliantium ac denudantium ac continue quartirium sine pretio escarum pro sese, servis et equis inique extortarum inter Saxones habentium, de et super eo solenniter protestando: nisi malum istud tempestive antevertatur, idoneos futuros Saxones non tantum ad tributum Ottomanicum annuatim ordinarie corradendum, verum etiam ad sui suorumque sustentationem, ex quo si commune suboriatur regni periculum et ruina et extrema desolatio, id non Saxonibus, sed ceteris tribuatur statibus. Itaque porrigitur supplicatio ex parte universitatis statibus cum postulatis ratione certarum portarum ex 2000 portis remittendarum principi praesentanda, quae etiam perlegitur.

Episcopi Claudiopolitani Unitarii supplex libellus perlectus ratione certarum fornicum per Reformatos praesidio mediante ablatarum, coguntur omnes Unitarii secedere ex congregatione, deliberantes ceteri status, ut supplex ille libellus principi reportetur cum consiliariis ventilandus.

Interea varii variorum libelli perleguntur et per praesidentem tandem cum omnibus hactenus praesentatis, ut et libello catholicorum ratione templi pro ipsis Claudiopoli aedificandi, ad principem deferuntur. Hac die sutor quidam Cibiniensis Laurentius nomine cunno vaccinae saturatus est, in exemplum aliorum etiam parilium, suo proprio servato ordine: sutor ne ultra crepidam.

Die 26. Februarii. Hac die nihil actum est, sed frustra tempus in palatio principis consumptum ad eam usque horam, qua cibus pro principe solita hora allatus est. Praesidente jubente horis pomeridianis causas forenses agitandas esse, quod tamen neglectum, praesidente cum ceteris regni proceribus ad mensam Dyonisii Bánffy, protonotariis vero ad mensam Nicolai Bethlen cum aliquot regnicolis epulantibus et Baccho sacra peragentibus. Praesentium scriptor circa vesperam porta Sancti Georgii in campum exire volens, invitus a Vizaknensibus in hospitium introducitur, ubi epulis et Baccho addictus ad choreas quoque praesentibus fidicini-

bus erumpit, tandem eques in domum Cibiniensem Albanam bene potus reducitur.

Die 27. Februarii. Hodie quoque frustra tempus teritur, praeter quam, quod princeps cum consiliariis laboravit in resolutione ad postulata statuum et varias variorum supplicationes legitime fienda, 2do quod praesidens, protonotarii et 12 jurati assessores tabulae judiciariae celsmi principis laborarint in aliquot causis suscipiendis, in quibus in causam attractis paria ad 3tium petentibus conceduntur.

Die 28. Februarii. Michael Telekius unacum ampl. judice regio missi a principe ad praesidentem et regnicolas, praesentant resolutiones ejusdem ad postulata cottuum factas, quae etiam perleguntur ad 21. usque postulatum, sed paucis exceptis ad singula replicant status. Interea mittitur Nicolaus Bethlen a statibus per praesidentem ad principem ratione resolutionis ad negotia Tökölyiana: resolvit princeps, rationem sese habere eorum.

Resolutio principis statibus non placet ratione territorii et silvae controversae inter eum et Aranyas-szekienses, sed nil determinatur. Re infecta, capto pro principe, quique regnicolarum hospitia repetendo. Judex regius Cibiniensis prandet ad mensam principis.

Horis pomeridianis confluunt consiliarii ad principem, de postulatis et supplicibus libellis, replicationibusque consulturi.

Die 1. Martii. Perleguntur resolutiones principis ad restantia cottuum postulata per Michaelem Telekium et Andream Fleischer judicem regium Cibiniensem consiliarios ad status et ordines transmissae. Ubi inter cetera duae fiunt occasione eorundem postulatorum a variis instantiae. Prior a Fejérvárienses ratione cauponae tempore principum praedecessorum ex parte civitatensium observatae; scilicet ut a die Michaelis in diem 29. Septembris incidenter usque ad 1. Aprilis salvum sit eis libere cauponam exercere, hoc insuper addito expresse, si tempore comitiorum in rationem principis continuetur caupona, finitis iisdem, tot septimanarum spatio licet tempore pro fisco reservato defalcative cauponam exercere, his septimanis reliquis superadditis. Annuunt dni status ut instetur hac de(re) pro iis.

Altera instantia fuit ex parte sedis Siculicalis Aranyasszék contra Toroczkaides, in quorum gratiam adjudicatum fuit a principe et consiliariis ut commissariis denominatis et deputatis, plenaria illis authoritas detur controversiam ratione territorii et silvae cujusdam a Toroczkaidibus contra Aranyasszékienses non juris ordine, sed tantum suppli-

catorie motam plenarie decidendi et determinandi, sed suffragiis duarum nationum, Siculicalis scilicet et Saxonicalis aperte improbatur, hac cum declaratione tamen: ut commissarii denominentur quidem, sed illis major nulla concedatur authoritas, nisi placidis mediis utramque partem in pacem compellendi, quod si ab alterutra partium non acceptetur, actor procedat juxta decretum, licet deliberatio aliter fuerit ex favore plurimorum concepta et descripta. Ah justitia! quousque jaces sepulta?

Tandem supplicationes aliquae non magni momenti perleguntur, quae non sunt dignae, ut quoad continentias et replicationes consignentur. Tandem itur bibitum a plurimis etc.

Die 2. Martii. Nihil singulare hac die actum est, sed maximam partem ab omnibus Baccho litatum.

Die 3. Martii. Postulata Siculorum unacum resolutionibus principalibus perleguntur. Perleguntur etiam quaedam supplicationes variorum hominum.

Interea impetrantur a principe consiliarii, qui mox et de facto advenientes, fiscalium causarum director Samuel Szent-Iváni agit causam ratione officii sui contra Nicolaum Zólyomi, patriae et principis proditorem ac nequissimum transfugam ad Turcas, communem totius Christianitatis hostem, contra quem absentem pronuntiatur | sententia a proceribus, statibusque ac ordinibus regni, tanquam nota infidelitatis obfuscatum, quae capitis et omnium bonorum personam suam praecise tangentium amissionem infert.

Tandem proclamatur alius etiam nobilis Máramarossiensis, qui relicta uxore sua, cum puella quadam formosa transfugit ad Turcas ex Christiano ethnicus factus. Hic quoque in nota perpetuae infidelitatis convincitur, sed absens.

Tertio proclamantur Kistoronyienses nomine Joannes Timár et alter Joannes Sem, procuratoribus existentibus ex parte inctorum Stephano Biró et Elia Czajbert, qui par petentes in exhibitis et exhibendis directoris, adjudicatur, deposito veteri de more fl. 1.

Denique proclamatur Antonius Litteratus de Berethalom simili poena a directore contra eum intentata. Male ferunt procuratores universitatis praefati, quod extra eos alios conduxerit procuratores.

Denominantur certi exactores, qui rationem a Sárossio generali perceptore exigant, ex singulis nationibus singulae personae. Tandem itur bibitum, unde nostri quoque principales bene poti redeunt domum.

Die 4. Martii. Continuatur lectio postulatorum, ut et resolutionum principalium ad ea factarum, quarum quaedam approbantur, ad quasdam improbatas vicissim replicant proceres statusque et ordines. Instare deliberatur principi pro dimittendo ex aresto Christophoro Pásko [1]) et causa eapropter per directorem contra eum movenda, si reus fuerit, juridice decidenda, nec unquam a modo successivis semper temporibus casu tali continuando in praejudicium praerogativae nobilitaris.

De fugitivis ex terra Fogaras jobbagionibus, cum sufficientes extent de reductione eorundem articuli, deliberatur eo pacto, ut alii ne condantur, sed tantum conditi in hoc casu observentur.

Michael Telekius intimat praesentium scriptori, si ipsius servitio cupiat uti, agat procuratorem Cibinii pro parte orphani Joannis quondam Boros contra Christophorum Gotzmeister.

De fundis quos jobbagiones in praejudicium dnorum terrestrium una cum terris arabilibus et similis abalienarunt hactenus et etiam in posterum abalienarent, deliberatur ex suffragio principis et consiliariorum eius a duabus nationibus Siculicali pariter et Saxonicali, cottibus et plurimis regni proceribus, privato ductis commodo in varias partes euntibus, ut ea omnia dnus terrestris tanquam propria rehabere possit, cum rusticus juxta contenta decreti nihil habeat praeter mercedem laboris, repetat emptor pecuniam suam ab eo, cui scilicet venditori dedit eam.

Tandam variae variorum supplicationes perleguntur, praecipue quorundam diram captivitatem in Turcia et Tartaria passorum. Quibus perlectis et ad manus praesidentis traditis, ab eodemque collectis ac in unum colligatis fasciculum, comitia hujus diei solvuntur et a plurimis Baccho itur limitatum.

Die 5. Martii. Ad duas praecipue resolutiones principales a statibus et ordinibus regni replicatur, quae replicae per Nicolaum Bethlenium ad principem cum comitiva procerum etiam transmittuntur.

Interea supplicationes variorum varie perleguntur, inter ceteros viduae Seredianae contra Sigismundum Mikola ratione bonorum quorundam sive jurium possessionariorum in comitiis proxime praeteritis Albensibus per praefatum boni nominis et summum nobilem a praedeclarata Serediana via juris in tabula principali obtentorum et quidem peren-

[1]) V. ö. Bethlen János »Historia Producta« I. 408. s köv. ll.

naliter cum poena calumniae, sed nihil obtinet: quandoquidem res in tabula principali decisa existens, nec comitia ut incompetens forum, concernens, a statibus et nationibus singulis in foro competenti, si legitima agnoscatur petitio, decidenda deliberatur.

Intervenit supplicatio Ladislai Borossii contra d^num Christophorum Gotzmeisterum notarium Cibiniensem et provincialem nationis Saxonicae, ratione certi depositi, et licet adjudicatum fuerit, ut ad principem et d^nos consiliarios deferatur, tamen quia falsa fuit expositio orphani, optima habens fundamenta Gotzmeisterus, futura die vel postera innotescet procul dubio justitia ejus tam statibus quam principi et consiliariis.

Tandem perlegitur supplicatio quorundam etiam jobbagionum ad civitatem Cibiniensem pertinentium Szetseliensium et Kákoviensium, ut et aliquot Kis-Apoldiensium in sede Saxonicali Szeredahely residentium ratione certarum monetarum ad portam Ottomanicam tributarie administrari debitarum ex invigilantia per Ladislaum Székely postamesterum deperditarum, inique per eundem captivatorum, et adjudicatur cum ceteris supplicationibus mittenda ad principem.

Denique supplicatur a quodam nobili contra capitaneum suum Thomam Tsegezi Aranyas Szekiensem, quod falsam contra eundem peregisset, vel peragi curasset executionem, cupiens intempestive, ut eapropter supplicatio ejusdem approbata ad principem et consiliarios transmittatur ita, ut ibidem praesens negotium definitive decidatur. Et licet a plurimis procerum, ut et universis cottibus transferenda adjudicata fuerit, tamen quia vergebat in praejudicium praerogativae Siculicalis et articuli approbatae constitutionis, Siculi non assentiunt, quibus d^ni Saxones etiam astipulantur, debitum habentes respectum ejus, quod si ex parte Siculorum privilegii et articulorum inferatur violatio, id eo citius fieri posse ex parte d^norum Saxonum, cum ut d^norum Saxonum, pariformiter Siculorum etiam praerogativa libertas in priviligiis soleat fundari, imo de facto fundetur. Magna injuria hac in parte, ut praetendebatur, sed nulla, ex justitiae et veritatis recognitione videtur facta et disputata etiam suffragia praefatarum duarum nationum; sed immotae manentes penes sua vota, amoveri ut non potuerunt, ita de facto nec amoti fuerunt, licet praesidens supplicationem praesentem cum reliquis praesentans principi, rem tam simpliciter retulerit, ut relatione illa duabus nationibus non parum praejudicarit.

Meggyessienses nihil obtinent supplicatione sua contra Mosem Székely, eadem intempestive valde praesentata, multis

ex proceribus causa immediate praemissa respectu in furias redactis. Optimum est consilium hac in parte multorum: occasionem nunc nocere, nunc maxime prodesse.

Tandem solennes a principe instituuntur nuptiae filia quadam Incediana cuidam aulae familiari principali nubente. Hic praesentes fuere plurimi ex universitate etiam, signanter regius judex et consul Cibiniensis, nobis quoque in hospitio nostro laute viventibus, praesentibus Georgio Pap et Schancka-Banck Brassoviensibus.

Praesentat nobilis quidam, nomine Jacobus Szakolczai in sede Saxonicali possessioneque Halmágy residens supplicem libellum contra inhabitatores eiusdem possessinis Halmágy cupiens inconvenienter, quia plurima damna, inconvenientias, minas et potentiarios actus etiam ab iisdem passus esset, ea controversia a statibus parte altera inaudita, imo per exponentem nec certificata, ad petitum et instantiam ejusdem finaliter dirimatur ita, ut exclusis quibusvis juridicis remediis decisio illa executioni quoque mandetur, sed reclamat praesentium scriptor ratione officii sui, contendens: non esse rem istam praesentis fori ac habere incusatos competens forum, competentesque judices, si per eos exponens offensus est qualicumque modo, procedat juris via contra eosdem: frustra enim essent regni decreta, articuli et constitutiones emanatae, si quaevis controversia sub diaeta et quidem ab universis statibus deberet decidi. Objectio a statibus approbatur et juxta contenta ejusdem resolutio in scriptis ad dorsum supplicationis scribitur.

Noster Sáfár Polgár invitatis delegatis Brassoviensibus sibi solis relictis, bene potus domo excedit, vel potum vini illis non deputando, de quibus honestatis observandae gratia praesentium scriptor ex propria crumena cogitur providere non sine injuria, cum non ab ipso fuerint invitati, imo summo fuerint offendiculo eidem in publicis, quoad plurima scripta et expeditiones, serio occupato. Hic unus ex illis delegatis Georgius Papp acriter invehitur in servos Brassovienses tunc praesentes, quod male ipsum tractarint praeterita die ad tabulam Pauli epulantem et valde ebrium factum, ipsis plus ebriis existentibus, quam delegatis praefatis.

Die 6. Martii. Confluentes dni status, ante omnia perleguntur aliquot supplicationes variorum cum resolutionibus principalibus, quarum quaedam exponentibus acceptae, quaedam vero non acceptae fuere. Tandem mittitur Joannes Toldalagi ad principem ad evocandos inde consiliarios eo fine, ut propositiones principis aggrediantur, quibus feliciter peractis, eo citius solvantur comitia et quisque proprios

repetat lares et penates, sed ipsi ad horam usque ferme detinentur.

Interea donec advolant consiliarii, perleguntur aliquot articuli sub praesente diaeta conditi. Mox comparent consiliarii, qui ad quadrantem usque tantum mussitando tempus consumunt. Denique praesidens in haec erumpit verba: sunt quaedam supplicationes ad manus meas praesentes, quae determinari et dirimi nullatenus potuere, sed ad praesentiam consiliariorum dilatae, cum tributum concernant. Si itaque consultum videtur, omnibus promittendae erunt illae supplicationes. Quae ordine singulae perleguntur, unacum supplice libello in personis negotiatorum suburbii Szász-Sebessii a praesentium scriptore scripto et perlegendo praesidenti praesentato: quibus perlectis, movetur a praesidente quaestio, an prius supplices illi libelli ventilentur et tandem tributum portae Ottomanicae et stipendia praesidiariorum ordinanda assumantur, vel vice versa et ordine retrogradu procedatur. Ubi statim primus consiliariorum Joannes Bethlenius cancellarius suum breviter profert suffragium, quia crastina etiam die difficultates ex supplicationibus emergentes de facili poterunt determinari, de tributo conferendum, et simul fert sententiam, ut tantum contribuatur, quantum praeterito anno, qua sententia a praesidente approbata ceteri consiliarii vice versa procedunt sed frustra, quia tam cottus, quam Siculi et Saxones Betlenio adhaerent.

Interea dormienti ductori Cibiniensi Georgio Fodor pileus furtim eripitur. Domini Cibinienses officiales aliis nuptiis in hesterno loco hodie etiam intersunt. Dnus Tobias Fleischer Cibinio advolat, nova sat mala referens quoad mortem et morbum lethalem quorundam civium Cibiniensium.

Die 7. Martii. Confluentes status et proceres, certi delegati penes consiliarios tabulaeque assessores adsciscuntur cottuum, Siculorum et Saxonum etiam primarii officiales, de juribus possessionariis fiscalibus ut certum aliquid determinetur, ne a privatis possessoribus cum praejudicio fisci possideantur, tam quantitatis, quam qualitatis respectu. Certae itaque personae denominantur in quibusvis cottibus ad controversias fisci ratione jurium possessionariorum fiscalium a privatis quibusdam inique possessorum dirimendas. Cum autem resolutio principis ex consilio facta continebat, ut controversia inter Joannem Alsó, complicesque et fiscum suborta a statibus juridico ordine decidantur, auditis utrarumque partium allegationibus per procuratores publice prolatis, perlectisque similiter attestationibus, longam post contentionem, partibus exire jussis, tandem deliberatur hoc modo:

ut in possessione litigiosa a jobbagionibus fiscalibus fiscus quidem libere quaslibet percipiat solitas percipi decimas, ita tamen, ut nobiles etiam portionati in suis propriis portionibus liberam habeant a suis jobbagionibus decimam percipiendi facultatem.

Discurritur tandem de aliquot supplicationibus tributum concernentibus cum deliberatione adjuncta, ne assumantur, sed prorsus deponantur et status adjunctis cum consiliariis de tributo Ottomanico ordinando definiant.

Instatur per praesentium scriptorem, ut reliquae duae nationes instent coram principe de observandis articulis ex parte Saxonum conditis, praestatur primario legato existente Nicolao Bethlen, ad quam instantiam bene se princeps resolvit, sed interim vix aliquid praestabitur etc.

Horis pomeridianis causae forenses agitatae sunt, sed paucae.

Die 8. Martii. Ante omnia plurima variorum supplices perleguntur libelli, inter ceteros quorundam Kis Apoldiensium a 21 septimanis Albae et Fogarassini per cursorum magistrum inique et contra conscientiam detentorum. Resolutio principalis ad eundem supplicem libellum facta continebat ex consilio, dimittendos esse sub cautione fl. 1000 hoc modo, ut quandocunque princeps cupiverit, sponsores futuri eosdem terminum ad praefixum juri sistere teneantur: tamen nequam homo praefatus nomine Ladislaus Székely dimittendi copiam cauteriata sua conscientia non dedit. Vale diaboli progenies! Habebis praemium; quid? non praemium, sed poenam facto condignam. Praesidens interea a principe vocatus, substituit alterum magistrum protonotarium loco sui.

Comparet interim morio principis, supplicans penes litteras suas de jobbagione quodam fugitivo, de praesenti penes nobilem Georgium Bodoni existente, sibi juxta articulos regni restituendo, sed deridetur et ut morioni convenit, confusus dimittitur.

Supplicatio Martini quoque Enyedi perlegitur, sed cum simili exitu. Stephanus Hegyessi et Joannes Gidófalvi procuratores unacum principalibus suis coram statibus comparentes, urgent causam hesterna die horis pomeridianis in tabula principali majorem partem ab assessoribus ebriis decisam, multum inter sese altercantes, sed obtentam denuo obtinet Gidofalvius.

De tributo et stipendio praesidiariorum articulus conditur. Ad percipiendum ab extraneis negotiatoribus tributum Andreae Horvát substituitur Franciscus Olasz nobilis Alben-

sis. Generalis perceptor denuo Joannes Sárossi denominatur tributi Ottomanici. De aedificandis fortalitiis Szamosújvár, Kóvár et Görgény deliberatur. ut ab iis aedificetur, a quibus hactenus sunt aedificata. De 4ta principis propositione statuitur, ut antiquus mos ratione tricesimarum Zajkán et Volkány observentur. Pro catholico statu ratione templi Clausemburgi aedificandi a statibus coram principe instatur.

Morio principis denuo intervenit et pro stulta Clementis Mikes nomine regni facta resolutione gratias hoc modo agit: Lófosz a seggiben a bolond lélek bestia lélek kurva fiának a ki ilyen választ ad bolondul, interpositis minis, meghid Bodoni György, bizony felkötözöm a jobbágyomat, te bukfejes etc. Vagyon nekem prókátorom Teleki Mihály és Banffi Dyenes, kik dolgomat véghez viszik. Azt penig elhigygyjed, valamig élek, bizony mind addig rajtad kopácsolok.

Comparent his peractis Ladislaus Thűri, supremus nobilium judex, Benedictus Vas, vicecomes et Joannes Bállpataki juratus assessor cottus Albensis Tranniae, referentes oculationem pontis Varadjaiensis super fluvio Szász-Sebes in damnum nobilium quorundam Váradjaiensium extructi, quibus, reluctanti praefecto Francisco Belyenessi, acriter resistitur. Idem praefectus etiam resistens et repugnans perceptor tributi ab officialibus fiscalibus pro porta Ottomanica exigendi non modo denominatur, verum etiam designatur.

Quaedam litterae armales cujusdam Hungariensis in sede Siculicali Maros delitescentis publicantur.

Prandio nostro ferme peracto patres, Fejérvárienses ampl. dno judici regio nostro Cibiniensi ex vino generosiori duas mittunt plenas vino lagenas vitreas, ad ulteriora quoque sese promittentes officia. In prandio praesens fuit Stephanus Biró, alter universitatis Saxonicae nationis procurator. Interea advolat Matthaeus Balog alter principis aulae magister conferens cum dno judice regio, de quibus collatio erat instituenda praesentium scriptori ignota.

Quidam aulae familiaris, nomine Paulus Nagy de praesenti dapifer principissae ad praesentium scriptoris nutum comparendo in domo Cibiniensium Albana, quia anno proxime praeterito in sede Saxonicali Szeben, possessioneque Kis-Torony turpiter fuerat amisso oculo vulneratus, ex annuentia principissae cum eo de pace tractatur, sed quia modum idem Nagy Pál excedebat, pro tessera pacis fl. ad minimum 900 cupiendo, pacisci praesentium scriptor cum eo negotio de praescripto non potest, ipso etiam cum adjuncto alio bene tractato dimisso.

Die 9 Martii. Confluentes dni status principis in palatium, locum scilicet solitum congregationis generalis, ante omnia peraguntur sacra, tandem conveniens praesentium scriptorem suo in hospitio judex regius Szeredahelyiensis cum duobus notariis tabulae judiciariae principalis, conscribuntur litterae sponsoriae pro quibusdam personis Kis-Apoldiensibus et aliis inique captis pro personis 6 sponsores 18, quae litterae quia triplici scatebant errore, circa vesperam in aula a praesentium scriptore perlecta corriguntur et correctae notariis praefatis juratis vicissim redduntur, de novo et in justa forma describendae.

Interim ex intimatione scriptoris praesentium constituuntur procuratores primo ex parte dnorum Cibiniensium Matthias Sembreger consul, Valentinus Rörig juratus civis et Christophorus Gotzmeister juratus notarius Cibiniensis. 2-do constituuntur procuratores ex parte universitatis Saxonicae nationis itidem Matthias Sembreger consul Cibiniensis, Michael Gelner civium magister Segesvariensis, Andreas Sitvei Meggyesiensis, Stephanus Simonius Szász Sebessiensis, Bartholomaeus Kauncz Szeredahelyiensis, Georgius Nagy Ujegyháziensis, Stephanus Fodor Szász Várossiensis regii, Laurentius Gotz Nagy Sinckiensis et Christianus Literatus sedis judices, Andreas Göböl Coronensis et Martinus Imreh Bistriciensis jurati cives, procuratoriis pro utraque parte per anni spatium durantibus extractis.

Intervenit morio principis, qui varia stultitiae genera proferendo status refocillat, multa multis verba sat injuriosa infligendo, ut morionum mos est.

Incidens praesentium scriptor in quendam filium suum adoptivum Ladislaum Tunyogi nomine de variis cum eo confert rebus, in memoriam invicem reducendo obligationem reciprocam ante aliquot annos abhinc Cibinii factam, qua reculta, Tunyogius in haec erumpit Hungarico idiomate verba: Apa, tudod jól, micsoda kötelességed légyen hozzám, nékem is Kegdhez, nem kellene azért arról elfelejtkezni, most kévántatván a szolgálat nekem, holott megtelepedni akarnék már én is, abban penig Kegd én nekem szolgálatval lehetne egy tőlem megszeretett szép leány dolgából. Praesentium scriptor haec bene omnia, ut et cetera, huc non inserenda notans animo, verba offert sese ad quaevis sibi possibilia, cum ad impossibilia de jure naturae ut etiam ratione nemo obligetur. Tandem mentionem faciens de ampl. dno Andrea Fleischer judice regio civitatis Cibiniensis, an scilicet eo adhuc duceretur affectu erga eum, quo antea, dum servitorem ageret apud Stephanum Thökölyium, qui

filium etiam ampl. viri Tobiam Fleischerum ex Gallia, Germania et Italia reducem factum reduxerat ex laribus Tökölyianis Cibinium, accepit responsum a praesentium scriptore: nullus dubitaret, quod idem non permansisset ampl. viri affectus erga eum, nec sibi persvadeat in rebus possibilibus ipsum in eo frustari. Spopondit etiam illa praesentium scriptor sese relaturum ampl. viro, quod etiam praestitit coena peracta, antequam sese cubitum contulisset, conveniente et congruente accepto in persona Tunyogii responso.

Die 10. Martii. Confluentes proceres et status, ordinesque regni, ante omnia quaedam supplicationes cum resolutionibus principalibus perleguntur et manibus supplicantium per praesidentem assignantur; illae tamen supplicationes, quae ratione tributi defalcandi erant statibus porrectae et ad principem delatae, a statibus non acceptantur, sed cassantur tempore pro praesenti. Hujus farinae existentes petitiones negotiatorum quoque in suburbio Szász-Sebessiensi degentium manent indeterminatae et indecisae. Protestatio itaque per eosdem ex consilio scriptoris praesentium a protonotariis extrahitur, quod scilicet a modo in posterum ipsi extraordinarie cum negotiatoribus exteris, quibus praefixus fuit a statibus Franciscus Olasz Fejérváriensis, contribuere nullatenus velint, cum ordinarie soleant juxta suppatationem (?) portarum cum ceteris suburbanis contribuere, ceteris etiam oneribus ab iisdem, ut ab aliis, tanquam residentiariis hominibus legitime praestitis.

Siculi serio et quidem voce stentorea urgent perlectionem articulorum sub praesente dieta conclusorum, objicientes se quoad victum valde defecisse, ut et quoad pabulum equorum. Tempus itaque esse solvendorum et finiendorum comitiorum.

Perleguntur articuli, quod tamen catholici impedire conantur et satagunt, quoniam resolutio principalis ad instantiam eorum facta ratione templi et scholae Claudiopoli aedificandorum ipsorum palato non arridebat, petentes ceteros status, ut replicatio et instantia fiat ratione eorum coram principe, in quem finem ipsi omnes ex congregatione procerum et statuum secedunt in aliam domum, a statibus resotutionem ad petitum suum accepturi.

Interea articuli, non obstante inhibitione catholici stalus, strenue perleguntur. Dum autem catholici foris replicationem fabricant, perficitur et finitur lectio articulorum per Gregorium Bethlen ad principem missorum. Adsunt tandem sero catholici, quorum replicatio coram statibus per

suprafatum Bethlenium ad principem mittitur. Quo percepto, princeps hilariter cum ampl. d^no^ judice regio et civium magistro Cibiniensi epulatur, non in alium finem, sed eapropter, ut interim ex proceribns et consiliariis quamplurimi, accepta venia, sese subtrahere possint, et sic replicatio catholicorum maneat indecisa; et quidem recta, non enim lupi spirituales cum ovibus pariter spiritualibus miscendi sunt, cum nullum sit Christo cum Béliál commercium. Utinam nec Sociniani ibi, ut canes spirituales delitescerent. Moti itaque ipsi quoque Sociniani ad resolutionem principis pro ipsis factam, sed palatorum eorum minime arridentem, replicant ea quoque replicatione per praefatum Bethlenium ad principem delata.

Alter universitatis Saxonicae nationis procurator Stephanus Biró vale a d^nis^ Cibiniensibus ut et praesentium scriptore concluso, versus lares suos et penates iter ingrediendo proficiscitur.

Per magistrum cursorum principalium fit intimatio praesidenti a principe, nemo ex praesentibus proceribus dimittatur, sed comitiorum finis impositio in crastinum sub poena articulari fl. 200. ex parte secedentium differatur, quod etiam praestatur, male ferentes status illam dilationem. Quivis itaque suum repetit hospitium.

Praesentium scriptor ut tempus lucrari possit, extrahit litteras procuratorias per anni spatium in quovis foro durantes, alteras pro civitate Cibiniensi, alteras vero pro universitate Saxonica, ut etiam compulsorias ratione certae inquisitionis contra Valentinum Tsávássi in Hortobágyfalva peragendae. Tandem colligit sarcinas suas et libros, paratus expectans crastinum diem. D^ni^ Cibinienses praefati Baccho hilariter pleni repetunt hospitium. etc.

Die 11. Martii. Ultimarie matutino tempore, peractis imprimis sacris, confluentes status, articuli hesterna die perlecti et ad principem missi ac ab eodem cum consiliariis tunc praesentibus ventilati, a praesidente ex domo et voluntate principali ad proceres et status ordinesque regni, qui jam sat pauci erant, delati, antiquo solito de more a praesidente et altero magistro protonotario obsignantur, et tandem a celsmo principe, petita venia abeundi, hac vice ultimum vale concluditur, qui perlecto catalogo et notatis absentibus salvi dimittuntur. Instant quidem catholici et Sociniani, ut ratio ipsorum a ceteris statibus habeatur, ideoque ad replicam hesternam a principe resolutio solicitetur, sed (ut justum erat) nil obtinetur. Quivis igitur suum repetendo hospitium, prandetur et iter domum versus continuatur.

Litterae armales Clavigeri d^ni judicis regii Cibiniensis hesterna die publicatae a magco protonatario Joanne Kendi, deposito pretio publicationis uno imperiali, per praesentium scriptorem repetuntur, sicque d^ni quoque Cibinienses iter ingredientes, solvunt Alba Julia praesentibus comitiis hac vice fine imposito.

(Eredeti a nagyszebeni levéltárban.)

f)

1670. febr. 15.

A törvények.

Nos Michael Apafi dei gratia princeps Transylvaniae, partium regni Hungariae dominus, et Siculorum comes, etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis: quod spectabiles, magnifici, generosi, egregii et nobiles, caeterique universi status et ordines trium nationum regni nostri Transylvaniae, et partium Hungariae eidem annexarum, in generalibus eorum comitiis ad diem 15. mensis Febr. anno domini 1670. in civitatem nostram Albam Juliam ex edicto nostro celebratis congregati exhibuerunt et praesentaverunt quosdam infrascriptos articulos in eodem conventu communibus eorundem votis et suffragiis, parique et unanimi consensu conclusos. Supplicantes nobis humilime, ut nos omnes et singulos eos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta, ratos, gratos, et accepta habentes, nostrumque consensum illis praebentes, authoritate nostra principali acceptare, approbare, ratificare et confirmare, atque tam nos ipsi observare, quam per alios omnes, quorum interest, observari facere dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor talis est:

Articuli dominorum magnatum et nobilium trium nationum regni Transylvaniae et partium Hungariae eidem annexarum, in generalibus eorum comitiis ad diem decimum quintum mensis Februarii, anni millesimi sexagesimi *(így!)* septuagesimi, in civitatem nostram Albam Juliam ex edicto celsitudinis principalis indictis celebratis conclusi.

Articulus I.

Az tordai quartárúl: s annak beszolgáltatásának modalitásáról.

Végeztük kegyelmes urunk Nagyságod kegyelmes consensusából, hogy az fiscus a minémű gabonákból dézsmát szokott volt exigálni Tordán, annak quartáját rendelte volt a prédikatoroknak, mely quarta akkor sem vétetett el, midőn az fiscus a maga jussát remittálta az tordaiaknak, azért mostan is mindazokból a leguminákból, valamelyekből a fiscusnak dézmát adtanak, az quartabéli jusa az ecclesiának fennmarad, és ha akkor béhordották az quartát, midőn az fiscus birta azon dézmának három részét, mostan is tartozzanak (per inquisitionem menvén a Torda vármegyebéli főtisztek végére, micsoda rendtartás volt ezen dologban azelőtt), kit ha nem praestálnának azon tordaiak, cum poena articulorum tartozzanak exigálni az Torda vármegyebéli tisztek toties quoties rajtok: mivel penig Tordának bőven elég határa vagyon, ha kik fraudulenter más határon szántanának az quartának elkerülésére, terjedjen azokra is ezen dolog és tartozzanak az quartát szintén úgy megadni. Az kik eddig is meg nem adták, az feljebb specificált poenát exequáltassák a főtisztek rajtok: ide értvén mindenben az egyházfalviakat is.

Articulus II.

Fejérvár városa korcsomárlásának állapatjáról.

Fejérvár városának az korcsomálásban való régi rendtartás megengedtetik, úgymint: Az mennyi idő gyűlések alkalmatosságával abscindálódik fiscus részére az város korcsmárlásának idejéből: annyi idővel az gyűlések után augeálódik a régi usus szerént. Az mely ötven forint szokott annuatim járni scholamester fizetésére, arra gondjok legyen annak idejében.

Articulus III.

Enyed városi régi és új nemesek közt való dolgokról.

Az Enyeden házat biró régi nemesrend az ott lévő ecclesiához és kőhidhoz tartozó szolgálatban coaequáltatnak az több enyediekkel: ország szolgálatjára való felülésben az mint eddig, úgy ezután is az vármegye főtiszteitől dependeáljanak: mikor penig Enyeden vannak, ha valamelyiknek háza népe közül valami excessust cselekszik az városon, tartozzék az város hadnagya előtt dolgát eligazitani.

Articulus IV.

Rabok sacczoltatásokról.

Értjük kegyelmes urunk eztet is némely szegény rab atyánkfiai panaszokból. hogy némelyek rab-hordással kereskedvén, három vagy négyannyira saczczoltatják, az mint kiváltották s váltják: végeztük azért, hogy ezután ha ki rabbal akar kereskedni, másfélannyival az mint kiváltja legyen contentus, s ne is extorqueáljon többet.

Articulus V.

Az hódoltság alatt való dézmálásról.

Az hódoltságrúl bészorúlt nemes atyánkfiai, kik az hódoltságon lévő földeket nem colálhatják, akár nemes akár parasztember szántsa vesse, mindazáltal azon atyánkfiai árenda pénz fizetés nélkűl is percipiálhassák az magok földökről proveniálandó dézmát: az nem hódoltság alatt lévők tartsák az régi articulusokhoz abban magokat.

Articulus VI.

Az megsententiáztatott latrok exequáltatásokról.

Az mely lator megsententiáztatik, de facto exequáltassék; ha penig exequáltatásának de necesse haladni kell, vettessék tömlöczbe, ne hordoztassék faluról falura, mivel az olyanoknak elszalasztatások miatt gyakorta nagy kár követte az szegénységet: az kinek alkalmatos tömlecze vagyon, tartozzék recipiálni az olyanokat, megvárván mindazáltal a tisztektől az tömlöcz váltságot. Az mely tisztnek penig incumbál az olyanoknak exequáltatások, ne procrastinálják, hanem mentől hamarébb exequáltassák az olyan megsententiazott latrot.

Articulus VII.

Zarándvármegyei atyafiak megbántódásokról.

Kegyelmes urunk, zarándvármegyebéli nemes atyánkfiainak lévén ilyen megbántódások, hogy az török hírnek alkalmatosságával, vagy tolvajok kergetésére ottan ottan insurgálniok kell s másutt lakó nemeseknek ez iránt ott lévő jószágokat nagy fáradsággal kell ingyen oltalmazni: kihez képest végeztük, hogy ezen dologban az odavaló jószágos extraneus possessorok is tartsák a jenei edictumokban írt modalitáshoz ebben magokat.

Articulus VIII.

Máramaros vármegyebéli atyafiak instantiájokról az rakazi és ujhelyi vám miatt való injuriáltatásokról.

Máramaros vármegyebéli atyánkfiainak lévén megbántódások az rakazi [1]) és ujhelyi vámnak alkalmatosságával az ott való possessoroktól: végeztük azért Nagyságod kegyelmes consensusából, hogy annak az vámnak erigálói (melyet is egyszer az magyar király ő felsége commissariusi levágattanak volt, s ismét vakmerőképen erigálták) valamit ezután annak alkalmatosságával az erdélyi birodalomhoz való embereken extorqueálnak, hogy ha magoknak vagy feleségeknek az erdélyi határban vagy birodalomban jószágok vagyon, vigore praesentis articuli az olyan damnificatusok plenarie contentáltassanak az vármegye tiszteitől azoknak jószágokból; sőt ha valamely ilyen potentiariusnak jószága se magának se feleségének nincsen, az erdélyi birodalomban ha hol találtatnak, mint olyán residentiátlan potentiariust nyakon köthessék az helyeknek tisztei, juxta demerita eorum meg is büntethessék.

Articulus IX.

Aranyasszékiek és toroczkaiak controversiájoknak complanáltatásokról.

Az aranyasszékiek és toroczkaiak között való controversiának complanálására rendeltük Torda vármegyebéli egyik főispán atyánkfiát, úgymint nemzetes Teleki Mihály, ismét egyik itélőmester Sárpataki Márton atyánkfiait, az székelységről Mikes Kelemen atyánkfiát, az szászságról az kit a szász atyafiak rendelnek, kik tartozzanak ad faciem loci litigiosi ad diem 12. mensis Junii anni presentis kimenni, és ha placidis mediis azon controversiában forgó helyet jó karban állithatják ő kigyelmek, bene, alioquin voltaképen oculálván azon helyet, az következendő ország gyűlésére reportálják annak az helynek s az egész dolognak mivoltát.

Articulus X.

Vámoknak, s harminczadoknak állapatjáról.

Végeztük kegyelmes urunk, Nagyságod kegyelmes tetszése is accedálván, hogy az mely vámosok s harmincza dosok oly személyeken és olyan vecturáktól exigálnak vámot,

[1]) Rakász: Ugocsában.

melyek eximáltattanak az országnak efélékről irott articulusiban, az olyanok in poena articulorum convincáltassanak. Ha mely paraszt ember ura dolgában jár-kél akár szekérrel akár más alkalmatossággal sub eadem specificata poena vám ne exigáltassék rajtok. Ha kik vámos helyeket bírnak, mind az hídakra s mind az helyekre oly vigyázással s gondviseléssel legyenek, hogy az útonjárok akadály nélkül járhassanak olyan helyeken; alioquin az vámot in toto amittálják: ezt penig értjük mindenütt ez országra.

Articulus XI.

Az vice tisztek szabadosok executióra kimenni főtisztek hírek nélkül is.

Sokaknak lévén panaszuk kegyelmes urunk az vice tisztekre, kik executióra ki nem akarnak menni, avval mentegetvén magokat, hogy főtisztek hírek nélkül nem merészelnek kimenni; végeztük azért, hogy ennekutánna az vice tiszt főbiró társával, az székelységen is az király biró az ott való szokások szerént tartozzanak főtiszt híre nélkül is akármely quaerelans igazságos instantiájára executióra kimenni.

Articulus XII.

Az hamis delatorokról és informatorokról.

Mivel vannak olyan emberek, kik vagy hizelkedésből. vagy egyéb affectustól viseltetvén, sok nemes atyánkfiai felől hamis vádlásokat s informatiókat tesznek: kiknek megzaboláztatásokra végeztük, hogy ha kik olyanoknak találtatnának, az megbántódott felekről az brevis processuson kerestessenek forumokon, fenn maradván az egy appellatio. Ha kik penig az olyan delatorok vagy informatorok közűl residentiátlanok lennének, de facto az helyeknek tiszteitől megfogattassanak és erős kezesség alá vettessenek, avagy törvényeknek végeszakadtáig fogva tartassanak.

Articulus XIII.

Gyerőfi György atyánkfia dolgárúl a fejedelemasszony ellen.

Kegyelmes urunk, Gyerőfi György atyánkfia instantiájának alkalmatosságával sokaknak instantiájokból értettük boldog emlékezetű idvezült méltóságos Rákóczi György akkori fejedelem miatt jószágokban s javakban való megkárositttatásokat, kiknek is ez iránt való instantiájokat

illendő consideratióban vöttük. Mivel penig Gyerőfi György atyánkfiának dolga nem egy karban vagyon az több quaerelans praetendensekkel: holott azt egész országúl tudjuk, mennyi idők alatt való sanyarú rabságot szenvedett megemlitett fejedelemnek személyéjért, mely rabságból való kiszabadulásáért kelletett volt minden jószágit idvezült Apafi István relictájának ő kigyelmének tizenegyezer hatszáz magyari forintokban elzálogositani, melyek ez mái napig is éppen zálagban vadnak azon summáig: kihez képest azon atyánkfia azon tizenegyezer hatszáz magyari forintokról, efelett annyi esztendők alatt lött költségéről, sanyarú rabságáról s jószágának azoltától fogva való jövedelméről contentatiót kévánván: végeztük, hogy mivel az méltóságos fejedelemasszony Báthori Zsófia ő nagysága participálódott megirt méltóságos fejedelemnek javaiban, efelett maga is ő nagysága római császárhoz ő felségéhez küldött supplicatiojában Gyerőfi György atyánkfiát idvezült méltóságos ura Rákóczi György fejedelem zálagjának írja lenni, azért azon tizenegyezer hatszáz magyari forintokat integre deponálja Gyerőfi György atyánkfiának: alioquin omnibus juridicis remediis ulterioribusque processibus denegatis erdélyi birodalomban lévő ő nagysága jószágiból vigore praesentis articuli plenaria contentatiója impendáltassék azon atyánkfiának: egyéb feltött praetensiója alól absoluta legyen ő nagysága, akarván eziránt is háladatosságunkat ahoz az méltóságos házhoz mutatni.

Az több quaerelansok penig, kiknek minémű pretensiójok vagyon, lévén az országnak elégséges articulusi affélékről, az dolgoknak mineműségekhez képest kiki azoknak rendi szerént instituálhatja actióját.

Articulus XIV.

Az volkányi és zajkányi harminczadra való vigyázásról.

Az zajkányi és volkányi harminczadokra azok vigyázzanak, az kik az háborúságos időkben ultro offerálták magokat az ott való szükséges szolgálatra, melyet az ott való harminczados requisitiójára tartozzanak praestálni. Kit ha contumaciter negligálnának, toties quoties 12 forintot exequáljanak az vármegye tisztei, az olyan contumaxoknak minden jovokból.

Articulus XV.

Fogaras földéről elbujdosott jobbágyoknak reductiójokról való articulusok indifferenter minden helyeken meg-

tartassanak: ennekutánna penig senki is sub poena ducentorum florenorum fogarasföldi embert földére tudva telepedni ne szenvedjen, közönségesen végeztük.

Articulus XVI.

Az adónak módjáról.

Ez jelenvaló 1670. esztendőbéli porta contentiójára való adónak bészolgáltatásában az kapuszám után való helyek az tavalyi modalitas szerént contribuáljanak: ezeken kivűl minden rendek az Compilatában leírt rendet observálják s a szerént adózzanak. Exceptis:

Fogaras földéről ez esztendőben adjanak in universum tall. imp. 1500.

Az zsidók capitatim adjanak öt-öt tallért.

Horváth András helyében rendeltük Fejérvári Olosz Ferenczet perceptornak.

Az fiscalis tisztek az tavalyi mód szerént administráljak adójokat generalis perceptor Sárosi János kezébe Segesvárra, az holott is azon perceptor atyánkfiának legyenek illendő gazdálkodással: s illendő szállást s egy ahoz értő ötvöst is rendelvén melléje.

Az praesidium számára való adót is az tavalyi modalitas szerént rendeltük.

Mindezeknek bészolgáltatások legyen az tavalyi articulusban specificált időre.

Mivel penig az adónak felvetését minden esztendőben szükségesnek látjuk lenni, az szegínységen penig perceptorok által szedetik fel, méltónak itéltük, hogy ennekutánna minden perceptorok az gyűléseken elein compareáljanak omni certificatione, és mind az mostani alkalmatossággal függőben maradt difficultásokat, s mind jövendőre valókat az gyűlésnek elein tartozzanak oly igazitásban vétetni, hogy tovább való halogatásra idő nékik nem engedtetik.

Conclusio.

Nos itaque praemissa supplicatione fidelium nostrorum dominorum magnatum et nobilium trium nationum regni nostri Transylvaniae et partium regni Hungariae eidem annexarum ac incorporatarum exaudita et admissa, praescriptos universos et singulos articulos nobis modo praemisso praesentatos, praesentibus literis nostris de verbo ad verbum, sine diminutione et augmento, vel variatione aliquali inseri et inscribi facientes, eosdemque ac omnia et singula in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes

acceptavimus, approbavimus, ratificavimus et confirmavimus. Offerentes nos benigne, quod praemissa omnia in omnibus punctis, clausulis, et articulis tam nos ipsi observabimus, quam per alios, quorum interest seu intererit, observari faciemus. Imo acceptamus, approbamus, ratificamus, et confirmamus harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum Albae Juliae die 15. mensis Februarii, ultima videlicet die congregationis nostrae, anno domini millesimo sexcentesimo septuagesimo.

g)

1670. apr.

A fejedelem válasza a császárnak a Theököly-féle követelés ügyében.

Római császárnak szóló, Urunk szavával.

Sacratissime Romanorum imperator, domine, domine clementissime! etc.

Binas sacratissimae Vestrae Maiestatis literas, primas quidem undecima Januarii, secundas autem 8. Februarii Vienna datas, debita cum submissione accepi, et earum tenorem unacum benigna domini comitis Stephani Teökölyi negotiorum recommendatione, eo, qui sacratissimae Vestrae Maiestatis intercessionem decet, cum respectu intellexi, dedi etiam operam tam ex consiliariorum, quam ex universorum Transsylvaniae statuum consensu, ut, quantum jus et aequum ac provinciae etiam securitas, suprema omnium principum lex, permittebat, aut requirebat, tam Maiestatis Vestrae sacratissimae intercessioni suus honor et debita reverentia deferretur, quam justis dicti domini comitis praetensionibus satis fieret. Aliis etiam occasionibus quidquid a Maiestate Vestra adaequatum viribus meis imperabitur, me semper devotum augustissimae suae domui sacratissima Vestra Majestas deprehendet.

Denique Vestrae Maiestati sacratissimae florens et longum imperium precor. Datum etc.

Kívül: Római császárnak ő fölségének írt levél pariája, azon levelére, melyet Tökölyi István uram ő nagysága mellett per modum interpositionis urunknak ő nagyságának írt volt. Expedita Albae, mense Aprili anno 1670.

(Az erdélyi volt kir. főkormányszéki levéltárban levő eredeti fogalmazványból. Orsz. Levtár.)

V.

1670. márcz. 25—máj. 29.

Bojér Zsigmond kapitiha levelezése.

a)

1670. márcz. 25.

Székely Mózes levele Bojér Sigmondhoz.

Mint jóakaró uramnak Kegyelmednek ajánlom szeretettel való szolgálatomot és Istentől jóságos szerencsés hosszú életet kívánok.

Ez véletlen talált alkalmatossággal nem akarám elmulatni, hogy Kegyelmedet levelem által meg ne látogatnám, kivánva életit s dolgait boldogúl szerencséltető írásom találja jó egészségben, örvendetes órában Kegyelmedet. Ez mellett kérem szeretettel, mint régi jóakaró bízott uramat Kegyelmedet, több súlyos dolgai között ne feledkezzék el az régi atyafiságos consortiumról, hanem avagy csak maga egészségéről tudósítani valami kis írása által ne nehezteljen. Isten Kegyelmedhez visszatérítvén Dávid Deák uramat, mivel az én borpénzem kiszerzését ő kegyelme vállalta volt fel, melyet is, úgy hiszem, ő kegyelme véghez is viszen, s Kegyelmednek is az iránt szolgál ő kegyelme. Én az mely suplicatiót Boros urammal hozattam vala fővezértől ő nagyságától, azt is ő kegyelme kezében adtam volt, ha, uram, valami, kajmekámnál ő nagyságánál való szolgálat kívántatnék, az aránt mutassa Kegyelmed jóakaratját abban is, melyet meg fog érteni Dávid Deák uramtól ő kegyelmétől Kegyelmed. Ezzel ajánlva a szt. Isten oltalmába Kegyelmedet és maradok Kegyelmed gratiájában

az régi jóakaró köteles solgája
jóakaró atyjafia
Székely Mózes.

Cursim Coronae 25. Martii 1670.

Külczím: Az mü kegyelmes urunk ő nagysága meghitt böcsületes hívének az fényes portán lévő oratorának etc. nemzetes Boér Sigmond uramnak ő kegyelmének etc. nekem bízott jóakaró uramnak adassék.

(Eredetije a Boér-család fogarasi levelesládájában.)

b)

1670. máj. 1.

Balogh Máté levele a kapitihához.

Hogy Isten ő felsége Kegyelmedet minden dolgaiban boldogítsa, kegyelmes urunk s hazánk hasznos szolgálatjára életét megtartsa, szívemből kívánom.

György Deák uram az kapucsiát Jenőben kísérvén, értette az ott valóknak portára menő szándékokot, fel akarván tenni, hogy hatalmas császár Halmádgyot az Köressel együtt nekik adta volna, azért azon kapucsia igen ígérte jóakaratját, hogy hasznosan szolgál azután. Kegyelmed azért ígírje urunk ő nagysága jóakaratját néki s véle mind Halmágyot megbizonyíthatja, hogy az erdélyi birodalmában vagyon a hegyen belől s mind azt szemével látta, mikor az török Jenővel bírta, meddig volt határa s most is az török meddig hagyta meg, azt is állassa Kegyelmed igen, az mint az urunk leveléből is kitanulja, minemő híre lenne az egész világon, mennyi időtől fogva már urunk fejedelem s ezt az országot bírja, halál gyanánt esnék még nehezebben, hogy most szakasztanák el egy részét az országnak: ha mód nélkől s nem helyesen kérték s belől az erdélyi birodalomban, magok szenvedjék. Kegyelmed az urunk leveléből mindeneket bőven megtanúlhat. Két írással nem terhelem, eddig való alább való kapitihák ideiben az ország meg nem csonkúlt, Kegyelmed is úgy igyekezze az dolgokat kormányozni, hogy e romlott, pusztúlt haza tovább ne csonkíttassék, a mi soha török kézben s birodalomban nem volt, olyat ne kívánjanak. Baló László uram is nem késik, bémegyen. Az magyarországi állapatok azon karban vadnak most is, az mind urunk megíratta azelőtt Kegyelmednek; ha szükség volt valaha az vigyázás, szolgálat, most egyszer ideje, Kegyelmed igen igen vigyázzon mind urunk s mind az szegény haza dolgaira. Kegyelmedet kérem, vagy négy tallér ára bulya vásznot vegyen Kegyelmed én nekem, Isten kihozván Kegyelmedet, az árát megadom, avagy jüvendőbéli postától beküldem s vagy két leketeszsziát is. Az urunk levelében elfelejtettem megíratni, az temesvári basa levelét látta kapucsia, az kiben írta volt urunknak, panaszt ne tegyen az portán, mert elbocsátja halmágyi rabokot; ha magokínak tartották volna, az mint az jenőiek mondják, ha ugyan elé kél, vezér, vagy kajmekám előtt; ők negyven falut kértek fel, köztök s Odalaslak (?) Hilől *(így!)* csaknem·oda hadták tudván, hogy az a tartomány mind övék lenne oztán. E mellett ajánlom

Isten gondviselése alá kegyelmedet, segélje minden jóra s adjon kiszabadulást.

Balásfalván die 1 Maji anno 1670.

Kegyelmed régi jóakarója atyjafia szolgál

Balogh Máté m. p.

Külczím: Erdélyországának az fényes portán lévő kapitihiának, nemzetes Boér Sigmond uramnak, nékem régi jóakaró uramnak, régi atyámfiának adassék.

(Eredeti, a Boér-család fogarasi levelesládájából.)

c)

1670. május 4.

Apafi fejedelem parancsa.

Michael Apafi dei gratia princeps Transsilvaniae, partium regni Hungariae dominus, et Siculorum comes etc.

Generose fidelis nobis dilecte, salutem et gratiam nostram. Némely napokban írtunk vala Hűségednek, hogy az Magyarországban fenforgó villangó állapatokat az kajmekámnak adná értésére, megírván Hűségednek arról való modalitást is. Mostan újobban is akarók Hűségedet serkengetnünk, parancsolván kegyelmesen, azon dolgokat az kajmekámnak valamint megírtuk, mondja meg, had tudhassa. Annakfelette az mely száz aranyakat is parancsoltunk, hogy az fővezér kapikihájának adja Hűséged, midőn azért azon száz aranyakat az fővezér kapikihájának praesentálja, annak alkalmatosságával annak is mindazokat az dolgokat mondja meg s kérje azon, hogy az fővezérnek mentől hamarébb írja meg, had tudhassa az fővezér is azon dolgokat, noha mi is nem késünk emberünket bocsátani az fővezérhez ő nagyságához, de míg az érkezik is, had érthesse meg az mi tudósításunk alkalmatosságával, akkor oztán világosabban tudósítjuk ő nagyságát. Minden occurrentiákról penig s hírekről tudósítani bennünket el ne mulassa Hűséged s arról is, az fővezér mikor érkezik ki s az császár is mikor jön Drinápolyban. Eidem de reliquo gratiose propensi manemus.

Datum in civitate nostra Alba Julia die 4. Maji, anno 1670.

M. Apafi m. p.

Külczím: Generoso Sigismundo Boér de Fogaras in fulgida porta otthomanica oratori nostro continuo etc. fideli nobis dilecto.

Kívül: Die 22. Maji hozta Nagy István uram.

(Eredeti, a Boér-család fogarasi levelesládájából.)

d)

1670. máj. 7.

Zólyomi szolgái térítvénye.

Anno 1670 die 7 Maii. Adjuk tudtára mindeneknek, az kiknek illik, ez levelünknek rendiben, hogy nemzetes Buer Sigmond uram ű kegyelme Erdélyországának s kegyelmes urunknak kapitihája adott mindkettőnknek egy-egy lovat; egyik tizenöt oroszlános tallér érő, a másik nyolcz, melyeket kiváltképen való szükségünkben kértük ű kegyelmétűl, ily okon, hogy Isten hazánkban békével bevivén bennünket, ha kegyelmes urunk ő nagysága, vagy más ember által is contentatiója nem lenne ő kegyelmének az nekünk adott két lóért, tartozzunk magunk ű kegyelmének megadni. Melynek bizonyságára adjuk ez pecsétes subscriptiós levelünket ű kegyelmének.

In Drinápoly die et anno ut supra notatis

Gombkötő Mihály m. p.
Bodor Mihál m. p.
(P. H.)

(Eredeti, a Boér-család fogarasi levelesládájából.)

e)

1670. máj. 14.

Bojér Sigmond jelentése.

Hogy Isten Nagyságodat sok esztendőkiglen való élettel, jó egészséggel megáldja, szívem szerént kévánam.

Kegyelmes uram, Nagyságod Fogarasi János által küldett méltóságas parancsolatját, die 7 Maji alázatosan vettem, mit parancsoljan Nagyságod, alázatoson értem. Isten hatalmas császárunkat ezen két nap meghozván, mindenekre szorgalmatas gondam lészen, s Nagyságod kegyelmes parancsolatja szerint az kajmekámnak ő nagyságának is az felső pártrúl való híreket megjelentem, az Nagyságtok küldte ajándékat is megadván kegyelmes uram. Az moldovai vajda ő nagysága követi már kilencz hete vagyon miólta a fővezér urunk ő nagysága jövetel után itt várakoznak. Az drinápolyi görög püspeknek egy embere ma, úgy mint 12. Maji érkezett ide Drinápolyban, az ki is fővezérrel ő nagyságával megindulván, heted napig jüvén az tengeren, de az fővezér ő nagysága az szigetekben levő várasakat járván, egy kevés mulatása

még lészen együtt is, másutt is. Azért kegyelmes uram Nagyságod fővezér urunkhoz ő nagyságához küldendő követjét siettesse megindítani; jobb kegyelmes uram, hogy idejében jűjjen s mi várakozzunk ő nagysága után, mintsem fogyatkozás essék az Nagyságtok dolgaiban. Még eddig kegyelmes uram az Zólyami megnótázásának híre az kajmekám ő nagysága előtt nincsen; ha lészen kegyelmes uram, Nagyságod kegyelmes parancsolatjához alkalmaztatom magamat. Az franczia királyhoz küldett hatalmas császárunk követje is még eddig meg nem érkezett. Az persákkal levő dolga is még csak azon állapatban vagyon. Nagyságodat Fogarasi János által az ide való hírekről ezután bővebben tudósítam. Kegyelmes uram, Zólyominak jűvén két szolgája hozzám, kiknek is megesküdtem, hogy sem Nagyságtoktúl, sem az nemes országtúl bántódásak, vagy életek elfogyása nem lészen, Nagyságodnak alázatosan könyergek, méltóztassék kegyelmességébűl ezen nekik adott hitemet fentartani. Vettem kegyelmes uram két lovat alájak; egyet nyolcz talléron, mást tizenöten, útiköltséget egy aranyat adtam. Hatalmas császárunk Konstantinápolyban való meneteli megint változott, híre az, hogy itt Drinápolyban teleljen. Ez után mi hírek lesznek Nagyságodat tudósítom.

A levél hátlapján:

Memoriale.

Öreg gyöngyet, középszerűt.
Apró gyöngyet.
Öreg kalárist mentűl szebbet találhat.
Apróbbat.
Valami igen szép potyalatakot.
Rubintakat, mind öregeket, aprókat.
Valami szép gyémántakat.
Fehér sastollakat.
Fekete sastollakat.
Nádpálczákat, feketéket.
Valami szép velenczei aranyvirágas matériát.
Aljában szőtt szoknyának valót.
Valami szép kamukát, minden színűt.
Egy szép lovat, vagy tiszta fekete legyen, vagy pej, vagy fakó.
Mint jóakaró uramnak kegyelmednek ajánlom szolgálatomat.

Kívül: Fogarasi János és Nagy István hozta levelek.

(Egykorú példány, a Boér-család fogarasi levelesládájából.)

f)

1670. máj. 29.

Gillányi Gergely levele a kapitiához.

Szolgálok Kegyelmednek, uram, Isten minden jókkal jó egészséggel látogassa Kegyelmedet, hozza meg is jó egészségben kegyelmedet, kívánom.

Székely Márton uram az Kegyelmed levelét megadta, melyet kedvesen is vettem, értem írásából Kegyelmednek: az rókatorok bélésnek ott Kegyelmed még szerét nem tehette, de azon lészen Kegyelmed, hogy megszerzi és megveszi. Ugyan igen kérem kegyelmedet uram az továbbá való szolgálatomért mutassa annyi jóakaratját, hogy az iránt való Kegyelmed jóakaratjában ne fogyatkozzam meg. Ha Isten éltet az árát, valami nemő pénzt fog Kegyelmed kívánni, olyant adok érette. Azon is kérem Kegyelmedet, hogy ha találna kegyelmed egy jó középszerő dupla kápás-sátort, 35 vagy negyven tallérosat, újat, szépet, annak is az árát megadom Kegyelmednek; mind az rókatorok bélést, az sátort is magával hozza meg Kegyelmed: az mikor Isten Kegyelmedet meghozza etc., akkor jó emberséggel megadom Kegyelmednek az árokat etc. Az minémű dolgokkal most Baló László uram bemégyen, adja Isten személye kedves légyen etc. Isten segélje minden jóra Kegyelmeteket, hozza meg Isten Kegyelmeteket kivánt jó egészségben.

Datum Albae Juliae die 29 Maji 1670.

Kegyelmednek szeretettel szolgál még él

Gillány Gergely m. p.

P. S. Az minemő hírek és állapatok vannak itt mifelénk, nem írom meg. Tudom Baló László uram ő kegyelme igazán valtaképen mindenekről fogja tudósítani Kegyelmedet. Az jó Isten áldása legyen Kegyelmeden.

Külczím: Tekéntetes, nemzetes Bojér Sigmond uramnak az mi kegyelmes urunk ő nagysága portai kakytihájának etc. nekem jóakaró uramnak adassék az fényes portán.

(Eredeti, a Boér-család fogarasi levelesládájából.)

g)

1670. május 29.

Bojér Sigmond jelentése.

Hogy isten Ngodat kglmes uram sok esztendőkiglen való élettel s boldog uralkodással megáldja, szívem szerint kévánom.

Kglmes uram, Ngod méltóságas leveleit alázatason vettem, mit parancsoljan Ngod, alázatason értem, ím azért kglmes uram Ngod kegyelmes parancsolatja szerint az felső párton fenforgó híreket az szerint megjelentettem az kajmekámnak ő ngának, az mint Ngod nekem megparancsolta, jelen lévén maga Fogarasi János is velem. Mely híreknek valóban örűle az kajmekám, ő maga kérdvén tőlem, mennin űlhetnek fel az alsómagyarországiak, mivel azt írja budai vezér ő nga, hogy harminczezer német jű ellenek, az kajmekámnak ő ngának, s megvárják-e az magyarok őket, vagy nem. Melyre ez volt feleletem, hogy isten tudja, mivel az hadverést isten magának választatta. Második kérdése az lőn, Ngod kihez vonszan inkább, németekhez-é vagy az magyarakhoz, arra is az volt feleletem: hogy Ngdnak egyiké olyan mint másiké, Ngod pedig htlmas császárunk hűségében élete fottáig megmaradni akar, mostan is fáradozik Ngod csak htlmas császárunk adajának megszerzésében; levén conclusiója szavainak kglmes uram ez: jut az németeknek is benne; Fogarasi János Ngodnak szóval bővebben megmondhatja Ngodnak. Az kajmekámnak ő ngának és tihajának is az Ngod Székely Mártontúl küldett ajándékát megadtam, melyet kedvesen vettenek ő ngak Ngodtúl. Az németek részirűl pedig kglmes uram még eddig semmit is nem sollicitáltanak ezen az kapun, sőt még az sem volt hírével eddig az német kapitihának, mint folynak az dolgok Magyarországban. Az Ngodhoz ment német követrűl is semmi szó nem lévén, így én is csak elhallgattam.

Kglmes uram, az kapuczi aga die 25. May érkezvén ide, vele szemben voltam, emlékeztettem az Ngodnak tett igéretire, jóllehet kglmes uram, hogy az Jenő felől való határnak dolgábúl igazságosan, az mint az dolog vagyon, úgy informálta az kajmekámot ő ngát, hogy az egész vidék azt bizonyítja, hogy Magyar Acsova az határ s nem tovább, Erdély felől; egyébaránt mondta az kajmekámnak ő ngának, hogy Ngod jó ember volna, de Ngod körűl két háram ember vagyon, az kik Ngodat nem jól igazgatják. Ide kglmes uram Ngod ellen panaszlani még eddig senki is nem jütt,

ha mi panasz lenne, Ngod kegyelmes parancsolatjához alkalmaztatam magamat; se Réz-Bányárúl, se Telegdrűl semmi szó kglmes uram nem volt, Ngod Déshez küldendő hívei felől is nem urgeálván senki is, úgy én is elhallgattam; fővezér urunk ő nga kapitihájának az száz aranyakat meg nem adtam kglmes uram, mivel még az útban maradt el tőlünk, akarván fővezér urunkkal elébb szemben lenni, kértem ugyan ő ngát kglmes uram, hogy Ngodhoz mutassa minden jó akaratját fővezér urunk ő nga előtt, Ngod is kedveskedni ő ngának el nem múlatja; azután nem lészen késő kglmes uram. Isten ide hozván Baló uramat, valamit feltalálhatunk Ngtok javára, elkövetjük. Az magyarországi híreket mindjárt megírták az fővezérnek ő ngának. Hlmas császárunk jütt ide Drinápolyban, die 20. Maji, az váras mellé szállván tábarban, mivel kglmes uram az fővezérrel ő ngával levő had azt kévánja, hogy csak bemenjen Konstantinápolyban, az császár pedig bemenni nem akar, sőt félő, hogy mind az császárt s mind az vezért meg ne fojtsák, ha az mufti le nem csendesítheti őket; valóban futják az dolgat, mire vihetik, csak az egy isten tudja kglmes uram. Fővezér urunk ő nga érkezése felől Ngodnak semmi bizonyast nem írhatok, mivel senki is nem tudja; azt bizonyosan írhatom Ngodnak, hogy megindúlt. Hlmas császárunk, kglmes uram az persák ellen akarna hadat indítani, de fővezér urunkkal ő ngával levő hadnak nincs kedve az hadakazáshoz, kévánja csak azt, hogy hlmas császárunk menjen Konstantinápolyban. Az lengyel követ is kglmes uram még itt vagyon, várja az békesség confirmatióját, úgy látam, az fővezér ő ngát várják választételire. Az francziák is kglmes uram még csak veszteg vadnak. Muszka követ is vagyon kglmes uram itt, jüvén az patriárka és egy kereskedő ember között holmi adósságnak eligazítására.

Kglmes uram, Ngodnak alázatason könyergek, méltóztassék kegyelmességéből valami költséget küldeni, mivel igen megfogyatkazatt állapattal vagyok az sok imide amada való járás miatt, sok lovakat is kelletvén tartanam. Ezek után adja isten levelem találja Ngod mlgas személyét boldag órában s jó egészséges életben.

Datum in Drinápoly die 29. May anno 1670.

Ngodnak alázatas szolgája
Bojér Sigmond mp.

Külczím: Az mlgas erdélyi fejedelemnek ő ngának, nekem kglmes uramnak adassék ez levelem.

(Eredeti, Nemzeti Muzeum Tunyogi-gyűjtemény.)

VI.

1670. máj. 16—17.

Tanácsurak votuma a magyarországi viszonyok s moldvai határvillongás ügyében.

a)

1670. máj. 16.

Béldi Pál votuma.

Méltóságos fejedelem
Kegls úram.

Nagdnak két rendbeli parancsolatját alázatosson vettem; az első szónál az moldvai vajda leveliben tött szélbeli igazításokrúl, az elmúlt esztendőben arra rendeltetett commissariusok kik voltanak és kik lehetnének, most vékony censurával, és hogy ezen dolgot Nemes János urammal is közleném, s azontúl Nagodat sietve tudósítanám: úgy látom Kgls uram, ezen dologrúl Nagod ő kegyelminek már parancsolt commissiójában is, úgy látom Nagod írja ő kglminek, hogy az vajdának szólló levelet is Ngod ő kglminek dirigállja beküldésre, kihez képest kgls uram talám Nagodat parancsolatja szerént való informatiómmal terhelnem nem kellene, netalám az ő klme tekéntetes állapotja, hivatalja difficultálni fogja alacson állapotom szerént való interessentiámot, mindazonáltal hogy ne láttassam ez iránt is Nagdtúl contumaxnak lenni, kgls uram Nagodat így informálhatom: az mint ezelőtt is Nagod dispositiójában látom. commissariusok voltanak, Haller János uram, Basa uram, Nemes János uram, Lázár István uram, Gábor Deák uram, szegűl végűl én is kgls uram. Mivel azért Haller János uramnak más dolgai vadnak, kik előtte állanak, Haller Pál uramot jovallnám Basa uram helin, Czakó Dávid uramot mivel nem is messze volnának más becsűlletes emberek is, de majd panaszolnak reájok, így, ha az peresek lesznek az törvénytevők, talám difficultálják az oláhok. Napja annak hamar való alig lehet kegls uram, mivel Nagod emlékezhetik reá, csiki uraimék szorgalmatoskodván Nagodon legmkább az commissariusok kimenése felől, azonban az Nagdtól denominált terminusra nem hogy magokot praeparálták volna mind az háborúnkban károsíttatott, arestáltatott másképpen is megbántódott embereknek károknak per inquisitionem való végiremenéssel és impositiójokkal az kik superetesek, (?) hogy

compareálnának az hagyott helyre, így kelletvén magok kévánságának és Nagod méltóságának is megfelelni. De nem hogy ezt követték volna, sőtt respuálván Nagod dispositióját is, az praefigált terminuskor solicitálta Nagdot Daczó uram, hogy nincs ő kglmeknek commissariusokra szükségek, azért múljék el, ki is egyik nagy akadálya lőn akkori alkalmatosságnak. Ha azért kgls uram mostan is Nagod mindezekről nem parancsol, hogy szorgalmatoskodjanak ő kglmek tisztekről, félő, ha igazításra megyen is az dolog, az mi részünkről csak szó és egyéb semmi sem leszen computálásra való materia. Erről való inquisitio kgls uram pedig bizony két három napok alatt végben nem mehet, mert abban fel kell tenni 1657-től fogvást való dolgokat, úgy hogy ha mikor ott az commissariusok proponálnak, meg is bizonyíthassák élő bizonyokkal. Másik az kgls uram, az mit akkor is Nagodnak megírtam vala, Radnától fogvást le Havaselföldig valamennyi káros praetendens lehetett, azokat ők mind összegyűjtötték ide Tatrashoz, az kik penig elmaradtanak, fassiójokat hozták károkrúl, annyira, az mint énnekem Kövér Ferencz meghozta vala, két ezer ember káros könnyen lehetett. Mindezeket azért Ngd meggondolván kgls uram, ha generalis complanatiót akar Nagod tétetni, sok requisitomok kévántatnak, mert az beszterczei tractustól fogva Háromszékig minden tiszteknek kellene Ngdnak parancsolni, kiki székiben vármegyéiben ab anno 1657 minden onnan történt károsíttatásoknak, arestomoknak és egyéb megbántódásoknak hit szerént való felczirkáltatásáról: ki annál több üdőt foglal be; azt penig el kell Kgls uram kerülni, hogy az Nagod részirűl relatoriával ne éljenek könnyen, mert úgy ők is azt kévánják, ők peniglen az hamis hitet nem tartván bűnnek, oly vallásokat hoznak elő, Isten tudja, mikori dolgokra comportál és így nagyobb búsúlást szerzenénk magunknak továbbra is, ha jó készűlettel nem leszünk; penig akármit mondjunk szóval, de ha nem computáljuk: Ngodnál az itéletet. Ha penig kgls uram Nagod ezt az munkát el akarja távoztatni, az mint hogy jobb eltávoztatni, hogysem mint készületlen hozzá nyúlni, Nagod méltóságában járván egészlen az dolog, legközelebb azért kgls uram, ha Gergyótúl fogván Háromszékig levő hívejinek, azonban azok szomszédságában levőknek, úgymint molduvai ezekre panaszlóknak per ordinarios commissarios igazításokról Nagod az vajdának oblatiót teszen, Nagod bölcs ítéleti, hogy így meg lévén határozva, amazok is ne értsék olyan late az károkról való igazítást, mint tavalyi esztendőben értették és követik volt; így is napjáról Nagodat nem tudósíthatom én, az míg

rendesen az dolog Csíkben és Gergyóban véghez nem megyen, mindazonáltal Nagod bölcs ítéleti kgls uram.

Másikja sonál kgls uram az eperjesi tractán feltött punctumoknak ő felsége előtt való újabb solicitálásáról való vékony censurámról, mely felül kgls uram Nagodat alázatoson követem, mint kgls uramot. Úgy emlékezem reá, ez elmúlt utóbbi Fejérváratt való confluálásában az tanácsi rendnek conclusoma lőn ezféle censuráknak leírásáról, noha mindazonáltal, az mint reá emlékezem kgls uram, Páter Kászoni uram által ezen Eperjesi punctumoknak válaszáról mostan is emlékezteti Nagod ő felségit választételiben.

Dolga mint fordúlt az uraknak, értem Nagod írásából alázatoson, bár nyugodtak volna abban, az kiben voltanak, mintsem ilyen alkalmatlanságban ejték nemzeteket, édes hazájokat, bizony siralmas, kivált vallásunkra nézve, ha Isten gyámolt nem támaszt megorvoslására. Jovallanám kgls uram, ha Nagod maga keresztyénségit, méltóságát, Istennek dicsőségit, nemzetinek utolsó romlásának eltávoztatását, édes hazájának hosszasabb üdőkre való megmaradását előtte viselvén, az kik előtt kévántatnék, méltóságos interpositiója által igyekeznék oly mediomot felkeresni mindnyájunk jovára, hogy avagy csak régi állapotjokban, ha jobban nem is állíttatnának, czélozván abban is az közönséges jóra inkább, mintsem sokak által lött megbántódásának orvoslására, noha elhiszem kgls uram, bölcs elméjében feltette minden jóknak elkövetésit ezen alázatos írásom nélkűl is, melyre az jó Isten Nagodnak elégséges alkalmatosságot szolgáltasson, szivesen kivánom is. Ezekkel azon jó Istennek ajánlom.

Datum Bodola, die 16. Maji anno 1670.

Nagodnak alázatos híve
Béldi Pál mp.

(Béldi saját kezével): Az moldovai vajdának valának postái nállam kedden valami mesteremberek végett, beszélik, hogy ott semmi félelmes hírek közöttek nincsenek; az portárúl jütt ki egy muszka követ, más megint bemenő útjában volt, ott Gyászvásárt találkoztanak összve, de egyiket sem tudják, miért jár. Azt írja Máté Deák, hogy az vezér hadait keltöztetvén által az tengeren, 4 gályáját mind hadakat, elfogták, bizonyoson hozták az vajdának.

Külczím: Az méltóságos erdélyi fejedelemnek ő nagának nekem kegyelmes uramnak adassék.

(Eredetije: G. Kemény József: Erdélynek a mohácsi ütközet utáni egyes történetei XVI. kötetében.)

Jegyzet. V. ö. Erdélyi Orsz. Emlékek: XIV. 425. l.

b)

1670. máj. 17.

Fleischer András votuma.

Kegyelmes Uram!

Die 30. praesentis mensis Fejérvárról reám dirigáltatott Ngd méltóságos parancsolatját die 16. ejusdem adattatott kezemben egy kis-csűri paraszt ember által, melyet is illendő alázatossággval vevén, mit írjon Ngd az magyarországi rendeletlen alkalmatosságakról, Ngdnak bizonyosan megírták, hogy Zríni Péter uramat Terseczkyval együtt megfogták, Bécsben vitték, Rákóczi Ferencz is gratiáért küldett fel, értvén Ngd azt is, hogy minden bizonnyal onnan felől valami német hadak nyomúlnak alá. Azon Rákóczi háznak dolgai valamiképpen meg ne súlyosodnak, ez hazának, mind ez hazában lakó sok böcsületes haza fiainak penig mennyi praetensiói legyenek az Rákóczi ház ellen, melyeket is Ngd az eperjesi tractában oda küldett böcsületes hívei által bizonyos punctumi által feltette volt, kihez képest nekem, alázatos hívének kglmessen parancsolja, mentől hamarébb censurámat megírni, az megemlített praetensiók felől, kellessék-e Ngdnak követet bocsátani az római császárhoz ő felségéhez vagy nem? azon alázatossággal értettem; Kglmes uram az mi az én vékony tetszésemet illeti, noha az eperjesi tractában való feltett punctumokat ez hazának, mind az hazában lakó böcsületes hazafiaknak praetensiókat mind nem tudom, mindazonáltal kglmes uram elhiszem, hogy egész hazának jovára, békességes megmaradására czélozó dolgok voltanak, noha azokban kevés mehetett eddig is in effectum. Az német hadak is ha alá nyomúlnak micsodás instructiók legyen az Rákóczi ház ellen, az gratiát is mint vihesse véghez, Isten tudja mint leszen vége. Kihez képest szükségesnek látom lenni kglmes uram, hogy Ngd böcsületes híveit bocsássa német császárhoz ő felségéhez az egynehányszor megemlített praetensiók, és az oda ki való megbántódott ecclesiáknak orvoslására, kit akar Ngd az Ngd hívei közűl küldeni, álljon az Ngd kglmes dispositiójában. Ezek után Isten kglmében ajánlván Ngdat, maradok Ngdnak mindenkori, életem fottáig igaz tökéletes híve, és alázatos szolgája

Datum in Szeben die 17. Maji
anno 1670.

Fleischer András mp.

Külczim: Az erdélyi méltóságos fejedelemnek; nekem természet szerint való kegyelmes uramnak adassék.

(Erdélyi Muzeum Egylet levéltára. Gál L. Carthophylacium. Tom. XVII.)

VII.

1670. máj. 29—aug. vége.

Baló László követsége a portán.

a)

1670. május 29.

Apafi rendelete a törcsvári harminczadosnak.

Michael Apafi dei gratia princeps Transylvaniae, partium regni Hungariae dnus et Siculorum comes etc.

Egr. fidelis nobis delecte, salutem et gratiam nostram. Nemz. Baló László hívünk által küldöttünk Hűségedhez egy pallost, melylyel az portán akarunk kedveskedni némely rendeknek; minekokáért Hűségednek kegyelmesen és serio parancsoljuk, a mi héja lészen, Hűséged mindjárást csináltassa meg, egészlen újalag megbársonyaztatván és meg is aranyoztatván, úgy hogy ad 5. Junii Baló uram készen találhassa; ez comissiónkat Hűséged megtartván, acceptáltatik. Secus non facturus. Datum in civitate nostra Alba Julia, die 29. Maji, anno 1670.

M. Apafi mp.

P. s. Baló uram előtt fizessen meg Hűséged az míves embereknek, s ő kgltől is vegyen quietantiát rólla Hűséged.

Külczím: Egregio Andreae Horvát de Várad, tricesimae nostrae Törcsvariensis administratori etc. Fideli nobis dilecto. (6 citóval.)

Anno 1670. die 1. Junii fővezérnek vitt pallos és puskák elkészüléséről, itt az quietantiám is.

(Eredeti, Nemzeti Muzeum Tunyogi-gyűjtemény.)

b)

1670. jun. 1.

A fejedelem egy másik rendelete ugyanannak.

Michael Apafi dei gratia princeps Transylvaniae, partium regni Hungariae et Siculorum comes etc.

Egr. fidelis nobis dilecte, salutem et gratiam nostram. Nemz. Baló László hívünket kelletvén az portára küldenünk, kelletik magával Brassóbúl egy pénzes szekerest is bevinni, mely felől parancsoltunk is Brassóban; Hűségednek azért kegyelmesen parancsoljuk, végére menvén, régi üdőben pénzes szekerek hordván be az ország adaját, akkor egy-egy szekértől hóra mit fizettek, ennek is két hóra annyit adjon, ez commissiónkat megtartván, acceptáltatik ratiójában. Secus non facturus. Datum in civitate nostra Alba Julia die 1. mensis Junii anno 1670.

M. Apafi mp.

Recognosco per praesentes, hogy in hoc anno praesenti 1670. die vero 7. Junii nemzetes Horvát András uram ő kglme az mi kglmes urunk ő nga commissiója szerint administrált az velem eljövő brassai kocsis számára két hóra százhatvan forintokat, melyről ő kglmét praesentium testimonio quietálom. Datum in Brassó, anno et die supranotatis.

(P. H.) Ladislaus Balo mp.

Kívül: Egregio Andreae Horvát de Várad, tricesimae nostrae Törcsvariensis proventuum administratori, fideli nobis dilecto.

Anno dni 1670. die vero 6. Junii vettem az ő nga méltóságos levelét; az Baló urammal elment brassai kocsisnak adott két hópénz felől. Itt az quietantia is.

(Eredeti, Nemzeti Muzeum Tunyogi-gyűjtemény.)

c)

1670. jun. 8.

Mikes Kelemen levele a kapitihához a magyarországi dolgokról s Baló küldetéséről.

Tekéntetes nekem kedves, jóakaró uram atyámfia.

Ez mostani alkalmatossággal nem akarám elmulatni, hogy Kegyelmedet ez kis írásom és levelem által meg ne látogassam, kívánom Kegyelmedhez szerencsés órában való jutását; még én is élek, hála Istennek, Kegyelmed szolgálatjára. Micsoda visszás állapotok vadnak Magyarországban, tudom arról Kegyelmedet voltaképen tudósitja Baló uram, elég az: elég veszedelmekre való állapotot követnek. Lengyelországban most vagyon gyűlések, Tatárországban is visszás állapot

hallatik, de az ott Kegyelmeteknél mind nyilván való hírek, Kegyelmedet kérem én rólam is ne feledkezzék, tartson jó akaró szolgáló atyjafiai számában s poroncsoljon; én míg élek maradok

Kegyelmednek kész szívvel szolgáló atyjafia
Mikes Kelemen.

Brassóban 1670. 8 Junii.

P. S. Ali aga uramat Kegyelmed által minden jóknak kévánásával köszöntem; az adóval együtt az Székely Mózes szolgáját hogy bevigyék azon igyekezem, urunknak ő nagyságának is szólok felőle; ha mi oly hírei lesznek Kegyelmednek, ne nehezteljen tudósítani s az nagy pompáról is, mikor az császár Drinápolyban bement. Az zsidóknál az pénzemet kérem szeretettel ne engedje maradni s az Béldi uram ővét is, ha még eddig ki nem küldötte, küldje meg.

Külczím: Generoso domino Sigismundo Boer illmi principis regni Tranniae domini nostri cl. in porta ottomanica oratori continuo, etc. domino tanquam fratri mihi confidentissimo.

(Eredeti, a Boér-család fogarasi levelesládájából.)

d)

1670. jun. 23.

A fejedelemasszony levele a kapitilához.

Sok jókkal áldja Isten kegyelmedet.

Kegyelmed Nagy Istvántúl küldött levelét vettük, melyből értem, hogy Kegyelmed az oda ki való dolgokat megmondta s mintegy uramra ő kegyelmére volna gyanúság, hogy ő kegyelme indította volna fel őket. Bizony dolog, hogy három esztendeje, miulta ő kegyelmét járják, de ő kegyelme bolondúl nekie nem ugratott s nem is cselekedte volna hatalmas császár és vezér hírek nélkűl; nem is volt költsíge ő kegyelmének arra s olyan bolondság közzé nem is elegyíti magát ő kegyelme. Jól tudja fűvezér urunk, ki szöktette őket belé, mind penig Baló uram. Am valóban fizetik nyavalyások, most az német armada kijöve, nemcsak magok penig, hanem immár ecclésiainkat tévén bűnössé, azokat persequalják; az ki nagyobb bűnös volt, Rákóczy Ferencz uramék, azokat nem bántják. Az Baló uram leveléből mindent inkább megértett Kegyelmed. Az mi penig az

Kegyelmed gabonáját illeti, Isten aratást engedvén érnem, Kegyelmedet megsegíttetem, nemcsak abból penig, hanem egyébből is, az miből megtanál a Kegyelmed felesíge. Az gyöngyöt penig ha megvette, küldje ki Kegyelmed, mivel az mit kezdtem csináltatni csak félben áll most. Isten Kegyelmedet éltesse.

Radnóth 23 Junii 1670.

Bornemisza Anna m. p.

Sajátkezüleg: Anna dolgát is Kegyelmed ne hagyja félben. Kegyelmednek, mint az előtt is írtuk, nem líszen kegyelmed kárára.

Külczím: Nemzetes Boér Sigmond kapikiánknak adassék.

(Eredeti, a Boér-család fogarasi levelesládájából.)

e)

1670. julius 6.

Baló jelentése a fejedelemhez.

Kegyelmes uram méltóságos fejedelem.

Isten kegyelmességéből mind ilyen tolvajos, esős és sáros úton is utamot úgy siettem, hogy ad 24. Junii Drinápolyban beérkeztem, honnét az vezér ő naga után indulván Tekerdrinhez az tengerről kiszálló helyhez egy konakig mentünk Boér Sigmond urammal ő naga eleibe, Ampel nevű városhoz, holott is az császár szilittárja miatt (ki ajándékkal, kaftánynyal, karddal jött vala eleiben) audientiám nem lehetvén, azon innét egy konakkal 29. ejusdem lőn audientiánk. Becsülettel excipiála az vezér ő nga, Nagodat s az országot megkérdezé, Zrinyi és Rákóczi Ferencz uramék dolgairól tudakozódék; melyekre is az mint én az dolgokat tudtam, megfeleltem. Azután az ajándékokat praesentálván azt mondá: miért fáradott azzal? mi ajándékot nem kivánunk, hanem hogy hatalmas császár hűségében megmaradjon. Azután megkafftányozván elbocsáta: hogy az leveleket megfordíttatván, ismét beszél velem. 31. Drinápoly mellé szálla. 2. Julii megegyezék az császárral, noha addig két ízben is voltak szembe egymással. Az szándék az volt, hogy Konstanczinápolyban bébeszéllhessék az császárt, de úgy látom, az császár akaratjának kell meglenni; itt Drinápolyban telelnek. 5 praesentis beköltözének az várasba. Az itt való tisztek degradáltattak az császár csausz passáján és kapucsilár tihaján

kívűl, az fővezér ő nagával együtt lévő tisztek állottak helyébe. Az vezérnek gratiája nagy az császárnál, minden rendek nagy submissióval hozzá, nincs abba semmi, egymás életire járnának.

Az váradiak noha számosan itt vannak Nagod és az ország ellen panaszlani, mindazáltal még eddig semmi szó nem volt. Elhiszem, már megtelepedvén az vezér, rajtunk lesznek. Mentenek volt Szakisban is Nagod ellen panaszlani. specifice Telegd felverésével. Nagodnak írt is az fővezér, nem tudom, vittek-é meg vagy nem.

Az magyarországi dolgokról nemhogy solennis legatiót instituált volna római császár ő felsége, de még csak az residensinek sem írta meg; az is az budai vezér relatiójából és itt az kapukon ért. a mit ért, azokról. Az bosznai passát megváltoztatták császár nagy harag(jával), okúl Zirinyi urammal való collusióját mondják. Noha akármint sz(épít)sék, innet adtak volt szép szót neki; hanem fővezér uramnak és az muftinak nem tetszett s így bomlott el. Úgy reménlem mindazáltal, azokról az dolgokról több kérdés is leszen tőllem. Akarnám, ha az dolgok újultanak, tudhatnám. tudnék megfelelni, mert az Nagod tudósításának ez iránt hitele van.

Az végekben kgls uram nem ártana mindenfelé parancsolni, most az mü részünkről távoztassák el, panaszolkodásra való alkalmatosságot ellenünk ne találhassanak.

Ezeknek semmi oly szándékokat még nem értettük; eddig így vannak, valamint Nagodnak megírtam, ezután mint lesznek s miben állapodnak meg, Nagodat tudósítani el nem mulatom, Isten éltetvén. Boér Istvánt (ki is az Noách havassán innen ére utol az örvekkel) az végre tartom magam mellett, hogy Nagodat minden szükséges dolgokról sietséggel tudósíthassam, mivel az dolgoknak eddig csak kezdeti volt.

Boér Sigmond uramnak kgls uram az Nagtok izenetit az bentmaradás felől megmondottam, s ő kglme, mint Nagtoknak igaz szolgája, ha módját ismerné, kész volna megcselekedni, de előttem elészámlált sok méltó s helyes okokra nézve (melyekről való írásomnak olvasásával Nagodat nem terhelem) ő kglme esztendeje eltelésénél tovább nem maradhat. Inkább azon könyörög ő kglme alázatoson általam. ne terheltessék ereje felett való dologgal; az mint eddig igaz tökélletességgel szolgált, hátramaradott részit is idejének azon igassággal igyekezi eltölteni s Nagodnak szolgálni. Szükség is idején korán kapikihaja felől provideálni Nagodnak, mert ha erőszakkal hagyatnék ittbenn, Nagod ítíletire

támasztom, Kglms uram, az kételenséges szolga szolgál-é jó kedvvel.

Ezek után Isten Nagod életét kedvelje s tartsa meg sokáig jó egésségben. Drinápolyban 6. Julii a. 1670.

Nagodnak híve szegény szolgája míg él
Baló László.

(Egykorú másolat gr. Teleki Miksáné ltárából.)

f)

1670. julius 6.

Baló levele Naláczihoz.

Baló uram Naláczi uramnak írt levele pariája.

Mind ilyen félelmes, tolvajos, esős és sáros nehéz úton is Isten segedelme velem lévén, utamat úgy igyekeztem continuálni, hogy ad diem 24. Junii Dirinápolyba beérkezzem, holott is semmit nem mulatván, hanem táborra való élést szerezvén, mindjárt indultam a fővezér ő naga eleiben, kit is tanáltam Ampoly nevű városnál az tengerről kiszálló helyhez Tekerdanhoz csak egy konakni földre, holott is audientiánk nem lehete az császár selictárja miatt, ki is kardot, kaftánt s egyéb ajándékot hoza a vezérnek, hanem ott a mint harmad napig mulatván azon innét egy konakkal 29. Junii lőn audientiám szép solennitással. Már öreg sátorai indulófélben valának bevonva; azonban újabban a tihaja és Panajott uram által beizenvén, audientiát ada, az öreg sátorát újobban felvonatá, s az alatt lőn szemben velünk. Szép csendesen meghallgatván köszöntésemet, congratulatiómat, urunkat ő nagát és az országot kérdezé, azután fordítá mindjárt az magyarországi dolgokra. Zrinyi Péter és Rákóczi Ferencz uramék ő nguk dolgait tudakozni, kikre is a mint én a dolgokat tudtam, rövideden megfeleltem. Az ajándékot azután praesentáltam. Elvéteté, sőt az lovakat még azelőtt mindjárt elvették, mihelyt elében mentem, s azt mondá: miért fáradott azzal? mi ajándékot a királytúl nem kivánunk, hanem hogy hatalmas császár hűségében megmaradjon. Ezek után megkaftányozván elbocsáta, hogy a levelet megfordítván, ismét beszél velünk. 31. Drinápoly mellé szálla, 2. Julii megegyezék a császár táborával nagy pompával; 5. ejusdem beköltözék a városba mind a két had, minden triumphushoz tartozó pompát elkövetvén. Azon voltanak, mint Constantinápolyban vihessék hatalmas császárt, de az császár akarata lészen, látom, meg, itt Dirinápolyban telelnek, melyre csak

már is nagy a készület. Az vezérnek ő ngának gratiája nagy, minden rendek nagy submissióval udvarolják; semmi sincs abban, hogy a császárral egymás életére járnának. Az itt való tisztek, kajmekam s mások, az csauz passán és kapucsilar tihaján kívűl, degradálódának, az nagyvezérrel levő tisztek állának helyben s tisztekben.

A végekrűl még eddig semmi emlékezet nem lőn, de számosan vannak az váradiak ellenünk való panaszszal itt, kik is a vezérek letelepedését várták eddig csak; tudom, mindent elkövetnek ellenünk. Éppen a Szakorig mentenek volt eleiben az vezérnek; ott is tettenek panaszt, kivált az telegdi dologrúl, melyrűl írt is a vezér urunknak, mely is elhiszem eddig ő nagának megvitetett a váradiaktúl. Ha megvitetett, szükség arra mentől hamarébb illendő választ tenni a levélre, noha én, instructióm szerint, előfordúlván, megfelelek. Az magyarországi dolgokrúl nemhogy solennis legatiót instituált volna római császár ő felsége, de még csak a residensinek sem írta meg; azt is a mit ért, az kapukon való hírekből s budai vezér relatiójából érti. Az bosznai passát bizonyos megváltoztatták császár nagy haragjával, azt mondják Zrinyi urammal való correspondentiájáért, ha el kell hinni; de akármint szépítsék már édes bátyám uram, a Zrinyi uram motusa non fuit de nihilo, mivel az hon maradt tanács azon csak megegyezett volt, hogy igen jó befogadni Zrinyi uramat s segétséget adni neki, az muftin kívűl, kinek is voxa a volt, hanemha azt kivánják, több török császár ne legyen, azért szegik meg az békességeket, adott hiteket, s úgy halasztották a fővezérre, oda küldvén az Zrinyi uram emberét. De az innen haza bocsátott emberi által bizonyos jó reménséget nyújtottak volt, sőt az kajmekám a Zrinyi uram emberi mellett írt is volt a vezérnek, svadeálván azt a hadakozást, azt írván, hogy az mostan élő magyarországi nagy rendek, Zrinyi és Rákóczi uramék is arra kötik magokat, csak a magok életében éljenek ők olyan szabadságban, mint Erdély, holtok után maradékjok legyen jobbágygyá, akarván ezzel is inducálni arra az hadra, mivel ő azt kivánná, az vezér ő nga mindenkor hadakozásban levén, ő viselhetné az kajmekámságot etc. Candiából megjövén válasza, úgy változott meg elméje, most már emlékezetit is nehezteli az kajmekám. Mikor urunk az magyarországi dolgokat megjelentette neki, arról is azt írta volt a fővezérnek, urunk azoknak segítségekre kéredzik. Ezeknek van-é valahová szándékok, leszen-é és mi akaratjok, még eddig ki nem tanulhattam; ma szállanak be, ezután talám kitanulom s tudósítanom Kgdt el nem mulatom.

Itt muszka, lengyel, kozák követek vannak. Az velenczei követ is nem sokára bejű, Konstantinápolyban van, mivel a fia, az császár s itt való nagy rendek ajándékjával jövén Velenczéből, hajója elsűlyedett s más ajándékokat készít. Az kajmekam felől azt beszélik, konstantinápolyi kajmekamságra s kapitány passaságra küldenék, de még eddig itt van, harmadik divánülő vezér. Az lovakat Istennek hála békével elhozattam, az Kgldé féle hogy sántált, sokszor eleget orvosoltattam s nyugattattam is, most nem sántál. Azt, Isten éltetvén, holnap akarom praesentálni.

Mivel ezek csak ma kezdenek betelepedni, semmi oly derék dolgokrúl Kglmeteket nem tudósíthatom. Boér Istvánt a végre tartom itt, hogy mindenekrűl voltaképpen tudósíthassam urunkat ő ngát s Kglmeteket. Külön nem írhatván az uraknak ő kglmeknek, kérem, Teleki uramnak levelemet küldje meg, mert noha igen rövideden írtam ő kglmének, de csak valami vásárlásról. Tudom az urnak, Bánfi uramnak ő kglk is elköldi ő kglme. Én, míg itt benn leszek, valamint a dolgok folynak, tudósítani Kegyelmedet el nem mulatom. Kérem Kgdt, hasonlóúl az oda ki való dolgokrúl Kgd is ne nehezteljen rövideden tudósítani, ha mik tudásomra méltók. Míg lesz én mulatásom, Kgdnek arrúl nem írhatok; az mi ellenségünknek rezgelődése megvan, annak opprimálásában kell minden útakat módokat elkövetnünk, kiben is fáradozunk ezután minden nap. Mi az útakat elkövetjük, Istené lévén a boldogétás.

Édes bátyám uram, ide szüntelen járjanak az ő nga emberei most, kik is igaz residentiás hazafiai legyenek, kikben ő nguk megnyugott elmével lehessenek, jó serény legények s ne csak posta lovan, hanem magok lovakon is járjanak, specifice meghagyja nekik, 10 vagy 12 napra itt legyenek. Ha én ily sáros mindennapi esős időn 16 napra bejühettem szekérrel, Bukuresten is mulatván harmadnapig, azok is mint mi jühetnének be. Kgdet kérem, ha miben kivántatni fog, feleségemhez jóakarattal lenni ne nehezteljen, ha élek megszolgálom, csak Kgd is nekem parancsoljon. Éltesse Isten Kgdet. Dirinápoly 6. Julii 1670.

Nem tudom mire vélni, az mely soha sem volt, nekem semmit praebendát nem akarnak adni; talám a főkomornyik akarja magát megismertetni velünk.

(Egykorú másolat gr. Teleki Miksáné ltárából.)

g)

1670. julius 16.

A fejedelem rendelete Balóhoz.

Baló uramnak szólló levél minutája.

Noha ezelőtt egynéhány napokkal Ebesfalváról is tudósítottuk volt Kgdt ezen dolgokról, de újjúlván s nehezedvén az magyarországi állapat, szükségesnek ítéltük Hűségednek újjobban írnunk. Mostan az németség Ecsed alatt vagyon, de oda be nem akarják bocsátani, sőt Erdélylyel együtt inkább akarnának hatalmas császárnak hívei lenni, mintsem az német igát nyakokra vállalni. Ha Ecsedet valamint kezekhez vehetnék az németek, bizonyos feltett czéljok az, hogy Nagy-Bányát, Aranyos-Medgyest, Szakmárt, Kassát, Eperjest és consequenter minden várakat megerősítvén nagy praesidiumokkal, vallásunkat s nemzetünket végképpen elrontsák, Máramarost is elfoglalják; Huszt várának megvétele felől titkolás nélkül fenyegetőznek. Mely dolog hatalmas császárunknak is micsoda hasznára légyen, annak zsengéje csak már is megtetszik, mert az német commendansok Bihar vármegyére közönségesen folytatják parancsoló leveleket, melyeknek némelyeknek igaz párját beküldtük. Azt penig Kgd jól tudja, Máramaros Erdélynek csaknem harmadrészét teszi, az adóban is annyi terhet visel, mely nélkül hatalmas császárunk adója lehetetlen kitelhessék. Az fényes porta jól meglássa, mi végre hagyja az más félt úgy megerősödni, mely miatt jövendőben bajoskodása következik, megelőzésében penig most könnyű mód volna. Kgdk azért az mint Ebesfalváról bővebben írtunk, kínszeretjük mostan is hozzánk, hazájához és religiójához való kötelességére, igyekezzék az más levelünkben megírott dolgokat szivesen promoveálni; ha egyébiránt nem lehet, ígírjen az fővezér tihajának eziránt való fáradságáért tízezer tallérokat; ha valami szaporája lészen a törekedésnek, minket is éjjel nappal tudósítson tempestive, hadd tudhassuk ahoz alkalmaztatni a dolgokat. Eidem de reliquo gratiose propensi manemus. Datum in castro nro Radnoth 16. Julii a. 1670.

P. S. Az mint feljebb is írtuk Kgdnek, ezeknek minden practicájok az, az erősségeket mind kezekhez vehetik, az mint hogy véghez is vihetik, ha az porta hivalkodó szemmel nézi, és ha minekünk is a porta szabadságot nem ád, hogy suc-

curáljunk nekiek, egyátaljában Máramarost is elfoglalják és az portának micsoda baja érkezhessék, megítílheti etc.

(Eredeti fogalmazvány gr. Teleki Miksáné ltárából.)

VIII.

1670. jun. 17.

Inczédy Péternek, a Máramarosba küldött követnek adott utasitás.

Instructio pro T. T.

Huszt vára Erdélyországának egyik bástyája lévén, mivel az mely méltóságos személyek ez ideig birták, azoknak defectusán praetendálnak oly személyek hozzá, kiknek ha kezekben esnék, nem ez hazában valók lévén, méltán tarthatni attól, hogy valami módon abalienálódnék az országnak kiváltképpen való nagy kárával; fejedelmi hivatalunk tartván azért ez hazának javára czélozó minden dolgokat elkövetnünk, és akadályára valókat távoztatnunk, kihez képest Huszt várát is, inscriptióban lévén mind azoknál, az kik birták s mind az kik hozzá praetendálhatnának, akarjuk magunkhaz váltani, de mivel annak a várnak possessori nem kevés üdőktől fogva birták, s az alatt hozzá való jószágokat, portiókat, örökségeket és pertinentiákat sokat abalienáltak, akarjuk Hűségtek által megtudni, az egész summa mennyivel defalcalódhatnék. Minekokáért Hűségtek hozzánk való igaz kötelességét követvén, Máramarosban menjen ki, és egy bizonyos helyen subsistáljon, s az vármegye tisztei által (kiknek is parancsoltunk) minden rendbeli donatariusokat admoneáltasson, hogy indifferenter kiki valamit bír Huszt várához való akármi névvel nevezendő pertinentiákban, arról való collationalis leveleit, akárkiktől adattattak légyen, miolta Huszt vára fiscus kezéből kiesett, producálja Hűségtek eleiben, melyben szorgalmatosan arra vigyázzon Hűségtek, hogy minden donationalis leveleknek meritumát kedvezés nélkűl, félretévén holmi respectust, vegye irásban, minemű jószágok, portiók, házak, földek mennyi inscriptióban vadnak s micsoda jussal, kiktől birattatnak s mi formában, az olyanokat is, ha melyek örökös jussal abalienáltattanak volna, mindeneket igaz computus szerint jó rendben vévén, előnkben producálja Hűségtek kötelessége szerint. Declarálhatja Hűségtek az kiknek illik, hogy senkinek azzal praejudiciumára vagy akadályára lenni nem akarunk, hanem csak azon dolognak akarunk

végére menni, mennyi pertinentiák abalienáltattanak Huszt várától. Datae Radnót 17. Junii, anno 1670.

Kívül: Inczédi Péter és György uramék instructiója Husztra menetelekor.

(Eredeti, Nemzeti Muzeum Tunyogi gyűjtemény.)

IX.

1670. jun. 19.

Meghivó a radnóthi országgyülésre.

a)

A szebenieknek adott meghivó.

Michael Apafi dei gratia princeps Tranniae partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc.

Prudentes ac circumspecti fideles nobis dilecti, salutem et gratiam nostram. Örömest Hűségteket sokszori gyűléssel nem terhelnők, sem költséget s fáradtságot nem szerzenénk, de a szükség kényszeritvén, mivelhogy bizonyos akadályok miá a császár adaja jó pénzzé, úgy mint tallérrá s aranynyá nem tétethetik, abban állván isten után ez hazának megmaradása, szükséges Hűségtekkel együtt arrúl concludálni, miképpen tétethessük jó pénzzé. Azonban több országos dolgaink is lévén, akarjuk az nemes országnak proponáltatni, ehhez képest az ország közönséges gyűlését rendeltük Radnóton ad diem 12. futuri mensis Julii lenni.

Parancsoljuk azért Hűségteknek kegyelmesen és igen serio, bocsássa székekből az praefigált napra és helyre bizonyos atyjokfiait, kikkel eggyező értelemből igazéthassuk ez szegény haza javára nézendő dolgokat. Itt penig mulatások nem lészen, mivel azon leszünk, hogy mentűl hamarébb véghez menjen az dolog. Secus non facturi sub poena in decreto et articulis expressa. Datum in castro nostro Radnot 19. Junii anni 1670.

M. Apafi m. p.

Hátlapján: Prudentibus ac circumspectis magistro civium regio ac sedis judicibus, ceterisque juratis civibus ac senatoribus civitatis nostrae Cibiniensis etc. Fidelibus nobis dilectis.

(Eredetije a nagyszebeni levéltárban. Nr. 1076.)

b)

1670. jun. 19.

Az Udvarhelyszékiek meghívója.

Michael Apafi dei gratia princeps Tranniae, partium regni Hung. dns et Siculorum comes etc.

Spectabil. gener. egr. nles agiles, fideles nobis syncere dilecti, Salutem et gratiam nram. Örömest Klmeteket sokszori gyűléssel nem terhelnők, sem költséget s fáradtságot nem szerzenénk, . . . *mint az előbbeniben* . . .

Itt pedig nem leszen Klmeteknek mulatása, mivel azon leszünk, hogy mentől hamarább véghez menjen az dolog. Secus sub poena in decreto et articulis expressa non facturi. Datum in castro nro Radnót die 19. Junii 1670.

M. Apafi m. p.

Külczím: Spectabilibus gener. egr. nbus capitaneo, judici regio supr. et vice jud. regiis, caeterisque iur. assessor. item primoribus potior. primip. peditibusque pixidar. dominor. nostror. libert. Siculor. sedis Sicul. Udvarhely etc. Fidelibus nobis dilectis.

(Eredetije: Udvarhelymegye levéltárában.)

X.

1670. Jun. 21—22.

Hedry Benedek bécsi küldetése.

a)

Lobkovitz herczegnek irt levél.

Celsissime princeps

Domine mihi honorande.

Motuum per aliquos cis Tibiscum sitos non pridem suscitatorum rumores vestrae Celsitudini, imo toti aulae esse notos armadae suae Majestatis ad coërcendos eos expeditae praesentia testatur, quorum facta quamvis non laudaverim, cognationis nihilominus sanguinis Christianitatisque erga lapsos debitae officio exigente, deprecatorias pro iis literas per generosum Benedictum Hedri de Siroka fidelem meum gratum, praesentium exhibitorem, ad suam Majestatem transmisi, Vestram Celsitudinem debita cum observantia enixe rogans, ne gravetur justam suae Maje-

statis contra lapsos iram ea, qua pollet authoritate lenire, dignetur paterno erga inprudenter delinquentes uti sua Majestas affectu, misericordiaeque, non justitiae in iis exemplum statuere, qui servati, fidelius deinceps servituri sunt, factura Celsitudo vestra rem Deo gratissimam, totiusque Hungaricae nationis perpetuo obsequio demerendam. Divinae de coetero Vestram Celsitudinem protectioni commendat

Datae in castro Radnoth 21. Junii anno 1670.
paratissimus ejusdem
servitor
Michael Apafi mp.

Alól: Lobkovitz herczegnek. A czímezés hiányzik.

(Eredetije: G. Kemény József: Erdélynek a mohácsi ütközet utáni egyes történetei, XVI. kötetében.)

b)

1670. Jun. 21.

Egy másik főurnak írt levél.

Excellentissime domine
Mihi observandissime.

Praesentium exhibitorem, generosum Benedictum Hedri de Siroka fiidelem nostrum certis pro negotiis ad sacratissimam imperatoriam Majestatem expediens, eadem occasione Vram quoque Excellentiam amicabiliter et cum voto omnium bonorum, foelicique successus apprecatione salutare decrevi; quaedam oretenus referenda eidem ablegato meo concredens, cujus verbis ut Vestra Excellentia indubitatam adhibere fidem, pro re nataque causae proponendae, ubi necessum fuerit, favere dignetur, confidenter rogo; in omnibus occasionibus Vrae Excellentiae pro illo candore complacere et gratificari paratus. De reliquo Deus Vram Excellentiam diutissime foelicem conservet, opto.

Datae in castro Radnoth die 21. Junii anno 1670.
ejusdem amicus
ad serviendum paratissimus
Michael Apafi mp.

Jegyzet. A czímezés hiányzik.

(Eredetije: G. Kemény József: Erdélynek a mohácsi ütközet utáni egyes történetei, XVI. kötetében.)

c)

1670. Jun. 22.

Hedry Benedek utasitása.

Instructio generoso Benedicto Hedri ad sacr. imper. Mattem expedito ablegato data anno 1670. die t.

Megindúlván ő kgme, igazgassa egyenesen Szakmárra utát, megadván a szakmári generalisnak levelünkat, ott semmit nem késvén, menjen az ő felsége armádája felé, adja meg az generalisnak szóló levelünköt.

Ha tudakozik hadainknak táborban létele vagy nem létele felől, bizonyos hadaknak jelenlétit jelentse meg, meg nem nevezvén számát, melyeket vigyázásnak okáért fenn tartunk, esztelen embernek itélvén, az kinek szomszédságában sok fegyver zörög, ha behúnyva tartja szemét, noha egyébaránt ha nem provocáltatunk, mint eddig, úgy ennek utánna is az békességnek követői akarunk lenni.

Onnat ő kgme magát elkésértetvén az meddig szükségesnek itéli és siessen ő felségihez.

Odaérkezvén legelsőbben Rottal uramnak szólló levelünket adja meg, kinek informatiójából cselekedjék mindeneket, de arra igen rávigyázzon ő kgme, ne lehessen senki oly ember, az kinek menő útjában megjelentse, miért küldetett: mert magánál előbb felmegyen az dolognak híre, s csúfság telik ki belőlle, megéri azzal, hogy levélben vagyon beírva, magánál is titokban volna az dolognak nagy része.

Mi legyen oka az ő kgme útjának, az reá bízott leveleket olvassa meg, abból megértheti; hogyha ő felsége előtt az mi interpositiónknak foganatja leszen, azután kellene ad particularia condescendálni, most csak generaliter levén feltéve az dolog. *[Innét más kézzel.]* Illendő alkalmatossággal elé is kell hozni Rottal uram előtt azt, hogy interponálni akarnók magunkat az dologban, egyszersmind megjelentvén, csak máris az minemű keményen bántanak az ő Fölsége vitézi az mi vallásunkon való emberekkel Magyarországban, valljon ha hasonlót hallanának, hogy szenvednek az erdélyi catholicus uraimék, javallanák-e?

Mutassa meg ő kglme az szathmári generalnak nekünk írt illetlen levelét Rottal uramnak, miszerint intessék meg, afféle mocskolódástól szünjenek meg, tartsa határában magát. Az kereskedés is az végbeli sok csavar(gók miatt) ha Győr felé marhákat hajtanak, bátorságos

menetelek az kereskedő rendeknek nem lehet, szükség azért, hogy azt is ő felsége remediállja s az végbelieknek legyen erős fenyítékjek, mert így mind az ő felsége harminczadinak kevés jövedelme leszen, s mind az szegíny kereskedő emberek nem élhetnek.

Spark generálnak szólló levél minutája.

Excellentissime domine
amice observandissime.

Dum sacr. imperator. Mattem certis de negotiis humillime requirere decrevissem, Vestram Excellentiam directionique ejus commissam suae Mattis armadam in provinciis Hungariae regno hinc vicinis substituto audiens, eandem cum foelicis omnium rerum successus voto per praesentes salutandam duxi, ut ablegato meo tutum Viennam versus iter procurare ne gravetur confidenter rogans, de mutua amicitiae officiorum reciprocatione non dubitans. Vulgari praeterea huc fertur rumore, nobiles pariter ac miserrimam plebem per milites Vestrae Excellentiae subiectos, multis affici incommodis, ex quorum numero, etiamsi aliquis obsequii sui terminos excedentes poena digni essent censendi, potior interim eorum pars, maxime autem innoxia plebs quo pacto alieni facti poena merito puniendus esset? Nec contra eos, qui ex imprudentia peccantes per clementiam suae Mattis servati, utiles aliquando futuri sunt, tanquam exteros hostes agendum generosus animus svadere potest. Vestram itaque Excellentiam amicabiliter requirere volui, temperet ita suorum actus, ut non devastatam per dominos milites, sed in obsequio suae Mattis conservatam Hungariam agnoscant universi, quod faciendo propriae consulet existimationi, meaeque ad amicitiae officia sibi devinciet. Non pauci praeterea procerum Transylvanorum, signanter autem Simon Kemény, Georgius Kapi ac alii complures certa bona possident in ditionibus suae Mattis, quorum protectionem Vrae Excellentiae singulariter recommendatum volo. De reliquo eandem divinae protectioni commendat

ejusdem amicus ad officium paratus.

Szatmári generalisnak szólló levél minutája.

Illustrissime domine
amice mihi observandissime.

Sub dato octavo Junii scriptas Vrae Dominationis literas quamvis ante aliquot dies acceperim, arduis nihilo-

minus negotiis praepeditus hactenus, respondere distuli, hac tandem occasione Vestrae Dominationi rescribere necessarium ducens. Queritur in literis mihi transmissis Vestra Dominatio ex bonis Carolyianis multa per praesidiarios Somlyoienses, duobus Germanis, pluribus Hungaris caesis, pecora esse abacta; quod qualiter et qua de causa factum fuisset commissariis suae Mattis in tractatu Eperjesiensi luculenter sunt per nostros exposita, nec ex parte Transilvanorum unquam justitia denegabitur, saltem de illatis ipsis damnis reciproca fiat justitiae administratio, quae omnia suae Matti liquent, sed quoniam terminos officii Vrae dominationis excedunt, nolo ego quoque eadem de materia esse oneri. Sed altius tam meam, quam meorum penetravit mentem, dum Vestra Dominatio in reliquis subjungit, nostris operantibus Christiani nominis hostes e ditionibus suae Mattis plurimos accolas in diram abduxisse captivitatem, multos praeterea trucidasse. Quod si ita se haberent, nostromet judicio, Christiano nomine tam ego, quam mei indigni essemus censendi et haec procul dubio ex indirecta aliorum informatione scripta credo, a talibusque ut calamum temperet, aequum est; tam sua Mattas, quam totus orbis Christianus diversum inter vicissitudines retro actas de me sunt experti. Exercitus suae Mattis appropinquantis facit Vra Dominatio mentionem, dum de iis, quae indies interveniunt nota, informari satagit, rem gratam mihi praestat, armadae interim suae Mattis praementionatae non vires reformido, sed cui subest veneror. Sed his sepositis divinae de coetero protectioni Vram Dominationem commendat

ejusdem amicus ad officia paratus.

Kívül: Hedri Benedek uram expeditiói Bécsben Radnotról. 22. Junii anno 1670.

(Eredetije: G. Kemény József: Erdélynek a mohácsi ütközet utáni egyes történetei, XVI. kötetében.)

XI.

1670. Jun. 24.

Kornis Gáspárnak adott utasitás.

Intructio spectabili ac magnificio Casparo Kornis de Ruszka, sedis Siculicalis Maros supremo capitaneo data die 24. Junii 1670.

1. Mivel az szomszéd országokban levő fegyverzörgés gondviselést és vigyázást kiván, azért szükséges, ő kglme, az mely hadaink Szamos-Ujvár táján vannak, imide-amoda lecsegni ne engedje, hanem együtt tartsa bizonyos helyben jó fenyíték alatt őket, az fűvelésnek alkalmatossága az hol illendőbben engedi.

2. Teleki urammal tartson jó correspondentiát, gyakran tudósítván ő kglmét és onnét is vevén minden dolgokról informatiót, mink őt is tudósítván minden szükséges dolgokról, melyet hogy jobb alkalmatossággal véghez vihessen, ím czímert is kűltünk ő kglme kezében, azzal küldözhet, az hova kelletik.

3. Noha, hogy az következzék, nem reméljük, mindazáltal hogyha az hazának valami részében ellenség jünne be, ha ő kglmével annyi erő lészen, az melylyel amaz ellen (humanitus loquendo) resistálhat, minden kedvezés nélkűl resistáljon, mivel mind az Isten s ez világi törvény megengedi az igaz defensát, de az erdélyi határon kívűl ezen dologban ne lépjék.

4. Fűvön kivűl elvenni semmit is ne engedjen, valaki az hadak kivűl ezen kivűl lépnek, három forint ára dologért megpálczáztassék, s az károst is megelégítse; hogy ha nagyobb kárt teszen annál, meghaljon érette.

5. Az ki előttejárójának parancsolatjára oda, az hova parancsoltatik, elmenni nem akar, megpálczáztassék érette; az ki tisztviselője ellen fegyverhez nyúl, annál inkább, ha megsebesíti, meghaljon érette.

6. Az ki nős ember lévén, paráznaságban találtatik, meghaljon érette, hasonlóképpen az is, ha szintén nőtlen volna is, az ki erőszak szerént való paráznaságban találtatik.

7. Az ott való dolgoknak jól igazgatására kivántatik, hogy fő és vice strásamestert, hadi birót és egyéb szükséges tiszteket ő kglme maga válaszszon az keze alatt levő hadak közűl, kik minden személyválogatás nélkűl kötelesek legyenek az szófogadásra.

Kivűl: Kornis Gáspár uram instructiója. Data Radnotini 25. Junii a. 1670.

(Eredetije: G. Kemény József: Erdélynek a mohácsi ütközet utáni egyes történetei, XVI. kötetében.)

XII.

1670. Jul. 15.

A radnóti országgyülés végzései.

Ad propositiones suae celsdnis principalis humillimae replicationes.

Ad. 1. Nagod kgls propositiójából értjük, hogy az ország adaja pénzzé nem tétethetnék annak szűk volta miatt; kgls urunk, magunk is szemünkkel látjuk, hogy ez hazának megmaradása Isten után az adónak annak idejében való beszolgáltatásában áll, azt is tapasztalhatóképpen ismérjük, hogy az jó pénznek ennyire való megszűkülése következett nagy részén az idegen nemzetből álló kereskedőknek ország végezése ellen való cselekedetekből, mivel az jó pénzt valorán felyűl beszedték, noha ennek előtte az ő alkalmatlanságoknak eltávoztatásáért neveltetett volt az tallérnak ára két forintra, az aranynak négyre, járulván az is hozzá, mindenféle arany, ezüst marhákat magukhoz béváltottak. Végeztük azért kgls urunk, hogy az vármegyék adaját a máramarosi adóval együtt, hasonlóképpen az székelység adaját is, melyet még jó pénzzé nem töttek, két részét az görögök és örmények tegyék jó pénzzé, kik tudniillik ez hazában kereskednek, nem obstálván ezaránt megnemesedések is. Az harmadát peniglen az portusi tisztek tegyék jó pénzzé. Az universitáson penig, Nagdnak alázatossan instálunk, engedtessék meg az tallér és arany veretés, ahhoz való eszközek is, melyek elvétettenek, adassanak vissza, hogy ő kglmek is inkább az jó pénznek szerzésére elérkezhessenek. Az ki penig ez hazában jó pénzt hoz bé, az előbbeni articulus szerint fél harminczaddal tartozzék. Azon is instálunk Nagdnak alázotossan, hogy az liber quaestus az haza fiainak in genere mindenütt engedtessék meg. Ha ki penig az jó pénznek megszerzését az felyűl megírt mód szerint quoquo modo impediálná akármi színek alatt, úgymint az mi kegs urunkat mellettek sollicitálnák, hogy ő naga protegálná ez ellen, vagy commissiót szerzenének nekiek, melylyel magokat ez ellen oltalmazhatnák, mindennemű jószágát s javait amittálja mox et defacto és vigore praesentis articuli az Nagod fiscalis directora sub amissione universorum bonorum suorum tartozzék exequáltatni. Az poltura pénznek két részét generalis perceptor atyánkfia vigye az görögökhöz, ő kglme mellé rendeltük Macskássi Boldisár és Sárossi György atyánkfiait, ő kglmek mellé Görög Andrást, mivel ő

kglme ismeri a görögöket, kik is cogállják az görögöket, hogy adjanak jó pénzt érette, a jó pénzt kezéhez vevén generalis perceptor atyánkfia. Az harmadát peniglen adja Alvinczi István atyánkfia kezében, hogy az portusi tisztek ő kegyelmével együtt tegyék jó pénzzé, és azon jó pénzt is generalis perceptor atyánkfia vegye maga kezéhez.

Ad 2. Kgs urunk az idei praesidium fizetéséről, mint szedettessenek fel, vagyon articulus, és az szerint procedáljanak ellenek, kik administrálni nem akarnák. Az 1668. és 69. esztendőbeli restantiákról vétessenek számot és cogálják, hogy administrálják arra rendeltetett perceptor atyánkfiai kezében főtiszt atyánkfiai; ha kik penig administrálni elmulatnák, az jövendőbeli ország gyűlésére reportállják, hogy az nemes ország vehesse igazításban. Datum in castro Radnoth, die decima quinta mensis Julii, anno dni millesimo sexcentesimo septuagesimo.

Thomas Nagy praesidens mp.
(P. H.)

Martinus Sárpataky
mgr. prothonotarius mp.
(P. H.)
Joannes Ken[di]
protonotharius mp.
(P. H.)

(Eredetije: G. Kemény József: Erdélynek a mohácsi ütközet utáni egyes történetei, XVI. kötetében.)

XIII.

1670. jul. 27—oct.

Bojér Sigmond kapitiha portai tárgyalásai.

a)

1670. jul. 27.

A fejedelem asszony levele Bojérhoz.

Isten minden jókkal áldja meg Kegyelmedet.

Im némely nap Balló uram levelét vettem, melyből értem, mit írjon az Zóllomi dolgáról, hogy járják. Had legyen, az mely Isten eddig velönk volt, most is velönk van; de mindazáltal az mint végben vihet Kegyelmed öt, hatezer tallérig, meglehet, az mint az előtt is írtam, Kegyelmednek nem leszen kárára. Ides Boyér Szigmond uram Balló uramnak bővebben írtam. Az maga állapotjáról is ne gondolkodjék Kegyelmed, noha urunk ő kegyelme izent Kegyelmednek. De bizony mást köldönk, csak viselje Kegyelmed jól

magát, mint eddig. Ides Boyér Szigmond uram egy kevés gyöngyre ismét köldtem nolcz aranyat, az étekfogóval együtt vegye meg Kegyelmed, még valami narancén (narancs-szin?) karmazint és egy kevés esmargot, olyan zöld kő az. Az karmazinra köldtem két tallért, az esmaragra négyet. Istennek ajánlom Kegyelmedet.

Datom in Radnót die 27. Julii 1670.

Bornemisza Anna mp. p. a.

Kegyelmed az szerbetfőzést tanólja meg, írja le is, mint főzik.

Külczím: Nemzetes Boér Sigmond kapikihánknak adassék.

(Eredeti, a Boér-család fogarasi leveles-ládájából. Az egész a fejedelemasszony sajátkezű írása.)

b)

1670. aug. 20.

Bojér Sigmond jelentése.

Hogy Isten Nagyságod méltóságos személyét kegyelmes uram sok esztendőkiglen való élettel boldog uralkodással megáldja, kévánam.

Kegyelmes uram Baló László urammak küldett Nagyságod kegyelmes parancsolatjából alázatason értem, hogy Nagyságod azt parancsolja, ha be nem adtuk vezérnek ő nagyságának szóló Nagyságod levelét, ne adjuk. De kegyelmes uram már beadtam volt, mikor az Nagyságod kegyelmes parancsolatja érkezett; válaszam jól lehet kegyelmes uram még eddig nem lehetett, mivel csaknem éjet napot egygyé tesznek s úgy tanácskoznak; mi vége legyen tanácskazásoknak, csak az egy Isten tudhatja kegyelmes uram. Az mit érthettem az Nagyságod levelére való válasza tételben akarám alázatosan Nagyságodnak jelentenem, míg az vezér ő nagysága választételét is Nagyságodnak megküldhetem. Az végekben parancsolat ment ki, hogy az németekre vigyázzanak s ha Erdélyre való igyekezetek volna, Nagyságoddal egyetértvén hatalmas császár országát megoltalmazzák. Nagyságod pedig okot, német császárral tett békességnek felbontására ne adjon, egyébbaránt, ha ad, Nagyságod tudja. Az jenieknek kegyelmes uram még eddig levél nem adatatt Nagyságodra, mivel úgy, az mint ők kévánják nem akar az vezér ő nagysága adatni. Nagyságod behódoltatni pedig Halmágy vidékét, az kit eddig nem bírtak, ne engedje mindaddig

is, míg vezér ő nagysága levele Nagyságodhoz nem megyen, mivel kegyelmes uram, mind jobbat reménylek, ha nagyságod választ ír az vezér ő nagysága levelére, követje által az levelet is, ha feltaláltathatja Nagyságod, melyben visszaengedtetett (*kimaradt:* beküldi). Az német residenst kegyelmes uram az vezér ő nagysága mindjár hívatta s az nagyságod levelét előtte elolvastatta, melyre is oly választ tett: hogy ha Nagyságod az pártasakat urakat be nem fogadta, az ő feje essék el, ha csak egy német is belépik az erdélyi határban, vagy Nagyságod okat nem ad az veszekedésre, emlékeztetvén arra is az vezért ő nagyságát, hogy az békességnek punktumiban az vagyon, hogy az kik az német pártrúl hatalmas császár földére beszöknének, kiadattassanak, úgy az német pártrúl is és ha Erdélyben vagynak az pártasak, nem ők bontják fel az békességet, hanem hatalmas császáruk részirúl bontatik fel az békesség. Én kegyelmes uram mindeddig is tagadtam, hogy Nagyságod körúl egy is nincs az magyarországi uramék közzűl, mivel az végekre parancsolat ment ki, hogy ott ne tartsanak senkit is. Valóban sopánkadik az német residens, miért Nagyságod nem az urát találta meg, hanem az vezért ő nagyságát, mivel ott is megorvosaltattathatatt volna, ha olyan dolog volna s az pártasaknak is könnyebben lett volna dolgak. De minél inkább sürgetik Nagyságodat, annál inkább sulyasadik dolgak, mert azon az útan elő nem mennek dolgakban, higyjék bizonnyal.

Ezek után etc.

Kívül: Die 20 Augusti, Székely Márton uram által tett válaszam 1670.

(Fogalmazvány, a Boér-család fogarasi leveles-ládájából.)

c)

1670. aug. 22.

A fejedelem levele Bojérhoz.

Michael Apafi dei gratia princeps Transylvaniae partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes.

Generose fidelis nobis dilecte, salutem et gratiam nostram. Kegyelmed levelét vevén, irását mindenekben megértettük; Kegyelmed helyiben kapikihájának Türi László hivünköt rendeltük, ne kételkedjék, mert igéretünk szerént Kegyelmedet kiváltatjuk az adó bevitelekor. Im az tihajának s Panajótnak írattunk, melynek pariáját Kegyelmednek his

inclusis elküldtük; Kegyelmed mindeneknek adja meg s kérje azon, az hun illik, igazságunkot declarálni ne nehezteljék, megtapasztalják nem sokára az végbeliek vádjoknak hamisságát. Az Kegyelmed tolmácsa fizetésit is megküldjük, abban ne kételkedjék. Azonban egyéb dolgokról Baló László hivünk leveliből vehet bőséges informatiót; Kegyelmed ahoz alkolmaztatván magát, igyekezzék minden ott forgó dolgokról bennünket voltaképen tudósítani. Eidem sic facturo de coetero gratiose propensi manemus.

Datum in castro nostro Radnoth die 22. Augusti, anno 1670.

P. S. Hűséged jó magaviselését értettük Baló uramtól s Kegyelmed jámbor szolgálatjáról feledékenyek nem lészünk, tovább is azt szorgalmatosan continuálván. melyben nem is kételkedünk.

Apafi m. p.

Külczím: Meghitt Boér Sigmond hívünknek, hatalmas császárunk fényes portáján lévő kapikihánknak adasssék.

(Eredeti, a Boér-család fogarasi leveles-ládájából. Az utóirat a fejedelem sajátkezü irása.)

d)

1670. a u g. 22.

A fejedelem assecuratoriája a kapitihához Zólyomi ügyében.

Nos Michael Apafi dei gratia princeps Transsylvaniae, partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc.

Recognoscimus per praesentes: hogy Baló László hívünk relátiójából értvén nemzetes Boér Sigmond mostan hatalmas császárunk fényes portáján levő kapikihánknak szükséges dolgainkban való szorgalmatos fáradozását és abban tovább való jó igyekezetét is: azon jó igyekezetnek tovább való continuálásában hogy ő kegyelme jobb móddal procedálhasson, assecuráljuk ő kegyelmét per praesentes, hogy ha ki azon jó igyekezetiben ő kegyelme kívánsága szerént szolgál, bízvást ő kegyelme ezer tallérokot ígirhet annak az személynek, sőt ha ugyan különben arra az szolgálatra azon ember nem venné magát, kétezer tallért is bátorságoson ígirjen meg. Újólag is ő kegyelmit assecuráljuk verbo nostro principali, véghez menvén az dolog valamihelt ő kegyelme tudósít, kész pénzül az feljebb megírt summát fogyatkozás nél-

kűl ő kegyelme kezihez küldjük; melyről adjuk ez mi levelünköt, pecsétünkkel és kezünk irásával megerősítvén.

Datum in castro nostro Radnót die 22 mensis Augusti anno domini 1670.

Apafi m. p.
(P. H.)

(Eredeti, a Boér-család fogarasi leveles-ládájából.)

e)

1670. sept. 1.

A fejedelemasszony levele Bojér Zsigmondhoz.

Isten minden jókkal áldja meg Kegyelmedet.

Kegyemed levelét elvettem, melyet Székely Márton hozatt, értem a Zollami dolgáról mit irjan Kegyelmed, mind penig Balló uramtól megértettem. Im Paládit beküldtönk ides Bojér Szigmond uram, az ő igéreti, magát elárulaja *(így)*, mert ha meggondolják az nagy emberek, micsoda szuma az, az császárnak is sok, óh humun hazak *(így)* s telnék annyi ki. Ides Bojér Szigmond uram, az mint Balló uram mondja, hogy az tolmácsnak megparancsolták, hogy onnét elmenjen, az jól volt; de az mint értem, még is ott van. Bárcsak azt tudhatná Kegyelmetek el. Az mint írtuk volt is azelőtt Panjot uramat járja Kegyelmed s igérettel is csak azt az tolmácsat kergettesse el Kegyelmetek, vagy olyan levelét vehetné Kegyelmed, ha ott látják, megfoghassa Kegyelmed, senki nem járná új dolgát. Az muftit is ne hadja Kegyelmed. Ha mi dolgunk lesz ott, járja Kigyelmed. Az mint az minap is írtuk, az mi kedves volna előtte, köldenék, csak írja meg Kegyelmed. Ides Bojér Szigmond uram, az Kegyelmed bémeneteliről is iratatt urunk ő kegyeme Fogarasitól az fővezér tihájának, hogy két hétig bocsássák be Kegyelmedet. Ides Bojér Szigmond uram, Isten után az mint mindeneket Balló uram megírt Kegyelmednek, járjon el Kegyelmed most, mivel nem messze az Kegyelmed kijövetele onnét; had legyen Kegyelmednek is jó emlékezetire s egyszersmind gyermekinek hasznok. Azonban Kegyelmed igen sokat se késsék ott ben, mivel vigyázni kell ott az császár köről is, hogy valami hazugsággal ismét az végbeliek ne vádaskadjanak. Im ides Bojér Szigmond uram. tíz aranyat küldtem, az mire kivántatik, adni ott az embereknek az portán, vagy annak, az kit vigyázni hagy Kegyelmed. Azonban addig valakire bízza az

dolgot ott, az ki az uram ő kegyelme dolgaira vigyázzon, míg Kegyelmed odajár.

Istennek ő felségének ajánlom Kegyelmedet. Isten minden dolgait jól vezérelje Kegyelmedet.

Datom in Szamos-Újvár die 1. Septembris 1670.

Kegyelmednek minden jót kéván

Bornemisza Anna m. p.

Im egy tallért adtam Paládynak, egy kis szerbet-főző östöt vétessen Kegyelmed, mert az kit Székely Márton hozatt, nagy. A szerbet főzést is tanúlja meg Kegyelmed s írja le s micsodás citromlével jobb, feketével-e vagy fejérrel?

Külczím: Nemzetes Boyer Szigmond uramnak nekönk meghitt igaz hivőnknek adassék.

Alatta: Hozta Paládi, die 19. Septembris 1670. Zólyami dolgárúl való ő naga parancsalatja.

A levél hátlapján: Az tolmácsnak is, hogy jobban forgadjék, mi küldtünk tall. 4. Egy kis serbet-főző üstre egy tallért id est tall. 1.

(Eredeti, az egész a fejedelemasszony saját kezével írva s kis gyürű-pecsétjével volt lezárva, a Boér család fogarasi levelesládájából.)

f)

1670. sept. 29.

A fejedelem parancsa Bojér Zsigmondhoz.

Michael Apafi dei gratia princeps Transsylvaniae partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc.

Generose fidelis nobis dilecte, salutem et gratiam nostram. Becsületes tanács úr hívünk, tekentetes Rédei Ferencz uram által az adót az fényes portára béküldvén, minden dolgokrúl teljes instructiót adtunk ő kegyelmének; instructiójában levén az is, hogy minden dolgokat Hűségeddel közöljön ő kegyelme. Hűségednek azért kegyelmesen parancsoljuk, mindenekben egyetértvén ő kegyelmével, fáradozzon úgy ez szegény haza javára nézendő dolgoknak promotiójában, hogy igaz, hűséges és tökéletes hazafiának comperiáltatván lenni, mind ez haza s mind az mi kegyelmességünket méltán várhassa magára terjedni.

Cui secus non facturo gratiose propensi manemus.

Datum in civitate nostra Alba Julia die 29. Septembris anno 1670.

M. Apafi m. p.

Külczím: Generoso Sigismundo Boér de Fogaras, in fulgida porta ottomanica oratori nostro continuo fideli nobis dilecto.

(Eredeti, a Boér család fogarasi levelesládájából.)

g)

1670. oct. 9.

Mikes Kelemen levele Bojérhoz.

Mint kedves jóakaró uramnak atyámfiának Kegyelmednek szolgálok, és Istentől kedveseivel szerencsés életet szivből kivánok.

Akarám ez kis írásom által Kegyelmedet látogatnom, ez mostani megújúló állapotjában köszöntenem, mivel Kegyelmed szerencsés ember, annyiból is, hogy ily becsületes ember lesz. Kegyelmedért menendő, mint Redei uram, kévánom Istentűl Kegyelmednek jó egészségben s szerencsíben való visszajövetelét kedvesei közzé. Kérem ne feledkezzék rólam, én is az miben s holott kévántatik, bizony nem vagyok Kegyelmed felől való becsűletes commendatiónak elfelejtője s ezután is megtapasztalja, hogy én mindenkor maradok

Kegyelmednek szeretettel szolgáló atyjafia

1670. 9. Octobr. Mikes Kelemen. m. p.

Külczím: Tekéntetes nemzetes Boér Sigmond uramnak, kedves jóakaró uramnak, atyámfiának ő kegyelmének írám.

(Eredeti, a Boér család fogarasi levelesládájából.)

h)

1670. oct. 16.

A fejedelem rendelete Bojérhoz.

Áldja meg Isten Kegyelmedet.

Kegyelmed levelét a havasalföldi posta meghozá, melyben mit írjon, értjük. Mi annakokáért minden dolgokat főkövetünkre bíztunk, intvén, is Kegyelmedet kegyel-

mesen, most lévén egyszer ideje a szolgálatnak, mutassa hazájához s hozzánk igaz hűségét, melyben nem is kételkedünk. A mi a Zólyomi dolgát illeti, nem kételkedünk benne, hogy nem várná halálunkat, de nem olyan rosz emberen áll az, hanem Istenen, most Istennek hála jó egészségben vagyunk. Dolgait ott elvégezvén, Isten kegyelmessígéből rendelje úgy utját, hogy ad ultimum Novembris jöhessen ki a gyűlésre, mivel derék beszélgetésink lesznek Kegyelmeddel. Isten hozza kegyelmedet jó egésségben.

Fehérváratt 16. Octobris anno 1670.

P. S. Nem kételkedünk semmit benne, hogy, mint igaz és hű szolgához illett, úgy nem forgolódott volna amaz dologban, de ha nem lehetett, arról nem tehetünk, elég az, hogy Kegyelmed hűsége kilátszott s kegyelmességünköt is várja. Feleségünk leveliben is olvastuk, hogy csak irogatnak neki; bizony elhiszszük s lassan lassan ki is nyomozzuk. Coram plura etc. Isten segétségéből továbbra is igyekezzék Kegyelmed több leveleket maga kezéhez venni.

Apafi Mihály m. p.

Külczím: Meghitt hívűnknek portai kapithiánknak, nemzetes Boér Sigmondnak adassék.

(Eredeti, a Boér család fogarasi levelesládájából. Az egész a fejedelem sajátkezű írásával.)

i)

1671.

Boér költségjegyzéke.

Fővezérnek másfél száz tízes aranyat
A kajmekamnak ötszáz aranyat
A vezér tihajának ötszáz aranyat
A cancelláriusnak ötszáz aranyat
Más, egy titokban lévő embernek, kétszáz aranya
Csauz pasának ötven aranyat
Maurocardatus uramnak ötszáz aranyat
Sárosi uramnak huszonöt aranyat
(Más kézzel.)
Skerlet uram tihájának tal. 1.
Ugyan ő kegyelme szolgáinak aur. 4
Csauz basának aur. 50
Két titkos embernek aur. 400

Kanczelláriusnak aur. 500
Kajmekámnak aur. 1500
Tihajának aur. 500
Skerlet uramnak aur. 500
Tihaja csauzának és az kapuban tall. 2
Az hajón, mikor tihajához mentünk tallér 1
Az Dunán az hajósoknak egy tallért s három ortot.
Az emingnek, az ló harminczadban tíz timont.
Az vajdával szemben lévén, az lovászmesternek tustársoknak, kengyelfutóknak és másféle importunus . . . . . tall. $15^1/_2$
György deáknak egy aranyat.
Két csauznak adtam tall. 2
Ugyan Skerlet uram tihájának tall. 1
Az vezérrel hogy szemben lettem, adattam az kapun tall. 2.
Az hajón adtam egy rupiát.
Vettem szénát die 24. Februarii tall. 3 s két parán
Turzainak adtam nyolczvan osporát . . . . ezek közönségesen kell fizetni.

(Egykorú feljegyzés, egy papirlap két oldalán, különféle irással a Boér család fogarasi levelesládájából.)

k)

1671. elején.

Alkudozás Zólyominak láb alól eltétele felöl.

Alázatos szolgálatomat ajánlom Kigyelmeteknek, mint jóakaró Buir uramnak ő kigyelminek, Istentűl kívánok Kigyelmeteknek minden jó szerencsés egíssígeket.

Igen jó néven vettem az Kigyelmetek levelit; hanem yhen *(így)* Kigyelmedhez küldök . . . .[1]) Jánost, mert eddig imáratalan *(így)* negyven tallérunk ment el, hanem hatszáz tallírt küldjün Kigyelmed, az Kigyelmed emberének a keziben küldje Kigyelmed, mert az dologban Kigyelmed ne kételkedjík, mert mindenkípen az dolgokat vígben vittük, imaratlan csak abban a pínzben vagyon az dolgunk, mert még a pínz meg nem gyün, az mi dolgunk addig el nem válik, de ha a pínz meggyün, minden dolgunk helybe lísszen; hanem az Istenért kírem Kegyelmedet, hogy menníl

[1]) A vezetéknévnek üres hely hagyva. Különben Fogarasi János volt.

leghamaríbb lehet legyenek meg ezek az dolgok; hanem, imáratlan, ha feltettem velek, tehát játszom is immár, hanem az Istenre kírem Kigyelmedet, hogy immár az én dolgomat az Kegyelmed embersígére és hitére hagyom az mi kegyelmes urunk előtt. Imáratlan Kegyelmed én nekem írja meg, hogy Kegyelmedhez menjek-é? Kigyelmed nekem most üzenje meg, hogy mikípen líszen énníkem dolgom, mert azután is azon félek, hogy csak sem kin, sem ben nem maradok. Oztán ha Kigyelmed most én nékem igér, tehát tudom, hogy oda be sem másolják meg a szót. Ednihány választja nap mulván minden jó választja megjün Kigyelmednek, az Kigyelmed embere keziben adják azt. Csak arra kírem Kigyelmedet, hogy imáratlan ezt a dolgot el ne mulassa Kigyelmed menníl leghamaríbb lehet jűjjön Kigyelmednek embere, mert addig megliszen az dolog, meddik az ember bejün, ha csak a pinz a dolog, hazugságban ne maradjak itt. Ezekután Isten tartsa Kigyelmeteket nagy jó egíszségben jó szerencsében. Finis.

Külczím: Adassék ez levelem Drinápolyban lakozó Bujr uramnak, mint énnekem jóakaró uramnak az keziben, nagy hamarsággal. Anno 1671.

Jegyzet: A Boérral folytatott tárgyalásról utóbb is volt szó. Lásd Türy 1671. nov. 24-iki levelét Török-Magyarkori államokmánytár V. k. 90. l.

(Eredeti sima török papíroson, a Boér család fogarasi levelesládájából.)

XIV.

1670. aug. 21.–oct. 31.

Tárgyalások török hatóságokkal.

a)

1670. augusztus 21.

A váradi pasa levele a fejedelemhez határszéli villongások ügyében.

Mi az hatalmas és győzhetetlen török császár vég Várad várának és ahoz való végházainak azokban levő főgondviselője az tekintetes és nagos Huszszain passa.

Tekintetes és ngos Apafi Mihály Erdély ország fejedelme, nekem szomszéd jóakarom. Isten Kdt minden jókkal megáldja, kivánom. Ez alkalmatossággal kelleték Kdt embereimmel s levelemmel megtanálnom, hogy ez elmúlt napok-

ban esék értésemre, hogy Keresdfő nevű falú az elmúlt esztendőtől fogván elpusztúlt, a melyre nézve küldöttem három emberemet az végre, hogy egy falubeli embert hozzanak hozzám, hogy lássam, hatalmas császárnak faluja mi miá pusztúl, az kéncstartó-é az oka, vagy más? Az az három ember el is menvén, egy embert a faluból magokkal elhozván, nem tudom mi oktúl viseltetvén, a sebesváriak utánok ütvén, az ketteit az törököknek elvitték s négy lovakat, sem az én levelemet nem nézték, sem hogy igaz járatbeli emberek, azzal nem gondoltak, hanem gonosz szándékokat elkövették. Azért jóakaró szomszédom, Keresdfő hatalmas császár regestrumában fel van irva Váradhoz, az mi birodalmunkban vagyon, az én levelemmel járó igaz úti embereket elfogatni s levágatni, az elmém ezt nem éri fel. Ha zászlót küldök, elében jűnek, ha levelem küldöm, azt fülökben sem veszik, császár adóját nem hozzák, nem hódolnak uroknak, az mely dolgok mind Kgdtül vannak, úgy hiszem, Azért is akarom értésére adnom, az Kgd parancsolatjából vagyon-é s hirével Kgdnek, adja értésemre, hogy ahozképest én is rendeljem dolgaimat, mert az elveszett hitetlen dolog, a mit követni kezdettek az erdélyiek. Azért Kgd parancsolja meg a Sebesváriaknak, az törököket bocsássák el, az lovakat és fegyvereket megadják, ha az jó szomszédságot akarják, mert másképen mind az szomszédság felbomol s mind penig más dolog is következik belőle. Az iszpahiak, zaim uramék, agák mind készen vannak, várják csak az Kgd válaszát. Hatalmas császár kapujára akarnak menni, panaszt akarván mind Kgdre s mind az erdélyiekre tenni, hogy három négy esztendőtől fogván az hódolástúl, adózástúl az váradi szomszédságban levő falukat elfogta, sem az adózásra, sem iszpahiáknak, sem hatalmas császár várai építésére nem jőnek, az melyet magam is szemmel látok, de azelőtt nem hittem. Ehez képest éntőllem azért kérnek az kadiaktúl végezést, az melyre mind a tömösvári s vedányi s az lippai zaim urak bizonyságot tesznek, az kik Váradon jelen vannak, hogy vár építésére Hunyad, Belső Szolnok, Doboka vármegyére zsendelt rendeltek az hatalmas császár vára építésére, ide egy sendelyt nem hoznak, egy jobbágy az építéshez nem jő, így császár adójára nem jő, úgy elfogták az jobbágyságot. Ha zászlót küldök, hatalmas császár zászlójára ellenségképen jűnek, ha kevés embert küldök, levágják, meglopják. Ilyen hűséggel van Erdély hatalmas császárunkhoz. Az végbeli tisztek penig, somlyai perceptor Sas Mátyás, az kapitánnal együtt hódoltató mind egész Gyuláig, Szolnokig hatalmas császár adófizető szegény jobbágyit, az mint most

is hozák egy leveleket, a melyet írnak pecsétek alatt az falukra, hatalmas fővezér falujára Komádira, Vekerdre, Sákára, Sadánra, Vadászra, Apátira, Szent-Andrásra, Harsányra, Váncsodra, Mező-Zandra, Sasra, Kérczre, Holcsra, Szalontára, Kis-Üregre, Tarniara, Szent Mártonra, Gyenesre, Vásárhelyre, Ugrára, Szent Jánosra erős fenyegetés alatt, hogy búzát, pénzt vigyenek. Azért jóakaró szomszédom, mindezeket hatalmas császár füleiben akarván ejteni az váradi urak, én nem akarnám, az én időmben valami oly dolog következnék sem az országra, sem Kgdk maga személyében; azért orvosolja meg, hogy sem hatalmas császárunk, sem az vezér fülét ne terheljék s búsitsák, csinálja le; Kgd válaszát melyekrúl elvárom. 21. Augusti 1670.

(Egykorú másolat. Gróf Teleki család mvhelyi ltárából.)

b)

1670. oct. 31.

Ujabb levél ugyanattól hasonló ügyben.

Mi az hatalmas és győzhetetlen török császár vég Várad várának, az ahoz való végházainak s azokban lévő hadainak főgondjaviselője, az tek. és ngos Huszain pasa.

Hozzám illendő szomszédságos szolgálatomat ajánlom Kgldnek, istentűl kévánok szerencsés hosszú életet Kgldnek jóakaróival együtt.

Az Kgld levelét jámbor szolgája meghozá, irását megértettem. Jó akaró szomszédom, miulta én Váradon vagyok, s hatalmas császár képét itt viselem, azultátul fogva az erdélyiek közűl csak az legkisebbiknek is az váradi vitézek miatt orra is meg nem véresedett, sőt nemhogy az Kgld levelével járó embernek valami bántása lenne az itt valóktól, de csak egy kapétánnak az levele van is valami katonáknál, mégis fejek nincsen bántani, nem hogy az Kgld levelével járó katonát vagy szolgáját bántanák, az mint az elmult napokban is nyilván való tolval, az kit mind az egész világ tud, Jakso Dénes mintegy ötven lúval mind itt Bihar vármegyében járt az szomlai kapitán levelével, azt jól tudták az itt való vitézek is, hogy az szentjóbiakat is az vágta le, mégis hogy erdélinek mondta magát, senki sem bántotta. Azért jó akaró szomszédom, hlmas császárunk hivének tartjuk, számláljuk Kgldet is, mint szintén magunkat, s ugy is tartjuk, hogy ellenségének ellensége s barát-

jának barátja, azért az ki Várad alá jün, itt az Keres mellett szintén az estrázsa alatt nappol az füvezér várasából Püspökiből két embert fogtak, fosztogattak. Biharon innét az hágón négy lovat elvontak; hirmondók jüvén, az vitézek utána kimentek, négy katonát levágtak, elérvén őket. Azért az ki ilyen dolgot cselekeszik, ha az erdéli ember, hogy férhet össze az hűséggel? az Kgld hatalmas császárhoz való hűsége evel összefér-e? Mi ezt nem remínlenők, hogy Kgld ez féléknek pártartója volna, azért mi bizonyoson egyéb katonáknak levágásában hirünk nincsen, úgy higyje Kgld. Ezzel kévánom, ez levelem Kgldet egészségben találja, Datum ex Várad die ultima Octobris, anno 1770.

Kivül: Az tek. és ngos Apafi Mihálynak, Erdély országának fejedelmének, Magyarország egy részének urának, székelyeknek ispánjának, nekem szomszéd jóakarómnak adassék.

(Eredeti nemzeti muzeum Tunyogi-gyűjtemény.)

XV.

1670. nov. 1.

Meghivó a decemb. 1-ei országgyülésre.

a)

Rácz István meghivója.

Michael Apafi dei gratia princeps Transsylvaniae, partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes.

Generose fidelis nobis dilecte; salutem et gratiam nram. Noha az eddig bevött közönséges szokástól láttatik külömbözni, hogy az nemes országnak közönséges gyüléseit az ő szokott idejénél elébb celebráljuk, de mivel ez világi minden dolgok az üdőnek alkalmatosságihoz képest szoktanak szabattatni: szükségesképpen nekünk is arra kellett lépnünk, ez jelen való esztendőben 1. Decembris fejérvári városunkban celebráltatni, indittatván bennünket ilyen kénszerittő októl. Tudhatja Kgltk közönségesen, az mely súlyos adót aranyúl, tallérúl az fényes portára az nemes ország esztendőnként kénszerittetik beadni, mely nagy bajjal szerezhetők most is öszve jó pénzül. Igen szükségesnek látjuk, hogy az jövendő esztendőben hasonló annyi, annál is nagyobb akadály ne következzék az ország adójának megszerzésében, nyuljunk idején Kglkel együtt annak felvetéséhez, felszedésében is ne az eddig való módot, és praefigált napokot köves-

sük, hanem Istent segétségűl hiván, Kgkel együtt az adónak mind feszedésiben, s mind jó pénzzé tételiben keressünk oly utakot fel, hogy fogyatkozása miatt valami akadály ne kövesse az hazát. Minek okáért Kgdk kglsen és serio parancsoljuk, az praefigált napra és helyen személye szerént jelen lenni el ne mulassa, végezhessünk mind az feljebb való adóról, s mind penig ez hazának dolgairól; ezen gyűlésen elővétetnek az olyan perek, melyek gyűlés alatt szoktanak agitáltatni, ha kiknek olyan dolgok van, legyen jó apparatussal. Secus sub poena in articulis et decreto expressa minime facturus. Datum in civitate nostra Alba Julia 1. Novembr. 1670.

M. Apafi m. p.

Külczím: Generoso Stephano Rácz de Galgo, fideli nobis dilecto.

(B. Orbán Balázs gyűjteményéből.)

b)

1670. nov. 1.

Regalis.

Generose fidelis etc.

Noha tudjuk szokás kivűl való dolognak látszik némelyek előtt, hogy az nemes országnak ez jelen való esztendőben akarunk közönséges gyűlést celebráltatni, melynek az bevett opinio szerént az jövő esztendőben kelletnék meglenni, de mivel nyilván vagyon mindeneknél, az ország adaját mely rettenetes nagy bajjal szerezhetők és tehetők jó pénzzé az jelen való esztendőben, tartván attól, ha az eddig bevett szokás szerint való időben leszen az ország gyűlése, és consequenter az adó felszedésének és administrálásának napján minden rendek fogyatkozott állapottal levén, az adó ideje korán nem administrálódik, mely miatt, (kit Isten tartóztasson) közönséges veszedelem követné Kglteket,; akarván azért azt az nagy akadályt megelőzni, becsületes tanács úr hiveink tetszése is ez levén, rendeltük az ország közönséges gyűlését ez jelen való 1670. esztendőben 1. Decembris fejérvári városunkban lenni. Minek okáért parancsoljuk Kgldk kegyelmesen, az prefigált napon és helyen jelen lenni el ne mulassa, hogy mind az adó, s mind egyéb ez haza megmaradására néző dolgok felől az Kgld jelenlétében az statusokkal ő kglmekkel együtt concludálhassunk illendőképen. Az minemű perek gyűlések alatt agitáltatni szoktak,

az olyanok is elé fognak kelni. Secus sub poena in decreto et articulis expressa minime facturus, gratiose propensi manemus. Datum etc.

Az vármegyéknek és székeknek ugy kell írni, hogy bocsássák bizonyos atyjokfiait.

Az tiszteknek mind ad primum Decembris kell jönni.

(Erdélyi Múzeum Egylet levéltára. Gál László: Cartophilacium. Tom. XVII.)

XVI.

1670. nov. 2—dec. 8.

A zsidósok megidéztetése s a per megkezdése.

Michael Apafi, dei gratia princeps Transilvaniae, partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes, fidelibus nostris, egregiis et nobilibus, videlicet Nicolao Pókai, Paulo Nagy, Petro Isak, Valentino Arkosi, Michaeli Csengeri, Joanni Murvai, Francisco Tseh-Újvari, Michaeli Szántó, Barrabae Pelsőczi, Stephano Szikra, et Thomae Szentiváni tabulae nostrae iudiciariae scribis et iuratis notariis de curia nostra per nos ad id specialiter exmissis, item viceiudicibus regiis, caeterisque iuratis assessoribus et notariis sedis siculicalis Udvarhely, nobis dilectis salutem et gratiam nostram. Exponitur nobis in persona generosi Samuelis Szentivani de Szepsi-Szent-Iván, causarum nostrarum fiscalium in Transilvania directoris nostri: Qualiter universi status et ordines trium nationum regni Transilvaniae et partium Hungariae eidem annexarum tempore praedecessorum nostrorum principum exercitium Judaicae professionis, extra quatuor ab olim receptas et admissas religiones in priori approbata constitutione prohibuissent et interdixissent sub poena in eadem approbata constitutione declarata. Nihilominus tamen nobilis, agilis Paulus Danka pedes pixidarius, Anna Rácz consors eiusdem, Anna Könyves, nobilis, agilis Stephani Mátéffi alias Alsó consors, ut et ipse praefatus Stephanus Mátéffi alias Alsó, nobilis, agilis Michael Koncz, Petrus literatus, Paulus Koncz, Thomas Sipos, Joannes Literatus, agiles pedites pixidarii de Kis Sólymos, posthabitis et contemptis regni constitutionibus publicis publice damnatam Judaicam professionem exercuissent, ac etiam nunc exercerent in contemptum et vilipendium publicarum regni constitutionum manifestum, poenam in praescripta regni constitutione incurrere non reformidantes. Unde vellet idem director noster

praefatos omnes, suprascriptosque et nominatos homines iudaisantes ob exercitium damnatae haeresis professionis, utpote iudaicae ac aliorum certorum negotiorum coram latius declarandorum iuxta brevem iudiciarium processum, in huiusmodi causis observari solitum, ad octavum diem in curiam nostram, nostram videlicet in praesentiam in causam convenire et ex parte eorum a nobis iudicium et iustitiam habere iure regni requirente. Proinde vobis harum serie committimus et mandamus firmiter, ut acceptis praesentibus statim vos simul vel duo vestrum, sub oneribus alias in talibus observare solitis, erga praefatos suprascriptosque et nominatos homines Judaisantes cum praesentibus accedentes, qui si personaliter reperiri poterint, eosdem ibidem personaliter, alioquin de domibus habitationum, sive solitis eorum residentiis, vel de bonis, iuribusque suis possessionariis, unde videlicet praesens haec ammonitio vestra ad scitum eorum commode devenire poterit, ammoneatis eosdem ibidem dicatisque et committatis eisdem verbo nostro principali, ut ipsi octavo die a die huiusmodi ammonitionis vestrae..... ex hinc fiendae, computando personaliter et non per procuratores seu legatos, coram nobis (in) curia nostra, nostra scilicet in praesentia iuxta brevem judiciarium processum ad praemissam dicti directoris nostri actionem et acquisitionem de iure responsuri ac exinde a nobis iudicium et iustitiam recepturi comparere modis omnibus debeant et teneantur, certificantes nihilominus eosdem ibidem, quod sive ipsi termino in praescripto modo praedeclarato coram nobis compareant, sive non, nos tamen partis ad comparentis instantiam id faciemus in praemissis, quod iuris erit ordo. Et post haec vos seriem huiusmodi ammonitionis, evocationis et certificationis vestrae, uti per vos fuit expedita et peracta, nobis suo modo terminum ad praedictum fide vestra mediante referre vel rescribere modis omnibus debeatis et teneamini. Secus non facturi. Praesentibus perlectis exhibenti restitutis. Datum in possessione Kelemen-Telke, die secunda mensis Novembris, anno domini millesimo sexcentesimo, septuagesimo etc.

Lecta et correcta
in vocibus
Stephano Szikra et Thoma Sipos.

Kivül: 1676. die 8. Decembris: Levata est a generoso Samuele Szent-Ivani de Sepsi Szent Iván causarum fiscalium suae celsitudinis in Transilvania directore Gregorius Galfalvi. Pro I. introscriptis, pro I. praesentibus, procurator Stephanus

Biró, petit par, in quibus paria non habuit et solvit in verbo. Cupit inctos poena articulari convinci. (Actor) reliqua ducit ad hospitium magistri prothonotarii.

(Eredeti, patens alakban orsz. levt. Gyulafehérvári oszt. miscellaneorum cista 2., fasc. 6. No 11.

XVII.

1670. dec. 1—19.

A fehérvári országgyülés törvényei és irományai.

a)

1670. december 18.

A cath. status folyamodása.

A catholicus statusok alázatos supplicatiója az mi kglmes urunkhoz ő ngához.

Noha egynéhány úttal búsitottuk ennek előtte is Ngodat kglmes urunk fogyatkozásunkról, melyet szenvedünk lelkünkben, midőn szép gyülekezetünknek templomunk nincsen, az hol istenünket szolgálhatnók. De hát megyünk? mert egy urunk és egy hazánk vagyon, azon kivűl isten után máshoz nem folyamodhatunk. Kérjük azért igen alázatosan Ngodat, Ngoddal együtt egész hazánkat, sokszor megemlitett szükségünknek legyen kegyes megorvoslója, és Kolosváratt rendeljen bár csak egy templomocskának való helt (ha az puszta templumot nekünk nem adja) kiben épitvén egy templumocskát, szolgálhassuk istenünket, Ngodért istenimádók lehetünk.

Kire vezérelje az isten Ngodnak szivét, hazánkkal együtt.

Kivül: Bizonyos dolgok felől izentünk vala az minap az patereknek ő kglknek. Kolosvárról való reportatiót megvárunk, annak utánna tehetünk választ ő kglknek. Ex consilio. Albae, 18. Decembris, 1670.

Status catholicus petit sibi Claudiopoli locum designari vel pro unico templo.

(Országos levéltár. Erdélyi kincstári osztály. XXII. Fasc. 13. G.)

b)

1670. dec. 19.

Theököly Imre folyamodása az arra adott válaszszal.

Gróf Tökölyi Imrének Ngtokhoz. Kgtekhez alázatos istantiája.

Tekintetes nemes ország!

Hogy isten Ngtokot Kgteket szép lakta földiben egyenegyen eddig nemcsak szép csendességben és kivánatos békeségben megtartotta, de ez mostani generalis országgyülésére jó egészségben öszve is gyűjtötte, azt tiszta szivből erőlem, kivánván, hogy isten Ngtokat, Kgteket maga szent lelke által az haza hasznára minden jóra vezérelje és segétse.

Édes egy testvér atyámfiaival együtt nekem mennyi és minémő injuriáim s sok kárvallásim legyenek Huszt és Vajda-Hunyad várakban, Ngtoknál, Kgteknél tudom egész országúl jól constál, mivel taval is római császár ő fge, judex curiae uram és az nemes 13 vármegyék mellettem való interpositiójok mellett arrúl az nemes ország előtt alázatosan instálni el nem mulattam, de még eddig is mindazokban semmi könnyebbséget nem nyerhettem, sőt naponkint ujúló kárvallásokat és bőcsöletem sérelmével való alkalmatosságokot azolta is viselnem kintelenéttettem. Huszt várának elfoglalásával nemcsak az praesidiummal aggraváltatom, de azon jószágnak mindenképpen való dispositiójától is elrekesztettem, interdicálva lévén az tiszteknek, hogy az jövedelmet nem én és testvér atyámfiai kezekhez, de az ott való kapitány nemzetes Katona Mihály uram kezéhez szolgáltassák, mely dolog egészen ellenkezvén az néhai fgs Bethlen Gábor erdélyi fejedelem néhai idősbik iktari gróf Bethlen István uramnak Huszt várárúl adott privilegiumával, mely privilegiumot az mi mostani kgls urunk is Huszt várának directióját az nemes máramarosi főispánságnak tisztivel együtt nekem való megadásával kgs új donatiója által confirmált s bőcsöletes úr hivei által azon hivatalomban két izben is installáltatni méltóztatott, melyben ha ő nga megtartani nem kivánt volna, kétség nélkűl újonnan azt nékem nem is conferálta volna, de mégis azok ellen minden ok nélkűl olyanképen károsíttatom.

Hunyad várából is jó és örökes igazságom ellen az Zólyomi uram vítkeért (kiért én bünhedni édes egy testvér atyámfiaival együtt talám nem tartoznám) egészen excludáltatám, fiscalis director uram azt egészen a fiscus számára foglalván el, az engem és egy testvér atyámfiait illető részt is

kezéhez vette, meg nem elégedvén három egész esztendőktül fogvást való abbéli nagy kárommal, noha ha Zólyomi uramnak csak successiójához is nyúlhatott a fiscus szabadon és méltán restituáltathatott volna az én részemre is, mely ily injuriákot én az Ngtok Kgtek istenes és jó lelkiismereti szerint való eligazításáig kész voltam s vagyok is békességes tűrással szenvednem. Annak okáért Ngtokat, Kgteket egész országúl s három nemzetűl alázatosan kérem (ha az én gyenge kisded személyem meg nem érdemelné is, ottan megtekintvén legelsőbben is az istent, az közönséges igazságot és az nemesi szabadságot, az melylyel mindnyájunknak egyenlőképpen élnünk kell, hasonlóképpen az én édes anyám után két mélts. familiákbúl u. m. Iktari Bethlen és Ráthoti Gyulaffy ágakbúl álló édes eleimnek ez haza szolgálatjában eleitűl fogvást végig való dícséretes jól viselt dolgokat, és hasznos szolgálatjokot, kiknek én is, az mennyire isten segít és érkezhetem, nyomdokok követője lenni kívánok): tekintsen injuriáimban és szakaszsza nagy és fényes igazságim szerint jó vígét rígtűl fogvást való méltó panaszolkodásimnak, hadd inkább dicsekedjem az egész keresztyén világ előtt az Ngtok Kgtek jó akaratjával s az igazságnak kiszolgáltatásával, mintsem arrúl tovább is panaszolkodni kinszeréttessem. Kiért az fgs isten is Ngtokat, Kgteket megáldja s én is mind igaz hazafia teljes tehetségem szerint híven és igazán az hazának s annak mélts. fejedelmének alázatosan szolgálni igyekezem, kívánván istentűl Ngtoknak Kgteknek szerencsés és békességes-megmaradást.

Na. K. K. V. V.

Kívül: Ne gondolkozzék Kgtek, mert Kgtek kárát nem kévánjuk, sőt a dolgot rendes igazításban vétetjük, hirtelen ugyan nem lehet, de nem is késünk vele.

Albae 19. Decembris A. 1670.

Alább kívül ugyanazon kézzel mint a fentebbi: Ne gondolkozzék Kgd, mert az mihez közi vagyon, el nem veszti.

Albae 10. Decembris A. 1670.

(Eredetije a mvhelyi gróf Teleki-lvtban No 3817.)

c)

1670. decz. 1—19.

A fejérvári országgyűlés törvényei.

Nos Michael Apafi dei gratia princeps Transylvaniae, partium regni Hungariae dominus, et Siculorum comes, etc.

Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis: quod spectabiles, magnifici, generosi egregii et nobiles, caeterique universi status et ordines trium nationum regni nostri Transylvaniae, et partium Hungariae eidem annexarum in generalibus eorum comitiis ad diem 1. mensis Decembris anno domini 1670. in civitatem nostram Albam Juliam ex edicto nostro celebratis congregati, exhibuerunt nobis et praesentaverunt quosdam infrascriptos articulos, in eodem conventu communibus eorundem votis et suffragiis, parique et unanimi consensu conclusos. Supplicantes nobis humilime, ut nos omnes et singulos eos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta ratos, gratos, et accepta habentes, nostrumque consensum illis praebentes, authoritate nostra principali acceptare, approbare, ratificare, et confirmare, atque tam nos ipsi observare, quam per alios omnes, quorum interest, observari facere dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor talis est:

Articuli dominorum magnatum et nobilium trium nationum regni Transylvaniae et partium Hungariae eidem annexarum in generalibus eorum comitiis ad diem primum mensis Decembris anni millesimi sexcentesimi septuagesimi in civitatem nostram Albam Juliam ex edicto celsitudinis principalis indictis celebratis conclusi.

Articulus I.

Az mely határt Oláh-Ujfalutul az Olt rize elszakasztott, azon helybéli ususra káptalanok bocsáttatnak ki.

Az Nagyságod kegyelmes resolutióját fejérvármegyebéli oláh-ujfalvi patronusnak instantiájára egy darab határoknak, melyet az Olt vize Fogaras földén alsóutczai határhoz szakasztott, hogy Nagyságod káptalanokat küld ki inquisitióra, hogy ab antiquo micsoda usus volt aféle határoknak árviztül való elszakasztásárúl, melyet reportálván, annakutánna Nagyságod kegyelmességét ígirvén: alázatosan megszolgáljuk Nagyságodnak.

Articulus II.

Az hús mindenütt az országban egy pénzen árultassék; Vinczen, Borberekben is vásárok napján külsö mészárosok is szabadosan árulhatnak.

Mivel az hazában most a marha igen megolcsódott, végeztük, hogy az országban mindenütt a húsnak fontját

egy pénzen adják. Borberekben s Vinczen is vásárok napján, mint más helyeken, ott is szabadosan árulhassanak a külső mészárosok.

Articulus III.

Alvincz s Borberek közt való hídnak csinálásáról.

Az Alvincz s Borberek közt levő nagy hídnak megcsinálásában ugyanazon borbereki s alvinczi jobbágyok is mindenkor segítséggel legyenek, s egyenlőképen csinálják az ott való nemességgel együtt az régi usus szerént.

Articulus IV.

Oculatorok rendeltetnek Alvinczhez az hajósoknak impedimentomának megorvoslására.

Értjük ezt is kegyelmes urunk, hogy az mely patak az alvinczi vár felől jő alá, a szoritaná az németekre a Marost, s az is akadályoztatná az alá- s feljáró hajósokat. Kihezképest hogy oculatorokat rendeljenek fejérvármegyebéli főtiszt atyánkfiai, a kik ad faciem loci menvén, ha szükségesnek látják, rendeljenek ösvényt az új keresztyéneknek épülete felől, a melyen a sós hajókkal járók járhassanak, és oltalmazhassák kártúl hajójokat, végeztük.

Articulus V.

Felesége jószágában lakó, potentiát patráló residentiátlan nemes ember ellen.

Az felesége jószágában lakó residentiátlan nemes ember, ha mi potentiákat patrál, bizakodván abban hogy ha szintén törvény szerént convincáltatik is, nincs mit amittalni, mivel maga cselekedetiért felesége jószágát nem amittálhatja, a pörnek kezdetekor kérdettessék meg a felesége, ha felel-é vagy nem felel az ura felől, ha felel, midőn az ura convincáltatik, az asszonynak úgy mint kezesnek jószágára kiterjed az executio; ha nem felel, tehát az residentiátlan potentiáriust kössék nyakon, s amíg elégséges kezest nem állít, a dolognak mivoltához képest tartsák kötve, míg vége szakad a pörnek, a kinek ez hazában elégséges residentiája nincsen.

Articulus VI.

Abrukbányára és vidékére transfugiált jobbágyok kiadattatásáról.

Kegyelmes urunk, hogy Nagyságod Abrukbányára és vidékére, úgymint Kympenyre transfugiált szegénységinknek

az elébbeni articulusok continentiája szerént való kiadattatásokat kegyelmesen igéri, alázatosan megszolgáljuk Nagyságodnak.

Articulus VII.

Váradi Sigmond posteritási embereivel együtt, Dévánál az hajórév taxájától immuniáltatnak.

Hunyadvármegyében lakó Váradi Sigmond atyánkfiától és posteritásitól, a kinek egy szél nemes földén Dévánál a Maroson általjáró hajó révre ország útját kelletett csinálni, ne vegyenek vámot se magoktúl, se embereitől successivis semper temporibus.

Articulus VIII.

Hunyadvármegyében praesidium számára felvettetett adóval tolvajok kergetésére praesidium mint tartassék.

Noha hunyadvármegyebéli szegénység is a praesidium számára contribuált, mindazáltal gyakorta mégis az ott való nemességnek a tolvajok kergetésekre kítelen insurgálniok kellett; végeztük azért Nagyságod annuentiájából közönségesen, hogy az praesidium számára felvettetett adó fordíttassék arra, hogy a tolvajok kergetésére ő kegyelmek között tartassék bizonyos praesidium, ne terheltessenek ottan-ottan szokott insurrectióval.

Articulus IX.

Lovakat elidegenítő postáik ellen.

Máramarosi atyánkfiai jelentvén, hogy a posták miatt sok injuriáltatásokat szenvednek, mivel lovakat némelyeknek elvonván, kit fizetésért adnak vissza, kit örökké odavesztnek. Ha erdélyi residentiatus nemes emberek cselekedtenek aféle excessusokat és ennekutánna is cselekednének, certificatione mediante procedáljanak ellenek; ha penig residentiátlan emberek cselekedték, vagy cselekednének, nyakon köttessenek; Nagyságod igiretit penig arrúl, hogy ha Nagyságod szolgái közűl eddig afélét cselekedett valamelyik, s azon atyánkfiai megbizonyíthatják, contentatiót tétetni igér Nagyságod, alázatosan megszolgáljuk Nagyságodnak mint kegyelmes urunknak.

Articulus X.

Császár földérül általjáró marhalopók felől.

Közép-Szolnok vármegyebéli atyánkfiai panaszolkodásából értjük, hogy az császár ő felsége birodalmából a lopók

általjárnak marhát lopni, melyeket kalácspénzen adnak vissza az ott való szegénységeknek, kiknek kergetésére és megfogatásokra nem szabados általmenniek. Ez aránt is az Nagyságod kegyelmes resolutióját, hogy elsőbben mind az vármegyéknek s mind az generalisnak iratni méltóztatik azon dologrúl; s ha meg nem orvosolják, azután a ki kaphatja azon latrokat s jobbágyokat, megfoghassa és szabadosan büntethesse; válasza lévén penig tőlök Nagyságodnak, tudósítja is a tiszteket, mihez alkalmaztassák magokat: Nagyságodnak alázatosan megszolgáljuk.

Articulus XI.

Dévai jószágból nobilitáltatott puskások mint adózzanak.

Hunyadvármegyében a dévai jószágból a mely huszonhárom puskások notabilitáltattak, hogy kapuszám közé contribuáljanak nem capitatim, közönségesen végeztük.

Articulus XII.

Az só vágattassék a régi quantitásban.

Krasznavármegyebéli nemes atyánkfiai panaszolkodásából értjük, hogy az kamara ispánok és máglások nem a régi quantitásban szabatják és vágatják a kűsót. Kihez képest végeztük, az minémű quantitasban vágatták régen, ennekutánna is vágassák olyanban inspector atyánkfiai sub poena articulorum per officiales istius comitatus exequenda. Melyet is tartozzék azon vármegye tiszte partis ad querulante *(így)* instantiam exequálni azon inspectoron, comperta rei veritate, nem használván in hoc casu, ha szintén valami commissiót extrahálna is maga mellett.

Articulus XIII.

A tobák megtilalmaztatásáról és a ki béhozná, annak büntetéséről.

A tobáknak alkalmatosságával minémű romlás követte némely atyánkfiait, nyilván vagyon, másképen is sok pénzét emésztvén meg ez hazának az ilyennel kereskedők; hogy azért ennekutánna senkinek is afélét ez hazában béhozni szabados ne legyen, sőt a kinek de praesenti vagyon, post exspirationem praesentis dietae csak tizenötöd nap alatt árulhassa; poenája penig a ki béhozza, a légyen, hogy mind harminczadokon, vámokon, városokon, falukon, minden egyéb nála lévő javai-

val elvétessék azon helybéli tisztek által; faluban penig a falusbiró is elvehesse; jószágos úr s nemes ember penig ha él véle, 50 for: egyházhelyi nemes ember 12 forint: paraszt ember 6 forint poenája; melyeket a tisztek sub poena articulari tartozzanak exequálni, comperta tamen rei veritate. Az paraszt ember penig ha a dominus terrestris elébbeni, a büntesse meg, ha penig a tiszt. ugyan a tiszt büntesse meg, ideértvén papokat, deákokat és indifferenter mindennémű rendeket.

Articulus XIV.

Héjasfalvi és sárdi malmok oculálására commissariusok rendeltetnek.

Udvarhelyszéki atyánkfiai instantiájokra az héjasfalvi és sárdi malmok gátjainak oculálására commissiariusoknak rendeltettek az vármegyékről Bethlen Gergely és Bodonyi György, székelységről Bethlen Miklós, Sárosi György, Segesvárról két becsületes atyánkfiai, kik is az ott levő helynek szinire kimenvén, az egész vidékbéli embereket hivassák oda, azoknak hit szerént való vallásokból menjenek végére, mind az malmok régiségének, mind peniglen annak, az országútját melyik malom csinálása tette akadályossá; a melyik malom oka a kárnak, bontassék el ugyanazon commissiarius atyánkfiai jelenlétekben.

Articulus XV.

Városokon vásároknak idején szabados vételt impediálók ellen való executiónak módjáról.

A városokon való vásárokról a compilata constitutióban part. 5. edict. 14. világos írás extál; melynek executiója ez szerént legyen. Ha azon articulusban specificált mód szerént való vételt valaki impediálná akármi szin alatt, az megbántódott fél annak a helynek tisztit tanálja meg, és ha panaszának igazságát megbizonyíthatja, tartozzék mindjárt az articularis poenát exequálni annak a helynek tiszte az articulus ellen cselekedő emberen, melynek két része legyen a panaszló félé, harmadrésze az executoroké. Hogyha peniglen az olyan helyeknek tisztviselői a feljebb megirt poenát exequálni nem akarnák, tanálja meg a fiscalis directort a megbántódott fél, a ki tartozzék sub amissione honoris azt a poenát az olyan contumax tiszteken exequalni; a feljebb megírt mód szerént az exequált poenának harmada legyen övé.

Articulus XVI.

Székelységben partialis insurrectiónak idején zászlók alól való irogatás ne legyen.

Kegyelmes urunk, az Nagyságod kegyelmes annuentiájából székely atyánkfiai instantiájokra végeztük, ha mikor Nagyságodnak olyan parancsolatja menne ki, hogy partialis insurrectiónak kellenék lenni, in eo casu a zászlók alól való irogatás ne légyen, hanem a mennyi számú vitézlő rendet parancsol Nagyságod, annyi számuan a magok zászlója alatt kiki tartozzék felűlni, a melyeket alkalmatosbnak itílnek akkori szolgálatra.

Articulus XVII.

Aranyosszéki és tordai atyánkfiai közt controversiában forgó erdők eligazítására commissariusok rendeltetnek.

Aranyosszéki és tordai atyánkfiai közt controversiában lévő erdőknek eligazítására commissariusoknak rendeltettek ki vármegyékről, Rédei Ferencz, Sárpataki Márton egyik itílő mester, székelységről Mikes Kelemen atyánkfiai, szászságról, kiket szebeni polgármester atyánkfia fog rendelni; kik is a környülálló vicinusokat evocáltatván, és per inquisitionem végére menvén, az mely erdőket eddig közűl bírtanak, ennekutánna is birattassék az szerént, és ha valamelyik fél nehezteli, az más félt kereshesse via juris; hogyha penig oly erdők felől vagyon fenn köztök a controversia, a melyet közűl eddig nem bírtanak, ezután is közűl ne birattassék, hanem azt is hasonlóképen a melyik fél akarja, suis modis kereshesse, letétetvén mindkét részről a fegyverkezés. A rabok penig utrinque minden elvett jovokkal, marhájokkal bocsáttassanak el; az mely marhák szőrin megvannak, szőrin bocsáttassanak el, ha kik penig nincsenek, az árát adják meg, kik penig az kezesség alatt vannak, absolváltassanak a kezesség alól, mindazáltal közűlek valamelyik fogságát és kárvallását keresni akarná, kereshesse suis modis.

Articulus XVIII.

Két pénzt letévén a biró előtt a praetendált adósságért, más azon helybéli embert senki sem arestálhat törvény előtt.

Kegyelmes urunk, végeztük ezt is közönségesen, ha ki törvény előtt, praetendálván adósságát, s legitime nem verificálván, mást arestál, ámbár két pénz letégyen is azon hely-

beli folnagynak, vagy birónak, a holott a praetendált adós lakik; de azután azon falunak vagy széknek embereit, vagy marháit meg ne tartóztathassa a praetendált adósságért, mert az nyilvánvaló arestum. Extálván azért világos articulus az arestumrúl [1]) a szerént procedálhassanak ellenek.

Articulus XIX.

Törcsvári harminczados Horváth András és öcscse ellen való inquisitióra commissariusok rendeltetnek.

Törcsvári harminczados Horváth András és egy Tamás nevű öcscse micsoda insolentiákat követtek légyen el mind benn Brassóban, mind penig künn az Bárczaságon, azoknak megtudására Nagyságod két commissariusi mellé, kiket Nagyságod fog delegálni, a nemes ország részérűl commissariusoknak rendeltük Nemes János és Dániel István atyánkfiait; kik is oda menvén, per inquisitionem menjenek vigére azon dolognak, és az jövendő országgyűlésére reportálják.

Articulus XX.

Partiumbúl bebujdosott szegény mesteremberek az magyar városakbeli czéhek közé mint recipiáltassanak.

Értjük azt is kegyelmes urunk, hogy az partiumbúl bébujdosott, hazájától és minden javaitúl megfosztatott atyánkfiai közűl sokan kulömb-külömbféle mesterségekkel élvén hazájokban czéhes helyekben, mostan is bészorulván, azon mesterségekkel akarván élni, és ez országban megtelepedni, illetlen fizetést akarnának rajtok venni sok helyekben, s úgy akarnák czéhekben béfogadni, melyhez képest azok miserabilis personák lévén, keresztyéni kötelességek szerént az magyar városbéli czéhek accommodálják illendőképen magokat szegényekhez; illendő fizetést denominálván nékik. Sőt az mennyivel tartoznának mások, kik ujonlag szoktak béállani az czéhekben, az ilyenektől ad summum csak annak tizedrészét vegyék s még abban is hogy legyenek kedvezéssel, méltó.

Articulus XXI.

Szász natión lévő atyánkfiai közt való gazdálkodásnak módjáról.

Vannak ilyen megbántódási is szász natión levő atyánkfiainak, hogy közöttök alá- s feljáró minden személyek

[1]) Lásd: Approbatae Constitutiones Part. III. Tit. X. Art. 1.

A M. KIR. ORSZ. LEVÉLTÁR KÖNYVTÁRA

már promiscue mind folnagyhoz szállván, nem csak illendőképen és mértékletesen, hanem rendkívűl gazdálkodtanak magoknak; mivel azért Istennek nagy látogatása volt ez esztendőben ez hazán, búza kevés termett, bor penig nagyobbára semmi, annyira, hogy nagyobb része a hazának a búzának szűk volta miatt zabbal kényszeríttetnek élni; kihez képest vígeztük, hogy szénánál egyébbel ne tartozzanak gazdálkodni semmivel is az jövő országgyűléséig; mindazáltal azon szász natión lévő atyánkfiai is szemek előtt viselvén a becsületnek reguláját, és külömbséget is tegyenek az emberek között, a mennyire derekas fogyatkozások nélkűl lehet; excipiálván az alól azokat, kik kegyelmes urunk az Nagyságod czímerével vagy egyébaránt expresse a Nagyságod dolgaiban fáradoznak, kiknek ételadással tartozzanak; de bort annak is ne adjanak, ha nem akarnak adni; pénzért mindazáltal illendő áron gazdálkodni tartozzanak.

Articulus XXII.

Hogy az sóval kereskedő szegénység ne károsíttassék meg, ha szintén mindenik kamaraispán vagy számtartó testimonialisát nem producalhatná is

Levén székely atyánkfiai közt lakó szegénységnek, kik az sóval való kereskedéssel kényszeríttetnek életeket táplálni, ilyen megbántódások, hogy sokak közűlök megkárosíttatnak városokon, sokadalmokon, nem producálhatván mindenik kamaraispán vagy számtartó testimonialisát; mivel sokak közűlök Udvarhely városában veszik a sót olyaktúl, a kiknél feles savokrúl vagyon ugyan közönséges czédulájok, de az czédulát nem adhatja mindenik vivőnek, a kik kevés számú sót vesznek tőlök; azonban az arra való inspector városokon sokadalmokban megkárosítja őket. Kegyelmes urunk, hogy Nagyságod arra igéri magát, parancsol felőle, hogy az ilyen szegény embereket meg ne károsítsák. Nagyságodnak alázatosan megszolgáljuk.

Articulus XXIII.

Residentiátlan nemes ember más jobbágyát meg ne foghassa.

Hallatnak és vannak olyan dolgok is, hogy némely atyánkfiainak saját jobbágyokat más residentiátlan nemes emberek propria authoritate (arról való processusokat posthabealván) megfogták, praetendálván hozzájok és ma is fogva tartják. Végeztük azért ha residentiátlan nemes emberek

cselekedtenek, vagy cselekednének ilyen latorságot, annak az vármegyének vagy széknek tisztei által köttessék nyakon, és avagy fogságban tartassanak, avagy elegendő kezesség alatt bocsáttassanak el, mint az dolognak mivolta kívánja, s igazodjék el törvény szerént dolgok. Az kiknek penig jobbágyok most is fogva vannak, de facto bocsáttassanak el.

Articulus XXIV.

Székely atyánkfiai közé commissariusok rendeltetnek bántódásoknak megorvoslására. Gyakor és székek határán kívül való mustrák interdicáltatnak. Székelységen az vitézlő rend hámorosok és őrállók közül visszabocsáttassanak.

Székely atyánkfiainak lévén ilyen bántódási, hogy az nemesi rend particularis insurrectiókor ennekelőtte való üdőkben székekben fel nem ült; de némely helyeken nem kicsiny megbántódásokat érezvén, egyszersmind privilegiumok ellen is tapasztalván lenni, arra erőltetnének: hogy azért Nagyságod azon dolognak megvizsgálására, ha az tisztek ellen való panasz méltó-e avagy nem, és megorvoslására is commissariusúl rendelte becsületes tanácsúr hiveit, Béldy Pál, Haller Pál és Nagy Tamás atyánkfiait, Nagyságodnak alázatosan megszolgáljuk.

Gyakor mustrákkal penig azon székely atyánkfiai ne terheltessenek, és az székeknek határán kivűl mustrára menni ne tartozzanak, hanemha az Nagyságod parancsolatjára.

Ugyan székely atyánkfiai régi szabadságoknak esmérvén lenni, hogy mikor vitézlő rend megfogyatkozott, s lovak nem volt az gyalog lófőek között szolgáltak, és üdővel megépülvén, viszont szabadságokban állott helyekben állások. Nemesi székekben penig, nevezet szerént Csikban, az hámorosok és őrállók közé állván, ha mikor zászló alá vissza akarnának menni, az hámoros tiszt és az harminczados nem engedik. Azért bocsáttassanak vissza, és az zászló alá vétessenek bé az olyanok is.

Articulus XXV.

Hogy az kik moldovaiaktúl megbántattanak, azokrúl inquiráljanak az tisztek, s reportálják is.

Kegyelmes urunk, hogy Nagyságod kegyelmesen arra ígíri magát, az mely vármegyék, és mind szász s mind székely székek határosok Moldovával, azoknak tisztjei inquiráltatván ab anno 1657., mennyi károkat tettenek nékiek az

moldovaiak, és arról való relatoriákat reportálván Nagyságod kezében, az moldovai vajdát méltóztatik megtalálni felőle, Nagyságodnak alázatosan megszolgáljuk.

Articulus XXVI.

Hogy az póstálkodók folnagy és tiszt hírek nélkül ménesekből magok akaratjok szerént postalovakat ne foghassanak.

Az postálkodókrúl sok rendbéli articulusi extálván az nemes országnak, mégis ezzel némely postálkodók nem gondolván, magok authoritásokból folnagy és egyéb tisztek hírek nélkűl kinn az faluknak ménesekre rohanván, magok válogatnak magoknak lovakat, valamennyit akarnak, és azokat az szegény embernek híre nélkül, (kik sokszor azt itílik, tőlük gonoszúl vesztek volna el) oda hordozván, mig szintén kedvek tartja, vagy úgy eljárják, hogy semmirekellőkké teszik, vagy örökösen elvesztik, vagy végezetre ha megszeretik, magoknak eltartják. Hogy azért ennekutánna a ki postán jár, kérjen a folnagytúl vagy más egyéb tisztektől, a kiktől illik, postalovat, magok penig az postálkodók lovakat fogni sub poena articulari ne merészeljenek, concludáltuk.

Articulus XXVII.

Ugyan az postálkodók felől, akik malomban s utonjároktúl, kereskedő rendektúl vonnának el lovakat.

Szász natión lévő atyánkfiai panaszokból értjük azt is, hogy némely postálkodó személyek nemcsak a szegény szántóvető embereknek ekéjéből s malomba járó szegény emberektűl vonsznak el s fogják ki lovokat, hanem még annyira is terjeszkednének, hogy városi kereskedő és sokadalomban járó szegény emberek alól is lovaikat elvonszák, szekerekből kifogják, mely által nagy alkalmatlanságban hagyván útjokban őket. Végeztük azért, ha kik ennekutánna eféle dolgokat cselekedni merészelnének, mox et de facto az articularis poena exequáltassék rajtok.

Articulus XXVIII.

Pekri Lőrincz Datos nevű faluhelyének lakósi öt rótt emberről adózzanak.

Pekri Lőrincznek néhai Pekri Ferencz fiának alázatos instantiáját értjük, hogy Tordavármegyében Datos nevű puszta faluhelyen csak egy örökös ember is nem lakik,

hanem pro tempore jövevény emberek lakják. Hogy azért annak az helynek is adaja függőben ne legyen, mely miatt is újabb-újabb akadályok következhetnének: Végeztük azért, hogy azon Datos nevű faluhelynek lakosi öt rótt emberről tartozzanak adózni.

Articulus XXIX.

Az adóról.

Mivel Isten után megmaradásunk áll az fényes portának idején való contentatiójában, azonban látjuk azt is, hogy ez haza földnek terméketlensége, az jó pénznek elfogyása miatt micsoda nyomorúságra jutott; mely akadályokat félre tévén, vetettük fel porta contentatiójára az tavalyi adózás szerént taller: 18. A székely atyánkfiai is az szerént adjanak taller: 5000. Egyéb rendbéliek is az eddig való adózás szerént tartozzanak contribuálni.

Kegyelmes urunk, hogy Nagyságod a portusról az húszezer tallért porta contentatiójára méltóztatik megadatni, azonkívül is a mi jó pénz jön a portusról (reserválván Nagyságod annyi jó pénzt abból követekre való expensájara) a többit a vármegye adajában usualis pénzért kiadatni porta contentatiójára: Nagyságodnak alázatosan megszolgáljuk, mint kegyelmes urunknak.

Hogy az jó pénz ez hazában inkább szaporodjék, ezen adózásra is inkább elérkezhessünk, más országból ha kik ez hazában szoktanak kereskedni, ez hazában praecise csak jó pénzzel vásárolhassanak, signanter penig az debreczeniek is, és zilahiak is.

Az elébbeni articulus szerént akár idegenek s akár a haza fiai, a kik jó pénzzel vásárolnak, tartozzanak csak fele harminczaddal mint azelőtt; arra peniglen minden helyeknek tisztjei sub amissione bonorum et officii tartozzanak reá vigyázni, ha jó pénzzel vásárolnak-é, avagy nem.

A vármegyék pénzében ha mi marad, hogy a portuson jó pénzzé nem tétethetnék, azt tartozzanak a debreczeniek jó pénzzé tenni.

A Szebenben szállás tartó görögök tartozzanak a székely atyánkfiai adajokat jó pénzé tenni. Más városokban szállás tartó görögök s idegen kereskedő rendek segétsék az universitas adaját jó pénzzé tenni.

Mivel az máramarosiaknak e néhány időkben nagy summa expensájok volt, mely világosan constál előttünk, azért az egy esztendőben ötszáz tallért nékiek leengedtünk, marad fenn ez esztendőben rajtok négyezer tallér.

Mivel látjuk Medgyes-széknek s Besztercze vidékének elpusztult állapotjokat, azért sem egy, sem más tekéntetre nézve, hanem teljességgel könyörületességből az egy esztendőben mindenik széknek engedtünk le öt-öt száz tallért, úgymint a két széknek ezer tallért; ezt penig úgy engedtük, hogy sem egy, sem más szín alatt azon két széken senki fel ne szedje, hanem azon két székbeli szegénységnek terhe könnyebbedjék véle.

Articulus XXX.

Az praesidium fizetéséről.

A praesidium fizetésére rendeltünk kapuszám után annyit, mint tavaly, úgymint flor. 6. denar 50. kapuszám után.

Articulus XXXI.

Generalis perceptorának porta contentatiójára felvetett adónak rendeltük tavalyi perceptort Sárosi János atyánkfiát, és azon adót Marosvásárhelyt percipiálja ez esztendőben.

Az szebeni görögökön kívül penig, az görögökön való adónak felszedésére rendeltük közönségesen az harminczadosokat, úgy hogy mindenik harminczados az olyan kereskedő renden vegyék meg, ha más harminczadostúl czédulája nem lészen megadásárúl. Az szebeni görögök peniglen 60. számnál többet magok közé ne fogadhassanak sub poena articulari.

Articulus XXXII.

Mivel az mi kegyelmes urunk ő nagysága kegyelmességét ígírvén maga fogyatkozása nélkül az vármegye adaját jó pénzzé téteti, a mennyire ott lehet, annak az hátra maradott részét penig debreczeni atyánkfiai tegyék jó pénzzé. Végeztük azért, hogy az vármegyék adajának felét húshagyó keddre, felét penig szt. György napjára tartozzanak béadni, generalis perceptor atyánkfia quetantiájával ugyanazon partialis perceptorok vigyék portusi perceptor kezében, és a jó pénzt azon portusi perceptor administrálja a generalis perceptor Sárosi János atyánkfia kezében.

Az székelység adaját penig a székekből szt. György napján vigyék bé Szebenbe egészen, és adják a görögök birája kezében, kik is jó pénzzé tevén, administrálják generalis perceptor kezében.

Articulus XXXIII.

Az mely perceptorok a praesidium adaját nem administrálnák a terminusra, poenája.

Kegyelmes urunk, végeztük azt is, hogy az mely perceptorok a terminusra nem administrálják a praesidium számára felvettetett adót, eltelvén a terminus, a praesidium küldettessék reá, ha felszedvén, nem administrálják, élődjenek rajta mindaddig, valamig administrálják, ha penig a tiszteken múlnék el, hogy nem administráltatnák, azokra menjenek s azokon élődjenek mindaddig, míg administraltatják; az terminus után az perceptorok is kiadván a restantiát tempestive.

Articulus XXXIV.

Székely szolgák megcircálásáról.

Értjük azt is, hogy székelységen a kik a szolgálatra alkalmatosbak lehetnének, mind szolgákká lettenek, nem hogy fizetést vennének az uroktúl, de némelyeknek magok fizetnek az szolgák, hogy protegálják őket az hadakozástúl, és mikor kívántatik, a java elvonja magát, fel nem űl. Hogy azért Nagyságod főtiszt atyánkfiai által az olyanokat felcircáltatja, és meg sem engedi ezután is, Nagyságodnak alázatosan megszolgáljuk, mint kegyelmes urunknak.

Articulus XXXV.

Szabad székelyt a kik megkértek, annak remittálásáról.

Vannak sokan székely atyánkfiai között, kik sinistra expositiójokkal kértenek meg feles számú hadba szolgáló embereket. Kihez képest végeztük, hogy az approbatában írt poena alatt, folio 152, a székely contractustól fogva, valakik szabadsággal élő székelyeket megkértenek, az székekben gyűlés hirdettetvén reá publicálják, a kik annakutánna is nem remittálnák, az articularis poena exequaltassék rajtok. Ide nem értvén azokat, a kik fejek váltságában elkötötték volt magokat, mindaddig, valamíg summájokat le nem teszik, mely summának letételére cogálják a tisztek, a kiknek értékeket tudják lenni.

Articulus XXXVI.

Hogy a szekeresek Lippa felé a sót darabokban szállítsák bé az régi usus szerint.

Levén a portus jövedelmének ilyen akadályoztatása, hogy sokan szekerekkel Lippa tájékára viszik által a sót mind a fiscusnak s mind az ország jövedelmének nagy kárára, ott eladván s magok ususára fordítván az szekeresek; melyhez képest végeztük, hogy a mint üdvezült Rákóczi fejedelmek idejében volt a sónak levitele, ezután is azon usussal vitessék, úgy hogy egészen ne vitessék, hanem darabokban, ha lucrumot nem akarnak adni.

Articulus XXXVII.

Az innepeket és vasárnapokat meg nem illőkről.

Az innepeket és vasárnapokat meg nem szentelők felől extál az approbatában edicto 51. folio 237. világos articulus, de avval nem gondolván némelyek szükségek kívül is megtörik az szent napokat (ide nem értvén a kik ország szolgálatjában vannak): végeztük azért, hogy a tiszteknek legyen szorgalmatos vigyázása az olyanokra minden helyeken, s büntessék meg is, s el ne mulassák sub poena articulari.

Articulus XXXVIII.

Az connumeratiókor esett fogyatkozás megorvoslásáról.

Sok difficultások vannak az vármegyéken mindenütt, miképen az vásárhelyi connumeratiókor az kapu számokat connumerálták volt, mert némelyek vigyázatlanságból az desertákat nem defalcáltak volt, némely helyeken penig másunnan való embereket is connumeráltak a kapuszámban, annakutánna reducáltatott az olyan ember előbbi fészkére. Végeztük azért, hogy mindegyik vármegyében a vicetisztek kimenjenek, és igen rendesen s helyesen meglássák az desertákat és fide mediante adjanak testimonialist rólla; annakutánna az perceptorok az olyan defalcáltakrúl ne extorqueálják az adót az szegénységen.

Articulus XXXIX.

Az debreczeniek között szabados adásról, és ha kik impediálnák, ellene való poena.

Sok panasz lévén az debreczeniekről, hogy az sóval és egyéb marhával kereskedő mind nemességet s mind szegénységet illetlen és abusive béjött saczoltatásokkal terhelik, lovakat és egyéb kereskedésre bévitt javokat, marhájakat szabadosan eladni mikor akarnák, nem engedik, hanem magok elfoglalván, minden munkájok nélkül lucrummal adják

az idegen vivőnek. Végeztük azért, hogy ha ennekutánna aféle excessusokat patrálnának, comperta rei veritate az articularis poenát exequálják rajtok toties quoties azokon, a kik afélét cselekednének. Az mi kegyelmes urunk ő nagysága kegyelmességéből exequáltassa rajtok.

Articulus XL.

Szilágy-Cseh városa eximáltatása három esztendeig való adózástúl.

Szilágyban Cseh városa ez elmúlt siralmas esztendőkben teljességgel végső pusztulásra jutván, mostan akarván viszont az ott lakosok, kik még életben maradtak közűlök, épülni, hogy azért inkább épülhessenek, telepedhessenek, eximáltuk őket három esztendők alatt való mindenféle adózásoktul.

Articulus XLI.

Aranyosszéki és toroczkai atyánkfiai közt lévő controversiának végképen eligazitására commissariusok rendeltetnek.

Az aranyosszéki és toroczkai patronus atyánkfiai közt régtűl fogván fenforgó controversiának complanálására és eligazítására rendeltettek azon commissarius atyánkfiai, kik ugyan az aranyosszéki és tordai atyánkfiai közt controversiában lévő erdőnek eligazítására rendeltettenek, hogy azon egy úttal vitessék végben köztök, az kik elsőbben is azon controversiában forgott helyekről igyekeznének az két félt egyességre hozni, ha peniglen per pacificationem a dolog végben nem mehet, ugyanakkor azon becsületes commissarius atyánkfiai végképen igazítsák el köztök a dolgot, és ha melyik félnek jobb igazságát ítílik azon controversiában forgó helyhez, ugyanakkor mindjárást assignálják azoknak kezekben kiket illetne.

Articulus XLII.

Értjük ezt is, hogy a latroknak rettenetes tolvajkodása Hunyad és Zaránd vármegyében igen eláradott, mely miatt az kereskedés, annál is inkább az ország adajának esztendőnként való bészolgáltatása megakadályoztatnék, lévén Zarándvármegyében sokan a nemes emberek közűl is orgazdájok, a kik tartják, táplálják őket s faveálnak nékik, igen összeczimborálván az oláh tolvajokkal, és az tolvajlott marhákban részt is vesznek. Hogy azért a kisebb gonoszszal a reánk következendő nagyobb veszedelmet inkább elháríthassuk; végeztük, hogy ezen egy esztendőben Hunyad

és Zarándvármegyében (ide nem értvén e hazának több vármegyéit és székeit) küldessenek ki hiteles inquisitorok, a kik per inquisitionem végéremenvén azoknak a nemesi szabadságot megmocskoló embereknek, bévévén az ilyen casusban jámbor paraszt embereknek is hiteles fassiójokat, a kik vétkeseknek találtatnak captiváltatván, és azon vármegyéknek főtisztei azon nemes vármegyéknek törvénytevőit convocáltatván, a kik is minden exceptió nélkül igazságosan igazítsák el dolgokat; az paraszt latrok ellen penig annál is inkább procedalhassanak a tisztek azon szoros úton.

Articulus XLIII.

Ez hazában más szomszéd országokból hozták bé az usualis pénzt, melynek valora, a mint értjük, a szomszéd országokban külön-külön állapotban vagyon. Végeztük azért, hogy az máramarosi vicetisztek, szebeni királybiró atyánkfiai is az universitassal két becsületes embert rendeljen. Az Szebenben szállást tartó görögök birája is rendeljen magok közűl hiteles személyeket, kik is esztendőnként az szomszéd országokban megtudakozván az köztünk folyó pénz mennyi valorban járjon, kik is esztendőnként fide mediante a mi kegyelmes urunknak ő nagyságának referálják, azon pénz a szomszéd országokban mennyi valorban járjon, legalább háromszor.

Conclusio.

Nos itaque praemissa supplicatione fidelium nostrorum dominorum magnatum et nobilium trium nationum regni nostri Transylvaniae et partium regni Hungariae eidem annexarum ac incorporatarum, exaudita et admissa, praescriptos universos et singulos articulos nobis modo praemisso praesentatos, praesentibus literis nostris de verbo ad verbum, sine diminutione, et augmento, vel variatione aliquali inseri et inscribi facientes, eosdemque ac omnia et singula in eisdem contenta ratos, gratos, et accepta habentes acceptavimus, approbavimus, ratificavimus et confirmavimus. Offerentes nos benigne, quod praemissa omnia in omnibus punctis, clausulis et articulis tam nos ipsi observabimus, quam per aliis, quorum interest, seu intererit, observari faciemus. Imo acceptamus, approbamus, ratificamus et confirmamus harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum civitate nostra Alba Julia, die 19. Decembris, ultima scilicet congregationis nostrae, anno domini millesimo sexcentesimo septuagesimo.

(Az Akademia birtokában levő eredetiről.)

XVIII.

1671. jan. 25.

A fejedelem a harminczadok megvizsgálására biztost küld ki.

Michael Apafi dei gratia princeps Transylvaniae partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes, etc.

Fidelibus nostris universis et singulis cuiusque status, conditionis, gradus, honoris, ordinis, officii, dignitatis praeeminentiaeque et functionum hominibus, ubivis in ditione nostra constitutis et commorantibus, praesentes nostras visuris, nobis dilectis salutem et gratiam nostram! Tapasztalhatóképpen veszszük eszünkben magunk is, hogy az kereskedő rendek harminczadinkon fraudulenter szoktanak megharminczadolni, mely hogy ennekutánna eltávoztatódjék, afféle ez országban járó, kelő, ki- s bemenő, akármi névvel nevezendő török-, lengyel- és németorszáqi marhákkal, kész vert aranyakkal, tallérokkal és materiákban levő arany és ezüst marhákkal kereskedő rendek után való czirkálásra rendeltük ez levelünk praesentáló nemes és vitézlő Csongrádi Khristófot, teljes hatalmat adván és engedvén nekie, hogy minden helyeken a kereskedő rendeket megvizsgálhassa, ha igazán harminczadolták-é meg, nem-é? kik, ha valami fraudulentiában comperiáltatnak, az czéduláknak mivoltok szerint a marhák hányattassanak meg, behivatván Csongrádi Kristóf annak a városnak vagy egyéb helynek biráit harmadnapokkal, vagy penig más renden lévő hiteles embereket, kik előtt a dolog megvilágosodván, az olyan csalárdúl harminczadolt kereskedő ember marhája vétetnék el, és hozattatnék udvarunkban. Minekokáért minden rendbeli fön megírt híveinknek kegyelmesen és serio parancsoljuk, megint Csongrádi Kristóf ezaránt való dispositiónk szerént jobb móddal hogy procedálhasson reá bízott dolgunkban mindenütt, engedjenek szabadságot nekie, szállásadással, illendő gazdálkodással és ha mikor kévántatik, a dolognak kévánsága szerint postalovak és szekerek adásával is lévén nekie és szolgáinak. Azomban reá vigyázván arra is afféle helyeken jelenlévő híveink, valamiképpen kedvezés ne légyen Csongrádi Kristóftól az aránt a kereskedő rendeknek, melyben ha találtatik, értésünkre lévén a dolog, élete vesz el. Azért igen igazságosan cselekedjék. Senkinek kárunkkal ne kedveskedjék, ha életit szereti. Secus nullatenus facturi. Praesentibus perlectis exhibenti restitutis. Datum in arce nostra Fogaras,

die vigesima-quinta mensis Januarii, anno domini millesimo sexcentesimo septuagesimo primo.

M. Apafi m. p.

(P. H.)

(Eredetije patens alakjában: Gr. Kemény József Erdély története eredeti levelekben. 17. köt.)

XIX.

1671. febr. 11-én.

Meghívó a márcz. 9-iki fogarasi országgyűlésre.

a)

A meghívó fogalmazványa.

Az regalis mi(nutája . . . .) szerént kell hivatni az . . . . és rega . . . .

Michael Apafi etc. Nyilván vagyon Kegyelmeteknél, miképen kapdossanak az jenei török vitézek Zarándvármegyében az Körösben lévő falukon, melyek közűl (azt állítják) hogy negyvenkilencz falukot hatalmas császárunk pecsétével megerősíttetett regestrommal adott volna az fényes porta nekiek, de azonban azokat az negyvenkilencz falukot is oly formán iratták fel az regestromban, hogy közbenközben sok falukot elhagyván, és azonban beljebb egész Dupa-Piatráig és az Kaján-Torokig írván fel némely falukot, azoknak alkalmatosságával akarják az többit is az melyeket kihadtak az regestromból elfoglalni. Tudván azért azt, hogy az ország határira való szorgalmatos gondviselés fejedelmi hivatolunkban áll, akarván annak megfelelni, az fényes portára tartozó adó beküldésének alkalmatosságával erről az dologról is hatalmas császárunkot alázatoson megtaláltuk az adóval bement becsületes tanácsúr hívünk által, az ki mai napon érkezvén hozzánk vissza, megvalljuk, nem szintén kívánságunk szerént való választ hozott: hogy tudniillik az mely negyvenkilencz falukot hatalmas császárunk egyszer az jenei vitézeknek adott, abban változás immár nem lehet, melynek . . . . igazítására az fényes porta nem sokára emberét fogná . . . . Ezen kívűl vagyon még hátra azoknak az faluknak állapotja, az melyeket az jenei török vitézeknek az registromban . . . . az fényes porta, de azonban (az mint feljebb is jelentők) azok . . . . az falukon innét több faluk levén felírva, emezek is tapasztalhatóképen veszedelemben forognak miatta, melyeknek odaenge-

dése felől az fényes porta semmit sem poroncsolt ugyan, de miképpen tarthassuk meg az ország számára, nagy consideratió kívántatik hozzá, sőt lehetetlennek hiszszük, rendkívűl való költés nélkűl végben is mehessen jól az dolog. Nem akarván azért az hazának határi felől az nemes ország statusi nélkűl semmit is cselekedni, szükségesképen kellett Kegyelmeteket convocáltatnunk, poroncsolván kegyelmesen és igen serio, bizonyos becsületes atyjafiait magok közűl választván, ad diem nonum futuri mensis Martii küldje oly tanúsággal ide fogarasi városunkban, hogy az nemes országnak több becsületes statusival együtt concludállhassanak ő kegyelmek arról, mit kellessék in hoc casu cselekednünk és ez ..... conserválásában ha valami költetniek kelletik le ..... mi módon tellhessék ki egynapi consultatió által ez ..... azután nem leszen ő kegyelmeknek késedelme. Secus sub ..... ut articulis non facturis gratiose.

Ez szerint kell iratni mind az ..... székeknek és ....

(Eredeti minuta Gr. Kemény József Erdély története eredeti levelekben. 17. köt.)

b)

1671. febr. 11.

A szebenieknek küldött meghívó.

Michael Apafi dei gratia princeps Transsiluaniae partium regni Hungariae dnus et Siculorum comes etc.

Prudentes es circumspecti fideles nobis dilecti, salutem et gratiam nostram! Nyilván vagyon Hűségteknél, miképpen kapdossanak az jenei török vitézek Zaránd vármegyében az Körösben levő falukon, melyek közzűl (azt állítják) hogy negyvenkilencz falukat hatalmas császárunk pecsétivel megerősíttetett regestrummal adott volna az fényes porta nekiek, de azonban azokat az negyvenkilencz falukat is oly formán iratták fel az regestrumban, hogy közben-közben sok falukat elhagyván, azonban belljebb egész Dupapiatráig es az Kaján Torokig írván fel némely falukat, azoknak alkalmatosságával akarják az többit is, melyeket az regestrumból kihadtanak, elfoglalni. Tudván azért azt, hogy az ország határira való szorgalmatos gondviselés fejedelmi hivatalunkban áll, akarván annak megfelelni, az fényes portára tartozó adó beküldésének alkalmatosságával erről az dologról is hatalmas császárunkat alázatosan megtaláltuk az adóval bemenő becsületes tanácsúr hívünk által, a ki mai napon érkezvén

hozzánk vissza, nem szintén kívánságunk szerint való választ hozott, hogy tudniillik az mely negyvenkilencz falukat hatalmas császárunk az jenei vitézeknek odaadott, abban változás immár nem lehet, melynek eligazítására az fényes porta nem sokára emberit fogná kiküldeni. Ezen kívül vagyon még hátra azoknak az faluknak az állapotja, az melyeket az jenei vitézeknek az regestrumban nem adott az fényes porta, de azomban (az mint felljebb is jelentők) azokon az falukon kívül több faluk is lévén felírva, emezek is tapasztalhatóképen veszedelemben forognak miatta, melyeknek odaengedése felől az fényes porta semmit sem parancsolt ugyan, de miképen tarthassuk meg az ország számára, nagy consideratió kívántatik hozzá, sőt lehetetlennek hiszszük, rendkívül való költség nélkül végben is mehessen az dolog. Nem akarván azért az hazának határi felől az ország statusi nélkül semmit is cselekedni, szükségesképpen kellett Hűségteket convocáltatnunk, parancsolván kegyelmesen és igen serio Hűségteknek, bizonyos becsületes atyjokfiait magok közzűl választván, küldje oly tanúsággal ide fogarasi várasunkban, hogy az országnak több becsületes statusival együtt concludálhassanak arról, mit kellessék in hoc casu cselekednünk és az haza határinak conserválásában valami költésnek kell lenni, honnan és mi módon telhessék ki egy napi consultátió által. Ez végben menvén, nem lészen késedelme Hűségtek emberinek. Secus sub poena in decreto et articulis expressa non facturis gratiose propensi manemus. Datum in arce nostra Fogaras die 11. Februarii 1671.

M. Apafi m. p.

Külczím: Prudentibus ac circumspectis magistro civium regio et sedis judicibus, ceterisque juratis civibus sedis et civitatis Saxonicalis Cibiniensis etc. Fidelibus nobis dilectis.

(Eredetije a nagyszebeni levéltárban. Nr. 1069.)

c)

Rácz István meghívója.

Michael Apafi dei gratia princeps Transylvaniae partium regni Hungariae dominus et Siculorum Comes.

Generose fidelis nobis dilecte, Salutem et gratiam nostram.

Nyilván vagyon Kglmednél, miképpen kapdossanak az jenei török vitézek .... *stb. mint fennebb.* Secus sub poena in decreto et articulis expressa non facturo gratiose propensi

manemus. Datum in arce nostra Fogaras die 11. mensis Febr. A. 1671.

M. Apafi m. p.

Kívül: Generoso Stephano Rácz de Galgo fideli nobis dilecto.

(Eredeti B. Orbán Balázs sajátja.)

XX.

1671. márcz. 9—10.

A fogarasi országgyülés elhatározásai.

a)

1671. márcz. 9.

A törvényczikkek.

Fogaras.

Articuli anno 1671. in mense Martio Fogarasini conclusi.

Articulus I.

Szomorúan érezzük hazánknak ez mostani alkalmatossággal is súlyos és bajos állapotját; sőt egyik részének veszedelemben forgó voltát, melynek elein való megelőzésében mivel rendkívül való expensa nélkül módot nem látunk benne, magunknak is nem kedvezhetvén, kényteleníttettünk ez alább megírt mód szerént adót vetnünk magunkra is úgymint:

Az vármegyéken kapuszám után két-két egész tallérokat. ide értetvén Máramaros is.

A hódoltságon lévő kapuszám után vetettünk félenyit, úgymint egy tallért. Ezen adóval penig az vármegyéken lévő szegénység semmiben se aggraváltassék, hanem egészen a dominus terrestrisek deponálják.

Az universitas részéről is hasonlóképen kapuszám után administraljanak két-két tallért.

A székelységről in universum adjanak flor. 600 = hatszáz.

Ezeken kívül való rendek és helyek, a miképen a compilatában a porta contentatiójára való derék adó indifferenter minden helyekre s rendekre fel vagyon vetve, ebben is nem kedvezhetvén senkinek is ez hazában lakóknak, e mostani szükségben adjanak kilenczed részét szokott adójoknak.

A mely helyeken pedig felesen bírnak külön-külön falukban sőt vármegyékben egy kaput (ha másképen el nem

igazíthatják) hogy valamiképen fogyatkozás ne essék az adó beszolgáltatásában, kiki usualis pénzűl deponálja olyan helyen maga részére való adóját, úgymint egy rótt embertől 20 pénzt, mely poltura garas pénzt a görögök birája mikor béadatik, ad quindenam tartozzék jó pénzzé tenni.

Az adónak adminstrálását rendeltük ad 3-m Aprilis szent Demeterre Kornis Gáspár atyánkfia kezében.

A görögök birájának való pénzt is jó pénzűl esmét tartozzék azon görögök birája annak kezében adni, a kitől adatott volt. Horváth Kozma atyánkfiát is ő kigyelme mellé rendeltük segítségűl. Segesvárról is tartozzanak egy ahoz értő ötvest ő kigyelmek mellé rendelni.

Mely adót minden helyeken a vice perceptorok szorgalmatosan felszedvén, adják a főtisztek kezében, kik administrálják megírt Kornis Gáspár kezében.

Ha kik pedig negligálnák azon specificált terminusra modo ut supra administrálni azon adót, az helyeknek főtisztei expleto termino duplumot exigáljanak az olyan contumax, vakmerő embereken mindenféle javokból, ha úgy kivántatnék, etiam cum brachio.

De mivel mostani állapotja ez hazának hosszas késedelmezést nem szenvedhet, azon hazájokhoz való szeretetekből igérének magok jóakaratjok szerént jó pénzt kölcsön addig, miglen a felyebb említett adó beszolgáltatik e szerént:

Bethlen János uram	tall.	imp.	500
Haller Pál uram	»	»	200
Kendi János uram	»	»	100
Toldalagi János uram	»	»	100
Jósika István öcscsestől	»	»	100
Balogh Máté	»	»	50
Horváth András	»	»	100
Bánffi Dienes uram	»	»	500
Teleki Mihály uram	»	»	150
Alvinczi István uram	»	»	300
Gyulai Ferencz	»	»	100
Naláczi István	»	»	100
Csegezi Tamás uram	»	»	100
Béldi Pál uram	»	»	500
Rhédei Ferencz uram	»	»	100
Macskási Boldizsár	»	»	100
Vas János uram	»	»	100
Bethlen Gergely uram	»	»	100
Kasza Sándor	»	»	50
Kapi György uram	»	»	500

Bethlen Farkas	tall.	imp.	 100
Mikes Kelemen uram	»	»	 100
Petki János	»	»	 100
Bethlen Miklós	»	»	 100
Matskási Mihály	»	»	 100

Mivel pedig ezen becsületes hazájok szerető atyánkfiainak ez iránt igért jó pénzekből is nem telhetik ki a mostani követ atyánkfia kezében bizandó expensa, ahoz képest mostan itt nem lévő becsületes atyánkfiainak is jóakaratjokat, ez hazához tapasztalható keresztényi indulatjokat s szereteteket csalhatatlanúl remélvén, rendeltünk ő kigyelmekre is jó pénzt e szerént, hogy kölcsön adjanak:

Bánffi Sigmond uram	tall.	imp.	 500
Sándor déák uram	»	»	 100
Egyedi István uram	»	»	 100
Páter János uram	»	»	 300
Felvinczi Sigmond uram	»	»	 100
Sárpataki Márton	»	»	 100
Torma István	»	»	 200
Óregbik Fodor István	»	»	 200
Ugron István	»	»	 100
Olasz Ferencz	»	»	 100
Bihari Péter	»	»	 100
Mikó Miklós uram	»	»	 100
Vásárhelyi Szilágyi János	»	»	 100
Kun István uram	»	»	 200
Samariai Péter	»	»	 100
Moldvai Márton	»	»	 100
Szigeti Márton	»	»	 200
Vizaknai Nagy István	»	»	 100
Kelemen István	»	»	 100
Makai Mihály	»	»	 100
Vásárhelyi Kovács Istv.	»	»	 100
Felvinczi Miklós	»	»	 100
Kendefi Miklós	»	»	 100

Hogyha pedig azon atyánkfiai közűl tanáltatnának olyanok (kit alig remélünk), kik az mostani szükségre való reájok e szerént rendelt jó pénznek administrálásából quoquo modo magokat kivonnák, és az alább megirandó terminusra s helyre nem administrálnák, de facto valaki azokért azon felvetett summát deponálja, post expirationem termini, az olyannak kétannyit érő jószága, valamennyit az reá vetett adó tenne, az helyeknek tisztei által, kik is sub

amissione honoris et officiorum suorum ebben procedálni tartozzanak, assignáltassék kezében annak, a ki letészi az ilyen contumax részre nézendő pénzt, ki is egész esztendeig szabadoson birhassa, esztendő elmúlván pedig, tartozzék minden perpatvar nélkül egészen remittálni az elébbeni possessornak kiadott pénzének örökös elvesztése alatt, hogy ha pedig remittálni nem akarná, az helynek tisztei cum gente comitatus vel sedis assignálják kezében az elébbeni deliberatum szerént a jószágot.

Ez jó pénznek percipiálására rendeltük nemzetes Balogh Máté atyánkfiát, melynek is terminusa lészen a jövő közelbik husvét napja; azért kiki az feljebb megírt becsületes hazafiai és atyánkfiai közűl bizonyos embereitől béküldvén az réá vetett jó pénzt, kiről is quietantiát vévén megírt Balog Máté atyánkfiától, azután feljebb specificált Kornis Gáspár atyánkfia kezénél lévő adópénzből lészen contentatiójok. Mely jó pénzt Balogh Máté atyánkfia maga adjon követ atyánkfia kezében, quietantiát vévén róla.

A feljebb regestrált becsületes atyánkfiainak kölcsön kiadott pénzekről contentatiójok lészen 26-ta Aprilis.

Articulus 2.

Noha az elmúlt közelbik gyűlésben articulusban iratott volt, hogy a húsnak fontja indifferenter minden helyeken egy pénzen adassék, mindazonáltal abban sok akadályt s fogyatkozást tapasztalunk közönségesen, kihez képest végeztük, hogy ezután a húsnak javát s szépit adják másfél pénzen, az alávalót pedig egy-egy pénzen. Melyre minden helyeken a tisztek kötelességek szerént tartozzanak gondot viselni, és oculatorokat rendelni arra, hogy a mészárosokra réá vigyázzanak szorgalmatosan, ne defraudálják, az 20 latos fonttal élvén mindenütt, és a kik csalárdságban comperiáltatnak, simpliciter minden javak elvétessenek az olyan csalárdoktól, insuper 12 forintot exequáltassanak rajtok.

(Egykori példány az Akademia birtokában.)

b)

1671. márcz. 11—12.

A fejedelem és rendek előterjesztése a portára a behódolandó faluk ügyében.

(Megjelent Török-Magyarkori Államokmánytár V. k. 12—17. ll.)

XXI.

1671. márcz. 10.

Apafi rendelete a papok sérelmeinek orvoslására.

Michael Apafi dei gratia Princeps Tranniae, partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc. Fidelibus nostris spectabilibus, magnificis, generosis, egregiis et nobilibus, supremis et vicecomitibus, judicibus, vicejudicibusque, juratis assessoribus quorumcunque comitatuum, necnon capitaneis et judicibus regiis supremis, vicejudicibusque regiis, juratis similiter assessoribus quarumcunque sedium Siculicalium; cunctis etiam aliis quorumvis locorum officialibus modernis et futuris quoque pro tempore constituendis praesentium notitiam habituris, nobis dilectis, salutem et gratiam nostram. Az nemes országnak ezelőtt való közönséges gyűlésiben vallásunkon levő orthodoxus praedicatori rendek alázatos requisitiójokkal bennünköt megtalálván, megbántódásokat mind magoknak személyekben, mind egynehány helyekbeli ecclesiáknak in scriptis modo gravaminum adák előnkben, nevezet szerént penig elsőben panaszolkodnak azon, hogy mikor visitatióra az ő keglmek között való seniorok . . . . . [esz]tendőként cánonok szerént, jóllehet mandatumunk speciale legyen is ő kglmeknél, de némely vármegyéken és helyeken való tisztek assistentiával lenni és brachiumot adni nem akarnak, mely engedetlenség miatt mind az papok fizetésiben, mind templomok és parochiák építésiben igen sok fogyatkozás vagyon. 2. Jelenték azt is ő keglmek, hogy sok helyeken, az hol még reformata ecclesiájok megvolnának, oláhok, ráczok és egyéb idegen vallású emberek megtelepedvén, azok közűl némelyek quartások, némelyek egész dézmások levén, sőt némelyek az ház és fundus után való bért is adtanak az praedicatornak annak előtte, most az olyan emberek semmit adni nem akarnak az Isten dicsőségének, terjedésinek akadályoztatásával; némely nemes emberek pedig oly fundusokat kérvén meg s bírván némely helyeken ugyan felesen, az melyekről annak előtte mind templomhoz, mind parochiához segétettenek, most azokról is semmit praestálni nem akarnak, holott ha azok [kez]ek alatt azok a fundusok nem volnának, más oly emberek telepedtenek volna reájok, a kik afféléket praestálnának. 3. Annak felette penig panaszolkodtak azon, hogy némely quartás helyeken búzahordáskor sokan meg nem engedik a praedicatoroknak az gabonájokat

csak szemlélni is, annál inkább quartázni, borbeli quartájokat is nem szüretkor, hanem annakutánna, szüret után sok idővel küldvén meg, csak annyit, az mennyit akarnak, többire csak hányvavetve contentálván az praedicatorokat. 4. Némely szegény praedicatorok decedálván és relictájok maradván, sokan közűllök, míg az urok neveket viselik is, szintén úgy terheltetnek adózással, soldpénz adással és egyéb teherviseléssel, mint egyéb paraszti rend, mely hallatlan dolog az kereszténység között. Mely ő keglmek gravamináira istenes tekintetünk lévén, azonban penig keresztyéni kötelességünkben is járván az ecclesiáknak és azokban szolgáló praedicatori rendnek procurálása, hogy az Istennek dicsősége annál is inkább terjedjen, azoknak megorvoslásához azon közönséges gyűlésben mellettünk levő böcsületes tanács úri rend híveinkkel nyúlván, ex consilio mindenikre punctatim így resolváltunk: Ad 1. Hogy esztendőnként, valamikor a seniorok dioecesisekben visitatióra kimennek, szükségesképpen az vármegyék és székek tisztei tartozzanak mindenkor brachiumot ő keglmek mellé adni az régi jó szokás szerént, hogy az contumax embereket megzabolázhassák. Ad 2. Igen méltó, hogy az eddig bevett régi jó usus szerént, az mely jövedelmek az ecclesiákhoz tartoztanak, azokat ennek utánna is administrálják fogyatkozás nélkül úgy, hogy az hol dézma járt dézmát, az hol quarta járt, quartát, ha szintén egyéb vallásúak telepedtenek volna is oda, az honnét szokott volt azelőtt administráltatni, ha szintén medio tempore megnemesitenék is magokat, avagy megnemesítették volna is. Ad 3. Mivel merő igazságnak tetszik az ő kglmek kivánsága, azért igen méltó, hogy az antiquus usus szerént az quartás helyeket praedicatorok hírekkel quartázzák meg és az bor quartát is annak szokott idejében administrálják. Ad 4. Articulus extálván arról, az tisztek ő kglmek alkalmaztassák úgy magokat, hogy az praedicatorok relictái ne terheltessenek, és ne is engedjék ő kglmek, hogy az substitutusok olyat kövessenek: Ezeken kivűl is decernáltatott, hogy az praedicatorok visitatiójára indifferenter minden vármegyéken és székeken az ecclesiákhoz tartozó fizetést az fő tisztek administráltatni el ne mulassák [azok]kal, az kik nem akarnák administrálni. Minekokáért Keglmeteknek . . . . . tanácsi rend ő kglmek ex consilio . . . . . ment resolutiójok szerént keresztyéni kötelességekre par[ancso]ljuk keglmesen és igen serio . . . .

. . . . . .

megorvoslásiban való proc[ess]ust és az ecclesiáknak jövedelminek restitutiójában való modalitásokat értvén, és requi-

láltatván annak idejében az panaszló felektől, az országnak ezelőtt is affélékről írt articulusihoz és ez deliberatumokhoz alkalmaztatni magát kiki hivatalja szerént el ne mulassa, hogy így mind Istennek ő felségének dicsősége nevekedhessék köztünk s mind az ecclesiák és azokban szolgáló rendek kevés jövedelmektől meg ne fosztassanak. Secus nullatenus facturi. Praesentibus perlectis, exhibenti restitutis. Datum in arce nra Fogaras die decima Martii anno dni millesimo sexcentesimo septuagesimo primo

Apafi mp.
(P. H.)

(Eredetije: Orsz. ltár. Gyulafehérvári osztály. Miscellaneorum cista No 3. fasc. No 4.)

XXII.

Apafi Mihály levélváltása Rottallal.

a)

1671. márcz. 15.

A fejedelem Bánffy Dénest ajánlja Rottalnak.

Méltóságos Gróf úr,
Jóakaró kedves uram-apám.

Noha kötelességem szerint gyakor írásommal tartoznám Kegyelmed méltóságos személyét szükséges dolgon kivül is köszöntenem s magamat eleiben állatnom, de az alkalmatlan üdők gátot vetnek igyekezetemnek követésében. Mostan azért egyéb occurrentiák között tekintetes nemzetes Bánffi Dienes uram, egyik becsületes tanácsúr hívem, Kolozs és Doboka vármegyéknek főispánja, Kolozsvár és Szamosújvárnak s azokhoz tartozó véghelyeknek, úgy mint Somlyónak, Sebesvárnak, Szilágy-Csehnek és azokban levő praesidiumoknak főkapitánya, ő felségéhez alázatos supplicatiója által akarván járulni, ő kegyelmének mint igaz hazafiának, nekem penig meghitt becsületes belső hívemnek s véremnek dolgainak promoveálásában én is igyekezvén, írásbeli segítségemmel mind ő felsége s mind más nagy méltóságú rendek előtt megjelennem, szükségesnek itilém Kegyelmedet is azon jó szándéknak előmozdítására ajánlott atyai szeretetiben bízvást serkengetnem, kérvén, mint jóakaró kedves uramat apámat Kegyelmedet, az minthogy már nemcsak mostantúl fogva vette esméretségében megemlített becsületes hívemet, kinek is mind személye, mind véle született

virtusi s minden avali . . . . úgy itílem, Kegyelmed méltóságos személye előtt új lerajzolást nem kívánnak, egyebet dicsíretes emlékezetnél nem is érdemlenek, ezeket Kegyelmed atyai kegyes indulatibúl meggondolván, legyen az én tekintetem is előtte oly gradusban, hogy mindenütt, a hol illendőnek s szükségesnek is itíli, ott Kegyelmed recommendálván, kiváltképen penig ő felségénél kívánatos választ obtineálhasson, melylyel maga devotiójára s nagyobb kötelességére kötelez mind engemet személyemben s mind ő kegyelmét. Ajánlván ezzel Kegyelmedet Istennek oltalmában. Datae in arce Fogaras, die decima quinta mensis Martii, anno dni 1671.

Kegyelmednek szolgáló fia.

Apafi Mihály m. pr.

Külczím: Méltóságos gróf Rottal János uramnak etc. Jóakaró kedves uramnak, apámnak ő kegyelmének.

(Eredetije: Gr. Kemény József: Erdély története eredeti levelekben.)

b)

1671. ápr. 6.

A fejedelem levele Rottalhoz a cath. papok üldözése ügyében.

Excellentissime comes, domine pater filiali cum observantia honorande.

Dum hungarico idiomate, quo in mittendis epistolis utrimque familiariter hactenus fuimus usi, neglecto, latinas Vestrae Excellentiae literas accipio, aut negotium de quo erant scriptae, aut vestram Excellentiam, aut me ipsum, aut coniunctim omnes suspicione apud nonnullos laborare circumstantiae innuunt, quod ex parte mea res ipsa refellit, si quibus interim nulli fidere cordi est, agant, ut lubet, non aegre tulerim; sed his praetermissis tam ex contextu literarum, quam orali tabellarii Vestrae Excellentiae relatione paternam erga me eius affectionem experior, reciproca filialis affectionis synceritate in omnibus occurrentiis Vestrae Excellentie complacere paratus. De incursionibus per confiniarios, aliosque suae Maiestatis subditos in ditiones Transylvanicas factis, in ordinem redigendis, damnificatisque contentandis humilimam meam intercessionem aliquid coram sua Maiestate ponderis habuisse, clementissimamque obtinuisse resolutionem fateor, sed (quo fato me latet) clementissimae suae Maiestatis resolutiones contrarium semper sor-

tiuntur effectum, tantum enim abest, ut per officiales suae Maiestatis ab inferendis iniuriis gregarii milites cohiberentur, ipsimet quin potius palam ea patrant, quae severe in aliis punire oportebat, signanter dominus commendans Szathmariensis ante tres quator dies generosum Gabrielem Bánfi magnatem Transylvanicum, in ditione interim suae Maiestatis certa possidentem bona, nulli mortalium tunc molestum, per emissarios suos e curia nobilitari violenter extractum in opprobrium familiae antiquissimae bobus vectum Szathmarinum in captivitatem ductum ibidem hodie detinet, de quo quidquid bonus vir ille dicat aut fingat, sed praeter omne ius et aequum eum esse captivatum certo Vestra Excellentia sibi sit persuasa, quo clementiores suae Maiestatis resolutiones eo plures meis inferuntur illatae iniuriae, quae nisi cohibeantur, in maius sensim excrescent, paucorumque malitia pacem utrique parti utilissimam certo certius convellet. Dominos patres de minis meis in aula suae Majestatis esse questos intelligo. Utinam ipsis meo nomine nunciata syncerius exposuissent, nec detortis in obliquum sensum verbis meis fuissent usi. Rem itaque tanquam filius patri, candide et sine omni fuco, ita, ut erat gesta, exponam. Dum afflictissimi senis Stephani Czeglédi ministri Cassoviensis indigna interim strictissima captivitas percrebuisset, lacrimasque ab omnibus, qui virum noverant, merito extorsisset, cuidam ex dominis patribus in aulam meam accersito nunciavi. Quam alta domini catholici, eorumque patres in ditione Transylvanica pace gaudeant, oportere sana eos mente perpendere, divini quocirca humanique esse iuris, quod ipsi sibi esse illatum nollent, in alio quoque factum improbare, medelamque morbo esse adhibendam. Hae sunt, Excellentissime simul et carissime pater, non alia, nec plura filii sui verba, eaque a iusta mota cordis compassione in negotio, quod certe mitius geri oportebat, sed hae et similia in gradu tam excellenti gesta suae Maiestatis aulam genuine scire mihimet persuadere non possum. Utinam talia non plura, nec maiora in rei veritate nostrae religionis ecclesiarum pastores in Hungaria quaeri possint! Memorem praeterea, quilibet me sciat status nationis Hungaricae, quae occulto Dei iudicio in duas etiamsi divisa sit partes, utraque interim, tam Hungaria nimirum, quam Transylvania (cui disponente Deo praesum) certis conditionibus, quas se observaturos tempore inaugurationis ipsorum singuli reges ac principes firmissimo iuramento obstringi solent, habet et habuit regentes, inter quos ego quoque (quamvis minimus) certis iisque firmissimo iuramento firmatis condi-

tionibus memet circumscriptum agnosco; ex sacris pariter ac profanis historiis satis edoctus, contra quoslibet etiam in fastigio honoris collocatos, severam semper fuisse fidefragii ultionem. Non itaque metuant domini patres legibus regni conculcatis ipsos per me aliquid passuros, ante citationem enim et secundum leges regni pronuntiatam convictionem (etiamsi quiquam contra ipsos praetendi posset, quod tamen hactenus mihi non innotuit) vel ab aliorum iniuriis indemnes ipsos ex officio regiminis conservare studebo, paria in ditione suae Maiestatis nostratibus rependi confisus, quamvis tam Helviticae, quam Augustanae confessionis non paucas ecclesias nunc in Hungaria turbatas spargat vulgaris rumor, cui fidem adhibere nolui. Plura interim de negotio praesenti verbotenus Vestrae Excellentiae referenda presentium latori commisi. Divinae Excellentiam Vestram protectioni commendans, et maneo eiusdem filius ad serviendum paratissimus.

Datae, Fogaras 6. Aprilis, 1671.

Kívül: Rottal uramnak maga levelére való válasz az erdélyi paterek panaszáról. Fogaras, 7. Apr. anno 1671.

(Fogalmazvány: Gr. Kemény József. Erdély története levelekben. 17. köt.)

XXIII.

1671. május 8.

A harasalföldi vajda Apafinak: szívesen közvetíti a portára szóló leveleket.

Ilme princeps dne amice et vicine nobis benevole.

Ngod nekünk küldött tisztességes látogató levelit egyik étekfogójától megadá, melyet Ngodtól atyafiúságos szeretettel vettük, melyben mit írjon Ngod leveliben, mindeneket valtaképpen megértettünk, hallván egyszersmind az Ngod egészséges állapotja felől, öröltünk, istennek hálát adván. E mellett mi lévén az Ngodnak mi hozzánk szomszédságos kévánsága, hogy az Ngod ottben levű kapikihájaknak szólló leveleket kezekben embereink által iktatnánk, mely dolgát az Ngod szomszédságos és atyafiúságos szeretetiért gondot viseljünk és minden fogyatkozás nélkül elküldjünk. Más dologból is Ngod neküink poroncsoljan, jó szívvel szolgálni el nem mulatjuk. Ezeknek utána istennek gondviselése alá

ajánljuk Ngodat. Datum in sede nostra Bukurest die 8-a Mai anno 1671.

Ilmae Dnis Vrae amicus et vicinus benevolus
(Oláh aláírás)
Antal vajda.

Külczím: Ilmo dno dno Michaeli Apafi dei gratia principi Transylvaniae, partium regni Hungariae dno et Siculorum comiti, amico et vicino nobis semper benevolo.

(Eredetije a Magy. Tud. Akadémia levéltárában.

XXIV.

1671. máj. 10.

A fejedelem Teleki Mihályhoz: tudatja, hogy a tanácsurak összejövetelét elhalasztotta.

Michael Apafi *sat.*
Spectabilis *sat.*

Kétrendbeli követek jövén hozzánk, úgymint német és török, minemű dologból jöttenek legyen, követségeknek materiáját his inclusis Klmednek elküldöttük, azokból megértheti; bizony dolog, elsőben értvén az németnek kívánságát, tartottunk attól, hogy az török is azon materiáról való követséggel jőjjön, mely ha úgy lött volna, nem kicsiny búsulásunkra lött volna; mindazáltal hálá istennek, hogy nem azon dologból jött, hanem Réz-Bányának felveréséről, mely már régen eligazodott egyszer. Kegyelmednek azért mindkét dologból való censuráját elvárjuk, s minthogy fáradt állapotját tudgyuk, az üdnep előtt való hozzánk jövetellel nem terheljük, hanem kglmesen intjük Kglmedet, házánál levő dolgait alkalmaztatván, az üdnep után ne késsék udvarunkban jőni. Eidem *sat.* Datum in civitate nostra Alba Julia die 10. Maji A. 1671.

M. Apafi mpr.

Külczím: Spectabili sat. Michaeli Teleki de Szék sat.

(Eredetije a gr. Teleki család levéltárában. Miss. 469.)

XXV.

1671. máj. 19.

Szerződés a váradjai és dévai portusok bérbeadásáról Hedri Benedekkel s társaival.

Mi Fejér vármegyében, Sárdon lakó Hedri Benedek és Gyulafejérvárat lakó Páter János és Szegedi György adjuk emlékezetűl az kiknek illik, hogy mi az méltóságos erdélyi fejedelem, Apafi Mihály kegyelmes urunktól ő nagyságától az váradgyai és dévai portust tordai, vizaknai, széki, kolozsi és dézsi aknákkal együtt harminczötezer tallérokban megárendálván, mint penig az ország pénzének jó pénzzé tétetében, melyet eddig kiadtak, az minthogy ő nagysága minden azon authoritással, valamint ő nagysága birta, kezünkhöz bocsátotta, mi is az ő nagysága conditióinak engedelmesek lévén s az portusokat és aknákat kezünkhöz vévén, akarjuk ő nagyságához való igaz hűségünket megmutatni s nemcsak magunk hasznát, hanem ő nagyságáját követni, valaminemű punctumokat ő nagysága előnkben adott, melyek rend szerint így következnek, reá mentünk s magunkat obligáltuk, úgymint:

1. punctum.

Az portus s az aknák fiscusé lévén, hogy magok hasznok kereséséért azokban kár ne légyen, megkivánjuk, hogy az aknákat igaz inventarium szerint vegyék kezekhez és idejek eltelvén, ismét az szerint bocsássák fiscusunk kezéhez és ha mi kár azokban akkor lenne, refundálni tartozzanak. Ez penig részünkről két deákink s magok részirűl két cancellista deák két fejérvári káptalanok által menjen végben az inventarium, hogy valamennyi sót az aknákon az portuson tanálnak, az szerint esztendeje eltelvén s vissza kivánnók, bocsássák kezünkben; ha annyi só nem tanálna penig lenni, magok költségivel tartozzanak kivágatni.

2.

Mint eddig, úgy ennek utánna is az harminczadot tartozzanak megadni mind itt Fejérvártt, mind penig Déván az harmiczadosok kezében, reája vigyázván, mint eddig, úgy ezután is reversalisok és instructiójok szerint.

3.

Mivel az dévai portusnak proventusát az nemes ország az dévai praesidium fizetésére rendelte volt, valamint eddig azoknak abból fizettenek, úgy ezután is hórúl-hóra az szerint abból az proventusból tartozzanak megfizetni az dévai praesidiáriusoknak, mind penig az tiszteknek, kiknek eddég is onnan szoktak fizetni.

4.

A portusokat és aknákat harminczötezer tallérokban árendálván meg, 20 ezer tallérát ad primum Septembris. tizezerét Szent Márton napjára, ötezerét penig karácson napjára tartozzanak tárházunkban egészlen beadni. Annak felette az ország az mennyi pénzt kiadott, ad primum Septembris tartozzanak jó pénzzé tenni s administrálni azon napra. Az magunk pénzét is jó pénzűl tartozzanak beadni. úgymint az tizenötezer tallért.

5.

Az mely szolgákat, tiszteket az portusokon, aknákon állítanak, nékünk is hittel kötelesek legyenek, és ha mit az haza kárára vagy magunk méltósága sérelmére ügyekezni vagy cselekedni látnának, tartozzanak idején-korán hírré adni, az tisztek penig mind ős örökös hazafiai, nem egyébb idegen nemzetbűl valók legyenek.

6.

Mint eddig az hazafiai s az nemes ország statusi az sóval szabadosan kereskedhettenek. úgy ennekutánna is miattok meg ne akadályoztassanak semmi úton-módon.

7.

Valamit idvezült praedecessorink istenes indulatjokból ecclesiák, scholák, ispotályok, papok és scholamesterek füzetésére rendeltenek s magunk is conferáltunk az aknákról. azoknak mint eddig, úgy ezután is abbeli collatiókat kiadjanak, mint penig Gillányi uramnak conferált só fizetésében az mint eddég, úgy ezután is kiadassék s úgy az mint eddég. úgy ezután is portusi áron eladattassék, mind penig öregbik Telekiné asszonyomnak az dési aknárúl s Katona Mihálynak rendeltetett sova megadassék, ezenkívül is valakinek esztendőnként jár. úgy ezután is még járjon s eladassék.

8.

Az aknákról nemes emberek szükségére házakhoz való sóadás felől az minemű usus eddig az articulus szerint observáltatott, ezután is azt ne bántogassák. Tartsák ahhoz magokat, mind penig várainkhoz és udvarházainkhoz, mint eddég, úgy ezután is elegedendő só adassék, az melyik aknárúl kivánják tiszteink.

Mely punktumoknak megállására mégis magunkat obligáljuk s kötjük arra, hogy ha az specificált harminczötezer tallérokat az ő nsga punctumában feltött mód és terminus szerint nem administrálhatnók vagy nem akarnók, mind peniglen az ország pénziért, az mint feljebb is van, jó pénzt nem akarnánk adni, az mi kegyelmes urunk ő nsga exclusis omnibus iuridicis remediis, valamint és valakik által akarja, minden javainkból satisfactiót tétethessen, melyek ha annyi érők nem találtatnának, magunk személyünkhöz is ő ngsa hozzánk nyulathassa és mindaddig fogva tartathasson, miglen egészlen ő ngsát az megírt summáról contentálhatjuk. Melynek megállására adjuk ez kezünk irása és pecsétünk alatt költ levelünket minden kigondolható színek, útok, módok és akármily pretextusok alatt, sem penig semmi idegen nemzettel sem titkon, sem nyilván nem közölvén ez dolgot.

Datae in civitate Alba Julia, die decima nona Maii anno millesimo sexcentesimo septuagesimo primo.

(Eredetije Gr. Kemény József: Erdély története eredeti levelekben. 17. köt.)

XXVI.

1671. jun. 10.

A fejedelem Szamosfalvára mustrát hirdet.

a)

A rendelet.

Michael Apafi etc. Generosi fideles nobis sincere dilecti etc. Mivel az szomszéd országban való készületek münket is vigyázásra serkengetnek, böcsületes tanácsúr híveinknek egyező tetszésekből bizonyos számú hadaknak felülések felül ment parancsolatunk ki, úgy is hiszszük ő Kegyelmek az Szomosfalvi mezőnken három napok alatt jelen fognak lenni. Kiknek megmustrálására és jó rendben való állítására, mivel sok országos gondjaink miatt magunk

személyünk szerint nem érkezhetünk, parancsoljuk Kegyelmeteknek kegyelmesen, ad decimum octavum presentis menjen oda az Szomosfalvi mezőre és az hadakat mustrálja meg, arról való registromot küldjön kezünkben, annak felette, mivel az mennyiben lehetne örömest ő Kegyelmeköt kimilenők, az fő és nemesi rendeket bocsássa haza Kegyelmetek, csak jó válogatott zsoldosokat állítsanak ez szerint: Fejérvármegye állítson másfél száz lovast, Hunyad vármegye száz lovast, Kolozs száz lovast, Torda másfél száz lovast, Küküllő száz lovast, Doboka ötven lovast, Belső-Szolnok száz lovast. Megparancsolja mindazáltal Kegyelmetek az haza bocsátandó fő és nemesi rendnek, hogy noha mostan haza bocsáttatnak, de oly készülettel legyenek, hogy ha az szükség kívánni fogja, mihelyt újabb parancsolalatunkat veszik, késedelem nélkül oda mehessenek, az hova parancsolni fogjuk. Ez végben menvén, Kegyelmed Bánffi Dienes uram az ott maradandó hadaknak az mi nevünkkel parancsolja meg, hogy Teleki Mihály uramtúl függjenek és az szükségnek mivoltához képest az kiket in toto vel in parte valahova ő kegyelmek küldnek, szót fogadjanak, egyébbaránt tudtokra legyen, hogy Teleki Mihály uramnak teljes hatalmat adtunk arra, ha kik az edictumok ellen cselekesznek, azoknak vigora szerint megbüntesse őket. Eisdem de reliquo etc.

Ez szerint kell írni Bánffi Dienes és Teleki Mihály uraméknak coniunctim.

b)

Külön rendelet Telekinek és Bethlen Gergelynek.

Generosis Michaëli Teleki (tit.) ac Gregorio Bethlen data anno 1671, die 10. Junii Albae Juliae.

Mivel az hazára való vigyázás kényszerít bennünköt bizonyos hadaknak fentartására, az kik hasznoson semmiképen nem szolgálhatnak különben, hanem az jó rend és igazgatás által, annakokáért megnyugodt elmével lévén böcsületes tanácsúr hívünknek Teleki Mihály uramnak, mind elégségében s mind hűségében, az mostani vigyázásnak okáért fenlevő hadaknak eleiben preficiáltuk ő kegyelmét teljes hatalommal úgy, hogy az híreknek folyásához és szükségünknek mivoltához képest tehessen dispositiót, ő kegyelme az fenlevő hadak között mind imide s amoda való particuláris küldésekben s mind peniglen az egész hadnak az hol kiváltatik előbbvitelében.

Mivel penig az hadi állapotokban az hírek és dolgoknak folyási tanítják meg az embert mit kellessék cselekedni, azért szükséges, pro re nata abból vegyen ő kegy. tanácsot, mikor és mit cselekedjék.

Az hírekről bennünköt gyakran tudósítson, nem leszünk távul ő kegyelmektől.

Az ország határin kívül az hadakat semmiképen ne küldje, mert az fényes porta annuentiája nélkül nem akarunk ilyen dologra lépni.

Az hadakat ő kegy. illendő fenyítékben tartsa, hogy az szegénység ne pusztíttassék miatta, egyébaránt . . . . . az disciplina nélkül való had soha tisztességet nem szokott vallani.

Mivel peniglen lehetetlenség, Teleki uram ő kegy. egyedül annak az hadnak gondviselésére elérkezhessék, gyakrabban ő kegyelmének vigyázásnak okáért Kővár táján kelletvén lenni, azért ő kegy. után az hadaknak gondviselését bíztuk Bethlen Gergely öcsénk uramra, intvén kegyelmesen mind az két félt, hogy az haza szolgálatjában jó egyességet kövessenek, mert az hol az nincsen, ott közönséges szolgálat is soha végben nem mehet.

Küldtünk edictumokat az ő kegyelmek kezében, melyeket promulgáltassanak az hadak előtt, egyébbaránt . . . . az dolgoknak circumstantiái tanítják meg ő kegyelmeket, mit kellessék az hadaktól meg . . . . . mire kellessék szabadságot engedni, mü ő kegyelmekben, mint igaz hazafiakban megnyugodtunk . . . . . .

(Eredeti: Gr. Kemény József. Erdély története eredeti levelekben. 17. köt.)

c)

A hadi szabályok.

Edictum militare.

Tempore partialis insurrectionis data. Anno 1671, die 10. Junii. Albae Juliae.

Mivel vigyázásnak okáért bizonyos hadakat kellett felültetnünk, azért szükséges, ezekhez az punctumokhoz tartsák magokat:

1. Valaki az Istennek szent nevét káromló szitkokkal szitkozódik, megölettessék.

2. Valaki oly paráznaságnak nemiben találtatik, melyért az szentirás szerént halált érdemelne, kedvezés nélkül megölettessék.

3. Valaki tisztviselőjére támad, megölettessék.

4. Valaki az hova az haza szolgálatjára tőlünk az hadak eleiben rendeltetett, tisztviselőinktől küldetvén, el nem megyen, megölettessék érette.

5. Valaki hamis hírt költ, az dolgoknak mivoltához képest pálczázással avagy halállal is megbüntettessék, hanemha ki mi hírt hall, tartozzék tisztviselőjének és nem másnak megjelenteni.

6. Hasonlóképpen, ha ki ellenségtől levelet elveszen, avagy csak beszél is, halálnak büntetése alatt tartozzék tisztviselőjének megvinni és nem másnak.

7. Valaki az strázát igazán meg nem állja és lármát csinál az táborban, megölettessék érette.

8. Valaki felebarátja ellen fegyvert vonszon, megpálczáztassék erősen érette.

9. Az, ki mást megsebesít, annálinkább megöl, kézért kezet, főért fejet exequáljanak rajta.

10. Valaki Jézus kiáltás után az táboron kívül lézeng, tartozzék az sträza behozni, megpálczáztassék érte.

11. Valaki az táborra élésthozó, avagy egyéb igaz járatbeli embereket megfoszt, megölettessék érette.

12. Valaki előttejárójának engedelme nélkül fűnél egyebet elveszen, az kárt is megfüzesse, meg is pálczáztassék érette.

13. Az ki tisztviselőjének elbocsátása nélkül az táborrúl elszöknék, felakasztassék érette. Sőt ha valamely tisztviselő az mi generalisunk híre nélkül úgy bocsátand el másokat az táborból, hogy azzal megkevesebbednék az az szám az mennyiről rendelést töttünk, az is tisztességét veszesse el, egyébaránt peniglen tudósíttatván az ilyen cselekedetitől, leszen általunk nagyobb büntetése is.

Annakfelette minthogy az oda való állapotok és dolgoknak mivolta mutatja meg, hogy az hadakot hol tartsák, mind együtt, vagy rész szerint, és ha Máramaros vagy Kővár felé kévántassék ő kegyelmeknek fordítaniok; tehát aziránt is mi tőlünk ne várjanak, hanem szabadosan követhessék az serény vigyázásnak, jó gondviselésnek modalitását: és szintén Máramarosban penig elvihessék, mind rész szerént, s összeségekben ő kegyelmök az hadakot.

Mindezekre peniglen Istent hiván segítségül, szükségesképpen megkivántatik: az mint hogy parancsoltunk ő kegyelmeknek kegyelmesen, hogy Bánfi Dénes urammal ő kegyelmével és több végbeli tiszt híveinkkel (kiknek parancsolatjok vagyon az egyetértésre) az jó correspondentiát tartsák meg, hogy ha az szükség kévánja egymás segítségére

succurálhassanak, és lehessenek erősebbek ő kegyelmek. Datum ut supra etc.

Anno 1671. 10. Junii. Az partiákban hadi expeditióra való instructio és edictum minutája.

(Az erdélyi volt kir. főkormányszéki levéltárban levő minutáról.)

XXVII.

1671. jun. 30.

Apafi Mihály megengedi, hogy a kereskedők a dohányt átvihessék Erdélyen.

Michael Apafi Dei gratia princeps Transylvaniae, partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc. Fidelibus nostris generosis egregiis et nobilibus proventuum tricesimarum nostrarum administratoribus, signanter Verestornyiensibus cunctis etiam aliis, cuiuscunque status, conditionis, gradus, honoris, ordinis hominibus, quorum interest praesentium notitiam habituris nobis dilectis salutem et gratiam nostram. Csongrádi Christoph jelentéséből értjük, hogy Havasalföldében volnának számosan görögök, örmények s egyébb dohánynyal kereskedő rendek, kik megértvén a tabacról való articulussát a nemes országnak, nem mernének harminczadunkra bejönni. Instantiájokra azért kegyelmes tekéntetünk levén, megengedtük, hogy harminczadját megadván, általvigyék az országon, de minden marhájuk elvesztése alatt ebben az országban sohol is árulni ne merészeljék. Azért ez levelünket látván kegyelmesen és serio parancsoljuk fen megnevezett minden híveinknek, megharminczadolván róla, engedjék meg az országon való általvitelét minden megkárosítás és háborgatás nélkül. Secus non facturi praesentibus perlectis exhibenti restitutis. Datum in castro nostro Radnot, die tricesima Junii. anno Domini millesimo sexcentesimo septuagesimo primo.

M. Apafi m. pr.

(Pecsét helye).

Patens alakban írva.

(Eredetije: Gr. Kemény József. Erdély története eredeti levelekben. 17. köt.

XXVIII.

Bojér Sigmond megszámoltatása.

a)

1671. júl. 8.

A számadás.

Anno 1671. die 8. Julii. Az hatszáz tallérról, az mint urunk ő nagysága parancsolatjára Paladi számot adott.

Elsőbben mikor Huszainhoz küldött Boér Sigmond uram engemet, küldött általam néki talleros numero 50.

Az mikor az törökökkel megalkudt Boér uram s engemet az törökökkel hagyott egy házban, az míg maga is ben volt Konstantinápolyban, költöttem az törökökre tall. nro. 50.

Hogy ott valami praetensió nélkül ne heverjek, tétetett oly színt fel, hogy én lovakot szerzenék a fejedelem ő nagysága számára s vettem két lovakot; az egyiket pro tall. nro. 50, a másikot pro tall. nro. 45. — Az egyiket vette el Boér Sigmond uram, az 50 tallérost, a másik magánál van Paladinál.[1])

(A szöveg ezután következő része megegyezik azzal a közleménynyel, mely a Török-Magyarkori Államokmánytár V. köt. 51. s köv. ll.)

Azután így következik.

Ezen Paladi portai posta Baló László uram előtt lött fassiója és relatiója az Baló uram arról írott leveléből, az felül megírt mód és rend szerint vagyon leírva miáltalunk, úgy mint Inczédi Pál m. p. és Györkei György által hitünk szerint.

Radnóton 13. Septembris, anno praefato, pecsétünkkel roborálván.

(P. h. Paulus Inczédi *körirattal.)*

(P. h. Georgius Györkei *körírással.)*

Utóirat a fejedelem kezével: Mi az török lovat s kancza lovat is kivánjuk, mert nem másnak vették, hanem mi számonkra s az mi pénzünken.

Kívül: Anno 1671. die 8. Julii. Radnoton Paladinak hatszáz tallérokról való számadása.

(Eredeti, a Boér-család fogarasi leveles-ládájából.)

---

[1]) Oldalt a fejedelem kezével: *mi ezt kívánjuk.*

b)

A Brankovics Györgytől átvett összeg jegyzéke.

Memoriale.

Hagyott György Deák uram én kezemtől ez szerint:
Az muszaibnak küldött aranyat nro. 200.
Az tihajának küldött arany nro. 30.
Az rézefendinek küldött pénzből maradott kezemnél tall. nro. 20½.
György Deák uram vett a rézefendinek küldött pénzből tall. 20.
Az portára adtunk talleros 18½.
Az kajmekám konyha-mesterének épen megadtuk.

c)

Boér jelentése.

Mivel kegyelmes uram Nagyságod kegyelmesen parancsolt volt Rédei Ferencz uramnak portára való bejövetelikor, hogy ha pénz kivántatnék az adónak, vagy egyéb szükségnek ki nem teljésért, kérnék kölcsen; kérettem volt azért kegyelmes uram négyszáz tallérokat, mire s hová költette Rédei uram, ő kegyelme tudhatja. Annakelőtte én is kértem volt hatszáz tallérokat interesre, mely hatszáz tallérnak volt interese kétszáz tallér, mivel egyníhány holnapok alatt forgott kezünkben az hatszáz tallér. Paláditúl azért kegyelmes uram Konstantinápolyban küldvén erogálódott az hatszáz tallér ez szerint:

Az mely szerecsenekkel megalkudtunk volt Zólyami dolga végett, az mint számat . . . Paladi adott diversis vicibus Huszajnnak, az szerecsenekkel együtt, tall. nro. 200.

Vöttem kegyelmes uram egy szürke török lovat, pro tall. nro. 120, melyet Nagyságtoknak béadtom.

Vöttem kegyelmes uram egy török kancza lovat, pro tall. nro. 20, ezt is Nagyságtoknak béadtom.

Költett Paladi az mint maga mondja az erdélyi ház köről való faloknak megépítésire; kőre, fára, szegre, kőmívesekre tall. nro. 45.

Az mikor az Konstantinápoli kajmekám köszöntésire szokott ajándékának megadására felmentem, tihajának, csauz basának, kapuzlár tihájának, ajtón állónak, kengyelfutóknak, csauzaknak adtom in universum tall. nro 50.

A mint Paladi számat ad egyszer is, másszor is hozzám jüvén Konstantinápolyból, Drinápolyban költett azon útjában tall. nro 30.

Nagyságtok számára vött Paládi azon pénzből czitrumat, pomagránátat, két szepettel, két török lakattal együtt pro nro. 10. Ezt is Nagyságtoknak beadtom.

Meg ugyan Paládi utánunk való kijövetelekor mondja, hogy költett az útban tall. nro. 10.

Az mely lovan az czitrumat, pommagránátat kihozta, vötte azon pénzből az mint mondja pro tall. nro. 15, melyet asszonyunk ő nagysága kegyelmességiből nekem adatt.

Vött azon pénzből egy párducz-bőrt, az mint Paladi számat ad, vötte pro tall. nro. 20. Ezt is aszszonyunk ő nagysága kegyelmességiből nekem adatt.

Vött Paladi egy pej-lovat pro tall. nro. 45, a kit is Nagyságtoknak béadatt.

Adtom az erdélyi házban lakó embereknek élete táplálására tall. nro. 5 ugyanezen pénzből.

Summa erogationis facit tall. numero 600.

Id est hatszáz tallér.

Kegyelmes uram, Nagyságod méltóságos parancsolatját alázatosan megértettem postamester uram által, hogy az nemes ország praetendálván azt, hogy az mely ezerkétszáz tallért odabe kölcsön felkértem, nem ország szükségire erogálódott. Akartam azért in scriptis Nagyságodnak beadni, hogy Nagyságod is jobban lehessen informatus az dolgokrúl. Minekelőtte Rédei uram bejött volna, Nagyságod kegyelmes parancsolatja érkezett hozzám, hogy ha kivántatik Rédei uram odaben létében kölcsön pénzt felvenni, vagy az adónak pótlására vagy penig nagy emberek kedveskedésére, kérjek. De az míg ű kegyelme beérkezett, már kértem volt hatszáz tallérokat az Nagyságod reám bízott dolgainak végben vitelire. Ű kegyelme beérkezvén, ismét kérettem négyszáz tallérokat, mely teszen ezer tallért s interessel együtt ezerkétszáz tallért, az mely pénz kegyelmes uram ez szerint erogálódott.

Mindezeket kegyelmes uram Nagyságod így értvén, könyörgök alázatosan Nagyságodnak, mint kegyelmes uramnak méltóztassék [1]) ..... s az igazságot megtekénteni s ezen Nagyságod parancsolatjára s szükségére erogálódott pénzt acceptálni, mivel kegyelmes uram, Isten előtt állok s ű fel-

[1]) Egy szónak üres hely hagyva.

ségét hívom bizonyságúl, hogy nem másuvá, hanem az mint nagyságodnak beadtam, oda költöttem, melyért is az Isten áldja meg Nagyságodat boldog, szerencsés országlással.

(A Boér-család fogarasi leveles ládájából.)

XXIX.

1671. julius 28.

Apafi rendelete a Torda-vármegyeiekhez, hogy a táborból hazaszökötteket küldjék vissza.

Michael Apafi *sat.*

Spectabilis sat. Salutem *sat.*

Az fennforgó alkalmatosságok úgy kivánván, miképpen parancsoltunk legyen bizonyos számú hadainknak táborban szállások felől Klmeteknek, nyilván constál az is, hogy személy szerént az vármegyebéli nemességet nem akarván terhelnünk, engedtünk bizonyos számú soldosoknak állétására, kik felől jóllehet azelőtt is parancsoltunk volt Klmeteknek, de nemhogy annyi számmal az mint kivántatott mentenek volna az táborra: de az kik ott voltanak is, a mint informáltatunk, nagyobbára visszaszöktenek, részszerint elhittük, igaz, hogy nem fizettünk nekiek. Parancsoljuk annakokáért klmesen et serio Kelmeteknek, magok kötelességét előtte viselvén, haladék nélkül az soldosokat egész számmal küldje az táborra jó készülettel, kinek-kinek fizetéseket megadatván, hogy fizetetlenségek miatt ne kellessék visszaszökniek; egyébaránt Kelmetek ezaránt való parancsolatunkat nem effectuálván, ha kik ellen adversálni fogunk, mi ne legyünk az okai. Elhittük azt is, hogy találkoznak olyanok, kik vagy egy, vagy más úton magokat lovas állatástúl velünk immunitáltatták, melyet feledékenységünkből meg is cselekedtünk; de mivel mind az közönséges igasságnak s mind ország törvényeinek ellene vagyon, hogy egyik nemes ember az másik terhét viselje, Klmetek az olyanokat is lovas állétására kénszerétse, ha szintén kiknek arról patens mandatumok volna is. Secus *sat.* Datum in castro nostro Radnoth. Die 28. Julii anno 1671.

M. Apafi mpr.

Külczím: Spectabilibus, magnifico gener. egr. et nobilibus supremis et vice comitibus judicibusque comitatus Tordensis etc. Fidelibus sat.

(Eredetije a gr. Teleki család levéltárában. Miss. 473.)

XXX.

1671. aug. 12.

A fejedelem Telekit tanácskozásra magához hívja.

Michael Apafi *sat.*

Spectabilis sat. Salutem *sat.*

Csak szintén mostanában érkezvén meg hozzánk az fényes portáról Daczó János uramék is; mivel jöttenek legyen, ahoz képest igen szükségesnek itiljük Klmednek udvarunkban jövetelét. Parancsoljuk is klmesen Kegyelmednek, házánál lévő dolgait disponálja úgy, hogy mindjárást indulhasson udvarunkban s compareálhasson mentől hamarébb, ezen dologról discurálhassunk s az mit jobbat feltalálhatunk, követhessük is el az közönséges haza javára. Eidem *sat.* Datum in castro nostro Radnoth 12. Augusti a. 1671.

M. Apafi mpr.

Külczím: Spectabili ac generoso Michaeli Teleki de Szék. *sat.*

(Eredetije a gr. Teleki család levéltárában. Miss. 228. *e.*)

XXXI.

1651. aug.—sept.

Levelezés a váradi faluk dézmafizetése ügyében.

a)

1671. aug. 15.

A váradi basa levele a fejedelemhez a váradi faluk megdézmálása ügyében.

Mi az hatalmas és győzhetetlen török császár vég Várad várának és ahaz való végházainak s azokban lévő hadainak fűgondjaviselője, az tkts és ngos Kuczuk Mehemet pasa.

Hozzám illendő szomszédságos barátságomat ajánlom Kgldnek, istentűl sok jókat, jó egészséget kivánok jó akarójával együtt.

Az mostani alkalmatossággal akarom Kgld egészségét s egyszersmind jelen dolog felől írnom, hogy minden levelében irja Kgld, hogy az szomszédságban és más szolgálatában s barátságában találkozunk, im azért ennihán

úr, zaim, espaijek mennek ki az falujukban ki dézmálni, s ki pedig adójának felszedésére, mivel ide be nem jünnek az faluk, az somlai, az több végbeli kapitánok nem bocsátják, úgy mondják. Ez énnekem az felötte való nehéz dologom, ez felől is kell gyakorta írnom Kgldnek, hogy az váradi faluk itt levén az urok, s ide nem jünnek s nem bocsáták az jobbágyakat azok, kik császár számára, kik zaimoké, kik basáké, azért bizon az nehéz dolog igen, hogy ezeknek kell oda fáradni; azért parancsoljon Kgld az végbeli kapitánynak s embereinek, hogy ezeknek valami nyavalyájok ne legyen. Ezek után istentűl kivánom, ez levelem találja jó egészségben Kgldet. Datum ex Várad, die 15. Augusti, anno 1671.

Külczím: Az tek. és ngos Apafi Mihálnak, Erdél országának mlgos fejedelmének, Magyarországnak egy részének urának és székeleknek ispánának, nekem szomszéd úr jóakarómnak adassék híven.

(Más kézzel írva.) Váradi Kucsug pasa levele az hódoltságon lévő adózás és dézmálásról. Hozták Radnótra 23. Augusti anno 1671.

(Nemzeti Múzeum Tunyogi-gyűjt.)

b)

1671. sept. 5.

Bánffy Dénes levele Naláczy István tanácsúrhoz.

Szolgálok uram Kegyelmednek.

Az mint megjövendöltem vala az dézmák dolgárúl, im az az kutya pasa urunkhoz beküldött s látja Kegyelmed, mely színes az ebeknek dolgok s alattomban egyszersmind mint fenyegetőzzék; de mivel az dolog különben nincsen, az mint ő nagyságának megmondottam Kálnában és im ide alább is leírom; szükség azért ő nagyságának e szerint választételét alkalmaztatni: levelét ő nagysága vötte, az somlyai kapitány ellen való panaszát, hogy némely falukat megdézmálni nem engedte volna, megértette. Eleitűl fogvást, miólta Várad török kézben esett s legközelebb, miólta ő nagysága az magyarországi sok kóborlók kezek és hatalmok alól sok költséggel és fáradsággal azt az darab földet kivötte és felszabadította, mindazólta annak az földnek állapotja abban állott és az ő nagysága végbeli tiszt-

viselőitűl is úgy igazgattatott, hogy az mivel Váraddá tartoztanak és az miben mind az pasákkal és több urakkal az szegénység megalkudt, azt nemhogy az mi tiszteink beszolgáltatni ellenzették volna, sőt Somlyón úgy nyugodtanak s nyugosznak ma is az váradi vitézek, mint Váradon és mind adójok s mind egyéb jövedelmek beszolgáltatásában (kivel nem tartoztak volna) mint egy szolgájok, úgy segítették őket s kisérgették alá s fel s más nap is minden illendő dolgokban segíteni és az jó szomszédságot megtartani az mi vitézink és tisztviselő hiveink készek.

De meg kell az igazat irnunk Kegyelmednek, az váradiak eleitűl fogvást mi velünk és az mi szolgáinkkal (kik is hatalmas császárunknak velünk együtt olyan igaz hívei, mint ők) sokkal különben cselekedtenek és ma is cselekesznek s legközelebb ez az dézma állapotja is, kirűl Kegyelmed panaszkodik, nem attúl vagyon, hogy az mi kapitányunk azt, a mivel az szegénség tartozik Váradhoz, be nem akarná hagyni adatni; hanem, úgy értjük, azokkal az falukkal mind az pasák s mind több urak és vitézek pénz-summában alkudtanak meg s az dézmát is az pénzben tudták, mely summát már mind Kegyelmed közös falui s mind némely uraké beszolgáltatták s mégis Kegyelmed az dézmát is kivánja tűlök, holott egy húson nem lehet két bőrt vonni s nem is illik Kegyelmedhez, hogy az szegénységet ily hallatlan és szokatlan kettős terehvel nyomorgassa; holott azon kívűl is mind az sok drágaság s mind az Kegyelmetek sokféle adója elfogyotta őket, hogy ha Kegyelmetek nem könnyebbíti terheket, bizony végképen el kell pusztulniok. Az mi kapitányunkra s híveinkre ne vesse senki elpusztulásokat; mert mi mind hatalmas császárunk fényes portáján s mind másutt örömest készek vagyunk számot adni arrúl. Erdélyhez az váradi sanczokságból mennyi jű; az is regestrumban van nálunk nagy részint, esztendőnkint mennyit adnak Váradhoz s mi bizony azt akarnók, hatalmas császárunk és fővezér urunk ő nagysága eleiben menne az szegénységnek ez iránt való dolga; kilátszanék ott is, ha mi miattunk pusztul-é az váradi hóldoltság, vagy mások miatt. Azért jóakaró szomszéd úrbarátunk, sem mi, sem az mi végbeli kapitányink az Kegyelmeteknek való hódolását az ott való szegénségnek nem ellenzük, valamig isten s hatalmas császárunk kegyelmességéből annak úgy kell lenni; csak kérjük azon barátságoson, ne terhelje se maga sem másoknak ne engedje az szegénséget oly szenvedhetetlen és külömb-külömb-formán adózással terhelni, az miben egyszer nyavalyások dolgát állították s állítják, ne

rakosztassák s ne verjék feljebb-feljebb; az ki készpénzsummában alkudt, fizesse meg; az ki dézmát szokott adni, adjon dézmát az szerint, az mint eddig volt; így a szegénség is nem pusztul el s az jó szomszédság is megállhat. Mi egyébiránt okot bizony sem Kegyelmeteknek, sem másoknak az veszekedésre nem adunk; de ellenben az szegénségnek oltalmazására mi is magunkat köteleseknek ismerjük etc. Ez uram, bő szóval van; de meg kell értetni az dolgot vele mind abban, hogy mért nem engedték meg az dézmát némely falukon s mind az ő fenyegetőzésére nézve, hogy ő nagysága nem bánja, ha parancsol is, mert ő miattuk pusztul s ha rámára húzzák, ő rajtok sűl. Kérem tudósítson az választételről és páriáját is küldje meg.

Semmi új hírem nincsen. — Az fiam igen súlyos beteg; az éjjel ismét nehezen volt, most is úgy van, ha isten meg nem szánja; Kegyelmed az szerint mondhatja meg asszonyunknak. Istennek ajánlom Kegyelmedet. 5. Septembris 1671.

Kegyelmed szolgája

B(ánfi) Dienes m. p.

Kívül a levél behajtott szélén ugyancsak Bánffy kezével: Urunkat s asszonyunkat kövesse kérem nevemmel alázatoson, nem irhattam, mert bizony azt sem tudom, mint vagyok az gyermek betegsége miatt. Kérem, ha van, küldjön az katonátúl egy kis porozót, mert elfogyott nálam.

Külczím: Tekéntetes nemzetes Naláczi István uramnak ő kegyelmének adassék.

Kívül más kézzel: Bánfi Dénes uram censurája Kucsuk pasa levelére való választételről. Radnóth 6. Septembris a. 1671.

(Az egész levél Bánffy Dénes írása.)

(Eredetije az erdélyi főkormányszék levéltárában.)

XXXII.

1671. sept. 22.

Hussein Cselebi levele a fejedelemhez a Zólyomi-ügyben.

Kegyelmes uram.

Én nem tudom mire véljem, hogy ennyi időtűl fogván Nagyságod senkit nem küldött hozzám, mert hiszen nyilván látják kegyelmes uram, hogy az dolog késett, de kegyelmes

uram nekem semmi vétkem nincsen benne, mert hiszem látták a Nagyságod hű szolgái, az kik hozzám jártak, hogy minden tehetségemmel voltam rajta, ennekutána is én a Nagyságod igaz híve leszek s maradok. Kegyelmes uram, adom tudtára Nagyságodnak, hogy nem tudom, lehatta-é ezt az dolgát, vagy hogy még fen vagyon, mert kegyelmes uram Nagyságod se szolgáját, se penig levelét nem küldi, hogy mihez kellessék magamat tartanom s mit kellessék cselekednem, hogyha penig kegyelmes uram Nagyságod ez dolgát elhagyta, Nagyságodot alázatosan kérem, hogy tudósítson Nagyságod ez dolognak mivolta felől, hogy én is tudjam, mihez kellessék magamat tartanom, mert az Nagyságod hűségére lelkemmel vagyok köteles, az mely kötelességem ez mai napon is Nagyságodhoz oly nyilván vagyon. Én kegyelmes uram, oly próbákra vetettem fejemet Nagyságodért, kit tud az egy élő Isten, az melyet Nagyságodnak tudtára mindeddig is nem adtam, nem is lehet mindaddig, valamig én magom Nagyságoddal nem beszélhetek. Immár kegyelmes uram az dolog ebben vagyon, hogy én immár szakácsával végeztem s erős hittel egymásnak megesküdtünk, immár küldjen Nagyságod hozzám egy igaz hű szolgáját s attúl orvosságot. Kegyelmes uram, az előbbi levelemben is írtam volt Nagyságodnak felőle, hogy az Nagyságod hívei közzűl az kik se az Nagyságod javát, se haza javát nem kévánják, jóllehet kegyelmes uram én imett is Nagyságodnak szám szerint neveken adhatnám kezében, de nem akarom így, hanem vagyon bizadalmam annyi is Istenben, hogy ha Nagyságod is úgy akarja, mint én, rövid idő múlva írásoknak rendje szerint adom a Nagyságod kezében. Alázatoson kérem Nagyságodat mint kegyelmes uramat, hogy ne nehezteljen reám Nagyságod, hogy az dolog ennyire késett, mert bizony jól adja az Isten, csak szívesen forgolódjék Nagyságod is benne, mert hiszen én is azon igyekezném s forgolódnám, kegyelmes uram, hogy mentűl hamarább mehetnék ennek a dolognak végére, hogy innét szabadúlván, én is mehetnék hamarább országomban, hanem immár nágyságod küldje bizonyos emberét ide hozzám s úgy küldje Nagyságod, hogy mind az dolognak végeig mellettem legyen; én kegyelmes uram az Nagyságod szolgáinak s embereinek itt benn nem lételek miatt kétszer kellettetett Drinápolyban fáradnom s onnat meg viszsza Konstaczinápolyba mennem az magam költsemen *(így)*; immár megint kegyelmes uram újobban Philipibe kellettetett fáradnom az kapitihához, de én semmi titkomat ő kegyelmének nem jelentettem. Drinápolyban kell lennem kegyelmes uram mindaddig, valamig

az Nagyságod emberét Nagyságod hozzám bocsátja. Alázatoson kérem viszontag Nagyságodat mint kegyelmes uramat, hogy Nagyságod méltóztassék fejedelmi kegyelmességét hozzám megmutatni. Kegyelmes uram, Kunstanczinápolyban kellettetett magamat adósságba vetnem, úgymint tallér numero 200, az mely adósságba itt nem egyébért kellettetett felraknom, hanem az Nagyságod dolga miá, az mely felől lélek szerint bizonyságot tehet nagyságod előtt Boér Sigmond uram és Paládi uram, mert ő kegyelmek látták szemekkel, hogy költséggel sokkal jár, s hát az üdő alatt kegyelmes uram mivel éltem volna. Kegyelmes uram ezenkívűl is, hogyha Nagyságod szolgálatomat kívánja, akár követekkel s akár kapitijával, hűven szolgálni igyekezem Nagyságodat, mert én itt tudom minden voltaképen az dolgot. Értettem kegyelmes uram, hogy Nagyságod mennyi költséget küldött az dologra, de valamennyit én láttom, én nálam írva maradnak.

Üdővel kegyelmes uram, kiki az maga terhéről ad számot, mert úgy értettem kegyelmes uram, hogy sok költségében áll Nagyságodnak az dolog, de énnekem bizony semmit sem adtak kegyelmes uram abban az költségben. Ezeknek után sokáig éltesse Isten Nagyságodat; kegyelmes uram sok derék dolgokról írtam volna Nagyságodnak, de volt *(így)* kivel íratnom.

Datum ex Philipo, die 22. Septemb. anno 1671.

Az Nagyságod igaz szolgál míg él nagyságodnak

Üszein Tselebi m. p.

Külczím: Az erdélyi méltóságos fejedelemnek titulus etc. nekem kegyelmes uramnak adassék.

(Egykorú másolat a Boér-család fogarasi leveles-ládájából.)

XXXIII.

1671. október 3.

Meghivók az október 12-ére hirdetett országgyülésre.

a)

Teleki Mihály meghivója.

Michael Apafi *sat.*

Spectabilis *sat.* Salutem et gratiam *sat.*

Mivel az váradiaknak nyughatatlanságokra az fővezérnek ő nagának oly parancsolatja érkezett hozzánk,

melyben az országnak nagy részét kivánja, hogy mindjárást kezünkből kibocsássuk, és soha az haza közit hozzá ne tartsa, az haza penig Kegyelmeteké, nem miénk lévén, magunktól arra választ sem akarunk adni, hanem szükségesképpen kételeníttetünk Kegdet convocáltatnunk, parancsolván keglsen és serio Kegdnek édes hazájához való szeretetire, hogy decima secunda praesentis fejérvári városunkban jelen lenni el ne mulassa. Ebben penig Kegld az articulusban specificált poenát ne respectálja, s hogy ily rövid terminust is töttünk fel, ne difficultálja, hanem viseltessék magok securitássától s édes hazájához való szeretetitől, mivel veszedelem forog az dologban, sőt ne bizzék senki édes hazájához, feleségéhez, gyermekihez, ha ez az dolog jó karba nem állíttatik. Azért szükség Kegdnek az praefigált napon és helyen fogyatkozás nélkül compareálni, keresztényi kötelessége s édes hazájához való szereteti is azt kivánván. Secus *sat.* Datum in civitate nostra Alba Julia. Die 3. Octobrisa. 1671.

M. Apafi mp.

Külczím: Spectabili ac generoso Michaeli Teleki de Szék sat.

(Eredetije a gr. Teleki család levéltárában. Miss. 127. i. i. i.)

b)

Rácz István meghivója.

Michael Apafi Dei gracia princeps Tranniae partium regni Hungariae dns et Siculorum comes.

Generose fidelis nobis dilecte; Salutem et gratiam nram. . . . . *mint az előbbeniben* . . . . . Secus sub poena in articulis quoque expressa non facturo gratiose propensi manemus. Datum in citte nra Alba Julia die 3. Octobris 1671.

M. Apafi m. p.

Kívül: Generoso Stephano Rácz de Galgo, fideli nobis dilecto.

(B. Orbán Balázs sajátja.)

XXXIV.

1671. oct. 16—20.

A fehérvári országgyűlés irományai.

a)

A sérelmek felsorolása.

Az mi megbántódások az ő nagysága alkalmatosságával ez házában eddig estenek.

1. Néhai Bethlen Drusiánna ő nagysága posteritási Husztban lévő successiójoknak nem apprehendáltathatása.

3. Néhai Kassai Ferencz maradékitól Kővár vidékin két faluknak elfoglalása.

2. Szalánczi János successoritól dersi és magosfalvi jószágoknak praediummal elvételek.

4. Toldalagi János atyánkfia által brachiummal Torma György atyánkfiától a régeni hegyen egy szőllőnek elfoglaltatása.

5. Gyerőffy György atyánkfia ugyan brachiummal néhai Herczeg András successoritól elfoglalta jószágokat.

6. Daniel István atyánkfiának Udvarhelyszéken szentpéteri és oroszhegyi portióinak brachiummal való elfoglaltatása.

7. Páskó Kristóf és Jenei Miklós atyánkfiainak dolgok ez jövendő közelbik országgyűlésén igazíttatnék el törvény utja szerént.

8. A tanácsi rendnek fenyegetése, s némelyeknek rabságra való adattatása, a kiket pedig meg nem fogtak is, oly félelemben voltak, hogy az haza közönséges jova promotiójára is bátorságosan nem nyulhattak.

9. Petki János atyánkfiától Fogaras földin Récsének fele, Királyhalmától egy darabocska határt az Olt szakasztott el. Ugyan Királyhalmán ab antiquo a révhajónak fele az ő kigyelme eleitől birattatott, már mindezeket kezéből kifoglalták.

10. Kun István atyánkfiától Fogaras városában egy házhely foglaltatott el.

11. Kegyelmes urunknak Fejérvármegyében Ujfalu nevű falunak is egy darab határát az Olt elszakasztván, mely határt már Fogaras földéhez applicálván, nem birhatnak.

12. Gróf Csáki Istvánnak az elmúlt időkben holt hirét hallván, Tordai István udvari szolga mellé praesidiumot adtak, hogy némely jószágát s jovait elfoglalják, ugyan-

akkor annak alkalmatosságával oly commissio ment ki, hogy res mobilisit mind confiscálják, noha eddig a deficiens personák res mobilisi fiscusra nem szállottanak.

13. Herepén Mikes Mihályné jószágát brachiummal elfoglalván, a török deák birja. Mindezeknek restitutiója s megorvoslása felől alázatosan instálunk Nagyságodnak mint kegyelmes urunknak.

14. Kegyelmes urunk! Ezeken kívül is sok megbántódások estenek, melyeket mostan mind Nagyságod méltóságos szemei eleiben nem adhatnak, melyről ís alázatosan instálunk Nagodnak hogy az közelt leendő gyűlésen Nagod méltóságos szemei elében adván, azokat is méltóztassék hasonlóképen kegyelmesen megorvoslani.

A sok reánk vetett pénzt megadók, bé is küldők a portára, az is oda lőn, a kevést is elvivék tőlünk, isten oltalmazza hátramaradt részét hazánknak.

(Külön lapon.)

4. A Nagyságod méltóságos conditióiban, a melyek valami részében az időnek változási miatt effectumban nem mehettek, ő nagysága kegyelmesen igyekezzék azokat effectuálni; a mely conditiókat pedig kívánunk effectuáltatni, ezek: 4-dik, 6-dik, 8-dik, 9-dik, 10-dik, 11-dik, 12, 13, 14, 15, és 16-dik conditio: Ezt úgy értjük, hogy indifferenter mindenféle fiscalis helyekben, és egyéb mindenféle fizetett hadak az országnak hittel légyenek kötelesek, hogy semmiben ország, s annak lakosinak kárára, s annak romlására, szabadságtalanságára nem igyekeznek, annálinkább nem cselekesznek.

17-dik, 18-dik és 20-dik conditio a só dolgaiból: Hogy a minémű modalitással az haza fiainak szabados volt a sóval való kereskedés, mely három esztendők alatt teljességgel kezekből kivétetett, hogy ennekutánna azon módok szerént engedtessék meg véle való kereskedés, melyről articulus vagyon a compilatában folio 56, articulo 3-tio.

22-dik conditio: a kiktől reversalis vétetett, azoknak adassék vissza.

23-dik conditio: *(itt megszakad.)*

b)

1671. oct. 16.

A fejedelem válasza.

Albae Juliae, resolutio ad puncta per dominos regnicolas exhibita.

Ad 1. Erről most vagyunk alkalomban a dominus praetendensekkel, meg is alkuszunk ő kegyelmekkel.

Ad 2. Ebben nem tudunk semmit, előttünk nem is forgott.

Ad 2. A jövő országgyűlésen ezt ő kigyelmek igazítsák el.

Ad 4. Igazítsák el a statusok ő kegyelmek köztök az jövő gyűlésen.

Ad 5. Azt is hasonlóképen.

Ad 6. Azt is hasonlóképen.

Ad 7. Jenei Miklóst elbocsáttatjuk, s igazodjék dolga a gyűlésen.

Páskó Kristófot pedig aláhozatjuk a gyűlésre, s igazítsák el ő kegyelmek dolgát.

Ad 8. Ennekutánna nem lészen.

Ad 9. A feleségünk lévén donataria Fogaras földin, találják meg ő kigyelmek.

Ad 10 et 11. Ezeket postulatumban felküldhetik ő kegyelmek.

Ad 12. Olyan commissiót nem íratunk többször.

Ad 13. Ezt bizonyos okra nézve szükségesképen kellett halasztanunk.

Ezeken kívűl, a mely conditiókat ő kegyelmek feltettek, nem tartunk ellent benne, az articulus effectuéltassék. Datum Albae Juliae die 16-ta mensis Octobris anno domini 1671.

(Egykori példány az Akademia birtokában.)

c)

1671. október 23.

Daczó János reversalisa.

Én sepsi-szentgyörgyi Daczó János, Csík, Gyergyó, Kászon székeknek főispánja és az mi kgls urunktúl, mélt. Apafi Mihálytúl, isten kegyelméből Erdély országának fejedelmétől, Magyarország részének urától, és székelyek ispánjától az fényes portára expediálandó fűkövet esküszöm az élő istenre, ki atya, fiú, szentlélek, teljes szentháromság egy bizony örök isten, hogy megnevezett kgls urunk fejedelmünk és mlgos szerelmesinek, Bornemisza Anna fejedelem asszonyomnak ő ngának s nemes Erdélyországának igaz tökéletes hívek leszek, ellenségeknek ellensége, jóakarójoknak jóakarója, semmit az ő ngok fejedelemségek, méltó-

ságok, életek, személyek ellen és az nemes ország kárára, ily hanyatló félben levő állapotjában, sem titkon, sem nyilván, sem írásommal, sem izenetemmel, sem intésemmel nem practicálok; senkivel az ő ngok ártalmára, és az nemes ország kárára való dolgokban mind ez hazán kívűl, s mind ez hazában, személy szerént valamely úri, fő és alacsonyabb renden levő emberekkel avagy külön valamely natióbeli statusokkal, szászokkal, székelyekkel és másokkal, atyafiságért, barátságért, adományért, igéretért, méltóságos hivatalért, reménységért, semmi kigondolható, mondható, írható utakon, módokon nem concludálok, egyet nem értek, meg nem egyezek, sőt ha kiket olyanokat érthetek, hallhatok, eszemben vehetek, teljes tehetségemmel ellenek állani igyekezem, magamban el nem titkolom, hanem ő ngoknak értésére adom. Annak felette s az reám bizattatott követségnek állapotjában magamat úgy igyekezem viselni, hogy az hatalmas nemzetnek szívét, elméjét az ő ngok és az nemes ország hasznára hajthassam, s kedvetlenségre ne hozzam, az mely punctumokat instructiómban föltettenek, azok mellől nem recedálok, olyakra tudniillik, valamelyek az ő ngok méltóságok és személyek ellen volnának és az nemes ország kárára láttatnának lenni; mindeneket hasznoson elkövetni teljes tehetségemmel igyekezem, és azon nemzet előtt is hami oly kedvetlenséget, haragot, ártalmas dolgokat ő ngok ellen eszemben vehetek, minden igyekezetemmel, kötelességemmel idején korán, az helynek messze és nehéz voltát respectálván, ő ngknak értésekre adni el nem mulatom; egy szóval úgy igyekezem mindenekben magamat viselni, mint igaz istenfélő édes hazáját szerető emberhez és ura s asszonya méltóságát, életét szerető s oltalmazó szolgához illik. Melyek ellen hogyha cselekedném, és esküvésemet meg nem állanám csak mi részében is, valamidőn mind magamnak, feleségemnek s édes gyermekimnek boldogabb előmenetelit, hasznát, szerencsés állapotját remélhetném és várnám, az én istenem akkor szégyenítsen meg, és minden dolgaimat fordítsa átkomra. Mindezekre mégis az én istenem úgy segéljen s úgy adja az én lelkemnek örök üdvösségét. Actum in civitate Alba Julia 23. Octobris anno dni 1671.

Daczó János mpr.

Kívül: 1671. esztendőbeli Daczó János reversalisa.

(Eredeti. Nemzeti múzeum. Vegyes levelek.)

XXV.

1671. nov. 25—decz. 23.

A gyulafehérvári országgyűlés törvényei s irományai.

a)

1671. nov. 25.

Czeibert jelentése.

Acta comitiorum ab illrmo ac celsmo principe dno dno Michaele Apafi in civitatem Albam Juliam ad diem 25. Novembris 1671. indictorum et die 23. Decembris ejusdem anni finitorum, per egr. Eliam Czajbert de Fogaras, nationalem universitatis Saxonicae nationis procuratorem dietim (quoad fieri potuit) breviter et compendiose consignata.

Die 24. Novembris. A prandio ampl. dni regius judex et consul Cibiniensis unacum ceteris delegatis iter ingrediuntur et Omlassini quiescendo noctem transigunt.

Die 25. ejusdem. Continuato itinere in civitate Szász-Sebes prandetur et horis vespertinis ampl. viri tandem Albam Juliam appellunt.

Die 26. Per ampl. dnos judicem regium et consulem Cibiniensem celsmus princeps legitime salutatur, qui benigne accepti, cibi capiendi ergo ad mensam celsitudinis suae invitati, convenienter tractantur.

Die 27. Confluentes dni status in palatium solitum celsitudinis suae principalis et peractis sacris, praeeunte dno praesidente, Sigismundo Bánffy de Losoncz, in templum reformatorum descendunt ac antiquo de more per Simonem Kemény et ceteros delegatos trium nationum celsmus princeps solenniter salutatur, et ut ad status dni consiliarii descendant, impetratur. Praesentibus itaque utrisque et consiliariis et regni statibus, res dieta proxime praeterita definitas unanimi consilio aggrediuntur, discursibus mediantibus denuo definiendo et determinando principe etiam non annivente restitutionem bonorum, sive jurium possessionariorum, possessoribus contra jura regni per brachium regale violenter ablatorum, hac cum conditione, ut praetendentes extra dominium eorundem via juris ea sibi acquirant. Hic varie variorum ingenia tumultuaria ferme aperte potuit percipi, dnis consiliariis noctem subsequentem noctem *(sic!)* plerumque in somnem transigentibus. Sed etc.

Die 28. Sedatis ingeniis et principali et consiliariorum, utrique optime mutantur, non tamen in pejus, sed in melius, divina clementia benigne ita disponente.

Die 29. Princeps cum principissa et magna parte consiliariorum reformatae religionis sacramento sacrae coenae dominicae sese reficiunt.

Die 30. Post peractionem sacrorum repetito a dnis statibus templo supranominato, ad interpositionem celsmi, principis mediantibus Michaele Teleki et Andrea Fleischer factam causa contra Gregorium Gillányi, Stephanum Naláci, Emericum Lázár et Ladislaum Székely per directorem mota submisse remittitur, ita tamen, ut praestita principi fidelitate regnicolis etiam eandem praestare ne obliviscantur, ceteris evocatis prosecutioni juridicae relictis. Hic ante omnia proclamato Sigismundo Bojér de Fogaras petenti par ad tertium conceditur.

Die 1. Decembris. Singuli status ad singula hospitia secedendo, comitatuum delegati in domum Michaelis Teleki confluunt et comportatis cottuum postulatis et perlectis correctisque, compilatores eorundem destinantur Joannes Sárossi, Stephanus Pokai, et Michael Borbereki. Siculorum delegati in domum Pauli Béldi. Saxonum vero in domum Cibinianam ad ampl. dnos officiales supremos Cibinienses conveniunt similium negotiorum peragendorum ergo. Postulata nobilium Vizaknensium sub postulatis cottus Albensis Tramniae a ceteris quoque cottibus acceptantur: faxit deus, ut acceptentur a ceteris etiam statibus imo et principe cum consiliariis.

Die 2. Decembris. Circa decimam horam matutinam confluentes dni status in templum, Gabriel Bánffy mittitur pro dnis consiliariis a principe impetrandis unacum statuum delegatis aliquot deputatis, qui donec redit et consiliarii advolant, a statibus serio tractatur de ratione taliter a partialibus perceptoribus exigenda, ut quicunque rationem dare vel reddere legitime nequiverint, mox et de facto teneantur, debiti alicujus rei facti id solide deponere. Generalis perceptor Joannes Sárossi a statibus ad conscientiae puritatem adactus, distincte refert, tributum imperiale Ottomanicum qui neglexerint administrare et quorum ad manus sint plurimae adhuc ejusdem tributi aliquot annorum restantiae. Discurritur itaque de constituendis ex statibus probatae fidei exactoribus.

Interea appellunt dni consiliarii, quibus praesentibus sex personae ad notam evocatae proclamantur ac per directorem contra eosdem actio quoque instituitur, paribus ad

petitionem ad triduum solito de more a statibus pro partibus incusatis legitime concessis.

Interea comparens Emericus Tökölyi comes, pulchra praemissa salutatione statum suum miserrimum quoad innocenter amissionem bonorum suorum Hungariensium breviter ac sat convenienter et miserabiliter exponit, tandem redit ad bona avitica Trannica in ditione constituta sese legitime concernentia et nunc apud manus fisci temere existentia, instans coram statibus, ut suam per assistentiam promoveant hac in parte causam suam coram principe, fiat vel valore, vel ipsis bonis immobilibus Vajda Hunyad et Huszt a celsne sua legitima contentatio. Cetera scripto erant comprehensa. Idem faciens ipse etiam Sigismundus Barkóczi. Quibus secedere jussis, post tacitam consiliariorum consultationem advocati bonam obtinent relationem. Francisco etiam Pihenio remittitur evocatio. Dum haec aguntur, Michaele Telekio a dna principissa pro legato ad status (praesentibus consiliariis) misso, ad instantiam celsnis suae evocatio vel causa contra Matthaeum Balog, Franciscum Belyenessi praefectum, Bencserium etc. ad statuum instantiam ex mandato celsmi principis per directorem mota remittitur. Joannes Szabó senator Cibiniensis domum proficiscitur. Postulata dnorum Saxonum per praesentium scriptorem Hungarico idiomate compilata.

Die 3. Decembris. Occupati dni jurati assessores in exigenda ratione tributi Ottomanici a partialibus cottuum exactoribus, adeoque et quibusdam Graecanicis salisfodinarum in praejudicium regni possessoribus, undecim millia tallerorum in usum proxime praetactum debentibus, hodie nihil agitur, sed a variis varie epulando bibitur, ampl. dnis judice regio et consule Cibiniensi ad mensam dni Dyonisii Bánffy cum plurimis ex nobilitari ordine existentibus, praesentium autem scriptore apud veteranum amicum filiam ejusdem pro filia sua (cum sit sterilis unacum uxore sua) adoptante et mercipotum sive symposium coram aliquot nobilibus, junctis utrinque dexteris, ex vino sat commodo hauriente.

Die 4. Decembris. Dnis assessoribus assumptum opus continuantibus, multis vero Baccho interea litantibus, haec etiam dies frustra transigitur, praesentium etiam scriptore coacto Baccho sat insistendo contra morem suum indulgere.

Die 5. Decembris. Iste quoque dies fluit intactus. Interea appellit dni Tobiae famulus a conjuge dni sui praememorati mutandas ferens vestes. Appellit etiam Georgius Reisznerus, epotus helluo, praesentium scriptori Cibinio

indusia et id genus vestes ab uxore ferens ac multo mendacio impudenter comites suos accusans. Advehuntur etiam musicantes Cibinienses ab ampl. dnis judice regio et consule Cibiniensi Albam Juliam huc scilicet ad illrmi ac celsmi principis impositionem, vel saltem petitum evocati. Locis ex variis varii pisces fluviales alpini adferuntur ampl. viris.

Paulus Bethlen male sentiens in domo paterna, dum parens in interna vaditur et tondetur a barbitonsore, de Saxonibus eorum aliquot nobilibus cottuum Fejérvár et de Küküllő causa eorum a praesentium scriptore fideliter agitur. Interim Teraso vel morio principis varia dans ibidem nequitiae suae, non subtilia quidem et solita, sed spurca, adeoque statui vel conditioni suae Valachico-diabolicae argumenta.

Mercator quidem Cibiniensis Andreas Győri sperans ad animationem dni judicis regii ad interesse bis mille imperiales sese a dno Joanne Bethlenio accepturum, quibus penes alios praesentes queat Lipsiam salutando, idoneos in Trannam (fatis et fortuna concedentibus) valeat reportare merces, spe penitus frustratur.

Die 6. Decembris. Idem Andreas Győry primo diluculo contra 4-tum Dei praeceptum iter tristis ingressus, neglectis etiam nundinis ex suprafata spe fallace Cibinium et inde Fogarassinum contendit. Apl. dni judex regius et consul data celsmo principi comitiva, templum orthodoxorum salutant, praesentium scriptore in aula principis praesentibus plurimis in solita domo Szentpálianae viribus pedum spoliatae ecclesiastae ejusdem concionem ex Esaiae 30. vers. 8. 9. 10. et 11. habentem audiens. Domi prandetur. Novi, quod alicujus esset momenti, praeter mendacia nil auditur.

Die 7. Decembris. Dni status summo mane confluunt eum in finem, ut singulorum postulata statuum antiquo de more perlegantur, ac perlecta aeque dnis statibus approbata ad principem revidenda transmittantur. Plurima et praeter morem cumulata erant cottuum postulata, multisque rebus facto impossibilibus eousque intricata, ut nec partes ipsae, quarum ad instantiam erant postulatis insertae, sese explicare coram statibus potuerint. Quae postulata ferme infinita erant, eapropter multa a ceteris statibus ex illis improbata et deleta, multa correcta, quaedam autem approbata mansere.

Delegati cottus Kolosiensis volentes obtinere a Sigismundo Mikola non infimae sortis nobili de Szamosfalva

quorundam pontium ex deliberatione dnorum regnicolarum (ut praetendebant) reaedificationem in loco quodam coenoso territorii Szent Miklós super via regia antea habitorum, nobilis praefatus abnuit, praetendendo sese privilegia habere de aedificandis modo tribus pontibus in territorio non Szent Miklóssiensi, sed Szamosfalviensi, eum itaque ab illis recedere nolle, vel ea de ratione quod (velit nolit) quasi impositive vellent pontium suprafatorum reaedificationem, quod praestare invitus non teneretur. Cadunt causa ablegati tanquam injusta.

Ex parte Toroczkaidum urgent cottus in postulatis suis articulum de et super reambulatione cujusdam territorii inter ipsos et sedem Siculicalem Aranyas a longo tempore controversi praeterito anno emanatum, ut idem articulus effectum suum de facto sortiretur; licet universitas Siculorum reclamet, quod ea de re ipsi quoque postulata haberent praesentanda et per hoc cuperent collationem ambarum partium instituendam postulatorum; tamen approbato praefato postulato, dni Siculi in suam seriem rejiciuntur.

Variis interdum discursibus dni status sese fatigant ratione partialium perceptorum quorundam furacium, pecuniam pro tributo Ottomanico corradi et administrari solitam in proprium convertendo usum nequitiose subtrahentium, severe determinando, ut examinato inprimis generali percepto, ut christiana sub fide et fidelitate patriae debita conscientiose recognoscat, ubi, apud quos, a quot annorum spatio, et quantum restaret administrandum tale tributum? ut id ne in alium eumque privatum, sed communem misellae patriae usum ita converteretur, realis quoque tandem fieret in tales perceptores, scilicet partiales, aliorum etiam in exemplum animadversio.

Tecte admodum proponentes cottus quoddam postulatum, quod jobbagionum Saxonicalium 7 judicum privilegiatorum etiam, quales sunt Bolkatsienses, Sitveienses et similis farinae, jus impediebatur, praesentium scriptor animadvertit et brevibus reponit: dnos Saxones alios Saxonicales jobbagiones nobilitares non curare quidem, si deficientium talium bona ad aliorum nobilium jobbagiones consanguineos non convertantur etiam, sed directe in usum dni sui terrestris, sed ea in parte solenniter contradicere, quatenus illud postulatum ad privilegiatos quoque jobbagiones Saxonicales extendi videtur. Multa itaque tandem post contentionem cum exceptione supra ex parte privilegiatorum praefata postulatum praemissum approbatur. Ampl. dnus judex regius

hilaris rediens domum a celsmi principis tabula et ex propria domo in communem ceterorum delegatorum Cibiniensium descendens, advocato aliquam post moram duo etiam consule, praesentibus ibi musicis Cibiniensibus ante aliquot dies accersitis, illos ludere, partem ex nobis hilariter potare, partem vero praeeunte ipso, choreas ducere inducit.

Die 8. Decembris. Aliquanto serius quam heri confluitur, et quia postulata cottuum nondum erant (quoad perlectionem eorum) absoluta, continuatur lectio; quae variis varia suppeditant argumenta ad discursus mox pro, mox contra movendos.

Infestantur etiam civitates Saxoniales ratione metretae, ut et ablationis ferri in usum civitatum a vectoribus ejus a fori judicibus identidem pro proventu fori ablati; unde summa contentio (collatis utrinque argumentis et rationibus) oritur, quae ferme ad horam usque continuata tandem multos post labores tumultus sedatur, ita tamen, occurratur isti malo et ubique una eadem metreta Claudiopolitana utantur et proventus etiam fori constitutionibus regni accommodetur.

Deliberatur etiam de cusione monetarum tam aurearum et argentearum, quam etiam usualium vulgarium; quarum cusio quoad aureas et argenteas fienda Cibinii et Coronae, vulgarium praefatas praeter duas civitates in civitatibus Sesburgo et Besztercze definitur.

Finitis postulatis cottuum, postulata dnorum Siculorum incipiunt perlegi, in quibus nihil adversi contra Saxones continebatur.

Deliberatur occasione postulatorum Siculicalium, ut alienigenae praeter 4 receptas religiones aliam sequentes haeresin, pro patriciis in Trannia memorabili et valde noxio Moldavensium et Transalpinensium exemplo ne recipiantur, nec nobilitentur, imo nec jura possessionaria et officia possideant, cassata omnium et singulorum nobilitate et exemptione talium, si qui hactenus vel in persona nobilitati, vel ratione domorum et similium exempti fuissent, sed maneant in statu suo priori, cum in praeteritis etiam quibusdam comitiis a regnicolis nobilitati eorum contradictum fuerint solenniter.

Praeterea percipitur ex postulatis Siculorum Andream Horvát tricesimatorem Törcsvariensem usque adeo male accepisse homines per Tohan, adeuntes et redeuntes Siculos, ut non modo plus aequo ab illis exegerit, verum etiam omnes et singulos nobiles Siculicales (quibusdam etiam nominatis, tam turpiter injuriaverit et calumniatus

sit, ut eos prorsus maculatos reddiderit, quod relatoriis quoque in instanti verificatum est. Postularunt itaque. ut penes postulata dni status publice et quidem serio hanc etiam rem proponant, ut animadvertatur in nebulonem. Instat praeterea universitas Siculorum, ut sedis Aranyas controversia ratione certi territorii cum dnis Toroczkaiensibus olim mota per postulata, sive potius per instantiam praesentata, licet ex parte horum etiam cottuum postulata acceptata sint, acceptentur et inter cetera principi haec etiam praesententur ventilanda; quod tanquam justum quia approbatum fuit ab universitate Saxonicae nationis, tum Toroczkaides, tum vero affinis eorum Gregorius Bethlen et plurimi alii difficulter ferentes, minis praesentium scriptorem increpuere dicendo, hac eadem sub diaeta istud eos rigide recompensaturos, quod de facili intelligi potuit dici de Bolkatsiensibus et Sitvensibus.

Plurimae supplicationes variorum perleguntur, cum summa exponentium et adversarum etiam partium per sese et procuratores contentione. Inter ceteras certis de causis supplicationem porrigens statibus Georgius Györöffi contra Dyonisium Bánffy primum absente, post peracta sacra vespertina tandem praesente, multum ea de re, ratione fortalitii Somlyó contenditur, sed alter, scilicet Bánffyus ut potentior majorem habens respectum, relicto coram statibus regni Györöffio, re infecta discedit.

A singulis statibus repetuntur postulata correcta, si sint pariata, ex quibus comitatus et Siculi sua parata habentes et praesentantes praesidenti, quia dominorum Saxonum notarius Cibiniensis nondum pariaverat, valde commoventur praesidens una et status, difficulter ferentes, quod in crastinum debeat transferri eorundem ad celsmum principem et dnos consiliarios transmissio; nec mirum, notarius enim si tam tardus non fuisset in scribendo, ut est, de facili ea pariare potuisset. Quod quia per ipsum neglectum est, non tantum a dnis statibus, sed etiam a dno judice regio et consule Cibin. non bene audivit, cum sui fuisset hoc officii, tamen propter ipsius neglectum tota universitas Saxonica gravem coacta est pati a ceteris statibus indignationem.

Die 9. Decembris. Perleguntur singulorum statuum summarie tantum postulata, ex aliquot supplicantium libellis supplicibus perlectis, una omnia in fasciculum comprehensa per praesidentem medio Sigismundi Mikola adhibitis certis delegatis ex singulis statibus ad celsmum principem revidenda transmittuntur.

Perlectis etiam supplicationibus Szeredahelyiensium ratione decimae cujusdam territorii desertae possessionis Fejéregyház pro aliquot jobbagionibus et certarum quarundam alpium concambiatae, ac in aedificationem templi Szeredahelyiensis adhuc a Gabriele Bathoreo perennali jure collatae, una cum supplici libello Lamkerekiensium transmittuntur modo praemisso.

Nicolaus Bethlen et aliquot adhaerentes cupiunt scire a statibus ex deliberatione jurium possessionariorum per brachium regale potentiose ab anno 1657. occupatorum mox et de facto restituendorum, quomodo nam illae particulae mox et de facto sint intelligendae? an ita scilicet post exspirationem dietae statim, vel etiam sub praesente dieta, sententia jam pronunciata? Status sic interpretantur, intelligendas esse sine mora et intermissione de praesenti. Pro qua interpretatione summae reponuntur statibus gratiae. Ex abrupto contentio exoriens inter Gregorium Bethlenium et ablegatos cottus Kolosiensis, hi ab illo inconvenienter tractantur, licet illi etiam ita reposuerint huic, unavice eidem sufficere potuit et quidem merito, quandoquidem stentor cottuum existens, plurimos indigne soleat excipere et injuriose tractare, socio ejus existente altero stentore Siculicali, qui tamen in jure melius fundatus est, licet cauteriatae sit (ut sunt omnes papicolae) conscientiae.

Princeps laute epulatur, advocato acceptum post prandium Dyonisio etiam Bánffyo. Ab hora circiter 3-tia ferme usque 5-tam in tabula principis controversiae juridicae tractantur, ac lites quidem agi incoepere, nullae tamen decisae, sed dilatae in crastinum diem, si occasio ferat.

Die 10. Decembris. Ante horas pomeridianas ab octava circiter usque ad 12. lites et causae in tabula principis agitantur, ubi quidam judaizans (ut director praetendebat) vi testium suorum ab impetitione directoris absolvitur. Interea princeps unacum consiliariis laborat in resolutione ad postulata statuum, quorum maximam partem, quae erat cottuum, etiam percurrunt, scripto datis ad ea resolutionibus. Dum haec aguntur, ex mandato celsmi principis vetita propter articulis regni convicia quidam ejusdem cubicularius, nomine Andreas Semsey captivatur.

Dnus judex regius et consul Cibiniensis ad mensam Caspari Kornis prandet, ceteris in hospitio inter prandendum acriter de statu Vizaknensium contendentibus. Appulit quidam Suri nomine studiosus ex Germania praeterito anno illuc transmissus. Hominibus quibusdam domum rede-

untibus alii succedunt. Relatum de caede Tartarorum per Polonos et horum conjunctione cum Boero (?) et Moscho.

Die 11. Decembris. Praesentibus singulis statibus in templo ad certum usque spatiolum tempus otiose teritur; quod percipiens praesidens supra saepefatus profert propositiones celsmi principis in primo comitiorum ingressu perlectas, hac cum verborum forma Hungarico idiomate: Míg a mi kegmes urunk ő naga a vármegyék postulatumira való resolutiókat leküldi az ország közzé, hogy az időt megnyerjük, kezemhez adván ő naga méltóságos propositióit a végre, hogy azalatt azokhoz nyúljunk közzűlök, melyeket véghez vihetünk a tanács urak nélkűl, nyúljunk hozzájok, ha Nagtok s Kegtek is jovallja. Quod latine reddere non est necesse, cum praesentia procul dubio ad nullius deveniant manus, qui Hungarici idiomatis sit prorsus ignarus. Acceptant status verba praesidentis. Itaque ex propositionibus illa perlegitur, quae non modo seriae vetationis, verum etiam severae animadversionis punctum continebat eorum, qui in Deum blasphemantes, inauditis et iram Dei contra totum regnum accersentibus novis conviciis sese invicem proscindunt, imo quidam mala ex consvetudine, nec terminos, nec rem illis notatam intelligentes, abusive pro quasi recreatione iis utuntur. Placet omnibus propositio; sed diversimode: nam 1. quidam ad articulos de his et similibus antea diversis cusos vicibus provocant, et iis unde contenti sunt. 2. Quidam pro pius accedendo, poenam specificatam (specificatis ipsis etiam maledictis) statuunt esse cum seria poenae executione decernendam. 3. Quidam distinctionem faciunt inter pueros et adultos, obstinatos et casuales ignorantesque, ac denique inter nobiles et ignobiles. Sed ista distinctio theologice nullum locum habet, cum in liberrimo dei populo Israele promiscue puniti fuerint peccantes taliter.

Interea adventantes a principe cum resolutionibus supratactis duo ex consiliariis Michael Teleki et Andreas Fleischer, discursus hac de re ferme finitus interrumpitur. Appellentes itaque praefati consiliarii 1. tradunt resolutiones principis praesidenti. 2. admonent regnicolas nomine principali, ut debitum deferant praesidenti honorem. 3. ne supplicationes acceptentur, eaeque ad celsitudinem suam transmittantur, quae dietam non concernunt, sed illae in cottibus non tamen tunc, cum causae forenses agitantur, verum in generalibus congregationibus eorum assumantur, decidanturque. 4. ne tanto clamore stentores cum offensione exterorum longe protenso discurrant. 5. procuratores causas fideliter agere teneantur, ita tamen, in causis ratione jurium

possessionariorum motis debitum tantum salarium accipiant, nihil de talibus juribus imposterum scilicet talia deinceps contra legitimos successores nunquam justo titulo et bona fide tenere valentes. His propositis consiliarii recedunt. Ad horam ferme usque (male habentes sese quidam stentorei gutturis) multum contenditur, mussitatur, praecipue de 2-do puncto immediate praemisso, aliis volentibus, ut princeps requireretur, specificaret illos, per quos regnicolae delati fuerint de non exhibito praesidenti honore, aliisque quoad clamorem; aliis sentientibus, ut solum consiliarii eapropter requirantur per tres honestos delegatos ex tribus statibus, princeps vero per praesidentem solum sit requirendus, quod et communi omnium voto et suffragio determinatur. Sed vah! ut est genius regni nostri, mox mutamur et certis de causis deponendum esse istud decretum contra decernitur.

Cottus asperam accipientes resolutionem ad quoddam eorum postulatum, id antea laboriose corrasum, compilatum, approbatum et ad principem quoque transmissum insane deponunt.

Per praefatos consiliarios duo adhuc puncta eodem supranotato tempore princeps statibus proponi curavit 1. Caveant sibi, ne contradicentia sibi invicem postulata ad celsnem suam coram praedecessoribus principibus magna mala olim importantia transmittantur, sed omnia decenter et ordine fiant. Addito: controversiam olim adhuc inter Toroczkaides et sedem Siculicalem Aranyas motam ex benedictione divina florente regni pace celsmum principem in propria cum adjunctis aliquot consiliariis persona velle ineunte vere in facie territorii vel loci controversi sive litigiosi finaliter determinando dijudicare. 2. Deliberent status et adinveniant modum convenientem, quomodo id fieri melius possit? quod celsdo sua unacum consiliariis intendit perficere ratione nobilitandorum Maros-Vásárhelyiensium et Kolosiensium, cum sic bene expleretur servientium regni ejusque principis sublatorum et varie mortuorum numerus. Multum contenditur a duis Saxonibus cum ceteris proceribus et statibus volentibus jobbagiones Saxonicales sine ulla discretione in quibusvis cottibus existentes pro lubito suo, ut ceteros jobbagiones taxare, cogere ad quaevis servitia et deficientibus directe et immediate etiam succedere, cum quidam ex illis absoluti quidem sunt jobbagiones, de quibus nihil ad duos Saxones, quidam vero exempti ex numero illorum, et privilegiis per omnia 7 judicum Saxonicalium utentes, a tempore tam longo sine ulla interruptione continue et etiam contra jus regium praescripserint non semel, sed pluries, ut sunt Bolkáts,

Sitve et similes possessiones, ex quarum parte firmiter stabant dni Saxones usque adeo, ut articulus hac in parte emanandus cum exceptione a ceteris jobbagionibus talium sit denotatus.

Quoad monetas usuales cudendas status replicant celsmo principi inopia pecuniarum in regno legitime ducti: pro Joanne Balpatakio et jobbagionibus tam suis quam Szász Sebessiensibus Sebesselliensibus replicatur cum solenni instantia; cum ipsi Puskássii patrarunt potius in praefata possessione mala, vix non occiso etiam Bálpatakio imo aliquot ex jobbagionibus vulneratis, animadvertatur in eos, et ne in casu, qui notam non infert, cum summo derogamine et despectu in posterum ad notam quispiam evocetur, sed servetur solitus in talibus (et quidem merito) processus.

Stephanus Istvándi Claudiopolitanus cum adjunctis suis ut boni patris malus filius, isque valde prodigus varios committens in civitate Szász Sebes ejusque et Szeredahelyiensi sedibus nequitiose excessus, iis breviter connotatis et Fejérvarinum ad sedis judicem Sabesiensem transmissis ex placito praesidentis transmittuntur per dnum judicem regium Cibiniensem ad Dyonisium Bánffyum pro animadversione praefatorum ruminandi.

Defectus capitularium ex annuentia celsmi principis Fejérváriensium ut et conventualium Claudiopolitanorum resarcitur supplentur, Albae capitulari 3-tio constituto per status Gasparo Dyósy, si principi placuerit.

Resolutio principis ad postulata cottuum ratione nobilium Vizakuensium contra ejusdem loci rusticos et rurales homines breviter erat: Rurales isti productis privilegiis suis coram celsmo principe tandem futuram resolutionem realem.

Ex parte Christophori Pasko continuatur postulatum, ut Albam adductus ac legitime in jus attractus, vel convictus puniatur, vel innoxius absolvatur, legibus regni id requirentibus.

Paulus Török nobilis sat lucide exponens multa et fidelia sua servitia principibus et regno Tranniae praestita, illegitime tamen a sese ablata jura sua possessionaria et ad diem quoque praesentem usque ad dnum Bánffy possessa non exauditur a statibus, sed repulsam patitur. Vere certe canit poeta: »Terram Astraeam reliquisse«. Et verendum, ne talia omnibus nobis imputentur et eapropter olim, vel brevi miserrime ne vapulemus! Avertat Deus! Dni judex regius et consul Cibiniensis prandent ad mensam

Caspari Kornisii. Hac die nullae causae nec ante, nec post prandium agitatae et revisae.

Die 12. Decembris. Cum ampl. dnis judice regio et consule, ceterisque salutata aula coram conservatore constituimus procuratores Stephanum Biró et Eliam Czajbert ex parte tam Cibiniensium, quam universitatis et 7 judicum Saxonicalium, adscriptis aliis etiam aliquot procuratoribus in iisdem litteris procuratoriis, quas praesentium scriptor ad sese conservandas recepit.

Interea statibus in templum confluentibus, ubi puer quidam (peractis antea sacris) praesentibus compatribus et commatribus baptizabatur, ex accidenti occasionaliter plurimi fuimus ejusdem puelli vel puellae compatres. Remissa causa per directorem ex mandato celsmi principis contra Kis-Tornyienses mota, domum expediuntur, hocce in opere (excepto judice regio) plurimo existente praesentium scriptore, mercedem tamen alio admodum facere in promissis percipiente.

Mittuntur ad status a celsmo principe cum resolutionibus ad postulata Siculorum factis duo consiliarii Franciscus Rhédei et Andreas Fleischer, qui legatione peracta ad solitum locum redeunt. Istae resolutiones perleguntur et ad quasdam replicatur, quibusdam vero postulatis, duobus scilicet rigidam propter ad ea factam resolutionem prorsus deletis. Promittitur a principe connumeratio notorum sive spuriorum ea cum declaratione, ut ad proxime subsequentem usque dietam differatur revisio negotii eorum, ad id usque tempus intacti maneant, nec ab ullo sive quo sub praetextu inquietentur.

Replicatur ratione tricesimatoris Törtsváriensis, Andreae Horvát, Graecanici si non Turcici natione, genio tamen et ingenio vere talis, plurimos nobiles turpiter diffamantis, ut ulterius de re ejus cognoscatur.

Obtinet Gabriel Farkas jura sua possessionaria a statibus, cujus respectu etiam replicatio fit, cum ea violenter ab ipso Georgius Tserei praesidiis huszáriis scilicet mediantibus, quibus ductor ipse praeerat in cottu Albensi Transiae, possessionem Martontelke occupaverit et occupari fecerit.

Ceterae replicationes dnos Saxones prorsus non, cottus autem solum quadantenus concernentes, connotare tanquam inutiles nolui.

Horis pomeridianis causae forenses agitantur ad 7-mam usque, nulla prorsus per pronuntiationem decisa. Dnus Sáfár, praesentium scriptore propter causas audiendas in

tabula judiciaria praesente, et per hoc coenam negligere coacto, tantae fuit incogitantiae et imprudentiae, imo impudentiae, ut pro praefato scriptore nihil cibi reliquerit, et sic jejunus sese cubitum ferre (praeterea etiam morbidus existens) non sine molestia morbum suum valde promovente, coactus fuerit. Princeps laute tractavit hospites suos, inter ceteros Simonem Kemény, vix domum redire valentem, musicis existentibus inter ceteros Cibiniensibus.

Die 13. Decembris. Quia hicce dies Deo optimo maximo sacer est, omnes et singuli cujuscunque fuerunt religionis, huncce diem Deo consecrant, vel in Dei honorem convertunt, aliis Deum vere, aliis ficte et contra scripturam colentibus, praecipue Unitariis vel Sociniano-Arrianis, pontificiis, et sectae Graecanicae adhaerentibus: interim plurimi vino sese adusto, alii vino simplici adimplentes et stomachos suos cibis farcientes, corpora sua ad quaevis vitia prona vel etiam adulterando turpiter conspurcant. Hac die (ut fieri debuit) prorsus nihil agitur, nisi quod ab helluonibus alacriter bibatur: quibusdam enim nullum esse discrimen inter diem dominicum et profestos dies certo certius constat. Ampl. dnus judex regius ad mensam celsmi principis prandens, dnus consul in hospitio praesente hospite Francisco Olasz, bono bellatore, nunc vitam Coronae placide transigente. Sedentibus nobis et prandentibus, supervenit ampl. dnus judex regius. De variis varii habentur discursus. Interdum sub prandio hospitium Ladislai Tsákii magnatis cujusdam igne comburitur, in magnum hospitis activi, nullum tamen passivi damnum.

Die 14. Decembris. Resolutiones ad replicas cottuum perleguntur, ut et Siculorum, denique etiam Saxonum, ad quas cottus et Siculi replicando, Saxones eo relegantur, ut domi replicam componant ac in scriptis ad status crastina die proferant 1-mo ventilandam, demum ad principem transmittendam. Resolutio principis ex parte cottuum ad eorum postulata ratione avulsionis terrarum possessionum Rukar et Ujfalu per Aluthae fluvium factae tam cottibus quam etiam Siculis displicet, quod tantum de his et non etiam ceteris similibus facta sit juxta votum statuum resolutio; qua non contenti, denuo replicandum censentes, primo ita moderabatur replica, ut patronis praefatarum possessionum multum sane praejudicaverit, tandem tamen a praefatis possessoribus per praesentium etiam scriptorem eo redacti, ut mitigato priori sensu lenius et cum instantia sit replicatum.

Quia princeps cum consiliariis quasi in risum solutus

cum exprobratione quadam resolverit sese statibus usualis cusionem monetae urgentibus, volens scire, qualem monetam, in qua liga et forma ac ubi velint cudi tales monetas? et an fiscus aliquem inde habiturus sit proventum, denuo replicant sese et in aliquot tantum civitatibus Saxonicalibus, et una Hungarica, Marus-Vásárhely dicta velle cusionem talium monetarum sub bona liga et valore trium, quinque, decemque nummorum.

Appellit Buda Raditzius. Statuitur a statibus quicunque adactus a quopiam nobili vel alio majori, sive inferiori cuipiam sese hactenus reversalibus obligaverit literis contra voluntatem, impulsus vel vi illata, sive inferenda, vel alio quocumque modo tales reversales et obligationes prorsus tollantur ac annihilentur, cum inviti facere coacti fuerint.

Cum tandem deventum erat ad resolutiones principis factas ad postulata Saxonum, licet alias etiam in sese majorem partem satis molestae erant; quia partim puncta quaedam postulatorum Saxonicalium neglecta, quaedam inversa, quaedam denique detorto sensu interpretata non levamen pauperum hominum jurisdictioni Saxonicali subjectorum, sed gravamen importabant tamen, insuper *addita* contra scripturam *afflicto afflictione,* quod aliquid boni etiam sapere videbatur, stentorea et elata voce ita in alienum contra Saxones detorquebatur sensum a statibus, ut quod antea in sublevandis Saxonibus promiserant sancte facturos, non modo lenta fraude, sed aperto dolo ei contraiverint. Fucum interea facientes, ac si intima tacti compassione subvenire nobis vellent, veterem contra morem quasi propter temporis lucrationem svadetur, ut ad resolutiones principales extra congregationem domi in hospitio institueremus replicationem, subdole nobis impositum est. Deus omnia sancte videns, juste judicabit. Princeps hac etiam die laute convivatur, praesentibus nunc etiam musicis Cibiniensibus. Musicis Cibiniensibus data ad supplicem libellum resolutio: posse redire domum instantes propter ferias ad nauseam usque contentis hospitalitate Fejérváriensi.

Die 15. Decembris. Cum jam major pars statuum confluxisset et inter sese absona quaedam privatorum nonnulli agitassent, tandem praesidens cupit produci et perlegi replicationes dnorum Saxonum, quae vix legi coeperat, cum vel medio sensu ejusdem non intellecto, ceteri status ad id omni procul dubio jam antea praeparati stentoream erumpunt, praeeuntibus Gregorio Bethlen et Clemente Mikes stentoribus, vocem; non bubulae, sed ferocienti prorsus

leoni similem per dimidium ferme horae turpiter durantem, clamantibus inter cetera quamplurimis rei etiam ignaris, se nolle ita ligari, ut qui liberi essent, illis, qui adhuc tempore Stephani Báthori, qui cum Turca in campo Kenyérmező vocato conflixerat, adjutiore Paulo Kinisio obtinente victoriam, sese ad quaeque onera ratione gazdálkodás et postálkodás obligaverant, sint penitus adstricti. Licet dni Saxones, illorum scilicet praeambuli Cibinienses officiales usque adeo laborarint et contraiverint clamoribus praefatorum tum per sese tum per procuratores, praesentium scriptorem et Stephanum Biró, ut de jure convicti potuissent coram tribunali aliquo externo pronunciari, tamen ut ceteri status, ut hac in parte adversarii triumphare sibi videantur, per voces eo descendunt, ut victualia (serio tamen contradicentibus Saxonibus) limitate certo pretio viatoribus ex certis statibus suppeditentur. Novum genus torquendi et exhauriendi miseros Saxones! Mittuntur haec omnia cum ceteris resolutionibus per Joannem Toldalagi ad principem, sed comitivam denegantibus eidem (ne connivere videantur) dnis Saxonibus.

Praeterea quaedam supplicationes perleguntur etc. Pro Saxonibus vera theologice disserenti et politice optime demonstranti Nicolao Bethlen resistere volens Gregorius Bethlen optimus stentor, sed nullius doctrinae, conscientiae signatae ac ceterum vafrae indolis homo ita refutatur, ut eam vel conscientia ipsa dictante taciturnitate sua coactus fuerit comprobare.

Musici Cibinienses Cibinio equis vecti, bobus a prandio revehuntur. A prandio lites in tabula agitantur, nulla ex illis decisa, aliquot autem in paribus extradari adjudicatae.

Varii fiunt discursus in hospitio de praefata materia, notanter inferentibus aliquot ex nobis, licet tam rigide a nobilibus duarum nationum contra duos Saxones procedatur, tamen in tanto eos esse constitutos timore, ut vix queant interea subsistere: quandoquidem res nostrae Tranicae eo forte versarentur cardine, soli Deo notum esset, an de pace nostra vel in proxime futuram usque aestatem possimus gloriari? Maxima certe sunt fulcra cujusvis reipublicae et regni; pietas scilicet et justitia, quibus bene juxta posse executioni mandatis feliciter subsistere contra quasvis injurias possent, neglectis vero diu consistere minime valerent. Quibus si fulcris nostra quoque niteretur Tranniae respublica, beatam revera sese profiteri posset: sed proh dolor! ubi pietas? exulat. At est aliqua. Est, sed fucata, simulata.

Ubi justitia? Relicta terra in coelum avolavit et diis coelestibus annumerata est. At dietim exercetur justitia. Fucata certe, hiulca et nulli divorum grata. Utinam ne prorsus utraque amissa, mancipia evidentiora fiamus (quod Deus clementer avertat) et hominum et diabolorum. Orandum itaque est, ut sit mens sana in corpore sano.

Die 16. Decembris. Cottus non contenti iterata resolutione principis ratione jurium possessionariorum per brachium regale occupatorum, varias sese unacum Siculis, easque contrarias versando partes, contiones assumunt, volentes ut de omnibus juribus in genere tam fiscalibus, prae manibus alienis utcunque habitis, quam etiam aliis ita intelligatur, comprehendat etiam ea, quae ab anno 1657. potentiose utcunque sunt occupata. Contentio ferme ad horam extenditur clamore vere stentoreo, placidis existentibus solummodo duis Saxonibus.

Inter hodiernae diei congregationem uxor et bona Pauli Keresztessii, ipso in congregatione praesente, furtim auferuntur; quod ut factum certe nequam sive per quem peractum, vel peragi commissum, valde moleste ferunt dni status.

Summa contentio oritur inter plurimos ex cottibus et Siculis et duos Saxones, aliquotque nobiles, patronos Ujfalviensium ratione territoriorum cottus Albensis Tranniae per alluvionem ad terram Fogaras applicatorum Rukoriensium scilicet et Ujfalviensium volentes resolutionem principis hac in parte benigne factam, in genere tamen non etiam aliis suffragantem ex livore rescindere, contrariam reponentes replicam principi. Ubi optimam infert Nicolaus Bethlen admonitionem in haec verba: Non esse ulterius molestandum principem et movendum, cum vel privatus aliquis homo ad indignationem induceretur contra familiarem suum bis dicta sincere dicta non modo non credentem, sed obstinate ei repugnantem. At nil obtinet doctus et prudens vir: sed adhuc replica sua molestant principem ratione insurrectionis, sive generalis expeditionis bellicae, non contenti clementi resolutione principis referente extra casum necessitatis et offensive contra neminem sese bella moturum. Vix ad dimidium usque perlecta dnorum Saxonum replica coram statibus, unanimiter vocem extollunt contra eosdem vexando et acriter disputando, ac si id vellent Saxones, ut jam ipsi nobilibus imperitarent. Quod dum nos videremus, missis ipsis, protestati sumus solenniter, nos omnem viam et modum prosequentes esse et aperuisse summam ceteris statibus necessitatem pauperum Saxonum, adeoque excusatos

esse coram Deo, sanctis ejus angelis et hominibus, si in extremam devenerint desolationem, id non officialibus Saxonicalibus tandem tribuatur.

Limitant victualia, sed cum risu, quod sat male acceptum, sed cum patientia a dnis Saxonibus. Nicolaus Bethlen vir ingenuus et solidae eruditionis christiane de omnibus discurrendo, non auditur. Objicitur etiam praesertim per stentorem Mikesium dnis Saxonibus, quod exoticis quartiria sponte sua distribuant, quae patriciis acerrime denegant, innuentes quartirium Petrocio Hungariensi exuli et nunc Budae apud purpuratum Budensem vezirium datum, non considerantes, quod hoc factum sit ex compassione et amicam principis requisitionem, non vero impositionem.

Instatur apud principem per status ut consiliarios ad eos transmittat, sed resolutionem accipiunt, sese id debito tempore facturum quidem, sed de praesenti ob certa negotia non vocare. Baccho litatur apud Kornisium, praesentibus ibi Dyonisio Bánffyo et judice primario Coronensi. Princeps quoque laute excipiens hospites suos, ebrii hospitia repetunt.

Die 17. Decembris. Adferunt duo consiliarii principis varias supplicationes ad status, manibus praesidentis assignando, ad quas seorsim et sigillatim pro qualitate rei factae sunt suae Celsnis ex consilio resolutiones; annectendo, quod miretur sua Celsdo, quare talibus aggravent supplicationibus suam celsnem, quae nec ipsam, nec ipsos status concernant, prolongando talibus tempus. Quibusvis suae redduntur resolutiones, inter ceteros Szeredahelyiensibus et Szász Sebessiensibus.

Perleguntur resolutiones etiam ad postulata dnorum Saxonum factae sat convenientes, modo observarentur, quod vix credo: genius enim et ingenium nostrorum popularium Trannicorum talis est, ut quod semel, imo centies concluditur, praecipue pro Saxonibus, raro, vel nunquam, manceque servetur. Varia ineptiarum genera proferuntur tam a jam saepetactis stentoribus, quam novo quodam gorgello, Stephano Daniel vocitato, nec sine offendiculo priorum virorum uno stentore nequissimo papista, altero vero spurcissimo existente Sociniano, praefato scilicet Daniele István.

Interea vocati adsunt dni consiliarii, coram quibus proclamato solito antiquo de more Sigismundo Bojér de Fogaras, praeterito anno 1669. in porta Ottomanica oratore, director eum ut notorium jam antea ad notam evocatum rigido jure prosequitur, propter sinistram quorundam magni nominis Tranniae procerum Joannis Bethlen, Dyonisii Bánffy et Andreae Fleischer consiliariorum coram celsmo

principe delationem ac coram aliis multis diffamationem ac si contra fidem principi datam Zolyomio Miklós inique adhaererent, eum in porta quibusvis necessariis sustentando, cupiens eundem in amissionem capitis et omnium bonorum ipsum praecise concernentium de facto convinci. Pro incusato praefato Stephanus Péles certe multum laborat, ante omnia etiam cupiens exire seorsum praefatas tres personas, tanquam fundamenta praesentis causae; quod tamen non adjudicatur. Tandem procuratore incusati ad exceptiones delabente, meritales quidem admitti judicantur, ceterae non; quibus destitutus breviter tantum respondet: se fuisse reversalibus obligatum principi, ideoque coactum fuisse, quicquid audierit a quopiam contra suam Celsnem, non disputato eo, an vera sint, vel falsa, ea juxta obligationem suam celsnis suae indicare, sed authorem illius famae (ut supra) ex destinata malitia vel adulando, vel sub spe aliquae mercedis eapropter exspectando per malam intentionem praefatis nocendi personis nunquam vel fuisse vel etiam de praesenti esse. His peractis exhibet director inquisitiones, quibus insertae duarum personarum fassiones, earum scilicet, quae fundamenta sunt praesentis actionis, ad exceptionem praefati procuratoris incusati corruunt. Plures etiam perleguntur fassiones variorum, majorem quidem partem audita tantum verificantes, ex parte tamen etiam realia et meritalia contra inctum comprobantes. Exhibet et inctus pro defensione sui relatorias, sed profecto ei plus nocivas, quam proficuas. Quibus omnibus finitis, repetitis allegationibus ipsis partibus, a statibus removeri jubentur et diu multumque et varie disputatur, et tandem finalis sententia rigorosa (remittenda tandem) prius absentibus, tandem praesentibus partibus contra incusatum pronunciatur, amissio scilicet capitis et omnium bonorum, sed ad instantiam magnorum virorum imo totius regni coram laesis tribus personis remittitur, ita tamen quod incusatus publice in instanti retractare debuit mendacia et cavilla sua, restituto laesis honore, a quibus veniam impetravit etiam. Additum est, ut in exemplum similium actus iste in articulos referatur; sed an fiat, vel id etiam remittatur, tempus docebit.

Die 18. Decembris. Confluimus in templum ubi singuli status, elata voce clamantes vociferant, finem imponendum esse comitiis quandoquidem victualibus totaliter exhausti sint, ulterius moram sustinere nequirent, ideoque aggrederentur realia et tractarent de illis, de limitando scilicet tributo Ottomanico et reliquis censibus, quibus feliciter finitis, redirent tempestive pro ratione festi instantis

natalis Christi ad suos. Reponit praesidens: Primum ceterae propositiones essent ventilandae principis, tandem ultimo ad tributum et censum esse deveniendum. Proceditur, et ordine singulae propositiones examinantur, de quibus quia singulis jam olim fuerunt conditi articuli, ad illos has propositiones relegant, scriptis replicando celsmo principi. Tandem cupientes dni status, ut celsmus princeps descensum permittat ad status consiliariorum, ut de tributo praefato discurrendo, id cum adnexis omnibus determinent et definiant, brevem accipiunt a principe resolutionem: hodie illis id facere non esse fas propter plurima negotia prae manibus existentia et determinationem exspectantia. Itaque congregatio solvitur.

Dnus judex regius Cibiniensis apud principem in praesentia consiliariorum agit causam Cibiniensium ratione bonorum et litterariorum quorundam instrumentorum Bisterfeldianorum juxta testamentariam dispositionem suam cognatos et agnatos suos Nassovienses concernentium, a Stephano Kovács aulae familiari celsmi principis inique et praeter jus ante aliquot septimanas Cibinio repetitorum et non obtentorum; sint in sequestro Cibinii, ubi deposita sunt in aedibus Bisterfeldianis, donec praefati praetendentes vel per sese, vel per plenipotentiarium aliquem ex Nassovia appellentes, sibi legitime et servatis de jure servandis, bona et instrumenta Bisterfeldiana approprient; ex consilio id juste obtinetur. A prandio in foro litigioso causae forenses agitantur et jobbagio quidam, cujus avus ex Tsik aufugerat in sedem Maros, cuidam nobili Tsikiensi per capitaneum Marosszék, Tsegezi Thamás (sine tamen poena) una cum uxore, liberis et bonis mobilibus restituendis adjudicatur.

Die 19. Decembris. Antequam consiliarii ad status et ordines regni accedant, voce alta clamitatur a singulis statibus; ne frustra tempus tereretur, sed omissis et relictis aliis omnibus, accerserent consiliarios ad limitandum tributum, unde quid quantum et quali in moneta pro contentatione portae Ottomanicae sit exigendum? Et cui tanquam generali perceptori et ad quem terminum sit administrandum? Accersuntur, et antequam id aggrediantur, omnium primo perlegitur supplicatio Tökölyii jus praetendendo ad arcem Huszt, et deliberatur, ut coram principe hac de re solemnis fiat instantia.

Halleriis instantibus ratione ablationis jumentorum jobbagionum articulariter in cottibus Albensi et Szolnok, tam a supremis comitibus, quam vicecomitibus et judicibus

nobilium primariis ad instantiam statuum restitutio promittitur.

Obtinent etiam duo, Nicolaus et Paulus Bethlenii, ut non obstantibus commissionibus principalibus, debitum suum avitum ex materno avo se concernens juris ordine possint acquirere.

Interea perlegitur punctum ex principalibus propositionibus de tributo propositum et post longam consiliariorum consultationem placet iisdem per dnum cancellarium Joannem Bethlenium svadentibus, quia multis obnoxium sit tricis illud punctum, singulis statibus defalcationem petentibus ex numero portarum, deligantur penes consiliarios, tabulae assessores et protonotarios ex singulis statibus quaternae personae, quae collatis conferendis limitationem tributi in certum ordinem redigendo, tandem ad ceteros status reportent. Placet omnibus et delectis deligendis statuitur hora pomeridiana 2-da, locus domus Volffgangi Bethlen. Praesentium scriptor non prandet, summa motus principalium suorum ingratitudine.

20. Decembris. Hodie nil actum notatu dignum. Fama quoque de legato Turcico ad comitia praesentia affuturo evanescit. Varadino quidem Turca famosi nominis ad colligendum censum exiverat in cottum usque Hunyadiensem penetrans, sed a nemine repulsus. Eo jam res devenere Trannicae, ut Turcae ubi et quandocunque voluerint, nemine impediente salvum habere queant eundo et redeundo passum. Oh Trannia! Trannia ad extremitatem redacta! Nonne saepissime Tibi in mentem venit Rákócius? Rákócius optimus Tranniae et Hungariae pastor. Hunc per plurimos patricios turpiter proditum vel unguibus erueritis monumento. Sed sero sapiunt Phryges.

Laborat dnus judex regius in eo, ut litteris ad electorem Saxoniae a principe extractis, testimonialibusque dominorum consiliariorum impetratis, qui Cibinii duos ante annos in dijudicanda controversia et decidenda adversus Georgium Rhodium antea medicum vulgarem, tandem pastorem Kis-Selykensem, sed officio per eos, quorum intererat, exutum, mota praesentes fuere eum in finem, ut captus et aresto subjectus in Saxonia Andreas Keullius socius criminis et promotor cooperatorque Rhodiani, similem habeat et accipiat dignam factis suis in exoticis quoque regionibus, quo evaserat, poenam!

Prandet dnus judex regius ad tabulam principis.

21. Consiliarii tabulae judiciariae principalis, assessores jurati, supremi cottuum, sedium Siculicalium et Saxo-

nicalium officiales, ceterique regalistae et delegati ad id denominati in domum Volffgangi Bethlen primo diluculo confluentes, multum diuque sudant et laborant in difficultatibus circa tributum Ottomanicum limitandum ex parte singulorum statuum occurrentibus rectificandis ac his tandem praemissis in tributo praefato legitime limitando, sed ad primam ferme usque horam pomeridianam, aliis aliud sentientibus, et quot capita, in tot plerumque sensus plurimis dolose abeuntibus, non tantum concluditur utilitatis, quantum ovum famelico valeret stomacho. Quod non aliunde, sed inde prorsus nascitur, quod amor mutuus inter status totus ferme extinctus est et privatum semper commodum bono praeponatur praepostere publico.

Non habito respectu instantis festi Natalis Christi, ad privatorum instantiam per Michaelem Telekium, hoc tempore *factotum* facientem causae et lites in foro, tabula scilicet principalis suae celsnis inconvenienter tractantur et agitantur. Testimoniales processus juridici per consiliarios et alios ante aliquot annos contra Georgium Rhodium celebrati per Petrum Mislei juratum scribam cancellariae majoris principalis in purum referuntur per praefatos consiliarios obsignanda, subscribendaque et ad electorem Saxoniae pro convictione Andreae Keüllii criminis Rhodiani socii mittendae, quae pariatae per praesentium scriptorem ad cancellarium deferuntur, ibique per eundem subscribuntur et obsignantur, subscriptione et obsignatione per ceteros consiliarios fienda in crastinum diem rejecta.

Vulgo fertur Moschovitam Polonum et Kozákum contra Turcam et Tartarum inquam, ante aliquot septimanas per eosdem optime victum, et usque ad viginti millia virorum fusum revera conspirasse, ac castra in regno Kozakorum contra insidias Turcarum et Tartarorum lupinas posuisse, ac interim Turcam etiam locis in finitimis stationarios milites optimos Turcicos praeter Tartaros collocasse. Primo vere procul dubio (si in id usque tempus differatur) utrique atrocissime, nisi pax interveniat foedere percusso, conflicturi. Utinam furor Turcae tandem compesceretur, ita tamen, ne libidini antichristianae patens via ad opprimendos evangelicos aperiatur!

Die 22. Decembris. Licet morbo sit praesentium scriptor correptus, ob quem praeteritis aliquot diebus nec in prandio nec in coena apud principales suos comparere potuit, sed per sese in monachali quasi conclavi et solus delitescens, parce admodum alitur, cum praeterea etiam appetitu ciborum destitutus ex morbo per despectum con-

cepto, in summum animi potius quam corporis dolorem solutus, prorsus oblivioni coactus fuerit tradere ciborum usum: tamen ad extraordinaria quoque quaedam servitia invitus adigitur antelucano tempore peragenda. Sed haec παρεργία. Horis itaque matutinis 3-tia, 4-ta et 5-ta veste indutus, convenit domum Georgii Kapii, hospitem requisiturus, quem dormientem inveniendo, ad usque diluculum cogitur praestolari, donec somno solutus testimoniales praefatas ad Saxoniae electorem perferendas subscribi et obsignari per eum facit.

Interea suprafati dni delegati ad hospitium dni Volffgangi Bethlen confluentes, hesterna reassumunt tractanda praefatis testimonialibus per ceteros consiliarios ibidem presentes subscribendis et obsignandis per praesentium scriptorem dno judici regio Cibiniensi traditis.

Varie laborant in tributo Ottomanico dni delegati ita limitando, ut cuivis statui possint videri parcere saltem fucate, tamen parum obtinent dni Saxones, nisi quod Meggyesienses et Bistricienses aliquatenus sint sublevati, singulis singulos nongentos imperiales relaxando. Ratione facta per dnos regnicolas cum celsmo principe ac Stephano Allvincio salisfodinarum in Trannia inspectore furacissimo, adeoque cum Liptseio, proventuum portus Varadjaiensis perceptore, debitores regno comperiuntur; quod ex articulis praesentium comitiorum quantocius prelo subjiciendis brevi luculentius verificabitur. Ab exordio principatus celsmi principis non fuit hoc tentatum, cum nec debuit tentari, quod de praesenti certe optime factum, modo legitimam etiam sortiretur executionem, cum finis coronet opus. Si tam dure per status hac in parte processum non fuisset, semper magna summa ex tributo defuisset semper per status supplenda, licet ordinarie in tantam excrescat aureus censusvi tributum summam, ut eam, quae pro contentatione portae Ottomanicae solet administrari annuatim, decies mille etiam imperialibus superet, magno cum regni dispendio hactenus in alienum conversa usum. Circa istud tributum si accuratius inquireretur in partiales etiam cottuum perceptores, plurimi deprehenderentur furacissimi, patibulo propter defraudationem regni de jure re vera digni, praeterea damni etiam refusione totali. Morbo praesentium scriptoris ingravescente, nolens bonam negligere occasionem, cum imparem sese agnoverit equo revehendum, venia a dnis principalibus suis impetrata, cum medico et physico Cibiniensi dno Andrea Pétsi rheda Cibinium versus vehitur, junctis eidem equis curriferis principalibus: qui adhibitis

cum duo doctori duae principissae celsmae duobus familiaribus instantes propter tenebras coacti Kelnekinum divertant, ubi vulgari peracta coena, sese somno reficiunt.

Die 23. Decembris. Soluti somno, tempestive surgunt et iter ingrediuntur, prandii et equorum pabulo, quieteque reficiendorum causa Omlássini quartirium ad duas ferme horas faciendo. Inde solventes, civitate per solitam portarum observationem fere exclusi, tamen Cibinium licet tempore serotino appellunt. Praesentium scriptore domesticis dnorum principalium suorum pro certo iudicante adventum eorum crastina luce partim per alios, partim vero in propria persona mirum in modum reficit eos, praesertim consortes de reditu maritorum et dnorum suorum prorsus dubitantes. Praefati reduces et comites coenant laute in domo unius reducum dni Andreae Pétsi.

Interea dni status multum sese fatigant in comitiis, finem iisdem imposituri, quod partim mance in finem etiam perducitur propter omnes ferme, qui solvere Alba Julia instantium festorum si non domi, tamen extra Albam celebrandorum causa summo studio cupiebant. Quod omnes et singuli festinaverint, vel inde liquido constat, quod articuli coram statibus perlecti et solito de more ad principem transmissi, licet variis in locis per celsnem suam sint correcti, partim variati et partim aucti etiam, tamen per otia non licuit statibus, instante vespera, solito de more denuo per et relegi curare, singulorum enim animi distracti erant: pluribus autem intentus nihil est ad singula sensus. Et sic obsignatis per praesidentem et protonotarios articulis et subscriptis, celsmo principi hac vice bene valere et feliciter regnare jusso, antiquo de more cum debito eoque humili obsequio valedicitur, pro bonorum precatione similibus a celsne sua eisdem impertitis. Subjungit autem valedictioni celsmus princeps ista: 1. Quamplurimum dni ablegati ad portam Ottomanicam appulerint, eundem denuo convocari facere dnos status non sine magnis impensis eorum; cui quid subsit, bonumne vel malum? deus solus novit: innotescet statibus etiam. Bonum spero, malum vereor, sed utrum eveniat? si mores et genium regni nostri penitius considerem, vix expectarem bonum, quod tamen clementissimus deus dirigat in conservationem nosri, si ita ipsi visum fuerit. 2. In iisdem futuris comitiis (adducto interim Christophoro Paskó captivo ex arce Kőváriensi et in proxima arce eousque conservato) res etiam Paskóianas deliberationi et determinationi dominorum statuum et consiliariorum celsmum principem certo certius submissurum. Solutis ita-

que confusis hoc modo comitiis, cui licet, quisque ad suos (dies noctesque properando) domum contendit.

(Eredetije a nagyszebeni levéltárban.)

b)

1671. nov. 25. után.

A catholicus status folyamodása.

Az catholicus statusoknak kívánságok és megbántódások.

Kolozsvárott, mivel ez hazában egyenlő költséggel, fáradsággal, hűvséggel és vérrel oltalmazzuk, hogy mi is ott securusabbak lehessünk, megkívánjuk, hogy az óvárbeli puszta templom nekünk engedtessék, avagy legalább egy templomnak való hely adattassék.

Jóllehet igen sokkal bántódott meg, bántódás is naponkint mind in genere religiónk, mind in particulari némely atyánkfiai, de azoknak most nagyobb részit elhagyván, ez esik igen nehezen, hogy gyalázatos szitkokkal, nevezetekkel, fenyegetésekkel illettetünk magunk és papjaink, azonban ha a pápisták gondolatlanúl valamit találnak a más religió ellen mondani, sanyarú büntetéssel büntettetnek meg.

Az fejérvári catholicus atyánkfiaira nem sok üdőtől fogva reájok vetették, hogy a dézmán kívűl az itt való praedicatornak ő kglmének egy-egy veder bort s egy-egy véka buzát adjanak, evel meg nem elégedvén, az ide való patertől is erővel quartát akartak venni azon praedicator számára, mustját, szekerit a dézmára behajtották. Kolosvárott is hasonlóképpen a patereknek, holott azon kolosvári catholikusoknak szolgálnak, mustját megdézmálták.

Találtatnak olyanok is, a kik hütekért iszonyú verésekkel illetik feleségeket, és magok religión való exercitiomra soha sem eresztetnek.

Kívül: Anni 1671. Status catholicus petit templum Ovariense vel aliud.

(Országos levéltár. E. F. L. XXII. szekrény 23. fasc. G.)

c)

1671. nov. 25.

A törvények.

Nos Michael Apafi dei gratia princeps Transylvaniae, partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes, etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis: quod spectabiles, magnifici, generosi, egregii et nobiles, caeterique universi status et ordines trium nationum regni nostri Transylvaniae et partium Hungariae eidem annexarum, in generalibus eorum comitiis ad diem 25. mensis Novembris anni praesentis 1671. in civitatem nostram Albam Juliam ex edicto nostro celebratis, congregati, exhibuerunt nobis et praesentaverunt quosdam infrascriptos articulos, in eodem conventu communibus eorundem votis et suffragiis, parique et unanimi consensu conclusos, supplicantes nobis humillime, ut nos omnes et singulos eos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta, ratos, gratos, et accepta habentes, nostrumque consensum illis praebentes, authoritate nostra principali acceptare, approbare, ratificare et confirmare, atque tam nos ipsi observare, quam per alios omnes, quorum interest, observari facere dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor talis est:

Articuli dominorum magnatum et nobilium trium nationum regni Transylvaniae partiumque Hungariae eidem annexarum in generalibus eorum comitiis ex edicto suae celsitudinis principalis ad diem vigesimum quintum mensis Novembris, anni praesentis millesimi sexcentesimi septuagesimi primi in civitatem Albam Juliam indictis et celebratis conclusi.

Articulus I.

Végeztük kegyelmes urunk, hogy valamely nemes embernek rótt hely után adózó jobbágya nincsen, non obstante eo, hogy faluközi adózó jobbágyi, zselléri vannak, tartozzék capitatim egy-egy tallért contribuálni úgy, mint az egyházi nemes ember.

Articulus II.

Az mely aknákon az szegénységnek az ott való tisztek (kik arra rendeltettek) nem akarnának sót ajándék

nélkül adni; efelett az felsót is nem akarnák az régi jó szokás szerint in toto kiadni, az articularis poenát, úgymint flor. 200. cemperta rei veritate az megbántódott félnek instantiájára azon vármegyének és helynek tisztei, az hol a dolog történik, irremissibiliter exequálják az olyan aknai contumax tiszteknek mindennémű javokból, és a tiszt fáradságáért 12 forintot kivívén belőle, a többi fordíttassék az ország adajában.

Articulus III.

Az mely puszta faluknak határit hatalmasúl vakmerőképen akarja más szomszédos falú, vagy akárki is élni, az olyan puszta falut biró felek, ha marhát találnak azon ő tilalmas határokban, hajtsák az közelebb lévő valamelyik faluba, és non obstande eo, hogy nem portionatus abban a faluban, melyben a marha hajtatik, mintha az maga falujában hajtotta volna bé, úgy láttasson törvényt reá az országnak afélékről irott törvény processusa szerént.

Articulus IV.

Nagyságod méltóságos kezénél lévő liber regiusnak a régi jó szokás szerént káptalanban való bészolgáltatását alázatosan megszolgáljuk Nagyságodnak mint kegyelmes urunknak.

Articulus V.

Hogy a toroczkai possessorok, tordai atyafiak és aranyosszékiek között már régtűl fogván fenforgó controversiának dirimálására Nagyságod maga méltóságának is nem kedvezvén, igíri magát arra, hogy ad faciem loci litigiosi becsületes tanácsúr híveivel együtt méltóztatik compareálni és az ellenkező feleket is igíri egyességre hozni, alázatoson megszolgáljuk Nagyságodnak, mint kegyelmes urunknak.

Articulus VI.

Ennekutánna az négy recepta religión kívűl való idegen nemzetek ne nobilitáltassanak (hanemha találtatnának olyanok, kik felől egész országúl tennének recommendatiót): az kik mindazáltal eddig nobilitáltattak, maradjanak meg nemességekben úgy, hogy feleségeket, gyermekeket hozzák bé lakni ez országban, jószágot penig sem egy, sem más uton, sem az eddig nobilitáltattak, sem az után nobilitálandók ne birhassanak, hanem az vér, avagy vicinus de

A M. KIR. ORSZ. LE... KÖNYVTÁRA

facto vethesse ki az eddig apprehendált, s ezután apprehendálandó jószágokból is absque processu juris, deposita summa illa, az mennyit első alkalmatossággal adtanak valamely jószágért, s az helyeknek tisztei is tartozzanak az olyan vér vagy vicinus requisitiójára kimenni, és kezekben assignálni az olyan jószágot modo supranotato; ez után penig ha ez articulus ellen vennének communis aestimatioval, vessék ki az vérek vagy vicinusok belőle.

Articulus VII.

Kegyelmes urunk végeztük, hogy minden fiscalis helyekből és várakból, és indifferenter mindenünnet tartozzanak az helyeknek tisztei, praesidium, és akármi rendbéliek közűl sub poena articulari a felkéretett jobbágyot nemes atyánkfiainak kiadni (úgy mindazáltal, hogy ha világoson conprobálhatnák de proprietate), melyet ha contumaciter, vagy egyéb respectusból is nem akarnának cselekedni, az panaszló fél requsitiójára tartozzanak az vármegyéknek, székeknek, vagy egyéb helyeknek tisztei, kiknek az ilyen executio tétel incumbál, aféle contumax más ember felkéretett jobbágyát quoquomodo megtartó tiszteknek mindenféle javakból exequálni az articularis poenat mox et de facto, melynek is fele légyen az panaszló félé, fele penig az executoroké; ha penig az tisztek legitime requisiti, az olyan contumax tisztek ellen nem akarnának az panaszló fél requisitiójára procedálni és executiót peragálni eo facto mindenik cancellárián lévő deákok által, exclusis omnibus juridicis remediis exequáltathassék az olyan negligens tiszteknek akárholott lévő javokból és jószágokból az articularis poena irremissibiliter, és az olyan exequáltatott jóknak is fele legyen a panaszló félé, fele penig az executoroké.

Articulus VIII.

Mivel vadnak olyan szász faluk, melyekben valami privilegiumi szin és praetextus alatt liberum dominiumat nem engednek az dominus terrestriseknek aféle falukban és azoknak határiban lévő jussokon: kihez képest végeztük kegyelmes urunk, hogy az mely vármegyékben olyan privilegiumot praetendáló jobbágy faluk vadnak, az jövő közelbik ország gyűlésére producálják privilegiumokat, s akkor a nemes ország dirimálja, melyik falunak lészen helyes privilegiuma az iránt s melynek nem; mely productiót ha kik posthabeálják, pro convictis reputentur, és a földes urok

élhessenek olyan szabadsággal azok ellen, mint más akármely közönséges jobbágyhelyeken szoktanak élni a dominus terrestrisek. Erről való tempestiva ammonitiót penig az olyan vármegyékben lévő tisztek sub amissione bonorum et officii semmiképen el ne mulassák.

Articulus IX.

A mely vice dézmások ennekelőtte akárki marháján tilalmasból való béhajtogatás alkalmatosságával articulus kívűl való excessust és huzás-vonást cselekedtenek, és ha ezután is cselekesznek, hogy ha még praefectus atyánkfia directiója alatt vadnak, comperta rei veritate, kétszáz forintot exequáltasson rajtok simpliciter: ha penig praefectus atyánkfia directiója alól kiköltenek *(igy!)* és valamely vármegyében avagy akármely helyeken laknak is, az olyan helyeknek tisztei (verificáltatván a dolog) exclusis omnibus juridicis remediis az olyan exorbitált vagy ezután is exorbitálandó dézmásoknak mindenféle javakból exequálhassák az specificált kétszáz forintot. Mely exequált jóknak fele legyen az executoroké, fele penig a panaszló félé.

Articulus X.

Végeztük ezt is a Nagyságod consensusából, hogy ennekutánna notát nem concernáló dologért senki is notára ne evocáltassék, sőt a kiket a fiscus mostani ország gyűlésére evocáltatott volt a puskások veszekedéseknek alkalmatosságával, nem lévén e competens foruma, cassáltatik azon evocatio teljességgel.

Articulus XI.

Mivel kegyelmes urunk Máramorosban az öt városoknak némelyike a nemességgel együtt a sok rendbéli postálkodókat semmiképen el nem győzhetik postalóval; ahozképest végeztük, hogy a mely helyekre az ott való tisztek bizonyos számú lovakat rendeltek és rendelnek azoknak könnyebbítésekre, az olyan helyek tartozzanak a tisztek helyes dispositiójok szerént az olyan postaló állítást praestálni, melyet ha kik posthabeálnak, authoritások légyen azon tiszteknek az olyanoknak megbüntetésekre.

Articulus XII.

Mivel a szászrégeni szegénységinknek utolsó romlását látjuk nemcsak a postálkodók erkölcstelenségekből, ha-

nem a marosvásárhelyiek factiójokból is következni: holott akár régeniek lovain postálkodjanak, Marosvásárhelyig, akár penig másuvá való lovakat vigyenek addég; de azon vásárhelyiek szép szóval, s adommal eltudván rólok a postálkodókat, ez iránt a mely terhet nékiek kellene viselni, másnak kell véghezvinni; azért ha azon vásárhelyiek factiójok miatt terheltetnének, vagy károsíttatnának meg azon régeniek, vagy mások is, tartozzanak károkról őket plenarie contentálni. Melyet is comperta rei veritate ad simplicem requisitionem exponentis director atyánkfia tartozzék executióban vétetni; insuper maga fáradtságáért 12 forintot vegyen rajtok. E penig értessék in genere minden postálkodó helyekről.

Articulus XIII.

Kegyelmes urunk, a mely commissariusok Déván való controversióban forgó örökségek és egyéb állapotok complanáltatásokra és dirimáltatásokra delegáltattanak volt Nagyságod kegyelmes consensusából: hogy azok ugyan Déván egy bizonyos determinálandó napra ismét compareáljanak, és a mely dolgok akkor nem decidáltattanak, azok decidáltassanak, s a melyek penig akár, bár decidáltattak és ismég controvertáltattak, azok is hogy dirimáltassanak és complanáltassanak finaliter azon commissariusok előtt; közönségesen végeztük.

Articulus XIV.

Valamely reversalisok az nemesi szabadság ellen akár kikényszerítésből, és kételenítésből lettenek, és ezután is lennének, azok teljességgel invalidáltassanak, ennekutánna penig ne is kényszeríttessék senki is nemesi praerogativája ellen való reversalisadásra: Ide nem értvén mindazáltal az olyan számadó szolgákat s kapikiákat, kik bé nem állhatnak tisztekben reversalis adás nélkűl, és az olyanokat, kik vagy adósok, vagy pogány rabságából mások jóakaratjok és pénzek által szabadult rabok volnának, kik is magok szabad jóakaratjokból adtanak reversalist, avagy ország törvénye szerént valaki convincáltatván, a büntetésben mitigálásáért adna valakinek reversalist, melyek maradjanak in vigore.

Articulus XV.

Valaki nyomásból tilalmast fog maga számára, vagy valamely darab helyet mások bántódásokra, és az törvény

szerént való ketel[1]) nem akarja tartani, hanem az szeginység vagy akárkinek odaszaladt marháját hajtogatja, saczoltatja, eo facto az olyan marháknak becsüjökön maradjon, melyet minden processus nélkül, exclusis omnibus juridicis remediis, tartozzanak azon székeknek tisztei, sub amissione bonorum et officii az olyanokon irremissibile *(így!)* exequaltatni, melynek fele az panaszló félé, fele penig az executoroké legyen: ez constitutiónk mindazáltal csak az székelységre értessék. Az puszta praediumok penig ott is ebben excludaltatnak.

Articulus XVI.

Az kik olyan személyeket kértenek meg az székelységen, kik fattyaknak mondatnak, és tartatnak, senki is ne bántsa az olyanokat, ha szinte megkérte is, mivel addig inquisitoroknak kell Nagyságod kegyelmes tetszéséből kimenni, hogy elucescáljon, kiket kik, s mint kértenek meg, melyet is reportálván az jövendő ország gyűlésére, akkoron igazításban vétessék dolgok.

Articulus XVII.

Az szekérszeresség Csikban, Gyergyóban, Kászonban tolláltatik imperpetuum.

Articulus XVIII.

Az Nagyságod kegyelmes resolutiója szerént az Szalánczi familiának az dersi és magosfalvi jószág, Dániel István atyánkfiának az szentpéteri és oroszhegyi portiók, néhai Herczeg András successorinak az pókai és ahoz való jószág kezekben bocsáttatnak, fenmaradván mindazáltal az más feleknek minden igaz praetensiójok, melyek ennekelőtte azon atyánkfiaitól foglaltattanak volt el; melyeket azon helybéli fő és vice tisztek sub anathemate tartozzanak executióban venni, az szükség úgy kivánván, etiam cum gente comitatus aut sedis. Efelett, hogy Nagyságod arra igíri magát, hogy ennekutánna senki jószágának s javainak elfoglalására s károsítására akárki instantiájára is regale brachiumót nem ád: viszont ha kik nemes atyánkfiai közül hasonlóképen bántattanak volna meg, mint az feljebb specificált személyek, az olyanok az jövő országgyűlésen talál-

[1]) Vinculum.

ják meg Nagyságodat, alázatoson megszolgáljuk Nagyságodnak mint kegyelmes urunknak.

Articulus XIX.

Másoknak offensiójokra való hadakozásra hogy Nagyságod kegyelmes igireti szerént fel nem költ bennünket, alázatoson megszolgáljuk Nagyságodnak mint kegyelmes urunknak.

Articulus XX.

Valamely vámosok az hidakon alá s fel járó szegénységen illetlen exactiókat cselekesznek, és az olyanoktúl is vámot vennének, kiket excipiált az articulus az vámadásból, comperta rei veritate panaszt tévén reájok az tisztek, tizenkét forintokat exequáljanak simpliciter rajtok, melynek is fele az executoroké, fele penig az megbántódott félé légyen.

Articulus XXI.

Hogy az ingyen való élődés és ingyen való gazdálkodás miatt végső romlás ez hazát ne kövesse, végeztük, hogy se a szász natio között, sem egyebütt az egész országban senki ingyen ne élődjék, hanem pénzen, úgy mindazáltal, hogy tartozzanak az faluban szállást adni, szénát, füvet, fát, sót is ingyen, egyebet penig a mint azon helyben a földnek terméséhez képest feltalálhatni, illendő áron, melyekben a vármegyéknek és székeknek tisztei igazságoson tegyenek intézést annak eltávoztatására, hogy rendkívűl való áron ne adjanak étel, italneműt, vagy abrakot. Ha ki szolgáját, és egyéb rendbéli emberét messze utra küldi, adjon utiköltséget néki, a mivel éljen. E penig observáltassék minden személyválogatás nélkűl és semminemű tekintetből se egynek, se másnak ingyen ne gazdálkodjanak, mivel azzal közönségesen megbántódnának mindnyájan: hogyha ezen kívűl lépnék valamelyik falu, és ingyen gazdálkodnék akárkinek is, az articularis poenát exequálja rajta a director irremissibiliter; hasonlóképen a ki az uton járók közűl kényszerítené a szegénységet e constitutio ellen az ingyen gazdálkodásra, a feljebb megírt kétszáz forint poenában incurráljon azon modalitással. A kik penig vadászásnak alkalmatosságával a szegénység között járnának, magoknak, lovoknak, szolgájoknak s ebeknek vigyenek élést: mindazáltal szállást tartozzanak adni; a kik penig köztök csak élődnének (megismervén magokviselésekből), egyik falubúl

mendegélvén elébb-elébb a másikban, mihelyt eszekben veszik a falubéliek, ha szépszerént nem akarnának távozni, tartozzanak az olyanok felől tudósítani a széknek, vagy helyeknek tiszteit, a kik sub poena articulari tartozzanak azon helyekből kicsapatni őket: ez constitutiónk penig tartson intra unius anni revolutionem, azután mit kellessék elkövetnünk, megtanít az üdő.

Articulus XXII.

Végeztük ezt is kegyelmes urunk, hogy valamely posta megöli, vagy haszontalanná teszi a szegény ember lovát, az hofmester comperta rei veritate, tartozzék a kárvallott szegény embert contentálni az olyan kártévő személynek mindenféle javaiból; ha penig valamely udvari szolga nem postán, hanem oly alkalmatossággal küldetik el, hogy a maga lován elgyőzi az előtte való utat, az olyannak postaló semmiképen ne adassék, hanem járjon a maga lován.

Articulus XXIII.

Az vice-dézmások nem a szegénység lován, hanem az magok lovokon járjanak szélyel, efelett a szegénységet ne huzzák-vonják, ne is tilalmazzák oly stricte, hogy egy s két gerezd szőlőt szabad nem volna haza vinni. A mely bort penig Segesvár székben apoldi processusban egy kőhalmi Szabó János nevű vice-dézmás két szegény emberen elhuzott, vont, de facto restituálja; insuper a cselekedetiért praefectus atyánkfia törvény szerént megbüntesse sub poena articulari; ha penig praefectus atyánkfia nem büntetheti már meg, azon helynek tisztei, a hol lakása van, büntessék meg érdeme szerint similiter sub poena articulari.

Articulus XXIV.

Szomorúvan értettük volt kegyelmes urunk ezt is, hogy ez haza békességét kévánó, és tehetségek szerint hűséggel igazgató némely méltóságos uri rendeket Fogarasban lakó Boér Sigmond hízelkedésből, s képmutatásból inkább, mintsem hazájához, s fejedelméhez való hűségtől vagy szeretettől viseltetvén, sokféle hamis vádlásokkal miltatlanul illetett mind Nagyságod méltóságos személye előtt, s mind más emberek előtt: mely cselekedetiért fiscalis director atyánkfia annak rendi s módja szerént azon Boér Sigmondot evocaltatta volt notára, mostan penig procedálván ellene megírt director

atyánkfia, az egész status és ország előtt in notam perpetuae infidelitatis incurráltnak pronuntiáltatott, és az országnak arról irott constitutiói szerint megsententiáztatott. És midőn ez súlyos sententia alatt lett volna mind maga s mind penig minden java és jószága, az nemes ország atyai kegyes indulattal viseltetvén, azon méltóságos uri rendek előtt kész lőn magát interponálni, ő kegyelmek is az nemes ország interpositióját megtekintvén s megmutatván azt is, hogy egy olyan embernek életének, s minden javainak veszedelmezésében nem gyönyörködnék, megengedének néki ilyenképen, hogy az egész ország előtt azon méltóságos uri rendeket térden állva deprecálja és gyalázatoson reclamálja mindazokat a cselekedeteket és hamisan költött vádlásokat, melyekkel méltatlanúl vádlotta volt ő kegyelmeket; melyet is instanti conventu ultro megcselekedvén, köté magát arra, hogy ha ennekutánna akármely kicsiny alkalmatossággal is olyan formában azon méltóságos uri rendeket, vagy más becsületes haza tagjait illetné, vagy szavával is valamit olyat hamisan indítana, hirdetne, eo facto azon sententia, úgy mint nota perpetuae infidelitatis légyen rajta: becsületi mindazáltal, és minden javaiban, jószágiban való dominiuma s minden successiója, s rendes uton való jussa rebus ita peractis et habitis helyben maradának és meghagyatának mostan.

Articulus XXV.

Az székely jószágnak birásáról lévén világos articulus az approbatában; azért mostan is egész országúl helyben hagyjuk azon articulust, és vigore praesentis articuli ujalog laboráljják? *(így)*.

Articulus XXVI.

Hogy ennekutánna minden helyekben való praesidiumok, a kik ez ország fizetését veszik, erős hittel legyenek kötelesek az országnak, közönségesen végeztük.

Articulus XXVII.

Hogy az Hunyad és Kolozs várában lévő praesidium (nem lévén semmi szüksége az országnak ottlétekre), a Körösben vitessék vigyázásnak okáért, és ezután szokott fizetések mindezeknek, s mind a kik eddig a Körösben voltanak, fogyatkozás nélkűl megjárjon: közönségesen végeztük.

Articulus XXVIII.

Ha mikor úgy hozza az elkerűlhetetlen szükség, hogy a dévai nemeseknek kelletnék kísérni az alá s feljáró török követeket; mindazáltal az ott lakó jószágos nemes atyánkfiai azzal ne terheltessenek.

Articulus XXIX.

Látván kegyelmes urunk mind a jóféle s mind az usualis pénznek szűk voltát e hazában, végeztük, hogy ennekutánna Szebenben, Brassóban, Maros-Vásárhelyen szabadosan verettessék mindenféle usualis pénz igaz ligában, igen kicsinynyel legyen jobb az mostani 12 pinzesnél, fő inspector, vagy pénzveretö Maros-Vásárhelyen legyen Macskási Boldizsár atyánkfia. Szebenben és Brassóban azon szebeniek és brassaiak dispositiójokban álljon, kit akarnak rendelni, kik is legyenek contentusok véle, ha száz forintból hét forintot ád azon főpénzveretö részekre a materiat adó ember; mindazáltal kész vert tallért eféle usualis pénz közé senki fel ne veressen; a pénzverők is bé ne vegyék tisztességek vesztések alatt; verettessék penig mind három helyen a mi kegyelmes urunknak ő nagysága képe, efelett légyen valami bizonyos betükből álló distinctio, kirűl ismerjék meg, melyet, hol s kik vertenek: mindezek felett jó pénzt is szabadoson verhessenek igaz ligában és formában Kolozsváratt, Szebenben, Brassóban és Beszterczén. Ebbéli annuentiánkat penig akármely commissiók is ne impedialhassák, hanem modo ut supra szabadoson continuálhassák a pénzveretést; a kivert pénz taxája legyen annyi, a mint a főpénzveretők alkhatnak a pénzverő mesteremberekkel. Az ilyen vert új pénzt tartozzanak mindenféle kereskedő rendek sub amissione omnium bonorum elvenni.

Articulus XXX.

Látván kegyelmes urunk, hogy a portusi jövedelemből nem a haza fia, hanem idegen fiak töltöznek; kihez képest végeztük, hogy ennekutánna ante omnes extraneos ez haza fiai kináltassanak meg az portussal, ha akarják, azok árendálják meg a portust, kik is az porta cóntentatiojára való huszezer tallér adót nem másuvá, hanem pretisis *(így!)* generalis perceptor atyánkfia kezében administrálják in toto, alioquin akármi szín és praetextus alatt erogálnák más

ususra akármicsoda commissiókra nézve is, eo facto mindenféle javokból satisfactiát tétethessen az ország az olyan arendásoknak mox et de facto, exclusis omnibus juridicis remediis, vigore praesentis articuli: efelett az portusi száz tallér, és az hajóktól való egy-egy tallér meglégyen: az aknák állapátja is mind az sóknak vágatásában s mind penig egyéb alkalmatosságokban állíttassék olyan karban, mint Rákóczi György fejedelem idejében volt.

Articulus XXXI.

Mivel az országnak az Bethlen János uram pénzére, úgymint az négyezer tallérra semmi szüksége nem volt akkor, mikor felkérte volt akkori portusi inspector Alvinczi István, holott már plenarie elvitte volt követ atyánkfia az akkori adót, hanem azon pénzzel sót vivén az portuson anticipativára, azután sem egyszer, sem másszor nem elucescált az, hogy az ország szükségére redundált volna azon pénz; mostan penig a gyűlés alkalmatosságával egynehány izben lévén szoros kérdés és discussio azon négyezer tallér állapotja felől, megemlített Alvinczi István collegája, Lipcsai György is nem akarván informálni az országot annak a pénznek mivoltáról, separalni akarta magát Lipcsai György collegájától, és mindaddig is subticeálták declarálni azon pénzbeli difficultast, miglen maga a dolog napfényre nem jött az statusok előtt. Sőt az ország béadott adaja közí akarák bészinleni, per hoc rajtok maradván difficultásban azon négyezer tallér lucrumával együtt in toto; mely egy summában tészen tall. 5333. Restituáljak az országnak plenarie, insuper, mivel az olyan anticipativára felkért pénzeknek alkalmatosságiból nem kicsiny kárát és fogyatkozását tapasztaljuk e szegény hazának; azért egy bizonyos terminust rendelvén az ország számvételek felől, ha mi difficultás vagy adósság marad ország részére való, akkor is rectificálják, vagy fizessék meg difficultasban maradandó adósságokat: hogyha penig ezen 5333 tallérokat generalis perceptor atyánkfia kezében nem akarnák administrálni, tehát mindennémű javakból s jószágokból azon debitoroknak satisfactiót tétessenek az országnak a tisztek.

Articulus XXXII.

Kegyelmes urunk, a mely ezerhétszáz tallérokat a portán kölcsön felkért mostani Nemes János atyánkfia, efelett mind a ket *(igy)* Boér Zsigmond, mind penig a ket Daczó János

atyánkfiai költöttenek el a Nagyságod parancsolatjából ugyan az portán, annak megadása felől tött Nagyságod kegyelmes resolutióját alázatoson megszolgáljuk Nagyságodnak mint kegyelmes urunknak.

Articulus XXXIII.

E következendő 1672. esztendőbéli porta contentatiójára és praesidium tartására nézendő adó mindenképen a tavalyi fejérvári gyűlésben specificáltatott mód és rend szerént vettetett fel, jó pénzzé is azok tegyék; mindazáltal Medgyes széknek mostani szoros és megpusztult állapatját megtekintvén, mostan is engedtünk el kilenczszáz tallért e mostani felvetett adóból, Beszterecze széknek hasonlóképen kilenczszáz tallért, Brassónak penig (mivel a portai követekre sok expensájok mégyen) engedtünk kétszáz tallért. Ezeket penig értjük csak a következendő esztendőre; az egész ország adajának beszedésére rendeltük Sárosi János tavalyi generalis perceptor atyánkfiát, helye penig legyen Maros-Vásárhely, holott is szállásáról illendő provisiójok legyen.

Articulus XXXIV.

A ki nativus nemes ember, ha személy szerént megadja az egy-egy talléros adót, hogyha rótt helyen lakik is, ne terheltessék külön azon rótt helynek adajával, a kik penig nem régen nemesedett személyek, úgymint ab anno 1657. és adófizető helyen laknak, mind a személyekre nézendő egy-egy tallért, mind penig azon adófizető helyektől való szokott adót tartozzanak megadni.

Articulus XXXV.

A görögök adajának perceptiójára s exigálására rendeltük Horvát Andrást, excipiálván azokat a görögöket, kik a szebeni görög companiában vannak, mivel azoknak külön bírájok szokott lenni.

Conclusio.

Nos itaque praemissa supplicatione fidelium nostrorum dominorum magnatum et nobilium trium nationum regni nostri Transylvaniae et partium regni Hungariae eidem annexarum ac incorporatarum exaudita et admissa, praescriptos universos et singulos articulos nobis modo praemisso praesentatos, praesentibus literis nostris de verbo ad verbum, sine diminutione et augmento, vel variatione

aliquali inseri et inscribi facientes, eosdemque ac omnia et singula in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes acceptavimus, approbavimus, ratificavimus et confirmavimus. Offerentes nos benigne, quod praemissa omnia in omnibus punctis, clausulis et articulis tam nos ipsi observabimus, quam per alios, quorum interest, seu interierit, observari faciemus. Imo acceptamus, approbamus, ratificamus et confirmamus harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum Albae Juliae die 25. mensis Novembris, videlicet die congregationis nostrae anno domini millesimo sexcentesimo septuagesimo primo.

(P. H.) Lecta.

(Az Akadémia birt. levő eredetiről.)

XXXVI.

1672. január 15.

Bánffy Dénes levele Naláczihoz.

Szolgálok uram Kgldnek.

Az levelekből az dolgokat megértettem, mennyi jó látszik benne lenni, tíz annyi gonosztúl félhetünk ellenben, mert Ali bég is török levén, bizony törökhöz vonszon inkább, úgy hihetjük el, az mivel penig meg kellene venni az ő barátságát, arról ő nga, így látom, gyengén resolválja magát, úgy leszen mindazáltal ez is csak, az mint ő felsége elrendelte, azonban mindezekről az én vékony tetszésemet ez szerint írom meg Kgld által ő ngának.

Ali béghez oly embert kellett volna küldeni, az ki által csinálhatta volna meg ő nga és inducálhatta volna arra, hogy Erdélyben jőjjön elsőbben és innen kezdte volna el az fenforgó ország határinak eljárását, így jobban disponálhattuk volna az váradiak ellen, az ma sem volna késő, de ahoz is jelen való ajándék és jövendőbeli több igíretek kívántatnak, mert ugyanis dimidium coepti, qui bene coepit, habet etc. Ha penig ez nem lészen, bár csak Debreczenben jőjjen, noha mindegy, ha oda jű is, ha Váradra is, mert az váradiak Debreczenben is eleiben mennek, sőt elhiszem, Budára is elküldnek hozzá, mindazáltal akár Váradra, akár Debreczenben jűjjön Ali bég, szükség ő ngnak eleiben küldeni idején és annak nem is kellene késni, menne ki Somlyóra az és várna ő nga leveleivel és instructiójával, és az mihelt érti Debreczenben, vagy Váradra való érkezését.

mindjárt mehetne hozzá, arra penig alkalmatosabb embert Boldvai Márton uramnál nem üsmerek, mert mások felett tudja az partiumbeli dolgokat s egyébiránt is expertus bátor ember az török nemzet előtt, már az által kellene tovább az Ali bég elméjét igíretekkel tentálni,[1]) csak ő nga irasson leveleket és az igíretről tegyen meghatározást, én jó móddal expediálom, tudván minden bibéjét ez darab országnak.

Ezek után az personákrúl is víkony tetszésem ez volna, ezen perben forgó vármegyéknek főtisztei lennének mindnyájan, úgymint: Kapi György, Rédei Ferencz, Teleki Mihály, Kornis Gáspár (noha ő beljebb való tiszt, de igen érzi az föld romlását) Torma István urammal, mivel Béldi uram talám azalatt bemegyen Bodolára, szegűl végűl én magam sem maradok el, mivel tisztemben jár, de bűrömben is, ezek mellé Haller János uram is jünne ki és mindnyájan Somlyóra gyűlvén, onnan oztán, az merre jobbnak s illendőbbnek itélnők, hordoznók el Ali béget és mutatnók meg, mennyit holdoltattak meg az váradiak és mit kívánnak Erdélytűl. Ehez kívántatik ez is, hogy ő nga parancsoljon Kolos, Doboka, Belső-Szolnok, Torda vármegyékre, Aranyos és Maros székre, ha kívántatni fog és az commissarius urak parancsoljanak, űljenek fel, és az mit azok javallanak, a tevők legyenek. Megkívántatik az is, hogy patens mandatumokat küldjön ő nga mind Kolos, Belső-Szolnok, Doboka vármegyékre és Besztercze székre is, hogy az töröknek gazdálkodjanak elégségesképen, külömben hihető, ő vele is feles törökök lésznek, és tudja Kgld, ők megindúlnak, ha illendő gazdálkodás és provisio nem lészen reájok. Ezekre is, tudniillik az urakra penig leveleket haladék nélkűl kellene expediáltatni, úgy hogy mihelt hír érkezik Ali bég felől, és avagy csak én requirálom az commissarius urakat, jühessenek ki Somlyóra, s onnan ha kívántatik, tovább is.

Az mi ezeknek már segítő szárnya lehetne, az pénz, erről bizony alig tudom, mit írjak, mert ő nga hatszáz tallért ír hogy ad, többet nem, azomban az országnak egy talléra sincs letött pénze, s kölcsön kérni is ország erszínyére ki mer? országot penig öszvegyűjteni s arra adót felvetni, annál inkább beszedni sok üdőt kíván, itt penig periculum in mora. Azomban tudjuk azt is: pénz nélkűl elveszthetjük éppen az országot (az követek is azt írják, az melyre most válik az szegín haza dolga, örökké abban marad, azért Ali béget kell megcsinálni). Mindezekre nézve

[1]) Eredetileg *megcsinálni* s Bánffy javította *tentálni*-ra.

én egyebet bizony nem tudok írni, hanem azt, hogy ő nga szánja meg az hazát, kinél több ő ngának sincsen, szánja meg ebben az sok keresztyén lelkeket, szép ecclesiákat, és az maga méltóságos állapotját is tekintse, mert ha ez az föld elvész, bizony soha az ország, sem ebben többé fejedelemség nem lészen, és adjon ő nga most annyit, az menynyivel Ali bégnek szivét, jó akaratját megvásárolhatjuk az mi részünkre, hozzá tevén ezt is, hogy ha az portán igazat szól, és az haza határinak megmaradásában igazán szolgál, azután többet is adunk, egy szóval valamennyin megvehetjük általa az megmaradást, és eltávoztathatjuk az veszedelmet (ebben állván isten után megmaradásunk s el is veszésünk) csak megigírjük néki, azt már mi általunk commissariusok által kell ő ngának promoveálni Ali bégnél; hiszem az mit most ő nga de praesenti ad, ha ő nga el nem engedi, avagy az hazáért ajándékon nem adja, fizessük meg ő ngának országúl. Az mi penig igírtetik jövendőre Ali bégnek, és az mi expensák egyebüvé is ezen dologért ezután lésznek, arra ő nga convocáltatván országúl bennünket, vessük fel és küldjük így be az portára, abban az üdőmulás nem oly veszedelmes lévén, mert ugyanis ha kijünnek ezalatt az követek, kételen mást kell beküldeni, az ki ott ben az Ali bég informatiója után sollicitálja az dolgot. Ország képében igírni nem merek, de elhiszem, magok megmaradásáért az mi erejekben is hatalmokban lészen, mindent elkövetnek, csak azalatt az nagyhatalmú istenért ő nga ne periclitáltassa az szegín hazát egynéhány pénzért, hanem az Ali bég megcsinálására küldjön bár csak kétezer tallért az commissariusok kezekben, hiszem az mennyin ott leszünk ő nga hívei, bolondúl, haszontalanúl ki nem ontják, ha szükséget nem látnak reá, ha penig kell, az minthogy anélkűl nem lehet, egy kevés pénzért ne vesszünk el. Elhiszem uram, bizony nem adják, hanem kiontják az váradiak az pénzeket ez igyben. Én uram ennél többet s jobbat írni nem tudok, hanem kénszerítem Kgldet istenire, lelke idvességére s hazájához való kötelességére, instáljon ő ngok előtt, sőt importunuskodjék, ha el nem veszünk, bizony igaz hűséggel fizetjük meg ő ngoknak azt az kevés költséget.

Az az rosz Strasoldó is mit írjon urunknak, látom, de erre immár egynéhány izben váloszt töttünk neki, mert az mely katonák Szakmár alatt németeket levágtanak, azok nem somlyai katonák voltanak akkor, hanem afféle szegín legínyek, az kiket magok az végházakból kikergettek volt, noha most Somlyón laknak bennek, de az mikor az dolog

esett, akkor nem somlyaiak voltak. Az másik rendbeli dolgot sem az ő nga katonái cselekedték, hanem az Wesselini Pál uramé, mely levelire csak választ sem kell tenni neki, egyébiránt is ő nga emlékezhetik reá, hogy az tanácsban elvégeztetett volt, hogy ha száz levelet írna is urunknak, választ egyikre is ne tegyen, mivelhogy immár egynéhány úttal mocskos leveleket küldött ő ngára, melyre nézve erre sem kell választ tenni. Kgldet kérem, ennek utánna is mindenekről tudósítson, ajánlván ezzel istennek Kgldet. Gyalu, 15. Januarii 1672.

Kglmed kész szolgája
Bánfi Dienes m. p.

Külczím: Tekintetes nemz. Naláczi István uramnak (titulus) nekem jóakaró uramnak, kedves atyámfiának adassék.

(Eredeti, Országos levéltár. Erdélyi kincstári osztály.)

XXXVII.

1672. április 2.

Gyulay Tamás kapitiha levele a fejedelem asszonyhoz.

Kglmes Asszonyom!

Az Ngod méltóságos 7. Martii költ szomorúsággal teljes, koporsómba szállásáig jaj jaj, árva neveletlen leány gyermekimmel együtt való jaj keserves levelét, egyszersmind az Ngod beteges hírét alázatoson vettem, keseredett megbántott szívvel, de istennek az bölcs itíletinek úgy tetszett, isten akaratjának be kellett telni az, hanem (?) az istent kérem, hogy isten Ngodat előbbeni egészségében állassa, sok szegény árvák szerencséjére megtartsa. Irja azt is Ngod levelében, hogy az vásárlásban semmit egyebet zabolláknál még nem küldtem, de én kglmes asszonyom az zabolákkal együtt az negyven tallér érő kék és karmasin szinű majuczát, hevederre való majuczokat kengyelben való sinórral együtt Nemes János uram kezeiben adtam, hogy Ngodnak megvigye, maradt nálam az zöld smaragdok ára, poma gránát s fa és naranesfa ára; az smaragdok dolga kglmes asszonyom abban vagyon, hogy az egész drinápolyi köves embereket eljártam, de olyan formát s olyan jót nem kaphatni most, mert azt mondják, hogy az régi bányákban termett kő, mostani bányákban olyat nem kaphatnak most; igírt egy zsidó, hogy az portára megyen, azt elvárom; itt

pedig termőfákat kglmes asszonyom nem kaphatni, mert az tengeren innét nem terem.

Dávid diák uram 18. Martii érkezvén ide Drinápolyban, az leveleket mind Panajot urammak, mint Isák efendi uramnak megadtuk, mindenekre igírték magokat kglmes uram az Ngtok részirűl. Ajli bék is beérkezett az kapucsival együtt, azok is kglmes asszonyom mindenekre igírik magokat, hogy valamiket láttak, az váradiaknak nem kedvezvén, az vezérnek úgy beszélik meg az dolgot, csak már érkeznék Szilvási uram.

Az itt való hírek felől kglmes asszonyom egyebet nem írhatok, hanem mind az császár kapuja előtt s mind az vezér kapuja előtt az lófark zászlókat kitették, az sátorait is kglmes asszonyom, kiteszik quindecima Aprilis az mezőre s felvonszák, s minden ahoz való készülettel kiszállanak az mezőre, az most kglmes asszonyom az hírek itt; maga az császár s az fővezér mikor száll ki, az napját nem tudom, készületi kglmes asszonyom nagy vagyon. Az lengyelországi követet, kgls assz., sietséggel az portárúl elhivatta, itt Drinápolyban szállást nem adott nekie, hanem Karagács nevű faluban szállította, szemben kgls asszonyom sem az császár, sem az vezér nem akartak vele lenni, hanem becstelenűl, levél nélkűl elbocsátotta minden válasz nélkűl, küldött volt uti költséget nekie az vezér ötszáz tallért, azt ő is elvette s elment vele. Az francziáknak is kgls asszonyom nagy hírek érkezett, hogy az tengeren készülnek, hova, nem tudom.

Térek már az magam nyomorúságos, beteges állapotomra. Nem tudom kgls asszonyom, magamnak is miképen leszen ez betegségből való kimenekedésem, fogyatkozással is vagyok az nagy drágaság miá, semmi költségem nem maradt kgls asszonyom, az praemendámban *(sic!)* kell kgls asszonyom eladnom fát, szénát s egyéb szükségemeti s tennem, melyhez képest kgls asszonyom kénszeríttetem Ngodnak megírni, mert kgls asszonyom az praemendánkat is az előttem való kapitiha uramék micsoda okból s mint elvesztették: az árpa praemendának épen felét, az fapraemendát s az borpraemendát épen, szénapénz praemendám egy csep sem jár; az riskását kgls asszonyom nem akarja megenni az loam, hanem bizony el kell adnom kgls asszonyom adnom s úgy kell szénát s egyebet vennem; az talmács loát is bizony nehéz kgls asszonyom hogy az magam pénzes szénámon s abrakon tartsam, mert avval érné, ha nagysunki folnagy volnék, az mint az abrakolást kívánja. Kglmes asszonyom Ngodat alázatoson kérem, hogy Ngod erre az tartozásra

küldjön evvel, hogy az vezértűl el nem maradhatok, bizonyos számú költséget, az kivel beérjem, mivel az praemendához ott nem bizhatom, mivel minden drága lesz kgls asszonyom; ha Ngtok nem küld, én elégtelen vagyok. egyedűl csak az Ngtok kegyelmességihez kell ragaszkodnom kgls asszonyom. Az csauszbasa Ngtoknak jóakarója, egy jó, szép iramó paripát várna erre az útra Ngtoktúl. Ezek után isten Ngtokat boldog szerencsés sok esztendőkkel megáldja. szívem szerént kívánom istentűl. Datum in Drinápoly anno 1672. die 2. Aprilis.

Nagyságtoknak szegény alázatos szolgája
Gyulay Thamás m. p.

Kívül: Az méltóságos erdélyi fejedelem asszonynak, az mlgos Bornemisza Annának etc. nekem kgls asszonyomnak.

(Eredeti, Nemzeti Múzeum, Tunyogi gyűjtemény.)

XXXVIII.

1672. április—május.

Szilvásy Bálint rendkívüli követsége.

a)

1672. ápr. 18.

Szilvásy Bálint követjelentése.

Kglmes uram!

Én ide Drinápolyban die 10. Aprilis érkeztem be mind Ali béget és az kapucsi pasát itt találtam, vélek szemben levén, az dolgokrúl eleget beszéllettem, noha dificultálták, hogy elébb nem érkezhettem, ők is az vezérrel ő ngával szemben voltanak, az dolgokat ő ngának mind referálták, én penig még eddig az vezérrel szemben nem lehettem. Az Ngod Panajot és Isák efendinek, az szerint az vezér kihajának, szemben levén, megadtam az Ngod levelét, mely levelet megfordítván, úgy veszem eszemben, mind az kihaja s mind az többi megmutatván az vezérnek, alkalmasint eszében vette kívánságinkat, immáron az vezér ő nga megparancsolta, hogy az teftereket felhányják mind: mint s hogy regestrálta Piri pasa azokat az vármegyéket, és mennyi számú falvak és azoknak adajak esztendő által mennyire megyen, hogy tanulhassa ki, szemben lévén velem, az szerint alkalmaztassa beszédét. Ezen mi emberink Panajot s Isák efendi beszélgetvén az fővezérrel, jelenté Pana-

jot uram, hogy ejtett az fővezér ilyen szót, miképpen tudna megegyeztetni bennünket, de az még nem valóságos, hanem csak szó volt, nem is úgy írom Ngodnak mint valóságost: hogy veszik fel esztendőre, az váradi pasáknak Váradon mennyi fizetések jár mind Bihar vármegyéből, azonkívül ebből az öt vármegyéből mint írtonak fel, azt esztendő által az erdélyi fejedelem szolgáltassa ki az váradi pasának minden zúgolódás nékül, az törököknek se legyen szabad kijönni Bihar vármegyéből elhódultatni, hanem épen maradjon Erdélyhez; az mely fizetése penig az váradi pasának szokott járni Bihar vármegyéből és faluk is számára vadnak, azokat oszszák az vitézlő rend közé, szpahiáknak és egyéb rendeknek, azok helyett az faluk helyett, az melyet az öt vármegyéből tűllek elvesznek. Azért Ngodnak kglmes uram, mentűl hamarébb lehet, az urakkal együtt errűl concludáljon, s éjjel nappal tudósítson, ha úgy fog tetszeni, mihez tartsam magamat, hogy ha ugyan az vezér azt kívánja, mit cselekedjem, noha még azt nem tudom, ha felhányják az teftereket, mennyi leszen az váradi pasák fizetése, de az minemő lajstromokat Bánfi Dienes uram ő naga nekem adott, s itt kezemnél vagyon, az öt vármegyéből az kit írtak hogy hódol, vagyon falu szám Nro 281 és két puszta, azoknak esztendő által az kit ad a töröknek, az mint felszámláltuk, teszen mindenestűl fogva harminczkilenczezer hétszáz huszonhárom forintot nyolczvanöt pénzt, idest 39723/d. 85, mely vármegye mennyit adjon fizetésben Ngodnak ki kültem, ehez képest ha ugyan kívánni fogja, nem imponálja, hanem tractálni akarná, melyik lészen az ország részérűl hasznosabb, éjjel-nappal tudósítson, mert ezt az dolgot az vezér az két ember előtt így tractálta, ha ebben marad, az öt vármegyéből kezöket kivegyék, de Bihar vármegyéért, az mint azelőtt, mi hódultassuk, efelül Ngod az urakkal discurálván, az mi jobb leszen, azt cselekedje. Én nekem úgy tetszik, ha igen sokra nem menne az pasák fizetése, jobb lenne, hogysem az országot úgy rontsák, pusztítsák, ha tizezer tallért kellene is fizetni, mert hogy az teftert, az kit Piri pasa írt, azt mondta az fővezér, hogy nincs neki annyi feje, hogy elbonthassa, kit az császár is immár megpecsétlett, hanem azt találta jobbnak. Ezzel Ngod semmit se mulatozzon, hanem tudósítson. Itt kglmes uram oly drága minden, hogy ha nékem itt mulatásom lészen, nemhogy az magam költségemmel megérjem, de az mely pínzt kezemben adtak, bizony ahoz kell nyúlnom, senki nem emlékezik, ilyen drágaság lett volna; az hátra maradott pínzt is Ngod mingyárt küldje el, hogy

uzsorára ne kellessék pínzt venni, mert mast is szánkban az ízi.

Az zsidó csausznak még száz tallérral maradtunk adósa, azt is Ngod küldje meg, mert mind feljebb feljebb nevelkedik az pénz, olyan szemtelen rosz ember, hogy alig maradhatok itt miatta, de kimenetelemkor gátol meg.

Mostan Ngodat errel informálhatom, de ha az dolog másképen változik, s az vezérrel szemben lehetek, tudósítani el nem mulatom mindenekről. Az várak építése felűl maga is vette eszében az vezér az váradiak hazugságát, a felül azt mondják, hogy a vezér semmit sem szóllott, hogy el kellene bontani. Kglmes uram, ezeket most Ngodnak úgy írhatom, az mint most az dolgok folynak, s az mint ím az itt való emberinktűl informáltatom, az mint ők hallották az discursust. Ezeknek utána tartsa isten Ngodat jó egészségben. Datum in Drinápoly die 18. Aprilis 1672.

Ngod alázatos szolgája

Szilvási Bálint mp.

Kucsuk Mehemet pasát megváltoztatták. Váradra más basa megyen. Itt az lengyelre valóban készülnek; az az híre, az császár is elmegyen.

Ha kglmes uram az itt való tefterben az váradi pasáknak tíz-tizenötezer, vagy feljebb való fizetések lészen, Ngod arról éjjel-nappal tudósítson, mit kell cselekedni, noha én ahoz hozzá nem szóllok, hanemha az vezér csak proponálja.

Külczím: Az én kglmes uramnak az erdélyi mlgos fejedelemnek ő ngának adassék.

(Eredeti, Nemzeti Múz. Tunyogi gyűjt.)

b)

1672. május.

A fővezér levele Apafihoz.

Embered leveled megadván, mit írtál, megértettük; írod, hogy az mely vármegyéket felírtak, eleitől fogva Erdélyhez valók voltanak; azt is írod, hogy azon vármegyékben várakat újonnan nem építtettél, hanem az régiek elébbeni állapatjokban építtettenek. Az várépítésben, hogy ha az hlmas császár parancsolatja ellen valami dolog nincsen, nem szóllunk, mindazonáltal az controversiában forgó helyek, csakhogy eleitől fogva Erdélyhez tartoztanak, neked nem adatik, ha(nem az) dolgokat kellene nézni, régen Várad is Erdélyhez való volt, de nemzeteteknek pártolko-

dásának jutalma ez, hogy hlmas császárnak fegyvere által azokat az határokat elszakasztván Erdélytől, az vármegyékkel együtt császár tefterében beíratta, ezt az dolgot te is tudod, ez aránt való ő hlsága császári parancsolatja ellen késlést nem szenved, te is hls császárunk arra felé való véghelyeiben, szófogadó igaz szolgája lévén, ez aránt való engedetlenséged annak ez eddég való engedelmességednek lészen megcsorbásítója, az mely engedelmességednek s boldogságodnak oka volt; te hozzád az illik, az mit az birodalom ura parancsol, az szerint cselekedjél, s az hogy reád bizattatott határokban, arról való parancsolat szerént uralkodván ő hlsága parancsolatja kívűl ne hágj, sőt ő hlsága parancsolatja szerént viselvén magadat, az ott való vármegyékben lakó hadainkkal szépen alkudjál, az végbeli hadak te tőled bántódást szenvedvén, ellened való panaszolkodások ide való engedelmességedhez nem illik; mostan penig hls császárunk méltóságos parancsa azt kívánja, hogy haladék nélkűl az somlyai kapitánt megváltoztatván, helyében végbeli hadainkkal jól alkuvó egy emberséges embert kapitányúl állíts, az kolosvári kapitánynak is penig megparancsolván, hogy végbeli hadainkkal ne veszekedjék, hanem éljen jól. Váradhoz felteíterezett falukat penig az tefter szerént úgy birassad, hogy többször ilyen ellened való panaszszal hls császárunk előtt való kedvességednek kárt ne tegyen. Ezek után isten kegyelme az igaz úton járókkal. Datum Drinapoli.

Fővezér Amhet pasa.

Más kézzel, talán Telekiével. Ezt hozta az vezér embere az Szilvási uram megérkezése előtt. Ha azután mást küldött az vezér, én azt nem láttam, nem is tudom semmi részét.

(Egykorú fordítás, Országos levéltár E. F. L. XIX. 2427.)

XXXIX.

1672. április 25.

Apafi felhívja a magyarországi protestánsok üldözése ügyében az európai hatalmakat.

a)

A helvét köztársaságnak.

Ilme dne mihi observdme.

Quamvis multis nominibus expetendam et jure meritoque inter fortunae favores numerandam Vrum Dnationum

notitiam ac amicitiam mihi nec demereri, nec legationum aut epistolarum commercio frequentare ac recolere licuit, nihilominus mei officii duxi Vras Dnes praesentibus literis requirere, non in eum tantum finem, ut me, privatasque meas res recommendando Dnibus Vris importunus sim (quamvis etsi nihil praeter hoc unicum obtinerem, esset tamen, de quo summopere gratularer), sed potius ut miserrimum hungaricarum et ecclesiarum et provinciarum statum describendo simul falsos, quos percrebuisse scio, rumores confutem, et exonerata propria conscientia amplam Vris Dnibus occasionem porrigam, in qua Vrae Dnes possint et zelum deo ac ecclesiis debitum exercere, et oppressas in Hungaria tam divinas quam humanas leges consolari, simul etiam imminentem ex his turbis Germaniae tempestatem eminus praevidere, et prudenti gubernio evitare. Quod dum ex debito erga christianam rempublicam et evangelicam religionem effectu facere intendo, in ipso quasi epistolae limine duos imprimis a Vris Dnibus peto; primum quidem ut Vrae Dnes praejudicium, si quod per sparsos ab aliis rumores conceperant, excutere et exuere, eamque rerum hungaricarum seriem, quae sinistris aliorum informationibus hactenus obscurata nunc in lucem prodire incipit, accurate pensitando, eidem fidem adhibere velint; secundo dignentur in meliorem interpretari, quod non solenni alicui legationi, sed mutae tantum epistolae rem tanti momenti commiserim, credant enim Vrae Dnes nihil magis a me ab initio mei regiminis usque ad hodiernum diem expetitum, imposterum etiam semper desiderari, quam ut Vrarum Dnum et aliorum christianorum principum ac rerum publicarum favorem ac notitiam demereri, colereque possem, sed suspicax praesentis seculi politia id semper hactenus impedivit et nunc etiam impedit usque adeo etc., pernicies tamen praesens periculo ex illa potentium vicinorum suspicione oriundo major silentium rumpere jubet, una mecum orat et adjurat Vras Dnes universa per Hungariam evangelicorum ecclesia, per amorem et misericordiam dei, per arctam in Christo cujuscunque gentis omnium ecclesiarum communionem, denique per magni illius et tremendi diei memoriam, faciant Vrae Dnes id, quo magna ex hoc confusionum ac persecutionum desperationum pelago ipsam etiam Germaniam aliquando turbatura tempestas evitari, et afflictissimae hungaricarum ecclesiarum res efficaci coram caesarea sua Mte intercessione sublevari possint, et de quo Vrae Dnes coram deo, angelis, et omnibus bonis gloriari possint. In quo deo glorioso, ecclesiae et toti reipublicae christinae

utilissimo opere ut divina clementia Vras Dnes promoveat et foelix florensque regimen concedat, sincero animo precor. Datae ex arce mea Fogaras die 25. Aprilis anno d. 1672.

Ilmarum Vrarum Excelrum

servitor
Michael Apafi mp.

Kívül: Potentissimis et ilmis dnis Helvetiae cantonibus reformatae religionis etc. dnis mihi observandissimis.

(Ered. gr. Kemény J. Erd. Tört. Ered. Lev. XVII. köt.)

b)

1672. ápr 25.

A franczia királynak.

Serme, potentissime ac exlme princeps, Galliarum et Navarrae christianissime rex, dne dne mihi aeternum honorande.

Grata mihi et aeterna est Christianissime rex Mtis Vrae singularis illius gratiae memoria, qua Vra Mtas ante aliquot annos me benignis suis literis honorare voluit, in cujus quidem favoris redhonestimentum utinam mihi utilem aliquam Christianissimae Vrae Mti cum ejus ministris correspondentiam erigere, et omnia obsequiorum ac officiorum genera sacro Vrae Mtis diademati offerre, ac sacrificare licuisset, sed maligna fortunae invidia, loci distantia, et suspicax quorundam curiositas hactenus cum magno meo moerore me impedivit, quin vel per literas, multo minus per legatos Christmae Vrae Mti me praesentare et meam ad ejus devotionem promptitudinem testatam reddere possem. Nunc vero ingentia, quae has provincias mala partim obruunt, partim obsident per praefatas difficultates quoquomodo perrumpere, et per me hungaricorum motuum exactam et fidam Vrae Mti relationem offerre cogunt, crediderim enim alias totam, quae in Hungaria agitur tragoediam, uti coram aliis principibus christianis, ita imprimis apud Christmam Vram Mtem Hungarorum defectionis, publici christianae reipublicae boni et Hungarorum ad fidem romano catholicam eductionis obtentu palliare, sed bona aliorum quorumlibet pace dicere liceat, certe ex catholicis aeque ac evangelicis, ex noxiis pariter ac innoxiis punitis, ex tota denique luctuosae hujus tragoediae historia, qua parum fidis aliorum informationibus hactenus obscurata in propatulum jam prodire incipit, si modo ad amussim omnia pensiten-

tur, videre licet alia majoris et altioris consilii arcana et causas subesse, de quibus quidem integrum Christmae Vrae Mti judicium relinquo, ut cui ipsum christianissimi nomen singularem christianae reipublicae et laborantium ejus membrorum curam imponit. Nec dubito Vram Mtem pro subtili status sui consilio facile ad multas hujus Hungariae oppressionis consequentias penetraturam et quamvis plausibilis sit Hungariae coepta reformatio, non spero tamen hanc religionis reformandae larvam adeo crassum Vrae Mtis oculis glaucoma obducere posse, quin aeternae gloriae majorum suorum exemplo, uti in similibus casibus in multorum oppressorum principum auxilium illi exurgere parati fuerunt, ita Vra etiam Mtas detecto hoc ficto reformationis pallio, eo consilia sua dirigat, quae Germaniam magna multorum malorum solicitudine liberent, et vagam hungaricae gentis hostium potentiam intra debitos limites contineant. Ego vero ad mandata Christmae Vrae Mtis paratus, debita cum submissione Vram Mtem oro, ne mihi vitio hoc vertat, quod legatione instituta Vram Mtem venerari non potui, cavendum enim mihi summopere est, ne vel innoxiae christianorum principum visitationis fama aliorsum delata, criminationibusque aucta, mihi fraudi sit, qualia non raro praedecessores mei experti sunt. In omnibus his praecipitiis deo et christianitati fido pectore et animo ad Vrae Mtis servitia deditissimo foelix ac augustum Christmae Vrae Mti regnum precor, et benignam pro sua magnanimitate resolutionem praestolor.

Christianissimae Vrae Mtis

servus submisse devotissimus

Michael Apafi mp.

Ex Fogaras die 25. Aprilis.

Kívül: Sersmo, potentissimo ac exlmo principi ac dno dno Ludovico, dei gratia Galliarum et Navarrae regi Christianissimo etc. Dno, mihi demisse colendmo.

(Ered. gr. Kemény J. Erd. Tört. Ered. Lev. XVII. k.)

c)

Harsányi Jakabnak a brandenburgi udvarnál.

Michael Apafi dei gratia princeps Transylvaniae, partium regni Ungariae dnus et Siculorum comes etc.

Generose nobis singulariter dilecte, salutem et favorem nostrum. Cum nos vram apud ser. et exlmum principem dnum electorem Brandeburgicum moram non lubrico fortunae cursui, sed arcanae, et ni spes fallit, propitiae erga nos divini numinis providentiae tribuamus, gratulamur in tantis etiam malis, quibus undique septi sumus, quod negotia (quae omnium si qui penitus nossent, evangelicorum judicio magni momenti sunt) adeo dextrum, bona conscientia reformata religione, omnium in his, et in ipso oriente negotiorum notitia foeliciter praeditum, in eminentissima et reformatae religionis zelo laudatissima aula procuratorem nacta sint, speramus quin divinitus hoc tibi exilium contigisse, ut hungaricarum ecclesiarum et patriae tuae bono solum verteres, quae scilicet te erga tuum quamvis barbarum herum fidelitatis traxit, alias et in Transylvania nec inutilem, net contemptum. Tuo ergo generose, noster in tenerioribus annis praeceptor syncere dilecte zelo, et erga nos candori confisi, negotia per praesentem tabellarium non tam nostra, quam omnium Ungariae et Transylvaniae ecclesiarum maxime ardua vestrae fidei et industriae committere ac per te sermum electorem Brandeburgicum afflictae in his regionibus politiae et ecclesiae procuratorem et advocatum constituere placuit. Tuo ergo, pro tua erga populum dei et nos affectione ac experientia multis peregrinationibus quaesita dabis operam, ut nostras literas et afflictissimum harum regionum statum sermo electori quam diligentissime recommendes, et eo enitaris, ut opera sermi electoris (cujus in omnibus regnis legatos aut residentes credimus) literas vrae industriae commissas quantocyus et tutissima occasione transmittas; et tam sermi electoris (cui nos sane addictissimi esse cupimus, et cujus zelo et magnanimitati plurimum in toto hoc opere confidimus), quam aliorum regum et principum responsa vicissim certa per tabellarium tibi significanda occasione ad nos remittas, teque deploratarum in his literis ecclesiarum quam promptissimum agentem exhibeas. Totum autem quod sub manibus est negotium, ex nostris ad sermum electorem literis, ex informationeque rerum ungaricarum, quae nunc tandem genuine in lucem prodire incipit, intelliges, per exhibitorem autem praesentium etiam aliquid pecuniae, ad haec procu-

randa transmisimus, cujus summam et scriptarum ad christianos principes epistolarum cathalogum inclusa dabit schedula. Macte generose vir syncere nobis dilecte, et stude in hoc negotio deo imprimis placere, nostrarum ecclesiarum gratitudinem, et meam munificentiam demereri. His Vram generosam Dnem divinae protectioni commendamus. Datum in arce nostra Fogaras, die 25. Aprilis, anno 1672.

Michael Apafi mp.

Külczím: Generoso dno Jacobo Harsányi de Várad etc. syncere nobis dilecto.

(Ered. gr. Kemény J. Erd. Tört. Ered. Lev. XVII. k.)

Jegyzet. Gróf Bethlen Miklós Emlékirataiban I. k 422—5. ll. tüzetesen leírja a levelek keletkezésének történetét. Szerinte azok nem küldettek el. Harsányitól sok levél van közzétéve »Erdély és az Északkeleti Háború« I., II. köteteiben, továbbá »Okmánytár II. Rákóczy György összeköttetései történetéhez« czímű kiadványokban.

XL.

1672. ápr. 30.

Bánffy Dénes levele a fejedelemhez: sürgeti, hogy az országgyülés által kivetett adó hajtassék be.

Keglmes Uram.

Immár az nemes ország gyűlésének fél esztendeje elmult, még is semmi rendbeli Ngod méltóságos parancsolatjára az nemes ország végezése szerint is sem az vármegyékről, sem az universitásrúl az praesidium fizetésére rendelt adóban csak egy pénzt is még nem administráltanak; kik micsoda fogyatkozással legyenek, Ngd bölcsen megitélheti, és hanemha én pénzemmel őket eddig ne segítsem, kéntelenítettek volna elbujdosni, avagy éhelhalásra jutni; és jóllehet az nemes országnak levén nálam három pecsét alatt való levele, hogy az praesidiumot az olyan helyekre kibocsáthassam, az honnét az adót nem administrálják, mindazonáltal eddig távoztattam, de tovább nem állhatván nyavalyások, mostan bocsátottam ki vagy negyven lovast Szebenszékre, kik mindaddig ott legyenek, valamíg az adót be nem hozzák. Ngdat azért alázatossan kírem az egész praesidiummal együtt, méltóztassék Ngd erős parancsolatokat iratni mind az universitásra, mind az vármegyékre, hogy tovább való halogatás nélkül az adót szolgál-

tassák be, különben Ngod az egész praesidiumot rájok bocsátja, kik mindaddig ott élődni fognak, valamíg az adót nem administrálják. Mostan Istennek hála semmi oly híreim nincsenek, melyekről Ngodat tudósítanom kellene. Ajánlom azonban Istennek kgls gondviselésében Ngdat. Datum in Apahida die 30. Apr. 1672.

Ngd alázatos szolgája
Bánfi Dienes mp.

(Bánffy saját kezével.) Bizony kgls uram, az Isten is szánja az szegény praesidiariusokat, bizony éhhel haltak volna meg, ha én nem tartottam volna, adtam ötezer forintomat ki nekik s azonkívül feles buzámat. Istenre kérem Ngodat, szánja meg őket, mert úgy látom, sem szász uraim sem az vármegyék perceptori egy cseppet az ország articulusával, az Ngd sok rendbeli parancsolatival nem gondolnak,

Külczím: Az Erdélyi méltóságos Fejedelemnek ő Ngának, nekem kgls uramnak adassék.

(Eredetije G. Kemény József, Erdélynek a mohácsi ütközet utáni egyes történetei XVIII. kötetében.)

XLI.

1672. május 25.

Meghívó a május 27-ére hirdetett országgyűlésre.

Michael Apafi dei gratia princeps Tranniae, partium regni Hungariae dnus et Siculorum comes.

Generose fidelis nobis dilecte salutem et gratiam uram. Nyilván vagyon országúl Kglmeteknél Váradnak siralmas elveszésétűl fogva az egész partium, sőt beljebbvaló egynéhány vármegyék is minémű nagy veszedelemben forgottanak az váradi vitézek miatt, kik ellen attól fogva mind ez ideig szűntelen panaszolván az fényes portán, a legközelebbik esztendőbeli adónak bevitelekor hajtotta isten az hatalmas nemzetnek szívét hozzánk és kglmetekhez, hogy könyörgésünket meghallgatván, az ellenkező fél szavának hitelt nem adván, commissariusokat küldvén ki a veszekedésben forgó tartományoknak meglátására, a kik a fényes porta rendelése szerint kijövén, mü is becsületes híveink közzűl némely uri fő rendeket küldtünk volt mellőjek az ország részéről való dolognak rendesen proponálására, ő kglmek mint procedáltanak legyen, annak idejében, ha szükség lészen, megjelenthetik. Az hazánk ilyen nagy romlásában forgó akadályinak megorvoslására tagadhatatlan dolog

az ország adójában egy nihány ezer tallár erogálodott. az feljebben kitett materiatoris *(sic)* ez commissarius törököknek elmenetelek után becsületes követünket nemzetes Szilvási Bálint hívünket expedialtuk volt az fényes portára. ki is megérkezvén választ is hozott. Mindezeknek azért kgltekkel való communicálásáért. és már az ország adójának héjánoson való kipótulásáért s egyéb eddig interveniált s ezután is interveniálható szükséges dolgokról kelletik országúl Kglmetekkel concludálnunk. Minek okáért parancsoljuk Kglnek kglsen. ad diem vigesimum septimum sequentis mensis Junii. Radnóthon jelen lenni el ne mulassa, hogy az több statusoknak jelen létekben concludálhassanak édes hazánk megmaradására való minden jókat. Secus sub poena in decreto & articulis expressa minime facturus. Datum in castro nro Balasfalva die 25. Maij anno 1672.

M. Apafi m. p.

Kívül: Generoso Stephano Rácz de Galgo, fideli nobis dilecto.

(B. Orbán Balázs gyűjteményéből.)

XLII.

1672. junius 16.

A lengyel király Apafinak: visszaküldi hozzá küldött követét Inczédy Mátyást.

Michael dei gratia rex Poloniae, magnus dux Litvaniae, Russiae, Prussiae, Masoviae, Samogitiae, Kyoviae, Volhyniae. Podoliae, Livoniae, Smolensciae, Severiae Czerniechoviaeque.

Ilme princeps grate nobis dilecte. Haec significatio propensi in nos studii, quam abunde per legatos suos Iltas Vra nobis testata est, apprime grata nobis existit. Cui vicissim respondemus regiae nrae benevolentiae exhibitione: ac ut ejus uberes fructus datis occasionibus capessere possit Iltas Vra, pleno favore adspiramus. Porro quantum attinet resolutionem propositarum per eosdem legatos materiarum, hanc dabimus per ablegatum nostrum, quem ad eandem propediem mittemus. Interim ut non desistat in praeconcepta laudabili hac opera sua, peramanter requirimus Iltem Vram, et eidem bonam valetitudinem ac prospera quaeque a deo exoptamus. Datum Varsaviae die XVI. mensis Junii anno dni MDCLXXII. regni nostri III. anno.

Michael Rex mp.

Külczím: Ilmo principi dno Michaeli Abafi Transylvaniae principi, partium regni Hungariae dno et Siculorum comiti grate nobis dilecto.

Más kézzel írva: A. 1672. circa initium mensis Augusti hozta Inczédi Mátyás Radnótra. Lengyel király levele.

(Ered. gr. Kemény J. Erd. Tört. Ered. Lev. XVII. k.)

XLIII.

1672. jun 29.

Iwaniczky Tóbiás lengyel nemes felajánlja szolgálatait Apafinak.

Celsme princeps dne ac Moecenas clementissime.

Servitia mea humillime depono ad pedes Celsitudinis Vestrae, Moecenatis clementissimi.

Quanquam pauca possum et conscius sum propriae imbecillitatis, tamen quicquid in me virium est ingenii et industriae, totum offero ad servitia Cels. Vrae. Agnoverunt mag. dni legati Cels. Vrae meam pro virili promptitudinem, non solum in servitiis, verum vero et in promovenda legatione bene informati capesserant iter; gratiarum actio data mihi est per literas a supremo generali exercituum regni Poloniae, quod direxeram mag. dnos legatos Suae Celsnis ad praesentiam summi generalis. spero eandem a Via Celdne Dno Clmo obtinere, cui inservire animus promtus, svadentibus inservio viribus, nec denego operam meam ad servitia Vrae Celsnis, satago crescere, non decrescere, abundare in proposito, non deficere faventibus superis. Sicut itaque ablectatus infans alio non confugit nisi ad matrem, sic et ego afflictus primo ad patrem confugio caelestem, qui promisit petenti dare, quaerenti et pulsanti aperire. Deinde confugio ad Vram Celsnem maternalem et patrem in terris. Quoniam exercitium religionis unitariae prohibitum in regno Poloniae, ubi hucusque moror, contra legem inique latam, attamen tanquam fidelis regni et patriae existens civis. sine ulla macula infidelitatis, sed nil me juvat commoratio in patria sine exercitio religionis secundum monita Christi, etiam si totum mundum lucrarem. nil me juvat, si animam meam perdam. Cupio itaque, et totis viribus annitor, ut possem in regno Transylvaniae inclyto (ubi unitariorum religio viget) vivere et ossa mea deponere inter fratres. Itaque humillime rogo Suam Celdnem Mae-

cenatem clemtmum, tanquam patrem et fautorem in terris ex innata erga afflictos clementia at pietate, dignetur Sua Cels. clientem suum munire liberis literis ingressus in Transylvaniam, ubi mens mea est non solum senium suum offerre ad servitia suae Celsnis, sed et partus meos pro vasallis tradere. Siquid itaque immeritus invenero gratiam apud Vram Celsnem favente deo, humillime rogo per manus ilmi comitis Maramorosiensis dni mei gratiosissimi porrigere clienti dignetur Sua Cels. dnus ac Maecenas clemmus; ubicunque vitam ducam et agam, pro firma valetudine, imperio fausto et tranquillo, prosperrimisque rerum successibus indesinenter vota fundere polliceor et obligor, servitia mea depono ad pedes Suae Cednis

uti Vrae Celdnis

humillimus promptissimus
servus
Tobias de Iwanicze Iwaniczki
pincerna Czernihoviensis.

Alexandriae in arce, die 29. Junii, 1672.

Külczím: Cels. principi dno Michaeli Apaffi principi dei gratia Transylvaniae, partium regni Hungariae dno, necnon trium sedium Siculorum supremo et perpetuo comiti, dno dno ac Maecenati clementissimo.

(Eredeti: Nemzeti Múzeum, Tunyogi-gyűjtemény.)

XLIV.

1672. jun. 17–jul. 2.

A radnóthi országgyülés irományai.

a)

1672. jun. 27.

A fejedelmi propositiók.

Propositiones dominis statibus ad diem 27. praesentis Junii anni nunc currentis congregatis exhibendae.

(Közölve Török-Magyarkori Államokmánytár. V. k. 112. l.)

A M. KIR. ORSZ. LEVÉLTÁR KÖNYVTÁRA.

b)

1672. jun. vége.

A teremi templom a kálvinistáknak ítéltetik.

Teremi papnak szólló levél minutája.

Reverende fidelis nobis honorande, salutem et gratiam nostram. Az orthodoxa keresztény religión Küküllő vármegyében levő esperes Szent-Iváni János uram alázatos instantiájából értjük, hogy noha Küküllő vármegyében Nagy-Teremiben levő ecclesiában az orthodoxa religión valók volnának felesebb számmal, mindazáltal az templom és parochialis házak bírásától ez óráig el volnának rekesztve, instált is alázatosan ő kgle nekünk, hogy becsületes commissariusokat kiküldvén, az ország articulussa szerént assignáltatnók annak az félnek az templomot és parochialis házakot, az melyik nagyobbnak találtatnék; mivel azért az nemes ország articulussira kötelesek vagyunk, ilyen méltó kívánságára ő kglnek reá kellett lépnünk, parancsoltunk is becsületes főrenden levő commissariusinknak az dolgoknak végbenvitele felől, melyet akarók Kglednek is értésére adni, hogy az mely napot annak eligazítására az commissarius urak praefigálni fognak, tudósíttatván ő kglmektől, róla tegyen oly dispositiót, maga részéről ne praetendálhassa azt, hogy igasságában megfogyatkozott. Cui de reliquo gratiose propensi manemus. Datum etc.

Titulus: Reverendo Michaeli Szentgyörgy ecclesiarum Unitariam religionem profitentium in cottuque de Küküllő sitarum seniori. Nobis honorando.

Kívül: Az teremi templom elfoglalásának állapotjáról. A. 1672. mense Junio circa finem expedita.

(Eredetije: Gr. Kemény József. Erdélynek a mohácsi ütközet utáni egyes történetei XVIII. kötetében.)

b)

1672. jul. 1.

Borbereki folyamodása az arra adott válaszszal.

Ad universos status et ordines trium nationum regni Tranniae, partiumque regni

Hungariae eidem annexarum humillima supplicatio Stepani Borbereki perceptoris Cottus Albensis Tranniae.

Alázatoson kénszeríttetvén Nságtok s Kegyelmeteket megtalálnom, jelentvén: az elmúlt 1671. esztendőben a nemes ország perceptióimról s erogatióimról számot vevén tőlem, noha a vármegyén bizonyos számu restantiák voltanak fenn, de a porta contentatiójára való adót épen expleáltam, hagyván a restantiákat arra, hogy fordíttassék a praesidium adajára, mivel abban sok difficultás volt még fenn; mely restantiát noha alkalmasint azután bejöttenek s administráltam is a praesidium fizető mesternek ő kegyelmének, de maradott fenn mind a mai napig is ötvenkét forint s egy nehány pénz a nemzetes Nemes János uram ő kelme hidvégi jószágán, melyet ő kgtől kérvén, ő keglme azt praetendálja, hogy az ország szükségére költette volna, midőn az nemes ország az adóval a portára kiküldötte volna ő keglmét, melyet comprobálni is kész volna. Én az ország adóját épen expleáltam, a restantiával a praesidiumnak vagyok adós. Hogy azért, amit én soha sem percipioltam, annak megfizetésével terheltessem, Nságtok s Kegyelmetek bölcsen megitélheti.

Nagyságtoknak s Kegyelmeteknek alázatosan esedezem, méltóztassék istenesen ez dolgot eligazítani s módot találni benne, ne terheltessem se én, se más azzal, a mit fel nem vettem, hogy megfizessem.

A Nagyságtok s Kegyelmetek ebbeli istenes cselekedetit teljes életemben alázatosan megszolgálom.

N. s K. A. J. V. V.

Másirással:

Nemes János atyánkfia ezen restantiát az ország adajában adta be, maga levén ő kglme az követ, per hoc acceptáltatik praesentis signaturae testimonio.

Extradatum per magistrum notarium Sárpataki in congregatione nostrorum regnicolarum in oppido Radnót celebrata die 1-a Julii anni 1672.

(Eredetije a gr. Teleki család levéltárának jelenleg rendezés alatt levő részében.)

XLV.

1672. jul. 9.

A fejedelem az országgyűlés által elrendelt böjtöt kihirdeti.

Michael Apafi dei gratia *sat.*

Spectabiles, magnifice et gen. fidelis *sat.* salutem *sat.* Minémű megolthatatlan haragos ostora légyen felhúzva a szent istennek ő felgének a számtalan és iszonyú bűnnek közöttünk való eláradásáért, a mindennapi példa mutogatja. Ime utolsó romlásra jutott maroknyi édes nemzetünk, kiváltképpen a szomszéd hazában mind lelki s mind testi szabadságában a földig lenyomattatott, ez hazánk körül penig mindenfelé a sok fegyvereknek zörgése és nagy hts nemzeteknek indulása hallatik, az sok veszedelem szintén küszöbünk előtt áll; hogy azért édes istenünket valami uton és módon hozzánk engesztelhessük, és ellenünk gerjedett haragja tovább is ne harapózzék, az elmúlt napokbeli országgyűlésének alkalmatosságával becsületes tanácsúr híveinkkel együtt levén ex consilio végeztetett, hogy minden holnapnak első napján egész országostól ez hazának négy recepta religion levő híveink extraordinarius cultust és országos bőjtöt tartanának, bőséges példáink levén erre az szent írásban, melyet mind magunk el akarván követni, hogy isten előtt kedves legyen annál is inkább ebbeli áldozatunk, Kgteknek parancsoljuk kglsen és serio, alatta levő tiszteinek serio imponálja, hogy az szent istent boszúállásra ingerlő szitkokat, káromkodást, hamis esküvést, szent szombatnak megrontását s egyéb czégéres vétkeket követőket interdicálván a nemes országnak ezekről írott articulusi szerint, irremissibiliter vegyék executióban, az megírt bőjtnek terminusát penig, u. m. minden hónapnak első napját a kik nem observálnák, minden munkatételtől megszűnvén, akármelyik religión levők Kgtek subordinatus tisztei sub poena articulari a paraszt embert regveltől fogva napnyugotig kalodázással poenitentiázzák, nemes emberen penig tizenkét forintot exequáljanak, regveltől fogván azon napon estig bőjtölvén és az cultust is többször frequentálván, mint rend szerént observáltatik. Quibus secus *sat.*

Datum in castro nro Radnóth die 9. Julii A. 1672.
M. Apafi mpr.

Alant a szélen: Torda vármegyei tiszteknek.

Külczím: Spectabilibus, magnifico et generoso, comitibus comitatus Thordensis supremis etc. fidelibus *sat.*

(Eredeti a mvhelyi gróf Teleki ltban Nro 3669.)

XLVI.

1672. jul. 26.

A radnóti országgyűlés irományai.

a)

A szultán tábora számára megszavazott élés kivetése.

Anno 1672. mense Julio. In congregatione dnorum regnicolarum Transylvaniensium Radnóthinum ex edicto suae Celsitudinis principalis indicta.

Török császár lengyelországi táborára e szerént rendelt az nemes ország élést, szekeret:

Az vármegyékről	currus	Nro	163.
Máramarusból	»	»	30.
Fogaras földéről	»	»	30.
Kővár vidékéről	»	»	20.
Székelységről	»	»	79.
Szászságról	»	»	285.[1])
Marosvásárhelyről	»	»	5.
Vizaknárúl	»	»	3.
Udvarhelyről	»	»	1.
Szepsi-Szent-György, Illyefalva	»	»	1.
Kolozsrúl	»	»	2.
Székről	»	»	2.
Vajda-Hunyadrúl	»	»	1.
Kézdi-Vásárhelyről	»	»	1.
Summa currorum		Nro	

(Nagy-Szeben városa levéltárából.)

b)

Másik jegyzék az adókivetésről.

Anno 1672. in Julio Radnoth.

In congregatione dominorum regnicolarum Transylvaniae ex edicto suae celsitudi-

[1]) *Oldalt:* Az 7 birák jószágárúl valókval edgyütt.

nis principalis ad diem Julii anni domini 1672. Radnothinum indicta.

Ad castra sultani Mahometis imperatoris Turcarum in regnum Poloniae suscepta hoc ordine disposuit regnum de currubus et victualibus:

De comitatibus	currus	Nro	163.
E Marmatia	»	»	30.
E terra Fogaras	»	»	20.
E districtu Kővár	»	»	8.
E Siculia	»	»	79.
Ex parte Saxonum fratrum nostrorum ...	»	»	285.
Vásárhelyino	»	»	5.
Vizakna	»	»	3.
Udvarhelyino	»	»	1.
Sepsi-Szent-Györgyino Ilyefalva	»	»	1.
Colosino	»	»	2.
Székino	»	»	2.
Vajda-Hunyadino	»	»	1.
Kézdi-Vásárhelyino	»	»	1.
Summa curruum		Nro	601.

Septem portis adscribendo unum currum. sex boves, duos mercenarios.

(Ered. az Akadémia levéltárában.)

c)

1672. jul. 26.

A szultán táborába küldött követnek (Baló Lászlónak) a rendek által adott utasítás.

Közölve, de hibás kelettel Török-Magyarkori Államokmánytár V. 388. s kelet nélkűl, de 1670. jelezéssel VII. 500. l.

Jegyzet: A zavarra az adott alkalmat, hogy gr. Kemény József nagybecsű gyűjteményében, a XXI-ik kötetbe ezen kelet nélkűli levelet az Ubresi Pálnak 1676. júl. 18-án adott utasítás után köttette. Azonban a két levél egymástól teljesen eltérő írással s teljesen különböző papirra van írva. Hogy pedig ez nem oda való, igazolják:

A 2-ik pontban hivatkozás Bethlen Gábor példájára, mint a ki hasonlag adott élésvivő szekereket. Maga a szultáni megrendelő fermán is erre a körülményre hivatkozik. Ez volt az első élés-adás a töröknek Apafi által, tehát ez a hivatkozás csak akkor volt helyén.

A 3-ik pont a területkövetelés, ez sem történhetett 1676-ban.

A 4-ik pont: »a lengyelhez pedig egyszernél többször ő nagysága többször nem küldött«. Ez is 1672-re vall — 1676-ban ezt nem mondhatták a rendek.

Egy másik fogalmazványa ez utasításnak azonban némi variánsokkal s igazításokkal, de két különböző írással megvan Erdélyi Múzeum-Egylet: Grammatophylaceum Transsilvanicum VIII-ik k. (a Gaal-féle coll.) 151. l. (Ez is megjelent a Török-Magyarkori Államokmánytár IX-ik kötetében.)

Az Ivaniczki követségéről, melyről ez utasításban szó van, következő kelet nélküli érdekes okiratot őrzi a gróf Telekiek M.-Vásárhelyi ltára, melynek közlését (habár az korábban kelhetett) azért is indokoltnak tartom, mert az Baló utasításának melléklete volt:

d)

K. n.

Ivaniczki követsége. (Melléklet Baló utasításához.)

Informatio in proposito negotio data dno magnifico Ivaniczki ablegato ad dnum principem Transylvaniae.

Postquam seriem legationis suae exposuerit dnus mag. legatus interrogabitur, qua ratione desiderentur a regno Transylvaniae sexcenta millia imperialium? pro reponatur hoc:

Bona Transylvanica concernentia (iure optimo juxta literas obligatorias Transylvanorum, quae literae prae manibus dnae principissae habentur) dnam principissam et ejusdem filium valent tercentum millia imperialium et 50, cui summae capitali debet accedere interesse intermedii temporis, quod interesse sex pro cento intra duodecim annos*) facit-biscentum millia et 52 millia imperialium et sic praetensio justa est sexcentorum et duorum millium imperialium.

Si respondeatur dno mag. legato hanc rem magni momenti concernere, non solum principissam, verum etiam totum regnum ac proinde congregationem instituendam esse, in qua quid definiatur, per certum nuncium dno excellmo marschallo dabitur ad notitiam, atque adeo posse pro hic et nunc discedere dnum mag. ablegatum.

Reponat dnus mag. ablegatus: se non posse recedere a sua instructione, neque ad sola verba vacua redire, sed

*) A 12 évet 1658-tól számítva 1670 jön ki, de ha Rákóczy halálától számitották 1672 jön ki.

velle se expectare congregationem seu comitia, dummodo sine procrastinatione fiat convocatio et decisio.

Praeterea reponat et hoc dnus mag. ablegatus: se vere(non) videre rationem, cur debeat fieri congregatio pro praesenti materia, cum bona concernentia dnam principissam et ejus filium non sint in possessione regni, sed solummodo penes tres, aut quatuor personas, interim tamen, prout resolutum est, expectabit dnus ablegatus finem comitiorum sine procrastinatione fiendum.

Si dno mag. ablegato respondebitur dnam principissam male informasse regnum Poloniae, quia bona praetensa cum tali conditione collata et inscripta sunt dnae principissae, et ejus filio, si nimirum defunctus princeps junior Georgius Rákóczi principatum sponte deposuerit, quam conditionem quia non servavit, deposito enim principatu, se iterum ingesserit in principatum, hac ratione aeque regnum Transylvaniae, manet obligatum: promissa servare.

Reponat cordate, nervose, fundamentaliter dnus mag. ablegatus, est enim tota vis hic: constat coram toto regno Transylvaniae principem defunctum se abdicasse principatu sub tali conditione (quod ipsum in literis regni obligatoriis expressatum existit) si nimirum in pacifica bonorum praetensorum possessione ipse, uxor et filius permanserint, quod minime observatum est ex parte regni Transylvaniae.

Quia postquam deposuit principatum Georgius Rákóczi, qui defunctus et in regno Hungariae non vero Transylvaniae habitavit, sint omni causa iusta (illa enim sola fuisset ingerere in principatum, quod non fecit) bona praetensa inceperunt Transylvani occupare, et nunc stare literis obligatoriis.

Hoc facto et conditione violata ex parte Transylvanorum, princeps defunctus, tamquam nobilis sangvis commotus justa indignatione scripsit literas Transylvanis et etiam significavit per nuncium: se esse valetudinarium quidem, attamen si insidere aliter equo non posset, passurum se alligari ephippio per suos servitores, velleque vendi etiam sumere propter violatam conditionem.

His praemissis accinxit se itineri princeps defunctus, pervenit in Vasarhely, bona sua, quae actu praetenduntur, recuperaturus, ubi congregati Transylvani sponte, nemine cogente, ultro rursum elegerunt in principem defunctum Georgium Rakóczi.

His itaque ita infallibiliter habitis clare constat, non principem defunctum violasse conditionem, sed Transylvanos, atque adeo non potuisse dnam principissam et ejus filium

bonis praetensis spoliari a dnis Transylvanis et sic juste petere satisfactionem dnum ablegatum.

Haec quia verissima esse constat, non esse locum ulteriori, neque eam praestolare posse, sed insistere instructioni suae, ac petere satisfactionem amicissime et justissime, alias certo certius alia media adhibebuntur, quae jam ante juxta suam instructionem reverenter exposita essent.

Addo pro complemento et avertendo malo, si absolute a celsissimo dno principe Apaffi satisfactio actu non impenditur miles, cui ex hac nota summa solutio promissa est, re intellecta accepta licentia a suis superioribus, quae jam decisa est, seriam executionem peraget in Transylvania, quo facto si qui excessus a fero milite committentur, sibi debebit attribuere Transylvania.

Et illud advertat dnus mag. ablegatus, si diceretur ipsi velle in hac materia dnum principem Apaffi scribere imperatori Romanorum rogareque dnum ablegatum expectare responsum.

Respondendum esse dno ablegato hoc non dependere a caesare, potuisseque dnam principissam de bonis suis non in regno Hungariae existentibus contrahere juxta suum placitum.

Pro stabilimento suarum actionum dicat dnus ablegatus valde manifestum esse bona Radnoth dicta precio bonorum Polonicorum divenditorum dnae principissae comparata esse. Item bona Somlyo avitica bona esse dnae principissae. Qua ergo conscientia et iustitia adempta sunt?

Si dicatur bona Somlyo ideo occupata esse per constitutionem regni, quia pro liberatione obsidum ex Polonia tenebatur dna principissa solvere, quod quia neglexit, ideo bona praedicta occupata esse:

Responsio facillima haec est: qui succedit in bonis, succedit et in omne, defuncto principi, non ut Georgio Rakóczi, sed ut principi successit alius princeps, ille ergo obligabatur exsolvere unacum regno obsides relictos in regno Poloniae, defunctus enim princeps non ut Georgius Rákóczi, sed ut princeps unacum regno reliquit obsides in Polonia, unde ergo occupata sunt bona Somlyo a dna principissa? illa enim etiamsi successit in aliqua bona sui mariti, non tamen successit ut in bona principis, sed ut in bona Georgii Rákóczi. Et haec bona Somlyo dicta petit de pleno sibi restitui dna principissa mediante contractu cum regno Poloniae facta, quorum bonorum rehabitionem solenniter urgere debebit dnus mag. ablegatus.

Porro si petatur specificatio bonorum praetensorum, sic, ut sequitur, recensebit dnus mag. ablegatus, ut patet in literis

obligatoriis, quarum *(így kihagyva paria)* prae manibus mag. dni ablegati est. Görgény, Gyalu, Csanád, Sorostély, Monora, Hodvilág, duo Csergöd cum pagis Köz Palyi et Somkút ad Székelyhid et Tasnád spectantibus, Fogaras, Balásfalva, Radnóth, Székelyhíd, Somlyókű, Tasnád, Báboina, Kodorb, Eörményes cum omnibus ad ista pertinentibus, item Vingárd.

Si satisfactionem promittet dnus princeps, desiderabitque literas obligatorias regni Transylvaniae, ostendat se promptum dnus ablegatus dicendo: quamprimum fiet satisfactio, statim consignabit petitas obligatorias, interea mittat velocem cursorem dnus ablegatus Munkacsinum pro literis specificatis.

Quod si dnus princeps Apaffi diceret: se velle tractare de facilitatione praetensae summae, nam non esse modum tam magnam summam exsolvere, sed paratum esse partem aliquam in pecunia, partim vero etiam in bonis in specie:

Petat dnus ablegatus specificationem summae promittendae et bonorum in specie dandorum eaque omnia cito perscribat Munkacsinum, interea respondeat se velle de hoc expectare responsum, hoc enim se non habere in instructione, et forte res posset ea ratione accommodari, nam penes contractum regni Poloniae cum dna principissa regnum Poloniae debet certa bona in Polonia dare dnae principissae.

A primo ad ultimum dnus mag. ablegatus valde, stricte et fortiter tractet rem istam, quia Transylvani amplissime profundent pulchra verba, sed sine effectu conabuntur astuto per cavillationes intentum nostrum differre, et interea occulte media impedientia quaerent.

Si diceretur dno mag. ablegato, necessarium esse videre contractum illum, quem habet regnum Poloniae cum dna principissa:

Reponatur de inito contractu constare ex instructione dni ablegati, et ad praesentem materiam sufficere, si facta conclusione et secuto effectu literae obligatoriae regni Transylvaniae consignabuntur manibus dni principis Transylvaniae; nam rehabitis istis literis nunquam amplius poterit haec quaestio resuscitari contra Transylvaniam.

Et illud advertat dnus mag. ablegatus, si diceretur non posse principem Apaffium negotium hoc tractare sine scitu Turcici imperatoris:

Reponat cathegorice, factum esse contractum cum defuncto principe sine consilio Turcici imperatoris, posse fieri exequutionem illius contractus sine consilio Turcarum. Nam

praeterquam. quod habuerit Transylvania libere se obligandi defuncto principi. lex etiam Transylvanica et aliorum jura regnorum clamarent unicuique restituendum. quod suum est et debere stare unumquemque, prout se obligaret. Denique non esse locum disputationis, sed satisfactionis. cum literae obligatoriae regni Transylvaniae extarent. et conditiones violatas esse per Transylvanos constaret.

Illud denique saepe repetat dnus mag. ablegatus: ex hac praetensa summa determinatam esse et promissam solutionem militi polono hic in confinibus regni constitutis. Quae suam si denegata fuerit. miles quod suum est. accepiet. et haec possunt servire pro conficiendo praesenti negotio. neque illud omittat dnus magn. ablegatus exponere. negotium hoc totum Varsaviae coram proceribus regni propositum esse et conclusum, ut exequutio tota committeretur excellentissimo dno armorum praesidi.

Et illud advertat dnus magn. ablegatus bona Tasnád in literis obligatoriis Transylvanorum sunt expressa. et actu etiam esse dnam principissam in possessione illorum bonorum, velleque se deinceps etiam possidere.

Tandem pro felici sucessu praesentis materiae serviet et illud: si dnus magn. ablegatus, quibusdam nobilibus Transylvaniae exponet causam legationis tangentem negocium nostrum.

Következik: Compendium informationis. = *a fentebbiek rövid pontokba foglalva.*

Azután: Barcsay Ákos 1658. ápr. 16-án kiállított térítvényének másolata, mely Erd. Orsz. Emlékek XI. k. 383. l. olvasható.

(Egykorú másolat a mvhelyi gróf Teleki ltban.)

XLVII.

1672. aug. 4.

Löben Farkas Telekinek: a magyarországi határvillongások ügyében.

Spectabilis ac magnifice domine
Amice mihi observandissime.

Literas Magnificae Dominationis Vestrae ex Szent Péter de 31. Julii ad me datas debito cum honore accepa. ex quibus illibenter conquestiones prolatas tam in propria

causa, quam etiam ratione domini vicecapitanei Kőváriensis contra domini Ladislai Carolyi importunitates causatas in ditione clementissimi sui domini principis, quae sufficienter mihi ex literis suae celsitudinis innotuerunt, percipio. Libenter ex omni parte harum dissensionum placabile cuperem remedium. Quatenus vero res similes, ratione fundorum, nec me, nec militiam nostram, sed directe inclytum comitatum concernentes sint, eidem remediri convenit, mihi autem solum incumbit, meis mihi commissis militibus invigilare, ut omnis inter nostraneos, ac celsissimi principis ejusdem domini subditos controversiae et molestiae ansa impediatur. Non dubito, inclytus comitatus de mediis componendi condignis prospicere, et ex omni parte satisfactionem debitam praestare conabitur. Qua ratione agnoscere dignetur me hoc in negotio acceptabiliter servire non posse; quoad meos milites, si quid damni, aut discommoditatis in ditione celsissimi principis causarent, hujus omnem satisfactionem cum damnorum refusione, spondeo. De caetero nil aliud, quam bonae vicinitatis perseverantiam, et boni amici ac vicini mereri titulum, faeliciter diuque Magnificam Dominationem Vestram bene valere exoptans, permanens

Magnificae Dominationis Vestrae

amicus ad officia
promptus
Wolf. de Lőben mpr.

Külczím: Spectabili ac magnifico domino Michaeli Teleki de Szék, supremo comiti inclyti comitatus Tordensis, celsissimi regni Transylvaniae principis intimo consiliario etc. necnon praesidii Kőváriensis supremo capitaneo, domino, vicino ac amico observandissimo.

(Eredetije M.-Vásárhelyen a Gr. Teleki cs. ltárában, Miss Nro 157.)

XLVIII.

1672. aug. 15.

Az új törcsvári harminczados utasítása.

Instructio pro egr. Joanne Batizi de Alba Julia proventus tricesimarum Törcsváriensium et filialium ejus administratoris supremi, penes quam in hoc officio sibi concredito sese gerere debeat etc.

1. Mivelhogy az harminczadosoknak sokfelé kell vigyázniok, melyek mind fiscusunk s mind országainknak közönséges hasznát nézik; annakokáért az mi harminczadainknak jövedelmének beszolgáltatása hogy jobb móddal és hasznosabban lehessen, kévántatik, hogy az harminczados az ő hűségéről és hozzánk való kötelességéről megemlékezzék és az igaz vectigal szerént mindenféle kereskedő rendeken, kik marhájokkal az ő reá bizattatott harminczadok alatt alá s feljárnak, igazán és híven az harminczadot exigálja és exigáltassa. Hogy ha pedig az vectigálban valami marha nevezet szerént nem találtatnék megírva: az árros emberek fide mediante az harminczadosnak tartozzanak megmondani, hány forint árra marha legyen, és az szerént minden forintból ötödfél fél pénzt exigáljon és regestumában diligenter inseráljon.

2. Az harminczad megvételében pedig ilyen módot tartson, hogy sem urnak, sem nemes embernek, sem egyéb akármi rendeken valóknak, valakik akármelyféle marhát kereskedésnek okáért az harminczadosra visznek, az harminczadját meg ne engedje, hanem mindeneken indifferenter megvegyen azokon kívűl, az kiknél az harminczad megengedéséről levelünk vagyon, kiktől az mi levelünket előkérje, és mását vévén, hiteles emberek által avagy jelenlétekben, menedékűl magának megtartsa, és számadásakorán, vagy egyéb időben is, mikor egyéb sókamarákról vagy harmiczadokrúl kibocsáttatott czédulákat tőle kévánják, előhozza; sőt valamiktől megharminczadolnak, mindent nominanter felírjon, úgyis adja be ratióját. Hogy pedig az urak és nemesek közűl inkább megtudhassa, kik küldjék magok majorságát az harminczadon által, vagy kiknek legyen kereskedésre való marhájok, az approbata constitutiókban az harminczadok állapotjáról irott negyedik és ötödik articulusokat olvassa meg, s ahoz tartsa magát. Az szélben levő harminczadosok pedig az derék levelet elvevén, mely mi tőlünk adatott volt az harminczad elengedéséről, in specie tartozzanak ratiójok mellett producálni.

3. Azt is akarjuk, hogy mindenféle marhától, melyet az mi harmiczadinkra visznek, czédulát adjon, hogy azt az czédulát az szomszéd harminczadokra elvivén az kereskedő emberek, annak az szomszéd harminczados mását vagy magát elvegye, neki mást adván, békével elbocsássa; használni fog ez is mind maga igazságáért s mind az harminczadokon kereskedőknek refrenálásokra, ha az harminczadlótól keze írása és pecséti alatt minden harminczadló marháival igaz regestumot veszen, és ő is úgy ád neki.

4. Szokott ez is esni gyakorta, hogy az kereskedő emberek, mikor az harminczadosnak tunyaságát látják, az harminczadot elkerülik és elszökik, mely az mi jövedelmünknek fogyatkozására esik. Ennekokáért szorgalmatos vigyázása legyen az harminczadosnak, hogy az ne történjék; ha pediglen valamely kereskedő ember az harminczadot elszökné, ha megkaphatja, minden marháját, a mivel kereskedett, elvegye, és magát békével bocsássa, mert ha vigyázatlansága miatt fiscusunk kárt vall, bár azután tudódjék ki is, megveszik rajta.

5. Arra is reá vigyázzon az harminczados és megtiltsa, hogy az kereskedő emberek az ő marhájokat, melytől meg nem harminczadlottak, se házokhoz, se szállásokra ne vigyék, hanem elsőbben az harminczadló házhoz menjenek vele, és ott beirassák, megharminczadoljanak, czédulát vegyenek rólla, és ezképpen vigyék az hova viszik, mert ha valaki különben cselekszik, marhája elvételével büntetődjék az olyan temerarius kereskedő személy.

6. Hogyha valamely kereskedő ember marhájával az harminczadot elszökné, ha akkor meg nem kaphatják is, szabadsága legyen az harminczadosnak azután is, a hol reá talál, az szöktető embert megfogni, és az elszökött marhának két harminczadját megvenni. Ha pedig a kereskedő ember, ki effélében találtatik, büntelennek mondja magát, tehát jámbor és értelmes személyeket convocálván, az harminczados az zászló alatt törvényt láttasson a dologban, ha bűnös leszen, büntetődjék, ha nem, békével maradjon.

7. Az ország járta utakat és egyéb álutakat s ösvényeket az harminczados igen őriztessen, hogy ott kereskedő rendek marhájokkal az harminczadot el ne szökjék, és ha valamely kereskedő vagy egyéb féle embert megkaphat, ki ez országból az mi és országunk articulusi és edictumink continentiája és végezési ellen valami megtiltott marhát vinne, úgymint; aranyat, ezüstöt, kénesőt, vad bőrt, lábas marhát, ökör és tehén bőrt, mézet, dutkát, viaszat, tallért és egyéb jóféle pénzt, rezet, ónot, salétromot, puskaport, töltést, és akármi lövő szerszámokat és fegyvert ki ne engedjen vinni, hanemha arról való levelünket produkálnák.

8. Az harminczadokról és sóaknákról kibocsáttatott schedákat s regiákat, melyek kezéhez mennek, az kereskedő emberektől elvegye, és colligálván, híven megtartsa, szomszéd harminczadosoknak, vámosoknak, kamara szolgáinak ki ne adja, hogy ratiójokat ahhoz képest conformálják, maga rationistái is affélében ne tapasztaltassanak, hogy mással ne

colludáljanak, mert ha megtudódik, tisztit, javait amittálja, hanem az mikor tőle számvevőink előkívánják, igazán fogyatkozás nélkül kezekhez beszolgáltassa.

9. Az kereskedő embereket az harminczados maga számára megsacczoltatni semmiképpen az eddig bevett usus kívül ne merészelje, és semmi huzással vonással széna bor, búza s akármiféle gabonabéli és pénz exigálással is akármi színek alatt sem maga, sem számtartói, sem mellette való szolgák, annál inkább semminemű cselédji háborgatni, bántani eltávoztassák, se pedig őket ne böcstelenitsék, szidják, rutalmazzák, fenyegessék, ha kemény adversiónkat magokra vonni nem akarják, per contractum et compositionem el ne bocsássák, hanem az kikhez kételkedik és valami sorsot ismér hozzájok, hogy valami marhájokat megtagadták volna, az olyanokat semminemű igéretért, adományért, barátságért meg ne engedje, hanem az marhát meglátogassa, de kár nélkül, a ki pedig jámbor és semmi kétség nincs hozzája, vagy marhájához nem lehet, sőt békével eljött egynehány harminczadokon, vagy marháját egyszer meghánták, az olyant meg ne háborgassa, sőt afféle aprólékokkal kereskedőkön semmit az giaz harminczadon kívül ne vegyen, hogy az kereskedők el ne idegenedjenek keze alatt levő passusokról.

10. Ez is szokott lenni, hogy az kereskedő és egyéb rendbeli emberek megveszik az jó hátas és egyéb szekeres lovakat az országban, és nyereségre kivisztk eladni, sőt még magok mennek ki rajtok, mintha ottben el nem adni vagy akarnák adni, hanem magok szükségekre megtartani, de azért ugyan eladják oda be és kereskednek velek. A félékre azért szorgalmatoson vigyázzon, hogy be ne vihessék se egy felé, se más felé való országokra, azoktól megválva, kiknél levelünk lészen a kivitelének megengedéséről, nem különben értsen akármi egyéb lovak felől is.

11. Az harminczados se maga egyedül, se mással társalkodván, semminemű kereskedést ne merészeljen indítani, se az harminczad jövedelméből másnak kereskedésre adni sub poena capitis et omnium bonorum, hanem az mint elrendeltetett, holnaponként tárházunkba administrálja, mi tőllünk quietantiákat vevén administrálásáról.

12. Kin az országban Brassón kívül kereskedő minden rendeknek propria schedát ne adjon, hogy valamiképpen megkárosíttassanak, sub poena fl. 200 ℳ, hanem az mi számvevőinktől vegyen regia schedákat, melyen egy pecsét leszen az mi nevünk és czímerünk alatt; omissákat is ne tegyen sub poena dupli, az maga tisztiben pedig continuus

legyen, szolgájára ne bizza hitös reversalisos rationistáján kívűl az proventus percipiálását, és semminemű cselédire sub amissione honoris et officii.

13. Semmiféle kárunkkal magának, sem másoknak hasznot szerezni igen eltávoztasson, rationistákat pedig jó zálogos hiteleseket tartson, kik is nekünk erős reversálissal legyenek kötelesek.

14. Szoktanak sokan ilyen cautióval is élni az lábas marháknak kivitelében és harminczadjának elkerülésében, hogy szekerek eleiben ugyan feles számu marhákat fogatván valami szabados kereskedés alatt levő marha kivitele praetextusa színével, s oda be eladják, és így is az harminczadbeli proventusunkat defalcálják, mind pedig az országnak arról való constitutióit és edictuminkat transgrediálják. Reá vigyázzon azért harminczadosunk, valakik ilyen praetextus alatt levő kereskedő emberek találtatnának, az olyanokat arestálja és nekünk értésünkre adja és törvény szerént meg is büntesse, melyet úgy vehet eszében, hogy ha kinek-kinek mind bemenetelében s mind kijövetelében szorgalmatos vigyázása leszen.

15. Az barommal kereskedők is sok csalárdságot szoktak néha cselekedni, mivel némely esztendős s annál nagyobb és kisebb idejű tinókat megveszen s udvarában felneveli, s azután azt állítván, hogy maga majorságából való, s harminczad nélkűl akarja behajtatni nyereségre. Azért reá vigyázzon, hogy efféle defraudálókon csak megvegye az harminczadot.

16. Az ott való mészárosok ökröket, meddű teheneket igen szoktak venni, hogy ők azokat meghízlalván, kinyúzzák; de néha lábán is eladják másfelé; azokra is igen szorgalmatoson vigyázzon és ha kit rajta tapasztal, az harminczadot cum duplo exigálja afféléktől.

17. Az bor, buza és egyéb gabonával kereskedők is szoktak olyan csalárdságot tenni, azt állítván, hogy magok házok szükségére viszik, azonban kereskednek vele; efféléből observálja az compilata constitutiókban az utakról, hidakról és vámokról írt nyolczadik articulust, megtanitja, mint éljen vele.

18. Ha mikor nestet, nusztot avagy bőrt akár gereznában, akár egyenként, vagy egyéb fejedelmeknek való marhákat találnak hozni, az olyanokat addig másfelé el ne bocsássa, hanem igyenesen hozzánk dirigálja és küldje, avagy megírja, micsoda marhával érkeztenek, és ha nekünk szükségesek lesznek, arról tudósitjuk, ha nem is, értésére adjuk; annakutánna úgy adhassák el, a kinek akarják,

hasonlóképpen ha jó lovat találnak hozni, vagy lövő szerszámokat és egyéb fegyvert is, azokban is azon módot observáljon.

19. Az ösvényeknek és álutaknak bevágatások felől az tiszteket mi mandatumink mellett solenniter hiteles nemes emberek által requirálja, admoneáltassa és az ország articulusira emlékeztesse; azoktól hitök és pecsétök alatt testimonialist vegyen, denominálván, a hol végére mehet, afféle álutaknak, melyek az mi harminczadunknak ártalmára valók volnának, és az ország articulusival ellenkeznének, melyet ha az tisztek posthabeálnának, tudósítani minket el ne mulassa.

Az járó utakra és ösvényekre is szorgalmatos vigyázása legyen és az ország articulusa szerént, ha csak marhája látogatására megyen a havasokra, azt békével bocsássa, ha bizonyosan tudhatja; de ha ki egyéb dologban jár és harminczadra hírt nem tevén, menni akar, egyáltaljában megfogassa; ha pedig nemes ember, azoknak neveket felírván, tudósítson bennünket.

Az kik marhájokat legeltetésnek okáért hajtják az havasalji avagy moldvai határban, különben semmiképpen meg ne engedje, hanem az harminczadra betérni kénszerítse, a hol marhájoknak számát igazán felírassa, maga is regestumot tartván róla, igen szorgalmatoson reá vigyázzon, ha azon szerént hajtják-e marhájokat vissza, mint elvitték vagy nem, és ha comperiáltatik igazán, hogy az legeltetésnek praetextusával ottben mind el találta adni, nem levén különben mód az megbüntetésben, citáltassa az ország articulusa szerént competens forumjára s prosequálja törvénynyel; ha pedig valami részét adta el és a többit visszahajtja, azon marhákat confiscálja; ide értetvén az ott ben teleltetett marhák is.

20. Ha valamely uratlan havasalföldi vagy moldvai ember szabad akaratja szerént akar bemenni hazájában, vagy más oda be való emberek vinnék be, mindentől kétkét forintot vegyen, és úgy bocsássa békével, ha pedig marhája vagyon, azoktól az igaz harminczadot exigálja, azoknak pedig az itt való tiszteinktől avagy azoktól, a ki földén laktanak, testimoniumok legyen. Az itt valókat is, kiváltképpen fogarasföldi jobbágyinkat udvarbiránk testimoniuma nélkül ki ne bocsásson.

21. Minthogy az derék országutján kívül is vagynak lovas ösvények, többi között mint az beszterczei, kin mind Ilvo s Molduva felől bejöhetnek, ha azért történik az, hogy valamely árros ember ezen vagy más oly utakon hozna

marhát be, holott harminczadosok nincsenek, bár szintén ott az vámot vagy harminczadot megadta is az városnak vagy másoknak az fiscuson kívűl, de ha fiscusunknak meg nem harminczadlott, megvegye rajtok, valahol reá talál, kire igen reá vigyázzon.

22. Szoktanak olyan mesterséggel is élni az kereskedő emberek, hogy a mikor áru marháért egy felé is, más felé is kimennek, ha csak mi kevés vásárlások bizattattak is reájok országunkbeli fő úri nemes és közrendbeli híveinktől, kik magok pénzeken házok szükségére holmi egyet más vásárlásokat szoktak az kereskedő rendek által együnnen is másunnan is hozatni, a minemű vásárlástól harminczad nem szokott járni; ők az olyan vásárlásoknak praetextusa alatt az harminczadból való jövedelmünkből nem keveset magoknak tartanak, holott némelyik közűlök tíz annyi vásárlást is mondhat harminczadunkon, mintsem valamely lakos híveinktől reá bizattatott, és így nem kevéssé lophatja meg fiscusunk jövedelmét.

Hogy azért ebben is ezután szabados útjok ne lehessen, szükség az harminczadosnak testimonialist kívánni elő az árros emberektől, a ki által nyilván lehessen az olyan praetendált vásárlás. A testimonialis pedig hiteles állapottal az vásároltatók kezek írások, pecsétjek alatt, hitök szerént legyen írva, mennyi pénzt adtak, mikor s micsoda vásárlásokra, alioquin ha sufficientibus documentis jó és helyes testimonalisokkal nem comprobáltathatik az harminczados előtt ez ilyen vásárlás, csak megvegye az harminczadot, különben se merjen cselekedni.

23. Esztendeje eltelvén, ratióját de perceptis et erogatis commissióinkkal és quietantiáinkkal, sub exhibitione dni praefecti, exactorinknak ad minus egy holnap alatt okvetetlen beadja, és finaliter decidáltassa sub poena amissione salarii annualis integri.

24. Az lovas legényeknek és plájásoknak haszontalan heverni ne engedje, hanem szorgalmatoson mindenfelé minden járó és álutakra s ösvényekre velek vigyáztasson s abbeli forgolódásoknak fructusiról ratiót tartson és számot is adjon; nem különben az contrabontokról is, kik semmiképpen nem szoktak elmúlni csak egy harminczadon is, abbeli jövedelmeket is ratiójában hogy inseráljon, megkívánjuk: hírek tudakozására mind a két országokban gyakorta beküldjen, ha mi bizonyost érthet, értésünkre adja; ha mi oly követet vagy egyéb embert érthet, hogy mi hozzánk igyekszik jönni, ne várja, hogy országunkban bejőjjön, hanem idein korán tudtunkra adja, micsoda ember s miért akar

jönni. Hogyha pedig valamik itt írva nem találtatnék lenni, azt az maga, jó indulatjára biztuk, intvén, hogy mindenekben mi nekünk tartozó kötelessége szerént igazán és híven cselekedjék.

Mind ezekre magának és mellette levő szolgáinknak fizetések leszen:

A főharminczadosnak	R.	100 fl.
Brassai rationistának	»	40 »
Törcsvári rationistának	»	40 »
Tömösi rationistának	»	32 »
Bodzai rationistának	»	32 »
Bereczki rationistának	»	32 »
Hat lovas legényeknek húsz-húsz forint, teszen ...	»	120 »
Két-két kordovány bőrökre másfél forint, mely teszen	»	18 »
Egy-egy vég abára negyedfél fél forint, mely teszen	»	21 »

De úgy adatik meg, ha szolgálatjoknak fructusa láttatódik lenni.

Datum in castro nostro Radnotiensi, die decima quinta mensis Augusti, anni millesimi sexcentesimi septuagesimi secundi.

(Ered. gr. Kemény J. Erd. Tört. Ered. Lev. XVIII. k.)

XLIX.

1772. szeptemb. 8.

Máté a moldvai vajda deákja a fejedelemnek híreket tr.

Kglmes uram, alázatos szolgálatomot ajánlom Ngodnak, isten(től) Ngodot méltóságos boldog uraságában sok esztendőkig békességes birodalommal megáldani kévánom szívemből.

Mostan kgls uram Balczi basa az ő módjok szerint ide szokott jönni, most is ide jött és akarván Ngodhoz is valami emberit az Balczi basa bocsátani, mely dolgot az vajda ő ngától bővebben megértheti, az ebben maradván, noha némely emberem által Ngodnak írtam vala, most az idő alatt nyulván kevés dolog az keresztények részéről, ezen alkalmatossággal nem akarván elmulatni, hogy Ngodnak hírt nem adnék; most nem leszen tized napja, hogy egy helyben együtt állván, Gligoria Dorozenko az hatmánynak

öcscse, Braszlavon feljűl bizonyos számú haddal, és küldött volt 300 kozákot és ötszáz tatárt oda fel az lengyelek felé, ha mit érthetnének az lengyel had felől, azok hír nélkűl csak reá találtak az lengyelekre, és azok közűl felette igen kevesen szaladtak el, legfőképpen az kozákság közűl, de az tatárok, mivel könnyebb szerrel vadnak, ők idő előtt elfutottak és Gligoriának hírt adtak, és ő mingyárt hadastól felkölt és alább visszaszállott, tudniillik Braszlaván is alól, az lengyelek penig mind utánnok mentek egész Braszlaváig, holott mulatozván, ők űzvén nyomán Gligoriát, hírével lévén Dorozenko hatmánynak, mingyárt azon Billa Czirkva alól, melyben az kozákok az lengyeleket vítták, alóla elmentek vissza Chiehrin felé, az hol megvárja az tatár ordáit, a chrimieket és az pasát, az lengyelek penig Kroszna táján mulatoznak, nem tudhatni miképpen adja isten; reménlem csak miolta Gyászvásárról kijöttem, az tatárt az szélig kísértem, hanem nyúlt más dolog is, annakelőtte úgy hozták, az tatár chámot az chrimi haddal mint valaki szemével látta volna, abban penig semmi sincs, mert immár Galga szultánt említik, jő s nem igen, mert nem igen volna kedvek lengyelekre menni, az töröktől penig nem félhetni igen, mivel bizonyos dolog, az ő szent helyeket mások elvették s az vezér most szintén Bruszakára megyen telelni, az lengyeleknek penig mindaddig szolgálván az szerencse, nem örömest tennének az tatárok lengyel ellen támadni.

Kglmes uram Ngodat alázatoson követem, írásomban ha mi fogyatkozás találtatik, oka ez, mikor alkalmatosságom lenne Ngodnak írni, akkor nincsen kitől elküldenem, mikor volna mód elküldeni, akkor készen írásom nincsen, csak sietséggel kell írnom kglmes uram, azért is alázatoson kelleték Ngodnak értésére adni, mivel valamelyeket Ngodnak írok, nem csak az én fejemtől vagyon, hanem fundamentoma Kontes uramtól vagyon, mivel ő kglme magától nem mer Ngodnak semmit jelenteni, mivel most csudálatos az állapot itt, nem akarná, hogy senki tudná az Ngodhoz való hűségét, hanem én általam jelenti, Ngod méltóztatnék néha néha levele által látogatni s az én levelemben includálni, mivel ha posta vagy más ember által jő az Ngod levele, minden boerok láttára adják keziben. Ngodot kevés buzavetés felől kértem vala, most is alázatoson kelleték megtalálnom. Istennek kegyelmes gondjaviselésében ajánlom Ngodot. Datum in Trates die 8. Septembris 1677.

Ngodnak alázatos kisebbik szolgája

Máté deák mpr.

Kívül: Az mlgos erdélyi fejedelemnek ő ngának kglmes uramnak.

(Nemzeti Muzeum. Tunyogi gyűjtemény.)

L.

1672. sept. 15.

Teleki tudatja a fejedelemmel táborba szállását.

Kegyelmes uram fejedelmem!

Görgényből írott Nagyságod méltóságos levelét alázatosan vettem, kegyelmes parancsolatját értem és annak engednem életem elfogyásával is kész vagyok: de lelkem kárhozását Nagyságod sem kívánja tudom, én sem cselekedhetem. Mert Nagyságod előbbi kegyelmes parancsolatjára nézve az atyafiaktúl és hadaktúl kényszergettetvén, hittel kellett magamat köteleznem, hogy holnap megindulok, már csak lehetetlenség elmulatnom. Bizom azért Nagyságod kereszténységébe, egyszeri kegyelmes parancsolatját meg nem változtatván és hogy én annak engedvén el kell mennem, nekem vétkűl *(nem)* tulajdonítja, hanem inkább Nagyságodhoz való igaz hűségemnek jeléül veszi. Assecurálom is Nagyságodat keresztény hitemmel, hogy én míg élek igaz, hű, méltóságát oltalmazó szolgája leszek, várván Nagyságod fejedelmi kegyelmességét én is fejemre és szerelmesimre. Bű írásommal Nagyságodat nem akarom terhelnem, az uraknak ő nagyságoknak, ő kegyelmeknek mindeneket megírtam, könyörögvén Nagyságodnak alázatosan, méltóztassék kívánságimra kegyelmesen resolválni. Isten Nagyságodat sok esztendeig éltesse és dolgaiban szerencséltesse hazánk és nemzetünk javára. 15. Septembris 1672.

Nagyságodnak alázatos szolgája

Teleki Mihály mpr.

Külczím: Méltóságos erdélyi fejedelemnek, nekem jó kegyelmes uramnak fejedelmemnek adassék.

LI.

1672. sept. 20.

Meghívó az okt. 10-iki országgyűlésre.

Michael Apafi dei gratia princeps Transiae partium regni Hungariae dnus et Siculorum comes.

Generose fidelis nobis dilecte; salutem et gratiam nostram. Nem kételkedünk benne, csudálkozással fogja Kgld ez levelünket olvasni, midőn nem is a szokott idejire egyébiránt is az ország gyűlésének az mennyi napokkal elébb kellene promulgáltatni, annak beállásánál mostan sokkal rövidebb idővel kénszerített bennünket a szükség a regalisoknak kibocsátására; de mivel a kételenségnek rendet senki nem szabhat, az dolognak tuább való halasztásában penig felette nagy alkalmatlanságokat látunk, az egész tanácsi renden levő böcsületes híveink egyező tetszéséből rendeltünk generalis országgyűlését Fejérvárott a közelgető octóber tizedik napjára. Minekokáért parancsoljuk Kgk kglmesen, édes hazájához való szeretetit előtte viselvén, a praefigált napon és helyen megjelenni el ne mulassa, Kglmetekkel együtt az haza közönséges megmaradására való dolgok felől concludálhassunk illendőképpen, híván istent segítségűl. Secus sub poena in decreto et articulariter expressa minime facturo, gratisse propensi manentes. Datum in castro nostro Radnot die 20. Septembris 1672.

M. Apafi m. p.

Kívül: Generoso Stephano Rácz de Galgo, fideli nobis dilecto.

(B. Orbán Balázs birtokában levő eredetiről.)

LII.

1672. sept. 20—nov. 15.

Macskásy Boldizsár bécsi követsége.

a)

Macskásy Boldizsár utasítása.

Instructio

Generoso Balthasari Macskási Viennam expedito A. 1672. die 21. mensis Septembris in castro Radnoth data.

Sok terhes okokra nézve, (melyeket ő kglme tőllünk szóval megértheti) igen szükséges, hogy ő kglme senkinek ez világi emberek közűl mostani követségét és annak okát ki ne jelentse a dolognak kévánsága előtt, mivel az egész munka haszontalanná tétetnék vele, sőt veszedelmére is fordúlhatna ez hazának, kénszerítjük Istenre s lelke üdvösségére, ő kglme tartsa ehhez magát.

Micsoda formában lehessen ő klmeknek kimenése megczégérezés nélkűl, Bánffi Dienes uramtól vegyen teljes informatiót.

Felérkezvén, leveleinket az kiknek illik, adja meg, okát menetelinek ha kérdik, ezt mondja:

Tudjuk mi azt, hogy az magyarországi exul atyafiaknak Erdélyben való bejövése, itt mulatása, innét az portára való járása és végtére mostan innét Erdélyből oda ki való menése miatt az mi személyünk derekas kedvességben nincsen az bécsi udvar előtt; mely nehézség ellen sok mentséggel élni nem akarunk, mindazonáltal azt bátran s igazán mondhatjuk, hogy Erdélyben való bejövések azoknak az atyafiaknak az mi és Erdély országa akaratja és engedelme nélkűl lett. Bejövén ide ez szerint, midőn az fényes portára menő szándékjokat megjelentették, nem volt már hatalmunkban nékünk annak tilalmazása végső veszedelemnek félelme nélkűl. Mostan peniglen, midőn kimenő szándékjokat az legközelebbik radnóthi gyűlésben nekünk és az tanácsi rendnek proponálták volna ő kglmek, akkor aperte declaráltuk megnevezett tanácsi rendeinknek egyenlő consensusából, hogy ki ne menjenek, hanem kövessenek más utat dolgokban; de nemhogy ennek engedelmeskedtenek volna, sőt Teleki Mihály uramat is inducálták az velek való kimenésre.

Ha kiknek ez a válasz-tételünk eleget nem tenne, hogy igaz magyarok vagyunk, azt sem akarjuk megtagadni, ellenségképpen magunkat nem viselhettük teljességgel hozzájok, látván az egész magyar nemzetségnek ilyen nagy romlásban esését, hogy nemcsak azok, az kik ő felsége ellen valamit mozdítottanak, avagy valaha szóltanak, gondoltanak, estenek romlásban, hanem asszonyemberek, leány gyermecskék, az ártatlan község és azok között az istennek anyaszentegyháza szenvedett romlást, sokakra holt emberek vétkének terhét vetvén az Magyarországban continuálódott dolgok folyása, noha az Isten az prophéta által az ő népének izeni, hogy soha többé ne hallassék ő köztük az a szó: az atyák ették meg az éretlen gyümölcsöt, a mi fogunk vásik bele, hanem az melyik vétkezik, az haljon meg.

Efféléket és több számtalan szenvedését édes nemzetünknek ha fájlaltuk, nem csudálhatja méltán senki.

De erről sok szót szaporítani haszontalanság lévén, akármint s akárhogy lett, de az magyarországi atyafiak minemű tumultust indítottanak Magyarországban, maga az dolognak folyása megmondja, melynek mi lészen kimeneteli, csak az élő, mindenható Isten tudja; azért ő felségének

alázatosan akarjuk intimálni, tekintsen atyai szemmel mint keresztyén monarcha az magyar nemzetre; az kik evidenter vétettenek ő felsége ellen, menteni soha sem akarjuk, de úgy tetszik, azok, kik halállal, kik egyéb büntetéssel, eléggé meglakoltanak, sőt az ő cselekedeteknek terhét mások is, sok ezer ártatlanok szenvedik, az mint felyebb is lőn emlékezet róla. Quoniam itaque plus satis justitiae est litatum, tekintsen kglmes szemmel ő felsége akár csak már végtére az magyar nemzetre, ne is tartsa ő felsége azt a tüzet másképpen megolthatónak lenni.

De objiciálhatják ő kgk, miért kedvezne ő felsége az magyar nemzetnek, kinek hűségtelenségét megúnta, büntetésében elég módja vagyon, nem lévén az magyar nemzetnek sem más hatalmas nemzetekkel való confoederatiója, sem magok között való egyessége, egy szóval semminemű mediuma, az melylyel az hadakozást continuálhatná, ellenben penig ő felsége magánoson is potens monarcha lévén, az egész imperium is ő felségével jó egyességben levén, mindezekkel bővölködnek.

Erre könnyű az felelet, ha szintén mind azokat az objectiókat helyben hagyja is ember és mind az mostani eruptiónak erőtlenségét s mind peniglen az ő felsége ezekhez egyben nem is hasonlítható erejét megvallja is, de soha az magyarok állapotjának megcsendesítése nélkül az jó véget ő felsége el nem éri, oka az, mert csak sedes belli-vé tétetik az fegyver által Magyarország is praedájává leszen annak, a ki eleitől fogván sok akadályt szenvedett a magyaroktól. Már ő felsége királyi méltóságának megsértődését eléggé vindicálta, conserválja maga szolgálatjára kglmessége által azokat, az kik ha ezek által az tumultusok által elvesznek, csalhatatlanúl consequenter egész Európa keservesen fogja megérzeni.

De talán az magyarok ellen való kénykedésből ilyen boldogtalan consequentiákat kijönni nem könnyen hinnék el némelyek. Az non putaram mit hozott az napokban, tegyen Kamenicz bizonyságot róla, annak az hatalmas és eddig virágzó nemzetnek egymás között való egyenetlenkedésének ízetlen gyümölcse lett ez.

Egy szóval fegyverrel megronthatja könnyen ő felsége Magyarországot, de soha nem conserválhatja, mert az ilyen zavaros vízben való halászatnak alkalmatosságát ne gondolja senki, hogy elmulatná az okos halász.

Ezeknek az dolgoknak, hogyha ő kgme progressusát reménli és az szükségnek mivoltához képest újobb informatiót

kéván tőlünk. levele által tudósítson postán. maga peniglen állapodjék meg ő kgme addig is.

(Egykorú példány. Erdélyi Fiscalis Levéltár. XVI. Instruct.)

b)

1672. sept. 20.

A meghizólevél.

Sacratissima imperatoria Majestas, domine clementissime.

Tot insperatis rerum involutionibus fessi orbis mole gravatae Vrae Matti, quod praesentibus importunus esse praesumserim, clementer ignoscere velit, humillime oro. Summa necessaria interim Vrae Matti significanda praesentium exhibitori, generoso Balthasari Macskási commisi, cui ut plenam dignetur adhiberi fidem obsecro. Deus Vrae Mattis omnes conatus ad emolumentum Christianitatis dirigat ac felicitet, opto. Datae ex castro nostro Radnoth die 20-a mensis Septembris anno domini 1672.

Sacr. Caes. Reg. Majestatis

obsequentissimus servus
Michael Apafi m. p.

c)

1672. sept. 20.

Herczeg Schwarzenbergnek.

Celsissime princeps, domine clementissime.

Dum nullis per complures menses Sacr. Imp. Majestatis aulam fatigaverum precibus, insolitus forsitan censebitur litterarum praesentium aspectus. Sed rerum modernarum status cogit rumpere silentium, ardua quocirca quaedam referre praesentium exhibitori generoso Balthasari Macskásy commisi. Cui ut Vestra Celsitudo indubitatam velit adhibere fidem, eaque qua coram sua Majestate possit authoritate, rei dignetur admovere manus, confidenter rogo. Divinae de coetero protectioni Celsitudinem Vestram commendat

Ejusdem servitor paratissimus
Michael Apafi m. p.

Datae ex castro Radnoth
die 20. mensis Septembris anno 1672.

d)

A fejedelem Pálffy Pálnak.

Dum modernarum rerum status juxta talenti mihi divinitus dati tenuitatem circumspicio, ulterius protelare vetat conscientia Deo et christianitati devincta. De eadem quocirca materia certa eaque (me judice) vix spernenda suae Majestati referenda commisi diligentiae generosi Balthasaris Macskásy fidelis mei syncere dilecti, quem Vestra Excellentia aut favorabiliter audire, recomendatumque sibi habere velit, ea qua par est observantia rogo. Deus Excellentiam Vestram diutissime felicem conservat optat

Ejusdem benevolus ad servitia paratus
Michael Apafi m. p.

Datae ex castro nostro Radnoth
die 20. mensis Septembris 1672.

(Mindhárom a Torma Károly birtokában levő másolatról.)

e)

1672. nov. 15.

Pálffy Tamás levele Apafihoz.

Celsme princeps, dne dne mihi coldme.

Debito cum honore et reverentia accepi gratiosas Cels. Vrae literas 16. praeterlapsi mensis Septembris, e castro Radnoth datas, mihique a grso dno Balthasare Macskassy ad augustam hanc aulam ablegato praesentatas, quarum continentiis, et mandatis Vrae Celnis a praetacto dno ablegato intellectis, pro virium tenuitate et moderno adversae valetudinis meae statu, non intermisi meum eatenus in negotio alioquin adeo importanti, et optatam turbatae et fluctuantis patriae nostrae quietem et tranquillitatem concernenti, Vrae Celni serviendi debitum, in promovendoque hocce salutari suo intento gratificandi studium contestari. Verum quae interim occurrerint, quominus desideratam legationis suae obtinere potuerit satisfactionem dictus dnus ablegatus, ipse referet Celni Vrae. Quam ego demisse rogatam velim, dignetur me ulterioribus etiam gratiosis mandatis honorare, quibus scilicet meliori et optatiori occasione acceptis, in

eorum executione felicior, ac in votis Vrae Celnis secundandis utilior et efficacior esse possim, manens interim

Eiusdem Celnis Vrae

Viennae. 15. Novembris 1672.

servus obsequentissimus
Thomas Palffy
episcopus Nitriensis mpr.

Kívül: Celmo principi, dno dno Michaeli Apafi, Transylvaniae principi et Siculorum comiti ac partium regni Ungariae dno etc. Dno dno colendissimo.

(Ered. gr. Kemény J. Erd. Tört. ered. lev. XIX. k.)

f)

1672. nov. 15.

Hocher levele Apafihoz.

Celsme princeps dne gratiosissime.

Cels. Vrae gratiosas 16. praeteriti mensis Septembris ad me datas cum debita reverentia recepi, et ex his, quod negotium suo legato dno Balthasare Macskási commissum et mihi commendare voluerit, pluribus intellexi. Plane sicuti Cels. Vrae ob ejusdem gratiosam confidentiam non mediocriter obstringor, ita et partibus meis pro bono communi nec defui, nec deero. Recensebit dictus dnus legatus, quanto affectu sua Mtas caesarea erga Cels. Vram ducatur, quam sincere ejusdem et totius Transylvaniae, imo universae christianitatis commoda cordi ducat, et quod in ea Sua Celdo maximum pondus possit ponere, modo et ipsa justo suae Mtis desiderio satisfaciat, nec rebellibus subsidia aut receptum concedat, prout pluribus eidem dno legato est significatum, ad quae me remitto, et Cels. Vrae me submisse commendo. Viennae 15. Novembris anno 1972.

Celdnis Vrae

devotissimus servus
Joannes Paulus Hocher mp.

(Eredeti, Nemzeti múzeum Tunyogi-gyűjtemény.)

g)

1672. nov. 15.

Kellermann bécsi kereskedő üdvözlölevele a fejedelemhez.

Celsme princeps, dne dne colendissime.

Ilmam Cels. Vram hisce meis literis, discedente dno Macskasy, Ilmae Cels. Vrae ablegato, adire ausus, spe firmissima fretus, Ilmam Cels. Vram, tanta humanitate, cujus fama neque a summis mortalium spernenda ornatam esse, ita ut quo sublimiori in loco sit constituta, eo magis humiles respiciat, et licet me agnoscere debeam de obscuro genere natum, attamen innatae Ilmae Cels. Vrae virtutes, occulta quasi vi me ad earundem venerationem attrahunt, et aditum ad servitia mea humillima explicanda concedunt; proinde gratulor Ilmae Cels. Vrae de summo fastigio dignitatis, de felicissimo regimine, et optima sanitate, in memoriam mihi revocando Ilmam Cels. Vram, anno 1649. ni fallor hyberno tempore extra civitatem, Bardiova vocatam, in glacie, me inserviente, lusum cum dno Kapi Georgio, comite meo, instituisse, Eandem vero Ilmam Celnem Vram, perrupta glacie, in aquam submersam, a me humillimo servitore, ejusmodi periculo, auxiliante deo, principes ad gubernacula evehendos deservisse nesciente, subductam fuisse; quo facto felicitate, et omnimoda salute, tota Transylvania cumulata, mihi vero summa desuper laetitia et servitiorum tessera relicta; siquidem desiderio affectus mea demissa obsequia contestandi, et proposuissem mihi, humili mea persona nisi itinerum difficultate et longitudine viae praepeditus essem, inservire. Interea rogo Ilmam Cels. Vram, dignetur meam audaciam mihi clementissime condonare, quibus praemissis permaneo

Ilmae Cels. Vrae

Datum Viennae die 15. Novembris 1672.

humillimus servus

Zacharias Ferdinandus Kellerman

mercatorum Viennensium plenipotentiarius mpr.

Külczím: Celsmo principi dno dno Michaeli Apaffi dei gratia principi Transylvaniae, partium regni Hungariae dno et Siculorum comiti, dno dno mihi colendissimo.

(Ered. gr. Kemény J. Erd. Tört. Ered. Lev. XIX. k.)

h)

1672. nov. 28.

Strassoldo panasza a fejedelemhez somlyai katonák visszaélései ellen.

Celsme princeps, dne dne mihi colendme.

Salutem ac servitiorum meorum paratiss. commendationem. Gratissimo animo percepi Cels. Vrae bonam valetudinem a groso dno Balthasaro Macskasi, quam deum optimum maximum promovere precor, mihive meliorem occasionem obsequia contestandi. Quamvis non adhuc liberatus a doloribus sciaticis, attamen juxta mandatum clmi nostri dni ad has partes montanas veni, ut operam omnem darem pro ipsarum conservatione, uti feliciter successit; atque hic supersedebo usque ad alium ordinem, ac libentissime exequar mandata Vrae Celsnis, si non gravabitur mihi insinuare. De caetero quam humanissime requiro, sicuti alias meis literis ac per capitaneum ablegatum capitaneum Lamb. de satisfactione octo militum, quos trucidarunt Somlyoenses, et quatuordecim equorum, quos illi quoque abstulerunt, si non jussu certe scientiam illius Kerestes Andreas, qui in aliis quoque occasionibus sufficientia inditia mali animi ac pessimae vicinitatis dedit, sicuti tunc temporis Vrae Celsni insinuavi et mgco dno Bánffi; neque dubito, quod pejora fecerit ultimo hoc in tumultu, peto rem omni aequitati dignam, alias debebo molestare suam sacr. caes. regque Mtem.

Interim diutissime ac felicissime valere desiderans Vram Celsnem, maneo

Celsnis Vrae

Novisolii, 23. Novembris 1672.

devotissimus ac paratissimus servitor
Carolus comes de Strasoldo mpr.

(Ered. gr. Kemény J. Erd. Tört. Ered. Lev. XIX. k.)

LIII.

1672. okt. 4.

Kabos Gábor portai kapitiha reversalisa.

Én magyar Gyerőmonostori Kabos Gábor, mivel az én kglmes uram méltóságos Apafi Mihály uram ő nga

Erdély országának fejedelme Magyarország részeinek ura, és székelyeknek ispánja, az hatalmas török császár fényes portájára kapichihájá választván, azon tisztnek végben vitelire béküld, az hová mentől hamarébb meg is indúlok; esküszöm azért az élő Istenre, ki atya, fiú, szentlélek, teljes sz. háromság, hogy az mint egyéb minden dolgokban úgy az portán lévő minden reám bízatandó és azon hivatalt illető dolgokban megemlített kglmes uramnak ő ngnak és szerelmesinek, méltóságos Bornemisza Anna, fejedelemasszonynak ő ngának és az nemes országnak is igazán szolgálok, megemlített kglmes uramnak és asszonyomnakő ngok ellenségeinek ellenségek, jóakarójoknak jóakarójok leszek, ő ngok ellen sem titkon, sem nyilván semmi kigondolható, írható színek és praetextusok alatt senkinek is adományért vagy jövendő reménségnek igíretiért, sem félelemért senki irására, izenetire, igíretire nem practicálok, hanem mindenekben úgy viselem magamot, mint ő ngoknak igaz szolgájok, hívek; ha valami ő ngok ártalmára, az nemes országnak is kárára, veszedelmire ő ngoknak méltóságok ellen való dolgokat értenék, ő ngoknak jó idején értésekre adni s az fényes portán ellene állani igyekezem tehetségem szerint, sőt minden ott hallandó ártalmas hireket ő ngoknak igazán megirok, és boszúból, vagy mások instantiájokra az én kglmes uramra, kglmes asszonyomra, az nemes országra haragját annak az hatalmas nemzetnek nem gerjesztem, sőt minden tőlem lehető módokkal okokkal, a mikor mi nehézséget veszek eszemben, csendesítem, s affélékről ő ngokat tudósítom; ha mi pénzt ő ngok számára való vásárlásra adnak, vagy küldenek kezemben, azzal igazán és tisztán tehetségem szerint vásárlok és úgy is igyekezem kiküldeni. Az mint mindezeknek megállója leszek, Isten is úgy segéljen és úgy adja lelkem üdvességét. Datum in civitate Alba Julia, die 4. mensis Octobris a. 1672.

Kabos Gábor mpr.
(P. H.)

Kívül: 1672. 4. Oct. Kabos Gábor kapichiha reversalisa.)

(Erdélyi Múzeum-Egylet levéltára. Gál László: Carthophilacium. Tom. XVII.)

LIV.

1672. oct. 10—20.

A fejérvári országgyülés irományai s törvényei.

a)

1672. oct. 10—20.

Czeibert jelentése.

Acta comitiorum a celsmo principe dno dno Michaele Apaffi in civitatem Albam Juliam ad diem 10. Octobris anni 1672. indictorum punctatim et dietim ab egr. Elia Czajbert a primo eorundem die ad ultimum usque diligenter consignata.

Anno 1672. die 10. Oct. In praesentia comitia Cibinienses delegati dni judex regius Andreas Fleischerus, proconsul Matthias Sembriger cum ceteris adjunctis summo mane solventes, Cibinio iter ingrediuntur et in sede Saxonicali Cibiniensi Omlassini prandentes, solemni et hilari praemissa prius coena a judice regio Szeredahelyiensi laute acceptantur, dnis delegatis ibidem quieti sese dantibus.

Die 11. Oct. Szeredahelyino amplissimi viri pedem ulterius moventes ipso ferme diluculo Albam Juliam appellunt, aliquot ex reliquiis eosdem divisim propter crapulam subsequentibus. Praefati duo ampl. viri in coena a cels. principe benigne acceptantur.

Die 12. Oct. Peractis primo in palatio principis sacris dni status confluunt et solito de more principe per archidelegatum et ceteris adjunctis ex tribus nationibus solenniter salutato, dni status ab eodem resalutantur et propositiones celsnis suae per consiliarios Franciscum Rhédei et Andream Fleischerum dnis statibus praesentantur, quarum duae tantum puncta (reliquis omissis) ratione tributi portae Ottomanicae et stipendii praesidiariorum finitimarum arcium perleguntur. Varii interea occurrunt discursus notatu vix digni, sed tandem eo devenitur, ut dni consiliarii a celsmo principe impetrati advocentur, quod per statuum delegatos praeeunte Valentino Szilvássy obtentum, ipsi mox et de facto subsequuntur. Conjunctim concluditur, gen. Joannes Nemes jam delegatus designatus sit administrator tributi portae Ottomanicae; quia tamen respectu sui iter illud extraordinarium esse judicatur, conveniens censetur, ut dni status aliquam fatigiorum retributionem studeant obtinere a celsmo principe pro eo.

Quod autem tempore et modo extraordinario regales ad regalistas exmissae fuerint, communiter placuit per rescriptum aliquod interrogare celsmum principem de eo et securitate regni, nec eousque solitum posse observari a dnis regnicolis comitiorum processum.

Interea designatur hora pomeridiana 2-da ad confluxum statuum pro corradendis postulatis ad certos designatos archipraesides, cottuum ad dnum Joannem Bethlenium, Siculorum ad dnum Paulum Béldium, dnorum Saxonum ad dnum Andream Fleischerum. Placet universitati, ut vota sua cum declaratione et certis motivis loco postulatorum per supplicem libellum ad celsmum principem directum dnis statibus praesentent.

Die 13. ejusdem dni status primo diluculo confluentes ante omnia hesternam de securitate et ratione extraordinariae convocationis seu exmissionis regalium deliberationem sive conclusionem urgent, et per dnum alterum magistrum protonotarium concipi et in papyrum referri facientes, ad celsmum principem transmittendam judicant.

His peractis postulata cottuum assumuntur et perleguntur, quorum primum contra privilegia Saxonicalia sonans ratione territoriorum pagorum Lebnek et Syberk cum Mohensibus nobilibus (ut ipsi praetendebant) controversorum, protonotarios exmitti cupiunt ad reambulationem, sed universitas Saxonicalis, praecipue dni Cibinienses ut et praesentium scriptor acriter resistentes et legitime cupientes, si qui quid negotii cum praefatis pagis habeant, id juris ordine, in foro et coram judicibus competentibus prosequantur. Tandem universitas, etsi difficulter, palmam obtinuit.

Nec secundum postulatum cottuum procedit, ratione nobilis cujusdam Ladislai Boyer nominati, in Csik-Szereda penes victualia cottus Albensis in rationem imperatoris Turcici deputata, verberati, cum ipse prius author fuerit rixarum. Unde summus rancor cottuum et praesidentis contra Siculos et dnos Saxones hac in re consentientes, ut et praesentium scriptorem hac in parte sat injuriarum passum.

Acceptatur postulatum cottuum pro libertate nobilium Vizaknensium contra cives Vizaknenses instantium ad principem deferendum. Fluvius Görgény ex alveo suo priori in alium sese maximo cum damno Radnótfaiensium diffundens, per commissarios ad id deputatos in priorem alveum suum reducendus (ut postulatur) judicatur.

Nec id Georgii Kapii postulatum improbatur, ut Emericus Balassa vetularum instar cum turpissimis et famosis injuriis ac calumniis nec viro vel etiam plebeio dignis

lacerans, imo plurimos excessus (ac si supra regem et legem est) potentiasque patrans, non tantum corripiendus verbis admonitoriis, sed etiam rigide articulis superinde emanandis coërcendus certa sub poena adstringatur, cum enim Trannia legitimum habeat principem, et non permittatur hoc in regno laxatis cuipiam froenis sine lege vivere, quod Balassius intendit patrare, imo a quo tempore Trannniam salutavit, identidem patrare non destitit, morem suum justitiae inimicum hoc in regno etiam ac in Hungaria, licet ibi quoque turpiter coërcitus et patria proscriptus fuerit, libere imo licenter exercere ausu valde temerario tentans: quod tamen nec ipsi, nec aliis, sive ejusdem sortis, sive inferioris vel majoris ordinis hominibus unquam permittetur.

Instantia interim dnorum Toroczkaidum in postulatis cottuum praesentata et ratione reambulationis territorii cujusdam maximi inter se et sedem Siculicalem Aranyas controversi, per principem juxta compromissionem in proxime praeteritis comitiis generalibus factam personaliter reambulandi digna censetur, quae ad celsmum principem et consiliarios ejusdem transmittitur. Supplex libellus relictae quoque viduae Joannis quondam Horvát secretarii principalis doctissimi et magni nominis, ratione certarum portionum possessionariarum et territoriorum ad easdem pertinentium per Stephanum Ugron occupatorum praesentandus celsmo principi legitime recognoscitur.

In fine finali perlecta supplicatione dni Stephani Kun et replicatione generi sui Nicolai Bethlen, imo verbis quoque auditis utriusque, quibus invicem turpiter sese proscindebant et prostituebant, non sine dnorum statuum offendiculo, aequum censetur, ut utriusque expositio ratione bonorum quorundam per Nicolaum Bethlen potentiose Corona miro cum dolo et fraude ablatorum, unacum ceteris cottuum postulatis revidenda ad celsmum principem et dnos consiliarios transferatur.

Hisque hoc modo et ordine finitis, perlegitur resolutio principis valde generaliter et obscure, nec universali statuum omnium regni postulato et difficultati, imo regalibus etiam celsnis suae consentiens facta. Multos itaque post discursus et disputationes communi voto et suffragio concluditur, quia non satisfit statibus resolutione illa indeterminata, ut replicetur celsmo principi, replicatione eadem per alterum magistrum protonotarium in papyrum relata, postquam crastina die clara praesentibus dnis statibus voce perlegetur, ad principem transmittatur, cum nullam de pace et salute patriae securitatem dni status sese habere videant, nullis

unquam ipsis communicatis litteris vel a purpurato imperatore et ejusdem vezirio, vel aliunde a Germanico monarcha et aliis ratione exercitus contra Germanum invitis et insciis dnis statibus per Michaelem Telekium coacti ac adversus Szathmár moti, sed turpiter fusi publice quidem missis, sed a statibus absconditis.

Die 14. ejusdem. Ante omnia perleguntur postulata cottuum hesterna die correcta et in purum relata. Siculi nulla proponunt, vel praesentant postulata, sed tantum verbis urgent, et quidem acriter, ut constituti semel articuli debito modo observentur, et ut de securitate regnum Transiae ejusque status a principe assecurentur.

Tandem perlegitur supplicatio universitatis Saxonicae nationis loco postulatorum exhibita, in fine tribus annexis postulatis; quae quoniam talibus erat concepta motivis, quae christianum hominem, eumque patricium non modo ad compassionem, verum etiam ad intimam poterant fere saxeum etiam inducere animum, a ceteris statibus summa cum intentione exauditur, et ulla sine exceptione unacum postulatis cottuum ad principem celsmum cum declaratione deferendae approbantur.

Interim replicatio ad celsmi principis resolutionem facta, eidem praesentanda per Joannem Toldalagi et reliquos statuum delegatos transmittitur, sed quia frigida et rem nullatenus attigens datur resolutio a principali sua celsne, dni consiliarii veniae celsnis suae advocantur, ad unam? de bono patriae concludendum cum ceteris proceribus et statibus regni et regnicolis. Hi nulla mora interposita mox et de facto adsunt, et ex communi consensu duorum regnicolarum per praesidentem ad deum et conscientiam, imo fidem ac fidelitatem patriae adacti et interrogati, coguntur seorsim et sigillatim significare; quid eis constet vel ex una, vel ab altera parte de negotiis regni? An de pace et salute patriae sint securi? si sint, quibus argumentis et indiciis illud demonstrative dnis regnicolis persvadere possint, vel persvadeant de facto? si vero nulla sit praesens vel etiam speranda securitas, quis sit in causa? unde ortum illud duxerit malum? et an ac quibus mediis possit medela huic morbo acquiri et applicari? Hic primus dat suffragium dnus Joannes Bethlenius cancellarius, dicendo: quo in cardine res Transiae versentur, aliunde non posse melius resciri, quam ex legatorum (a Valentino Szilvásio incipiendo) relationibus et litteris tam ab imperatore Turcico et vezirio ejusdem supremo, quam aliunde, quarum aliae ad manus principis, aliae vero ad manus con-

servatoris essent, cui quoad rei essentiam omnes adstipulantur, in modo duntaxat aliquanto dissentientes, ceteri dni consiliarii, imo omnibus regni statibus. Urgent et quidem impudenter urgentes Siculi, ut ipsi etiam consiliarii litteras apud se habentes in tali materia in publicum proferant, signanter dni cancellarius et Dyonisius Bánffyus: quod dum praeter modum urgeri percipient consiliarios sese quasi suspectos esse praetendentes coram statibus, a ceteris proceribus regni difficulter placantur. Ex parte tamen Dyonisii Bánffy contra Franciscum Horvát nobilem cottus de Küköllő et Valentinum Biró Siculum verbis aperte minacibus verba per suprafatos vere dicta juxta illud Virgilianum, manent alta mente reposta etc. Sed meliora semper sunt speranda. Simon Kemény mittitur legatus cum ceteris subordinatis legatis statuum ad celsmum principem pro litteris praefatis, ex quibus praecipue adferuntur litterae Ladislai Baló nobilis, de praesenti etiam in castris Turcicis penes monarcham ejusque vezirium supremum existentis, quarum aliae statum Poloniae modernum valde miserabilem, aliae res nostrae Tranniae continebant. Ex parte Polonorum scribitur nullum ullibi esse militem Polonicum, nec spem habere Polonum subsidii alicunde contra Turcam penes se venturi, imo quosdam proceres domi suae delitescere, quorundam rem familiarem solum et per Tsauzones Turcicos custodiri, pluribus tamen foeminis adeoque et virginibus, pueris quoque adulterino et Sodomitico modo et more turpiter violari. Ex parte regni nostri momentosa haec erant: 1. Cum dies Demetrio nescio cui sacer in proximo sit, tempestive et sine defectu administrandum esse tributum portae Ottomanicae annuum a nobis debitum et quidem via per Ojtoz in Moldaviam ducente, ut eo citius et commodius imperator sive ad quartirium in Szilistriam tendens, sive circa Kamenyiczum commorans inveniri, et tributum dependi possit. 2. Vezirium Budensem notum fecisse vezirio supremo, proceres Hungariae in Trannia exules patriam cum exercitu impetivisse, et sese armis vindicare velle. Hoc audito cum Ladislaus Baló a vezirio supremo accersitus fuisset et interrogatus, an haec ita sese haberent, et an princeps Tranniae particeps facti et consilii eorum esset? coactus fuit respondere: verum quidem esse duos proceres Hungarienses proscriptos Trannia excessisse, et extra eum exercitum confecisse ad armis sese vindicandum contra Germanum, sed principem Tranniae consilii et facti eorum participem non esse, nec ullum expedivisse ex Trannia penes eos militem, sed in regno et sede sua

principali vivere. Ad quae accepit resolutionem: videris, ut ista ita sese habeant. Sat dictum sapienti. 3. Licet ex voluntate passae Váradiensis addixerit sese Huszain aga itidem Váradiensis Hungaris praefatis cum centum equestris et totidem pedestris ordinis militibus, praesens etiam in obsidione Kallaiensi, donec caperetur, ipsum tamen passam omnem in principem et Trannos (quod magnum et multum) derivisse culpam. 4. Quod Germanus certum cursorem mittens ad interpretem suum, qui de praesenti loco agentis est in castris Turcicis penes imperatorem, ut Balo obiter rescire potuit, non aliud illum cursorem interpreti tulisse, quam offensionem Germani in malum patriae nostrae per Telekium factam, non omnem adhuc apte constare rem vezirio supremo, multo minus imperatori: unde vel puer judiciosus animadvertere potest, quid securitatis Trannia sperare et habere possit? Et quam optime Telekius insciis et invitis statibus? Certe instantaneum et prae foribus est periculum! Pace enim cum imperatore Romanorum hactenus utrinque bene culta et observata per Telekium et alios se superiores turbata, verendum, ne ex parte Turcae etiam cum Germano confoederati in periculum patriae nostrae per delationem Romanorum imperatoris mediante agente vel residente suo contra nos (licet invitos et inscios) factam ita rumpatur, ut extremas demus inobedientiae (inhibiti enim unacum principe nostro ab offensione penes Hungaros exules offensione) insontes unacum sontibus poenas. Sed cognito per dnos consiliarios, ceterosque proceres et regnicolas malo et causa mali Trannae cogitationes per singulorum suffragia eo convertere, si aperte constet ex delatione Germanorum et (quod pessimum) ex relatione captivorum ex militibus Telekianis a Germanis Szathmáriensibus captorum ac ad imperatorem Turcicum hactenus vel transmissorum vel brevi transmittendorum, contra mandata portae Ottomanicae inobedientes convicti, cum non status sed alii sint in causa, quibus mediis possit malo isti occurri? Hic aperte poterat responderi, sed nemo ausus tintinabulum (ut proverbis circumvertur) ex muribus collo cati appendere, in margine tantum rei, non in ipsa re status delitescunt, neglecto puncto duntaxat circa circumferentiam sese fatigantes: tandem tamen concluditur, alio medio et remedio, quia nequeat occurri huicce malo, sed pecunia, quae regnicolis deest, tanquam vix idoneis, vel ad corradendum tributum Ottomanicum, cum nec peccatum sit hoc in casu a regni statibus, re unacum fundamento celsmo principe cum declaratione aperta indicata, institetur nomine statuum, ut

ad complacandum hac in parte contra accusationem Germani Turcam, quantum necessum erit, expendat pro regno, tanquam patria etiam sua, clementissime recolligens sese, si Trannia subvertatur et pereat, se quoque unacum bonis, cum nullam extra Tranniam habeat patriam, subversum iri: imo plus periculi imminere celsni suae exulanti (quod Deus benigne avertat) quam ulli privato, sive deo, sive aliis in Trannia. Pro primario legato denominatur Simon Kemény, sed legationi reclamat, Siculis pro legato Stephanum Naláci non agnoscentibus, quod et Dyonisium Bánffy et ipsum male habuit: sed Siculi hoc non magni pendere. Et sic legatio (principe in campo sese recruante) in crastinum dilata est.

Die 15. Octobris. Die sabbathi ausu leporino confluentes in templum dni status et de variis, mox seriis, mox etiam frivolis colloquia habentes, inter cetera de eo discurrunt, refragante dno Simone Kemény, quis hesterna deliberatam die conclusionem aperte et seria cum declaratione nomine universorum dominorum procerum et statuum ad celsmum principem deferat? Designatur et denominatur Casparus Kornis, qui (sciens jam innotuisse principi utriusque generis deliberatum) sese diu excusat, nolens impositam sibi suscipere provinciam; monitis tamen statuum vincitur, et legatione suscepta cum primoribus ex proceribus et nationibus regni principem ex re ad scitum jam antea heri deventa morosum salutat, ac instantiam dnorum statuum hac in forma proponit idiomate Hungarico nativo:

Kegmes urunk, méltóságos fejedelmünk: hogy Teleki Mihály uram ő kegme a haza, statusok hirek nélkűl Szathmár alá hadakval való menése által offendáltatott légyen római császár ő felsége, sőt török császár portáján levő residensének is értésére adta legyen, ki meg fogja panaszolni fővezér által a hatals császárnak is, melyből parancsolatja ellen való nagy engedetlenséget fog concipiálni; hogy complacáltathassék mind fővezér, mind hatls császár jóakarók által, pénz kévántatik hozzá, a szegény országnak pedig nincsen, az adónak megszerzésére alig érkezhetvén; minthogy eziránt az ország semmit nem is vétett, Nagodnak, mint kegmes urának az egész ország alázatosan instál, ha kévántatik, méltóztassék Nagod a magáéból költség dolgából ezen szükségben subveniálni, légyen a főkövetnek, ki az adót beviszi, jóakarókat csinálni, pensitálván azt Nagod kegmesen. Nagodnak sincsen több hazája ennél s ha ez elvész, mind Nagod s mind pénze is elvész; sőt isten oltalmazza Nagodat, de ha Nagod persecutióban és exiliumban fogna forgani, akármely privatus embernél is boldogtalanabb lenne

Nagod etc. Ad quam legationem tale accipiunt responsum. 1. Mit piszkálnak ő kegmek méltóságunkban, leveleinket vizsgálván és ellenünk deliberálván? 2. Mi gondjok a követre, mi dolgunk az? 3. Nem látjuk az hazának semmi veszedelmét. 4. Mi kezünkben, nem ő kegyelmekében adták a botot. 5. Mit töltik az időt héjában, egy hét alatt semmit sem végezvén? hogy nem nyúlnak a dologhoz s az adó felvételéhez? Quod morose et tristis reportans Kornisius cum ceteris delegatis et quidem primoribus statuum, omnes conticescunt, alii in alios defixis oculis cum moerore moventes capita. Tempore ferme per 2 quadrantes mussitando frustra trito, denique deliberatur, ut dni consiliarii, venia principis data, advocentur, et quid ulterius facto sit opus, concludantur. Mittitur Joannes Petki ad principem eapropter, qui perterritus principe neglecto consiliarios convenit et nihil reportat praeter 1. Aprilis. Substituitur Samuel Keresztessi qui petita a principe venia pro concedendis dnis consiliariis, duriter accipitur his verbis: mit akarnak az urakval? mi nem bocsátjuk ő kegmeket. Hic etiam morosus redit cum resolutione. Interim adsunt consiliarii, ex quibus quibusdam placet mox et de facto aggrediendas esse propositiones principis, praecipue quoad tributum et censum et re perfecta solvenda esse comitia, quibusdam placet propter ordinem praemittenda esse postulata statuum, dnis Saxonibus etiam hoc posterius, sed ceteris duabus nationibus prius approbantibus. Quibus satis morose et mussitando, nec sine cordolio peractis, quidam ex dnis consiliariis hospitia repetunt, quidam a statibus, signanter Siculis ad unionem adacti remanent, statibus postulantibus, ut tributum portae Ottomanicae debitum et censum pro stipendio militum fortalitiorum finitimorum solito de more pro futuro anno exigendum legitime determinatum rectificetur, sciat quaelibet natio, quid et quantum debeat? interea ceteri quoque consiliarii ab hospitiis revocati ad censuram eorundem et intimationem discursus de tributo et censu ad diem Lunae proxime futurum certis de causis consiliariis tantum notis differtur.

Die 16. Octobris. Hac die praeter sacra solitis horis peragenda nihil agitur, nisi quod a quibusdam, praecipue infimae sortis hominibus bibitur, sed parcius quam alias, summis etiam ipsis helluonibus Baccho vel invitis quoque renunciantibus. Hora pomeridiana habet concionem professor Michael Posahazius in palatio principis per totam encyclopaediam docte vagantem, ex textu: Una fides.

Die 17. ejusdem. Dni status tempestive confluunt, et

diu otio vacantes. tandem concluditur, ne alia statuum postulata ad principem diriguntur punctatim consignata, sed nomine omnium statuum unum tantum generalissimum, ut eo citius finita tributi determinatione praesentia solvi queant comitia. Astipulantur omnes, et conceptum postulatum per alterum protonotarium perlegitur, continens in genere ista, nisi articuli inposterum (qui plurimi sunt) quam hactenus melius observentur, non posse dnos status, signanter Saxones onera publica supportare, multominus tributum cogere et solvere.

Tandem perlegitur supplex libellus negotiatorum Orientalis Companiae promittentium, modo admittantur in regnum Tramiae, se sufficientes omnis generis merces in eam allaturos, et patriciis daturos negotiaturis, modo Graecani mercatores regno excludantur, imo pro fisco, quam pro regno sese illis semper plus soluturos et (quod majus est) tributum Ottomanicum ad schedam saltem vel principis vel statuum, ubi opus fuerit, in paratis deposituros, nec ullam pecuniam ex regno, sed in regnum Tramiae importaturos, imo aureos talleros et usuales nummos ad imaginem principis sufficienter cusuros; quod status cum applausu summo accipientes, praefatum postulatum generale unacum praedeclarata supplicatione per Sigismundum Mikola et ceteros delegatos statuum subordinatos ad principem transmittitur. Adfertur ad status per consiliarios Franciscum Rhedei et Andream Fleischer resolutio principis, quae continebat: inposterum stricte esse observandos articulos, nec expediendas commissiones per cancellaristas in gravamen dnorum Saxonum, nisi prius per aulae magistros percurrantur, et sic (si dignae censebuntur expeditioni, tandem expediantur. Bona sane verba, sed (vereor) valde instabilia et mutabilia, nisi mutato genio et ingenio principali serio et severe coërceantur aulici et cursores unacum quibusdam nobilibus, praecipue Siculis in praejudicium Saxonum inter eos impune viventibus. Quoad supplicationem Orientalis Companiae negotiatorum generalem accipiunt dni status resolutionem a principe, a se scilicet jam eandem sat convenientem habere resolutionem; sed ubi status in ea generalitate non acquiescunt, particulares volentes scire resolutionem, promittitur quidem a principe, quae donec expectatur, post longam moram revelanda in crastinum diem differtur.

Duo ex cancellaristis excessus inter Saxones patrantibus plagis puniuntur, quorum alter Stephanus Nyerő, alter Georgius Fogarassi, vix evadente 3-tio Georgio Györkei. Bene sane.

Die 18. ejusdem. Dni status diu otio dediti. in templo frustra tempus terunt. donec per aulae magistrum Matthaeum Baló resolutio principis ad supplicationem Companiae Orientalis negotiatorum legitime facta statibus praesentatur, et cum applausu omnium perlegitur.

Ex tribus nationibus tres personae eliguntur. scilicet ex cottibus Franciscus Horvát, ex Siculis Stephanus Apor et ex dnis Saxonibus Christianus Szabó Cibiniensis. qui admoneant Graecanicos negotiatores per Joannem Pater, si bona sua amittere nolent, supersedeant a supplicando contra Orientalem Companiam, alioquin rem certe male ex parte Graecorum cessuram. addito ut ipse etiam aulae magister desistat a delatione supplicationis Graecanicorum ad principem utriusque sexus. ut et instantia penes eosdem contra conclusionem principis ex consilio factam et ratificationem statuum jam roboratam. Hocce medio vel huic etiam malo per exclusionem ex regno Graecorum mederi poterunt dni status. monetae et alia suppellectilia aurea pariter et argentea cum ceteris clenodiis non exportarentur regno, sed intra id remanerent, et civitates purgatae a scoriis et foecibus Graecanicis. et per hoc cessantibus plurimis adulteriis. totum regnum benedictionem divinam consequeretur.

Consiliarii per Joannem Toldalagi et ceteros statuum legatos advocantur. quibus praesentibus, donec tributum et censum pro stipendiariis regni militibus status aggrediuntur, tres supplicationes perleguntur cum resolutione principis, quarum prima erat nobilium Zarándvármegyeiensium possessionibus suis a regno Turcis ex necessitate datis exclusorum. postulantium, ut quorum nobilium jura possessionaria vigore praemissuram ablatarum et Turcis collatarum possessionum intacte sunt conservata, bipartiantur. licet difficulter, tamen rem obtinent.

Cottus Maramarossiensis ratione defalcationis tributi prorsus nil obtinet, alii onera eorum in sese recipere nolentes.

Joannes pater vix et ne vix quidem obtinet, qui a tempore publicationis armalium nobilitationi ejus contradictum a natione Saxonica, nec stetit conditionibus sibi praeteritis in comitiis praescriptis ratione introductionis uxoris et liberorum in regnum obtinere potest, licet semel incorporatus. ut pro tali patricio a statibus agnoscatur, moti status exemplo valde lugubri Valachiae Transalpinae per Graecos misere turbatae, tandem inde perpetuo exclusos.

Orphani Somborienses obtinent jura sua possessionaria per officiales cottus, in quo jacent, ex moderni possessoris manibus sibi ut veris haeredibus assignanda.

Judaei Albenses etiam obtinent per supplicem libellum, ne alium praeter sese habeant tributi Ottomanici perceptorem, promittentes sese jam soluturos in propria persona primario regni perceptori.

Dni status limitationem tributi et census aggressi, ad instantiam universitatis Saxonicae praefante ampl. dno Andrea Fleischero ejusdem comite defalcationem certarum portarum cupientium, secedere jussae nil aliud deliberant et adjudicant, nisi remissionem 2000 tallerorum ex parte duorum locorum Meggyesiensium scilicet et Bistriciensium conclusione valde turpi et famosa annexa; quia utriusque loci, sive sedis incolae quererentur, nullam sese sensisse ex praeterita praeteritorum comitiorum remissione etiam, quoniam in toto coacti fuerint hoc etiam anno praestare tributum et censum, nomine statuum sint admoniti universitatis officiales, illud in posterum nullo modo fiat, status enim contra tales severe inquisituros etc. certe valde aegre tulit universitas, signanter praefatus comes, quod dni officiales licet non directe, oblique tamen fures sint ad delationem aliquorum falsam nominati. Valentinus Szilvássius importune disceptans inter suffragia cum dno comite praefato, praesentium scriptor affectibus tempore non valens, ipsum coram toto regno carpit, suo de more desistat a talibus, Szilvassio sat aegre id ipsum sed merito ferente.

Die 19. Octobris. Cum confluxissent dni status, placet ante omnia, ut singulis templo egressis, tandem ordine 2-dum catalogum illi tantum proclamentur, qui regalistae nominantur, ceteris omnibus templo exclusis, quo peracto mox et de facto praesentatur a dno proconsule expensa valde magna saltem in sede Saxonicali Szeredahely ad varios hospites coacte facto, quo intellecto, placet statibus, ut ad principem transmittatur, quod etiam praestatur per Michaelem Barcsai, ipso eandem cum ceteris delegatis subordinatis deferentem ad principem, qua expensa considerata, princeps cum consiliariis ex consilio concludit, in posterum rigidius observandos esse contra tales exorbitantes articulos, ea cum declaratione; si qui ex talibus desistere noluerint, in futuri anni comitiis principem non obstare, si etiam morte in eos animadvertatur. Perleguntur aliquot articuli. Praeterea nihil observatu dignum peragitur.

Die 20. ejusdem. Praesentium scriptor ante omnia ex commissione ampl. dni judicis regii Cibiniensis publice

nomine universitatis Saxonicae conqueritur, quod hesterna die factum famosum annexum non posse sese tolerare scilicet quod pro furibus sint officiales criminati; postulare itaque, ut delatores eorum coram statibus regni in apricum prodeuntes, denominent ex universitate Saxonica, qui sint illi, qui tributum a pauperibus extortum per furtum in proprium suum usum convertissent? ut sese (si poterunt) vel excusent et defendant praefatos contra delatores, vel si nequeant, luant poenam, ne omnes criminentur promiscue, et sic exclusatis ipsis delatis, delatores etiam dignae subjaceant poenae. Sed licet audiatur sat attente universitas, tamen nec absentibus, nec praesentibus dnis consiliariis quicquam obtinent. Dni Brassovienses ut et Meggyesienses et Bistricienses, licet penes eos agentes res sedulo urgeant tam praesentium scriptor, quam Stephanus Biró, ne audiuntur quidem. Articuli omnes perleguntur sub his comitiis conditi, adhibita poena notae infidelitatis, si quis pro Graecanicis negotiatoribus contra Orientalem Companiam coram principe, vel principissa agente hunc turbaverit articulum, et sic approbatus a principe quoque hic articulus unacum ceteris a praesidente et altero magistro protonotario in 3-bus paribus obsignatur. Tandem principi valedicitur et sic comitia finiuntur, omnibus et singulis regalistis domum iter ingredientibus.

(Eredetije a nagyszebeni levéltárban.)

b)

A törvények.

Nos Michael Apafi dei gratia princeps Transylvaniae, partium regni Hungariae dominus, et Siculorum comes, etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis: quod spectabiles, magnifici, generosi, egregii, et nobiles, caeterique universi status et ordines trium nationum regni nostri Transylvaniae, et partium Hungariae eidem annexarum in generalibus eorum comitiis ad diem 20. mensis Octobris, anni praesentis 1672. in civitatem nostram Albam Juliam ex edicto nostro celebratis, congregati, exhibuerunt nobis et praesentaverunt quosdam infrascriptos articulos in eodem conventu communibus eorundem votis et suffragiis, parique et unanimi consensu conclusos. Supplicantes nobis humilime, ut nos omnes et singulos eos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes, nostrumque con-

sensum illis praebentes, authoritate nostra principali acceptare, approbare, ratificare et confirmare, atque tam nos ipsi observare, quam per alios omnes, quorum interest, observari facere dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor talis est.

Articuli dominorum magnatum et nobilium trium nationum regni Transylvaniae, partiumque Hungariae eidem annexarum, in generalibus eorum comitiis ex edicto suae celsitudinis principalis ad diem vigesimum mensis Octobris, anni praesentis millesimi sexcentesimi septuagesimi secundi, in civitatem Albam Juliam indictis et celebratis conclusi.

Articulus I.

Az articulusok megtartásáról és megtartatásáról.

Jóllehet elegendő articulusink extálnak közönségesen minden rendekről, de azzal nem gondolván semmit sem egy, sem más rendek, azoknak meg nem tartásából s tartattatásából sok károk és sarczoltatások következnek az haza fiaira és lakosira. Hogy azért tovább afféle hazánk szabadságtalansága közölünk tolláltassék: végeztük az Nagyságod kegyelmességéből, hogy az articulusok, melyek per contrarias constitutiones nem abrogáltattak, mind felső, közép és alsó rendektől megtartassanak-e és megtartattassanak, senki azok ellen azon articulusban specificált poena alatt cselekedni ne merészeljen, egy hazában lakván, minden rendek tartsák az ország törvényéhez s articulusihoz magokat, és ezek ellen nagyobb szabadságot magának senki ne vindicáljon. Hasonlóképen értjük az szász atyánkfiairól is, hogy ő kegyelmek részéről is az articulusok megtartassanak és megtartattassanak minden részeiben, mert különben az ország terehviselésére, és ország adajának megadására el nem érkezhetnek, mert már az articulusok meg nem tartása s tartatása miatt szintén pusztulásra jutottanak.

Articulus II.

Az Orientalis companiának miképen engedtetett kereskedés ez hazában.

Alázatos suplicatiójok által találván meg az mi kegyelmes urunkat ő nagyságát az orientalis compania szolgája Rotlmeromer János, és az nemes országot is a szerint, hogy megengedtetnék ez hazában való kereskedések, mindenféle

török, német, velenczei, Lengyelországokból való marhákkal, tévén fel bizonyos oblatiókat is az nemes ország hasznára. Méltó tekéntetünk lévén azért az Nagyságod consensusából az megírt kereskedő rendekhez, ez hazában béjövetelek s kereskedéseket megengedtük az ide alább megírt conditiók szerint, melyekre magok is ultro szabadosan igérték magokat, mindenféle, törökországi, velenczei, bécsi, német és lengyelországi marhát hozzanak ez hazában elégedendőt, azokat pedig sokadalmokról sokadalmokra ne hordozzák, hanem itt Fejérvárott boltokat, házakat tartván, mindenféle marhákat ide szállítsanak, azokat az haza fiainak öszvességgel adják, és azok árulják sokadalmokban. Semmiféle pénzt ez hazából ki ne hordjanak, hanem inkább elegeslendő ezüstöt szerezzenek, és mindenféle pénzt, úgymint aranyat, tallért, apró és egyéb usuális pénzt, jó és igaz ligában az mi kegyelmes urunk ő nagysága képére veressenek, és ez hazát mindennel bővítsék. Az haza fiainak kereskedésekben semmi akadályt nem szereznek és kárt nem tésznek. Az itt benn lakó görögök a mely adót az fiscus számára szoktak adni, azt is az fiscus számára bészolgáltassák. Azonkívűl ország számára is a görögök kétezer tallérokat szoktak volt adni, ötszáz tallérral megtöbbítvén, mely tészen harmadfélezer tallért, az ország perceptorának kezében esztendőnként hiba nélkűl béadják; mindezek felett hittel kötelezzék magokat, hogy a mi kegyelmes urunk méltóságos személye, és az haza ellen semmi dologban nem practicálnak sem titkon sem nyilván.

Ha ki ez végezésünket ez ország híre s akaratja ellen akármi szín s praetextus alatt abrogálni s abrogáltatni akarná, comperta rei veritate eo facto notoriusnak tartassék és pronunciáltassék.

Articulus III.

Páter Jánosnak mi formában engedtetik ez hazában lakása és jószágszerzése.

Mivel ez hazában már megnemesedett és incorporáltatott is Páter János végeztük azért, hogy szabados lakása lehessen ez hazában; és jószágot is pénzen szabadosan vehessen, megtartatván mindazáltal ez ilyen vételben az ország decretuma s articulusi, úgy hogy: a véreknek, és vicinusoknak ne praejudicáljon, ha azok magoknak reserválni akarják, depositis deponendis, úgy engedtetik pedig meg ez hazában való szabados lakása, s jószágszerzése s birása, hogy feleségét, gyermekit ez hazában béhozza s itt telepítse meg.

Articulus IV.

Az adóról.

Mivel isten után ez haza megmaradása áll az porta kedvekeresésében, az porta contentatiójára azért vetettünk kapuszám után, tall. 18. Egyéb mindenféle rendek is, kik az porta contentatiójára adózni szoktanak, annyit contribuáljanak mint az tavalyi esztendőben. Mivel az universitásban Besztercze vidéke és Medgyes szék az földnek terméketlensége miatt igen megfogyatkozott, azért ez esztendőben mindenik széknek az adajában relaxáltunk ezer, ezer tallért, úgymint az két széknek kétezer tallért, oly renddel légyen penig ő kegyelmek között az adófelvetés, hogy azon két székbéli szegénység vehesse eszében az országnak hozzájok való kegyelmességét.

Az praesidium fizetésére rendeltünk kapuszám után hetedfél forintokat, melyet is az articulusban specificált terminusra fogyatkozás nélkűl minden helyekről administráljanak.

Articulus V.

Sok kárunkkal tapasztaltuk eddig is, hogy az ország adajának jó rendben való percipiálását s erogatióját nem vettük, mely dolognak jó rendben való állatását hazánkhoz való szeretetünkből inkább, mintsem ország impositiójából, úri renden lévő tekintetes nemzetes Bethlen János és Farkas atyánkfiai magokra vállalván, úgy hogy az ország adaját nem magok, hanem nemzetes Budai Péter atyánkfiával percipiáltatják és erogáltatják is annak idejében, melyről is rendes extractust csináltatnak ő kegyelmek, hogy a szerint az jövendőben is az porta contentátiójára rendelt adókat percipiálhassák és erogálhassák. Az adóban penig azon becsületes atyánkfiai senki parancsolatjára is ki ne adjanak.

Az usualis pínz penig az szerint tétessék jó pínzzé, a mint ez ideig szokták jó pínzzé tenni. Az usuális pínzt penig az perceptorok az szokott terminusra administrálják generalis perceptor atyánkfia kezében Segesvárra.

Articulus VI.

Mivel az vármegyéken az egyházi nemesség hol szaporodott s hol fogyatkozott, azért főtiszt atyánkfiai kiki maga tiszti alatt az egyházi nemességet registráltassa, és pecsétes registromot tartozzanak küldeni generalis perceptor atyánkfia

kezébe róla annuatim. Az eddig való vice-perceptoroktól penig három esztendő alatt való adónak perceptomiról ugyanazon főtiszt atyánkfiai tartozzanak számot vétetni, és az jövendő közelbik ország gyűlésére reportálni, s ugyanakkor az szerént a generalis perceptortól is vegyenek számot. Az restantiákat penig minden vármegyékből szedessék fel az perceptorokkal, mely is tartassék jó gondviselés alatt, hogy fordéttassék oda, az hová az ország parancsolja.

Conclusio.

Nos itaque praemissa supplicatione fidelium nostrorum dominorum magnatum et nobilium trium nationum regni nostri Transylvaniae, et partium regni Hungariae eidem annexarum ac incorporatum exaudita et admissa, praescriptos universos et singulos articulos nobis modo praemisso praesentatos, praesentibus literis nostris de verbo ad verbum sine diminutione et augmento, vel variatione aliquali inseri et inscribi facientes, eosdemque ac omnia et singula in eisdem contenta ratos, gratos, et accepta habentes acceptavimus, approbavimus, ratificavimus, et confirmavimus. Offerentes nos benigne, quod praemissa omnia in omnibus punctis, clausulis et articulis tam nos ipsi observabimus, quam per alios, quorum interest seu interierit, observari faciemus. Imo acceptamus, approbamus, ratificamus et confirmamus harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum Albae Juliae die 20. mensis Octobris, videlicet die congregationis nostrae, anno domini millesimo sexcentesimo septuagesimo secundo.

(Eredetije az Akadémia birtokában.)

LV.

1673. január 3.

A havasalföldi rajda tudatja Apafival Brankovics visszaérkezését.

Ilme ac celsme princeps dne dne vicine et amice nobis benevole.

Isten Ngodat mint jóakaró szomszéd uramot sokáig éltesse.

Az Ngod böcsülletes követi György deák uram isten kegyelmességiből az fényes portáról kijövén és bennünket megtalálván, szeretettel láttuk, egynehány napig itt mulatott, az míg Ngodtól mint kegyelmes urától válasza jött, és

Ngodtól válasza érkezvén, tőlünk elbúcsúzván, ő kglmét békével bocsátottuk, nem akarván ez alkalmatossággal is, hogy Ngodot mint kedves régi jóakaró uramot levelem által hogy meg ne látogassam, mely levelemet, kévánom istentűl, hogy találja Ngodot, mint jó szomszéd uramot, szerencsés boldog virágozó uraságában mind az Ngod böcsülletes szép tanácsuraival egyetemben. Kérem Ngodot mint jóakaró szomszéd uramot, hogy Ngod ne nehezteljen levele és embere által maga egészsége felől tudósítani, s egyszersmind parancsolni nekem jóakarójának, valamiben kévántatik Ngodnak szerettel szolgálni el nem mulatom. Ajánlom ezzel Ngodat isten gondja viselése alá. Datum in civitate nostra Bukurest die 3. mensis Januarii anno 1673.

Eiusdem Ilmae Dnis Nrae amicus et vicinus benevolus
(oláh aláírás).

Külczím: Ilmo ac celsmo principi ac dno dno Michaeli Apafi dei gratia principi Transylvaniae, partium regni Hungariae et heredi perpetuo etc. dno amico et vicino nobis benevolo.

(Eredetije a Magy. Tud. Akadémia levéltárában.)

LVI.

1673. ápr. 15—máj. 22.

A lengyel király levelezése a fejedelemmel béke közvetítés ügyében.

a)

1673. április 15.

A lengyel király köszöni Apafi jó szolgálatait a béke helyreállítása körül.

Michael dei gratia rex Polonorum, magnus dux Lithvaniae, Russiae, Prussiae, Masoviae, Samogitiae, Kyoviae Volhyniae, Podoliae, Podlachiae Livoniae, Smolensciae, Severiae, Czernichoviaeque etc.

Ilme princeps, amice et vicine noster charissime. Cum in animum nostrum revocemus, quod officii proxime praeterito anno nobis regnoque nostro Iltas Vestra pro avertendo turcico bello sponte obtulerit, dubitare non possumus eadem constantis animi et studii propensione Iltatem Vram erga rem polonam etiamnum ferri, quam bellorum periculis immunem, tranquille ac in securo agere. Ilti Vrae iuxta ac aliorum vicinorum principum et dominiorum interest. Plena

itaque fiducia visum nobis, Iltem Vram compellare, et intentionem nram ac ordinum regni ad pacis honesta media proclivem aperire: prout ex seorsiva cancellariae nostrae informatione Ilti Vrae luculenter constabit. Daturi porro sumus operam, ut pro contestata ad praesens erga nos regnumque nrum in meliorandis conclusae nuper cum serma porta Ottomanica pacis conditionibus, indilata cura et efficacibus officiis gratam benevolentiae nrae regiae vicem, quibusvis occasionibus Ilti reponamus. De reliquo Ilti Vrae bonam valetudinem et prosperitatem a deo optamus. Datum Varsaviae die XV. mensis Aprilis anno dni MDCLXXIII. regni nostri IV. anno.

Michael rex mpr.

Külczím: Ilmo principi dno Michaeli Apafi, principi Transylvaniae etc. Amico et vicino nro charissimo.

Más kézzel írva: Anno 1673. die 18. Maji per cursorem Poloniarum regiae Mtis Albam Juliam quarum resolita *(így!)* expedita 22. ejusdem.

(Ered. gr. Kemény J. Erd. Tört. Ered. Lev. XVIII. k.)

Jegyzet. Olsowski püspök e tárgyban írt levelét l. Török-magyarkori Államokmánytár V. 163. l.

b)

A levél melléklete.

Informatio ad illustrissimum principem Transylvaniae ex cancellaria regia Polona missa de dato Varsoviae die 16. Aprilis 1673.

Innotuit ex fama ipsa illustrissimo principi Transylvaniae, quantis discordiis et dissidentiis internis conflictabatur anno praeterito et hucusque regnum Poloniae, quibus origo malorum et detrimentorum regni ipsius jure adscribatur. Neque enim distractis animis et studiis civilibus atque exinde saepius abruptis comitiis, aut vires bello valide comparari, aut pacis consiliis et mediis tranquillitas et securitas stabiliri poterant.

Nunc jam per dei gratiam accedente et efficaciter operante, per legatos suos extraordinarios authoritate et cura summi pontificis Romani, aliorumque principum christianorum stabilita concordia civili et unione animorum et comitiis generalibus Varsoviensibus bene ac feliciter conclusis,

omnia media obtinendae honestae et securae pacis respublica Polona pertentanda sibi ducit et decrevit.

Expositum imprimis est in epistola responsoria ad supremum Turcicum vesirium a procancellario Poloniae per Tschaussium data, prae aliis utcunque tolerabilioribus pacificationis punctis maxime displicere articulum de pendendo annuatim tributo, quocunque nomine in numerum vestiatur.

Cum enim nobilitas Polona intaminatam tot seculis libertatem et gloriam unice amet et vita chariorem ducat, non potest non aegre pati splendorem nominis sui apud principes Christianos obscurari et nationem suam inclytam eo vilitatis detrudi, ut amplius a principibus et aliis nationibus christianis pro libera gente non aestimetur, ut locus ille et praerogativa dignitatis regibus omnibus par in posterum sceptro polonico tanquam tributario controvertatur.

Exinde licet forte minus apud exteros consideretur Podoliae territorii bello et per tractatus deperditi jactura, cum multae et amplae provinciae supersint, quae regni Poloniae magnitudinem et dignitatem conservabunt; haec tamen tributi imposita necessitas omni antiqua dignitate Poloniam spoliaret.

Accedit gravissima difficultas in pendendis memoratis muneribus, quod multae magnae provinciae et nationes regno Poloniae incorporatae, videlicet Litvania, Prussia, Sedanum, Posnania cum suis territoriis ab hoc indecoro nomine abhorreant, et pecuniam conferre detrectent, quibus libertatis jure, cum quo ad regnum Poloniae accesserunt, utentibus, cum persuadere difficilis sit, imperari non potest.

Altera non minor difficultas est, quod magnates Podolienses pro bonis suis privatis, videlicet oppidis et villis tractata pacis deperditis congruam a regia Majestate et republica compensationem postulent. Arduum autem et plane impossibile est desiderio eorum, licet aequo, satisfacere. An non ergo conveniens videretur fortalitium Camenecense a Turcis retineri, bona autem et possessiones exulantibus restitui et dimitti? An non longe levius esset munera viginti et duorum millium Ungaricorum Poloniae remitti et condonari, quam tot milliones et immensam auri vim bello ulterius gerendo impendi.

In civitate Camenecensi ut aliqua diversa templa catholicis graeco-russis et Armenis pro libero sacrorum suorum exercitio permittantur, cautum est a generali capitaneo Camenecensi palatinatus Podoliae, Potocio, circa deditionem factam arcis et civitatis Camenecensis.

Cum itaque in ditionibus Turcicis omnes nationes et ritus liberum exercitium permissum habeant et templa christiana tolerentur, aequum est, ut idem jus et facultas incolis Camenecensibus catholicis et christianis concedatur.

Constat sacrae regiae Majestati et ordinibus Poloniae Doroszenkium et Lipcenses Tartaros multa falsa ad Portam nunciasse, quasi exercitus Polonus infestis armis Ukrainam, aliasque vicinas ditiones adoriri intendat.

Exinde edicta a Porta Ottomannica ad vasallos dynastas emanarunt, ut se bello contra Poloniam accingerent.

Ex hac causa et justa hostilitatis suspicione, licet Polonia exercitum colligit, ne severitate nimia et sola pactorum fiducia, prout anno praeterito, inermis atque exposita sit, tamen intra fines et limites suos exercitus Polonicus subsistet, ad praecavendum, non ad inferendum bellum, ac facile pacem honestam respublica Polona admittit.

Quod civitates et fortalitia nonnulla non statim Turcis tradita sint, id causae fuisse, quod de illis, uti non regii et reipublicae, sed privatorum magnatum propriis, sine eorundem scitu et consensu disponi statim non potuit. Non longa tamen mora Barum, Miedzybozia, aliasque arces et civitates praesidiis Polonicis evacuatae in possessionem Ottomannicam cesserunt.

Hanc plenam et candidam informationem solimet illustrissimo principi Transylvaniae cancellaria Polonica secretissime communicat, spe plane indubia Illustritatem ejus omnibus officiis adnisuram ut graviores pacis leges facile a serenissima Porta Ottomannica relaxentur.

c)

1673. május 22.

Apafi válasza a lengyel prokanczellárnak.

Reverende ac illustrissime domine, Amice observandissime!

Tam Sacrae Regiae Majestatis, quam Vestrae Dominationis litteras ipsi commissas reddidit mihi hesterna die tabellarius suae Majestatis, quae mixtum dolore apud me pepererunt gaudium. Laetitiam exprimere videbatur regiae Majestati, serenissimaeque Polonorum reipublicae serviendi oblata occasio, quae si optatum propitio numine produceret fructum, felicem non immerito me censerem, nec quidquam, quod in potestate situm est, in negotio praefato promovendo

defuturum credat: sed ingenti econverso dolore affectus sum ex litteris praefatis, res serenissimae reipublicae necdum in tuto sitas perspiciens; quamvis itaque magna ingenia, altaque in republica Polona non deesse sciam consilia, nec ejus ambitionissim, ut illis praescribam laborem pruritu. candidi interim amici satisfacere satagens officio, quaedam ad praesentem, ut crediderim, collimantia scopum, Vestrae Majestati iisque quibus placebit, communicare decrevi. Quemadmodum locorum vicinia, conversatione morum, legibus, connubiis, aliisque multis rerum connexionibus Polonos ac Hungaros Deus olim conjunxerat, ita easdem nationes aequali ferme morbo fuisse et esse obnoxias, res ipsa est testis. Nos Hungari maturioribus periimus fatis, exemplo, si sana ratione inclyta Polonorum gens, quibus periimus occasionibus, scrutata fuerit, ipsis futuri. Duo nationem nostram funditus exedere carcinomata: discordia civilis ac spes in externis auxiliis plus justo posita. Fortissimo enim rege Mathia Corvino morte sublato, tantum inter ipsos bello civili sanguinis est absumptum, quantum ad propulsandos hostes omnium iudicio suffecisset. Arrodebant tunc maxime armis invicem se progenitores nostri, dum hostis, occasione sibi tam felici et insperata usus, Albam Graecam, totius Hungariae non propugnaculum saltem, sed januam suae fecit potestatis, unde in viscera regni nostri pro lubitu deinceps ipsi saevire licuit, donec in afflictissimum modernum statum fata nostra nos praecipitarint. Civilibus bellis (ut jam dictum) exhausti patres nostri, dum hosti qui cervicibus eorum magis ac magis imminebat, impares se agnoscerent, ad christianorum principum confugere auxilia, promessisque magnificis divitüs hosti numerosissimo cum exiguo, quem habebant, exercitu obvii, omni aliorum ope destituti, fatalem in Mohátsiano campo impleverunt felicitatis Hungariae diem, sicut ex historiis clarius haec omnia liquent. Considera, perpende res vestras, charissime amice. Avertat Deus omen, nonne dissensio animorum aperuit viam ad ea, quibus serenissima vestra respublica anno proxime praeterito laboravit et hodie laborat? quo exitu, novit is, qui omnia novit; nunc inter bellandi, pacemque colendi bivium haeret res. Forsitan externorum regum ac principum promissis suffulti vultis rei admovere manus, quorum erga christianam rempublicam pietas in dubium vocari non meretur. Nullius eorum favorem spernendum, caute tamen et cum grano salis illis fidendum censeo.

Omnes enim potentatus, cum morti sint obnoxii, rebus etiam vestris in ope(re) plano sitis, ubi aliquem eorum, qui

A M. KIR. ORSZ. LEVÉLTÁR KÖNYVTÁRA.

vobis opitulari volebat. fato cedere contigerit, totum confundetur negotium. Distractiones praeterea domesticae, quae facile intervenire possunt, nonne quemquem eorum vobis neglectis ad sua defendenda avocare possunt? mille imo plures possunt rerum accidere mutationes, quae promissis possunt vos destituere auxiliis. Quae omnia non terrendi, sed consulendi gratia me scribere, testor Deum visscera hominum scrutantem. Video generosam dominorum Polonorum mentem horrere tributarii nomen, nec est cur non indoleant; sed talium vicissitudinum capus vel potentissimas nationes saepe non fuisse expertas historiae testantur, nec desunt exempla, nonnullos ex tributariis factos esse dominos aut socios eorum, quibus antea tributum pependerant. Imo domesticum etiam non deest serenissimae reipublicae exemplum. Tartaris enim Praecopensibus honorarium quamvis aliquoties est ex Polonia datum, non tamen facta est inclyta Polonorum gens iis inferior.

His itaque omnibus praemissis, ut sive bellum, sive pacem amare vultis, universi ac singuli armetis opertet suaserim; nec ita in auxiliis aliorum spem collocetis, quibus aliquo casu absentibus, vos arma movisse poeniteat. Discatis, charissime amice exemplo nostro, ne ita, ut nos, corruatis; si autem aliquas superesse cernitis difficultates, praestat utcunque coalitam tolerare pacem, ad melioraque se reservare tempora, quam eam inquietando, maturare exitium. Haec est, charissime amice, opinio mea, quam etiam si verbis non multum utilem, tamen ut ab amico animo profectam agnoscatis, confidenter rogo.

Deus Vestram Reverendam Dominationem, totamque serenissimam rempublicam felicitet, optat

Ejusdem

amicus ad officia paratissimus
Michael Apaffi

Datum Albae Juliae 23. Maji anno 1673.

Hátlapján: Litterae celsissimi principis Transylvaniae responsoriae ad praescriptas litteras praenotati Andreae Olsovszki procancellarii regni Poloniae et informationem cancellariae regiae Polonae factae.

(Mindkettő másolat Torma Károly gyűjteményéből. Ez utóbbit kiadta Lűnig Epistolae Procerum II. P. 709. l.)

LVII.

1673. ápr—máj.

Béldi Pálhoz érkezett értesítések a két Oláhországból.

a)

1673. április 30.

A moldvai dvornik Béldi Pált a törökök és lengyelek készülődéseiről tudósítja.

Grose ac magn. dne Beldi. amice observandissime.

Literas Mgcae Dnis Vrae ad revdmum archiepiscopum Martianopolitanum Baccoviam missae ad me delatae sunt, quas legi et contenta illarum intellexi; nam dum ilmus archiepiscopus ad Poloniam acquirendae eleemosynae causa proficisceretur, rogavit me, et hoc mihi commisit, ut literas ad se ex aliis partibus missas aperirem, et ad illas cuilibet responderem. Sciscitatur Magn. Dnio Vra de arce Hotinensi, ubinam sit, et qualis situs loci illius; hoc fortalitium est in finibus Moldaviae ad fluvium Nester, duobus miliaribus constans a Cameneco, anno praeterito a Turcis occupato, etiam istam arcem Hotinum Turcae modo acceperunt, et adjacentem illi urbem; ego protunc hujus fortalitii praefectus fui, sed jussu Turcarum recessi. Ex superioribus partibus hoc denuncio Magn. Dni Vrae, quod Poloni et Mosci praeparent se ad bellum, pars exercituum magni ducis Moscoviae venit ad confinia, istae gentes volunt obviam ire Scythis, quos jam aliquis metus praeoccupavit, nam hisce diebus boerones nostri reduces ex Adrianopoli, obviaverunt Tartarorum ablegatos expeditissimis itineribus currentes ad portam ottomanicam; petit chanus Krimensis subsidia a porta, dicens, se non posse resistere inimicis suis, similiter et Doroszenko generalis Kozakorum Zaporoviensium misit suos internuncios, requirens auxilia imperatoria. Ego habeo meos homines in superiores partes consulto amandatos, qui quamprimum revertentur, nulla interposita mora, omnia communicabo Magn. Dni Vrae, sed bonum esset, si aliquem ex suis quantocius ad me mitteret, per quem de supervenientibus occurrentiis certiorem facerem Mag. Dnem Vram. Ex illis vero partibus si aliquos rumores habet Mag. Dtio Vra, communicet mihi, et praesertim de exercitibus potentissimi imperatoris Germanorum, et de (superioris) Hungariae motibus. Inaudivimus hic ex relatione quorundam

negociatorum, potentissimum imperatorem cum rege Galliae sopitis inimicitiis composuisse pacem, rogo Magn. Dnem Vram, faciat me de his certiorem, utinam iste non mutaretur rumor. Ilmus archiepiscopus pro intercessione ad ilmam ac celsmam principissam, et pro suscepto Magn. Dnis Vrae labore in recuperando et evehendo ferro, quando redibit, gratias aget. Istas literas patentes inclusas, ad rev. archiepiscopum missas non potui intelligere, quid in se contineant, nam scriba hungaricus protunc non fuit praesens, ut illas mihi interpretaretur. Restat ut me suo amicabili complectetur favore, simulque in gratiam ilmi ac celsmi principis me recommendet, cui omnia fausta ac felicia ex animo precor. In Albeszte, die 30. Aprilis 1673.

Grosae ac Magn. Dnis Vrae
amicus benevolus et ad
obsequia paratissimus
Gregorius Habaszeskal
vornicus supremus Terrarum Moldaviae
(oláh aláírás).

Kívül: Groso spect. ac magn. dno dno Paulo Béldi ilmi ac celsmi principis Transylvaniae capitaneo supremo etc. etc. Dno amico mihi observandissimo.

(Eredeti. Országos levéltár. Erdélyi kincstári osztály.)

b)

1673. május 25.

Barabás János küldetéséről tesz jelentést Béldi Pálnak.

Alázatos szolgálatomot ajánlom Kgldnek, mint uramnak. Az úr isten ő fge Kgldet uram jó szerencsés boldog hosszú élettel áldja meg minden kedvesivel együtt, szűből kévánom.

Az vajda ő nga 20. Mai elküldé az portárt jobbágyok után, megporoncsolá fejére, hogy behajtsa Bukuresre, azalatt György deákkal beszélgetvén, kértem azon, hogy valami módot találna benne, hogy az vajdával szemben lehetne, értetné meg az jószág dolgát. Isten úgy adá, hogy be kellék menni holmi dologból; az vajda ő nga maga kérdé, hogy itt vadnak-e az Béldi uram emberei; mondta arra, hogy itt vadnak bennek, el is mentenek bennek, megkérdezte, melyik maradt itt, megmondta, hogy én vagyok itt, arra azt mondta, hogy jó, el ne menjenek, mert jó válaszszal aka-

rom bocsátani; az jószág dolga fordúlt elő. György deákkal elbeszélgettük, hogy mint referálja az vajdának; az szerint ismét elé beszélgette; az vajda hivatta Kuharszhult, kérdte, hogy miért kellett elfoglalni az Kegmed házát, az melyet Kgld építtetett, mert immár megértettük volt az vajdával, hogy Kgld Erdélyből hozatott be jobbágyot, úgy építtette az régi házhelyire az házat, mert az előbbi ház elégett volt. Az boér mentegette magát holmivel, az vajda ő nga azt mondta, nem kellett volna az Kgldét elfoglalni; emez csak vállal vonított, azt mondta, az Ngod kegyelmessége; ez még eddig ebben volt, de én bizom istenben, hogy abból is jó válaszunk lészen. Azonban 24. Maji megérkezék az portár három jobbágygyal, mingyárást az díványra menénk velek, az vajdát ő ngát megkövettem, mondám, hogy azt az három jobbágyot hozta le az portár, ezek az uram ő kglme jobbágyi; az vajda mondá, egyik álljon elő, elő álla Horis Mihály, az azt kezdé állítani, hogy ő ide be való fi, mert az atyja innen ment volt ki, én arra azt felelém, ne higyje ő nga, mert az atyja is üdvezült Béldi Kelemen uramat szolgálta, ez is ott született, most is ott lakik az atyja, arra az vajda azt mondá neki, no mit mondasz ehez? arra azt felelé, nem Kgld jobbágyi ő, mert soha értek egy pénzt sem adott kgld; arra az vajda ő nga megriasztá, mondá: az urak nem pénzzel veszik az jobbágyot, hanem őstől marad, az regestumot is elő fordítám, megmondám, hogy ezt üdvözült Bethlen Gábor hütös emberei által csináltatta, mikor üdvözült Béldi Kelemen uram megholt, Kgltek kicsin árvák levén; kérdé az vajda, ott-e az nevek? mingyárást reá fordíték: itt van kglmes uram az atyjának az neve. Az boéroknak mondá: ez igazság, meg kell adni, az boérok vállal vonítának, mint ha azt mondták volna: igazság. Az vajda mondá: fogjátok, vigyétek el; az másikot is előállítá, Bordosal Liát, annak is mondá: no te mit mondasz? az is eleget monda, mondá, hogy ennek is az atyjának itt az neve, magam is vagyon 35 esztendeje, hogy ismertem az atyját, hogy halász volt az várhoz, mondá az vajda: fogják, adják kezében; az harmadikot is Toba Stano előállíttá, kérdé az-e a neve? mondám, itt van, kglmes uram. Mondá az vajda ő nga: merő igazság, fogjátok, vigyétek őköt. Azomban monda: hol az portál az ki oda volt? Mingyárást behivák, mondá, hol az többi; az arra azt felelé, hírt tettek nekik, elbújtanak; mondá az vajda: mingyárást elmenj, előkeresd, hozd nyakon, behozd ide őket, mert mind megadom, az egy vén emberen kűl, Lapudaton kűl, mert az ide való, ezt ne bántsátok; akkor nem búsítottam tovább, hogy az jó kedvit elrontsam, de azt is nem hagyom csak

ebben, ha isten velem leszen, én ezeket uram az tömlöczben tétetem, mivel az vajdát is megtaláltattam felőlök; az vajda elsőbben azt jovalta, adjam az nagy vornik keziben, de én nem jovaltam, mert én nekik nem hiszek, az vajda azután javalta, tegyem az tömlöczben, csakhogy költségünk megyen reá; mondták, azzal nem gondolnak. Ez így levén, ma, úgy mint 25. May az vajdától ő ngától erős commissiót vevén, az portárral együtt elküldtem Lukács Istvánt is, mivel az portár is azt kévánja. Im Pál Jánost is kiküldtem, nem merem elmulatni, hogy Kgldet ne tudósítsam, azért uram Kgld bölcs ítileti, Kgld mind paroncsol, ahoz tartom magamot. Mi itt úgy beszélgettünk vala György deákkal, hogy egynéhány legényt beküldene Kglmed, csak szép hallgatni, hogy az vajda se tudná meg, hogy aztán valami szó ne lenne, ha ide Bukaresthez érkeznének, csak egy jönne be, hadd szállítanók oly helyre, hogy ne vennék eszekben. György deák uram bizony szívesen forgódik; itt uram bizony félek, hogy mulatásunk lészen, mert immár az innepek is bejő, akkor talán egy hétig diván sem lészen. Itt valóban készülnek az táborban, de még az napját nem tudják, mikor indúlnak. Kglmed uram poroncsoljon mindenekről, mit kellessék cselekednem, ezt ez hejában heverő Pál Jánost Pált Kgld uram ide ne küldje, mert ennek csak jó lakás kellene, az tömlöczben küldvén az armással együtt az jobbágyokat; azt mondja ő, nem senki drabantja ő, ő bizony nem viszi. Sok esztendőkig isten Kgl életét terjeszsze minden kedvesivel együtt, szűből kévánom. Datum ex Bukurest 25. May. 1673.

Míg él Kgld szegény szolgája
Barabás János mpr.

P. S. Kld uram nekem vagy két szóval írjon, hadd tudhassam ezután is mit kellessék cselekednem, mert én holtig Kgdnek legküsebb szolgája vagyok. Az asszony ő kglme az vajdának ő ngának írjon, mert most is sok haszna volt az ő kglme írásának; az vajdának szóllottam mindenek felől.

Ad omnia obsequia paratissimus servus
Georgius Literatus secretarius
Valachiae mp.

Külczím: Méltóságos urnak tek. Uzoni Béldi Pál uramnak, nékem mindenkoron uramnak adassék.

28. Maji Törcsvárra hozta Pál János Pál.

(Eredeti. Nemzeti Múzeum, Tunyogi gyűjtemény.)

LVIII.

1673. május hó.

Cobb levelezése Apafival a Pethö-fiúk ügyében.

a)

1673. máj. 5.

Cobb köszönetet mond Apafinak a Pethö-fiúk érdekében tett közvetítéséért s jövöre is kéri szívességét.

Celsissime princeps domine!
Domine mihi gratiosissime!

Benignam super negotio incaptivatorum dominorum comitum Pethő Celsitudinis Vestrae resolutionem sub dato praesentium demisse accepi, benevolentiamque Celsitudinis Vestrae erga dominos comites declaratam clare intellexi; et quia Celsitudo Vestra adhuc ante meam requisitionem memoratos dominos comites in ditionem suam inducere intendisset, pro eadem speciali gratia Deus Celsitudinem Vestram quam diutissime servet incolumem. Ulterius etiam coram Celsitudine Vestra demisse insto, in eliberatione dictorum dominorum comitum, tam ob respectum suae Majestatis sacratissimae, quam propter servanda bonae vicinitatis jura gratiam suam ostendere Celsitudo Vestra dignetur, ut accedente Celsitudinis Vestrae gratia, iidem domini comites libertatem assequi possint, quos nec ad requisitionem eorundem Hungarorum jam e regno suo extradare velit Celsitudo Vestra; iidem enim Hungari nullum certum locum (ubi dominos comites detinere possent) habentes, hinc inde solum cum illis oberrarent et sic vel in manus Turcarum incidere, vel aliquod insperatum periculum ipsos sequi posset. Quam Celsitudinis Vestrae gratiam erga eosdem declarandam sua quoque Majestas sacratissima grato animo acceptatura est, ego quoque servitiis meis demereri Celsitudini Vestrae studebo, et benedictionem quoque divinam ad Celsitudinem Vestram elargiendam pro eadem christianitate desidero, si ipsos dominos comites incaptivatos a captivitate Turcica Celsitudo Vestra defenderit. In reliquo Celsitudinem Vestram quam diutissime ad vota valere cupio felicissimam.

Datum Cassoviae, die 5-ta mensis Maji anno 1673.

Celsitudinis Vestrae Principalis
humillimus ervus
Volff Fridericus Cob
comes a Neudingh.

(Másolat Torma Károly gyűjteményéből.)

b)

1673. május.

Apafi válasza Cobb fennebbi levelére.

Illustrissime domine!
Amice nobis honorande!

Scriptas de statu dominorum comitum Pethő, nunc ludente fortuna aresto quorundam subjectorum literas Vestrae Dominationis congruo recepimus honore. Nisi christiana erga nationem propriam charitas nos movisset, facillimum erat in negotio nos non tangente silere; sed misericordia erga praefatos dominos comites ducti, allaboravimus, ne tantae indolis juvenes in primo aetatis flore vorticibus novercantis fortunae absorbeantur. Nunc per Dei gratiam in tuto res eorum est; tam de vita, quam de honore securi sunt. Dimissio quidem eorum, si justitiae vim inferre studeremus, in potestate nostra esset sita, sed rem pie inchoatam male agendo corrumpere nolumus; necessarium quocirca est, genitor dnorum captivorum comitum requiiat dominum Dyonisum Bánffium, qui vadem se pro praedictis dominis comitibus obstrinxit illis militibus, per quos captivati erant; quibus sub conditionibus res inter eos est transacta, ex domino Bánffio plena rei notitia haberi potest. Si cum iis quorum interest, de statu dominorum captivorum comitum conventum fuerit, dimissio eorundem nullum a nobis obstaculum patietur.

Nos enim in negotio praesenti nulla lucri cupido, sed sola regit christiana affectio.

Divinae de cetero Vestram Dominationem protectioni commendamus.

Ejusdem amicus
ad officia paratus

Michael Apafi mp.

(Másolat Torma Károly gyűjteményéből.)

LIX.

1673. jul—aug.

Levelezés a lengyel királylyal.

a)

1673. jul. 19.

Apafi levele a lengyel cancellárhoz.

Copia literarum illustrissimi Tansylvaniae principis ad illrmum et reverendissimum duum Cancellarium regni datarum die 19 Julii 1673.

Illustrissime et reverendissime domine.

Nihil etiamsi de negotio per Sacram Poloniarum regiam Majestatem sermamque rempublicam mihi concredito hactenus in Ottomanica Porta responsi accepissem, dilatio nihilominus ipsamet non immerito obnoxia suspicioni, calamo monet admovere manus. Praetorianum enim jam dictae Ottomannicae Portae equitatum ferme totum, ex peditatu quoque, quos ipsi Janizaros vocant, numerum non mediocrem Poloniam versus esse expeditum certum est: quae moles in unum conglobata, copiis Tartarorum ac Valachorum aucta si non numero, certe robori pro potiori et selectiori Ottomannicorum armorum censenda est parte. Reliqua totus dictae monarchiae multitudo ad arma confestim movenda adigitur severissime. Sed si totum toties dictae gentis robur ob longinquam regnorum et provinciarum distantiam, vergente ad senium jam aestate, vix ante autumnum praesens (ut crediderim) esse poterit; sufficiat intelligere per totam Turciam monarchiam decretum esse contra sermam Rempublicam bellum, si pacto anni proxime praeteriti non satisfactum fuerit. Praeterea supremus vezirius pacificationis anni proxime praeteriti puncta omni qualificatione aut variatione rejecta, ne hilum quidem ottomanicam Portam ab ea recessuram, per literas hodie mihi allatas declarat, quae omnia ex latore praesentium fusius intelligi poterunt. Cum igitur haec sic se habeant, quali serma Respublica nitatur fundamento, et qualem de praesenti habeat exercitum, qualiterque bellum gerere decreverit, ipsa novit. Numerosum ex adverso contrariae partis, eumque ex veteranis conflatum exercitum, cum ex relatione oculatorum testium sciam, rem totam Vestrae Rvdmae Dominationi significandam duxi. Capite ex re, charissime amice,

consilium, ego circumstantiis ejus ruminatis, si non maturam pacem, longum et inextricabile bellum certo certius ominari possum. Deus interim misericors ut christianorum misertus, praeter et supra humanam opinionem, sedatis tumultibus ad feliciora tam sermam Rempublicam Polonam, quam totum orbem Christianum traducat tempora, sincerissime opto.

Rndmae Dominationis Vrae
amicus ad officia paratissimus
Michael Abaffi.

Kívül: Polonica 1673. No. 72. Aug. fasc. Ad literas des Baron Thomb an Ir. Kays. May. in publicis de dato Warschau 16. Aug. 1673.

(Bécsi cs. és kir. államlevéltár.)

b)

1673. aug. 9.

A cancellár válasza.

Responsoriae ab illustrissimo vice-cancellario ad illmum principem Transylvaniae.

Illustrissime et celsissime princeps.
Domine amice observandissime.

Ex responsoriis ad me ab excellmo supremo Turcarum veziro anterius datis, tum ex recentiore Celsitudinis Vestrae epistola clarissime jam patet, non esse cordi sermae Portae Ottomannicae, ut amicitia cum sermo et potentissimo rege meo atque cum serma hac Respublica redintegretur, sed decretum potius esse, ut collecto quam maximo exercitu, adversus Poloniam acerrimum bellum promoveatur. Ea causa praetorianum Portae Ottomannicae equitatum ferme totum ac peditatum Janissarorum contra nos expeditum esse, eoque mole in unum conglobata ac Tartarorum Valachorumque copiis aucta, reliquam demum potentissimae monarchiae multitudinem ac robur ad arma evocari, et nisi pactis anni proxime praeteriti integre satisfaciamus, inextricabile et funestum bellum nobis imminere, amice Celsitudo Vestra pro vicini et christiani principis officio mihi significat: addito supremum vezirum per literas declarasse pacificationis anni proxime praeteriti puncta omni qualificatione et variatione ejecta, ne hilum quidem a serma Porta ottomanica immutatum iri, ad haec benevole nunciata, aliud non est, quod respondeam, nisi nos reducendae postliminio bonae vicinitatis ac sincerae et firmae cum Porta

Ottomanica amicitiae summam curam habuisse; pacem honestam et liberis viris dignam desiderasse et desiderare. Scripsi ego candide ad excellmum vezirum, necnon requisivimus magnum Tartarorum chanum simul ac Excelliam Vram, ut, partes agerent publicae tranquillitatis et pacificationis obtinendae. Sed propositio mea per ablegatum nobilem Dzianbymirski intimata, non solum locum non habuit, verum tanquam acerba, probrosa, plenaque offensionis et superbiae epistola, rejecta et repudiata est. A magno Tartarorum chano nihil responsi accepimus. Vestra porro Celsitudo spem fere omnem tolerabilis pacis praecidit, et exercitus Turcicus Poloniae terras inundavit. hostiliterque agere incoepit. Nihil itaque superest, nisi ut nos deum Ter Opt. Max injustitiae omnis judicem et vindicem invocemus. ejusque tutelae nos et causam nostram committamus: deinde ut coram toto orbe conqueramur nos pactorum et vicinitatis securos sine ulla data minima causa armis Turcicis impetitos esse, conditiones pacis ipso bello saeviores a nobis adhuc exigi, nec ullum modum meliorandae et moderandae pacificationis restare. Ac licet nondum per Dei gratiam acie victi et perdomiti simus, magnosque et pervalidissimos exercitus in expeditu habeamus. Attamen cum bella ideo geruntur, ut in pace vivere liceat: consultum visum est. dare publico comitiorum decreto summam potestatem tam belli quam tractandae et concludendae pacis, illrmo exellmo dno supremo mareschalco generalissimo exercituum duci crastina die Varsavia ad castra abituro. Neque recedimus a grate accepta mediatione Celsitudinis Vestrae. quam nobis anno praeterito ultro ipsamet obtulerat. Proinde siquid intervenerit occasionis et mediorum, quibus res honesta stabiliri valeat. percommodum erit, ut Celsitudo Vestra cum memorato excellmo mareschalco conferre et consilia pro publico viciniae et totius christianitatis [bono] sociare non gravetur. De caetero Celsitudini Vestrae promptitudinem meam cum voto longaevae incolumitatis et prosperrimorum successuum ex animo devoveo. Datae: Varsaviae die 9. Augusti 1673.

Illustrissimae Celsidudinis Vestrae
amicus addictus et servitor
Andreas Olszowski.

Kívül: Polonica 1673. Aug. fasciculus Nro 72. Ad literas dess Baron Stomb an I. K. M. in publicis de dato Warschau 16. Aug. 1673.

(Bécsi cs. és kir. államlevéltár.)

LX.

1673. jul. 20 — oct. 22.

Brankovics György jelentései a fejedelemnek.

a)

1673. jul. 20.

Brankovics György jelenti a fejedelemnek, hogy a hajdosók ez idő szerént nem kaphatnak segélyt a portáról.

Mgos fejedelem, nekem kglmes uram!

Isten Ngodnak minden dolgait kívánsága szerint boldogítsa és szerencsésen vezírelje, alázatosan kívánom.

Kglmes uram, Ngod levelit elvívén, méltóságos parancsolatját megértettem, hogy az magyarországi dolgokra szorgalmatosan vigyázzak, félben se hagyjam. Elvevén azért mind az Ngod levelét, s mind az magyarországi urakét, az tihajának voltaképpen megmondottam, és solicitáltam az dolgot, sokára ne haladjon, és mihez tartsák magukat, jelentse meg, kire azt felelé, hogy az magyarországi uraknak itt lítiben az mint meg volt hagyva, tartsák ahoz ő ngok s ő kglmek magukat, és az ki az magyarországi dolgokban akar foglalatos lenni, legyen veszteg, mikor minek ideje leszen, én általam tudósítja Ngtokat, mit kellessék akkor cselekedni; nekem pedig azt parancsolja, hogy mindaddig itt legyek, valameddég az dolgoknak folyási megindíttatnak, maga mellől el sem akar bocsátani. Úgy látom kglmes uram, hogy az dolog még egy kevés időmulást foglal magában, nekem pedég itt sokáig való lítem nem tudom mint lehessen, álljon az Ngod bölcs ítiletiben, itt minden drága levén, míg az császár helyben volt, három tallérral napjában meg nem írhettem költségemet, most hogy táborban kiszállott, 5 tallérnál is feljebb kél el, az uraméktúl kevés költséggel maradván, kínszeríttettem más emberséges emberek pénzivel ílni ekkoráig. Az mely hatvan tallért Ngod nekem küldött, azzal az kölcsön felvett pénzt kellett excontentálnom, magam csak ugyan költség nélkűl maradtam, várom az Ngod parancsolatját mi tevő legyek. Ezek után isten Ngodat éltesse s boldog birodalmát sok időkre terjeszsze, mint kglmes uramnak alázatosan kívánom.

Adreanopoli 20. Julii. 1673.

Ngod méltatlan alázatos
szolgája míg él
Brankovits György mp.

Külczím: Mlgos erdélyi fejedelemnek etc. nekem kglmes uramnak ő ngának alázatosan adassék.

(Ered. gr. Kemény J. Erd. Tört. Ered. Lev. XVIII. k.)

b)

1673. october 22.

Brankovics György kéri a fejedelmet, hogy visszahívásáról intézkedjék.

Mgos fejedelem, nekem kglmes uram.

Isten Ngod virágzó birodalmát boldogúl terjeszsze és jó voltából Ngod kívánsága szerint megáldja alázatosan kívánom.

Kglmes uram sok írásommal nem akarván Ngodat terhelni, hophmester uramnak ő kglnek írtam, azomban kapitiha uram is voltaképpen mindenekről tudósítván Ngodot, mind az Panajott halálát (ki is nem kevés akadály vala dolgainkban, attúl az isten nagy jó voltából megmentett) mind pedég az Petrőczi két fiainak portára való jöveteleket Ngod megértheti. Továbbá kglmes uram alázatosan kírem Ngodat, méltóztassék innét való kiszabadulásomnak módját feltalálni, mert az tihia nem tudom mikor bocsát el, most azt mondja, várjam meg az követ dolgának kimenetelit, kit most küldött az porta Lengyelországban, s ennek víge nem tudom mikor lenne. Ezek után isten Ngod életét és boldog országlását birodalmával együtt számos esztendőkre megtartsa. Költ Szakcsiban Dunán lévő hídnál 22. Octobris, 1673.

Ngod méltatlan alázatos szolgája míg él
Bránkovits György mp.

Külczím: Az mlgos fejedelem nekem kglmes uramnak ő ngának adassék.

(Eredetije a Magy. Tud. Akadémia levéltárában.)

LXI.

1673. szeptember 28.

Apafi levele a budai basához a debreczeni vegyes bizottság ügyében.

Budai vezérnek szólló levél minutája.

Tek. ngos budai vezér nekünk szomszéd úr barátunk, isten Kgldet sok esztendőkig éltesse, dolgait szerencséltesse.

Nekünk Kgld levelét fővezér urunk ő nga levelével együtt az Kgld ide küldett embere megadá, melyeket illendő becsülettel vettünk és meg is olvastunk; mivel azért Debreczen ide mi hozzánk nem igen messze vagyon, német császárhoz peniglen távulyabb, ami emberünknek Debreczemben való küldését halasztottuk addig, az míg német császár embere közelítését megérthetjük. Kérjük annakokáért Kgldet barátságosan, ha az német császár emberének Debreczen felé való közelítését megérti, levele által tudósítani minket ne nehezteljen, kevés napok alatt az mi emberünk innet Debreczenben könnyen elérkezhetik, melyet fogyatkozás nélkűl el is küldünk. Ezeknek utána Isten gondviselése alá ajánljuk Kgldet. Költ. etc.

Török császárnak.
Fővezérnek.
Fővezér tihajának.
Panajotnak.
Egnéhány levelet csak credentionalist az vezéreknek.

Kívül: Anno 1673. 28. Septembris. Budai vezér levelére való válasz Albae.

(Minuta. Nemzeti Múzeum, Tunyogi gyűjtemény.)

LXII.

1673. október 18.

Meghívó a november 18-iki országgyülésre.

Michael Apafi dei gratia princeps Transiae; partium regni Hung. dnus & Siculorum comes.

Generose, fidelis nobis dilecte; Salutem & gratiam nram!

Istennek ő fölségének buzgó hálaadással tartozunk Kgltekkel együtt; hogy miután az körüllöttünk lévő hatalmas nemzetek ennek a jelen való esztendőnek egész forgásában, egymás ellen való fegyverkezésben, hallattattak volna lenni: Isten bennünket Kegeltekkel együtt ekkédiglen ilyen csendességben megtartott, mely csendesség hogy Isten kegyelmességéből továbbra is Kgltek között virágozhassék, szívből kívánjuk. Azonban elközelítvén a szokás szerént, a generalis gyűlésnek is ideje; meg akartunk ezaránt is Kglmetekhez való fejedelmi kötelességünknek felelni, rendelvén annak napját, ad 18. proxime futuri mensis Novembris fejérvári városunkban lenni. Minek okáért kglsen parancsoljuk Kgdnek: az feljebb specificált napon és helyen személye szerént jelen legyen:

hogy Kgddel is az haza közönséges megmaradására, az adónak állapotjával együtt illendőképpen végezhessünk minden jót. Annak felette a minémű perek generalis gyűlések alatt szoktak elővétetni, azok is agitáltatni fognak. Secus sub poena, in articulis expressa minime facturo gratiose propensi manemus. Datum in civitate nra Alba Julia, die 18. Octobr. a 1673.

M. Apafi m. m.

Külczím: Generoso Stephano Rácz de Galgo fideli nobis dilecto.

(Eredeti. B. Orbán Balázs gyűjteményéből.)

LXIII.

1673. october 26.

Szilvásy Bálint portai követ jelentése.

Kglmes uram mlgos fejedelmem.

Die 18. praesentis Ngod kegyelmes parancsolatját az mely bejáró Jankó János utánam akarván hozni, és szegény szerencsétlenűl járván, elvevén tőle Székely Márton, utánam hozván, ért el Molduvában Takucz nevű városban die 25. praesentis, melyből értem az Ngod kegyelmes parancsolatját. Azért Kgls uram valamire isten segít, mind az Ngod méltóságos személye s mind az haza javára való dolgokat követni el nem mulatok. Innen pedig Ngadat semmi oly bizonyos hírekkel most nem tudósíthatom, hanem azt közönségesen itt a föld népe beszéli, hogy az lengyelek általkölteztek volna az Neszteren, és Hutinhoz, az hon az török tábor van, egy nap vagy két nap járó földnire volnának; az is bizonyos, hogy az havasalföldi vajda alá küldött mostan, hogy a mi kevés hada volna, azt is újabban felvegyék; ha valamennyire való erejek volna az lengyeleknek, ha most reájok ütnének az törökökre, triumphálnának, mivel kevesen vadnak. Én is isten kegyelmességéből négy öt napok alatt azon leszek, ha az út meg nem gátol és az vizek, hogy oda érkezzem; az havason is nagy igygyel bajjal jühettem által. Isten odavivén az táborban, bizonyosabb híreket hallván, Ngodat tudósítani el nem mulatom. Ezek után isten Ngodat boldogítsa. Datum Takucz, die 26. Octobris. 1673.

Ngad méltatlan szolgája
Szilvási Bálint mp.

Külczím: Az én kglmes uramnak az erdéli mlgos fejedelemnek ő ngának adassék.

(Eredeti, Nemzeti Muzeum Tunyogi-gyűjtemény.)

LXIV.

1673. oct. 30.

Az adó beszolgáltatásával megbizott kolosvári követek jelentése.

Prudentes ac circumspecti domini nobis observandissimi. Servitiorum nostrorum prompta parataque commendatione praemissa etc.

Az mindenható Isten Kegyelmeteket fejenként minden kedves kívánta jókkal, bódog hosszú élettel, szerencsés előmenetellel áldja meg.

Szükségesnek itílők lenne, hogy Kegyelmeteket mind magunk s mind penig kegyelmetektől reánk bizattatott közönséges dolognak állapatja felől tudósítanók. Elsőben azért az mi a magunk állapatunkat nézi, írhatjuk Kegyelmeteknek, hogy Istennek kegyelmes gondviseléséből még minnyájan jó egésségben vagyunk; kérjük azon ő szent felségét, hallhassunk Kegyelmetek felől is ezen jó hírt s láthassuk Kegyelmeteket ezen jó egésségben. Az mi penig az másik dolgot illeti, melyet Kegyelmetek communiter reánk bizott, abban is Istennek kegyelmességéből annyira munkálódtunk és procedáltunk, hogy egyéb oly akadályunk az dolognak végben vitelében nincsen, hanem hogy perceptor uram ő kegyelme Bálintfi Christoph uram itt nincsen, az ki az kész pénzt tőlünk percipiálná. Kegyelmetek azért ő kegyelmét suadeálja, hogy maga igíreti szerint az Kegyelmetek tekintetiért mentől hamarább jőjjön alá, mivel a nélkül is ugyan alá kellene jőni ő kegyelmének; addig penig minekünk az exactorok sem adnak quietantiát, míg az perceptor nem percipiálja, azt mit percipiálni kell. Ez felett vagyon ilyen két dolog is: egyik, hogy Eppely Mihály uram s az ötvös czéhmester uraim az mely kétszázharminczhárom forintot az ő felsége mandatumára die 1. July percipiáltanak, arról az parancsolat mellé küldjenek quietantiát pecsét alatt; másik, hogy ugyan Eppel Mihály uram az mely negyven s egynéhány sing veres fajlandist ez elmúlt gyűléskor ő felsége számára ide Fejérvárra hozott s beadott ő felségének, ha ő kegyelme az mandatum mellé, mely nálunk vagyon, jó módjával való reversionalis és assecuratoria levelét, quietantiáját adja, tehát exactor uraim azt is beveszik, és így avval is szállítjuk, ha lehet, az taxát. Kegyelmetek azért ő kegyelmét intse ez két dologról, de kiváltképpen az 233 forintról való quietantiáról, és minekünk küldje ide, adhassuk be exactor uraimnak. Ha penig

Kegyelmeteknek ezen dolgokban valami másképpen tetszik, Kegyelmetek adja értésünkre, s ahoz tartjuk magunkat mindenekből. Mégis az fajlandis dolga mindazáltal mostanról elmulhatik, ha ugyan nincs mód az quietantia adásban; mivel ő felsége is kész pénzűl igérte volt megfizetni. Hogy ha Bálintfi uram ő kegyelme mentest alá jő, az lovas legént nem szükség lészen kegyelmeteknek alákűldeni; ő kegyelmével az quientantiákat alákűldheti Kegyelmetek s mi is ellehetünk az lovas legény nélkűl. His easdem Prudentes et Circumspectas D. V. bene valere exoptamus. Datum Albae Juliae, die 30. Octobris. Anno Domini 1673.

Earundem P. ac C. D. V.

ad serviendum parati
confratres
Stephen Mintler et
Stephanus Desi mp.

Külczím: Prudentibus ac circumspectis dominis primario et regio judicibus caeterisque juratis civibus civitatis Colosvar etc. Dominís confratribus nobis observandissimis.

(Eredetije Kolosvár város levéltárában.)

LXV.

1673. nov. 18—dec. 14.

A fejérvári országgyülésen hozott törvények.

Nos Michael Apafi dei gratia princeps Transylvaniae, partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis: quod spectabiles, magnifici, generosi, egregii et nobiles, caeterique status et ordines trium nationum regni nostri Transylvaniae et partium Hungariae eidem annexarum, in generalibus eorum comitiis ad diem 18. mensis Novembris anni praesentis 1673. in civitatem nostram Albam Juliam ex edicto nostro celebratis congregati, exhibuerunt nobis et praesentaverunt quosdam infrascriptos articulos in eodem conventu communibus eorundem votis et suffragiis, parique et unanimi consensu conclusos, supplicantes nobis humilime, ut nos omnes et singulos eos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta ratos, gratos, et accepta habentes, nostrumque consensum illis praebentes, authoritate nostra principali acceptare, approbare, ratificare, et confirmare, atque tam nos ipsi observare,

quam per alios omnes, quorum interest, observari facere dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor talis est:

Articuli dominorum magnatum et nobilium trium nationum regni Transylvaniae et partium Hungariae eidem annexarum in generalibus eorum comitiis ad diem decimum octavum mensis Novembris, anni praesentis millesimi sexcentesimi septuagesimi tertii ex edicto suae celsitudinis principalis in civitatem Albam Juliam indictis celebratis conclusi.

Elzálagosított jószágból aufugiált jobbágyoknak reductiójokról való articulus.

Articulus I.

Végeztük kegyelmes urunk az Nagyságod kegyelmes consensusából, hogy ha valaki másnak vetette vagy veti jószágát zálogban, s annakutánna valami respectusokból azon elzálagosíttatott jószágból aufugiált jobbágyot akárholott találjanak is ámbár az előbbeni örökös uránál, vagy annak földén is, reductiójokban ugyanazon mód és processus observaltassék, mint az jobbágyok reductiójokrúl iratott több articulusok tartják.

Toroczkai s tordai atyafiaknak az aranyosszékiekkel való igazításokról az határ állapatja felől.

Articulus II.

Kegyelmes urunk, hogy a tordai toroczkai atyánkfiainak az határok felett való controversiájok az aranyosszéki atyánkfiaival az jövő közelbik tavaszra igazításban vétetik Nagyságod kegyelmes annuentiájából maga méltóságos praesentiájában. Nagyságod kegyelmes igíreti szerént, alázatosan megszolgáljuk Nagyságodnak mint kegyelmes urunknak.

Az szomszéd országokból redeáló jobbágyok, vámokon és harminczadokon ne terheltessenek.

Articulus III.

Az mely jobbágyok a szomszéd országokra ennekelőtte transfugeáltanak volt, és már régi urok földére akarnának visszajűni s telepedni, az olyan jobbágyokat minden vámokon és harminczadokon békével és minden exactió nélkűl

tartozzanak az vámosok és harminczadosok ez országban bébocsátani sub poena articulari.

Csizmának, sarunak és erdélyi posztónak ez hazából való kihordatása proscribáltatik.

Articulus IV.

Nem kevés kárát s fogyatkozását tapasztalván ez hazának ebben, hogy ez országban készíttetett posztót, csismát és sarut idegen országokra kezdettenek nyereségre hordani: kihezképest végeztük kegyelmes urunk, hogy ennekutánna se csismát se sarut, se Erdélyben készíttetett posztót ne légyen szabados más országokra hordani, sőt az idegen nemzeteknek sem egy sem más úton ne légyen szabad ezekkel kereskedni, mindazáltal ez haza fiainak az Erdélyben készíttetett posztót azokra az országokra legyen szabados általvinni, az honnét az posztó materiáját hordják, oda is precise csak az vajda számára, alioquin ha kik ezen végezésünk ellen comperiáltatnának cselekedni, szabadoson elvétethessenek akárki által is minden kereskedő rendektől akármely helyben is: sőt az harminczadosok, vámosok sub amissione omnium bonorum suorum tam mobilium quam immobilium tartozzanak hitök s kötelességek szerént az ilyenekre vigyázni, és ha kiknél vámokon vagy harminczadokon efféle Erdélyben készíttetett posztót találnának, de facto elvétessék és az ország praesidiuma számára fordíttassék; nyereségre felszedett csizmákat, sarukat hasonlóképpen, melyeket más országokra akarnának általvinni.

Az portára járó rendek lovai miképen tartassanak az Barczaságon, annak modalitasa.

Articulus V.

Az fényes portára járó követeknek s postáknak feles számu lovainak ingyen tartások alkalmatossága miatt sok rendbéli panaszokat értvén kegyelmes urunk az szász nation lévő atyánkfiainak, kiváltképpen a Barczaságon lakó szegénység az iránt lött relatiójokból; melyhez képest Nagyságod kegyelmes consensusából abban is töttünk ilyen rendelést, tudniillik: az fényes portára menő főköveteknek és kapichiáknak megindulások előtt mindenkor egy hólnappal elküldvén lovaikat, quartélyban szokták a Barczán tartani, hogy azon lovakon alkalmatosabban vihessék véghez előttök álló hivataljokat, mindazáltal követ és kapichia atyánkfiai elindulván, lovakot hogy quártélyban magok után hagyhassa-

nak, nem méltó: hanem visszajövő utjokban az elfáradt lovokat két hétig megnyugodhatják köztök, effelett az portáról kijövő kapichia lovait is ha mikor elejekben akarják vinni, azoknak is illendő quártély rendeltessék. Az portai posták alá penig postalovat ne tartozzanak adni, excipiálván az olyan casust, hogyha olyan terhet kellene bévinniek, melyet az magok lovokon bé nem vihetnének, sőt az ilyen casusban is ha a postalovat odavesztik, hittel mentsék magokat, hogy illendő jó gondviselés alatt hozzáláttanak, és nem gondviseletlenségek miá vesztenek el, egyébiránt az árát tartozzanak megfizetni: sőt ha étekfogók vagy ha mások alá kelletnék is adni postalovakot s az alatt odavesztik, eo facto azok is hasonlóképen fizessék meg.

Halakat hordozó szabadosoknak és boéroknak az szegénységen való insolentiájok prohibeáltatik.

Articulus VI.

Az fogarasföldi boérok és szabadosok (kik az reájok bizatott halakat szokták elszállítani) az szegénységet se együtt se másutt szokatlan postaszekér adással ne terheljék, sőt ebben is az régi jó szokás observáltassék. Ha kik penig az olyan szabadosok és boérok közűl valami illetlen exactiókat cselekednének az szegénység között, de facto megfogattassanak, és vitessenek praefectus atyánkfia eleiben, ki is tartozzék minden kedvezés nélkűlt és halogatás nélkűlt juxta demerita megbüntetni az panaszló fél instantiájára sub poena articulari.

Az ingyen élődöknek és több insolentiákat cselekedőknek refrenáltatásokról.

Articulus VII.

Az ingyenélődőknek telhetetlenségek miatt sok panasz jüvén előnkben, kiváltképen az szász nation lévő atyánkfiaitól, mely megbántódásokat is meg akarván orvasolni; afféle uton járóknak való gazdálkodást limitáltunk el ilyen qualificatióval, úgymint: fél ejtel bornál többet egy személyre sohult is ne adjanak ételen s abrakon kívűl, ha penig ezen feljűl való exactióval, ingyen pénz, vagy akármi egyéb rendkívűl való kívánsággal terhelnék, szidnák, vernék a szegénységet, vagy ha egyéb insolentiákat patrálnának is, az olyan megbántódott felek ha Nagyságod méltóságos udvarabéli szolgáktól szenvednének afféle exactiókat, eo facto nevekről s cselekedetekről tudósítván az Nagyságod méltóságos

udvarát. ottan minden kedvezés és halogatás nélkűlt érdemek szerént való erős büntetés alá vettessenek. hogyha penig más rendbéli emberek szolgái lésznek az olyan exorbitáló személyek, szabadoson fogattassanak meg az megbántódott felektől, és tudósítván az olyan szolgáknak urokat, bizonyos napot is praefigálván, törvény szerint igazíttassék dolgok, és érdemek szerint meg is büntettessenek: mindazonáltal ha olyan levelek lennének az olyan szolgáknál, melyeket de necesse elébb kellene vinni, akár Nagyságod méltóságos kezében, s akár más szükséges helyre, azon leveleket hiteles emberektől mentől hamarébb iktassák oda, az hova sonálnak, hogy afféle szükséges levelek ne impediáltassanak az olyan exorbitáló szolgák és posták miatt. Ezek felett hogyha buzát, zabot vagy egyéb gabonát huzó-vonó szemtelen emberek találtatnának, tartozzanak az olyan helyeknek lakosi (nem másuvá) hanem magok székeinek helyére vinni, és azon széknek tisztei is tartozzanak fide mediante az fiscusnak hírt tenni a végre, hogy dispositió lehessen eféléknek megzaboláztatások felől. Ide nem értvén az ingyen élődőket és quartélyozókat.

Az interesnek módjárúl.

Articulus VIII.

Kegyelmes urunk, már az interesnek alkalmatosságával annyira abutálnak sok helyeken, hogy mind Isten s mind emberek törvényét láttatnak általhágni nagy sokan, kik nem csak rendes interessét kívánják kiadott pénzeknek, sőt az capitalis summánál is többet kívánnak usorában az szegénységnek elviselhetetlen aggraváltatásokra; kihez képest azon megbántódásokat is szegénységinkre nézve limitáltuk ilyen qualificatióval: hogy a ki ennekutánna pénzét interesre akarja kiadni, tíz forintra salva conscientia egy forintot elvehet, száz forintra tízet, ezerre százat; s ez iránt sem Istent, sem felebarátját nem láttatik felette megbántani, mivel azt salva conscientia megkívánhatja esztendő forgása alatt kiadott pénzére, de többet nem. Az kik penig must fejében adták ki pénzeket azokat az debitorok tartozzanak olyan formában contentálni, mint a szász nation lévő creditorokat szokták az debitorok contentálni, az köztök eddig observáltatott limitatio szerint. Az eddig való creditorok s debitorok dolgát ide nem értvén.

Fejérváratt lakó nemesség állapatjáról.

Articulus IX.

Az Fejérváratt lakó nemesek ennekutánna az piaczi vámadástól Fejérváratt immunisok legyenek; effelett a közönséges határból is participálódhatnak az Nagyságod kegyelmes igíreti s tetszése szerént.

Az kétrendbéli harminczadlás és vámadás tolláltatik.

Articulus X.

Hunyad vármegyebéli atyánkfiai panaszokból értjük kegyelmes urunk, hogy a sóhordó szekereket mind Szászvároson, mind az valkányi s zajkányi harminczadon meg szokták külön-külön harminczadolni: végeztük azért Nagyságod kegyelmes annuentiájából, hogy a ki Szászvárost megharminczadol és maga viszi ki az sót ez országból, se az valkányi harminczadon, se másutt ne tartozzék újjolag megharminczadolni; de ha másnak adja el ez országban, akár Hátszeg vidékén, akár másutt azon sót, a megvévő ember mivel még meg nem harminczadlott, tartozzék megharminczadolni Zajkánban, vagy egyébütt.

Kapnyikbányára való eszközök szállításáról.

Articulus XI.

Az mely eszközöket vagy élést Kapnyikbányára indítnak vagy akarnak szállítani, az beszterczeiek csak Kovácskapálnakig tartozzanak szállítani és nem tovább.

Az usualis pénz veretésnek modalitásáról.

Articulus XII.

Az usualis pénz veretés ennekutánna Nagy-Enyeden légyen, az lengyelországi 12 pínzes és 6 lottos ligájában, igaz qualitásban és quantitásban. Ez hazában járó garas és potura pénzt, se tallért fel ne verjenek: a mely pénzverők penig valami csalárdságban tapasztaltatnának (kik vagy nem igaz ligában vagy qualitásban vernék a pénzt) halállal büntettessenek, s ha kinek elszenvedhetetlen kárt tennének, ahoz látó inspector atyánkfiaitól contentáltassanak mox et de facto comperta rei veritate az hamis pénzverő mindenféle jovaiból; effelett nem csak 12 pénzest, hanem két poturást, és apró egy-egy pénzest is verjenek igaz ligájok szerint.

Ha akarnak, Szebenben is szabados légyen hasonló formában és qualitásban s ligában verni. Ezt penig értjük ez következendő generalis ország gyűléseig.

Marosszéki peres határnak eligazítására commissárius urak rendeltetnek.

Articulus XIII.

Marosszéki atyánkfiai instantiájokra végeztük kegyelmes urunk, hogy ezen szék határának eligazítására az görgényi fiscalis tisztek praesentiájokban compareáljanak in facie loci litigiosi ezen becsületes commissarius atyánkfiai, úgymint: Hallér János uram, Torma István, Bethlen Gergely, Bodoni György és Sárpataki Márton itílőmester uraimék, az universitas részéről Beszterczéről a kit ő kegyelmek denominálnak, kik is ad faciem loci litigiosi kimenvén ad diem 20. Junii anni 1674. proxime venturi, s vegyik igazításban finaliter.

Az prokátoroknak jószág és jobbágybéli örökös eladás interdicáltatik.

Articulus XIV.

Nyilvánvaló károkat tapasztalván kegyelmes urunk az verus haereseknek abban, hogy az prokátoroknak jószággal s jobbágygyal fizetnek szolgálatjokért, mely miatt sok igaz successoroknak s véreknek periclitálni láttatik örökös jussok: kihez képest végeztük, hogy a modo deinceps senki is jószágot s jobbágyot örökösképpen a prokátoroknak fizetésekben prokátori szolgálatjokért ne conferálhasson, hanem egyébbel fizessen, ha ki penig pénzzel vagy egyéb fizetéssel nem contentálhatja a prokátorokat, egy-egy jobbágyot örökségestől 40 forintban conferálhat az prokátoroknak zálogképpen, és nem feljebb, úgy mindazáltal, hogy mihelt az elzálogosító principalis, vagy annak igaz successora az olyan jobbágyot redimálni akarja, de facto tartozzék sine omni juris processu remittálni. Ez constitutiónk ellen ha ki comperiáltatnék cselekedni, azon jobbágyhoz való jusát amittálja, és az közelebb való vír vagy successor pro se simpliciter elfoglalhassa örökösképpen. Ide nem értetvén az eddig való dolgok és collatiók.

Huszt vára jószágival s pertinentiáival kegyelmes asszonyunknak ő nagyságának s posteritásinak és legatariusinak proscribáltatott.

Articulus XV.

Az mi kegyelmes urunknak ő nagyságának hozzánk s megromlott szegény hazánkhoz sok rendbéli kegyelmességét megtapasztaltuk, és jövendőre is az ő nagysága kegyelmességében nem kételkedünk: melyhez képest nem akarván mi is ő nagyságához s szerelmesihez háladatlanok lenni, sőt mind most, mind továbbra is ő nagyságához s szerelmesihez is tőlünk lehető minden dolgokban igaz tökéletes engedelmességünkkel akarjuk az ő Nagysága kegyelmességét mind ő nagyságának s mind szerelmesinek meghálálni. Mostan azért kegyelmes asszonyunknak az méltóságos Bornemisza Anna fejedelemasszonynak ő nagyságának, Nagyságod szerelmes házastársának életéig kiválthatatlanúl, két ágon lévő maradékinak penig, vagy ő nagyságoknak maradékjok nem lévén, legatariusoknak is az ide alább specificálandó summának letételéig inscribáljuk Huszt várát ahoz biratott városokkal, jószágokkal, sóaknákkal és minden jövedelmekkel, melyek vadnak Máramaros vármegyében százezer imperialis tallér inscriptionalis summában; assecurálván egész országúl három nemzetűl ő nagyságát, két ágon lévő maradékit és legatáriusit is annak békességes birodalmában megtartani a megírt százezer imperialis tallér summáig ez articulusunkban: sőt ha ő nagysága ez szerint újabb donatiót extrahál is, álljon szabadságában ő nagyságának, nem obstálván ebben azon conditiója a mi kegyelmes urunknak ő nagyságának, sőt affelől irott articulus is, hogy per notam a mely jószágok fiscusra deveniáltak, vagy deveniálnak, azokat feleségének s gyermekének ne conferálhassa ő nagysága: várván mi is az Nagyságod mostan kegyelmes igíreti szerint ez haza közönséges megmaradására czélozó dolgokban való atyai fáradozását. Minden ott lévő praesidiariusok legyenek hittel kötelesek ez országhoz is az articulus continentiája szerént.

Huimmer Jakab incorporáltatik.

Articulus XVI.

Megtekintvén Huimmer Jakabnak azért tött alázatos instantiáját, sőt remélvén jövendőbéli hazánk szolgálatjára való alkalmatosságát, érdemesnek itíltük ez haza fiai közé bévenni és incorporálni, kit is a modo deinceps egyik igaz hazánk tagjának akarunk agnoscálni ez articulusunkban.

Medgyes széknek és Besztercze vidékének adóbéli relaxatiójok.

Articulus XVII.

Az szász nation lévő atyánkfiainak alázatos instantiájokat megteköntvén, mind penig az szegénységnek ügyefogyott megromlott állapotjokat consideratióban vévén, engedtünk el ez következendő 1674. esztendőbéli adóban nominanter Medgyes széknek 70 kapuról való adót, Besztercze vidékének 50 kapuról való adót. Ezt penig értjük csak az 1674. esztendőre, és nem már következendőkre.

Brassai atyánkfiai expensájoknak acceptáltatásáról.

Articulus XVIII.

Brassai atyánkfiai producálván mostan előttünk kétezer s negyvenhat forintokrúl való regestumot, melyeket készek lévén fide mediante verificálni, hogy hazánk közönséges szükségére expendáltanak: kihez képest mostani alkalmatossággal azon expensának hasonfelét, úgymint ezerhuszonhárom forintot acceptálunk jövendőre; sőt ennekutánna is azon brassaiaknak kelletvén többet a portára való alkalmatosságokra, úgymint követekre, postákra és egyéb szükségekre költeni: valamit azért szükségesképpen helyesen ennekutánna expendálnak, reportálván hitelesképpen jövendő ország gyűlésének idején, in toto acceptáltatnak az olyan expensák ő kegyelmektűl.

Bereczk városának expensájok acceptáltatik adajokban.

Articulus XIX.

Elviselhetetlen igájokat látván Bereczk városa lakosinak az idegen országokra járó postálkodók miatt: végeztük, hogy az mit ennekutánna a postálkodók miatt szükségesképpen (az gazdálkodáson kívűl) költenek, azt az jövendő ország gyülésén fide mediante reportálják és adajokban acceptáltatik: sőt ennekutánna az mely postálkodók arra felé való országokra expediáltatnak, az kézdi széki vice király biró hire nélkül ott által ne menjen, kinek is légyen dispositiójában, micsodás postálkodónak adjanak lovat, ha adjanak penig, kinek mennyit adjanak azon bereczkiek. Ezek felett hogyha az elvitt lovat elvesztenék az olyan posták, rescribálja mind a posta nevét, s mind a dolgot azon királybiró realiter az ország gyűlésére, s akkor contentáltassék a káros minden halogatás nélkül.

Az adórúl.

Articulus XX.

Az következendő 1674. esztendőbéli porta contentatiójára és az praesidium fizetésére rendeltetett adó, mind kapuszám után, mind penig egyéb rendeken való, légyen az tavalyi esztendőbéli felvetett mód és rend szerént: mely adónak inspectiójára mostan az méltóságos tanácsi rendek közűl rendeltettek tekéntetes Kapi György és Rédei Ferencz uramék ő kegyelmek, generalis perceptornak penig Budai Péter atyánkfia; az perceptiónak helye lészen Szász-Medgyes, az holott is illendő gazdálkodással és alkalmatos szállásadással tartozzanak. Az administratiónak terminusa is légyen az tavalyi mód szerént; az vice perceptorok penig tartozzanak tempestive administrálni, hogy annyiban is mentűl hamarébb tétettessék jó pénzzé az adó. Ennekutánna penig semmiféle commissióra, sem assecuratiókra, sem egyéb akármi okokra nézve is az ország adajának semmi részét is más ususra azok, a kiknek inspectiójokban és perceptiójokban incumbál, ne erogálják: hanem intacte ország szükségére reserválják. Az görögök adajának perceptora legyen Fejérváratt lakó Szegedi György; interim, kitől Isten oltalmazzon, hogy ha valamely repentinus háborúságos casus miatt nem lenne bátorságos helye Szász Medgyes, in isto casu az szebeni tanács tartozzék illendő s alkalmatos helyet az ország adajának rendelni minden halogatás nélkűl. Ha penig az Szegedi György perceptiójából ki nem telik az görögök adaja avval az hatszáz tallérral (melyet az Szebenben szállást tartó görög compánia szokott administrálni): nem obstálván, hogy administrálták az 600. tallért, ugyanazok pótolják ki integre az 2000 tallért, mivel sokkal felesebben vannak mostan, mint annakelőtte, mikor 60 számra connumeráltattanak volt.

Mivel sok difficultások interveniálnak a praesidium számára rendeltetett adónak alkalmatosságából: végeztük azért kegyelmes urunk, hogy in genere öt esztendőtűl fogván való minden perceptorok, Erdélyben és partiumban valók, ad primum diem Februarii anni 1674. proxime venturi compareáljanak Segesváratt, és minden perceptiójokról s erogatiójokról való quietantiájokat producálván az alább denominált becsületes atyánkfiai előtt úgymint: az vármegyékről Mikola Sigmond és Bethlen Gergely, az székelységről Bethlen Miklós, Mikes Kelemen uramék előtt; az szászságról a kit akarnak ő kegyelmek denominálni: kik mellé

rendeltük Sárosi János atyánkfiát is ugyan Segesváratt, az holott is illendő gazdálkodással és szállásadással tartozzanak ezen delegált atyánkfiainak. És ott minden perceptiójokról s erogatiójokról számot adván az perceptorok, authoritást engedtünk ezen delegált becsületes atyánkfiainak arra, hogy a mely difficultások ő kegyelmek előtt dirimáltatnak, azon difficultás alól absolválhassák finaliter azon perceptort, az melyet penig nem dirimálhatnak, reportálják ő kegyelmek jövendő ország gyűlésének alkalmatosságával az egész ország eleiben igazításra.

Conclusio.

Nos itaque praemissa supplicatione fidelium nostrorum dominorum magnatum et nobilium trium nationum regni nostri Transylvaniae et partium Hungariae eidem annexarum ac incorporatarum exaudita et admissa, praescriptos universos et singulos articulos nobis modo praemisso praesentatos praesentibus literis nostris de verbo ad verbum, sine diminutione et augmento, vel variatione aliquali inseri et inscribi facientes, eosdemque ac omnia et singula in eisdem contenta ratos, gratos, et accepta habentes, acceptavimus, approbavimus, ratificavimus et confirmavimus. Offerentes nos benigne, quod praemissa omnia in omnibus punctis, clausulis et articulis tam nos ipsi observabimus, quam per alios, quorum interest, seu interierit, observari faciemus. Imo acceptamus, approbamus, ratificamus et confirmamus harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum Albae Juliae die 14. mensis Decembris videlicet die congregationis nostrae, anno domini millesimo sexcentesimo septuagesimo tertio.

(Ered. a M. T. Akadémiai birtokában.)

LXVI.

1673. dec. 16.

A váradi basa levele a kassai kapitányhoz a bujdosók ügyében.

Azok az hamis rebellis tolvajok felűl ír Kgld, mint ha az hordozói mi volnánk; egynéhány részben írtunk Kgldnek, hogy mi nékünk azokhoz semmi ragaszkodásink nincsen, pártját fogói is nem vagyunk, sem penig azok által Kgldnek ártani és károsítani nem gerjesztjük, sem penig azokra semmi hatalmunk nincs, hogy botunk alá vennénk, sem

azoktúl semmi jövedelmünk is nem jár, kiért ez követtetnék, mert mi azokat mindeddiglen is az erdélyi fejedelem népének tudjuk lenni, sőt az mi határunkban is nincsenek, néhánkor, hol Somlyón, és egyéb kölső, nem birodalmunk alatt levő helyeken járnak, noha az szegényeknek néha sok károkat is tesznek, az minapiban is némely helyről marhákot hajtottak el, kire zászlókat rendelvén, nagy nehezen visszavitettük tőlök, de mit tehetni? Erdély nevivel neveztetvén, megölni is az erdélieket kezünktől lehetetlen, valamég Erdélyt az hlmas császárunkínak esmérjük lenni, mert az erdélyi fejedelem őket maga hite alá eskütvén, kezekben zászlókat és hópínzt adott, és széllyel ki Eger körül, ki hol tekeregnek; úgy hallatik, hogy erdélyi Bánfi Dienes, az önnön maga rokonát fejekké választván, oly akarattal lévén, hogy Kgltekkel öszvebékéltesse, noha nem tudjuk, de isten adja meg, mind Kgltek, s mind mi azoknak bajától menekedhessünk meg.

Azt is írja Kgld, hogy az latroknak bizonyos quartilt adván, az falunkban tartjuk; Kgldnek ennekelőtte is írtuk, hogy noha valami kevís számú népek vadnak, kik az jobbágyságra magokat vetvén, feleségek, gyermekek letelepedtenek, és az mi hitünkben hozzánk származott, és hlmas császárunk jobbágyságát a ki felvállalja, azokat, elveszteni nem szabad s nem illik. Az visszamenetelekben is nem akadályoskodunk, de az kik zászlókkal járnak, azoknak nem parancsolunk, azt az erdélyi fejedelemmel végezze el Kglmed, mi nekünk az erdélieket üldözni lelkünk arra nincsen, a félire a mi törvényünkben se halál, se penig kiűzés fel nem találtatik, az kik penig azon rebellis tolvajok közűl fogyvereket letették, és jobbágyság alá nem adták magokat, azok Erdélyben bemenvén, azoknak az erdélyi fejedelem hópinzeket fizetett, zászlókat kiadott és előjárót rendelvén, maga vitézének tötte, azon kivűl micsoda szándíkjok légyen, nem tudjuk, noha itt is sok károkot tesznek, falukot dúlják, fosztogatnak, de arrúl nem tehetünk, mivel az Erdélyország az hlmas győzhetetlen császárunk egyik országa, s kamarnija, maga is az fejedelem az ő hlságának egyik jobbágya s adófizetője.

Extractum litterarum bassae Varadiensis ad generalatum Cassoviensem die 16. Decembris anni 1673. expeditarum.

(Egykorú másolat, Nemzeti Múzeum, Tunyogi-gyűjtemény.)

LXVII.

1673 dec. 20.

Apafi az oláh papokat felmenti a dézma fizetés alól.

Nos Michael Apafi dei gratia princeps Transilvaniae. partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc. Fidelibus nostris. spectabilibus. magnificis. generosis, egregiis et nobilibus supremis et vicecomitibus. iudicibus viceiudicibusque nobilium quorumcunque comitatuum. capitaneis, praefectis, provisoribus castellanisque arcium tam nostrarum. quam aliarum. supremis item et vicearendatoribus decimarum, nonarum, quintarum. quartarumque exactoribus et perceptoribus. providis iudicibus et iuratis quarumcunque possessionum Valachicalium: cunctis etiam aliis cuiuscunque status, ordinis et conditionis hominibus ubivis in ditione nostra constitutis et commorantibus. quorum videlicet interest, seu interierit, praesentium notitiam habituris. nobis dilectis. salutem et gratiam nostram. Adjuk emlékezetűl mindeneknek. az kiknek illik. ez irásunk által. hogy mi némely érdemes híveinknek az iránt való törekedéseket méltó tekintetben vevén és ez országban s ehez tartozó Magyarország részeiben birodalmunkban lévő oláh papoknak alacson sorsokat és állapotjokat kegyelmesen szemlélvén. kik külömb-külömbféle szorongató szükségek között tévelygő vallásoknak setétségiben hivataljok bére által nem élhetnek, hanem kénszeríttetnek paraszti munkára magokat fogni és azáltal cselédek s magok táplálására gondot viselni, többire semmi fizetések és jövedelmek nem lévén. Akarván azért tápláltatásokra gondot viselni s tisztekbéli munkájokban ez által is segíteni nyavalyásokat, remélvén. talám Isten naponként őket világosítván, az község közt is hasznosban munkálkodnak: azért őket mindennémű fiscusunk számára cedálandó bor, búza és egyéb földből teremhető leguminákbeli dézsma adástúl, melyek tudniillik az magok saját örökségekhez és ecclesiájokhoz igazán tartozó, magoktúl mívelt szántóföldekben és szőlőjökben teremnek, üresekké töttük. immunitáltuk. ide értvén az juh és méhbeli dézsmát is. melyek az magok alkalmatosságok alatt vadnak; úgy mindazonáltal. hogy ők is eltávoztassák valami szines útonmódon az faluk közönséges szántóföldeket míveltetvén, vagy marhájok közt az másokét legeltetvén, az dézsmának eltitkolásával fiscusunkat ne defraudálják. hanem csak azokbeli exemtióval és immunitással legyenek contentusok. mely

gabona és bor az magok házok és ecclesiáihoz, parochialis házokhoz igazán tartozó földekben és szőlejekben az magok munkájok vagy majorkodtások után terem, és a mely juhok, disznók és méhek tulajdon magokéi, másokét közikben fiscusunk kárával nem elegyítvén, az minthogy az megírt mód szerint és bonumokra nézve birodalmunkban lévő megírt oláh papokat az dézsma adás alól eximálván, üresekké töttük és tartani akarjuk kegyelmesen ez levelünk által. Minekokáért felűl megemlített minden rendbeli hiveinknek kegyelmesen és serio parancsoljuk, így értvén fen specificált birodalmunk lévő minden oláh papokhoz, mind mostaniakhoz és következendőbeliekhez mutatott kegyelmességünket, őket semminemű dézsma adásra a feljebb megírt mód szerint ne erőltesse, se kénszerítse, avagy annak nem praestálásáért őket sem személyekben, sem jovokban meg ne károsítsa, se háborgassa, sőt mások ellen is, az kik ez parancsolatunk ellen őket impediálnák, megoltalmazza. Secus non facturi. Praesentibus perlectis exhibenti restitutis. Datum in civitate nostra Alba Julia die vigesima mensis Decembris, anno domini millesimo sexcentesimo septuagesimo tertio.

M. Apafi. m. p.

Franciscus Lugosi secretarius m. p.

Kívül: Praesentes suae celsitudinis principalis super exemptione decimali literas legitime emanatas, quo desint honore et obsequio exceptas dominis provisoribus nec non arendarum decimarumque administratoribus fideliter et qua par est, obedientia observandas exhibuimus. Albae Juliae, die 29. Decembris, 1673.

Supremus arendator Georgius Gillanyi
de Bereniczháza m. p.
Petrus Alvinczi de Borberek
decimarum fiscalium vicearendator m. p.

(Eredetije Orsz. levt. Gyulafehérvári oszt. Miscellaneorum cista 1. fasc. 2. Nr. 27.)

LXVIII.

1674. jan. 1.

Zólyomi tudatja Boros Lászlóval, hogy a szultán magához vitette.

Mint kedves jóakarónknak istentűl Kgldnek sok jókat, jó egészségek kivánunk.

Tekint. nemz. Kucsuk Mehemet bassa atyánk urunk ő nga Kgld levelét kezünkben küldte, jóakaratját s maga ajánlását igen köszönjük s kedvesen is veszszük Kgldtűl. Isten azért boldogítván bennünket hlmas győzhetetlen fényes császárunk kegyelmessége által, Kgldnek nem ura, hanem édes atyja igyekezünk lenni. Immár bennünket hlmas győzhetetlen fényes császárunk innét Sztambold alúl maga mellé vitetett Badagdadban is, Balba rövid nap szembe leszünk egymással, kívánván istentűl, lássuk és találjuk Kgldet fris egészségben. Ajánljuk ezek után istennek Kgldet. Babadag, 1. Jan. 1674.

Kgld jó akarója

Zólyomi Miklós mpr.

Külczím: Nemzetes Boros László uramnak kedves jó akarómnak adassék.

(Eredeti, Nemzeti Muzeum Tunyogi-gyűjtemény.)

LXIX.

1673. dec. 30.

Granow Miklós Apafinak: a moldvai vajda ügyében.

Ilme ac celsme princeps
dne et amice observande.

Non me latet innotuisse Cels. Vrae, expeditionem cum hoste Chocimensem felicibus auspiciis, a nobis transactam esse. Quam sersma respublica nostra, ulteriori intendens prosequi felicitate, me cum exercitu tum nostro, tum magni ducatus Lithvaniae ad Moldaviae provinciae oras decertaturum cum hoste ordinavit. Et jam deo auspice, inducto Jassiis exercitu, celsmum Moldaviae principem Stephanum in sede principali collocavi. Unde perrecturo mihi visum est Celsnem Vram ad unionem animorum et ad commune christianitatis negotium invitare; quatenus exercitus sui copias adversus universalem christianitatis hostem ordinare velit, optime ratus per hanc armorum societatem immortalem nominis sui comparaturam apud posteros laudem.

Et quoniam eodem temporis intervallo supremi Transalpinae Valachiae proceres, seu potius bojari, suppetias a nobis petituri advenerunt, eorum petitioni ex mandato sermae reipublicae annui, certumque sine mora in illas partes ordinavi exercitum, quo principem Dukam praesentis subsellii possessorem de gradu movere, et Otthomanicam poten-

A M. KI... KÖNYVTÁRA.

tiam in illis partibus grassantem repellere valerent. Ad haec iidem dni bojari petierunt, ut adhibita mea ad Cels. Vram instantia id efficiam, quominus profugi ad regnum Hungariae incolae et magnates cum consortibus charisque pignoribus, more gentium non extradantur hosti, id a Cels. Vra expostulanti: quod dum me apud Cels. Vram effecturum spero pro illo quo pollet Cels. Vra erga christianitatem et sersmam rempublicam nostram affectu, amice rogo ut singularem omnes profugi agnoscant Cels. Vrae protectionem, gratiam et favorem. His enucleatis, Cels. Vram bene valere cupio.

Jassiis in Moldavia die 30. Decembris, 1673.

Celsnis Vrae amicus et ad servitia paratus
Nicolaus a Granov Sieniavski
supremus vexillifer regni Poloniae,
ductor exercitus sermae reipublicae
Poloniae.

Külczím: Ilmo ac celsmo dno dno Michaeli Apaphiy, inclyti regni Transylvaniae principi, partium regni Hungariae dno et Siculorum comiti etc. Dno dno nobis amico confidentissimo.

Más kézzel: Anno 1674. 10. Januarii, exhibitae Ebesfalvini.

Jegyzet. Az új vajda levelét lásd Török-Magyarkori Államokmánytár V. k. 190. és 191. ll.

(Eredeti, Nemzeti Muzeum Tunyogi-gyűjtemény.)

LXX.

1674. január.

Inczédy követsége alkalmával Apafinak küldött levelek.

a)

1674. jan.

Sobieski Apafinak: Inczédy követségéről.

Ilme ac celsme princeps
dne vicine et amice colendissime.

Ablegatus Vrae Celsnis pro jurium vicinitatis observantia et colendae cum eadem Vra Cels. mutuae indefesso amicitiae studio, omni quo par est debito honore, et reverentia amplexus sum; ab eodemque omnia quaecunque a

Vra Cels. in commissis ad conferendum habuit. benevolo recepi animo. Ad quae singula vicissim a me idem ablegatus communicata fusius cum contestatione inviolabiliorum studiorum meorum oretenus Vrae Cels. explicabit. Cui ad praesens felicissima apprecando, maneo

Eiusdem Celsnis Vrae vicinus, amicus benevolus et
ad officia paratus
J. Sobieski mp.

Datum in arce Senensi die: Januarii anno 1684.

Külczím: Ilmo ac Celsmo Michaeli Apafi Transylvaniae principi, partium regni Hungariae dno dno vicino et amico colendissimo.

Anno 1674. die 9. Februarii. Szobeski lengyel hetmány levele, hozta Fogarasban Inczédi Péter uram.

(Eredeti. Nemzeti Múzeum. Tunyogi-gyűjtemény.)

b)

1674. jan. 24.

Ivaniczki Tóbiás Apafinak: megbizottját küldi hozzá.

Celsme princeps, dne mihi clementissime.

Servitiorum meorum officia depono Suae Clsni humillime.

Adventantem Suae Celsnis aulae familiarem grosum dnum Petrum Inczedi, honorificentissime qua decet in aedibus meis suscepi, omnem humanitatem pro virili exposui, in negotiis Vrae Celdnis informationem dedi comitemque itineris famulum meum adiunxi, literisque, ut ingressus et regressus sit ad spectabilem et magcum dnum capitaneum Graboviciensem, non solum aulae supremum praefectum, verum vero consiliarium et amicum intimum ilmi dni marschalci et exercituum duci generali, munivi. Pauca possum attamen, conscius sum imbecillitatis meae propriae, quicquid itaque virium est et ingenii, industriae, totum id obtuli. Sua Celsdo a me gratissimo animo suscipiat, meque in albo servorum suorum habeat, humillime rogo. In quantum potero inservire, non denego, saltem inveniam gratiam in oculis Vrae Cels., quam promereri toto corporis nixu satagam, bene conscius sum et expertus Vrae Cels. humanitatem et gratiam in legatione a cels. principe Radzivilio procancellario et duce campestri exercitus magni ducatus Litvaniae binam ad Vram Cels. mihi impositam, quam etiamsi immeritus agnovi, eam nisi servitiis meis regratificare possum.

Quaedam petita mea per eundem legatum Suae Cels. proponi, si inveni gratiam, rogo obnixe Suam Cels., in effectu ut sortiri dignetur Sua Cels. et ad manus magci d. Hedri porrigere Sua Cels. velit, meque in voto meo consolare non deneget. Interim totum me ad servitia Suae Cels. offero voveoque ex intimo corde omnes prosperitates in regimine ut cedent ad vota Suae Cels. sub felici imperio longaevamque aetatem Suae Cels. apprecor, uti

Vrae Celdini

totissimus ad servitia et promptissimus
humilimusque servitor
Tobias de Iwanicze Magna Iwanicki
pocillator Chemikoviensis mpr.

Alexandriae die 24. Januarii 1674. anno.

P. S. Petitoriae meae malui literis adverterem Cels. Vrae ..... exaratis imponere, quam per manus alios mittere ..... quod invenient gratiam mihi humillimo servo et clienti Suae Celdnis.

Külczim: Celmo dno Michaeli Apafi principi dei gratia Transylvaniae, partium regni Hungariae dno, necnon trium sedium Siculorum perpetuo comiti, dno mihi plurimum clementissimo et colendissimo.

Anno 1674. die 9-a Februarii Ivaniczki Tóbiás sziblyai kapitány levele, holmi eleség vételnek szabadsága felől, melyet hozott Fogarasban Inczédy Péter uram.

(Eredetije gr. Kemény J. Erd. Tört. Ered. Lev. XIX. k.)

c)

1674. jan. 20.

Sobieski Apafinak: Mironaszki Kosztint ajánlja.

Illme ac cels. princeps, dne vicine et amice colendissime.

Singulare hoc circa confinia inclitorum regnorum in animo principum inardescit studium, agitantibus in rerum humanarum vicissitudine, et ob bellorum calamitatem exulantibus, semper benevole porrigendi auxiliatricem manum. Dum itaque de hac Vrae Celsnis generosi animi optime in universum inmotuit pietate: eo fidentius censendum esse duxi, magn. ac gen. dnum Mironaszko Kostyn summae probitatis virum, Celsni Vrae et inclitae reipublicae nostrae optime notum, in gratiam et singularem Vrae Celsnis praesentibus insinuare favorem. Quatenus ei in partibus incliti

principatus regni Hungariae, hac stante rerum vicissitudine et belli calamitate, ob quam in partibus terrarum Moldaviae subsistere et secure reclinare non potest caput, benevolum animum ac gratiam suam praestare velit, uti ei, qui heroicum Vrae Cels. nomen dulci semper prosequitur recordatione. Quicquid hac in parte praefato et tam egregio viro suae praestiterit Vra Cels. benevolentiae, id totum non solum mihi factum reputabo, sed quavis data occasione omni genere studiorum regratificaturum me Vrae Celsni integerrimo appromitto animo. Quem ad praesens diu sospitem ac incolumem cum omni fortunarum abundantia valere cupio, et maneo eiusdem Celdnis Vrae

vicinus amicus benevolus
et ad officia paratus
J. Sobieski mp.

Datum in arce Striensi die 20. Januarii anno 1674.

Külczím: Ilmo ac celsmo Transylvaniae principi dno Michaeli Apafi, partium regni Hungariae dno, vicino et amico colendissimo.

Anno 1674. die 9. Februarii Szobeczki lengyel hetmánynak ac moldvai vajda követje mellett írt levele, melyet hozott Fogarasban Inczédi Péter uram.

(Eredetije a Magy. Tud. Akadémia levéltárában.)

d)

1674. j a n. 28.

Hosten Apafinak: szolgálatait ajánlja.

Celsme princeps, dne clementissime.

Scripseram Cels. Vrae et ex confiniis dominii Cels. Vrae in ingressu Poloniam per aulicum Vrae Cels. dnum Georgium Lipczay, gratias agens Vrae Cels. pro omni gratia et hospitalitate experta tam ad latus Cels. Vrae, quam et in toto dominio. Sed illae literae dum non pervenerint ad Mtem Vram, propter malam valetudinem praenominati aulici Vrae Cels. idem facio et praesentibus humillimis meis literis, summas ago gratias Mti Vrae pro omni clementia. Interim et excusatum habere me, Mtem Vram humillime rogo, quod non potui meas debitas et in reditu Mti Vrae reddere adorationes, intelligens in itinere jam maximos in provincia nostra motus. Hoc tamen affirmo et obligor, quod remaneo et sum in obsequiis meis Mti Vrae obligatissimus et modo eadem recommendans clementiae Vrae Cels. mea

obsequia et praesentibus Deum, ut servet Vram Cels. in omnibus faustis prosperitatibus. animitus precor. 28. Januarii, 1674. Datum Rigien.

Cels. Vrae addictissimus servus
M. Hosten.

Literas a supremo Polonorum duce mitto Cels. Vrae.

Külczím: Celsmae Mti principis Transylvaniae, partium regni Hungariae dni et Siculorum comitis, dno mihi clementissimo.

(Ered. gr. Kemény J. Erd. Tört. Ered. Lev. XIX. k.)

e)

1674. jan. 28.

A moldvai vajda tolmácsa Apafinak szolgálatait ajánlja.

Ilme ac cels. princeps dne dne mihi clementissime.

Isten Ngodot mint kglmes uramot szerencsés sok esztendeig éltesse s fejedelmi székit boldogítsa és tartsa meg.

Ngodnak mint kglmes uramnak méltatlan szolgálatomot ajánlom, kévánom istentűl ő fgitől, ez levelem találja Ngodot mint kglmes uramot szerencsés boldog órákban, virágozó fejedelmi uraságában mind az Ngod böcsülletes udvarnépivel egyetemben, szűvem szerint kévánom. Azomban kérem Ngodot mint holtig való kglmes uramot, isten ő fge az Ngod kglmes szüvit megengesztelvén én hozzám, üsmeretlen szegény méltatlan szolgához ne legyen idegen, ha mint mlgos fejedelem nekem szegény legküsebbik szolgának méltóztassék parancsolni, valamiben elégségesnek ítil Ngod, mint kglmes uramnak Ngodnak életem fottáig szeretettel szolgálni el nem mulatom, sőt inkább dicsekedem benne, ha Ngodnak szolgálhatok, noha eddig semmit nem szolgáltam is, mert nem voltam az oka semminek. Tudja Ngod mint kglmes uram, az előbbi vajdával mint volt Ngtok, de ezután meglátja Ngod menyemüs szolgája leszek Ngodnak, csak isten Ngodot mint kglmes uramot s mind az mü vajdánkkal ő nagyságával együtt szerencsésen tartsa meg ennek az szegény két országnak szerencséire. Ajánlom istennek oltalmában Ngodot mint kglmes uramot. Datum Bukurest die 28. mensis Januarii, anno 1674.

Eiusdem Ilmae Dnis Vrae
ad omnia obsequia obligatissimus sclavus,
servire paratus György Literatus
secretarius Valachiae mpr.

Külczím: Cels. principi dno dno Michaeli Apafi, dei gratia principi Transylvaniae, partium regni Hungariae dno et Siculorum comiti etc. Dno dno mihi clementissimo.

(Eredetije a Magy. Tud. Akademia levéltárában.)

LXXI.

1674. febr. 15—márcz. 21.

Sobieski levélváltása Apafival a bojárok ügyében.

a)

1674. febr. 15.

Sobieski levele Apafihoz.

Ilme ac celsme princeps, dne vicine et amice colendissime.

Dum inter principatum Cels. Vrae Transylvaniae et inclitorum Poloniae et Hungariae regnorum dominia non solum vicinitatis, sed etiam christianitatis semper a proceribus et tota incliti regni Poloniae republica sacrosancte et inviolabiliter coluntur jura, duo hisce momentis temporum, quasi de industria obliqui Vrae Cels. affectus e diametro juribus vicinitatis, et christiano nomini modo primum ad notitiam devenerunt nostram contraria: nempe cum ex Transalpina Moldavia certi nobiles, a principe ejusdem Moldaviae Gika de bono arguebantur opere, ex quo contra communem christiani nominis hostem, initam nobiscum armorum societatem et pactum intaminata manu tenendo fide, securitatique suae consulendo, in regnum Poloniae transmigrantes, ex mandato Vrae Cels. in civitate Sibiensi cum omni sua, contra jura christianitatis, detenti sunt domestica supellectili. Neque hoc secundum non in contrarium bonae etiam nostrae factum est vicinitatis, cum non postrema colluvies armatorum hominum ex principatu Vrae Cels. Transylvaniae et partium regni Hungariae dominiis usque ad Czerniowce in Valachia sita bona, ubi copiae regni Poloniae dispositae sunt, hostiliter penetrarunt, ibique caedes, depraedationes, spolia et multa alia militibus regni Poloniae more paganorum intulerunt damna. Et pro certo non defuerat nobis ad similia inferenda occasio ob promissam et non adimpletam contra communem christiani nominis hostem a Cels. Vra armorum coniunctionem; sed in his magis ratione, cum conservatione jurium vicinitatis et bonae amicitiae, quam fervore certandi cum Vra Cels.

decrevimus, nil fere dubitantes Vram Cels. exemplo aliorum christianorum principum cum inclito regno Poloniae in hac tempestate procedere velle, prout magnus Moschorum dux movendo suas recenter in hoc decursu temporis spatio in Ukraniam copias, quae jam transcendunt Boristenem, nobiscum arma contra communem jungit hostem. Itaque benevole petendam Vram Cels. esse duximus, quatenus illi christiani nominis cultores ad instantiam principis Duka non extradantur, immo vero ex Transalpina Moldavia in regnum Poloniae transeuntes, cum omni sua domestica supellectili, ex ea libere ac secure dimittantur detentione. Quicquid hac in parte Vra Cels. sui benevoli affectus, modernis transeuntibus nobilibus praestiterit, id totum omni oportuno tempore et occasione regratificaturum me invicem Vrae polliceor Celdni. Quam ad praesens iterum rogatam esse volentes, ut ille noster praesentium lator fidelis sine mora expediatur interpres. Interea Vram Cels. quam diutissime cum omni fortunarum prosperitate valere cupientes, maneo

Eiusdem Celdnis Vrae

vicinus, benevolus amicus et
ad officia paratus
J. Sobieski mpr.

Leopoli die 15. Februarii anno 1674.

Külczím: Ilmo ac cels. dno Michaeli Apafi Transylvaniae principi partiumque regni Hungariae dno, dno vicino et amico colendissimo.

Anno 1674. die 9. Martii dni Joh. Szobieczki hetmanni Polonorum litterae increpatoriae, allatae Fogarasinum per ejusdem fidelem.

(Ered. gr. Kemény J. Erd. Tört. Ered. Lev. XIX. k.)

b)

1674. március 21.

Apafi válasza.

Illustrissime domine amice et vicine observandissime!

Leopoli sub dato 15. Februarii scriptas Vestrae Dominationis literas eo quo par est honore, subtristis tamen et non sine stupore perlegi; video bonae vicinitati contraria Christianoque principe indigna quedam in iis mihi objici, de quibus punctatim rescribere placuit. Nobiles quosdam

ex Valachia Transalpina Poloniam versus tendere volentes in civitate Cibiniensi mihi subjecta cum omnibus rebus suis arestatos scribit Vestra Dominatio, cuius salvo honore, impudentissime quicumque haec finxit, eum mentitum res ipsa est testis.

Non est res longo temporis interstitio obscurata, vivi omnes sunt ii, de quibus est sermo, proferant conscientiose id, quod est verum:

Translato in Ducam Valachiae Transalpinae dominio, proceres quosdam praedecessori eius intimos metu recentis dominii Cibinium confugisse certum est, quos subsecutus confestim dicti principis Duka legatus, tam verbali legatione, quam literis a domino suo allatis, ut toties dictos proceres tamquam tributi e regno Valachiae Transalpinae collecti ad Ottomanicam Portam propediem mittendi depeculatores traderem in manus eius vinctos, vehementer urgebat, nec quaedam deerant minae, nisi hoc ipsum facerem, praefatam summam, quam ille ducenta millia imperialium excedere praetendebat, Portae Ottomannicae me esse persoluturum. Sed nihil obtinere potuit; accitos quin potius in aulam meam, qui accusabantur, proceres, ut a legato principis Duka objecta coram refellerent, permisi, nec illi suo defuerunt officio, ne grossum quidem se e tributo intervertisse, coram judicibusque hujus regni ordinariis libenter causam, quae controvertitur, justificaturos regerentes.

Retepuit intra triduum contentionis hujus fervor. Duka principis legato amnestiam omnium rerum proceribus sub juramento promittente, quorum nonnulli proxime sequentibus diebus in patriam suam sunt regressi, quidam hodie quoque in Transylvania degunt, tamdiu donec voluerint hic moraturi.

Illustrissima etiam Vestra Dominatio sciat, duo Valachica regna in illa, qua misere laborant assidua regnantium mutatione, vix duos consequenter decurrentes posse numerare annos, in quibus e regno alterutro proceres in Transsylvaniam confugere non sint coacti, regnum interim Transsylvaniae nullum unquam eorum adversariis suis tradidit mactandum, non parvas quamvis pro iis subiret molestias.

Hic miseri locum refugii hactenus habuerunt, nec deinceps diversum experturi.

Armatorum quorundam colluviem e ditione nostra usque ad Czernovicze in Valachiam fecisse irruptiones obtenditur secundo; quod si verum est, gnaroque vel jubente me talia sunt gesta, ultorem contra me invoco deum, eum-

dem contra illos, qui talibus figmentis suspicionibus involvere student amicitiam Christianorum.

Capiantur itaque, mactentur tales latrones, per me licet. Nonne in vicinos Moldavos, qui sub radicibus alpium Transsylvanarum in sylvis miseram trahunt vitam, Transsylvanico pane dietatim semet alunt, uberior, si placeret, suppeteret mihi saeviendi occasio? Quod tamen avertat Deus. Promissas et non adimpletas meas obligationes agnoscere nequeo, qui praeter syncerissimam affectionem, in rebusque possibilibus gratificandi affectum amplius nec promiserim, nec potuerim, cui nunc quoque (nisi spernatur) insistere paratus sum.

Amicabiliter Vestram Illustrissimam Dominationem petens, ne talia fingentibus fidem adhibeat, cum neutri partium talibus figmentis bene consuli possit. Divinae de cetero protectioni Vestram Dominationem commendat ejusdem

amicus ad officia paratus.

Hátára jegyezve más kézzel: Anno 1674. die 21. Martii Szobjeczki, Leopoliból Anno 1674. 15. Februarii írt levelére való replica, expedita Fogarasból maga embere által.

(Fogalmazvány. Orsz. Levéltár, erdélyi főkormányszéki osztály.)

LXXII.

1674. febr. 27.

Egy török renegát ajánlata Zólyomi megölésére.

Alázatos szolgálatomat ajánlom Ngodnak mint kglmes uramnak. Kglmes uram, ennyit törekedtem ennek előtte, de semmiképen nem tehettem szerit, hanem most már vagyon moldom benne, mivel már íjjel-nappal mellette vagyok, mivel az kalmakám maga rendelt melléje; hanem im kglmes uram minden levelet kiküldtem Boros uramtúl, Ngod világoson megláthatta, hogy miben légyen dolga; hanemha Ngod kivánná, hát most jobb moldom vagyon ez dologban, mivel én kglmes uram ennekelőtte is hütös voltam, és vagyok is; hanem kglmes uram minden bizonnyal elhigyje, hogy dolga itt igen jól vagyon, hanemha Ngod úgy kivánná mint ennekelőtte, hát Ngod küldje be Boros uramot költséggel, mert költsíg nélkül nem lehet, mivel magam is mingyárt kimegyek Boros urammal; ha pedig Ngod be nem küldi Boros uramot és nem akarja, hát Ngodnál az én

hütömet szabadítsa fel, mivel most jó moldom vagyon benne, hanem az minthogy ennekelőtte is Ngod kegyelmessígit igérte volt, most is azon kegyelmessíget kivánom, hiszem kglmes uram, az Ngod hütös szolgája meg tudja mondani, hogy miképen vagyon itt az dolog; engemet most is el akart küldeni az kajmakám, de én elhárítottam; hanem már én az mint beszéllettem Boros urammal, hát megvárom már az Ngod emberit; meg fogja mondani Boros uram mindenképen, hogy mint vagyon dolga Zólyominak, hanem kglmes uram Ngod ne vílje tréfának, mert az én lelkem adjon számot, hogy ha ki nem viszik; azt hiszem, jobb egy embernek elveszni, hogysem Ngdnak és egy országnak, mert bizony megromol az ország; én kglmes uram most végben viszem, mivel én vagyok mind kavusz minden keze mellette, nem járok most más ember után; hanem küldjön Ngod az én kezemben ételőt, mert én itt nem vehetek. Hiszem kglmes uram, az Ngod embere legyen az erdélyi háznál mind addig, a míg az dolgot végben viszem, hogy már az házat építteti, azonban magam is vele kimegyek; csakhogy Ngod mást bár ne küldjön, hanem Boros uramat, mivel ennekelőtte is avval vesztettük, hogy sokon tudták, hanem lám kglmes uram oly igaz hű szolgája Boros István, hogy soha bizony akárki sem igazabb Ngodnak, mint Boros István. Ezek után adja isten, hogy tanálja jó egészségben Ngodat ez kis írásom.

Datum in Boba 27. Februarii 1674.

Ngod alázatos szolgája, az míg él,

Máramarosi bujdosó.

Külczím: Az erdélyi mlgos fejedelemnek, nekem kglmes uramnak adassék.

(Eredeti, Nemzeti Múzeum, Tunyogi-gyűjtemény.)

LXXIII.

1674. márcz. 2—25.

Levelek Moldvából Apafihoz.

a)

1674. márcz. 2.

Máté deák jelentése.

Alázatos szolgálatomat ajánlom Ngodnak, mint kglmes uramnak, isten Ngodat méltóságában sok esztendőkig éltesse, bódogítsa.

Kglmes uram. én is az vajdához ő ngához jöttem, örömest Ngodat tudósítanám valami hirekkel, úgy vagyon, valamint annak előtte Ngodnak megbeszéltem, szintén az tatárok dolga úgy volt, mert akkor kevesen voltak, de azután Galga szultán maga személye szerint jött ugyan sok tatárral, úgy hogy az Prútun túl innen is az Sisia tája mindenütt teli az ország, egy pasa is jött egynéhány ezer törökkel, és bizonyos számú tatárral Szucziva alá ment az országi haddal is, de nem sokat ártottak még eddig az németeknek; az alatt más pasa is érkezett ide, talám több kétszáz szekérvel rakvák éléssel, melyet Kemeniczében visznek. Szuczvától is az mely pasa ott vagyon, most alá jő, itt megegyeznek; az mint látszik, nem igen tartnak az lengyeltől, sőt némely nap az tatárok egy kicsiny várost éjjel az Neszteren túl hír nélkül megütöttek, szántalan sok lengyel rabokot hoztak alá, az országot majd ellepték, nagy prédát csinálnak, csak isten tudja ennek kimenetelit.

Mironás vornik uram is szintén most szeredán érkezék meg az portáról, ő kglme is azt mondá nékem, menetelit, vissza való jövetelit a vezér kihajának megbeszélvén, azonban előhozván az Ngod ő kglméhez megmutatott kegyelmességit az vezér kihája előtt, hogyha az Ngod kegyelmessége nem lött volna ő kglméhez, soha semmiképpen Lengyelországra el nem mehetett volna, az vezér kihája penig *(kimaradt:* kérdé) ő kglmétől Ngod mint vagyon, ő kglme hütivel mondja előttem, micsoda dicsiretet az kihája előtt tött Ngod részéről, melyet az kihája is jó néven vett Ngodtól, az Ngod kegyelmességiről penig mig él, el nem feledkezik. Az lovak felől is penig én kglmes *(kimaradt:* uram) tudakoztam, de meddig innen fel nem takaradnak, kinek vagyon is, elé nem merik hozni; az mely rab felől is Ngod parancsolt azt is most ide hozták vala, azt is Ngod parancsolatjára ezen postákkal, kik oda menendők, magunk kezességünkre kivettük, Ngodhoz küldtem; immár az Ngod kegyelmességét várjuk.

Kglmes uram, alázatoson juttatom eszében Ngodnak mint urannak, kevés búzából, kevés zabból ígirte vala kegyelmességit, hogy Komannáról adat Ngod veniczei házamhoz, könyörgök alázatoson Ngodnak mit kglmes uramnak, mutassa hozzám méltatlan szolgájához abbeli kegyelmességit, melyet ha én meg nem tudom szolgálni Ngodnak ilyen inségben forgó állapatunkban, isten lészen Ngodnak megfizetője. Ennek utána is kglmes uram mint eddig is, az miben tudok, nem mulatom el Ngodnak csekély szolgálatommal, az mit végben vihetek, hogy Ngodnak kedvét ne,

találjam. Isten Ngodat az én kglmes asszonyommal s kisasszonyommal egyetemben sok esztendőkig kedves jó egészséggel áldja meg. Datum in Jász die 2. Martii 1674.

Ngodnak alázatos méltatlan kisebbik szolgája
Máté Deák mpr.

Kglmes uram, azt is igen nyilván hirdetik, hogy az muszka Dorozenkó hatmanyt igen ostromlja, sőt penig egynéhány erős várost megvött, magát is Dorosinkót megszorították Chiehrinben, maga székiben környül vették, kévánna segítséget az tatároktól, de azok is nem örömest akarnak oda menni.

Külczím: Az mlgos erdélyi fejedelemnek ő ngának, nekem kglmes uramnak adassék.

Anno 1674. 27. Marti Máthé deák holmi dolgokról irott levele, nem conserválni való.

(Eredeti, Nemzeti Múzeum, Tunyogi-gyűjtemény.)

b)

1674. márcz. 21.

A moldvai vajda levele a fejedelemhez.

Ilme ac cels. princeps, amice et vicine nobis benevole.

Kglmed nekem küldött levelit jó szívvel láttam, megértvén az Kgld egészségit, valóban örültem, kévánván istentől, irásunk is találja Kgldet jó egészségben, szerencsés órában. Azonban az ide be való híreket megmondhatja Kgldnek, az Kgld meghitt küldött követe, mégis nem akartam elmulatni, hogy levelem által meg ne látogassam Kgldet, és az szomszédságnak meg ne feleljünk, ennyi sok búsúlás levén itt az törökök és tatárok miá nem lehetett hamar válasz az Kgld követinek, mert isten ő fge hiszi, még mennyi sok búsulásunk vagyon, kérem Kgldet ezentúl is, hogy tudósítani bennünket ne neheztelje, mi is hasonlóképen ha oly hirünk interveniálna, tudósítani Kgldet el nem mulatjuk, szivesen akarnám, hogy gyakorta hallhatnék az Kgld egészsége felől. His et de reliquo eandem Celdnem Vram diu bene valere desidero. Datum in civitate nostra Jasvasar 21. mensis Martii, anno dni 1674.

Ilmae ac Celsmae Dnis Vrae
vicinus benevolus et amicus
Demetreus Cathakozuno
vajvoda et princeps Moldaviae.
(Oláh aláirás.)

Külczím: Ilmo ac celsmo dno dno Michaeli Apafi dei gratia principi Transylvaniae, partium regni Hungariae dno et Siculorum comiti etc. Dno amico et vicino nobis benevolo.

Anno 1674. 16. Aprilis. Moldovai vajda látogató levele, hozta Boér Ferencz Fogarasban. Jászvásár 21. Martii anno 1674.

(Eredetije a Magy. Tud. Akadémia levéltárában.)

c)

1674. márcz. 25.

A vajda titkára ajánlja szolgálatait.

Ilme ac celsme princeps dne dne mihi clementissime. Commodam nactus occasionem, cum promptissima submissione mea, diu ac feliciter Ilmam Cels. Vram vivere, vigere, ac regnare cupiens, humiliter Ilmam Cels. Vram exoro, ut me pristino suo principali complectatum favore, neque meam familiam, quae est in confiniis urgente necescitate, a sua repellat gratia, quam ego omnimode demereri conabor, iteratis vicibus summam Mtem exorans, ut felicitati Ilmae Celdnis Vrae addat perennitatem. Jassiis die 25. Martii. 1674.

Ilmae ac Celsmae Dnis Vrae

servus humillimus
Stanislaus Kienarski
sec. ilmi princ. Ter. Mold. mp.

Külczím: Ilmo ac cels. principi dei gratia principi Transylvaniae, partium regni Hungariae dno et Siculorum comiti, dno mihi clementissimo.

(Eredetije a Magy. Tud. Akadémia levéltárában.)

LXXIV.

1674. április 12.

Meghivók a Fejérvárra május 7-ére hirdetett országgyülésre.

a)

A szász nemzeti egyetemnek küldött meghivó.

Michael Apafi dei gratia princeps Tranniae partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc.

Generose prudens et circumspecte fidelis nobis sincere dilecte, salutem et gratiam nostram. Szintén ma érkezvén hozzánk csauz a fényes portáról, hatalmas császárunk és fővezér urunk ő naga leveleit hozta, melyekben azt kívánják, parancsolják is egyszersmind, mivelhogy az lengyel nemzet ellen nem sokára indulások megleszen, azt minthogy az elmúlt harmadik esztendőre bizonyos számú egynehány száz szekerekkel élést küldöttünk, úgy mostan is tőllünk minél hamarébb valamivel több számú szekerekkel való élés beküldését kévánják. Mely dologhoz magunktól nem akarván nyúlni, tetszett egész országúl convocáltatnunk Kegfeket, parancsolván kegyelmesen és igen serio Kegdnek, alkalmaztassa úgy házánál levő dolgait, hogy ad 7-mum mensis futuri Maji Fejérvári várasunkban jelen lehessen és közönséges egyező értelemből a mi legjobb, szegény hazánk javára hasznosan követhessük el. Secus sub poena in articulis expressa minime facturus. Datum in arce nostra Fogaras die 12. Aprilis, anni 1674.

M. Apafi mpr.

Külczím: Generoso prudenti ac circumspecto Andreae Fleischer consiliario nostro intimo civitatis Cibiniensis judici regio ac universitatis Saxonicae nationls comiti. Fideli nobis sincere dilecto.

(Eredetije a nagyszebeni levéltárban num. 1164.)

b)

Rácz Istvánnak küldött meghivó.

Michael Apafi dei gratia princeps Transylvaniae partium regni Hungariae dominus & Siculorum comes.

Generose fidelis nobis dilecte Salutem & gratiam nram. Szintén ma érkezvén hozzánk csauz . . . *mint az elöbbeni.* Nec secus facturus sub poena in decretis & articulis expressa. Datum in arce nra Fogaras die 12. mensis Aprilis a. 1674.

M. Apafi m. p.

Külczím: Generoso Stephano Racz de Galgo, fideli nobis dílecto.

(B. Orbán Balázs birtokában levő eredetiről.)

LXXV.

1674. április 16.

Ampringen Gáspár levele Apafihoz, tudatja, hogy továbbra is megmarad a kormányzóságban.

Celme princeps dne vicine ac amice nobis observandissime.

Quamvis statim ad initium a sua sacr. caes. regiaque Mte dno dno clemmo gubernatorii per hoc suum Hungariae regnum, partesque eidem annexas nobis benigne concrediti muneris, et attributae vicariae ac plenipotentiariae authoritatis suae regiae. Dilectionem Vram literis nostris, synceram affectus promptitudinem contestantibus, ab obeundas vices bonae vicinitatis, et in communicabilibus quibusque occurrentiis, potissimum vero clemmi dni nostri servitium publicum apostolici huius sui, et aliorum conterminorum regnorum ac provinciarum, adeoque christianae reipublice incrementum et promotionem respicientibus, praestanda mutui favoris officia peramice salutare in votis habuerimus. Quia tamen interea a praefata gubernationis functione et onere, intuitu etiam succrescentium ex parte ordinis nostri Teuthonici graviorum curarum et sollicitudinis per praelibatam suam Mtem sacr., nos inde iterum absolutum, et gratiose eliberatum iri omnino ac perdemisse speraveramus a praedeclaratae intentionis nostrae, et officiositatis effectuatione distinebamur. Cum autem jam ulteriorem huius muneris continuationem a praelibata sua Mte enixe quidem desiderari experiamur, id ipsum peramplius haud quaquam differendum censuimus. Ideoque Dilectioni Vrae praeviam affectus synceri, officiorumque nostrorum promptitudinem, et in quibusvis convenientibus gratificandi studium non mediocre praesentibus nostris ultro offerimus, nulli dubitantes, quin reciprocum ab Eadem quoque favorem, benevolentiam, et affectum sint reportaturae. Caeterum Dilectionem Vram diutissime foeliciter vivere animitus exoptantes manemus semper.

Joannes Casparus dei gratia generalis militiae Hierosolymitanae ordinis Beatae Mariae Teuthonicorum in Prussia administrator, ejusdemque per Germaniam, Italiam, partesque transmarinas magnus magister, sacri Romani imperii princeps, dominus in Freidenthal et Eulembergh, sacr. caes.

regiaeque Mtis per Hungariam et partes eidem annexas regius gubernator.

Dilectionis Vrae ad obsequia paratissimus
vicinus et amicus
Io. Gaspar.

Posonii die 16. mensis Aprilis. anno 1674.

(A külczím le van szakítva.)

(Eredetije gr. Kemény J. Erd. Tört. Ered. Lev. XIX. k.)

LXXVI.

1674. 2. maii.

Hunyadvármegye utasítása követei számára.

Instructio pro generosis dominis Stephano Várady de Beregszo iurato assessore et Joanne Buda de Galacz vicecomite comitatus nostri Hunyadiensis, occasione generalium regni comitiorum in civitate Alba-Juliense 7. Maii anno 1674. celebrandorum ad celsissimum dominum dominum principem ablegatis nuntiis.

Noha tudják ő kegyelmek is, úgy hiszszük, minemű sok alkalmatlan cselekedetivel bántotta, károsította, mocskolta legyen mind in communi vármegyénket, mind in particulari némely böcsületes atyánkfiait és tiszteinket gróf Balassa Imre uram, kiről már antecedenter kegyelmes urunkat ő nagyságát két ízben, most penig harmadszor ő kegyelmek által kellett megtalálnunk, mindazáltal szükségesnek itéljük, hogy azokban specificáljunk is, melyekről levelünkben nemes és vitézlő Érsekújvári András atyánkfia által az méltóságos fejedelmet requiráltuk vala, parancsolván ő nsga, hogy megorvoslásokban méltóságos tanácsúr híveivel mostani gyülés alkalmatosságával consultálkodván, böcsületes követeinket küldenők Fejérvárra: minekokáért credentiánkat ő kegyelmek az mi kegyelmes urunknak exhibeálván, nagy alázatoson és submissióval ő nsgát nevünkkel üdvözöljék, és az mint ő nsga méltóságos mostani oblatiója tartja, instáljanak, vétesse oly igazításban ő nsga Balassa uram excessusit, effective vegye el is méltó büntetését sok enormitásának, azt kévánván az nemes ország statusi uniója is az ilyen dolgokban, egyébiránt lészen oly, ki etiam jure naturae vindicálja iniuriáltatását Balassa uram ellen.

Méltó panaszszal jelenthetik ő nsgának ő kgylmek. miképen az múlt esztendőkben Balassa uram egy insignis malefactor orgazda Hanczul czigányát az kit is Barcsaiak megfogván. maga szolgáival embereivel armatis manibus kezekből kivette, az szegény embereket vagdalták. verték, és a ki halált érdemlő manifestus lator volt. megszabadították.

Ugyan gróf uram cselekedte azt is, hogy egy Kőszeghi nevű inasát Keresztúratt in facto az falubeliek megfogván. midőn akkori vice-ispán Boldogfalvi Mihály atyánkfia commissiójából erősségben vitték volna, útjokban gróf uram elvétette s ma is büntetetlen vannak az feljebb említett latrok.

Gróf uram mocskos szavai voltak azok is, melyeket margai és az pestesi szolgabiró előtt judicialis admonitió alkalmatosságával mondott főispán urunk ő nsga és vice tiszteink felől, melyekről az megírt két szolgabiró hiteles testimoniálisa kegyelmes urunknál lévén. ő nsga látta. minemű utálatos, mocskos szájból származott szók legyenek. úgyannyira, hogy csak hallása is minden tisztességes füleket irtóztathat és méltán büntetést érdemelnek.

Déván lakó Szőcs András nemes ember supplicátióját nyújtván az múlt törvényszék alkalmatosságával megbántódása felől. előbbi levelünkben orvoslásra ő nsgnak felküldtük vala. melyből megtetszik. mely törvénytelenül fogta meg gróf uram haza menő útjában és lovát elvonta volt csak azért. hogy az bőjtölésre rendeltetett primán mesterségével dolgozni nem akart; ezt is mondván nekie. az a . . . . ördöglelkű paptok hagyta csak azt az innepet, miért fogadjátok szavát. hiszem a vármegyében sincs nagyobb kurva. mint az ő felesége.

Hogy az megírt Kőszeghi nevű inasát az Keresztúrinak megfogták volt már csak földén való járástól is. gróf uram azért való boszújából tilalmazza őket és ebeivel marhájokat mardostatja. búzájokat tapotja és az múlt napokban egy asszonyt szolgái csak azért vertek meg. hogy az vízen mosott. mivel az Egregytől is eltiltotta volt.

Kovács István atyánkfia minemű supplicatiót adott vala az múlt törvényszék alkalmatosságával. kit is kegyelmes urunknak recommendálván. miről instált az nemes vármegye előtt. maga supplicatiójából ő nsga megértheti és méltán megitélheti. ha nem álhatatlan emberhez illendő dolog-e. hogy szökött inasa restitutióját törvényre relegálván. mikor megírt atyánkfia cum sufficientibus requisitis embereit a terminusra elküldte volna udvarában. nem is admittálta gróf uram.

Vagynak ő nsga kezénél (az) mi kegyelmes urunknál több atyánkfiai alázatos supplicatiói recommendálva, melyekre és az praemittált panaszainkra is alázatosan követ atyánkfiai impetráljanak választ ő nsgától annitálván azon, méltóságos oblatiója szerént effective büntesse meg ennyi sok és sokkal több törvénytelenségét gróf uramnak, melyekhez hasonlók ez hazában s vármegyénkben mi időnkben sohol nem hallattak, mivel ő nsga summus jástitiariusunk. Interim ide mindeneket meg nem írhatván, a többit hagyjuk az ő klmek industriájára. Datum ex generali congregatione comitatus Hunyadiensis 2. Maii 1674. in Bácsi celebratis.

Extradatum per juratum notarium.

(P. H.)

(Eredetije Gr. Kemény József: Erdély története eredeti levelekben. XIX. köt.)

XXVII.

1674. máj. 7—10.

A fejérvári országgyűlés határozatai.

Anno 1674. die 10. Maii Albae Juliae.

In congregatione dominorum reguicolarum Albae Juliae, ex edicto suae Celsitudinis celebrata.

Hatalmas császár táborára éléssel küldendő szekereket, az mint in anno 1672. felvetettük, mostan is abban hagyjuk mindenekben.

Minden szekeren császár számára légyen négy köböl szitált liszt és négy köböl árpa. Basáknak való ajándékban egy köböl szitált liszt s egy köböl árpa, azonkívűl a béresek magok praebendájokra vigyenek egy egy szekeren kétkét köböl szitált lisztet.

Ha ki pedig comperiáltatik, hogy a lisztet megelegyítené, az béres halállal büntetődjék, a gazda pedig aki cselekedné, k tszáz forinttal büntetődjék.

Az béresek fizetésekre vetettünk volt egyházhelyi nemes emberre egy forintot, az melyet Torda és Kolos vármegyéken kívűl az akkori végezésünk szerint nem administrálták akkori főkövet atyánkfiai keziben, mostan azért a több vármegyékről, ahol az előtt maradott, administrálják fogyatkozás nélkűl mostani főkövet Naláczi István atyánkfia keziben.

Minden vármegyékből és székekből a szekerek mellé e y becsületes nemes ember rendeltessék, ki is maga vármegyebéli és székebéli szekereire viseljen gondot és főkövet atyánkfiaitól hallgasson mindfogytig, kiknek a vármegyék és székek illendő költséget rendeljenek a tisztekkel és vármegyékkel együtt, akiket pedig rendelnek és el nem mennének, florenis 200 büntetődjenek.

Az béreseknek, most mikor megindulnak, mindeniknek adjanak két hópénzt hat hat forintjával, úgymint egy béresnek flor. 12.

Az elmúlt élés kéréskor az alább megírt vármegyék és székek Szebenbe nem mentenek volt, az mely elmaradásokért e szerint subleválják az mostani onust.

Maramaros flor. ... ... 550 Hunyad Zaránd flor. ... 400
Szászváros szék » ... ... 100 Szászsebes » ... 60
Szerdahelyszék flor. ... ... 100.

Minden helyeken a szekerek oly készen legyenek, hogy ha a mi kegyelmes urunk parancsolatja érkezik, 10. Junii megindulhassanak.

Az fellül megírt egyházhelyi nemesség adója és az elmaradott vármegyékre és székekre vetett honmaradásokért való pénz főkövet atyánkfia kezében administráltassék haladék nélkűl, mely pénzt ő kegyelme a béresek fizetésekre erogálja közönségesen minden natióbéli béreseknek, ezt pedig ad ultimum Maii administrálják főkövet Naláczi István kezében az vármegyék perceptori.

Mivel az hatalmas török császár urunk szomszédországban érkezvén, melyre nézve édes hazánk megmaradását respectálván, a fényes porta kedve keresésire mi is országúl három nemzetűl megírt Naláczi István atyánkfia mellé az székelységről választottuk Domokos Tamás atyánkfiát, az universitásról megegyezvén, kiket ő kegyelmek akarnak, mely solennis legatió hogy nagyobb és tisztességesb apparatussal lehessen, ezaránt nem kedvezvén magunknak is, az ide alább megírt mód szerint magunkra s szegénységünkre igirtünk adózni:

Minden kapu után tall. 1
Székelység in universum tall. 500
Maramaros » 200
Kővár » 50

Az universitas hasonlóképen kapu szám után egy egy tallért.

Kapuszám után pedig minden hazáját szerető paronus és patrona maga tartozzék megadni, sőt ha kinek távul

való vármegyében vagyon rováson való embere, ha azon megveszik is contentálja a jobbágyát.

Az mely patronusnak pedig valamely vármegyében egész kapuja nincsen, poltura pénzűl tégye le.

Minden vármegyék perceptori minden halogatás nélkűl szedjék fel és késedelem nélkűl erre rendeltetett generalis perceptor Pernyeszi Zsigmond atyánkfia keziben administrálják Fejérvárra, ki is administrálja főkövet atyánkfia keziben, ad ultimum Maji légyen pedig a generalis perceptor keziben való szolgáltatása a pénznek.

Az székely atyánkfiai és az universitas administrálják főkövet atyánkfia keziben.

Az mi poltura pénz ezekben administráltatik, küldessék Mikes Kelemen atyánkfia keziben, és ő kegyelme ád 500 oroszlános tallért, száznyolczvannyolczvan pénzben.

Az fiscalis jószágokon minden vármegyékben a vice tisztek szedjék fel és adják magok perceptora kezében, ki is administrálja erre rendelt generalis perceptor Pernyeszi Zsigmond atyánkfia keziben ad ultimum Maii.

(A M. Akadémia birtokában levő Halmágyi-gyűjteményből.)

LXXVIII.

Tárgyalások a bujdosók ügyében.

1674. máj—aug.

a)

1674. május 16.

Apafi válasza a bujdosók szalontai előterjesztésére.

Ilmi, spet., magn, grosi, egregii nobiles et strenui dni nobis honorandi.

Salutem et gratiam nostram. Az Kgltek nekünk nyolczadik Martii Szalontán lött generalis congregatiójábúl íratott s böcsületes követ atyjokfiai, nemzetes vitézlő Mikolai Boldizsár, Bernát Zsigmond, szendrei Vég Mihály Jászbrinyi Mátyás, és mezei Nagy György uramék által nekünk küldött levelét illendő böcsülettel vévén, írását Kglteknek s mind szóval való ő kglmek által tött izenetit megértettük; kihez képest mi is böcsületes tanácsúr híveinkkel együtt consultálkodván, Kegteknek megírt böcsületes követ atyjokfiai által az üdőnek mivoltához képest minemű választ adtunk, Kgltek megértheti. Azonban pedig az többi

iránt mihez alkalmaztassa magát, böcsületes tanácsúr hívünk, tek. nemz. Teleki uram által való izenetünkből megértheti, teljes megnyugvással lévén Kgltek abban az mint lehet, s az miben tudom, az igaz ügyet segíteni el nem mulatjuk. Kívánván ezzel, isten Kgltteket minden jóra való igyekezetiben vezérelje és segélje, s minden dolgaiban boldogítsa. Datum in civitate nostra Alba Julia, 16 Maii, 1674.

Earundem Dnum Vrarum benevolus
Apafi mp.

Külczím: Ilmis, spect. mag. egregiis nobilibus, strenuis et agilibus dnis N. N. praesidibus et deputatis magnatibus, ac universitati nobilium, caeterisque cujuscunque status, gradus equestris ac pedestris ordinis militum officialibus ac toti militiae Ungarorum, nuper in oppido Szalonta generaliter congregatis et constitutis, pronunc ex partibus Ungariae superioribus exulantibus etc. Nobis honorandis.

Anno 1674. mense Majo. Az magyarországi követek leveleire való válasz magok leveleivel együtt. Albae.

Jegyzet: A szalontai gyűlés constructióját l. Bujdosók Ltára 7. s köv. ll.

(Ered. gr. Kemény J. Erd. Tört. Ered. Lev. XIX. k.)

b)

1674. junius 22.

Rottal levele a fejedelemhez.

Gróf Rottal János erdélyi fejedelemnek írt levelének mása, de dato 22. Junii 1674. Viennae.

Mlgos erdélyi fejedelem,
bizodalmas édes kedves uram fiam!

Az Kgld minap küldött méltóságos fejedelmi levelét ez levelem vivő becsületes ember által kedvesen vettem, és mind annak, mind penig az előbbi leveleknek rendit az én kglmes uramnak ő fgének alázatosan referáltam, meg is feleltem volna immár régen, ha ő fgét Egrában és Grécz-ben való távulylétele késedelmet nem szerzett volna; de főképpen és mindeneknek előtte az késedelmezte feleletemet, hogy azok az pártütők, kiknek megbékéltetésében fáradozott ekkoráig az Kgld fejedelmi méltósága, semmi jobbulást nem láttatnak magok előtt viselni, hanem inkább szabadosan koslatnak, öldökléseket, ragadományokat, és pusztításokat

tesznek, s azt az hitetlenséget, melyet eleintén cselekedtek volt, felfegyverkezett gonoszsággal continuálják. Emlékezhetik Kgld az én elébbeni levelemre, melyben azt írtam vala, hogy az ő fge kegyelmessége, mely az egész világ előtt tudva vagyon, ezekre az közönséges békességháborgatókra is kiterjed, csakhogy igaz poenitentiátúl viseltetvén, magokat megalázzák, és megismervén, hogy legitimus királyokkal vagyon dolgok, ő fgével végeződni, s tractatusokra ereszkedni ne merészeljenek; hanem a fegyvert letévén, és gonosz szándékjokat elhagyván, folyamodjanak alázatosan az ő fge kegyelmességéhez, kinek méltóságát valóban megsértették. Ismét vagyon, hogy Kgld, mint ő fge előtt igen kedves, mind az közönséges jóra igen hasznos dolgot cselekednék, és egyszersmind a maga kiváltképpen való devotióját, melyet annyiszor contestált, tulajdonképpen megmutatná, ha az Kgld szokott dexteritása által az a megnyomorodott haza az elébb emlétett módon csendesebb állapatra juthatna, és annak nyavalyái megorvosoltathatnának. Mely orvosság annál inkább reménlendő, mivel az ő fgének ajtaja soha senki előtt be nem volt zárva, jóllehet ha eddig az Kgld méltóságos közbenjárására illendő tekintet nem lött volna, méltán bézáródhatott, és a zenebonálkodóknak nagyobb veszedelmek érkezhetett volna. Annakfelette minden igazság kívűl terheltetik azzal ő fge, hogy az szegény községet atyjoktúl vett hiteknek elváltoztatására erőszakkal kénszerítette légyen, mivel jól tudja ő fge, hogy a lelkiismeret nem kénszeríttethetik, s nem is kell ok nélkűl háborgatni.

Ezeknek okáért nem kell kételkedni, hogy az ő fge atyai gondviselése, és szorgalmatos vigyázása, melyet Kgld Erdélyországgal eddig megtapasztalt, az Kgld elméjében most is mélyen be ne legyen nyomva; s ehez képpest ő fge olyan reménségben vagyon, hogy Kgld ezután is abban semmit el nem mulat, melylyel annak az hazának régen kívánt csendessége és bátorságos megmaradása lábra állíttathassék. Az mint ő fge reménli, ezen jó dolognak Kgld által való véghezvitelét úgy Kgldnek mindeddig megmutatott s mind ezután megmutatandó dícséretes fáradozásáért királyi gratiáját továbbra is igéri. Ezeknek utánna az Kgld fejedelmi méltóságát istennek oltalmában ajánlom, maradván

az Kgld fejedelmi méltóságának
jó akaró köteles szolgája és ven atyja
G. R. János mp.

Viennae Austriae 22. Junii 1674.

(Országos levéltár. Történelmi Emlékek osztálya.)

Egyszerű másolata: Teleki Lt. Miss. o. fasc. 887-9[illegible]
fol. 61. — Orsz. Lt.-ban

c)

1674. julius 14.

Spankau levele a fejedelemhez.

Spancau a fejedelemnek sub dato 14. Julii 1674. írt levelének mása. Cassoviae.

Celsme dne princeps
dne gratiosissime.

Summa cum honorificentia accepi literas Cels. Vrae principalis, ex quarum continentiis gravamina ejusdem Celsnis Vrae contra celsmam principissam relictam Rakoczyanam subintellexi, plane intra unam diem expost advenerunt praetactae dnae principissae ablegati, qui similiter gravamina (quarum verissima paria his inclusis cels. Vrae honorifice praesento) in scriptis porrexere. Interim Cels. dne princeps, neque in Cels. Vrae principalis quaerelis dubitando, neque vero celsmae dnae principissae Rakoczianae gravaminibus favorizando, auditur illum praedonem non exulem, uti in literis Cels. Vrae denominatur, Franciscum Majos, multis vicibus enormia damna et latrocinia non solum in bonis praetitulatae principissae, verum etiam in ditionibus et regno nostri sacrmi imperatoris regis et dni mihi naturaliter clementissimi perpetrasse, personam magnatum, nobilis atque alterius status et conditionis hominum, captivos plus quam tyrannico more abduxisse, eosque omnibus bonis et fortunis privasse, quod similiter in auribus quoque ejusdem Cels. Vrae abunde percrebuisse speratur, cujus praedonia et maleficia, hic in generalatu toties exposita et remonstrata si describerentur de toto, multum temporis consumeretur, fuit tamen factum et hactenus Vraeque Cels. nequitiae illius scriptotenus per me una, aut altera vicibus transmissae. Jam autem creditur illum praetitulatum nequam in territorio ac ditionibus Cels. Vrae principalis, comitatu scilicet Maramarosiensi residere, ibidemque bona unacum uxore et prolibus actu possidere. Hoc autem meritoria dignum videtur admiratione, quod per duos officiales, quibus Cels. Vra de incaptivatione ammandare dignata est, non capitur, tanquam publicus malefactor, homicida et latro manifestus. Cum tamen auditur ipsum persaepe cum praefatis officialibus conversari, imo rapinas ac praedas inique (contra jura sanctae pacis et bonae vicinitatis juxta diplomatis vigorem factae) congestas cum iisdem participari, et

nonnisi ex ditionibus et territorio principatus Transylvaniensis excursiones cum caeteris nequam praedonibus commilitonibus suis absque dubio sine Cels. Vrae praescitu et notitia facere. Cels. quidem Vra propter arestationes dnae principissae Rakoczianae cordolium habere notificatur, converso autem tanto magis, ut nos suae Mtis sermae constituti ministri et officiales cum summo dolore ex diversis locis et relationibus dolorosis percipimus et audimus tanta in regno suae Mtis sermae manifesta et hostilia per illum praedonem cum caeteris ejusdem farinae exerceri praedonia, depopulationes; spes interea magna menti meae affulget, quod Cels. Vra christiano ex motivo talia actu interdicere et remederi, mihique hac occasione gratiam demonstrare dignabitur, et sic neque ego eadem negotia suae Mti notificanda et perscribenda necessitabor. Interim cels. dnae principissae Rakoczianae non intermittam ratione accomodationis praesentis causae et negotii scribendum. Neque diffido Cels. Vram juxta consvetam suam erga Mtem sacmam devotam affectionem, gratiosam facere provisionem et dispositionem, ut tales exorbitantiae, latrocinia et scelera, quae passim audiuntur ex principatu Transylvaniae emergant, imo si saepefatus Majos uti manifestus latro capietur (juxta gratiosam Cels. Vrae oblationem) absque dubio inconvenientiae quaevis ab utrinque cessabunt, et vicinitatis bona jura in suis veris et legitimis permanebunt terminis. Caeterum servet deus Cels. Vram diu salvam et incolumem etc. etc.

(Másolat. Országos levéltár. Történelmi emlékek, B.)

d)

1674. aug. 9.

A fejedelem levele a bujdosókhoz.

Az fejedelem ő nga végbelieknek, az nemességnek és Tiszán innen való hadaknak írt három rendbéli leveleknek valóságos pariája. Radnóthrúl, de dato 9. Augusti 1674.

Michael Apafi etc. Grosi, egr. et nobiles, fideles nobis dilecti. Salutem et gratiam nostram. Noha ezelőtt is sok ízben mind becsületes úr híveink, mind írásink által Kgltet a még Kgltekhez és az igaz Magyarországhoz való atyai kegyelmes intentiónkrúl bizonyossá tenni, sőt az mire isten bennünket segített, azt cselekedettel is minden jó

alkalmatossággal megbizonyítani el nem mulattunk; mindazonáltal óránként jőnnek füleinkben némely Kgltek közül való nyughatatlan elmejű embereknek alkalmatlan cselekedetek, az többi között értettük olyat is, hogy Kglteket legközölebb mostan is azzal hitetnék és minket is azzal mocskolnának, hogy Sepessy Pál uramot és több utóbban hozzánk küldett Kgltek követeit olyan válaszszal bocsátottuk volna, hogy mi Kgltek dolgait tovább semmi úton módon segíteni nem akarnók, hanem minden kegyelmességünket és segítő jó akaratunkot Kegtktől megvonni akarnók. Mely ha úgy vagyon, az egészlen az mi tőlünk és Kgltek által Kglknek adott választételünkkel és az igazsággal ellenkező; holott inkább valamire isten bennünket segít, és az fényes porta bocsát, sőt minden egyéb keresztyéni útokon, módokon is, hogy az magyar igyhez való kötelességünknek eleget tenni, mostani fő követünk által hls császárunk előtt Kgltek ügyének előmozdításában törekedni, és a mellett költeni is el nem mulatjuk, arra magunkat kegyelmesen resorváltuk, és írásban letévén, Kglteknek Sepessy uramék által kiküldöttük, s ugyanis az fényes porta annuentiája nélkül mind nekünk, mind Kglteknek semmi derék dolgot kezdeni sem tanácsos, sem bátorságos nem volna. Csudálkozásra meltó bár (ha az ő kglmek felől eziránt fuvó szél igaz) micsoda lélekkel és orczával követhetnék ő kglmek ilyen magok és az egész magyar nemzet romlására való dolgokat el, ily alkalmatlanúl? Mi egyébaránt, ha istenes szent igaz vallásunkhoz és az magyar nemzethez való kötelességünktől nem viseltetnénk, könnyen az ő kgknek állhatatlanságokért Kgltek dolgait elhagyhatnánk, mert neküink elég bajoskodásink vadnak azonkívül is, privatumot is Kgltek dolgában nem respectálunk, sem keresünk, mert magunk sorsával megelégedtünk, de keservesen szenyvedjük s érzük is az isten dicsőségének és az magyar nemzetségnek lelki testi hajdon szép virágzó szabadságának egynéhány Kgltek közül való nyughatatlan embereknek miatta földig való lecsépeltetését, és izgat is köteles kereszténységünk arra, hogy ha ugyan lehetne, succurrálnánk ily végső veszedelmére hanyatlott állapatjában szegény nemzetünknek. Azért szükségesnek itéltük ez alkalmatossággal is Kgteket ezen írásunk által tudósítanunk, hogy ha ez füleinkben jött ez feljebb megírt hír igaz találna lenni, és avagy ezzel, avagy egyéb ehez hasonló felőlünk költett méltatlan dolgokrúl Kglteket a magok javokra tartozó alkalmatosságtúl akárkik el akarnák vonni, és tőlünk is el akarnák idegeníteni, annak hitelt se egyszer, se másszor ne adjanak, sőt az mi fejedelmi kegyelmességünkben

és keresztyéni igaz magyarságunkban elméjeket megnyugodván, elhitessék magokkal, hogy mind az fényes portára való törekedésünkkel, s mind egyéb hozzánk illendő és tőllünk lehetséges keresztyéni útokon módokon az magyar igynek segíteni és mások miatt elvesztett szép szabadságának, lelki testi békességének felállításában fáradozni el nem mulatjuk. Ha hol penig Kgltek (kit nem reménlünk) az eddig is a magyar nemzet elrontó, naponkint jobban elrontani igyekező emberek veszedelmes tanácsok után járnak, és mind magokat s mind nemzetünket nagyobb, sőt (kit isten távoztasson) végső veszedelemben ejtik (kihez bizony igen is közel vitték Kgltket) sem isten, sem az ő szent angyali, sem ez világ előtt nem mi, hanem magok lésznek a magok és nemzetinek végső romlásának okai. Ezzel hogy isten Kgltket minden jóra vezérelje, kívánjuk. Datum etc.

(Országos levéltár. Történelmi Emlékek B.)

LXXIX.

1674. junius 3.

A moldvai vajda levele Apafihoz a menekült bojárok ügyében.

Ilme dne princeps, frater, amice et vicine nobis benevole.

Isten Ngodot minden kévánsága szerint való üdvösséges jókkal, jó egészséges hosszú élettel áldja meg, szűből kévánjuk.

Fejérváron 3. münekünk írt ez bőcsülletes hivünk ez fő árnás boérunk által küldött válaszát, szóval való izenetét, atyafiúságos meglátogatást kedvesen és atyafiúságos szeretettel vöttük, kévánván mi is istentűl, ez levelünk is találja Ngodot szerencsés boldog órákban, virágzó fejedelmi uraságában.

Azomban az Ngod birodalmában levő boérok felől hogy mint írjon Ngod, elértettük és kedvesen vettük az Ngod előbbi mi hozzánk mutatott jó akaratját, hogy most is előtte forgatja s mi hozzánk jóval ajánlja magát, azoknak az boéroknak beküldésében sokat fáradozván, Ngodnak megszolgáljuk, bejöveteleket jovallotta, sőt arra intette, hogy bejőjjenek, és minthogy ezelőtt az szekerekből való fogyatkozása akadályoztatta nekik bejöveteleket, mi is kévánságok szerint kiküldöttük, hogy inkább bejöhessenek, az melyet

meg nem cselekedtenek, azután ismét, az bejött Sztroja vornik fogattatása tartóztatta volna meg őköt az bejövetel felől, s azért nem mertek volna bejönni eddig, azt gondolták talám, hogy ők is bejövén, azonképpen őket is megfogatjuk, és előbbi ő hozzájok mutatott gratiánkot megmásoljuk; isten se adja hogy olyan dolognak elkövetője legyünk, hogy az mit egyszer Ngoddal elvégeztünk, megmásolnók, mert nem fejedelmekhez illendő dolog, hogy előbbi hozzájok mutatott gratiánkot lenyomnánk es megmásolnánk, és Ngoddal egymásunk közt régi és mostani jó szomszédságos atyafiúságunkat ő érettek letennénk, hiszem, hogy Sztroja vornik bejöve, mint böcsülletes öreg embert megböcsüllöttük és uraságot adtuk neki, ő azomban más dolgokban járván és magát meg nem böcsülvén, maga vétsége onnat kühül azoknak emberek járván be hozzá s mind penig az vejekhez, arról nem tehetünk, mert mi valamit kévántak, mindeneket megcselekedtünk és elkövettünk, magok jószágokot az magok emberek kezében engedtük, azzal ha vétettünk, leszen nekik, látván, hogy ugyan semmiképpen nem akarnak bejönni, ha napról napra csak szóval hordoznak bennünket, úgy kellett elfoglalnunk; de mindeddig semmi károk nem volt semminemű jószágokban, épen megvan minden jószágok, valamihelt bejönnek, megint magok kezekben engedve lesznek és senkitől semmi bántódások nem lesz, az mint az előtt is megmondtuk, hiszem bejövén, ha valakitől valami bántások leszen, akkor illik Ngodnak panaszt tenni, akkor nekünk sem esnék böcsülletünkre.

Annakokáért meg is kérjük Ngodot mint jóakaró atyámfiát, hogy Ngod az tekéntetünkért és az magok jovokért legyen azon, hogy tovább bejöveteleket ne halaszszák, se pedig több választ mi tőllünk ne várjanak, ha mentől hamarébb jőjjenek be az magok jovokért s atyafiak az több híveinkkel úgy éljenek, jószágokat az mint ezelőtt, ezután is úgy bírják; ha penig tovább halasztják az bejövetelt, látván mi is, hogy ugyan semmiképpen nem akarnának bejönni, mi reánk ne vessenek, ha azután minden jószágokot az ország szükségiben fogják fizetni.

E mellett hogy Ngod írja, hogy rövid nap előtt böcsülletes követi által meg fog bennünköt látogatni, megszolgáljuk Ngodnak, tiszta szübeli szeretettel elvárjuk. — Ezzel ajánljuk istennek kegyelmes gondjaviselése alá Ngodat. Datum in Bukurest die 3. Junii anno 1674.

Ilmae Dnis Vrae frater, amici et vicini benevoli.

(Oláh aláírás.)

Külczim: Ilmo ac Celsmo principi dno dno Michaeli Apafi, dei gratia principi Transylvaniae, partium regni Hungariae dno et Siculorum comiti etc. Dno dno fratri. amico et vicino nobis benevolo.

(Eredetije a Magy. Tud. Akadémia levéltárában.)

LXXX.

1674. június 13.

Olsoczki András kulmi püspök levele Apafihoz.

Ilme ac celsme princeps
dne amice observande.

Occasione expediti ad portam Otthomannicam ablegati regii defero paratissima studia et observantiam Ilmae Cels. Vrae, eundemque dnum ablegatum optime de regno isto meritum benevolentiae et officiis Cels. Vrae, prout necessitas et occassio tulerit, majorem in modum commendo. at licet satis comperta sint Cels. Vrae merita electi feliciter regis serenissimi et *(egy szó kihagyva)* Joannis Tertii. in tesseram tamen amicitiae et confidentiae meae diploma typis impressum Cels. Vrae liberis et ultro communico. Quae vero negotium belli vel pacis concernunt, in iis dnus ablegatus cum Cels. Vra, uti amico. vicino et christiano principe oretenus conferet. meam interim devotissimam obsequiorum Celsni Vrae commendo. Datum Varsaviae die 13. Junii anno 1674.

Ilmae Cels. Vrae
addictissimus et servitor paratissimus
Andreas Olsoczky
episcopus Culmensis nominatus
archiepiscopus Gneznensis mp.

Serenissimo et potentissimo dno sultano Mehmet Ham imperatori. Persarum, Arabum. Syriae. Cypri. Aegyptique dno, amico et vicino nostro charissimo. Joannes III. dei gratia rex Poloniae, magnus dux etc. Salutem et omnis prosperitatis incrementum. Sersme ut et potentme princeps dne amice et vicine noster charissime. Posteaquam divina favente clementia. concordibus procerum. senatorum et numerosissimae nobilitatis regni Poloniae. magnique ducatus Lithvaniae et annexarum provinciarum suffragiis et liberis vocibus ad splendidissimum thronum evecti et *(egy szó üresen*

hagyca) sumus, inter primas curas nostras regias duximus ut juxta leges Polonicas pacta, foedera et amicitiam cum omnibus principibus et regnis innovemus et confirmemus. Non excidit nobis memoria, quam arctis et vetustis foederibus sersma porta Otthomannica cum inclyto Polonorum regno devincta fuerit, quae regnante praedecessore nostro sermo Michaele rege interrupta esse nemo rectus et prudens approbat. Cum vero nunc per dei gratiam auspiciis et imperio nostro gubernare rempublicam Polonicam ceperimus, statim nobis venit in mentem, ut Sertem Vram officio humanitatis et syncerae propensionis contestatione praeveniremus. Mittimus itaque ablegatum nostrum nobis fideliter dilectum grosum dnum Johannem Karroszky pincernam Podoliae aulicum nostrum, et de felici electione nostra in regem Poloniae Sertm Vestram certiorem reddere, et nostram syncerae amicitiae, bonae vicinitatis restituendae optimam mentionem repraesentaret, minime dubitamus Sertem Vram hanc studii benevolentiae nostrae tesseram grate accepturam. Quicquid vero oretenus noster exponet, eidem in omnibus fidem adhibere, ac nullam moram expedire magnopere cupimus. Quod reliquum est, Serti Vestrae bonam et longaevam valetudinem precamur. Datum Varsaviae, 13. Junii anno 1674.

Ex commissione Sacrmae regiae Mtis etc.

(Másolat. Országos levéltár. Történelmi Emlékek B.)

LXXXI.

1674. június 25 – sept 4.

Levelezés a szultán lengyelországi táborozása alkalmával.

a)

1674. június 25.

Tötösi a portai kapitiha tudatja, hogy a szultán elindúlt

Nekem kglmes uram.

Az Ngod levelét kglmes uram 24. praesentis Fogarasi étekfogója megadá, azonban az tihajának szóló levelet is, Ngod nevével köszöntvén, praesentáltam. Már Ngodat kgls uram bizonyoson tudósíthatom, az császár 22. praesentis érkezett ide az vezér táborára, innét 25. praesentis, úgy mint ma megindúl maga is személy szerént az császár Len-

gyelország felé, mától hatod napra Szakcsinál által megyen az Dunán; szóval nekem azt mondotta: az hun az tábor lészen, oda jűjjenek az élés-szekerek; ezek sietnek ngos uram, mert az igy úgy kívánja. Ngodat többről nem tudósíthatom, tovább az isten tudja, végei dolgoknak mint leszen. Adja isten Ngodat ez levelem találja szerencsés órában.

P. S. Úgy hiszem, ngos uram, Ngnak világosabban meg fogja írni az tihája: alá, Moldva felé siessenek az szekerek. Anno 1674. die 25. Junii, datum in castris potentissimi imperatoris Otthomanici.

Ngod szolgája alázatosan szolgál

Tötösi István mp.

Külczím: Az erdélyi mlgos fejedelemnek, nekem kglmes uramnak ő ngának adassék.

25. Junii 1674. kapikiha Tötösi István török és lengyel dolgokról való tudósítása.

(Eredeti, Nemzeti Múzeum, Tunyogi-gyűjtemény.)

b)

1674. jun. 25.

Apafi jelentései a kívánt élelmi szerek elindítása felől.

a) A szultánnak.

Hatalmas, győzhetetlen császár, nékem kegyelmes uram, isten Hatalmasságod napjait sok ezerekké tegye, jó szerencséjét nevelje és mostani előtte álló dolgaiban is boldogítsa.

Hatalmasságod nekem meghitt csausz híve által küldött méltóságos császári levelét nagy alázatossággal vettem, mit parancsoljon igaz hívének Hatalmasságod az lengyel nemzet ellen indított fényes hadai számára küldendő bizonyos számú élés-szekerek felől, hasonló nagy engedelmességgel megértettem, tartozó köteles hűségem szerint Hatalmasságodnak fényes parancsolatjának akarván engedelmeskednem, a dolgot sikertégre nem is vettem, hanem ez haza főrendeit mindjárt egyben gyűjtetvén, éjjel-nappal teljes tehetségemmel munkálódtam azon, hogy mentől hamarébb megszerezhessem; kiket isten segítségéből megszerezvén, már meg is indíttattam, melyeknek bémutatására küldöttem Hatalmasságod áldott lábaihoz meghitt böcsületes úri renden levő főkövet hívemet, T. N. Naláczi István hop-

mesteremet, nagy alázatossággal könyörögvén Hatalmasságodnak a mi az szegény hazától és tőlem kitölt, kedvesen venni, és ez szegény megromlott Hatalmasságod reám bízatott őstől maradt Erdélyországát vélem együtt eddig megtartatott szabadságában és békességében császári kegyelmességéből méltóztassék megtartani, mely Hatalmasságod kegyelmességét megtapasztalván, mind ez haza és mind én Istent imádók lészünk szerencsés hosszú életeért, maradván életem fogytáig

Hatalmasságodnak

alázatos engedelmességgel való
igaz híve és szolgája
Apafi Mihály

Iratott Déván, 25. Junii, anno 1674.

Egykorú küljegyzés: Anno 1674. 25. Junii, török császárnak szóló levélmintája Dévárol, expedita Naláczi uram által az hatszáz szekér éléssel.

(Ered. Orsz. Levtár erdélyi főkormányszéki osztály.)

β) *A nagyvezérnek.*

Hatalmas, győzhetetlen császárunk széles ez világon kiterjedett birodalmának és számlálhatatlan fényes hadainak főgondviselő vezére, nékem bizodalmas-jóakaró uram, isten Nagyságodat hatalmas, győzhetetlen császárunk fényes birodalmának igazgatására szerencsésen sokáig éltesse és kegyelmességét áldott fején tündököltesse. Hatalmas császárunk meghitt csausz híve által nékem küldött Nagyságod méltóságos levelét nagy böcsülettel vettem, mit parancsoljon mind hatalmas császárunk és mind Nagyságod ő hatalmassága számlálhatatlan hadai számára küldendő bizonyos számú szekér élések felől, engedelmességgel megértettem, tartozó köteles hűségem szerént ő hatalmassága fényes és Nagyságod méltóságos parancsolatjának akarván engedelmeskednem, a dolgot siketségre nem is vettem, hanem ez haza főrendeit mindjárt egyben gyűjtetvén, éjjel-nappal teljes tehetségemmel munkálódtam azon, hogy mentől hamarébb megszerezhessem, kiket isten segítségéből megszerezvén, már meg is indíttattam, melyeknek bemutatására küldöttem nagyságod méltóságos személye eleiben meghitt böcsületes úri renden lévő fő követ hívemet, tekéntetes, nemzetes Naláczi István hopmesteremet, kit nem akarván Nagyságod méltóságos személye eleiben üressen bocsátani, Nagyságodat alázatosan kérem, nem az ajándéknak mi voltát, hanem az én

Nagyságodhoz való tökéletes indulatomat nézze és a kevés ajándékot vegye kedvesen, megírt hívemet is vidám orczával látni és nevemmel mondandó szavainak hitelt adni és az haza részéről és az én részemről is a minemű dolgokban Nagyságodat megtalálja, minden jóakaratját mutatni méltóztassék, az szegény hazát is vélem együtt, a mint eddig, úgy ennekutána is Nagyságod szabadságában és békességében tartsa meg, mely atyai jóakaratját Nagyságodnak megtapasztalván, mind tőlem és mind ez hazától kitelhető dolgokban minden alkalmatossággal megszolgálni el nem mulatom. Éltesse isten Nagyságodat. Datum etc.

Nagyságodnak jóakarója szolgája.

Egykorú küljegyzés: Anno 1674. 25. Junii, fővezérnek szóló levélmintája, expedita Naláczi uram által az hatszáz szekér élésről, Dévárról.

(Er. Orsz. Levtár. Erd. főkormányszéki osztály.)

Jegyzet: A vezérpasának a tihajának írt leveleket lásd Török-Magyarkori Államokmánytár V. k. 242. és 243. l.

c)

1674. jun. 26.

Naláczy portai fökövet elindulására tett intézkedés.

Michael Apafi dei gratia princeps Transylvaniae, partium regni Hungariae dnus et Siculorum comes etc.

Prudentes ac circumspecti, fideles nobis dilecti, salutem et gratiam nostram. Meghitt böcsülletes hopmester hívünknek Naláczi István uramnak ő kglnek kelletvén fökövetűl htlmas császárhoz és fővezérhez beküldenünk, nem lehetvén penig ő kglnek magános s kevesed magával meneteli, magunk szolgáink közűl is felesen rendeltünk ő kglme mellé; parancsoljuk azért Hűségteknek kegyelmesen és igen serio, az szokás szerint a portai postákon kívűl adjon szolgáinknak jó erős postalovakat, kiken útjokat megjárhassák; a kik penig szolgáink közül lovakat s szolgájokat ott akarják hagyni, districtusokban rendeljen mind odalételekig lovoknak füvelő helyet, szolgájoknak is gazdálkodtatásokról provideálván. Nec secus facturi. Datum in curia nostra Deva, 26. Junii, 1674.

M. Apafi mp.

A lap alján: Brassai tanácsnak.

(Eredetije a Magy. Tud. Akadémia levéltárában.)

d)

1674. július 9.

A fejedelem levele Naláczynak.

Urunktúl Naláczi uramnak írt levelének mása, de dato 9. Julii 1674.

Michael Apafi etc.
Gener. fidelis etc.

Noha az több dolgok között az magyarországiak állapotjáról is, úgy emlékezünk reá. Kgldnek mind írásbéli instructiót adtunk, s mind szóval eleget mondottunk, de mivel óránkint sűrűn jő füleinkben azoknak avagy azok közűl némelyeknek nyughatatlankodások, és maga, sőt egész nemzetünk végső romlására való alkalmatlankodások, akaránk eziránt is Kgldet tudósítani. Isten Kgldet bévivén, és az ott való állapotokat megszemlélvén, igyekezzék az vezérnek, ha az alkalmatosság úgy hozza magával, avagy ha ő ngával való beszélgetésben ugyan ki nem terjeszkedhetnék, az thihája által az vezérnek jól és fundamentomosan az magyarországi dolgokat eleiben adni, úgy hogy valamint szegény Wesselényi palatinus, Lippai érsek, Zrinyi Miklós s Péter és Nádasdi jó conditiók alatt készek voltak császár könteséhez ragaszkodni, úgy ma is az megmaradott nagy urak, sőt még az clerus rendnek is nagy része, ha hls császár szabadságokban megtartaná, és az német mostani nagy igája alól kiszabadítaná, készek volnának hls császár hűségére állani illendő conditiók által, kiről némelyektűl az nagy urak közűl még ez mostani szoros állapatban is izeneteket ottan ottan veszszük, el is hiheti azt az hls császár és fővezér, hogy nemcsak ez mostani szoros állapatjok az magyaroknak kínszeríti őket az hls császár hűségére, mert jól vala még dolga Magyarországnak, az mikor az fejedelmi nagy emberek azt az dolgot mi általunk az fényes portán folytatni kezdték, kire maga is az vezér ő nga reá emlékezhetik. De ellenben simulálás nélkűl értésére adja Kgld ezt is az vezérnek, hogy ha ő nga az magyarországi dolgot jó renddel nem kezdi, bizony soha Magyarország, s annak elsőbb, nagy urai s rendei bé nem hódolnak sem magok személyekben, sem annál inkább az ország. Ha kérdenék, micsoda volna az a jó rend, arra felelheti Kgld, az, a melyet ő magok eleitűl fogva kívántak és ma is kívánnak, hogy magok nemzetek által segítse hls

császár, mert akármit mondjanak azok az szegény futott magyaracskák, és akármit igyekezzenek is az fényes portán, de ők sem személyekből, sem tekintetekből, sem semmi alkalmatosságokkal ők hls császárnak nem segíthetnek, mert ezek között vadnak emberséges jó rendű fő emberek, de az nagy és országot igazgató urak, statusok otthon vadnak, resolutusok is arra, ha Erdély által nem lészen segítség, hanem csak ezek által kezdi hls császár és nagy török nyomokodik reájok, készebbek extremitásra és végső veszedelemre bocsátkozni, mintsem béhódolni. Ezeket mi az vezérnek és ő nga által hls császárunknak is igaz hűségünkkel adjuk értésekre, hogy jövendőben is (mivel mi általunk kezdettík vala és folytatták is az nagy emberek ezen dolgot) ne okoztassunk semmivel, egyébiránt nékünk az hadakozásra nincs kívánságunk, mert arra mind magunknak s mind az országnak igen kevés és gyenge erőnk vagyon, hls császárunkhoz tartozó igaz hűségünknek mindazáltal megmutatására tehetségünk szerint mindenkor készek voltunk s leszünk ezután is. Ezeket hogy Kgld a vezérnek értésére adja, még penig ha lehet maga szája által, Kgldet kötelességére és igaz magyarságára kénszerítjük. Az váradiaktól való búsíttatásunkat az hódolt szegénységnek az iszpájáktúl való rettenetes s viselhetetlen adóztatásokért, az alkalmatosság úgy hozván, instructiója szerint jól elejekben adni, és annak megorvosoltatását sollicitálni el ne mulassa, az mostani basát immár három izben Huszain aga által való levágattatásokat Kgld előhozni és azért való megbüntetését, afféléknek interdictióját sollicitálni, egyébiránt is az végekben való sok megbántódásit az országnak s határában beljebb beljebb való csuszakodásokat Kgld jól tudja, azért ez mostani ajándékok alkalmatosságával mindezeket eleiben adni el ne mulassa; tudósítson gyakran mindenekről. Secus etc.

(Másolat. Országos levéltár. Történelmi Emlékek B.)

e)

1674. augusztus 2.

Tudósítás a lengyelországi táborozásról.

Baló László uram Teleki uramnak írt levelének egy darabja, de dato 2. Augusti 1674. Radnóth.

Huszainnak szóval való beszédi ilyenek lőnek.

Ott léte alatt egyeztenek meg császár és tatár chám.

Huthin obsideálván. Kös Huszaim pasát küldötte császár. Szucsva és német várak is obsidióban vadnak, mind hármat porral akarja felvettetni. Maga a császár igen sietett Kamenyicz alá, de a Pentsnek nagy árja miatt nem jöhetvén fel az part mellett az álgyúkot hozó hajók, a miatt kellett Csucsánál mulatni, onnan egyenesen Kamenyiczhez száll, onnan az tatár hámot bizonyos számú török hadakkal Kozákországban küldi, hogy az mely rész kozákságot az musqua az télen elfoglalt, rehabeálják, azalatt ha az békesség végben nem mehetne (mivel az tatár hám által is igen sollicitálja az lengyel) úgy menne bé Lengyelországban ígetni, rabolni. A fővezérnek nem semmi gondja, csak az jancsáragát változtatták meg. Galga szultán az télen Moldovában telelt tatárokkal és az tatár hám nagyobb fiával Porlolgyuban vagyon. Az lengyel hadnak ők semmi hírét nem hallották; de Pirov Kozma jövén ki, azt mondá: Ilyvóbúl csak mostanság írt az Bolyahassa János, ki is azt írta, hogy az király minden bizonnyal kiindult Ilyvóbúl Porlyelűl felé az fizetett hadakkal, csak az nemesség még nem jött vala melléje, szabadságot adott mindeneknek, hogy cselédjeket, javakat Danczka felé takarítsák. Egyéb mostanság itt forgó dolgokat nem tudok, melyekrűl köllene Kgldnek írnom: minden órában várnánk embert az táborrúl, ki is ha valamit hoz, Kgldet tudósítani el nem mulatom. Im egy Száki Ferencz nevű angliai residens mellett Bécsben lakó deák mit írt légyen egy barátjának, azt is rapiálván, Kgldnek elküldettem his inclusis. Isten Kgldet éltesse és tartsa meg jó egészségben etc. etc. etc.

(Országos levéltár. Történelmi Emlékek osztálya. B.)

f)

1674. augusztus 21.

A fővezér levele Apafihoz.

Fővezér urunknak írt levelének pariája, de dato in castris ad Sorokum.

Erdélyi mlgos fejedelem Apafi Mihály. Barátságos köszenetünk után Kgld levelét vettük, melyből értjük, hogy lengyel király Sobiczkinek követje érkezvén oda, embert rendelvén, melyet ide küldötte volna; hűséges engedelmességével egyező dolog lévén igen jól cselekedte: ha ide érkezik azon követ, dolga eligazíttatik, ezután is minden szükséges intervenientiákrúl tudósítván, tökélletes magaviselésével

igyekezzék hls császárunk kegyelmességét fejére vonni. Isten kegyelme az igaz útonjárókkal.

Fővezér Achmet pasa

Az tihája levele is éppen stylussan van in toto, hanem postscriptában az élés felől írja, hogy még addig, midőn az levelet írta, el nem érkezett volt az élés, mely mi reánk nézve tovább való késedelemnek levén oka, már ők is Kozákországban általmentenek.

(Orsz. Levtár. Tört. Emlékek. B.)

gg)

1674. szept. 4.

A kapitiha jelentése.

Kapitihája Tötöri István levelének párja, melyet az portárúl írt.

Nékem kglmes uram.

Az Ngod méltóságos levelét Naláczi uram megadá, melyben Ngod megparancsolja, hogy Naláczi uramtúl függjek mindenekben; ha szintén Ngod parancsolatja nem érkezett volna is, tudván Ngodhoz való kötelességemet, megcselekedtem volna, de már annál inkább az Ngod parancsolatját előttem viselvén, valamire érkezem, az Ngod parancsolatja szerint ő kglmének engedelmeskedni kész vagyok. Hogy Ngod kglmes uram szegény szolgájárúl meg nem feledkezett, igaz hűséggel alázatosan Ngodnak megszolgálni igyekezem. A mit ittfen lévő fenforgó állapatokot nézi, kglmes uram, itt most Kozákország igen romol s pusztúl, egynéhány palánkokat megvettek magok nem kicsiny károkkal, az embereit levágták, házak népét elrabolták, azonkívül itt Ladasin nevű várost ötöd napig valóban vítták, sok károkat is töttek belől; végre meghasonlván az vitézlő rend is, a városi község is, úgy az város feladattatott, emberei el nem vesztenek, hanem mindenestűl elraboltattanak, többen voltanak mindenestűl hatezernél; most Onnum nevű várost vítatja az császár, valóban keményen viselik magokat, de kglmes uramon kívül még ekkédig segítségére nem volt, úgy hiszem, megveszik, ha sok kárral is. Az muszqua nem cedált Cseszerintűl. Drosuko az obsidio alúl felszabadúlt. Úgy hiszem kglmes uram, itt az császár elvégezvén dolgát, vissza tér, mely felé, még nem bizonyos. Naláczi uram ő kglme tudom Ngodat bővebben fogja itt fenforgó állapatról, mint vagyon, az Ngodra nézendő dolgokrúl, melyek végben mentenek,

tudósítani. Ngodat alázatosan kérem, beküldendő kapitihárúl el ne feledkezzék. Áldja isten Ngodat, ez méltatlan levelem találja szerencsés órában. Datum anno 1674. die in castris ad Ladisni positis etc.

Titulus: Az erdélyi mlgos fejedelemnek etc. nékem kglmes uramnak adassék.

(Országos levéltár. Történelmi Emlékek B.)

h)

1674. szeptember 4.

Tötöri egy másik jelentése.

Ugyanonnan Tőteri uram levelének párja. Az Kgld nekem írt levelét Naláczi uram ő kglme megadá, melyből értettem Kglmed mellettem való törekedését, megszolgálom, ezután is Kgld jóakaró szolgájárúl ne feledkezzék el. Itt uram Kozákország romol, egynéhány palánkot megvettek, el is rablották. Az rab bű köztök; most egy Onnum nevű várost vítat az császár. Tudom Naláczi uram ő kglme többrűl tudósítja; jobb dolgok bizonytalanságban vadnak. Ha mi oly bizonyos dolgok lesznek, Kglmedet ennek utánna el nem mulatom tudósítanom. Időnk most igen alkalmatlan kezdett járni. Adja isten, levelem találja szerencsés órában Kgldet. Anno 1674. die 4. Septembris. In castris Ladisni etc.

Titulus: Tekint. nemz. Székely László uramnak etc.

(Országos levéltár. Történelmi Emlékek B.)

i)

1674. szeptember 4.

Rozsnyay Dávid levele Székely Lászlóhoz.

Dávid deák uram Székely László uramnak írt levelének párja.

Kgld levelét becsülettel vettem, hírekrűl való tudósítását Kgldnek megszolgálom én sem mulatom el, míg ide nyomorgok. Már mi, istennek hála, által estünk mindeneken, várnók csak az kívánatos választ, ha lenne; innét mikor szabadúlhatunk meg, nem tudjuk, mert sok dolgok között csak korpa-czibrék vagyunk; mindazonáltal hiszem istent,

nem tartóztatnak. Quártélyozó törököktűl, úgy látszik, ez idéjn nem félhetünk, mivel már erre a mi dolgok volt, elvégezték. Az lengyel, nem hiszem, sokáig vonjon újjat ezekkel, kire nézve kelletnék körülettünk tekergeniök. Az lengyel követ még itt van válasz nélkűl. Dorossenkót az obsidio alól felszabadították. Az muszkáknak csak az hírek volt e világon, valóságok majd semmi, 9 vagy 10 ezer legfeljebb a Neszter parton verte magát sánczban. Itt az rab sok és olcsó, de szép közöttek igen kevés, hanem csakugyan Erdélyben foglaljon Kgld egyet a szépiben számomra, de ne maga menjen Kgld, hanem más által, az ki nálamnál roszszabb ifjú legény etc. Ladissin. Septembris 1674.

(Országos levéltár. Történelmi Emlékek B.)

k)

1674. szeptember 4.

Naláczy jelentése a fejedelemnek.

Urunknak írt Naláczi uram levelének pariája.

Hogy eddig Ngodat semmiről nem tudósítottam, oka ez volt, hogy audientiám későre adatott, mivel ezeknek ezer meg kettő dolgok, immár isten kegyelmességéből az Ngod előmben adatott instructiója szerint megmondottam, mint lött audientiám és informáltam, isten kivivén, Ngodnak alázatosan reportálom, mivel pennára nem igen merem bízni, lévén példa előttem. Rosnyai uramot elfogták volt, hatvan napig fogva volt, kiben semmit nem tudtam, midőn megtudtam, úgy küldtem az tihajához, de mégis az leveleket fel nem szaggatták. Ennél bővebb tábort élés dolgából és szerencsésebbet alig láthatott az ember, ennek csak annyira való ellensége sincs, a ki zsákmányosát is impediálja. Reggel innét mozdulása lészen az császárnak, de nem messze száll, várja Omán nevű városnak kimenetelit, mivel most alatta vadnak az hadai, kiknek is az kajmekám, az szerdárok, de keményen tartják magokat igen, már töttek egynéhány ostromot alatta, úgy látom az császár személye szerint alája fog menni; ennél vakmerőbb népet alig olvashatott ember históriában is, rossz hitván kastélyokban is, nemhogy császári erőt köllett volna várni bennek, de majd mondani, csak nyargalót is alig várhatott volna ember, azokban penig mint viselték magokat, alig merem megírni Ngodnak. Az muszka hadnak semmi híre nincsen, hanem

nyolcz-kilenczezer muszka jött volt Csiliérim alá. Dorosonkót obsideálták volt, de tatár hámot küldvén segítségére a császár, nem várták meg, hanem elszállottak alóla az Neper partra, ott verték magokat sánczban. Az lengyel követ itt vagyon, még nem sokat hisznek neki. Az tihája izent Dávid deák uramtúl, legyek készen, mivel holnap vagy holnapután estve felé, követ lévén, beszél véle fővezér parancsolatjából; ha mi dolgok lesznek, isten kivévén, magam akarom Ngodnak referálni. Palládítól szóval izentem holmikről Ngodnak. Ezzel etc. Költ az török táborban Kozákországban az Lessediai mezőben Brog vize mellett. 4. Septembris anno 1674.

(Országos levéltár. Történelmi Emlékek B.)

l)

Naláczy levele Székely Lászlóhoz.

Naláczi uram postamester uramnak írt levelének párja.

Én uramnak ő ngának írtam meg az dolgokat, a mennyire engedte a mostani alkalmatosság, noha magammal akarom az dolgokat kivinni, ha isten megszabadít innét, kinek is valóban utánna vagyok, de még eddig nem sok válaszom vagyon; ez a föld hidegebb föld a miénknél, úgy hiszem, nem sokáig fogja táborban szenvedni az vitézeket, mind az által úgy látom, nem sokára végben fogja itt vinni dolgát, vagyon csak hátra egy Ommán nevű város, ki is igen keményen tartja magát, de csak héjában, mert az kié az mező, azé az város. Palládival eleget beszélhet Kgld, izentem tőle az külső dolgokrúl. Bánfy uramot, Teleki uramot és az egész urakat kövesse Kglmed, hogy nem írtam, megbocsássanak ő ngok s ő kglmek, nem bátorságos az út. Gilányi uramnak. Gilányiné asszonyomnak. Inczédiné asszonyomnak, öcsém uramnak Baló László uramnak ajánlom szolgálatomot etc. Datum in castris Turcarum positis in Kozákország ad Latidia.

(Országos levéltár. Történelmi Emlékek B.)

LXXXII.

1674. jul—aug.

Teleki Mihály leveles könyvéből.

1.

1674. jul. 11.

Postamester uramnak Teleki uramnak írt levelének mássa. de dato 11. Julii 1674.

Mint bizodalmas uramnak ajánlom Kgldk szolgálatomot, kívánom, isten minden dolgaiban szerencséltesse, boldogítsa Kgldet.

Kgld levelét uram becsülettel vettem az inclusával együtt. urunknak ő ngának megjelentettem az követ jövetelit, ő nga azt mondja, hogy ha Máramaroson akar általmenni Moldvára, csak bocsássák békével, az mint Kgld írta, ha pedig ugyan Erdélyen kívánkozik által, Kgld késértesse Radnót felé, hadd lássa ő nga is, mivel jár. Asszonyunk ő nga írt Kgldnek egy levelet, melyet ezen levelemben includáltam, az nékem küldett levelével együtt Kgldnek visszaküldtem. Az mi hírek uram itt voltak, már Kgldet mindenekről voltaképpen tudósítottam. Szobonya ide jött vala Bánfi uramtúl, Lóczi uraméktúl hozott levelet, panaszolkodván az másra pártra, hogy visszát vonnak, s az kik kiváltképpen urunkhoz vonszák, azokat gyűlölik, őtet is csak le nem vágták ide való hűségért; egy darab granátot s tíz tallért adtunk néki, Ispán Ferencz, Kende Márton és Lóczi János uramnak levelet vitt, s az hadaknak ajánlottuk csak magunkat, hogy ez ideig való hűvségben megmaradnak, micsoda kegyelmességét mutatja ő nga hozzájok, s ezzel mene el már innét. Istennek áldását kívánom Kgldre. Datum etc.

Kgld kész szolgája

Székely László mp.

2.

Bánfi Dienes uramnak Teleki uramnak írt levelének mása, de dato 7. Julii anno 1674.

Szolgálok uram Kgldnek.

Én uram ezelőtt három vagy négy órával érkeztem ide Fejérvárra, istennek hála, szenvedhetőképpen vagyunk egészség dolgából. Kgld levelét harmad napja útban vettem,

betegeskedését írja, de mi nyavalyája van, nem, melyet bánok, kívánom mindazáltal, isten Kgldet gyógyítsa és éltesse. Én uram semmi hírt nem hallok, egy posta fogott érkezni az táborrúl, de én nem láttam sem az postát, sem az tiha levelét, itt hallom, beszélik, császár megindúlt az lengyelekre, isten meggátolhatja, de félek, elsújtja az nagyját Lengyelországban.

Az büdöskő dolgábúl hogy nem hozhattak, bizony bánom, mert szükségem volt reá, de nem tehetek rólla.

Szobonya jött volna le hozzám, kitől Ali bégnek is írtam vala, hogy tőlem kiment vala, Wesselényi Tacskó vagy Palkó az több vitéz urakkal elfogatta, megfosztatta, Gyurkónak küldött volt Ali bég holmi apró portékát, s az Ali bég levelével együtt elvették, magát is megfosztották, meg is ölték volna, de budai török lévén Váradon, kiküldött, s az pasa megizente soknak vérét vétetné érte, úgy bocsáták el, végre az budai török is közikben menvén, szidta azt az rossz embert szemében, bizony azt én ugyan azoktúl az hitván emberektűl nem érdemlettem volna, de patientia, az megyen végben csak, az mit isten elrendelt.

Én uram itt nem késem, mivel az Ali bég embere Kolosvárra beérkezik a lóért, kit néki igértem volt, az kis fakót, de az is az útban elsántula, kin bizony szívesen búsulok, de megmutatom, mely ezen sántán, s már más sincs, kit adjak, hanemha éppen ló nélkűl maradok magam. Szobonya beszéli, az ő szemek láttára hajtottak el vagy négy lovakat az budaiaknak az fülekiek, az holott is sok kárt vallott Ali bég, s igen szorgozza az lovat. Az Jejei(?) fiát mondja vezérnek lenni, kit is azt mondja, rossz barátjok ezeknek az veszedelmes magyaroknak, úgy az egrieket, és hogy most is megfogatott bennek. Most semmi egyéb hírem nincsen, hanem istennek ajánlom Kgldet.

Kglmed kész szolgája sógora

Bánffy Dienes mp.

3.

Fráter István uram levelének pariája.

Az budai vezér embere még uram itt vagyon, nem szintén az elei féle ugyan, de másképpen katonás török, mondja, hogy az vezér igen appraehendálta volt Szobonyának csak üres kézzel való odamenetelit, mondván, csak egy falusi biró is legalább egy kakassal köszön be, ha kihez megyen, s hogy van, az ilyen országbúl, s fejedelemnek oly

nagy emberétűl, mint az úr, csak egy levéllel valakinek eleiben ugrani, kiváltképpen hogy Ali bégnek levelet írt volt az úr ennekelőtte, sajnálotta, alig várja, az úrral szemben lehessen, derék dolgát mondja lenni az úrral, és hogy ő vélle ismét követnek kell vissza menni. Valóban haragszik Wesselény uramra, mondja, hogy csuda, ily nagy dolgot gyermekre bizták; mind maga, s mind kik akkor körülötte voltak gyermekek, meg nem tudták gondolni, budai vezértűl jövő embert, akárki lött volna, azt meg kellett volna becsülni, nem megtartóztatni s fosztani, mind magának ártott az az gyermek vélle, nem nékem; sokat panaszolkodik az katonáknak alkalmatlan quártélyozásokrúl. Ennek az dolognak, azt mondja, lehetetlen ugyan elmúlni, mert ezt az császár kezérűl le nem tészi, de azt meg sem kell gondolni, hogy az lengyelországi expeditio fenlévén, hozzáfogjon, egyébiránt ha magoktúl cselekedhetnek az magyarok, s országot vehetnek, azt senki nem bánja, sőt akarja az török, azt mondja, akár békéljék meg az lengyellel, akár ne, de az császár bizony vissza nem megyen, hanem quartélyokra száll az télen, ő tudja micsoda helyekre, de azt meg nem mondja.

4.

Keczerné asszonyom Telekiné asszonyomnak írt levelének mása, de dato 20. Julii anno 1674. az kővári hegyen.

Én édes asszonyom, hogy Kővárban indúltam volna, az kővári hegyen közel az várhoz előltaláltam szabadosokat, az kik Szentpéter felé mennek, kívántam írnom Kgldnek, sokat nem irhatok, mivel mezőben vagyok. Elhiszem, hogy elvette Kgld két rendbéli leveleimet, az melyekben panaszolkodtam Kgldnek, mit akarnak velem elkövetni. Somlyórúl megjütt az szolgám, csak megírta Keresztessiné asszonyom, hogy meg kell lenni, az cselédemet mind az hadnagy hűségére esküvék meg. Hogy újabban elérkezett parancsolatja az hadnagynak, mindjárt berekeszté cselédemet az várban, sem ben, sem ki nem bocsátotta, még az Sándor fiacskámot is ki nem akará bocsátani az várbúl; én sokat gondolkodtam állapotom felől, azt találám, hogy jobb nékem kimennem az várbúl, hadnagy uramot szép szókkal reá vettem, hogy kibocsátott az városban lakni. Hadnagy uram mingyárt tudósította Keresztessi uramot, hogy városban menten lakni, én sem mertem majoromban mulatni, hanem külteztem Udvarhelyre a szegény gyermekimmel s cselédim-

mel. mindenem Csehben maradt; már soha nem tudom, édes asszonyom, mit csináljak. Udvarhelyen sem merek bátorságosan lakni, mivel félek, egykor csak eljőnek szatmári katonák, csak elvisznek, példám van az szegény Gyulafiné asszonyon, miképpen kergették Csikon, én is attúl igen félek, hogy úgy ne járjak; uram ő kglme is meghagyván, hogy az úr ő kglme mindenekben tanácsával éljek, azért bátorítottam búsítanom ő kglmét, kiről is alázatosan követem, ha mód volna benne, orvosolná meg ő kglme, hogy tovább is Csehbe maradhatnék, lévén ott kevés majorságocskám, most volna ideje ahoz látni, de én egyáltaljában azt nem engedhetem s nem is engedem meg, hogy ellenem esküdjék meg az én cselédem, készebb vagyok Szalontára kimennem, csak kibocsássanak. Körül való falukról az birákat mindeneket behitták másod magával, s erős hittel megesküttették, hogy valahol levelet kaphatnak, bevigyék, s akárki szolgája legyen is, az kinek nincs az kapitány vagy hadnagy levele, csak bevigyék; tovább mi következik abbúl, csak az jó isten tudja; megvallom, édes asszonyom, hogy nehezen esett Csehbűl kibontakoznom; úgy tetszik mintha most elsőbben elbujdostam volna. Ezekrűl az édes uramot nem tudósítottam, nem is tudom, miképpen kell ő kglnek megírnom, mivel fog búsúlni. Az uramnak ő kglnek minemű leveleket hoztak, im elküldettem, ha újobban hoznak, azokat is sietséggel elküldem, az mint várom is minden órában emberemet. Az úrnak ő kglmének ajánlom alázatos szolgálatomot, istentűl minden jókat kívánok ő kglnek, kérem, tovább is ő kglme gondomat viselje, az isten is megáldja ő kglmét érette, ha ily gyámoltalan szolgálójárúl el nem feledkezik. Kérem, édes asszonyom, maga és szerelmesi egészségéről ne nehezteljen tudósítani, engedje az úr isten, ezen írásom találja Kgldet kedves jó egészségben s szerencsés órában. Költ etc.

5.

Bánfi Dienes uram Teleki uramnak írt levelének mása, de dato 24. Julii 1674. in Gyalu.

Kgld levelét vettem, az inclusáknak velem való communicálását Kgldnek megszolgálom.

Az magyarországi uramék Kegdnek írt leveleket visszaküldtem, nekem is írtak volt, választ töttem ő kglmeknek arrúl is. Keczerné asszonyom Kgldet nem helyesen informálta, mert senki bizony ő kglmét Csehbűl ki nem küldte, szolgáit is hogy ellene esküttek volna, teljességgel

nem igazán írta, hanem constálván ura ebsége ez haza és fejedelem ellen, az ország végezése és edictumok ellen ő kglme is titkosan hogy már emberét alá s fel jártatja, ura lator factióit promoveálja, irkál-firkál széllel, az mi nagyobb, tizenkét rossz gyalog lévén Csehben, feles rossz embert legyüztött maga mellé, s az micsoda lelkű embernek én azt az rossz tót embert ismerem lenni, méltán tarthatok olyant holtig való becstelenségemre, az várban is valami hamis dolgot el ne kövessen. Megesik nékünk, ha csak Huszami agát bebocsátja is Erdély, bizony onnan ki nem veszi; ezekre s több okokra nézve uram azt kívántam, szolgái az ország s urunk hűségére, és hogy az vár ellen se titkon, se nyilván nem igyekeznek, s tilalmas dolgokban magokat nem elegyitik, esküdjenek meg. Ezeket asszonyom rosszalni szolgáinak nem engedtem, úgy ment ki az várból, kire nézve uram Kgld ítileti rajta, olyan véghelyben s kevés praesidium feje felett minden securitás nélkűl olyan keresztyénségtűl elfajult latornak annyi gyakor alkalmatosságból kitanult hamis embernek oly feles szolgáit, cselédit bátorságos-e ott tartanom, untalan írtak felőle az ott való tisztek, hogy nekik csak azokra vigyázni, s azoktúl oltalmazkodni is gond, nemhogy egyébiránt tiszteket követhetnék; egyébiránt Kgld is tisztbéli ember lévén édes sógor uram, ítélje meg, ellenséget ember magával elegy mint tarthasson? Én penig töröknek bizony soknak inkább hinnék, mint Keczernek. Kgld tekintetéért mindazáltal, noha már kijött onnan az felesége, de szolgái megeskesznek az ország s urunk hűségére, visszabocsátottam, és hogy maga is az jóakaró asszony ne írkáljon firkáljon titkon, hanem írjon és jártasson nyilván is ország edictumi szerint etc.

6.

Keresztesi András Teleki uramnak írt levelének mása, sub dato 16. Julii 1674. Somlyón.

Kgld 11. praesentis Szentpéterről nékem írt levelét elvettem uram az deputatus uraknak szóló Kgld levelével együtt, melyet is mingyárt megküldettem az deputatus uraknak. Kgld leveléből látom, mesterkedik az Prinyi urak szabadulásában, bizony szánakozásra méltó az a becsületes öreg úr ember Prinyi Gábor uram, én is mihent megértettem az ő nga rabságát, kiküldettem volt Szőcs Jánoshoz, ezer forintért kezes löttem volna, mingyárt le is töttem volna az pénzt nekiek, de nem adták. Vay Péterné asszonyom is hasonlóképpen ezer forinton kérette az öreg urat, talám bizony

mentek volna Szőcs Jánosék valamire az én kérésemre, de az deputatusoknak érkezett levelek hozzájok, s úgy tartózkodtanak meg. Tegnap volt uram egy tábori katona nálam, attúl úgy értettem, kétezer forintban saczolt volna meg az két úr, el fogják bocsátani, de valamit elhoztak, mindeneket kótyavetyére hánytanak; nem hiszem, hogy Prinyi Ferencz uramnak is visszaadják elhozott javait; oda fel is az Bodrog mellett Czékét felverték, Pethő Jánosné asszonyom kastélyát, ott is sok szegény nemes embereknek s fő embereknek töttek kárt. Csernel Bálint uramnak az mie volt, Bencsi Mártonnénak, Keresztes János fiamnak és több keresztyén embereknek valamijek volt abban az kastélyban, mindeneket elvittek. Ez uram háládatlan nép, tudom Kgld megmondhatatlan sokat költett reájok, én is alkalmasint költettem reájok, legalább vagyon bizony kétezer forintomban fel s aló való járások, de úgy látom, hogy mind Kgldet s mind engemet mingyárt felvernének, ha hozzánk térhetnének, mely háládatlanságokért soha bizony nem hiszem, hogy isten megáldja őket, hanem ha szememmel látom. Bizony nem illeti az a titulus őket, hogy hazája mellett hadakozó, hanem hazája rontó s pusztító, és német előtt futó, az volna titulusok, az mint rontják az szegénységet. Most ezekről Kgldet így tudósíthatom, s ha mi válaszom jön a Kgld levelére, sietséggel Kgldet tudósítani el nem mulatom.

P. S. Közel lévén Kgld Rhédei Ferencz uramhoz, tudósíthatja Csernel Zsigmond uramot, hogy az atyját felverték, minden javokat Poroszlóra vitték, mert az oda való talpasok verték fel is. Egy Vitányi István nevű böcsületes embert is vertek fel maga házánál, ki Zákány uram veje volt, azt addig sütögették, hogy abban meg is hólt, s mindenét elpraedálták.

7.

Szepessi Pál uram Teleki uramnak írt levelének mása, de dato 10. Julii 1674. Szalontán.

Mint uramnak fautoromnak Kglnek igaz és nagy kötelességgel való szolgálatomat ajánlom. Mi istennek hála, békével kiérkeztünk, az mi hadaink aprólékos és nyereséges csatáit s próbájokat eddig hallhatta uram Kgld, de komám uramnak éppen most utólszor Szőcs Jánosék által az Prinyi urak elhozását, kikkel harmad nap alatt közinkben elérkeznek. Az portára küldött atyánkfiainak még semmi híreket nem halljuk; Váradrúl értettük, hogy minden bizonnyal az török erő már betakarodik Lengyelországra, és hogy az

tatár rablása is bizonyos volna. Im az kassai pater rector levelét in specie közünkben hozván, igaz és valóságos pariáját megküldettem uram Kgldnek, kiből meglátszik, minemű szándékkal legyenek mind Erdélyhez s mind Magyarországhoz. Az franczuzok triumphusát bizonyosnak halljuk. Az hajdúk nagy bódulásban vadnak és szöknek, azonkívül németek s horvátok is. Kérem bizodalmason mégis, néha sok dolgai között is ne nehezteljen egy vagy két szóval tudósítani lengyel hírekről etc. P. S. Az mi szegény felcitált praedikátorinkban többet száznál Sárvárra és több várakra osztottak, szünteleníil dolgoztatják. Napjában egy font kenyerek s egy itcze vizek jár szegényeknek. Szánja meg az úr isten. Az békésiekre és förepisiekre (?) vagyon uram gondom.

8.

(Az előbbi melléklete.)

Paria literarum patris rectoris Cassoviensis Ladislai Vid Szathmarinum missarum de dato 14. May, 1674. Cassoviae.

Reverend. in Christo pater.

Datas 5. May Munkacsino a R. Vra accepi gratas eo singulariter nomine, quod scripserit R. Vra se per festa futurum in Szőlős, ad solatium animarum, deus rependat laborem. Veni ego domum salvus sexta cum bona ilmae comitissae Homonoianae libertinorum Bödensium comitiva, per montem Dorgo, qui a praedonibus obsidetur, sicuti alia quoque passim loca, et a rebellibus submontana oppida vexantur adhuc, et praedis ac latrociniis afficiuntur, accrescente a bubulcis et opilionibus eorum numero. Literas Rev. Vrae misi Tyrnaviam, et ad R. V. a dno M° missas per Munkacsinum, has per postam inclusi literis p. Urbani, ut oculos fugiant et sint in uno fasciculo. Viennae concessum est Onodiensibus, Szendroviensibus, Cassoviensibus et aliis praesidiariis habere unum calvinistam praedicantem, cum restrictione, ne extra praesidium exerceat praedicantrinum, vel ad se venientes e pagis admittat. Mirum! Szathmarini etiam permissus praedicans expresse. Putem jam pervenisse d. generalis de hoc declarationem. Notandum interea pro nostra directione permitti tantum unum, et tantum Szathmarini, non ergo in Némethi et Hostat patiendum, adeoque inde eos ejiciendos, neque per hanc concessionem templorum eos promitti manutentionem. Libenter

sciam de domus in R. V. absentia, constitutione, et de domus Pap statu. D. Sárkány ivit domum Trans-Danubium. Commendo me R. V. sacrificiis.

P. S. Hinc moverunt duo sacerdotes vero saeculares ex alumnatu Tyrnaviensi, missi in Daciam, uterque pene imberbis et juvenis, cum illis erunt duo nostri nigri more solito, eos R. V. valde commendo; videat, an non expediat eos separare, ut non eant quatuor simul. Timeo etiam propter p. Balogh, ne illi facilius detegantur, si ad eum divertant. Quod optimum, quaeso, R. V. faciat, eos dirigendo proinde cum charitate.

Titulus: Reverendo patri in Christo, P. Georgio Tyukodi, societatis Jesu superiori Szathmarinum.

9.

Paria literarum secundum claves scriptarum et d. Teleki missarum.

Keczer uramnak s Szalai Pál levelének pariája.

Bizony szánom Kgldet. Bánfi Dienes úgy hurczolja Kgldet, ha úgy volnék, inkább meghalnék, hogysem mint boszút nem állanék, ha késik Kgld, maga lesz oka. Szepessi négyünk neveivel írt. Barkóczi titkos tanácsa kezünknél vagyon, megvallja, Baxa magyarok között legnagyobb áruló, mindenkor mindent megírja, harsáni gyűlése dolgokat is megírta Erdélyből. Bánfi Dienes minden titkot kész szemekben mondani. Kérem, feleségemre légyen gondja, ha kivántatik, légyen helye Kővárban. Petróczit is segítse, kérjük. Kendi Gábor, Keczer, Szepessi, Szalai Pál az követek kiérkeztek, itt mindenek újobban nagy reménytelenségben estek, még is addig igyekeztünk, hogy az gyűlést az portárúl való megérkezésre halasztottuk, kérjük istenért, gondolja meg ez veszedelemben forgó sorsunkat, és vagy egy vagy más úton találja fel módját, jöhessen ki közinkben késedelem nélkűl, mert nem tudjuk ezentúl, mire fakadnak az dolgok, ha csak mit késik is Teleki, istenért jőjjön úgy, az mint jöhet, bizony megáldja isten, mert nincs híja az dolognak, máskint mi elveszünk, holott Teleki uramra várakoztunk, és semmi más híjával nem vagyunk, az török részérűl bizony kész az dolog, istenért tudósítson mindenekrűl.

10.

Keczer uram Teleki uramnak írt levelének mása de dato 12. Julii 1674. Szalontán.

Nincs most, miről kellenék írnom, egyébiránt sem kivánta azelőtt Kgld, hogy írjak Kgldnek, azért hogy Kgld dolgait ne nehezítsem; magamra nézve már csak haszontalan, úgy látom, mert azt hallom, nem tartnak oda be senkit oly megesküdt ellenségeknek, mint engem, hagyom az nagy isten ételetire, ha vétettem egyébbel, azzal tudom, hogy vétettem, mivel azt tartják nagy véteknek, hogy istenem s hazám ügyében igazán forgolódom, de ha még százszor megesküttebbnek tartatom is, arrúl nem tehetek, de csak nem állok el az igaz ügy mellől, az mire isten engem segít. Elfelejtettem vala megírnom minap Kgldnek, hogy Kércsi Sándor, midőn examináltuk volna, azt vallotta, hogy Kapi uram is vitt Barkóczi Istvánnak, midőn lakodalomra hítta volna, s mintegy valami tréfaképpen ejtette volna, hogy az magyar hadaktúl ne tartson, egyebet ő nga felől nem mondott, mert én is jelen voltam, de Bánfi uram ő nga felől igen sokat, hogy szüntelen jőnek levelei, s mindenekről tudósít; leveleit mind olvasta, de néha oly levelei is jönnek, hogy nem értette az dolgot, hanem csak az urak magok között értik, oly csuda szókkal egyelíti írását. Baxa uramot mindenek felett commendálja az ily dolgokban, ma azzal ujította, hogy az más párton valóban sollicitálja az gratiát, s maga kezével írta le formuláját, mi formában küldjék le, s az császár subscriptiója alatt légyen, úgy is recommendálták ő fgének; vadnak is Barkócziak jó reménségben; de azt ő minden ember előtt beszéli, s kész szemében is mondani, igen el is hiresedett, közönségesen igen megütköztenek. Kgld tudósítson, ha felszabadítja-e Kgld az írást, írásommal Kgldet terhelni avagy alkalmatlanságot Kgldnek szerzeni nem kivánom, magamot is megment Kglmed az írástúl. Az csata valóban sűrűn jár minden felől, s az kis idő alatt, istennek hála, szerencsés is. Az török híreket Kgld jobban hallja etc. etc.

11.

Baxa uram Teleki uramnak írt levelének mása de dato 25. Julii 1674. Debreczenben.

Uramnak Kgldnek engedelmességgel szolgálok.

Könnyebb uram, ha Kgldnek keserves panaszomat jelentem; ez includált párokbúl megérti uram Kgld, minémű

bajom és szorongattatásim vadnak, elannyira excommunicatióban forogjon személyem. Szalontárúl jövén meg tegnap Farkas Lászlóné asszonyom, ki ura szabadulásában ment volt az deputatus urakhoz, ott olyat értett személyem felől, magamra viseljek gondot, és lovamat is hozassam be az falurúl, mert kárt vallok: a mivel causálnak a merő hamisság, mert én sem Barkóczi uramnak, sem másnak nem írtam, sem izentem, a mi nagyobb, azzal vádolnak, a lejendő terminusnak avagy a segítségnek ideje mikor lészen. én írtam meg, kit én most sem tudok, az inclusákbúl mindeneket megért Kgld. Volnának oly dolgok, kikrűl írnom kellene, de nem merek írnom Kgldnek is, hanem ha parancsoltat Kgld urunk ő ngával, bemegyek, hogy a torkokat reám tátottaknak szájok dugódjék be. Ha a mlgos fejedelem ő nga vidámító levelét nem hozza vala Szobonya uram és izenetit, szintén elsüggednek vala az emberek elméjek, és per partes singularis gratiára sokan haza szándékoztanak, mint belső külső szabadságtalanságra. Itt ilyet mondott szóval Szobonya uram kglmes urunk ő nga parancsolatjából: 1. az hadaknak fizettet mingyárt urunk, csak menjenek be. 2. Quartélyok elegendő az Meszes körűl, akár az szász városokon magoknak, feleségeknek, gyermekeknek. 3. Minekelőtte fizettetne urunk, számokat az hadaknak regestromban béadják. 4. Az magyarországi semmiféle valláson levőket ne öljék, foszszák, kóborolják az hadak, mert azok is készek lesznek az magyar ügy mellett felülni: úgy vagyon, ezeket megújították valamennyire, de hogy annál is jobban megbátorítassanak, nagyobb és hitelesebb emberével kellene ezeket ő ngának accommodáltatni, mert sokakat már arra disponáltanak, Erdélyben ne folyamodjanak, mert onnan segítségek nem lészen; csak magamra nézve is igen igen akarom ezt az mostani kgls urunk ő nga biztatását, mert nékem mikor a fejedelem ő nga kegyelmességét és az úr Bánfi uram ő nga s az Kgld magyar ügyhöz való készségét Harsányba publice declaráltam volna (az ember, kinek mondta Kgld, lelki ismereti nincsen) mind ellenkezőket objiciált, impugnálván onnan, azért követséget nem kell Erdélyben bocsátani, noha ő reátért azután, de etc. Minthogy penig többire nyomában jött az követeknek, és az úr resolutiója foganatos lészen, írják, ebben ne maradjon, ezeket nagyobb emberekkel végben vinni etc. Itt nagy az híre, Erdélyben jezsuiták mentek be, kirűl is im egy jegyzést küldettem Kgldnek, kit is az nyughatatlan elmék sok roszra magyarázzák. Az Enesen lévő lovas németeket is az végbeliek levágták, öt szaladott Enesre bennek. Két hét alatt

Prinyi Gábor és János uramékot elhozták és az Szabolcsvármegye viceispáni tiszteit is az mi katonáink. Prinyi Gábor uram eleget mentette magát, de annak semmi jelé nem volt. Az első punctumra térek és nékem tetszenék, urunk ő nga nem praecise az végbelieknek, hanem az nemességnek is biztató reménséget nyújtana, mert az megszakadozásbúl általlátja Kgld, nem jó jön ki, és ha tempestive nem orvosolja ő nga, sokan per partes haza mennek. Kívánnék Kgldel hamarébb beszélni. Bánfi uram ő ngának is írtam, kiket megolvasván, azt vélem, szorgalmatoson fog munkálódni benne, és Kgldet is adhibeálja. Itt külömböző s egymással ellenkező hírek folynak, ki azt izeni s írja: hat regiment német jön, némelyek azzal ellenkezőt, hogy az gallus triumphálván, erre az földre segítséget nem küldhetnek, és Zuza is fiával együtt az harczon el is veszvén, több sok nagy emberek is estenek el; mivel ennek az Magyarországnak feje nincsen, progressusa sem lesz addig, még independens lészen. Tartsa meg isten Kgldet kedvesivel együtt sokáig jó egészségben etc. Kgld köteles szolgája Baxa István.

12.

Baxa uramnak Püspökibűl de dato 11. Julii 1674. N. N. írt levelének pariája.

Nemzetes uram!

7. praesentis Debreczenbűl nekem írt Kgld levelét vöttem nagy bőcsülettel, írását megértettem. Én valóban bánom, hogy Kgldnek nem oly dolgokrúl írtam, melyekkel megörvendeztethettem volna Kgldet, mindazonáltal hogy azokban kötelességemnek megfeleljek, elhallgatnom nem illett. És bár szünnének közönségesen az embereknek elméjekben az Kgld s actiói felől való balítéletek és szájokban kemény beszédek, még azoknak is, kik Kgldel szemben szólanak, de inkább inkább nevekednek s mérgesednek, melyet nevelt az Barkóczi levelének másuva küldése, holott az magyar ügyhöz való kötelességéből Kgldtűl azt szorosan megkívánhatták, hogy ha oda akart is complaceálni, azokat is, kiknek kötelességekben áll az magyari dolgokra való vigyázás, ne mulatta volna el tudósítani Kgld. Másodszor, hogy az deputatusi nevezettűl irtózván Kgld, s affelől emlékezvén in improbative, az unióra is meg nem esküttt. Melyből az ellenkező féllel, és valakik az magyar ügynek nem jóakarói, szabadoson való correspondentiáját okozzák Kgld-

nek. Innen az cancellarius s másoknak való irogatást, de harmadszor, az mi nagyobb, Kercsi Sándor examen előtt, s abban nyilván való fassiója, hogy valamint az kémek megvitték Barkóczinak az harsányi dolgokat, szintén azon nyomon írta meg Kgld s levelét is akkor adták meg, mikor az egyik kém referálta az dolgokat; ezt pedig hit alátt, tanquam omnium arcanorum Barkóczi intime conscius referálja. És megolvasván Barkóczi az Kgld levelét, ezt mondván: jót ír Baxa uram is, mindjárt postán küldette ad informationem consilii bellici Bécsben. Ezt pedig nem is utolsónak mondja lenni. Bizony nem azért írom Kgldnek ezeket, az mint bátyám Miskolczi Péter uramtúl is megizentem titkosan, hogy szomorúságát öregbíteni, s nyomorúlt sorsához nyomorúságot adni kivánnék, hanem hogy Kgld tempestive maga dolgainak s ártatlanságának consulálhasson. Az Kgld Harsányból való elmenetele, higyje el Kgld, nem tetszett az embereknek, noha látván, hogy Kgld csak feltette magában, s különben sem akarja keresztül állani, nem akartak benne, vigyázván a magok becsületire is, el kellett venni az Kgld búcsúzását. És alig higyjem, hogy Kgld már vegyen oly insinuatiót innen (mert parancsoló formában nem is akarnak), melylyel kihivattassék, úgy ítélvén sokan Kgld felől, mint az otthon maradt pápista s egyéb nagy rendek felől, hogy ha az dolgok jól lennének, örömest bele állanának; ha pedig roszúl (kit isten jóvoltából távoztasson), annak szenyje maradna éppen csak ezekben. Nem is kétlik azt, hogy Kgld az magyar nemzet dolgaiban nem fáradozott volna, de azt mondják, talám nem mindenik lett volna az magyarságnak hasznával, annál inkább, hogy azoknak érteni nem volt szabad, kik régtúl fogvást ez ügyhöz hittel megköteleztettek még az mi kijövetelünk előtt Beszterczén. És hogy ha valaki akarna szolgálni ez ügynek, ne csak munkálódnék, hanem cooperálna. Az én vékony tetszésem azért az volna, ezen dolgok is már interveniálván, cum insinuatione jőne ki Kgld, és közelről értegetvén az dolgokat, maga innocentiáját az egész nemzet előtt, kiknek szemeket ez homály befogta, tenné világossá. És mivel már látja Kgld, hogy az szerint az dolgok nem eshettek, az mint az harsányi gyűlésben az követek relatiója után, Kende Gábor urammal együtt bizonyságot tőn Kgltek, és az kijött követek az beküldött assecuratiót is visszahozták, sem ember, sem kölcsönpénz nincsen, most vagyon ideje, hogy megmutasse Kgld elméjét, s szolgálatjának foganatját az magyari dolgok mellett. Megvallom, ezaránt hagyott bizott ember nem vagyok, de az

Kgld becsületire vigyázó kötelességem tartja, javallja, hogy elől bocsátván köszöntő s szállást sollicitáló szolgáját s leveleit; csak nyomúl jőne utánna Kgld. Irásomrúl Kgldtűl bocsánatot várok. Éltesse isten Kgldet jó egészségben. Datum etc.

13.

Ezek csak hamis vádok, mert én sem Barkóczi uramnak, sem másnak nem írtam, ma sem tudom, mit s mint tractál, s micsoda instructióval Farkas Fábián uram, nékem egy deputatus úr sem mondotta s nem is kérdeztem, tudni sem kivántam, examinálják meg egymást az deputatusok, ha nékem mondottanak-e valamiben titkos dolgot, házamot, minden javaimat nem magam vesztettem el, de ha lehetne visszaszerzeném.

14.

Item Baxa uramnak Szalontárúl de dato 23. Junii N. N. írt levelének mása.

Nemzetes uram!

Mind az eddig való Kgld személyének az bihari gyűléstűl fogva minden közönséges dolgokban, közönséges helyen való szolgálattúl, fáradozástúl, s magyar édes nemzetünk bajos igyének forgatásátúl elvonása minémű nagy idegenséget nemzett az emberek elméjében, maga Kgld jól tudja s régen értette; neveli ezt, hogy mostan is Kgld magát az nagy kötelezéstűl, az egész bujdosásban levő magyarságnak közönséges tetszése s kérése ellen elvonná, és itt nem lévén Kgld az deputatióban, angyali életet éljen bár Debreczenben, de sokak az ítéletek minden rendektűl, kiket én bizony bár ne hallanék, nékem oly nehéz lévén az Kgld felől balítéletek s actiói felől való idegen magyarázatok s terhes beszédek, mintha azokat az édes atyám felől hallanám. Bizony eleitűl fogvást ilyeket én sokakat értettem, de mivel az deputatióban is bejöttek s fenforgottak, akartam, hogy másoktúl értse inkább, mint tőlem, hogy ezaránt is hitszegésnek csak árnyékával se vádoltathassam, mintha az deputatióban forgó dolgokat kötelességem ellen producálnám. Mostan is penig nem az Kgld jóakarói tetszések nélkűl írok Kgldnek, kik örülnek az Kgld becsületinek, és kivánnák, ha az szerint az tehetség szerint, melylyel isten megáldotta Kgldet, nem külön magánosan, rejtegetve és titkosan, hanem palam és in unione szolgálna nemzetinek. Csudálják azt is, tudván Kgld már az deputatiónak ligáját, helyét is, mégis az mostan Kgldnek kezéhez az más

pártról deveniált leveleket nem ide kellyetes helyére, hanem másuvá dirigálta, és micsoda actiói s kik dolgairúl legyenek Kgldnek az ellenkező párton lévő emberekkel, másokkal nem közli, vagy talám olyakkal, kik nem gyámolétják az mi ügyünk dolgait. Ezeket Kgldnek nem megszomorítására akarám értésére adnom, hanem ezekkel Kgldet kérném az maga jó alkalmaztatására, mert bizonnyal itt tudva van az Kgld erdélyi discursusa, hogy tudniillik ily deputatiónak soha hírét sem hallotta Kgld, s ezt ismerik okának, ám akár melyet adjon is Kgldnek, maga ide nem elegyítésének. És azt köszönnék meg Kgldnek, mivel est fundamentum recuperandae libertatis, ha vétkes és nem jó, jönne ki, s mutogatná meg Kgldnek, s köztetszéssel szereztetnék jobb valami. Kgldet mint uramot kérem, tiszta szivemből származott irásomnak ismervén lenni, magyarázza jól, mert quod ad me, bizony bennem Kgldnek soha magához idegenséget nem tapasztal. Éltesse isten jó egészségben Kgldet. Datum etc.

15.

Keczeli István Teleki uramnak de dato 26. Julii. 1674. Radnótrúl írt levelének mása.

Mlgos uram, nékem érdemem felett való jó uram s fautorom.

Kgld méltóságos írása szerint való parancsolatját alázatosam vöttem, én uram (mivel magam is megfeledkeztem volt felőle) asszonyunktúl ő ngátúl újonnan végére menvén, azon orvosságnak csak ez a continentiája: bálfű magot s keserű gombának az szárát új fazékban megaszalván, meg kell törni, s azzal kell embernek magát füsteltetni.

Az mi az híreket illeti, szintén tegnap érkezék Sáfár Mihály Naláczi uram leveleivel, ki is mit hozott légyen, kétség kívül Kgldtűl el nem titkoltatik. Onnat belől pedig legutólszor bátyám uram érkezett, ő kglme is haza kéredzvén, Kgld méltóságos udvarlására akar menni, valamiknek tudója lészen, tőle végére mehetni, mindazonáltal sok szavai között, mint ő kglme nékem mondá, az házára suspició vagyon, mely is az élésnek bévitelének későségéből fogott származni. Farkas Fábián is ott ben vagyon, örmény köntösben magát lappangtatván Nemessánival együtt, ki is, hogy inkább eltitkolhassa magát, midőn sátorában mentenek volna, olvasót vévén kezében, előttek csak kiment. Az mik többek lésznek, Kgldnek bátyám uram voltaképpen referálja. Isten Kgldet éltesse etc. etc.

16.

Bánfy Dienes uram Teleki uramnak írt levelének mássa sub dato 31. Julii. 1674.

Szolgálok uram Kgldnek.

Kgld levelét vettem, az hideglelés hogy nem szűnik, az bizony nem jó, nem ártana Kgldk consultálni Köpöczi uramot felőle, isten abban is segítse Kgldet, kívánom. Baxa uram nekem írt azon formában, ő az jámbor jót akarna, s jól is írna, de nehéz a notája. Szobonyától urunk írt az végbelieknek, de korántsem oda, az hova ő beszélt, szokása szerint igen élt az multiplicatióval, mindazáltal urunk bizony sok kegyelmességét igéré nékik, ha állhatatosok lesznek, az quártély penig úgy igértetett, ha ő nga bejövetelét fogná kívánni, az minthogy ilyen időben sok haszon volna benne. Az Kővár vidékről elnyert lovakat mint nyerték vissza, ma Csernel uram által Kgldet tudósítottam, azt kell már elhitetni az szatmáriakkal, hogy kilátszik abból, az mint az suliczak bántak vélek, ha Erdély akaratjából van-e nem-e? Az nyargalót megadván, az katonáknak vissza hadtam adni az lovakat. Kgld is már visszakívánhatja, egyébiránt uram bár Katona Mihály uram is jobban strázsáltatna Kővár vidékin az olyan latrok ellen. Istennek ajánlom Kglmedet etc.

17.

Wesselényi László az egész magyarságnak írt levelének pariája.

Isten áldjon meg benneteket édes magyarim. Én itt sem aluszom, hanem mint igaz magyar forgatom serényen az magyar dolgokat, az minthogy isten kegyelméből annyira vittem, hogy magatok sem kívánhatnátok jobban az mostani ujonnan választott kglmes lengyelországi királyommal, s csak immár magatok közűl két vagy három becsületes fő embert, bár Gyulafi László, Zákány András uramékat, és mivel immár esmeretes itt az nagy urak között Farkas Fábián uram, az ki volt idebe azelőtt is, béküldjétek cum plenipotentia sufficienti, és egynéhány albák úri és főrend subscriptióval credentiáknak való, az kiket pro loco et tempore együtt beszélgetvén, írhatnánk, keresztyéni üdvözülendő hitemre fogadom és esküszöm, semmi csalárdságtúl ne féljetek, sőt inkább ha szómat fogadjátok eziránt,

mind magoknak kívánt successusokat, mind peniglen nyomorodott édes hazánk javát, minden szabadságunkot, etiam liberum trium religionum exercitiumot nyervén, az török barátság is (sine qua nihil possumus) helyén marad, mivel bizonyosan nemcsak az békesség, de et conjunctio armorum nem sokára confirmáltatik lengyelekkel. Istenért s jó szerencsétekért, üdvözülendő keresztyéni hitetekre kínszerítelek lelkem édes magyar atyámfiai, ezt a jó alkalmatosságot el ne mulassátok, hanem mentűl hamarébb, ha másképpen nem is, csak hadd mondhassam meg szóval az állapatokat, küldjétek bé az megnevezett atyafiakban, bizony oly módot mutatok, hogy soha magyar német iga alól való felszabadulására jobb s csendesebb mód nem volt talám, ha ezt elbocsátjuk, soha nem is lesz. Azonban istenre kénszerítlek benneteket, az szegény bátyám Petróczy István uram dolga (az kinek igen veszedelmes állapatja hallatik közöttünk, kit isten szent fiáért távoztasson) adja Kgltek értésemre, mert ha nem tudom is minémű rossz állapatja légyen, csak értsem, bizony isten kegyelméből tanálok módot megszabadítására, ha penig szabad, istenért s jó szerencséért kérem, jőjjön bé bár csak az határban, értésemre adván az holt és napot, hogy tudjam útomot alkalmaztatni, istennel bizonyítom, meg nem bánja, s kívánt örömét is, isten úgy segéljen, meglátja. Rajtam már ne búsúljon s ne is féltsen, mert immár én is benne vagyok az regestrumában az rebelliseknek, kurva az anyjok, az ki annak nevezett bennünket, de az jó isten jobb állapatot adott ide bé Lengyelországban, hogy sem Magyarországban vesztettem, mert instantiámra az lengyel király ő fge magyar hadakot fogadni magában elvégezte, s engem azoknak generalisságával megajándékozott, az ki bizony nem lészen Magyarország kárára. Többet nem írhatok, hanem okosnak elég, a ki többet akar tudni s hallani, jőjjön bé Lengyelországban, avagy csak az határban; erre Máramarosra bé lehetetlen bátorságos légyen az út, hitemre olyat hall, ha igaz magyar, megörűl benne az szíve az nagy vigasságtúl, azért jó atyámfiai kedves magyarim, midőn időnk van hozzá, cselekedjünk jól, s akkor hajtsuk az hársat, mikor hámlik. Irtam Gondolom várában, adná isten Murán-ban, igaz szolgátok, hamisan nevezetes rebellis maradjak. Isten hozzon benneteket hamarébb jó egészségben. Az édes mienk Kgltteknek igen nagy szeretettel.

18.

Kende Gábor, Sepessy Pál uramnak, Teleki uramnak secundum claves írt czédulájának mása.

Im gyűlés napja vagyon. Farkas Fábián útban vagyon, istenért gondolkozzék másképpen, el ne késsék kijönni, mert az török is készül, ha halad, felejtjük az dolgot, hogy ennél is jobban meg *(üres hely)* mostani Teleki Mihály nem jövetele miá, és már kételkedvén is az emberek kijövetelében, nagy az confusio. Az magyar atyafiak mind kijőjjenek jó dispositióval és informatióval, mi valóban megromlunk, ha most is Teleki Mihályban megfogyatkozunk. Datum 6. Augusti, Harsány, anno 1674.

Item ugyan Kende Gábor uram postscriptája.

Már levelemet bépecsételtem vala, hozák Barkóczi István levelét, kiben írja, az szegény Segnyei Ferencz kastélyát felvervén, tizenegyed magával ölték meg Ikóban, őtet is hozták el; ezt hozza az fű nélkül való létel, ezek csak ölik, vágják az pápistát, ha fejek nem lészen, istenért uram gondolkozzék, és az gyűlésre tegyen bizonyossá bennünket az dolgokrúl. Már Farkas Fábián megérkezik ez héten, útban van bizonyosan. Itt igen készülnek az törökök. Ezzel ne is késsék Kgld, előtte légyen az gyűlésnek az Kgld tudósítása egy atyafi által.

19.

Bánffi Dénes uram Teleki uramnak írt levelének pariája de dato 21. Augusti 1674.

Nekem Ispán Ferencz uram hasonlóképpen írt, mint Kegyelmednek, ugyan isten átka ezeken az embereken, hogy egy barátjoknak sem hihetnek, im én választ írtam neki. Szobonyával keveset beszélvén, jó szívvel láttuk, mondja: Gyulafit küldték volt az végbeliek közé, de azok nem igen akarnak egyezni vélek. Pálffi Károly tizenkétszáz némettel, bizonyos, leérkezett. Tályán az hegyek alatt van, több is jön, mondja azt, az egriek elraboltak, akkor Egren volt, hogy az rabokat bevitték, ez a gyümölcse az uraim jó magyarságoknak. Török levelet hozott urunknak is, de nem tudom, mi van benne.

Budán semmi kedvességét nem mondja az uraimnak, én bizony uram tőle semmi seriumot nem tanulhatok, minden boldogsága bizony abban áll fáradságának, hogy eleget adtak enni s innya. Isten Kegyelmeddel.

Kegyelmed kész szolgája

Bánffi Dénes.

P. S. Írásom közbe érkezék Keresztessi uram levele, írja, az debreczeniek postán mentenek be, hogy az Barkóczi hada igen megfelesedvén, Szoboszlához szállott, Majtinnál is gyűlekeznek, és hogy az pasa is ki akarna szállani, mi lesz belőle, Isten tudja, addig kevergenek, öszvevesznek. Ide is ismét fenyegetőznek az ebek az dézma dolga végett, én már teljességgel eluntam az vélek való bajoskodást.

20.

Tekintetes uram, bizodalmas uram patronusom.

Urammak Kgldnek engedelmességgel való szolgálatomat ajánlom. Bizonyos dolgokrúl írtam volt Kgldnek, és ezen inclusa is volt levelemben, kikre recepisséjét nem vevén, kívánom tudni, jutott-e Kgld kezéhez. Most generalis gyűlések van az mi magyarinknak Csatárban, az hova mlgos fejedelem kgls urunk ő nga az nemességnek nékem írta levelebéli ajánlott kegyelmességéből tött oblatióját, in specie az levelet az inclusával együtt megküldvén, Ubrik Pál uramtúl tudósította, mit végeznek, mint veszik az ő nga kegyelmességét, reménlem, azt meg nem értik.

Az elmúlt héten 80 lovas katona az beszerményi strázsát levágván insperato, mind az felső had reájok találván, tizet ezekben levágtak, négyet elvittek elevenen.

Barkóczi uram azon nap esvén nagy betegségben, tegnapelőtt vitték Ibrányban, szavát is alig vehették; 21. praesentis ide 18 német jött és 57 horvát, azelőtt is jöttek, hol 5 hol 6, hol 4, ezek eljönnének sokan, ha volna fejek, pénzek, urok és mit adni nékiek.

Nemessáni uramot mondják, megjött az portárúl, ki azt beszéli, az lengyel követet felkaftányozták, az rablót visszahívatták; az eperjesi vásárrúl jöttek is azt mondják, az lengyeleknek nagy kedvek van az békességhez. Itt ilyen jót is hallottam. Kgld Szuhai Mátyás uramot is hivatta, hogy az kijövetelről consultálja, kit adjon isten; még Szuhai uram itt volt, csak addig is jobbat reménlhetett ember, ki is expertus és bátor ember, azt nolle velle meg kell vallani, hadviselő, rendelő magyar hasonló nincsen hozzája, csak

addig élne bár, még az magyarok hadakozásának végét látnánk; több jó benne, mint fogyatkozás, noha azt nem tagadhatni, az ő kglme paripáit nem kellene szecskával tartani. Nagy vétek az, mert ettűl sem nem futhat, nem is fordúlhat az paripája, maga az maga roszszának ezzel kovácsa.

Bizony merem írni Kgldnek, ha most Szuhai uram generalis volna, megboldogíttatnánk csakhamar; errűl többet nem írok, sapienti etc., nagy vétek, ő kglme így elvonta magát, holott sokan sem tudnak az hadakozáshoz annyit, mint ő kglme. Az mihez én tudok, abban ha megfogyatkoztatnám nemzetemet, ottan rágalmaztatnám, de az ki mihez nem tud, haszontalan ahoz fogni. Soha bizony uram által nem látom az jót, ki reánk következzék mind addig, míg jó feje nem leszen az hadnak és pénzzel nem forgódnak. Nervus belli pecunia. Az Kgld kenyvét uram leirattam, csak legyen jó alkalmatosságom, megküldöm Kgldnek. Magamot ajánlván az Kgld jóakaratjában, kívánom, hogy az úr isten Kgldet sokáig jó egészségben éltesse keresztyén vallása, magyar nemzete igazán való szolgálatjára. Amen. Debreczenben, 22. Augusti, anno 1674.

21.

Kgldnek mint uramnak szolgálok.

Minthogy nékem képtelennek látszik, nehezen adhatok hitelt néki; mindazáltal aligha semmi nélkűl van az dolog, mivel nemcsak egy rendbéli ember beszéli, hogy Hörcsök Mátyás uram általmenvén az elmúlt napokban az Tiszán, az talpasokat mind egyig (kik még hitesek nem voltak addig) mind az török császár hűségére eskette meg őket, és nem az mlgos fejedelmére, ki sok kegyelmességét ajánlja mindeneknek. Az egyháziaknak, lökieknek és újfalusiaknak elhajtván némely északa minden méneseket az mi jólelkű katonáink, okát cselekedeteknek (az mint az szegény emberek mondák) egyebet nem adhattanak, hanem hogy az töröknek miért nem akarnak meghódulni ide, az kik is ha így voltak, nincs esze, mindent az ki által nem látja, hogy maholnap végső veszedelem fog bennünket az nagy háladatlan és isten ellen való vétkes dologért követnéje. Az isten szánja meg ezt az mi tővel-hegygyel egyben álló, fenékkel felfordúlt alkalmatlan visszacselekedetünket, adjon oly fejet, az ki ezeket az minden szőr-szál dél borzasztó alkalmatlanságokat tollálja. Másképpen, ha isten bennünket meg nem szán, én igazán mondom, csak az veszedelemhez készülök. Ezeknek az dolgoknak tudakozásában kérem Kgldet, legyen igen

szorgalmas és ha mit ért, velem közleni ne mulassa el. Magam megyek vala Kgldhez, ha az hitván köszvén akadált nem csinál vala jó szándékomnak. Nagy örömmel újabban is értem, hogy az úr Teleki Mihály uram ő kglme szép szénnel akarna közinkben (kit adna az jó isten hamarébb) kijűni ide, és hogy bátyám uram Szuhai uram is vélle volna ő kglmével, mely dologban ha mit érthet Kgld, kérem tudósítson Kgld, hadd vehessek valami vigasztalást magamnak, mert úgy látom azt az iggyet ha csak mi forgatjuk, maholnap bizony az mi kezeink között elolvad. Bizonynyal értem, az egész hajdúság, az német és horvát vitézlő rendek is nagyobb részint csak azt várják, hogy Teleki uram kijőjjön és az mlgos fejedelem neve alatt menjen levél hozzájok, magokat alkalmaztatván, mingyárt közinkbe jünnek. Kivel is isten oltalmába ajánlom Kgldet. Marad Kgld szolgája. Debreczenben 21. Augusti. 1675.

22.

Az úr Bánffi Dienes uram Teleki uramnak írt levelének párja.

Ma uram hajnalban hozák a váradi pasa levelét, kit másfél árkusra ír, urunk felől sok mocskolódást tészen, velem s szegény Keresztes Andrással morog, fenyegeti az öt vármegyét tűzzel, és hogy a várakat elpusztítja. 2. Az minthogy dézmálni sokan eljüttek. Somlyón tartóztatván őket, sok volna az dolog, veszedelmes megengedni fegyverkezni, magának veszedelmére, romlásomra van, tudván, az kiknek oltalmazni kellene, azok kapva kapnák az alkalmatosságot, kire nézve holnap feleségemet isten kegyelmességéből udvarhoz bocsátván, magam estve felé Bonczidára indulok, és ott lészek, még ha lehet, accorda által eligazítom, mert félek, vagy egy, vagy más úton ebűl járunk; óránkint fegyverben vadnak, látom. Keczeli uram talám ki is szállott, nem árt Kgldnek Tordára írni, ha kívántatik, ne az szokás szerint jűjjenek és segítsenek; egyébiránt ha rajtunk által esnek, az mezőségen Kglteknek is lészen nagy futása és változása, kit isten távoztasson; én mindazáltal, ha mi rosszabb hírek lesznek, tudósítom.

Az pasa levelét oda küldtem volna, de ki kellett küldenem Keresztes uramnak, hogy értse a dolgokat, pariálni is késő volt, ezután megláthatja, de ott semmi jó nincsen.

Szikszainak írják oda, az bányai templomot, az ő házokat is elfoglalták; kérem tudsítóson, ha mi hírei lesznek,

én holnap isten kegyelmességéből csak estve felé indúlok. Csehiben eszem vacsorát, virradtig Bonczidára ügyekezem. Istennek etc. 26. Augusti anno 1674.

23.

Ugyan az úr második levelének párja.

Keresztes András mit írjon nékem, ez órában vévén, im inclusában Kgldnek oda küldöttem, kire nézve isten segítségéből én is holnap innen megindúlok arra kifelé, végét isten mint adja az dolognak, én bizony nem tudom. Istennek ajánlom etc. 26. Augusti, 1674.

P. S. Én lelkem uram félek nagy gonosztúl, most rettenetes dolog az enyim, mert az defensa is veszedelmes, azért mennék magam, fegyverkezés ne lenne. Az istenért írjon Tordára, éjjel-nappal jőjjenek utánam, én holnap Bonczidán lészek.

Én már uram ez levelem megírtam vala, hogy Kgld levele érkezék, többet most sem írhatok; Beszterczére való mentét most nem javallom; én újonnan tudósítom Kgldet.

24.

Keresztes András uram az úrnak Bánffi Dienes uramnak írt levelének párja.

Ngodnak akarám értésére adni, az csak bizonyos dolog, hogy vagy az pasa maga, vagy az tihája kiindúl holnap Váradból, valamennyi magával telhetik, szándékok az, hogy azt az öt vármegyét csak megdézmálják; helyünket is ígetéssel fenyegetik, de arra az fenyegetésre keveset hajtok, vagyon vigyázásom reá, arra valóban esküsznek, hogy szemünk láttára dézmálják meg az falukat, azért ha vagyon kivel Keczeli uramnak megindúlni, szintén Zilahra jünne, mindazonáltal az mint Ngodnak tetszik, azt cselekedje Ngod. jobb, készen találhassanak, hogysem valami essék rajtunk, és ha eljönnek, instruálja úgy Ngod Keczeli uramot, mihez tartsuk magunkat. Tartsa meg isten Ngodat etc. In confinio Somlyó 25. Augusti, 1674.

25.

Urunknak Szorokárúl írt levelének pariája de dato die incognito. 1674.

Ilme ac Celsme dne dne mihi clementissime.

Humilium servitiorum meorum addictissimam debitamque commendationem. Isten Ngodat hosszú élettel, boldogságos birodalommal megáldja, szíbűl kívánom.

Ngos kglmes uram, én Ngodnak méltatlan alázatos szolgája lévén, s mivelhogy hazafia is vagyok, akarván azért édes hazámnak és Ngodnak minden igyekezetemmel tehetségem szerint híven és igazán szolgálni, látván mind Ngodnak s mind édes hazánknak ellene való dolgokat s kárát, semmiképpen nem tűrhetvén, hogy Ngodot ne tudósítsam, legfőképpen kgls uram, mivelhogy Ngod kegyelmességét mind a szegény atyámhoz s mind hozzám alázatos szolgájához mutattatván az több dolgok között, mivelhogy Ngodnak sok ellensége lévén, az ő mérges szavokkal s írásokkal azon munkálódnak, hogy mind az ország s mind Ngod ellen az hls császár s fővezér hnragját gerjeszszék, az több ellenség között legfőképpen az mely urak Havasalföldiből kibujdostanak Ngod kgls szárnya alá, nemhogy Ngod hozzájok mutatott kegyelmességét megköszönnék, de sőt szüntelen embereket s leveleket küldenek Lengyelországban, Kosztandi vajdának, s egyéb oda be való nagy embereknek, valamit oda be az török felől hallhatnak, s Ngod felől is egyéb dolgokrúl mind megírják, s nagyobb kímséget cselekesznek semmint valamiben; az mely levelekben Bán-Balyán Kosztandin vajdának küldött volt, azonban valami lengyel úrnak vagy embernek mondják, az mely mind muszka s lengyelek állapatját megírja az vezérnek, és az vezér s császár, mikor kímeket küldenek Lengyelországban, mind ő hozzájok küldenek titkon, ő árúlja mind lengyelt s mind muszkát Balyának s maga levele azon lengyel úrnak kezében akadván, ide küldötte az vezérnek, s legfelesebb mind Ngod felől talált utót benne írva és így igen megharagudt az vezér, mert én az mint látom Bán-Bályán azon igyekezik, hogy Erdélyországát megejtse, s a Ngod tündöklő orczáját megfeketítse. Melyet Ngod ne kételkedjék, hogy valami írígységből, avagy egyéb dologbúl vádolnám, isten ójon, hanem maga saját levele. Itt az én kglmes urammal vagyon még Farkas Fábián, megint újobban ide bejövén, már tizenöt napja van, miólta megindúla innen. Melyet, mivelhogy titkon volt itt, az Ngod kapitihájának,

hogy tudósítsa Ngodat, ő is ide jövén, megint isten tudja minémű szemtelen vádolást tött. Az én ngos uram titkon ellene az úr előtt állván, semmiképpen nem hadta, hogy az vezérrel szemben legyen, ama penig látván, hogy semmiképpen szemben nem lehet az vezérrel, mind punctumokat írt Ngod ellen, és így az vezér én általam tolmácsoltatván, ím az levelei nálam vadnak, az Bán Bályán levele penig az vezér muhurdárjánál vagyon, melyeket Ngodnak el is küldettem volna, de mivelhogy ezek fővezér urunknál igen titkosok, az fejemet féltvén, nem küldöttem, de isten Naláczi uramot Ngod követjét ide juttatván, megmutatom titkon ő kglnek mind Farkas Fábián maga keze írását Nagod ellen, s mind vezér muhurdárját; megajándékozván, talám, az mint hiszem, kikaphatom az kezéből az maga Bán Bályán saját keze írását, melyet Naláczi uram maga szemével látván s megolvasván, minden igazságat meg fog írni Ngodnak, és ő kglme látván, mind Zólyomi dolgai felől, mind muszka, lengyel dolgai felől tudósítom Ngodat. Ezen dolgot penig senkire e világon nem merem bízni, sem más által Ngodat tudósítani. Az havasalföldi vajda ő ngával az édes atyám ide érkezvén, úgy híremmel ő ngától, de még ő ngának meg nem mondottam, hanem megbocsásson Ngod, mikor az elmúlt esztendőben az szegény atyám bujdosóban ment volna, valami egyetmást Brassóban hagyott, azt mondotta, hogy azoknak béhozásáért megyen ki, melyért alázatosan kérem Ngodat, hogy igen titkosan légyen, mert ha valami hallatnék, nékem nagy bestelenségemre szolgálna, sőt halálomra. Magoknak az bojéroknak se jelentse Ngod, mert ha ő általok avagy Dimitrásko vajda, avagy egyéb valaki is meghallaná, úgyis káromra volna. Az muszkáknak állapatja felől penig mostan Ngodat egyébiránt nem tudósíthatom, csak az mit az követek ide hoztak. Neper vizin most úgy mint hatvanezeren jüttek által Dorosenko ellen hadakozni. Naláczi uram ide érkezvén, Ngodat mindenek felől bőven tudósítom. Ezek után isten Ngodat boldogítsa és hosszú élettel áldja meg, szívből kívánom. Datum etc.

Ngodnak alázatos szolgája míg él, szolgál.

N. N.

26.

Szobonya szavai.

I. Oly resolutióval küldettem az végbeliektől, hogy fejet adjon az mlgos fejedelem, akármi alávaló embert, csak legyen erdélyi, addig, még Teleki uram kimehet, az

A M. KIR. ORSZ. LEVÉLTÁR KÖNYVTÁRA

mely ember is köztök légyen, és fizessen meg is a fejedelem ő nga, ez szerint készek alájűni, és oda menni, az hova urunk parancsolja. Ha pedig egyik sem lesz, se az deputatusokkal egyet nem értenek (minthogy most is nem értenek), se alá nem jűnek, hanem minden bizonynyal gratiára haza mennek, mely grationalis kezekben küldetett gróf Csáki István uram által. Abban híják haza praedikátorokkal együtt úgy, hogy minden károkrúl contentáltatnak. Ha azért három hét alatt nem éltetik őket pénzzel, fővel, eloszlanak, mert szónak, hitnek csak többé nem hisznek.

II. Az úrtúl Bánffi uramtúl el nem válhatak, mert sohuva sem bocsát, más az, urunkhoz kell mennem, mert oda szóló levelek vadnak nálam. Az urunknak is még meg nem mondhattam az szóval való izeneteket. Teleki uramnak is sokat izentek tőlem, de magam mondom meg.

III. Láttam az nógrádi hegyoldalrúl 12 kornyéta alja németeket, kik lejöttek Korpona felé.

IV. Az budai vezér azt mondta, hogy itt Váradra, hogy cessáljon az passa, portára is küldi emberit az dézma felől, s Erdélyből is küldjenek. E végre Váradra csauszt is hoztam, ki Somlyórúl ment Váradra. Az egri pasa nagy jóakarója az magyar dolgoknak mindenek felett.

V. Az két urat, némelyek azon mesterkedtek, hogy egyben veszessék, és sokat is szóltak némelyek Teleki uram felől, kiknek azelőtt hitt, de szájokban verték mások, ne higyjen mindennek, specifice Szepessi Pálnak. Keczer is nem jó ember.

VI. Budai vezértűl hallottam rosz emlékezetet Szepessi Pál és Petróczy István felől, hogy sok hazugsággal, csalárdsággal írtanak.

VII. Az oda fel való végbeli törökök csatáznak az németre etc.

27.

Bánfy uram ő nga levelének mása de dato 15. Septembris.

Szolgálok uram Kgldnek. Kgld levelét uram elvettem, rólam való el nem feletkezését és szerelmes gyermeke keresztségére való hivatalát Kgldnek megszolgálom, isten azt adván érnem békével. Kgld szolgálatjára elmegyek feleségemmel együtt, ki is Kgldnek ajánlja szolgálatját sok jóknak kivánságával. Urunk, hogy az urakat convocáltassa, én nem *(üres hely)*, mert az magyarországi dolgot csak contemnálta,

úgy látom, a lengyelekhez való expeditió is elmúlik, sőt az adót sem hiszem, én tisztességesen megindítsák, az honnan egy nagy rosz következik.

28.

Székely László uram levelének pariája de dato 16. Septembris.

Mint uramnak ajánlom Kgldnek szolgálatomat, kívánom, isten minden dolgaiban szerencsésen boldogítsa Kgldet. Kgld levelét becsülettel vettem az inclusákkal együtt, urunk ő nga is kegyelmesen vette Kgld tudósítását; az Baxa uram levelét mind elolvastatta, szánakozik igen az magyarokon ő nga. Az király erről az részéről úgy látom, igen emberségesen viseli magát. Urunk megkérdé tűlem, ha felszakasztotta-e Kgld az levelet, külömben oda akarta küldeni, nem hogy nehézség volna; az inclusákat Kgldnek mind visszaküldtem, csudálkozom egy embernek az írásán, akár csak Kgld ne írná, úgy tudván azt, hogy Kgld igen jól tudja azt, hogy itt minden dolgokat oda halasztanak, mind az magyarországi dolog, s mind penig az Gyerőfy uram expeditióját oda halasztván, csak úgy, az mint ő akarja, az adót is igazán írja, hogy nem fog rendesen bemenni az napjára, az is ő miatta lesz egyik *(üres hely)*, mert kapitiha még sincs, urunk csak választ sem tött az iránt; már ha szintén megparancsolják is valakinek, elkészülhet-e egy-két nap alatt, vagy nem? mert sz. Mihály napjára bár kin lenne (?) az adóval Brassóban. Szintén ma bocsátottam el az Budai Péter szolgáját, a felől írt volt nékem, csak tizenhárom ezer forint hija vagyon, az ki mind az vármegyéken vagyon restantiában, azon kívül Pater János is azt mondotta, hogy az nála lévő pénznek felét is alig teheti jó pénzzé. Innét urunk ő nga Görgényben az jövő keddhez egy hét indúl meg. Ide érkezék tegnapelőtt az budai vezér követje, ma lévén urunk szemben vélle, az mely levelet hozott, annak pariáját ezen levelemben includálván, Kgldnek megküldtem, szóval semmit az török nem mondott, az vezérnek agája az tábor felől semmi derék dolgot nem tud mondani. Egy boér írja nékem Havasalföldiből, hogy az császár az Bug vizén általmenvén, egy Ladisna nevő váracskát négy nap víttak, megadván, hétszáz embert belőle az gályára küldtek, az többit levágatta, ugyanazon helyben Musztafa pasát tették szerdárnak az hadak eleiben. Egy erős hely lévén Kozákországban, Humany nevő, oda küldtek, azt gondolták, ott harczok lesz, de azt is mingyárt megadták, az tatár chámot

ellenség keresni küldte az császár, rettenetes rablást, pusztítást cselekesznek mindenütt az kozákokkal; az császár nem sokára visszatér, mivel az idő meghidegedett. Tizenye felé jű vissza, az Neszteren is ott költözik által, mely is Moldova és Brusák között van etc.

29.

Baxa uram levelének pariája de dato 10. Septembris.

Újabb hadai 14 korneta alja vasasnémetség érkeztenek ő fgének, kiknek Carafa tisztek. Pálffy Károly uram is lejött valahány sereg horváttal. Spanko uram is Kassárúl taraszkokat vonatja ki, és az végbelieket öszvehíja, a Hejő mellé szállott táborban.

General Spanko és Pálffy urak ő ngok iteratis vicibus követséget instituáltak az végbéliekhez, szólja őket minden szabadságoknak, javoknak és templomoknak, sőt károknak restitutiójával, és hogy az németeket is Magyarországbúl a várokon kívűl kiviteti ő fge, kire a végbéliek egyéb választ nem adtak, hanem hogy ez az dolog az egész magyarságot illeti, azért magánosan ebben nem bocsátkoznak, kit is mingyárt postán megírtak az deputatusok, ez bizonyos.

Barkóczy uram egész német táborral Madarosig járt, néhány napokig a mi katonáinkat Dorogtúl fogvást hét mélyföldig űzte, el is ejtett bennek. Nagy László hadnagyot, elevenen fogták el 6. magával; 50 gyalogra találván a mezőn, ezek közűl 23. levágtak hadnagyokkal Ujhelyi Nagy Jánossal, ez vitéz ember volt. Visszatérő útjában tegnap öt óra tájban délyest az egész német tábor ide Debreczen alá szállott vala, azt a tábort jól megvendéglé az város, és tisztei megajándékoztatván magokat, ma 2 órakor délyest úgy méne el Debreczen alól.

Az szegény Szentkirályi Mihály uram 7. praesentis Csatárban meghólt. Ma jött Úri István uram ide, ilyen hírt is monda, hogy az békességjáróktúl értette volna, a török Lengyelországban muszquát, kozákot megverte igen, és hogy Szobeczky ő fge az törökhöz adhaerált. Éltesse etc.

30.

Székely László uram levelének párja az oda be való dolgokrúl.

Kglmed levelét becsülettel vettem. Az tudományt uram nem kell eltitkolni, hanem velem is kell azt közleni, hadd tanuljuk mi is. Az mely levelet vissza nem küldtem, avval így jártam, hogy vasárnap egy új dolmányt vévén magamra, a zsebem üres volt levelektűl, s akkor érkezvén Kgld levelei, megtanálék szorúlni, s látom, hogy nem oly hasznos; én bizony Kgldet böcsülettel követem, borotvaszíjat csináltam belőle; abban semmi nem is volt egyéb, hanem Baxa uram levelét hogy Kgldnek küldték, s a végbeliek, ha el tanálnak holdulni. Szintén ma reggel érkezvén meg Palládi az portárúl, ki is micsoda leveleket hozott urunknak, az magam levelemmel együtt ezen levelemben includálva Kgldnek megküldtem őket. Naláczi uram követteti Kgldet, hogy Kgldnek külön nem írhatott; úgy látom, maga is ő kglme siet kijünni, a posta azt mondja, meg is volt igérve, hogy tiz vagy tizenöt nap alatt visszabocsátják ő kglmét. Az levelekből mindeneket bőven megérthet Kglmed, mint látták. Azt mondja a posta, a császár csak az hadait várta öszve, a mint elküldte volt várak alá; öszvegyűlvén, mingyárt megindúl, Kamenyecz felé jű vissza. Rettenetes rablást, pusztítást cselekesznek Kozákországban. Drosukot is az obsidio alól felszabadítván, az császárhoz vitték. Az leveleket uram, mind az urunkét s mind penig az enyimeket ha megolvasta Kgld, kérem küldje meg mingyárt az urak őket, mivel megírtam ő ngának is, hogy Kgld oda küldi őket. Itt azt is mondották, hogy ma Kgldhez jün az úr. Naláczi uram szóval való izeneti Palládítúl ez, hogy urunk ő nga az mely dolgokat reá bizott, mindenekben eljárt, s választ hoz ő ngának reája, hanem jó reménségben légyen ő nga. Azt mondja Palládi, hogy az tihaja háromszor is volt szemben Naláczi urammal, de egyszer a többi között éjfélkor vitette fel, más nap délig mind discuráltak, ebédre is megmarasztotta Naláczi uramot, s úgy bocsátotta azután szállására, az alatt elbeszélhetett ő kglme mindent. Ezzel istennek etc. Radnóth, 18. Septembris, 1674.

Titulus: Tek. nemz. Teleki Mihály uramnak.

(Országos levéltár, Történelmi Emlékek B.)

LXXXIII.

1674. aug. 13. Sz. Péter.

Teleki a lengyel királyhoz.

Gratulál inauguratiójához »Uti hactenus, ita in posterum quoque dum vivam et dum spricus (?) hos regit arcus, ser. ac sacr. regiae Maiestatis Vestrae servus fidelis et obsequentissimus ac praeclari nominis eiusdem et gloriosae famae depraedicator promulgatorque fideliter extitero.«

1674. aug. 14. Sz. Péter.

Hasonló tartalmú levél u. ahhoz.

(Fogalmazványok. Teleki levéltár Miss. 313.)

Jegyzet: Apafi levelét a lengyel királyhoz l. Török-Magyarkori Államokmánytár V. 239., s a lengyel király levelét Apafihoz, melyre ez e válaszát írta u. o. 249. l.

LXXXIV.

1674. aug. 12—26.

Tárgyalások a hódoltsági basákkal.

a)

1674. aug. 12.

Szobonya jelentése.

Szobonya beszédi: Az budai vezértűl és egri pasátúl három levelet hozott, törökűl vadnak (1674. aug. 12.)

Az budai vezér s egri pasa ajánlják igen magokat ő ngának, az úrnak is, őtet mindenütt kisérték feles törökekkel.

Megyaszót elrablották az egriek az budai vezér híre nélkűl; az budai vezér előtt despectusban vannak, kedvetlenségben.

Az végbeli magyarok az több magyarokkal egyet nem értenek, kikhez Gyulaffit küldték, hogy véllek egyetértsenek, és az gyűlésre eljőjjenek, de nem jöttek, sőt Gyulaffit, alig múlt, meg nem fogták.

Az Gyulaffinak adott deputatusok instructiójának pariáját behozta az úrnak.

Mondja, a kik az dolgot jobban értik, azt az formát javallják inkább az közjónak előmeneteliben, az melyet az úr most indítson az fejedelemmel, az, hogy az budai vezér igen biztatta.

Az váradi pasára nagy haragját mondja lenni az budai vezérnek.

Mondotta, az magyar deputatusok egy holnap alatt had nélkül maradnak.

Mondja, hogy az törökök télre az hadakat az ő falujokban quartélyozni meg nem engedik.

Az végbelieknek kedvek nem volna az Erdélyben való bejövetelre, mindazonáltal követeket küldenek be az úrhoz és urunkhoz ő ngához etc.

(Országos levéltár. Történelmi Emlékek B.)

b)

1674. aug.

A budai basa levele a fejedelemhez.

Budai vezér levelének pariája.

Htls győzhetetlen császárunk kedves igaz híve, Mlgos erdélyi fejedelem Apafy Mihály, nékünk kedves jóakarónk, köszönetünk és szolgálatunk ajánlása után isten Kgldet hls császárunk szolgálatjára sokáig jó egészségben éltesse és kívánjuk, hogy ezen látogató levelünk és emberünk találja Kglmedet boldog szerencsés órában. Kgldet kedves jóakaró uram akaránk ilyen dolog végett megtalálnunk, ugyanazt magunk birodalmunkban Pest városunkban lakó Szabó János és Szőcs István nevő lator emberek, ugyanott lakó városiak közűl némely töröknek sok egyet-másokat ellopván, beszöktek Erdélyországában, az Kgld birodalmában; minek okáért Kgldhez mint kedves jóakarónkhoz küldöttük ezen becsületes követünket, tekint. Mahomet agát látogató levelünkkel együtt; kérjük is Kgldet barátságosképpen, hogy ezen megnevezett és ugyan Erdélyben bészökött tolvajoknak megfogattatásokban és ugyanezen oda expediált követünknek kezében adattatásában szívesen fáradozni ne neheztelje, Kgld is hls győzhetetlen császárunk egyik híve lévén, ne ítélje méltóknak lenni, az olyan latrok az Kgld szárnyai alatt bátorságot vévén, szabadulást reménljenek, sőt az olyanoknak megfogattatásokban és kézben adattatásokban kedveskedjék, ugyan kérjük is Kgldet felette, hogy azon

megnevezett latrokat megfogatván, ezen oda küldett követünknek Mehmet agának kezében adatni el ne mulassa etc.

Budai vezér Ibrahim passa.

(Országos levéltár. Történelmi Emlékek B.)

c)

1674. aug. 26.

A váradi pasa Apafinak: dézmafizetés ügyében.

Mi az hatalmas és győzhetetlen török császárunk vég Várad várának és ahaz való vég házának ezekben levő hadainak fő gondja viselője, az tekéntetes nagyságos vezér Steletesar Mehemet pasa.

(Következik a váradi pasának rendes tugrója török betükkel.)

Hozzám illendő szomszédságos jóakaratomat ajánlom, Istentől sok jót kivánok. Hatalmas császárunk Váradot elvette, Karaszna, Közép-Szolnak, Belső-Szolnak, Doboka s Hunad vármegyét Váradhoz íratta, kit magának íratott, kit pasáknak, kit zajm uraknak azért, hogy íllenek belőle; ez egész világon hatalmas császár birtokában mindenütt dézmát visznek, itten is az lijestromban désmát írnak, azokat az vármegyéket, mikor Váradhoz írták, Erdélben voltál, mírt engedted ide, hogy behódollanak, magokat felirassák, ha akkor megengedted, most mírt ellenzed császár adóját? kírnek, nem engedem, mondod, ha az urak désmát kérnek, nem engedjük, mondod, s azt nem tudod, hatalmas császáré az öt vármegye, minden ember dézmát veszen az falujából, az hatalmas császárunk leistroma s parancsolata szerént azok Erdélből ha kérnek, ne adjanak, ha az mi határunkból kimennek, az Erdély határban mennek, akkor panaszolkodotok, ezek az egész dézmát ezek megírik, ha pedig valami akadált csenáltok, bizonoson én ezeket meg nem tartom, hanem valakik alá akarnak menni, elbocsátom s levelet is adok nekik, hogy hatalmas császár maga fegyverivel vett országában sem zemjm, sem espaijakat nem engedték adózni, sem hódolni, sem dézmát adni, azért parancsold meg az tiszteknek, hogy hatalmas császár jobbágyit az dézma adástúl ne ellenzék, mert ebből sok búsulásod

következik. azután az búsulás nem használ. Isten veled. et Várad die 26. Agusti anno 1674.

Külczím: Az Tekéntetes és nagyságos Apafi Mihálynak, Erdélországának fejedelmének, Magyarországnak egy részének urának, Székeleknek ispánának, nekem szomszéd jóakarómnak adassék.

Egykorú rájegyzés: Meg kell tartani.

(Az erdélyi volt kir. főkormányszék levéltárban lévő eredetiből.)

LXXXV.

1674. szept. 1—22.

Lerelezés a lengyel királylyal.

a)

1674. szept. 1.

Sobisczki Apafihoz, köszöni, hogy a portára menő követét fogadta.

Joannes III. dei gratia rex Poloniae, magnus dux Litvaniae, Russiae, Prussiae, Masoviae, Samogitiae, Kijoviae, Wolhyniae, Podoliae, Podlachiae, Livoniae, Smolensciae, Severiae, Czerniehoviaeque Ilmo dno Michaeli Apafi Transylvaniae principi, partium Hungariae dno et Siculorum comiti, grate nobis dilecto, salutem et felicitatis continuum incrementum.

Ilme princeps, grate nobis dilecte. Literae Iltatis Vrae obviae nobis factae sunt eo plane tempore, quo non satis oblatae paci immixi iter ad castra capesseremus, ex quibus et qua in nos propensione Iltas Vra sit, et qua ablegatum nostrum ad portam Otthomanicam expeditum humanitate exceperit, abunde intelleximus. Utrumque quam gratum nobis, acceptumque fuerit, praesentibus testari voluimus, unaque cupimus certam esse Iltem Vram non vanum fore ex electione nostra gestientis animi sui plausum, cum nobis in mente sit, non modo divorum praedecessorum nostrorum in Iltem Vram favores conservare, verum etiam prolixiore benevolentia nostra, eosdem ampliare. Bonam interim valetudinem cum prospero rerum successu Ilti Vrae ex animo precamur. Dabantur in arce nostra Pilaskoviensi, die I. Septembris, anno dni MDCLXXIV, regni nostri I. anno.

Joannes rex mp.

Külczím: Ilmo dno Michaeli Apafy, principi Transylvaniae, partium Hungariae dno et Siculorum comiti, grate nobis dilecto.

(Eredetije a Magy. Tud. Akadémia levéltárában.)

b)

1674. szept. 1.

A lengyel király Telekinek, megválasztatásáért gratuláló levelére felel.

Joannes III. dei gratia rex Poloniae, magnus dux Litvaniae, Russiae, Prussiae, Masoviae, Samogitiae, Kijoviae, Podoliae, Podlachiae, Livoniae, Smolensciae, Severiae, Czerniehoviae.

Grose sincere nobis dilecte. Grato accepimus animo Sinceritatis Tuae literas, quibus et de nostra in fastigium regii throni evectione nobis gratulari et demissae suae erga nos propensionis testificationem exhibere officiosissime voluit. Utrumque hoc eximii in nos affectus argumentum memori recondimus pectore; utrumque suppetente occasionum opportunitate regia nostra benevolentia libenter pensabimus Sinc. Tuae; quam interim bene valere cupimus. Dabantur in arce nostra Pilaskoviensi die I. Septembris anno dni MDCLXXIV.

Joannes rex mpr.

Kívül: Groso Michaeli Teleki ilmi principis Transylvaniae cancellario, sincere nobis dilecto.

(Ered. gr. Kemény J. Erd. Tört. Ered. Lev. XIX. k.)

Jegyzet: Teleki válasza e levélre megvan a Telekiek marosvásárhelyi családi ltárában Missiles 313. sz. a.

c)

1674. szept. 11.

A lengyel király Béldy Pálnak válaszol.

Joannes III. dei gratia rex Poloniae, magnus dux Litvaniae, Russiae, Prussiae, Masoviae, Samogitiae, Kijoviae, Podoliae, Podlachiae, Livoniae, Smolensciae, Severiae et Czerniehoviae.

Magce ac grose, grate nobis dilecte. Juxta illas, quas grosus Karwowski ad nos transmisit, etiam Gen. Vrae acce-

pimus literas. tanto nobis gratiores, quanto notissimae suae erga nos voluntatis, promptique studii pleniores, porro omnes illas officiorum contestationes, quas tam eidem internuntio nostro, quam destinato illius ad nos homini exhibuit, securitati duntaxat deferendarum ad nos literarum consulturus; nobis praestitum esse non illibenter cognoscimus. Quin etiam ita de Gen. Vra sumus persuasi, ut paria in posterum studia, ubi res et necessitas tulerit, certo nobis de sua polliceamur humanitate. Enim vero nobis non nolentibus erit commodas offerri occasiones, quibus mutui affectus nostri regia Gen. Vrae redhibeantur argumenta, quam favente fortuna prosperaque frui valetudine apprime cupimus. Dabantur in arce nostra Javoroviensi die XI. Septembris anno dni MDCLXXIV.

Joannes rex mpr.

Külczím: Magco ac groso Paulo Beldy comitatus Szolnok interioris supremo comiti, trium Sedium Siculorum judici regio et exercitus Transylvaniae generali, grate nobis dilecto.

(Ered. gr. Kemény J. Erd. Tört. Ered. Lev. XIX. k.)

d)

1674. szept. 12.

A lengyel király Telekinek válaszol.

Joannes III. dei gratia rex Poloniae, magnus dux Litvaniae, Russiae, Prussiae, Masoviae, Samogitiae, Kijoviae, Wolhyniae, Podoliae, Podlachiae, Livoniae, Smolensciae, Severiae et Czerniehoviae.

Magce ac grose, grate nobis dilecte. Exploratae jam olim Gen. Vrae erga nos voluntatis recens, gratumque ex humanissimis suis, per hominem a gen. Karwowsky ad nos expeditum missis, accepimus specimen. Quidquid enim Gen. Vra tam eidem, modo ad nos destinato praestitit officii, quam a nobis vicissim (si quando ita ratio postulaverit) mittendis, se impensuram pollicetur, id non nisi e benevolenti suo in nos animo proficisci persuasi sumus. Indeque est, quod tam promptum de nobis merendi studium, non solum recenti, grataque recordatione nos servaturos libenter recipiamus, verum etiam nullam sine effectu praetermissuros occasionem, quin Gen. Vrae reciprocante affectu regiam nram contestemur benevolentiam. Caeterum faventem fortunam prosperamque valetudinem Gen. Vrae amanter opta-

mus. Dabantur in arce nostra Jaworowiensi die XII. Septembris anno dni MDCLXXIV.

Joannes rex mpr.

Külczím: Magco ac gen. Michaeli Teleki arcis Kuwariensis et Hust capitaneo, comitatus Tordensis comiti supremo, ilmi principis Transylvaniae consiliario, grate nobis dilecto.

(Ered. gr. Kemény J. Erd. Tört. Ered. Lev. XIX. k.)

e)

1674. szept. 23.

A lengyel király Telekinek, ajánlja követét Beaumont alezredest.

Joannes tertius dei gratia rex Poloniae, magnus dux Litvaniae, Russiae, Prussiae, Masoviae, Samogitiae, Kijoviae, Wolhiniae, Podoliae, Podlachiae, Livoniae, Smolensciae, Severiae, Czerniehoviae.

Magce ac grose, grate nobis dilecte. Eximia illa, qua Gen. Vram olim jam erga nos esse novimus, voluntas facit, ut non modo mutua animi propensione erga eandem feramur, verum etiam fidentius cum ipsa agere percupiamus. Quod ut luculentius Gen. Vrae constet, groso nostro vicecolonello de Boumont in commissis dedimus, quatenus id prolixiori Gen. Vrae explanet argumento. Dabit proinde ipsi plenam in omnibus fidem Gen. Vra, quae eidem nostro propositurus est nomine; certoque sibi persuadebit, cuncta ex benevolentissimo nostro in se affectu proficisci, cui optimam praecamur valetudinem. Dabantur in palatio nostro Javoroviensi die 23. Septembris anno dni 1674.

Joannes rex mpr.

Külczím: Magco ac groso Michaeli Teleki, arcis Kuvariensis et Hust capitaneo, comitatus Tordensis comiti supremo, ilmi principis Transylvaniae consiliario, grate nobis dilecto.

(Ered. gr. Kemény J. Erd. Tört. Ered. Lev. XIX. k.)

f)

K. n.

Beaumont jelentése a bujdosók ügyéről.

Information touchant les affaires de Hongrie.

En 1674. après l'élection du roy de Pologne aujourdhuy regnant, l'ambassadeur de France en cette cour songeant à se servir des conjonctures favorables, envisagea les mécontents de Hongrie, comme un moyen capable, s'ils estoint soustenus, d'embarrasser l'Empereur et faire une diversion considerable de toutes ses forces.

Mais comme le dit ambassadeur n'avoit nulle cognoissance certaine des affaires des Hongrois: le Roy de Pologne m'envoya au mois de 7-bre de la dite année en Transylvanie avec lettres de créance pour Michel Teleki, et ordre d'en rapporter le plus d'instruction que je pourrois touchant l'estat des forces et de l'armée des Hongrois.

Michel Teleki homme considerable à la cour du Prince de Transylvanie et grand partisan des affaires d'Hongrie m'en instruisit pleinement et s'offrit mesme si le Roy de France avoit dèsirs d'assister les Hongrois, de se faire nommer leur general, et par l'exclusion de Paul Wesselini qui l'estoit alors se faire chef du party contre l'empereur. J'adjusté avec luy un projet qui depuis a esté suivi.

Sçavoir que l'ambassadeur de France envoyeroit *(sic)* en Transylvanie sous quelque pretexte une personne seule capable et instruite pour traitter avec le dit Teleky et les Hongrois. Le choix tomba sur Akakia resident de France auprès du Roy de Pologne que le prince fit accompagner d'un envoyé au prince Apaffi afin que le Premier passast sous la couverture de l'autre, qui n'estoit effectivement, qu'un pretexte pour oster les soupçons. Du costé des Hongrois fut aussy depéschée une legation au Prince de Transylvanie composée de huit des principaux d'entre eux, tendente a obtenir du Prince Teleky pour General et consentement de traitter avec l'envoyé de France. Apaffy gouverné par le dit Teleky maintenant son favori, consentit a tout.

Le traitté fut, que Teleky du consentement de son prince se mettroie a la teste des Hongrois, qu'avec ce qu'ils avoient de monde sur pied il augmenteroie l'armée jusqu'au nombre de 12 mille hommes infanterie et cavalrie canon et equipage necessaire, nombre suffisant pour chasser les Allemans d'Hongrie, qui présentement y sont sans forces,

moyennant la somme de 40 mille livres par mois, dont le payement commanceroit au premier juillet.

Qu'aussytost qu'on leveroit le masque, on envoyeroit des manifestes par toute la Hongrie, invitans la noblesse et villes libres a secouer le joug austrichien, ce qui causerat inevitablement une revolte du Royaume entier veu le mécontentement general des peuples. Cependant qu'on avanceroit dans le pays saisissant tous les revenus et domaines de l'Empereur.

Qu'on se rendroit maitres d'abord de quelques villes afin d'avoir lieu d'assemblée et de retraite, principalement de celles, qui sont vers les frontieres de Pologne comme Zatmark, Cassaw, dans lesquelles le dit Teleky a ses intrigues afin de faciliter la communication du dit Royaume a l'autre. Que pour la forme et consideré l'engagement où sont les Hongrois avec la Porte, ils faudroit parler au grand visir delicatement sur ce chapitre, luy representant qu'il n'y avoit rien en cela contre leur dessoin envers le grand seigneur et qu'ils ne prendroient nulles liaisons avec la France qui pussent estre prejudiciables; que pour persuader de cela, ils fairoient solliciter aupres du grand visir quelque leger (?) secours pour faire voir leur dependence.

Que le Roy de Pologne fairoit la paix avec les Turcs si l'on luy vouloit donner, que cependant il ne paraitroit point se mesler des affaires de Hongrie, mais que la paix faite, il fairoit semblant de congedier une partie de ses troupes, qui sous le commendement du Marquis de Bethune son beau frère passeroient en Hongrie avec quantité d'officiers françois dont on augmenteroit le nombre autant que l'on pourroie.

Que le dit Marquis de Bethune appuyé de l'argent de France et du voisinage du Roy de Pologne, se gouverneroit en sorte qu'il gagneroit crédit sur les Hongrois et se mettroit au point, de tout esperer de ce peuple. (Cet article est secret et cognu a peu).

Que les affaires menées jusque à la et les Allemans ruinés en Hongrie où ils n'ont plus de force ny de credit, les Hongrois envoyeroient a la Porte protester de leur fidelité et demender permission à s'eslir un Roy selon leur ancienne coustume moyennant un tribut à la Porte, sur quoy ils disent, que le grand visir s'est expliqué favorablement.

(C. melléklet Kindsberg 1675. jun. 17-diki jelentéséhez, Bécsi cs. és kir. udv. levéltárban. Turcica 1675.)

g)

1674. okt. 18.

Teleki Mihály levele a bujdosókhoz.

A magyarokhoz 1674. október 18-kán.

Ad intimationem sermi potentissimique regis Galliae ad modernum sermum regem Poloniae factam, expeditus est a sua sacr. Mte certus quidam legatus natione gallus, homo spectabilis et in negotiis politicis versatus, ad me cum credentionalibus literis et legationali. Austriaca tyrannis, qua a multis saeculis ad commiserationem exterarum gentium excruciantur exules hungari, constitit hactenus regnis et provinciis christianis; praesens vero oppressio eo majorem condolentiam excitavit, quo vehementiori impetu in libertates, personas, bona et famam Hungarorum cum extrema regni ruina sevire videtur. Quae truculenta et inaudita calamitatis vis praefatorum regum corda accendit, ut cogitarent de remediis, quibus infelicitati et jamjam concidentibus gentis hungarae rebus subveniri posset, ut in pristinam libertatem, omniumque gloriam, cum eliminatione tyrannidis Austriacae, Hungaria restituatur. Constat quidem, quantopere intricata sint in porta Otomanica Hungarorum negotia, nec etiam permittit ratio status, ut a fidelitate ejusdem portae abstrahantur, nisi extremum periculum, et cum regno universo universalem ruinam, totalemque interitum subire (velint). Sed nec hoc carere videtur periculo, si universis viribus Otomanicis adiuti regnum et possessiones suas recuperaverint. Verendum enim, ne a tam immani potentia vel supprimantur, vel ex tyrannide in aliam tyrannidem prolabantur. Consilia proinde sequenda essent talia, quibus Hungaria suis viribus resurgeret, armisque propriis sese in statum libertatis vindicando jugum Austriacum de pleno et toto excuteret; stante nihilominus fidelitate et subjectione erga fulgidam Portam, compensione certi tributi annuatim praestanda. Quod ipsum, modo domini Hungari tam benignam sersrum regum resolutionem non repudiarent, hoc modo videtur deduci posse in effectum. Quandoquidem christianissimus rex post jam multas victorias imperatori Leopoldo bellum in Germania continuare decreverit, necesse esset, ut subsidio ejusdem regis christianissimi ex hac parte fortissimas incursiones facerent; sermus autem rex Polonia inito cum Turcis foedere aliam provinciam invaderet, quo majori vi et insperato impetu potentia domus Austriacae

infringeretur, cujus eversionem rex Galliae unice, praeter ea nihil aliud intendit. Atque sic Dnes Vrae securae esse possunt, quod sersmi reges nihil privati sibi quaerant in successu hoc, sed praecise salutem et emolumenta regni Hungariae, cujus lacrimabilem statum et eversam pristini regiminis formam in animos penitus demiserunt. De modalitatibus succurrendi inter me et dnum legatum in secreto tractatum est; sed quia juramento cum scriba Absolone obstrictus sum, easdem prius significare nequeo, antequam a Dnibus Vestris, quatuor nimirum dno Paulo Wesselényi, d. Melchiore Keczer, d. Paulo Zepessy et dno Paulo Szalay assecurationes super fidelitatem non accepero; alioquin negotia candide et serio aguntur. Ego itaque pro illo affectu, quem habeo erga causam hanc, religionem et communem patriam, Dnibus Vris hanc sersmorum intentionem et insperatam clementiam ad notitiam dare in tempore volui, ita tamen, ut negotium hoc in secreto habeatur, quo respectu ego secrete dno legato omnia detegi ut et ipse in Poloniam reversus reges sersmos informare posset.

Scio Dnum Vrarum primum ex hoc regno egressum ex hoc fundamento fuisse factum, ut tentarent aliquid sine subsidio Otomanico propriis viribus; et sane extra controversiam est, cum majori servitute et imminutione regni futuram Hungariae in integrum restitutionem, si armis Turcicis id ipsum effectuabitur; quod si tum placuit, effici autem non potuit, nunc auxilio potentissimorum regum demonstratur facultas propriis viribus sese salvandi, tametsi hoc eo non tendit, ut porta Otomanica ex hoc negotio excludatur, cum propter famam qua bella stant et jam factam in fulgida porta subjectionis declarationem, cujus etiam supramentio facta est, necessario utique requirebatur subsidium aliquod Turcicum, tantum universalis illa potentia praecaveretur. Habuit quidem legatus in instructione, ut castra hungarica peteret, ibique denique regiam intentionem declararet, sed propter graves ditiones (rationes?) et perversos malevolorum conatus, inprimis autem impiam et desperatam Banffianam rabiem, nullus modus erat, per quem in castra sine suspicione ire, et redire autem sine periculo potuisset. Ita ne negotium in fundamentis suis aliquam moram, vel labefactationem pateretur, intentio in praesenti differri debuit. Proinde genuine sese declarent, quid in hoc passu Dnes Vrae sentiant, dnus legatus cum resolutione hac regressus est, reversurus ipsemet aut alter cum plenaria commissione, saltem deliberatio diu ne procrastinetur. Non est quotidiana similis occasio, in qua promovenda sincere laboremus. Si

unquam, nunc offertur propriis conatibus bonum publicum secundandi commoditas. Consulant, quaeso, Dnes Vrae, et quod in felicitatem gentis hungarae tendat, hoc apprehendite, coram deo et mundo rationem spretae occasionis reddituri. Haec informatio latine expediri debuit, ut et intelligeret dnus legatus, quid scripsi. Dnes Vrae ad latine respondendum invitentur: quod responsum reverso praefato aut altero ad manus traditurus sum perlegendum. Extra me et d. Paulum Beldi, d. Teukeuli, magnif. Franciscum Prényi et Absolon negotium nemo scit; rogo ut inter Dnes Vras secretum maneat, suspectis et perfidis ab hoc secreto remotis. Die 18. Octobris 1674.

(Titkos írással vegyes másrúl. Petrovics gyűjtemény a Magyar Tud. Akadémiában.)

LXXXVI.

1674. oct. 14.

Meghivó a nov. 17-iki fejérvári országgyülésre.

Michael Apafi dei gratia princeps Transiliae, partium regni Hungariae dnus et Siculorum comes etc.

Generose prudens ac circumspecte, fidelis nobis sincere dilecte, salutem et gratiam nostram. Már isten engedelméből ez jelen való esztendőre administrálandó adót a fényes portára megindítattuk, ugyanis nyilván vagyon az, hogy ez hazának megmaradása isten után egyébben inkább nem áll, mint az adónak idejénkorán való beszolgáltatásában. Hogy azért az jövendő esztendőben is az adónak mind felvetésében s mind penig administratiójában fogyatkozás ne légyen, jó idején akarván rólla provideálnunk, annak felvetésére kételeníttettünk Kegteket egész országúl convocáltatnunk, melynek bizonyos napját és helyét becsületes tanácsúr híveink tetszésekből rendeltük Gyulafejérváratt ez jelen való esztendőben novembernek 17-ik napján lenni. Minekokáért kegyelmesen és serio parancsoljuk Kegdnek, házánál levő dolgait alkalmaztassa úgy, hogy az megírt napon és helyen lehessen személye szerint jelen s semmiképpen jelen lenni el se mulassa, hogy az adónak felvetésében a mit az hazának közönséges megmaradására hasznosabbat találhatunk, követhessük el idején korán. Azomban elővétetődnek az olyan perek is, melyek országgyűlése alatt szoktanak agitáltatni, ha Kegdnek olyan perei lesznek, provideáljon

idején korán rólla. Secus sub poena in decreto et articulis expressa minime facturus. Datum in castro nostro Radnóth die 14. Octobris anni 1674.

M. Apafi mpr.

Külczím: Generoso prudenti ac circumspecto Andreae Fleischero consiliario nostro intimo comiti totius universitatis Saxonicae nationis et civitatis nostrae Cibiniensis judici regio etc. fideli nobis sincere dilecto.

(Eredetije a nagyszebeni levéltárban Nro 1192.)

LXXXVII.

1674. október 21.

Bánffy levele a fejedelemhez Fileky Mihály halálra ítéltetése ügyében.

Kglmes uram.

Én másfél hetektűl fogvást sokféle bajoskodások között voltam Doboka és Kolos vármegyebeli székek alkalmatosságával, kiváltképpen amaz hallatlan példán, más ember feleségét elvevő és maig is maga mellett tartó nemes ember törvénye is kglmes uram két egész napig tartott, és az szék második napján éjjel tíz órakor szakadott vége, az egész vármegye birái és az deputatus urak is fáradozván szünteleu s erre végre az törvény megsententiázta és halálra ítélte, úgy hogy az peresse ötvened magával esküdjék az fejére. Megvallom kglmes uram, nehezebb törvényben soha nem ültem, de úgy értem, ez a sententiázott lator Ngodhoz gratiájért küldött, vagy akar küldeni, az minthogy az egész tanácstúl és Ngodtúl két izben megsententiázott parázna feleségének is Ngodtúl gratiát extrahált volt valami csalárd szín alatt és azzal akarta oltalmazni itt magát is, de mivel kglmes uram tudták az birák, hogy Ngod decipiáltatott, és hogy az ország törvénye ellen való gratiák Ngodon sem állhatnak, az igazság itt kiszolgáltatott. Kire nézve kérem istenért Ngodat, ha ez az megsententiázott Fileky Mihály nevű hallatlan példáú ember Ngodat megtalálja, gratiát neki Ngod ne adjon, mert isten bántódik meg vele, és sok rosszra leszen példa és alkalmatosság, másképpen is az perese semmi leszen (?), mely meg nem kegyelmezvén, az Ngod méltósága csak mocskoltatik vele.

Irhatom Ngodnak, az váradi urakban kilencz fő török 40 lóval ide jüttek az végbeli dolgokrúl való tractára, kik-

kel is ma voltunk szemben Bethlen Farkas és Rédei uramékkal, ugyanazon bakot nyúzzák kgls uram, a kit Radnóton, melyben ha le nem hadnak, lehetetlen velek valami jót végezhessünk, mert lehetetlen és képtelen dolgot kívánnak, az költség meg van rájok; micsoda vége leszen dolgunknak. Ngodat tudósítani el nem mulatom. Egyéb hírek mostan nincsenek kgls uram, hanem Ngodat ajánlom istennek oltalmában. Kolosvárt 21. Octobris 1674.

Ngod

alázatos szolgája.
Bánfi Dienes mp.

P. S. Kgls uram, már levelemet elvégeztem vala, érkezének az inclusa levelekkel Somlyóból, kikből Ngod megértheti, a váradiak most is mint vágtak le a somlyaiakban (még penig az strázsát) minden igaz ok nélkül. Én úgy látom, azok a somlyaiak elunván az sok ártatlanúl való szenvedéseket, nagyra fakadnak ki, az minthogy most is kevésen múlt el. Kérem alázatoson Ngodat, az követnek és kapitihának ezen dolgokat postán adja értésekre és parancsoljon, hogy az adó mellett tegyenek ennek alkalmatosságával újobb panaszt az váradiak ellen mind erről s mind egyéb hasonló több cselekedetekről, és solicitálni kell, hogy azok megbüntettessenek, és az jó szomszédságnak megtartása felől legyen erős parancsolatjok.

Külczím: Az erdélyi méltóságos fejedelemnek ő ngának nekem kegyelmes uramnak adassék.

(Eredeti, Nemzeti Múzeum, Tunyogi-gyűjtemény.)

LXXXVIII.

1674. november 5.

Közép-Szolnok vármegye utasítása országgyülési követei számára.

Postulata comitatus Szolnok mediocris per ejusdem nuntios delegatos in comitis regni generalibus exhibenda, proponenda.

Az mi kglmes urunk ő nga és az tanácsurak tetszésekből az úr, generalis uram ő nga az váradi törökökkel az mely dolgot elindított, per contractum végezett is velek, hogy azonnal való végezést és császár articulussit is az mi kglmes urunk ő nga méltóztassék az portára beküldeni; ha módját feltalálhatná, meg is pecsételtetni, alázatoson instálunk, mivel csak már is kijüvén az törökök, annak

utána nem az végzés szerint, hanem másképen akartak az szegénységen holmit exigálni.

Római császár ő felsége birodalmából, úgy mint Szatthmár vidékirűl, de kiváltképpen Béltekből kijáró kóborlók miatt vármegyénkbeli szegénségink, kiváltképpen az külső felebeliek teljességgel elpusztúlnak, mert nemcsak nappal, de gyakrabban étszakán által jüvén, vármegyénkbeli szegénységink közzűl némelyeket házokban felkötöznek, és Szathmár vidékire általvivén és megsanczoltatván úgy eresztik vissza: némelyeket penig az mezőn találván, marhástúl viszik el, sőt ha magát az embert kötözve elhagyván, meg nem sanczoltatják is, marhájokat mindazáltal oda vesztik.

Ezen kívűl csak nem régen vármegyénkbeli Czégény nevű falunkban menvén bélteki kóborlók, egy becsületes nemes embert megöltek; ezelőtt is, most is szüntelen beütvén ezen kóborlók, az szegénység marháját hajtják, kapdossák, némelyeket közzülök egész árán kénszeríttetnek redimálni: hogy ezek is remediáltassanak, az nemes országnak alázatosan instálunk.

Siralmasan említjük ezt is, nem régen kezdvén épűlni vármegyénknek egyik része, az külső fél Érmellyéke az török elpusztítása után, de mostan újabban el kell pusztúlnia az Bihar vármegyében quartélyban lakó magyarországi hadaknak rajtok szüntelen való élődések és quartélyozások miatt, hogy ha penig ez romlott vármegyénken újabban is telelni bejüvend (az mint penig hallatik, be is jün) ez külső Érmellyéke is teljességgel elpusztúl miattok: hogy ettűl is immunitáltatnánk, az nemes országnak alázatosan instálunk.

És siralmasan érezzük ezt is, hogy az partiumbeli generalis perceptor az fiscus számára járandó dézmát katona által exigáltatja, holott vármegyénkből is arra alkalmatos ember kitelhetnék; az katona dézmás sok insolentiákat és excessusokat cselekeszik az szegénységen; hogy ez is ne legyen ezután is, hanem zálogos nemes embert állítson dézmásnak oda való főtiszt, alázatosan kívánjuk.[1])

In generali congregatione dominorum magnatum et nobilium comitatus Szolnok mediocris in possessione Kusaly celebrata, die 5. mensis Novembris, anno 1674.

Extradatum per me Georgium
Literatum Makay juratum
sedriae cottus Szolnok mediocris
notarium mp.

---

[1]) *Oldalt más kézzel:* méltó.

Stephanus Kabos judlium cottus Szolnok mediocris mp.

Stephanus Papi judlium cottus Szolnok mediocris mp.

Nicolaus Szentkirályi judlium Szolnok mediocris mpr.

Kívül: Postulata cottus Szolnok mediocris.

(Erdélyi Múzeum Egylet levéltára. Gál László: Carthophilacium. Tom. XVII.)

Jegyzet: Kraszna vármegye utasítását nov. 17-ről l. Török-Magyarkori Államokmánytár V. k. 268.

LXXXIX.

1674. november 10.

A Debreczenben tartózkodó bujdosó papok követeket küldenek Apafihoz.

Ilme ac celsme princeps, dne nobis clementissime.

Servitiorum nostrorum humillimam semper oblationem. Hogy a nagykegyelmű isten Ngodat országában kegyelmesen megtartsa elepedett, siralmas gyászban borúlt Sionának gyámolítására sok esztendeig boldog és jó szerencsés állapotban éltesse, szívünk szerint kívánjuk.

Kglmes urunk, az istennek hajdani üdőben keserves üldözéseket szenvedő prophétái mikor a kegyetlenek előtt bujdoznának, melléjek rendelte a jó gondviselő isten Abdiást, hogy őket elrejtvén, szükségekben táplálná; így kénszerítteténk mi is a kegyetlenek által, ecclesiánkból, fészkeinkből kiűzettetvén, fejünket itt Debreczenben ugyan számosan lehajtanunk; az honnan a Ngod lábaihoz, mint istenünktűl mutatott egyetlenegy Abdiásunkhoz folyamodunk. Szeméremmel kelletik ugyan kglmes urunk ily sok izrómban Ngodat búsítanunk; de kénszeríttetvén a törvénytől függeni nem tudó szükségtől, mely annyira elnyomott bennünket, hogy vagy akarjuk, vagy nem, a supplicatióhoz kelletik nyúlnunk; egyszersmind bátorkodtat is bennünket a Ngod kegyelmesen intő levele, melyben Ngod kegyelmesen parancsolja, hogy a nemes országnak legelső alkalmatossággal lejendő gyűlésére atyánkfiait küldenénk, az holott jelen lévén a nemes ország fő fő úri rendei, jó és kívánatos válaszunk lenne. Előttünk viselvén azért a Ngod kegyelmes parancsolatját, s természeti szerint való kegyelmességét, ím beküldöttük a Ngod kegyelmes tekintete eleiben tiszteletes Borsai Ferencz és Liszkai András atyánk-

fiait. Kérjük alázatosan Ngodat mint kglmes urunkat, szokott fejedelmi kegyelmessége szerint méltóztassék ő kglmeket kegyelmesen látni, és az ő kglmek szavainak hitelt adván, hozzánk kívánatos válaszszal bocsátani. Mely Ngod hozzánk való kegyelmességéért a minden jótéteményeket megjutalmaztató isten sok javaival koronázza Ngodat. Mi is szüntelen való esedezésünk által kérjük a mi jó istenünket, hogy Ngodat békességben országában megtartván, áldozatját fogja el kglmes asszonyunkkal ő ngával s fejedelmi csemetéjével együtt, napokat napjaihoz, esztendőket esztendeihez adván, jó egészséges virágzó állapotban sokáig éltesse. Kívánván egyszersmind, hogy megnevezett becsületes atyánkfiai ezen levelünkkel együtt Ngodat találják boldog és fényes állapotjában fejedelmi székében. Datum Debrecini 10. Novembris anno 1674.

Ejusdem

Celsmae ac principalis Dignitatis Vrae devotissimi
et addictissimi clientes
ministri propter Evangelium Jesu
Christi Debrecini exulantes.

Külczím: Ilmo ac celsmo dno dno Michaeli Apafi, dei gratia principi Transylvaniae, partium regni Hungariae dno, et Siculorum comiti etc. summo ecclesiae afflictissimae nutritio ac patrono etc. dno dno nobis clemtsmo.

(Ered. gr. Kemény J. Erd. Tört. Ered. Lev. XIX. k.)

XC.

1674. november 15.

Béldy Pál levele Bethlen Jánoshoz a Bánffy elleni liga előhaladásáról.

Szolgálok uram Kgldnek mint uramnak bátyámnak. Én uram isten áldásából tegnap Kapusról indúltam, Kornis uram volt azon éjjel nálam, az atyafiakhoz vékony volt az reménség elsőbben ő klmektől, de ez volt csak opinio, isten jobban adta azonban, nem hogy nem engedelmeskedtenek volna, de szomjúhozva várták; az elmúlt éjjel Tóhátom voltanak (de ez nem én dispositiómból, mert én másképen concludáltam volt) Kornis urammal Kapuson, hanem félvén, hogy kiviszik kint az öszvegyűlt hadaknak, ez mellett bizonyoson hozta vala Csáki uram, hogy 14: indúl ki Kolozsvárrúl, s hálni Ajtonban jüve, ad 15-um Kopánban keresztelőre; czéloztanák arra, hogy vagy Ajtonban vagy Kopán-

ban, de megpróbálják. Ez mellett uram Kgldnek szóval izentem Ugrai uramtól, kérem ne tartóztassa, hanem adasson egy embert melléje kalauznak, én ha lehet az hévizi réhnél viradok meg, adja az isten, írásom Kgldet találhassa jó egészségben. Kglmed nekem parancsoljon. Ajánlom istennek Kldet. Datum Szászváros anno 1674. die 15. Novembris.

Klmednek

atyjafia szolgája
Béldi Pál mpr.

Im most találának az uraim, levelet küldvén Betlen Miklós öcsém uramnak, Bánfi Zsigmond uramnak; utánna igazítám; de nem írnak semmi ujságot.

Külczím: Nekem kedves uramnak bátyámnak Betlen János uramnak adassék cito, cito, cito.

(Eredeti gr. Kemény J. Erd. Tört. Ered. Levelekben XXIV. köt.)

XCI.

1674. november 15—16.

Az országgyülés által kiküldött rendkívüli bizottság határozata.

Par.

Mint kedves atyánkfiainak ajánljuk szolgálatunkat Kglteknek, isten édes hazájának csendes békességében sokáig éltesse Kglteket.

Jut eszünkben, mennyi méltó panaszit hallottuk Kglteknek egyszer is, másszor is, és ugyan keserves fuhászkodásit, hogy midőn az sok háborúságok után valami jó nyugodalmat várt volna Kgltek, reménsége kívől sokszor méltatlan háborgatást szenvedett némely hatalmas embertől, ki miatt jószágokban sem engedtethetett némelyeknek megmaradhatások, nem lévén régi leveleinek, s régi törvényünknek haszna. Igaz dolog, mink is Kgltekkel sokan, úgymint az közönséges nemesi renddel együtt igen érzettük azt az nagy nyavalyát és keservesen is fájlaltuk, midőn láttuk, hogy az országnak közönséges végzése sem használ semmit, de csendes várakozásban voltunk mindeddig, várván, ha talám az idő megorvosolja a közönséges nyavalyát. Midőn azért az várakodásban sem láttunk semmi hasznot, istennek jó vezérlésiből egyenlő akaratból felindúltunk azon gonosznak orvoslására, mert igen nehéz, az kiket isten megtartott ennyi idegen nemzetségek között, keresztyén fejedelemmel megál-

dott: egy közönséges közűlünk való embertől tovább szenvednünk egész országúl.

Akarók azért Kglteknek is mind fejenként tudtára adni, hogy Balásfalvához gyűltünk egyenlő akaratból olyan szándékkal, hogy az mi kglmes urunkat is ő ngát megtaláljuk alázatosan, hazájához való szeretetire is, és az egész országhoz való kötelességére kénszerítjük alázatosan, hogy meghallgassa panaszinkat, szegény hazánkra következő veszedelmet érezze, és velünk együtt ez nagy gonoszt ő nga is igyekezze orvosolni, eldőlőfélben lévő nemesi szabadságunkat helyben állítani, maga fejedelmi székit is erősíteni; mert meghallja Kgltek nem sokára, mely nagy veszedelmekre közelít egész hazánk. Mivel azért mind fejedelmünknek hűséggel s mind egymáshoz igazsággal az unió szerént is tartozunk, mindnyájan késedelem nélkől minden nemesi szabadsággal élni kivánó nemes ember közinkben jűjjön, hogy egyező akarattal hazánknak elvesztett szép törvényét felkeressük s helyreállítsuk, az ki bűnös, büntetődjék, és senki ezentól legkisebb nemes embert is szabadságában, jószágában törvény nélkűl ne háborgasson, mert úgy mi haszna vármegyénknek, székünknek és városunknak az sok szép privilegiumokban, ha azokkal nem élhetünk. Isten hozza s vezérelje Kkglmeteket. Iratott az mi közönséges gyűlésünkben, Szent András havának 15. napján, 1674.

Ez levelünk pecsételtetett praesidens atyánkfia pecsétivel, melyet miénknek ismerjen Kgltek lenni.

Kglteknek

atyjafiai s baráti
Erdélyországának tanácsi s fő fő
rendei és első tisztei etc.

P. S. Tegnap írtuk volt, hogy Balásfalvához gyűljön Kgltek, de már azon dispositio változott, hanem íjjel nappal jó készülettel, fegyveresen, koppáson siessen jőni az Maros mellé Lekenczére, oda aztán tudósétjuk Kglteket, hova kellessék menni Kglteknek.

Külczím: Spect. ac gener. egr. et nobilibus supremo et vice comitibus, judicibus vicejudicibusque, jur. assessoribus, toti denique universitatis dnorum nobilium comitatus Szolnok Interioris. Dnis amicis et fratribus nobis honorandis. Cito citissime.

Ezen levelünket beszterczei biró uram küldje meg.

(Másolat gr. Kemény J. Erd. Tört. Ered. Lev. XIX. k.)

Jegyzet. Ugyanennek egy más példánya utóirat nélkül megvan Erd. Múzeum kézirattárában, lepecsételve Kapi György gyűrű pecsétjeivel.

XCII.

1674. november 16.

A rendkívüli bizottság előterjesztése a fejedelem asszonyhoz.

Kgls asszonyunk, isten Ngodat az mi kgls urunkkal ő ngával együtt fejedelmi székiben számos esztendeig boldogítsa.

Elhittük kgls asszonyunk, az hirtelen és váratlan hír (minek előtte egészen megértse az dolgot) méltóságos személyében változást szerezhet, kiváltképpen ha lesznek olyan személyek Ngod körül, kiknek nem úgy fájna az Ngtok méltóságának kissebbülése, hazánknak békességének elveszése, törvényünk, szabadságunk elnyomattatása, az mint kellene, mind ezeknél többre becsülvén lelkiismereti ellen is egy, hazánk veszedelmére felnevekedett személynek szerencséjét; elhittük azt is, hogy az történetben maga atyjafiainak is búsulását személye előtt viselvén, megháborodhatik egy elsőben, de ellenben Ngodnak is mely keserves lehet azoktól szenvedni, méltóságos becsületi alá veszedelmes árkot készíteni, s kik isten után Ngtok szárnya alatt nagy állapotra jutottak, akárki átláthatja, mert irtózik a természet, és az háladatlan embert nehezteli a föld. Megvalljuk kgls asszonyunk, nehéz volt nékünk arra lépnünk, melylyel Ngtok szívét legkisebb dologban is megszomorítsuk, nem is az pedig végünk, hogy az legyen munkánknak gyümölcse Ngod előtt, sőt midőn az Ngtok életére s böcsületire, fejedelemségében való megmaradására vigyázunk tartozó kötelességünk szerint, azt gondolhatjuk, hogy akkor vigasztaljuk Ngtokat, s akkor teljesítjük be Ngtokhoz való hűségünket. Meg kell azért immár vallanunk az Ngod méltóságos személye előtt is, hogy sem lelki ismeretünk, sem Ngtokhoz való kötelességünk, sem hazánkhoz, szabadságunkhoz, törvényünkhöz való szeretetünk nem engedte Bánfi Dienes atyánkfiának közönséges veszedelemre czélozó dolgait mégis tovább szenvednünk, melyeket haladék nélkül készek vagyunk világosságra Ngtok eleiben terjesztenünk. Mely dolgai hogy tovább nevekedjenek, rajtunk erőt vegyenek Ngtok, magunk s egész hazánk gyalázatjára, veszedelmére, jobb nékünk tisztességes úton minden állapotunkat, s életünket is szerencsére koczkára vetnünk; nem is engedjük, hogy az kiket addig isten az

hatalmas nemzetek között ennyire is megtartott, nemzetünkből álló jó fejedelmünkkel egy hazában elfértünk, mástúl hozzánk hasonlótúl szenvedjünk ennyi romlást, kiért istentől is áldást soha fiainkra, hazánkra nem várhatnánk. Értheti azért Ngod kglmes asszonyunk, ha méltó keserűségünk, ha méltó volt azokra valaha felserkennünk, ha tartoztunk az Ngtok méltósága mellett felkelnünk és az közönséges veszedelemtűl egész nemzetünket oltalmaznunk, kinek mi országúl egyéb orvosságát nem tanáltuk, semmi lévén ez hatalmas ellen a törvény és hazánknak az mi kgls urunktól megerősíttetett végezése. Mégis kérjük azért alázatosan Ngodat, nem külömben értvén az dolgot, csendes elmével, megnyugudt szívvel légyen az mi kgls urunkkal ő ngával mindnyájunkhoz, szemek előtt viselvén, hogy Ngtoknak sincsen más hazája, nemzete és népe ezen kívűl, kik mindnyájan fejünk fenállásáig készek vagyunk az Ngtoknak szolgálatjára, elhívén mink is azt, Ngtok is együtt velünk fájlalja, szánja, meg is orvosolja hazánk közönséges nyavalyáját, kire a felséges isten segítse Ngtokat. Datum in congregatione nostra die 16. mensis Novembris anno 1674.

Ngod alázatos hívei
tanácsi renden és a hazában vármegyéknek, székeknek fő fő tisztei
és fő fő rendei

Külczím: Ilmae ac celsmae principissae dnae dnae Annae Bornemisza dei gratia principissae Transylvaniae, partium regni Hungariae dnae et Siculorum comitissae, dnae dnae nobis naturaliter clementissimae.

A pecsét S. P. betűket tartalmaz.

(Eredeti, Nemzeti Múzeum, Tunyogi-gyűjtemény.)

XCIII.

1674. nov. 16.

Apafi a Bánffy-ügyben három tanácsurat udvarába hivat.

Michael Apafi *sat.*
Spectabibilis *sat.*

Szintén ezen órában reggel vadászni akarván mennünk, érkezék postán Toroczkai István ő klme Bánfi Dienes uramtúl ő kglmétől, jelentvén, hogy tegnap estve megszállván ő kglme Bánfi uram Kopányban, öt- avagy hatszáz székely reá ütvén szállására, ő kglmének oly alkalmatlanságot tettek,

hogyha maga ő kglme Kolozsvár felé nem szaladott volna, nem tudom, magát is mi találhatta volna. Melynek mi eleit akarván vennünk és megorvoslanunk: Kglmeteknek igen serio parancsoljuk, hozzánk való igaz kötelessége szerint semmit nem okozván, mindjárt jöttest jőjjön udvarunkba, hogy Kglmetekkel tanácskozván, azt cselekedhessük, az mi ezen alkalmatlan dolognak legjobb orvossága lészen. Quibus *stb.* Albae 16. Novembris 1674.

V. 1. Kegyelmeteknek kglmesen parancsoljuk, mihelt ez levelünköt veszi, mindjárás jőjjön udvarunkban Kglmetek, mivel nem tudjuk mire vélni ez tumultust.

M. Apafi mp.

Külczím: Spectabili magnifico et generosis Georgio Kapi, Michaeli Teleki, Francisco Rhedei consiliariis nostris intimis et Stephano Naláczi aulae nostrae prefectui sat.

(Eredetije a gr. Teleki család levéltárában. Miss. 880. sz.)

XCIV.

1674. nov. 16.

Bethlen Miklós levele Bánffy Déneshez, hogy kegyelemre adja meg magát.

Szolgálnék, ha lehetne, mint uramnak Kegyelmednek,

Az mint az tegnapi tragoedia és az mostani egész dolog Kegyelmed előtt csudásnak láthatik, méltán, úgy talám ezen is csudálkozik, hogy most az írásomot látja, de akármire magyarázza Kegyelmed, álljon szabadságában; én mint keresztyén hazafiú, irtózván az vérontástúl, mely akármikor is igen káros, de most az szegény magyar nemzetnek és abban vallásunkon levő rendeknek szűk voltára nézve ugyan megsirathatatlan, mivel az környülöttünk levő hatalmas nemzetekre nézve is ez civile bellum szegény hazánknak nem egyebet, hanem utolsó veszedelmet ígír; tartoztam keresztény kötelességemből Kegyelmednek írni, hogyha mi jóra hozhatnám mind az haza s mind abban az Kegyelmed siralmas állapatját. Talám úgy vélekedik uram Kegyelmed, hogy mi egynéhányan vagy magunktúl, vagy Báldy uram kedvéért insurgáltunk Kegyelmed ellen, de bizony megcsalja Kegyelmed magát, mert az egész ország fő fő rendeiben alig találnék kettőt vagy hármat, az ki az Kegyelmed megaláztatásában nem consentiált volna, melyet ha Kegyelmed nem

hiszen, küldje hiteles emberét hozzánk, assecuratoriát szerzek de salvo passu számára; oly dolgokat mutatok meg nekie, melyet Kegyelmed megértvén, tudom, nyilván azt fogja mondani: obmutui domine, quia tu fecisti et bonum est, quod me humiliasti. Istenért uram gondold el hazádnak következhető veszedelmét, szép régi familiádnak hírét, nagy jószágodnak virágzó állapatját, az egy gyermekednek szerencséjét, feleségednek fogságát és ez világi mulandó dolgoknak utána az örökkévalóságot, ne légy oka az vérontásnak, ne fegyverkezzél, mert mit nyersz vele? Isten úgy áldjon meg, hogy egész ország van fegyverben ellened, jobb az dolgot könyörgésre fogni, édes anya Erdély magát megalázó engedelmes fiának meg tud kegyelmezni. Isten vezérelje maga dicsőségére Kegyelmedet. Lóna, 16. Novembris anno 1674.

Kegyelmednek, az mennyire kötelessége
engedi, kész szolgája, öcsese
Bethlen Miklós mp.

Külczím: Tekintetes nagyságos Losonczi Bánfy Dénes uramnak ő kegyelmének adassék.

(Eredetije a gr. Teleki család levéltárában. Miss. nro. 314.)

XCV.

1674. nov. 20.

A fejedelem assecuratoriája a tanácsuraknak, hogy nem áll el mellőlök Bánffy Dénes mellé.

Én Apafi Mihály *sat.*

Birodalmamban levő minden igaz hazafiait, becsületes, most mellettem levő tanácsúr híveimet és másutt öszve gyülekezett tanácsúr híveimet és hazánk fő fő tiszteit és fő fő rendeit assecurálom keresztyén hitemmel és az Isten úgy idvezítse lelkemet, hogy ő kglmek mellől Bánfi Dienes kedvejért el nem állok, ellene mindenekben ő kglmekkel egyetértek, szavainak, írásinak hitelt nem adok, sőt ha kézre kerithetem, Isten úgy áldjon meg, mindjárt megfogom, minden az haza megmaradására néző dolgokban, birodalmamban levő becsületes híveimmel egyetértek. Melyről adom ez assecuratiómat magam kezem írásával s pecsétemmel megerősítvén. Fejérváratt die 20. Nov. 1674.

Apafi Mihály mp.

P. S. Ide értem penig minden szolgáimat, vármegyékben, székekben, városokban, várokban levő főnemesi rendeket s vitézlő rendeket.

A tanácsuraknak szóló assecuratoria.

Egykorú, a fejedelem secretariusa Lugasi Fer. által hitelesített másolat.

(A mvhelyi gróf Teleki ltárban. Miss. Nro 314.)

Jegyzet. Eredetije meg van Méhesen gróf Béldy Ákos ltárában. V. ö. Béldy Pál Életrajza Deák Farkastól 94. l.

XCVI.

1674. nov. 17—28.

Intézkedések Bánffy Dénes elfogatására.

a)

1674. november 19.

Apafi rendelete a csikiekhez.

Michael Apafi dei gratia princeps Transylvaniae, partium regni Hungariae dnus, et Siculorum comes etc.

Gener. egr. et nobiles, agiles fideles nobis dilecti, salutem et gratiam nostram. Nyilván lehet eddig Kgtknél is Bánffi Dienes alkalmatosságával való motus, melyet szükségesképen egész országostól akarván megorvosolni, minek okáért kegyelmesen és serio parancsoljuk Kglteknek, mindjárást székekből mind lovas, gyalog keljen fel és jó készülettel, sem éjet, sem napot nem várván, mentest menjen viritim Kgltek Szamosujvár felé a több székely hadak után, kiknek előjárójokkal megegyezvén, legyenek a tevők, a mit az haza jovára fognak ő kglmek parancsolni, különben cselekedvén, életekkel, fejekkel játszik. Nec secus facturi. Datum in civitate nostra Alba Julia die 19. Novembris, anno 1664.

M. Apafi mp.

Külczím: Gen. egr. et nobilibus, agilibus, capitaneis et judicibus regiis, supremis, vicejudicibusque regiis, primorum item potioribus primipilis, peditibus pixidariis, ac incliti universorum dnorum Siculorum libertinorum sedium Siculicalium Csik, Gyergyó et Kászon etc. fidelibus nobis dilectis.

(Ered. gr. Kemény J. Erd. Tört. Ered. Lev. XIX. k.)

Jegyzet. Az ugyanaz naprúl Háromszékhez s Marosszékhez írt rendeletek Török-Magyarkori Államokmánytár V. 285—6. ll.

b)

1674. november 26.

A tanácsurak levele Béldy Pálhoz a Bánffy Dénessel követendő eljárást illetőleg.

Köteles szolgálatunkat ajánljuk Kgldnek.

Kgld levelét becsülettel vettük, az dolgot értjük, mindenek felett az jó vigyázás megkívántatik, ne elebálhasson, pénzét s jovait inventálni kellene, s más dispositió alá venni, hogy azok szabados dispositiója alatt ne lehessenek, mert pénzzel így is nagy factiókat csinálhatni. Az végbeli dolgokra is provideálni kellene, kezeliből *(t. i. közeléből)* (minekelőtte desperálna) addig kell belőle venni az dolgokat. Keresztes Andrást lactálni kellene jó reménséggel, az törökökkel való dolgot, ha mi jó, nem kell suspendálni, sőt effectuáltassanak; az székek követei jönnének be ide, bizonyos és jó formában való kemény írásoknak kellene jönni, mert sokan igen simforizálják az dolgot. Az hadaknak le nem kell szállani, még az dolog egészen el nem igazodik. Kgld jó dispositiókat tevén, kérjük, az fő rendekkel jőjjön be, s ne is késsék. Az asszonyt talán jobb volna az ura mellé vinni, egy vigyázással mind meglehetne; csak attól kellene őrizkedni, sem egyik, sem másik ne irogathatna. Az ide expediált papok Kgld[1]) idejövetelig ide ne bocsátassanak. Mi úgy gondoljuk, az fejedelemasszony maga is fog írni s valamelyikünkkel iratni, az olyanokra illendő választ tehetni, de az dolgokban egyenlő értelemmel kell procedálni, kik legyenek, az kik Gyencz felé oldallanak. Kgld azok felől tegnap tudósíttatott. Az játékos terminusokról veszen Kgld, isten ide hozván, kitől kitől választ. Istenért uram, disponálja jól az dolgokat, és siessen ide, változó e világ, s azokban az emberek; idehozatását pedig nem jovalljuk arról való hosszú discursusunknak és conclusum előtt. Isten éltesse Kgldet. Fejérvár 26. Novembris, 1674.

Kgld szolgái s atyjafiai

Kapi György mp.
Haller Pál mp.
Rhédei Ferencz mp.
Teleki Mihály mp.
Mikola Zsigmond mp.

---

[1]) V. ö. Bethlen Miklós Önéletírása 405.

P. S. Az hadakban Bonczidán s az gyalui jószágban feles elfér. Az leveles ládára kellene provideálni, mivel Bánfi Zsigmond jószágáról való levelek is ott vadnak.

Urunkkal, mivel az estve jött az hír, mi szembe nem voltunk, most reggel megyünk fel.

Mikola Zsigmond kezével: Édes lelkem Pálom, ha Bonczidára mennek hadak, kárt ne tegyenek, szákmánt *(zsákmányt)*, mert bizony öszveveszel feleségemmel.

Külczím: Tek. nemz. Béldi Pál uramnak (titulus) nekünk jóakaró urunknak s atyánkfiának ő kglnek adassék.

(Eredeti, Nemzeti Múzeum, Tunyogi gyűjtemény.)

Jegyzet. A levél s az utóirat Kapi írása.

c)

1674. nov. 26.

Teleki Mihály Béldy Pálhoz, ajánlja, hogy Bánffyval bánjon kíméletesen.

Mint uramnak szolgálok Kegyelmednek.

Asszonyunk ő nagysága parancsolatjából kelletik Kegyelmednek írnom. Kéreti ő nagysága Kegyelmedet, én is kérem, tegyen olyan dispositiót az szegény gyermek felől, hogy ő nagysága köszönhesse meg Kegyelmednek. Ugyanis filius non portat iniquitatem, ha volna is. Bizon igen jól cselekedné Kegyelmed, ha Kolosváratt maradna az úr, aszszonyt is oda vitetné melléje. Lelkem uram kérem Kgldet, kedvezzen az megesett személyeknek és kiváltképen asszonyunknak ő nagyságának. Hidgye Kglmed, ha mi jót vélek cselekszik, az mi kegyelmes aszszonyunk kedvesen veszi, hiszem. Ott egy reájok vigyázóval mind ellehetnek. Az megesett embereken való szánakozást, könyörületességet az Isten parancsolja. Az világnak változó állapotját is meg kell gondolni. Isten éltesse Kegyelmedet. 26. Novembris 1674.

Kegyelmed szolgája

Teleki Mihály mp.

Asszonyunk ő nagysága kegyelmesen veszi Kegyelmedtől, ha ételek felől is parancsol; kérem is, parancsoljon. Ha Kegyelmetek tetszése javalná, hogy az asszonyt az úr mellé bocsátanók, csak Kegyelmed tudósítson, innét ő nagysága hintót küldene alája. Lelkem uram cselekedjék jól.

Külczím: Tekéntetes nemzetes Béldi Pál uramnak *stb.*

(Eredetije a gr. Teleki család ltárában. Missilisek 160. sz.)

d)

1674. november 28.

A fejedelem rendelete Béldy Pálhoz, hogy Bánffy Dénest szállítsák Szamosujvárba.

Adjon isten Kgldnek jó egészséget.

Kegyelmed levelét ott forgó dolgokról való tudósításával együtt kegyelmesen vettük . . . . . *(közölve Török-Magyarkori Államokmánytár V. 286.)* . . . . Datum in civitate nostra Alba Julia die 28. Novembris 1674.

Kgldnek minden jót kíván

Apafi Mihály mp.

Külczím: Meghitt böcsületes tanácsúr hívünknek, tek. nemz. Béldi Pál uramnak, kedves bátyámnak adassék.

Más kézzel: 29. Novembris Bejáró hozá . . . .

(Ered. gr. Kemény J. Erd. Tört. Ered. Lev. XIX. k.)

e)

1674. nov. 28.

A fejedelem rendelete a szamosújvári őrséghez.

Michael Apafi dei gratia princeps Transylvaniae, partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc.

Generosi, egregii, nobiles, strenui et agiles, fideles nobis dilecti, salutem et gratiam nostram. Böcsületes meghitt tanácsúr hívünk tekéntetes nemzetes Béldi Pál uram ő kegyelme mellette levő több böcsületes úr híveinkkel tekéntetes nagyságos Kornis Gáspár uram által Szamosújvárban parancsolatunkból tévén dispositiót, parancsoljuk kegyelmesen és igen serio Hűségteknek életére, fejére, valamint ő kegyelmek ott fognak disponálni és parancsolni ez haza és mi megmaradásunkra, mindeneknek Hűségtek legyen tökéletes hűséggel való elkövetője és teljesítője; egyébaránt cselekedvén, ez haza és mi animadversiónkat kedvek ellen megtapasztalják magokon, secus neque facturi. Datum in civitate nostra Alba Julia, 28. Novembris 1674.

M. Apafi m. p.

P. S. Oly gondviseléssel legyetek reája, hogy valamint szabadulása ne legyen; mert bizony meghaltok érette.

Külczím: Generosis, egregiis, nobilibus, strenuis et agilibus vicecapitaneo, castellanis, doctoribus, vexiliferis, vigiliarum praefectibus coeterisque officialibus ac universis praesidiariis nostris in arce nostra Szamosújvár constitutis etc. Fidelibus nobis dilectis.

(Eredetije gr. Kemény József: Erdély története eredeti levelekben. 19. köt.)

f)

1674. november 28.

A fejedelem rendeletei egyes személyekhez s hatóságokhoz Bánffy Dénes ügyében.

Katona Mihály uramnak.

Michael Apafi dei gratia princeps Transylvaniae, partium regni Hungariae dnus et Siculorum comes etc. Gen. fidelis nobis dilecte, salutem et gratiam nostram. Böcsületes úri renden levő híveink bizonyos számú levelekkel menvén ki az Szilágyságban Somlyó felé az mi és ez haza dolgainkban, Kgldnek parancsoljuk kegyelmesen és serio, mihelyen ő kglmektől fog requiráltatni, mingyárást jó készülettel küldtest küldje az kővári nemességet arra felé. Nec secus facturus. Albae 28. Novembris 1674.

P. S. Életire, becsületire parancsoljuk Hűségednek, úgy vigyáztasson, sem ember, sem maga Bánfi Dienes az országból ki ne mehessen, s azonban az mely böcsületes úr híveink az székely híveinkkel lesznek, azokkal az mi szolgálatunkban egyet értvén, az várra is jól vigyázzon Betsi urammal együtt.

Michael Apafi.

Szamosújvári praesidiumnak.

Michael Apafi etc.

Grosi egr. et nobiles, fideles etc. Bizonyoson hozák. Bánffi Dienes uram az kolozsvári praesidiumban három százat maga mellé vevén, oda Szamosújvárba ment, az mi és az ország szolgája maga hűségére eskettetvén, hiti s kötelessége ellen s méltóságunk sérelmivel cselekedett, aperta rebelliónak is tartjuk. Azért mindeneknek, mind ott való sza-

mosujvári vicekapitány, fő s viceporkoláb, német és magyar gyaloginknak s puskásinknak, s Kolosvárból odament német s magyar lovas és gyalog tisztviselőknek, vitézlő rendeknek életekre s fejekre parancsoljuk, mihelyest ez írásunkat veszik, Bánffi Dienes mellett legkisebbet is cselekedni ne merészeljenek, sőt mindjárt megfogjátok, s minket tudósítsatok éjjel nappal, semmijét is onnan kivinni ne engedjétek, s másképen ha cselekesztek, életetek, fejetek s jószágtok nélkűl lesztek el, feleségteket s gyermekteket tömlöczre hányatjuk. Nec secus facturi.

Kende Gábor, Ispán Ferencz uraméknak.

Michael Apafi etc. Úgy értjük, Kgltek Bánffi Dienes mellett lévén, az mi várunkban szorúlt, s onnan mutat hostilitást, igen serio parancsoljuk azért Kglteknek, ha Erdélyben való jovait bírni akarja, mindjárt Bánffi Dienes mellől elálljon, egyébiránt mindennemű kárát s veszedelmit magoknak tulajdonítsa.

Kende Márton uramnak.

Michael Apafi etc. Gen. nobis dilecte. Salutem et gratiam nostram. Úgy értjük, Kgldet keze alatt levő hadakkal Bánffi uram behivatná, mivel azért, mikor nekünk Kglmetek szolgálatja kívántatik mi Kglteket megtaláljuk, kgldnek serio parancsoljuk, birodalmunkban bejönni s fegyvert hozni ne merészeljen, egyébiránt hitesse el azt magával, békivel innét ki nem megyen. Secus non facturus. De caetero gratiose propensi manemus.

P. S. Kglmed Kende Márton, se maga, se katonái Bánffi Dienes mellett legkisebbet is ne cselekedjék, mert hitessék el magokkal, el nem szenvedjük mind Bánffi Dienesnek s mind magoknak, mi vagyunk fejedelem Erdélyben, eligazítjuk mi az erdélyi dolgokat Kgltek nélkűl is.

Magyarországi főrendeknek.

Michael Apafi etc. Spect. magci, grosi, egr. et nobiles ac strenui nobis dilecti. Salutem etc. Elhiszszük, lehet Kglteknek értésére, minemű dolga történt Bánffi Dienes uramnak ki is mint Kgltek, olyan szolgánk lévén mint más akármely nemes ember, azt mi eligazítjuk, melyre való nézve Kglteket kegyelmesen intjük, azon meg ne indúljon, sőt ha akármi úton módon kévánná is ő kglme Kglmetek bejövetelit, azt

meg ne cselekedje, sőt az katonaság között is meghírdesse, senki az ő kglme hivataljára be ne jőjjön; inkább Kgltektől azt veszszük kegyelmesen, az minemű levelek szegény Lőczi megöletésének alkalmatosságával Kgltek keziben akadtanak, késedelem nélkűl küldje kezünkben; megnyugtassa Kglmetek azon elméjét, valamit mind az fényes portán s htls császár előtt Kgltek dolgában tudunk succurrálni, elmulatói nem leszünk, egyébiránt is várja Kgltek minden kegyelmességünket és de cetero. Datum Albae etc.

Somlyóra. Kolosvárra. Sebesvárra ez szerént.

Michael Apafi etc. Gener. egr. etc. Minemű véletlen állapot következett légyen mostan az ország fő rendei és statusi által Bánffi Dienes uram ellen való indúlattal, nyilván vagyon Hűségtek előtt is, úgy tudjuk; mivel peniglen miképen mihozzánk, hasonlóképen kötelezetett Hűségtek az országhoz is tartozó kötelességgel, annak okáért hozzánk s az nemes országhoz kötelezett kötelességekre parancsoljuk kegyelmesen és igen serio, somlyai várunkban levő minden rendbeli híveinknek, tisztviselőinknek és praesidiariusinknak kicsintől fogva nagyig, személy válogatás nélkűl mindnyájan, hogy senki is sem titkon, sem nyilván, semmi szinek, módok és utak alatt az Bánffi Dienes tekintetiért, kedviért és reménségiért, kévánságira, ösztönzésire és rettegtetésire az mi s az nemes ország főrendei és statusi ellen való csak legkisebb dologban is, magát ne ártsa, ne engedelmeskedjék s meg ne indúljon, s annál is inkább mellette fegyverhez nyúlni, és javait is nem hogy kimozdítani, de csak hozzá is nyúlni vagy helyheztetni meg ne engedje, valakik az mi s ez hazának vették és veszik javait, avagy függöttek eddig is mások ő kglmétől, ha ez hazában való megmaradhatását kévánja, élete, feje és minden javai vesztesége alatt, hanem mindnyájan, az mint tartozik, mi velünk s ez hazával egyetértő s hűséges magok alkalmaztatásával kötelezett rendekben s reménségekben várjon, függjön és tartózkodjék mindenekből, mindenekben, halasztván az Bánffi uram és az ország főrendei között nevekedett s jelen forgó minden indulatoknak lecsendesítésit és igazgatását mi reánk egészben. Secus etc.

P. S. Az mely böcsületes úr híveink az székely híveinkkel lesznek, ő kglmekkel egyetértsenek, másképen kemény büntetésünket veszik.

(Fog. gr. Kemény J. Erd. Tört. Ered. Lev. XIX. k.)

XCVII.

1674. nov. 18—decz. 8.

A fehérvári országgyűlés törvényei s irományai.

a)

1674. decz. 4.

Az országgyűlés megerősíti s aláírja a ligát.

Mi Erdély országának és hozzá tartozó Magyarország megmaradott részeinek statusi, adjuk örök emlékezetire mind az mostan élőknek, mind az maradékoknak, hogy mi midőn ezerhatszáz hetvenégy esztendőben pro 18. die mensis Novembris, Gyula-Fejérvárra az mlgos Apaffi Mihály Erdélynek fejedelme, Magyarország részeinek ura és az székelyek ispánjától nékünk kglmes urunktól és fejedelmünktől ő ngától generális gyűlésben hivattattunk és egyben gyűttettünk volna, bizonyos úri fő és nemes rendben lévő atyánkfiai exhibeálának mi előttünk egy magok között nem régen hazájokhoz, szabadságokhoz való buzgó szeretetekből származott, és az haza javára czélozó ligát, melynek rész szerént már executiójához is kezdettenek, és az mi kegyelmes urunk böles és kegyes consensusa is accedálván, Bánfi Dienesnek is megfogásáig procedáltak volna, kérvén azon bennünket, hogy mind az ligát megolvasván és mind abban feltett, mind egyébiránt való sok akadályit, és szabadságtalanságit az hazának megvizsgálván, mind az megnevezett ligát confirmálnók, mind tovább az haza és kegyelmes urunk nyugodalmának, méltóságának, tanácsi rend és ország authoritásának bántogatóinak megbüntetésében, az sok rendeletlenségeknek, és megbántódásoknak orvoslásában ő kglmekkel egyező értelemből fáradoznánk.

Mivel azért abban az ligában mindenek az mü kglmes urunk székinek, az haza békességinek, szabadságinak, törvényinek erősítésére, és mind most támadott, mind jövendőpen támadható hazánk rendein, törvényein, szabadságin uralkodni igyekező felfuvalkodott elméknek megzabolázására czéloznak. Azonban járulnak ehez ugyan ebben az hazában esett szomorú példák: Báthori Sigmond fejedelem gyengeségében, és idejében Báthori Boldizsár nagy atyafiságain, nagy értékin és ambitióján fundáltatott siralmas romlása az országnak; csak nemrégen az mi időnkben is ilyen állatokon az fejedelemséget az haza csaknem utolsó vesze-

delmével meglopó privatus embereknek sok ezer hazafiaival együtt történt keserves tragédiájok.

Ilyen tekintetekre nézve azért az megnevezett ligát in omnibus punctis et clausulis confirmáljuk, és mind azon ligát, mind az egész dolgot, az mi eddig az mellett lett, approbáljuk és magunk dolgának ügyének agnoscáljuk, továbbá is ez közönséges jóban mindnyájan egyező értelemmel procedálunk: melynek nagyobb bizonyságára azon ide alább megírt ligát ő kglmekkel együtt mindnyájan subscribáltuk, és mind az ország statusi három pecséti alatt, mind egyen-egyen magunk keze írása, és pecsétünk alatt a fejérvári és kolosvári káptalanokban és az tanácsházban pro memoria deponálni rendeltük, notoriusnak és isten s emberek előtt átkozottnak pronunciálván, valaki ilyen közönséges jónak mind most, mind jövendőben akármi szín és mód alatt bontogatója lenne. Következik az liga, mely szórólszóra így vagyon.

Mi ez ide alább subscribálandó személyek, látván az mü édes hazánknak, nemes Erdély országának, hozzá való Magyarország részeinek utolsó veszedelemben forgó állapotját, vévén azt is eszünkben, hogy az mi jámbor és keresztyén fejedelmünköt annyéra elbirta volna gonosz maga részére való factiójával Bánffi Dienes, úgy is elhitette, hogy minden több becsületes úri, főnemesi renden levő híveinek szavokat, tanácsokat az övéhez képest semminek tartaná, mely miatt az ország igazgatási is nem az régi jó szokás, módok szerint mennek végben; holott már az tanácsi rendnek sem hitelek, sem tekintetek nem levén, az ország dolgaiban vagy nem adhibeáltatnak, vagy ha adhibeáltatni láttatnak is, de nem azok mennek végben, az mik azoktól végeztetnek, hanem egyedül maga ductusát követvén, mindenekben az mi kglmes urunkkal, jámbor fejedelmünkkel csak azt követteti, az mi csak egyedül neki tetszik és az mint ő akarja, sőt sokszor az dolgoknak, hogy már igazgatására az tanácsot az mi kglmes urunkkal, ha öszvehivatja is, már azon dolgokról régen expediáltatott, avagy az mit az tanács végez, ellenkezőképpen expediáltat. Ha kik penig nem akaratja szerint voxolnak, azokra az mi kglmes urunkat nehezíti, áruló névvel illeti; az egész országot, mikor szája ízi szerint való egész maga akaratjára nem vehette, sőt az kik megmaradásaiért, szabadságaiért szóllottak az hazának, egynehányszor szidta, gyalázta, árulózta, becstelenítette, sokaknak az haza fiainak gyalázatos rabságra való vitetésekben fáradozott, fenyegetődzött, sokakat nemesi szabadságokban felettébb megbántott, jószágát némelyeknek

erővel elvette, az mit érette akart adni, adott, maga hasznakereséséjért az hódoltságon levő szegény embereken való alkalmatlankodásával az országnak nagy félelmet és költséget szerzett; miatta sokak jószágit az hódoltságon nem birhatták, hasznokat nem vehették; az keze alatt való véghelyeknek szabad akaratja szerént való igazgatásával, maga felettébb való haszonkeresésével, az hatalmas nemzet ellen való vakmerő cselekedetivel az hazának és annak az darab földnek végső veszedelmét siettette, naponkint is félelmes az miatt az haza. Azon végbeli dolgoknak egész igazgatásával való instructióknak, edictumoknak írását az fejérvári partiális országgyűlésében delegált haza fiait úgy rendelték volt, az ország eleiben adják conceptusokat, de ország eleiben nem adták, hanem csak elmulatták, ki félelemtől, ki hízelkedéstől viseltetvén, és azolta azokkal élvén, senki tanácsát azon véghelyek igazgatásában nem adhibeálta, hanem az mi kglmes urunknak magának maga kedve szerént committáltatván (kikkel is sokszor abutált), csak úgy folytatta az dolgot, az mint akarta. Idegen országokkal való correspondentiáját is az mi kglmes urunknak nem az ország szokása, végezése, izeneti, instructiója szerént, sem az tanács tetszése szerént folytatta, hanem az mint és mikor magának tetszett, követvén abban is maga ductusit és hasznakereséset, egészlen magára vévén fel az ország igazgatásit, senkit abban nem adhibeálván. Az ország végezésit, tanácsnak conclusiójit semminek tartván, gyakortább elbontotta. Az ország ilyen pusztúlt állapotjában való sok költségével tartott szolgáit, praesidiumit maga, nem ország vagy kglmes urunk szolgáinak tartotta, azokkal fenyegetődzött, azoknak még csak számokat is tudni, regestrálni, őket megmustrálni az ország végezése ellen nem engedte, sőt az haza fiait érette becstelenítette, fenyegette: ha oda mennek, mint s hogy lészen, az ország arról irott articulusát kivonatta erővel conclusuma után az országnak, kinek annuálván már az mü kglmes urunk, leiratván és pecsételvén az mü kglmes urunk annuentiájából az szokott birái az országnak. Megítilheti akárki, micsoda haza fia az ilyen?!

Látván ezekből hazánkra következhető utolsó veszedelmet, jó és keresztyén fejedelmünknek fejedelemségéből való kifordítását, kiben munkálódott, munkálódik is naponként mindenképpen sokszor. Hogy ductusát jobban véghez vihesse az ország előtt és annak hazafiai előtt, vádolta az mü kglmes urunkat, alkalmatlan szókkal szólván ő nga felől; ellenben viszont ő nga előtt az országot, az haza fiait vádolta, becstelenítette oly dolgokkal is, az kiket maga cse-

lekedett és mondott másoknak. Maga dolgainak folytatásának módját nézvén, maga hasznát keresvén, hol törökhöz, hol némethez folyamodott, jártatván maga ductusa szerént embereit, leveleit, mindeniket offendálta, kivel is az ország veszedelmeit siettette. Az magyar nemzetnek is dolgainak folytatását egészlen magára vállalván, abból is azt követte, az mi magának tetszett, nem adhibeálván ebben az tanácsot, melylyel is hol az portát offendálta, hol az német udvart. Már egészlen világosságra jövén dolgai, mérges szándékának kiöntésére czélzó hamar való gonosz intentumának végbenvitelére igyekező akaratja várván csak azt, hogy az mostan fenn levő magyar hadaknak nagy részét quartélyozni béhozza az szegény hazában, kételeníttünk tovább való dolgokról gondolkozni.

Esküszünk azért az egy igaz élő istenre, ki atya, fiú, szent lélek teljes szent háromság, hogy ezek miatt hazánkra következhető veszedelmeinek mindenképpen való elhárításában igyekezünk, úgy is hiszszük, valaki igaz hazafia, hazájának, fejedelmének igaz híve, szolgája, ez közjóban egyetért velünk, és hazánknak való megmaradására jó igyekezetünket jóra magyarázván, segíti, tökélletes társa lészen ez igaz igynek; az ki pedig ez ellen rugodózik, nyilvánvaló jele, hogy hazájának, fejedelmének árulója, kiket isten mind testekben, lelkekben büntessen meg, mi is mint hazánk, urunk ellenségit úgy tartjuk, fejünk fennállásáig egymás mellől, valakik ez közjóban egyetértenek velünk, el nem állunk, az dolgot lelkünk veszedelme kárhozatja alatt titokban tartjuk, egymást és az dolgot semmi kimondható, írható, gondolható színek alatt, semminemű reménségért, adományért, félelemért el nem áruljuk, prodáljuk, ezekben soha sem egyszer, sem máskor aequivocatiókkal nem élünk, életünket, költségünket, fáradságunkat ezen dologban nem kíméljük. Mindenek felett hazánk szabadságinak, és annak mostani szabadságinak, és annak mostani igazgatásának rendetlenségéből való helyben állításában, az mi jó kglmes urunknak ő ngának fejedelemségében való megmaradhatásában igyekezünk, legkisebben is sem ezen dologban, sem egyébképen ő ngának véteni nem kívánván, elhivén azt mi is, ő nga is megértvén ily mi nagy ő ngához való hívségünköt, egy embernek állhatatlan való factiókkal, egyéb feltett rosz végekre igazgatott szines, állhatatlan hízelkedő szókból származott dolgaiért meg nem veti; sőt kegyelmesen vévén, conditiói szerént minden ő nga, s az haza megmaradására való jó dolgokat elkövetnünk megengedi, jó szavakat, tanácsokat és javallásokat több igaz híveinek beveszi. Assecu-

ráljuk is keresztyén hittel mindazokat, valakik ez dologban velünk egy értelemmel, akarattal munkálódnak, azoknak dolgokat, cselekedeteket, magunkénak ismerjük lenni, ha valakiket az közjónak végbenvitelére meg kellene fogniok, azért senkitől semmi bántódások nem lészen (mi akaratunkból) ezen dologban senki közülünk nem respectálja maga privátumát, és privata vindictát nem űz, hanem az hazára és az mi kglmes urunkra következhető gonoszt akarjuk eltávoztatni, jövendőre is az ilyen magok erejekben bizakodó embereknek ellenek állani, és mindennek példát fenhadni, hogy jövendőben is ne merészeljen senki haza törvénye ellen való dolgokban magát elegyíteni, és az közönséges nemesi szabadságot bontogatni, hogy az ilyek miatt ezután is ne büsíttassék az haza, ne injuriáltassanak az haza fiai. Mindezeknek, az ki közüllünk mint megállója lészen, isten is úgy áldja meg magát s maradékit és úgy áldja lelke üdvösségét. Mely nagy jónak jövendőbéli bizonyságára adjuk egymásnak ez szabad akaratunk szerént iratott, tőllünk subscribáltatott s pecsételtetett levelünket.

Datum Albae-Juliae in generali congregatione trium nationum regni Transylvaniae et partium Hungariae eidem annexarum, anno dni 1674. die 4. Decembris.

Kívül Teleki Mihály kezével: 1674. Erdélyi .... ligának pariája.

(Egykorú példány, mely Teleki Mihály kanczelláriáján készült, Egy. Kvtár.)

b)

1674. decz. 13.

A Bánffy ellen hozott itélet.

Az vitézlő és régenten dücsősséges m(agyar) nemzet mennyi munkával szerzett országlást magának s birodalmat, és azt minémű szorgalmatossággal oltalmazta, bőven írnak arrúl az historikusok. Azon magyar nemzetnek penig egyik nevezetes része nemes Erdélyországa mennyi fáradtsággal, költséggel, többször penig vérével is oltalmazta régen határát s oltalmazza maig is, az mi keveset isten kezünknél meghagyott még benne az hatalmas nemzetek ellen, megmondhatnák, ha szólni tudnának, az mezők. Kenyér, Keresztes, Barcza, Miriszló, Vaskapu, Gyalu mezei és több helyek

is, noha az fges isten érdemünk szerént több bűneink miatt ennyire sújtott bennünket, mindazáltal ugyan nagy hálaadással méltó vennünk, hogy teljességgel még sem fogyatott el, úgy mint nálunknál nagyobb nemzetségeket, úgy hogy valami kis határt kezünk között is meg nem hagyott volna, melyben dicsírtetnék igaz tisztelettel az ő nagy neve, ez kevés megmaradott keresztyénség között is. Megitílheti azért, valaki józan elmével akar erről gondolkodni, Erdélyben ez kevés magyar nemzetnek, az ki ennyi számú hatalmas nemzetségek között megmaradott, kinek fejedelme csendes és békességet szerető maga birodalmában igaz hívei között minden háborgás nélkül nemzetével jól megalkuvó s istenét félő — nem nehéz-e? Mondhatom, ítélje meg ez világ, ha valaki köztünk jó mód és törvény ellen felnevekedett személy miatt őstől maradott régi törvényünk haszontalanságra, nemesi szabadságunk becstelenségre, fejedelmünk állapotja félelmes változásra jut? Holott az egész világra kiterjedett nemzetségek ezért költek fel s ontották ki véreket, ezért fegyver alatt sok időkig háborúságban éltenek inkább, mint az ilyenekben fogyatkozást akartak volna szenvedni, sőt az istennek választott népének is szabados volt mindenkor törvénye mellett felkelni.

Ez ilyen miatt esett most búsulása szegény és egyébiránt is sok gondokban merült Erdély országának, mert az mely törvényeket fejedelmünk jól megerősíttetett s helybenhagyatott, ország végezését, köztünk való nemesi szabadságunkat az erős és hatalmas nemzetek nem bántogatták, sőt azok felől nagy adózásunk által egymás között csendesen élhetnénk, magunk közűl rugoszkodott ki Bánfi Diénes, akarván mindnyájunknak nyakára űlni, az ki egyedűl kivánt uralkodni minden törvényünkben, uralkodott is eddig, az ki magához képest mást semminek tartván, régi határokat elfoglalt, ki előtt szegény nemes ember atyánkfiának igaz ügyét sem volt szabados megjelenteni, ki előtt az törvénynek könyve úgy be volt kapcsolva, hogy akárki is perelni felejtett véle, nem törvényes igazságától, hanem hatalmas kegyetlenségétől félvén.

De ha ezek kevésnek látszanának is némelyek előtt, noha nemesi szabadságot szerető nemzetnek nem látszik kevésnek, voltanak olyan vétkek is benne, melyeket nemcsak káros lett volna, de veszedelmes és lélekismeret ellen való dolog elszenvedni, holott régi birodalmában már megállapodott fejedelmünket méltóságos székiből kifordítani olyan szemlátomást igyekezett, hogy akárki is könnyen általláthatta; articulusunknak rendi szerént méltóságos feje-

delmünk is idegen követektől meghitt tanácsos hívei előtt szokott szemben lenni, az megnevezett privatus úr penig egyedül maga személyére vállalta sokszor az tractát, követekkel való szembenlételt, kinek minden időben felette nagy tilalma volt az mi hazánkban; mit jelentett meg penig urának s hazájának, rajta állott, idegen országokra maga hazája híre nélkül mennyi követségeket jártatott, nyilván vagyon mindeneknél, ilyen megfogyatkozott országnak penig mennyi felvetett adóját takaritotta maga tárházában, mindnyájan tudjuk, ki helyin mennyi dohos búzával töltette kebeleket az szegény vitézlő rendeknek, sohajtották, de panaszlani nem merték volt; az nemes országnak szép serege keze alatt, de nem mondhatták országának nyavalyásokat, hanem Bánfi Dienesének igazábban. — ha tudni s mustrálni akarta ez haza szolgáit, nem engedte; egy szóval, ha isten ingyen való kegyelméből ez hazának első rendeit, statusit fel nem tekintette volna, az sok titkos és csak maga állapotját nevelni kivánó praktikái miatt el kell vala immár veszni ennek az kis keresztyén hazának. Holott minemű nagy szerencsén fordúlt meg valamikor fejedelmi változást szenvedett Erdélyország, más birodalmak is tanulhattak róla. Nem hagyta volt még azért az úristen olyan pusztán teljességgel földünket, melyben fejedelmet is ne hagyott volna, kire szemeinket függesztenők, nem olyan árvájúl, hogy az tanácsot mindenestől tűllünk elvette volna, hogy ne találtatnának fejedelmekre, igazságokra s nemesi szabadságokra vigyázók, kihez képest ne kárhoztassa senki az nemes országot, ha vétek uta [1]) mellől elszökött szolgát megbünteti, mert az érdemes és hűségiben végig megmaradó szolgát mindenkor méltó jutalommal szokta böcsülleni.

Avagy nem kellett-e előttünk hazánk megmaradásának annyi tekintetinek lenni, hogy egy vesztő kegyetlen embert elfordítanánk róla. — isten oltalmazzon olyan hazánkra s [fejedelmünkre] való vigyázatlanságtúl bennünket. Elhittük [mondanak sokan olyat], hogy törvény volna első orvossága az vétkes embernek [nem penig] erőszak tétel. — ugyanis azt siratja szemünk láttára is némely nemes rendek, hogy nem lehetett reménységek a [tör]vényhez. Ha azért az egész világ törvénye megengedte [volt], hogy szabad az erőnek ellene állani erővel, szabad volt Erdélnek is azon szabadsággal élni, az gonosz szándéknak mentől hamarébb ellene állani.

Kihez képest példa legyen az nyughatatlan, szívekben felfuvalkodott embereknek akárkiknek is ezután, mint

[1]) Talán vétkes, ura mellől etc.

becsülje fejedelmét, hazájának megrögzett törvényét és az szép nemesi szabadságot. ki nélkül nem élet az élet, hanem veszedelem és véghetetlen nyomorúság.

Datum in congregatione nostra die 17. Novembris Ao. 1674.

Status et ordines trium
nationum regni Transylvaniae.
(Alatta egy kis gyürüpecsét.)

(Eredetije a mvhelyi gróf Teleki lvtárban.)

Jegyzet: Ezen kiadvány is, mint magok az articulusok, nov. 17-iki kelettel adatott ki, mely nap t. i. az országgyűlés megnyilásának napja volt. Közöltem ugyan már Akadémiai értekezésemben, de minthogy abban hibás másolat után s hibás kelettel adtam ki, jónak láttam újra lenyomatni.

c)

1674. decz. 21.

Az ország rendeinek utasítása a végváraknak s ezek területének kormányzásáról.

(Megjelent Tőrök-Magyarkori Államokmánytár V. k. 298-ik s következő lapokon.)

d)

1674. Kelet nélkül.

Bánffy Dénes özvegyének reversalisa.

Én néhai Losonczi Bánfi Dénes meghagyatott özvegye: esküszöm az élő istenre, ki atya, fiú szentlélek egy bizony örök isten, hogy én mostan exequáltatott édes uram szomorú haláláért soha sem titkon, sem nyilván, semmi praetextus alatt senkivel is nem practicálok, bosszút nem állok, senkit is érette nem üldözök, sem titkon, sem nyilván, sem írásommal, sem egyen, sem kettőn, sem közönségesen. Életek, javok, jószágok se magoknak, se maradékoknak (elvenni) nem igyekezem, vagy másokat arra nem ingerlek, vagy ingereltetek. Semminemű kigondolt vagy kigondolható szókkal vagy írásokkal azon dolgot nem promoveálom, hanem mindenek ellen békességes tűréssel leszek: melyet ha meg nem állanék, hanem ez hit szerint adott reversalisom ellen valakinek élete, személye és javai veszedelmekre czéloznék,

comperta rei veritate peremtorie első országgyűlésen servatis de jure servandis megitéltetvén, tovább való processust benne nem engedvén, életem, mind jószágom s belső értékim elveszszen, és ezen reversalisomnak erejéűl végső executióba vétettessék mind életem s minden javaim. Melyeknek szentűl s igazán való megállására, még is isten engem úgy segéljen s úgy adja lelkem üdvösségét!

Kívűl rátírva: »Bánfi Dénesné reversalisa.«

(Eredeti minuta, keltezés nélkűl, M.-Vásárhelyt a gr. T. cs. lvtárában. Miss. 892.)

e)

1674. november 17.

A törvények.

Nos Michael Apafi dei gratia princeps Transylvaniae, partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis: Quod spectabiles, magnifici, generosi, egregii et nobiles, ceterique universi status et ordines trium nationum regni nostri Transylvaniae et partium Hungariae eidem annexarum, in generalibus eorum comitiis ad diem 17. mensis Novembris anni praesentis 1674. in civitatem nostram Albam Juliam ex edicto nostro celebratis congregati, exhibuerunt nobis et praesentaverunt quosdam infrascriptos articulos, in eodem conventu communibus eorundem votis et suffragiis parique et unanimi consensu conclusos. Supplicantes nobis humillime, ut nos omnes et singulos eos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes, nostrumque consensum illis praebentes, authoritate nostra principali acceptare, approbare, ratificare et confirmare, atque tam nos ipsi observare, quam per alios omnes, quorum interest, observari facere dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor talis est.

Articuli dominorum magnatum et nobilium trium nationum regni Transylvaniae et partium Hungariae eidem adnexarum, in generalibus eorum comitus ad diem 17. mensis Novembris anni praesentis millesimi sexcentesimi septuagesimi quarti, ex edicto suae celsitudinis principalis in civitatem Albam Juliam indictis, celebratis conclusi.

Articulus I.

A terminusok kiszolgáltatásáról.

Nagy kárunkkal tapasztaltuk eddig az octavalis terminusoknak ritkán való celebráltatását. Végeztük azért, hogy ennekutána az octavalis terminusok esztendőnként celebráltassanak, de mivel az Approbatában specificált időkről a generalis gyűlés elvetette, rendeltük azért, hogy ennekutánna az erdélyi octava együtt a Partiumbéliekkel prima Februarii kezdetődjék. A szekélységé penig prima Maji, azon városokban, mint az Approbatában declarálva vannak. Hasonlóképpen törvényszékek is celebráltassanak, az octavákon penig annak rendi szerént az ítélő mesterek seriesből szólittassanak, hasonlóképpen a vármegyéken is seriesből szólíttassanak az notariusok a régi articulusok szerint.

Art. II.

Hogy két három főtisztség ennekutánna egy személynek ne adassék, annál inkább egyszersmind vármegyei s székbeli főtisztség.

Végeztük, hogy ennekutánna egy personának is két főtisztség egyszersmind ne adassék, annál inkább egyszersmind vármegyén főispánság és székelységi főtisztség ne adattassék; ezt penig értjük ezután következendőkről, a mostaniak penig tartassanak s maradjanak meg tisztekben.

Art. III.

Ország költségin expediálandó követek követségeknek meritumát megérkezések után az ország eleiben reportálják.

Nem kevés fogyatkozásunkkal tapasztaltuk meg, hogy midőn ország neve alatt s költségével portára vagy más idegen országokra expediáltunk követeket, midőn megérkeztek volna, követségeknek meritumát ország eleiben nem reportálták. Végeztük azért, hogy ennekutána, midőn az olyan követ atyánkfiai megérkeznek, minthogy országtúl lévén expediáltatva, ország költségén is, oda reportálják.

Art. IV.

Hunyad vármegyében a só szállíttassék Dévára szekereken s Háczokra, az hazán kívül valók feljebb ne jöhessenek sóért.

Megteköntvén Hunyad vármegyebéli szegénységnek sok rendbéli terehviseléseket, egyszersmind szűk földön való

lakásokat, végeztük, hogy Sebes felől, a török földéről Háczoknál, Illye felől penig Dévánál feljebb jönni sóért szabad ne légyen, hanem a haza lakosi oda szállétván a sót, az idegenek ott vehessenek s rakodhassanak meg. Ez országbélieknek penig, ha úgy akarják, szabados légyen a sót mind Vaskapu felé s mind Illye felé általvinni. A marosmellékiek tartozzanak Dévánál harminczadolni, az Háczok-vidékiek zejkáni harminczadnál, másutt ne.

Art. V.

Megbántódásoknak orvoslása igértetik.

Vadnak sok megbántódási némely atyánkfiainak hol egy, hol más alkalmatlanságokban, kik is ez mostani felzendült állapatok miatt a Nagod méltóságos személye eleiben terjeszteni nem érkezhettünk, melyeknek ez mostani gyűlésről el kelletik haladni. Hogy azért amely szabadságtalanságinkat, dificultásinkat első országgyűlésünknek alkalmatosságával igéri kegyelmessen megorvosolni, a Nagod igért kegyelmességit alázatosan meg igyekezünk szolgálni Nagyságodnak, mint kegyelmes urunknak.

Art. VI.

A Székelységen szabadsággal élő sóvágók, hámorosok és őrállók gyüléspénzzel tartozzanak.

Végeztük azt, hogy a Székelységen minden szabadsággal élő sóvágók, hámorosok és őrállók a gyűlésben választandó követ atyánkfiainak és akár egyéb ország szolgálatjában mikor küldenek ő kegyelmek, arra való expensát és gyűléspénzt a több szék tagjaival tartozzanak adni.

Art. VII.

Az oláhfalvi, zetelaki privilegiatusok privilegiumokban megtartatnak.

Mivel a két oláhfalviak s zetelakiak, míg privilegium alá nem adták magokat, székely szabadsággal éltenek; annakutána privilegium alá adván magokat, előbbi régi boldog emlékezetű fejedelmek szép privilegiumot adtak nekik, melyben hogy megtartassanak, Nagyságod kegyelmességéből végeztük; úgy mindazáltal, hogy pivilegiumokban specificált terehviseléseket a fiscus számára praestálják, azokon kívül praefectus atyánkfia is egyéb terehviseléssel ne erőltethesse, sőt ha erőltetné is, ne tartozzanak supportálni. Az udvar-

helyszéki sóvágóknak is lévén privilegiumok, hogy mikor a sóvágók közűl ki akarnak állani, kiállhassanak, hogy azért azok is azon szabadságokban megtartassanak, Nagyságod kegyelmességéből végeztük.

Art. VIII.

Szepsi-szent-györgyiek közzűl kik armalist extraháltak civilis fundust bírván, tartozzanak arrúl contribuálni.

Találkoztanak szepsi-szt.-györgyi privilegiatus emberek közzűl, kik magok személyekre armalist extraháltak, azonban civilis fundust bírván, közikben contribuálni nem akarnának. Végeztük azért, hogy a szepsi-szt.-györgyiek is privilegiumokban megtartassanak és akik magok személyekre armalist extraháltanak volna is, mindazáltal civilis fundust bírván, egyenlő contributióval és terehviseléssel tartozzanak a több privilegiatusokkal magok személyekben; mindazonáltal élhessenek nemesi szabadságokkal. Ide értvén Maros-Vásárhelyt is és egyéb városokat, kik civilis fundust birnak, azokról is hasonlóképpen értessék ezen articulus.

Art. IX.

Az universitas megbántódásinak megorvosoltatása igértetik.

Végeztük ezt is Nagyságod kegyelmes tetszéséből, nem kevés romlása, pusztulása következvén az universitásnak, hogy annakelőtte az hol postalovakat szoktak tartani, úgymint: Fejérváratt lakó görögök, más helyeken is, kik egynehány időtűl fogva már nem akarnak tartani, hogy mind a Fejérváratt lakó görökök, mind más helyeken, az hol postalovat szoktak tartani, és el nem pusztultak, mindenütt postalovakat tartsanak; a posták is egyik székből másikban a postalovakat vinni ne merészeljék, senki is penig az ország articulusa ellen semminémű vecturákra őket ne kényszeríthesse coactive. Quartélyt is penig, ha kik az universitáson lévő renden adnának szebeni királybiró atyánkfia híre nélkűl, ő kegyelme authoritásában légyen azok megbüntetése, melyet is ő kegyelme el ne mulasson kötelessége szerént. Ide nem értvén mindazáltal a portára járó Nagyságod szolgáit.

Art. X.

Hogy Nagyságod kegyelmesen igéri, hogy a kiknél czímerek vannak, megparancsolja, magok ususára ne for-

dítsák, másoknak penig ennekutána czímer ne adassék, sem salvus conductus magok dolgokban: Nagodnak mint kegyelmes Urunknak megszolgáljuk.

Art. XI.

Nem kevés megbántódások lévén ebben is az universitáson lévő mesteremberekneк, hogy akármelyik városra parancsolván fiscalis helyekre a mesteremberekneк küldetések felől, noha annakelőtte a szebeni tiszteken állván azoknak elrendelések, némely városbéli mesteremberek felettébb aggraváltattak, némelyek penig azalatt nyugodtak. Hogy azért ennekutánna a régi usus observáltassék, végeztetett, hogy a szebeni tiszteknek légyen parancsolatjok a mesteremberekneк, mikor kivántatik a fiscális helyekre való kiköldetések felől; kik is rendelést tévén felőle, honnét kellessenek kimenni, hogy így a terhviselés közönséges légyen.

Art. XII.

Végeztük azt is Nagyságod kegyelmességéből, hogy mikor a fiscus számára valami vecturákat szállítanak, azon szék tiszteinek tegyenek hírt azok a fiscus emberei, a kik is késedelem nélkül promoveálják a dolgot, azon széknek penig közelebb való falujáig a fiscális tisztek szállétsák el. Az fiscalis tisztek számára penig semmi vecturát szállítani ne tartozzanak. A kőhalomszékieknek is nem kevés fogyatkozására volt, hogy a régi usus ellen Csikból kelletett fiscus számára deszkákat szállétani; végeztük azért, hogy ezen terhviselés ő kegyelmekről tolláltassék. Csikból penig szállétsák a deszkákat azok, akik azelőtt szállétották. Daróczig, Daróczitól azután szállétsák a kőhalomszékiek a szokott helyre.

Art. XIII.

Noha extálnak articulusok az universitáson lévő tókot mi módon halásszák fiscus számára, melyeket is most is in vigore hagyunk, de ez ellen mégis némely fiscalis tisztek abutálván, a székek és faluk tisztei hírek nélkül tavaknak halásztatására feles embereket csak reá küldenek és míg hírekké esik, ki is halásztatják, felesed magokkal lévén gyakorta, annyi expensa megyen reájok, hogy a fogott halakot az expensa felyűlhaladja. Hogy azért az ilyen abususok tolláltassanak és a fiscalis tisztek két s legfeljebb három personánál többet azféle helyekre ki ne küldjenek, hanem a

falunak lakosi legyenek segítséggel mellettek az halásztatásban. Azok a kiküldendő személyek is penig oly emberek legyenek, hogy ha ez végezésünk ellen cselekednének, praefectus atyánkfia kötelessége szerént az articularis poenát de facto exequáltatkassa rajtok.

Azon két-három személyek penig, amig ott az halásztatot continuálják, illendő gazdálkodással legyenek nékik.

Art. XIV.

Nem kevés megbántódásokat jelentik ebből is a szász natión lévő atyánkfiai: hogy némely nyughatatlan elméjű emberek, nem gondolván az ország sok rendbéli articulusival, sinistra informatiókat cselekesznek, melylyel sok rendbéli hazánk törvényivel ellenkező commissiókat extrahálnak sokaknak nagy kárára, megbántódásokra; melynek megorvoslását Nagyságod tanácsúr híveivel kegyelmesen igéri. Nagyságodnak alázatoson megszolgáljuk; úgy hogy az olyan rendkivűl való commissiókat a városok s székek tisztei megtartván gyűlések idején, hozzák a Nagyságod méltóságos személye eleiben és igazságoson azon dolgokat eligazítani méltóztatik.

Art. XV.

Hogy Nagyságod kegyelmesen igéri, hogy mindgyárást praefectus atyánkfia az exorbitáló dézmásokat megbüntesse, a rendkivűl való huzásokat, vonásokat afélékről irott articulusok szerént restituáltassa s vélek az articulust megtartassa. Aféle huzásokról, vonásokról szebeni királybiró atyánkfiától vévén informatiót, melyet hogyha negligálva, vagy kedvezésből elmulatná, requiráltatván a panaszló felektől és comprobáltatván a dolog, szálljon magára azon tereh praefectus atyánkfiára. Végeztük azért azt is, hogy az universitás részéről is ezféle rendkivűl való dolgokban egyetértő falubéliek is minden kedvezés nélkűl megbüntettessenek. A vice-dézmásoknak kiadandó instructiók alkalmaztassanak a Rákóczy fejedelem idejebéli instructióhoz és conformáltassanak mindenkor.

Art. XVI.

Voltak sok megbántódási az universitásnak a dézmák elszállításában, hogy Nagyságod kegyelmesen igéri parancsolni praefectus atyánkfiának, hogy minden tehetsége szerint vigyázzon arra, hogy a dézma szállétása mentűl kevesebb

terhére lehessen a szegénységnek, azomban a szállétandó személyek is ne exorbitálnának, Nagyságodnak alázatosan megszolgáljuk. Akik penig ennekutána exorbitálnának, végeztük, hogy defacto cum poena articulari megbüntettessenek, melyről is requiráltatván praefectus atyánkfia, megbizonyosodván úgy lenni a dolog, defacto exequáltassa ő kegyelme, alioquin ő kegyelme incurráljon azon poenában.

Art. XVII.

Noha elég articulusa [1]) a nemes országnak az ingyen élődőkről, ingyen gazdálkodtatókról közönségessen ez országban, de attól ugyan nem szűnnek meg az alá s feljárók, kiváltképpen a szász nation levő atyánkfiai közt semminémű rendben emberek: sőt a kiknek ugyan illik is gazdálkodni, némelyek mód rendkivűl és tékozlóképpen gazdálkodtatván magoknak s szolgájoknak, lovoknak, mely miatt annyira jutott már a szegénység, hogy a közönséges haza javára nézendő adózásra is alig érkezhetik. Hogy azért az ingyen gazdálkodtatás jó rendben vétetődjék (fennmaradván mindazáltal a kikhez illik ő kegyelmeknél is a becsületnek regulája) végeztük, hogy valakik a mi kegyelmes urunk s az ország szolgálatjában nem járnak, ingyen gazdálkodni ne tartozzanak. A quartilyozás és sok huzás-vonás mind ő kegyelmek közt, mind a vármegyékbéli szegénységről tolláltassék. Sőt ha az folnagyok s birák valami kedvkeresésből ingyen gazdálkodnának, a számvételkor a folnagyoktól ne acceptáltassék ratiójokban, hanem ha kedveskedni akarnak, kedveskedjenek a magokéból. Valakik a Nagyságod s haza szolgálatjában nem járnak, magoknak postaló adással ne tartozzanak, sőt akik az Nagyságod dolgai s haza szükségében járnak is, azok is rendkivűl való gazdálkodásra őket ne kénszerétsék, megelégedvén egy személyre fél ejtel borral, illendő respectusban vévén mindazáltal a haza becsületes rendeit. Ha kiknek penig szolgájok illetlen gazdálkodtatással s postaló adással terhelnék őket, szabadságot adván minden helyben és faluban lévő szegénységnek, hogy őket megfogják, a Nagyságod udvarában vivén és defacto törvény szerént dolgok eligazíttassék és executióban vétessék. Oda értjük a Nagyságod szolgáit is, kik nem a Nagyságod és haza dolgaiban járnak, a Nagyságod kegyelmes resolutiója szerént.

---

[1]) Kimaradt: vagyon. (Halmágyi másolata.)

Art. 18.

Megtekintvén a mi kegyelmes urunk s kegyelmes asszonyunk ő nagyságok Teleki Mihály atyánkfiának ez hazához s ő nagyságokhoz való hűséges szolgálatját, miképpen kegyelmes asszonyunknak ő nagyságának inscribáltuk volt Fogaras várát hozzávaló jószágival együtt, melyeknek mind eladására s mind recuperálására authoritas engedtetvén ő nagyságának, kegyelmes asszonyunk ő naga erre nézve Opra, Kercsesora és Felső-Arpás nevű falukat még annakelőtte inscribálta volt megírt Teleki Mihály atyánkfiának, melyekben annakelőtte való articulusunkban confirmáltuk is volt ő kegyelmét: annakutána továbbra való kegyelmességeket is mutatván ő nagyságok s harmadik falut is úgymint Sztrecza, Kerczesorát inscribálta ő kegyelmének, melyekre a mi kegyelmes urunk ő nagysága consensusa is accedált, úgyhogy már az három falu egyűvé inscribáltatott ő kegyelmének. Azért mi is kegyelmes urunk és asszonyunk ő nagyságok collatióját egész országúl, három nemzetűl confirmáltuk ezen articulusunkkal, nem obstálván ezek ellen a fiscalis jószágoknak recuperálásáról irott articulus, hanem megírt Teleki Mihály atyánkfia successori és legatariusi donatiójoknak continentiája szerént birhassák.

Art. XIF.

Végeztük, hogy az unióra minden szabadsággal élő rendek tizennyolcz esztendősen felyűl megesküdjenek, akik itt vadnak, ugyan mostan prestálják, akik peniglen itt nincsenek, vármegyékben, székekben főtisztek vagy itélőmesterek előtt intra bis quindenam megeskünni tartozzanak, alioquin az approbatában írt poenában incurráljanak.

Art. XX.

Bánfi Hunyad lakosinak szegénységre jutott állapotjokat megtekintvén, végeztük, hogy ennekutána regalissal ne hivattassanak.

Art. XXI.

Az brassai biró tanácsival jelenték, hogy ez elmúlt nyáron havasalföldi havason districtusokban lévő Tohán nevű falubéli szegénység az havast megárendálván, marhájokat ott jártatták, melyre is reaküldvén Rácz István atyánkfia

feleségével hatalmasúl esztenájokat felverették és bizonyos számú juhokat s teheneket és lovokat elhajtatták, és Fogaras földén absque ulla certificatione törvényt láttattak reá s magoknak itéltették. Végeztük azért, hogy bizonyos commissariusok menjenek ki Tohánra, ugymint Nemes János, Horvát Kozma, Mikó Miklós és Donát Mihály atyánkfiai, az universitásról egy becsületes értelmes ember, ez jövő esztendőben esendő úrnapjára, és ott istenes igazításban vévén az dolgot, finaliter decidáltassék, medio tempore peniglen az marhákat vegyék szoros és elégséges kezesség alá usque ad decisionem causae.

Art. XXII.

A perceptorokról.

Sok hátramaradások s fogyatkozások estenek eddig is a vármegyéken való perceptoroktól, kik nemhogy a prefigált terminusra, de még ez ideig is az adót nem administrálták a generalis perceptor kezében. Végeztük azért, hogy minden partialis perceptorok a prefigált terminusokra beszolgáltassák, kik ha posthabeálnak, plenaria authoritást engedtünk az adóra delegált inspector atyánkfiainak, hogy az oly contumax perceptorokat nyakon köthessék usque ad plenariam satisfactionem; hogyha a perceptorok restantiát adnak s a tisztek mulatnák el, hogy fel nem segítenék venni a szegénységen, hasonló authoritások légyen azok ellen is inspector atyánkfiainak.

Art. XXIII.

Nem kevés hátramaradás esett eddig abban is, hogy az adónak öszvekerítésében inspector atyánkfiai nem magok embereket jártatták, hanem a Nagod szolgái jártak, kik is nagy terhekre voltak az szegénységnek, mert mindenkor lovokat quartélyban szokták hadni, postalovakon járták. Hogy azért ezen terhviselés is a szegénységről tolláltassék s az adónak öszvekerítése is hamarább s rendesebben meglehessen: végeztük, hogy ennekutánna inspector atyánkfiai magok embereket jártassák mindenfelé, kiknél is czímer lévén, adgyanak jó postalovakot mindenütt alájok.

Art. XXIV.

Sok restantiák vadnak künn mindez idén, s mind régiek, azokat is a partialisok mindenünnen tartozzanak administrálni, melyet ha elmulatnának, elég idejek lévén

annak beszolgáltatására, a vármegyéknek főtisztei köttessék nyakon és mindaddig fogva tartsák, valamig perceptiójukról plenarie contentatiót nem tésznek.

Art. XXV.

Sok rendbéli emberek vadnak, kik eddig az adózásból magokat kivonták, ők is ez hazában nyugodván, méltó, hogy az terhet egyaránt supportálják. Végeztük azért, hogy indifferenter a Nagod udvarbiráii contribuáljanak minnyájan, nemcsak egy része. Azomban a máramarosi kamara ispán, számtartó, mátó *(? így)*, máglások is, törcsvári rationista, többek is, akik eddig nem adóztak volna, praefectus atyánkfia kötelessége alatt tartozzék tőllök exigálni és administrálni is. Hasonlóképpen puskások, darabantok, sóvágók. A mely egyházi nemes ember fiscalis tisztet visel, mind személyéről, mind tisztiről tartozzék contribuálni.

Art. XXVI.

Estek ilyen fogyatkozások is sok helyeken, nemes fundusokra parasztemberek telepedtek, kik is ekkédig az adózásból magokat kivonták. Végeztük azért, hogy azok is ennekutána capitatim egyegy tallért adjanak. Az ollyakat pedig a vármegye tisztei az egyházhelyi nemesség regestuma után írják fel, hogy az olyanok adajokat a vice-perceptor magának ne subtrahálja, hanem administrálja az ország szükségére.

Art. XXVII.

Bizonyos ideig felszabadítottuk volt ez hazában az usualis moneta verettetésit, melyből nem hasznát, hanem kárát láttuk lenni ez hazának. Végeztük azért, hogy ennekutánna sub poena decretali senki pénzt ne verettessen. Paraszt ember penig ha veretne, s rajta kapnák, halállal büntessék. Melyre is, minden helybéli tiszteknek légyen szorgalmatos vigyázások, hogy akik valahun találtatnának a hamis pénzverésen, vigore praesentis articuli érdemek szerént büntethessék meg. Az arany tallér veretést ide nem értvén. Azt is penig csak ott verhessék, azhol az articulus megengedi.

Art. XXVIII.

Bánfi Dienes proscriptiójáról.

Megolvasván szorgalmatossan nagos Bánfi Dienes ellen országúl közinkben béadott punctumokat, melyek néztek

mind hazánk törvényinek letapodtatására, azomban szegény hazánk csendes békességének felbontására s jó kegyelmes urunk méltóságának, fejedelemségének mozgatására, mint ilyen rendeletlen és maga erejében bizakodó emberhez rendkivűl való utakon kelletett hozzá nyúlnunk, feljebb becsülvén egy privata personánál jó kegyelmes urunk székiben való megtartását, édes hazánknak békességben való megmaradását. Hogy azért se hazánk lakositól, se körülöttünk való keresztény nemzetektől azzal ne vádoltatnánk, hogy az ellene való vádokat csak értésére sem adtuk volna, az három nemzetből álló becsületes atyánkfiaitól in scriptis megküldöttük, melyekre is punctatim magát resolválta és resolutióit azon becsületes atyánkfiai azon közönséges gyűlésünkben reportálták. Melyek is megolvastatván, nagyobb részént helytelennek és erőtlennek lenni itéltettek, mivel azokban a punctumokban feltött hibás és vakmerő dolgait, úgymint: hazánk szabadsága, kegyelmes urunk ő naga harmadik 4-dik, 5-dik, 8-dik, 9-dik, 13-dik, 15-dik, 16-dik conditiói és maga tanácsi rendi kötelessége ellen való ártalmas tanácslásit, az hazában idegen hadnak behozásában való fáradozását, a tanácsurak ő kegyelmek kötelességek szerént és mások is replicái ellen bizonyították: azomban az ország ellen való maga egynéhánszori elata oppositióit, sok privatus nemes és nemtelen rendeken tött, nagy büntetéseket érdemlő rendkivűl való excessusit, insolentiáit, ország jövedelminek interversióit és ország fizetett szolgáinak defraudatióit mind az egész ország recognoscálja. Ezekért azért a vétkes cselekedeteiért in terribile exemplum aliorum juxta continentiam decreti et articulorum: in notam perpetuae infidelitatis incurráltnak lenni pronunciáljuk, vigore praesentis articuli; ilyen declaratióval mindazáltal. Az ország maga kegyességétől viseltetvén fiához, régi ős jószági intacte megmaradjanak, fiának s maradékinak; felesége ő kegyelme ős és per legitimam successionem apprehendált jószága is kezében maradván, semmiben azt nem illetvén. Egyéb akármi úton s módon acquirált jószági s javai megírt Bánfi Dienesnek a decretum szerint amittáltassanak. Ha mely jószágot, terretriumot, *(így! e helyett:* territoriumot) vagy jobbágyokat praeter viam juris, maga hatalmával vagy praesidiummal akárkiktől is el vett, azok legitime comprobáltatván, restituáltassanak azon megkárosított atyánkfiainak.

Art. XXIX.

Bánfi Dienes fiának, Bánfi Györgynek circumscribálásáról.

Meg kell vallanunk ez hazában gyakran történt keserves példák indítottak ez mostani articulusunk iratására, vigyázván édes hazánk csendes békességes megmaradására. Azomban magunkon s maradékinkon eshető s történhető gonosznak eltávoztatásáért kelletvén circumscribálnunk néhai Bánfi Dienes fiának Bánfi Györgynek educatióját s javainak s jószágainak öregbülésit ezen punctumok szerént: I. Scholában való jártatása s taníttatása édes anyjának légyen szabadságában, ha maga mellett taníttatja avagy penig a kolosvári scholában béadja s ott taníttatja, de másuvá hogy adja, szabadság nem engedtetik. II. Udvarnál való educatiója s taníttatása teljességgel elrekesztetik. III. Isten a mi kegyelmes asszonyunk életét hosszabbítsa édes szerelmes gyermekivel együtt, de mivel ő nagok is halandóság alá lévén vettetvén, ha ő nagának defectusa (kit isten messze halaszszon) történnék, az ő naga defectusán, az ő naga jószágiban, értekiben megírt Bánfi György ne succedáljon, mivel láttatik a nagy értek ha kezében menne, édes hazánk békességét mozgathatná és el is fordíthatná véle. Azomban hazánk lakosin is mind külön külön s mind közönségesen a vindictát véghez vihetné. Amely jószágok penig asszonyunk ő naga kezében per sortem divisionariam szállottanak, azok az ő naga defectusán reá szállhatnak, specifice penig Huszt, Fogaras, Balásfalva semmiképen reá ne szállhassanak. Az res mobilisekben is penig csak úgy succedálhasson, mint az asszonyunk ő naga kezénél való jószág, mely sorte divisionarum jutott ő nagának mint annak jövedelme lenne. Azomban amennyi res mobilisi ő nagyságának az atyai, vagy Szent-Páli Jánosné asszonyom res mobilisiből jutottak. Urunk ő naga is jószágot néki ne conferálhasson, mely ellen ha cselekednék maga is. Bánfi György, comperta rei veritate mindennémű jószágának felét amittálja eo facto.

Art. XXX.

Az adóról.

Porta contentatiójára vetettünk a tavalyi adózás szerint, tall. 18 felét ad terminum Aprilis, felét penig ad terminum Junii tartozzanak minden helyekről generalis perceptor Budai Péter atyánkfia kezében Szász-Sebesben administrálni.

Egyéb minden rendek, valamint a compilatában fenn vadnak írva, s mostani articulusunkban némely helyeket és személyeket adózás alá irattunk, azok is tartozzanak contribuálni és perceptorok szorgalmatossan tőlök exigálván, administrálják fogyatkozás nélkűl.

Defalcáltak volt is némely helyeken, Doboka vármegyében kiváltképpen másfél kaput Székely-Ajon és Széken, viszont Kolos vármegyében szt. Mihály-Telkén egy kaput, azon helyekről is ennekutána a perceptorok kedvezés nélkűl exigálják, mert különben magok fizetik meg.

Medgyes Széknek s Beszterczevidékinek adajokban mostani felvetett adajokban relaxáltunk annyit, mint tavaly. Azért meglássák, hogy nem magok privatumokra, hanem az szegénység terhének könnyebbségére fordítsák, különben az nemes országnak animadversiója lészen ő kegyelmekre.

Görögök s egyéb kereskedő idegen rendek contribuáljanak in universum ezer kétszáz tallért, melyet is a görögök birája szedjen fel és administrálja generalis perceptor kezében fogyatkozás nélkűl.

A presidium tartására is a tavalyi articulus szerént kapura vetettünk kapuszám után hetedfél forintot, melyet is az adónak első terminussára tartozzanak minden helyekről beadni. A vármegyék perceptori penig magoknál ne tartsák, hanem administrálják a presidium fizetésének percipiálására rendeltetett perceptor kezében. Helye az adószedésnek légyen Szász-Sebes, melyet is Szászváros székből segítsenek gazdálkodással, a partialis perceptorok penig úgy szorgalmatoskodjanak az adó bévitelivel, hogy első terminus után három hétre bévigyék az adót, mert tovább ott nem mulat a generalis perceptor, ha akkorrá bé nem viszik, maga házához tartozzanak vinni a generalis perceptornak, melyből ha károk következik, magoknak tulajdonítsák.

Art. XXXI.

Néhai Bánfi Dienes acquirált jószági végett sok supplicans atyánkfiai vadnak; végeztük azért, hogy valakiknek azon articulus utat mutatott, azon jószágoknak igazításáról a közelb esendő országgyűlésin akár celebráltassanak törvények, akár ne, mindazáltal a tábla fiai tartozzanak táblát űlni és azon dolgokat igazításban venni, ha peniglen terminus lenne előbb, azon terminus alatt igazíttassék el.

Mivel penig néhai Bánfi Dienes mostan történt alkalmatlanságival minden nála lévő levelek bizonyos személyek kezében estenek, melyek között ős jószágiról való levelek

is familiával együtt vadnak, azonban özvegye jószágáról is. Végeztük azért, hogy azon leveles ládák mind bepecsételtessenek a káptalanok által és vigyék bé a káptalanban és egy rövid terminuson vitessenek fel Marosvásárhelyre, ugyanakkor a fejérvári káptalanok is menjenek oda és ott egyik itélőmester Kendi János atyánkfia jelenlétében látogassák meg a leveleket, és valamelyek az ős Bánfi jószágot illeti és a domina relicta jószágiról való leveleket is praecise asszonyunk ő naga kezében adják, ezeken az leveleken kivűl penig ha mely levelek ott találkoznának, azokat adják az igaz praetendenseknek, mivel csak azon jószágról való levelek adatnak asszonyunk ő naga kezében, amely jószágok az ország mostani végezése szerént és vérség szerént illetik és kezekben hagyattattak a domina relictának és Bánfi Györgynek.

Art. XXXII.

Kegyelmes urunk közönséges törvényünk: emptor cautior debet esse quam creditor, ha ki kölcsön vagy mustra kiadta az universitáson lévő szegénységnek pénzét, az olyan debitorok tartozzanak a creditorokat res mobilisekből contentálni, melyből ha ki nem telnék, magát is a debitort tartozzanak kézben adni a creditornak usque ad plenariam satisfactionem, ki is ha contentálná a creditort, tartozzék fészkére visszabocsátani az olyakat; ha penig örökségre, határra pénzt adott ki az universitásra, valamint a nemes ember meg nem engedi jobbágyának, hogy határát eladja, hasonlóképpen az universitáson lévő tisziviselő atyánkfiai is legyenek vigyázásban és afféle örökséget és határokat, mind az eddig eladattattakat, mind ezután eladandókat foglalják vissza.

Aki pénzét kiadta, keresse attól, akinek adta, ha lészen kitől megvenni, ide nem értjük a városokban akik házakra pénzt adtak, salvo manente privilegio.

Conclusio.

Nos itaque praemissa supplicatione fidelium nostrorum dominorum magnatum et nobilium trium nationum regni nostri Transylvaniae et partium regni Hungariae eidem annexarum ac incorpotarum exaudita et admissa, praescriptos universos et singulos articulos nobis modo praemisso praesentatos, praesentibus literis nostris de verbo ad verbum, sine diminutione et augmento, vel variatione aliquali inseri et inscribi facientes, eosdemque ac omnia et singula in

eisdem contenta ratos gratos et accepta habentes acceptavimus, approbavimus et ratificavimus et confirmavimus. Offerentes nos benigne, quod praemissa omnia in omnibus punctis, clausulis et articulis tam nos ipsi observabimus, quam per alios, quorum interest, seu intererit, observari faciemus. Imo acceptamus, approbamus, ratificamus et confirmamus, harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum Albae Juliae die 17. mensis Novembris, videlicet die congregationis nostrae, anno domini millesimo sexcentesimo septuagesimo quarto.

(Eredetiről, mely a fejedelem nagy pecsétjével van ellátva s a M. Tud. Akadémia tulajdona.)

XCVIII.

1674. decz. 8—24.

Rendeletek a Bánffy-féle javak lefoglalása ügyében.

a)

1674. decz. 8.

Rendelet Béldi Pálnak.

Michaël Apafi dei gratia princeps Transylvaniae partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes.

Spectabilis ac generose, fidelis nobis sincere dilecte salutem et gratiam nostram. Az mint ennekelőtte is Gyerőffi György meghitt hivünk által kezdette volt Kegyelmed az Bánfi Dienes javait registráltatni, mi is azonoknak hit szerint való kikérésére melléje rendelt egyik kolozsvári káptalan és egy deákunk jelenlétében azoknak kézhez való vítelére ugyan ő klmét expediáltuk és rendeltük. Parancsolván Kegyelmednek kegyelmesen, mindjárt expediálja teljes authoritással és instructióval ő kegyelmét Kegyelmed is. Eidem de reliquo gratiose propensi manemus. Datum in civitate nostra Alba Julia. 8. Decembris 1674.

M. Apafi mp.

Külczím: Spectabili et generoso Paulo Béldi de Uzon consiliario nostro intimo, comiti comitatus Szolnok interioris, trium sedium siculicalium Sepsi, Kézdi et Orbai iudici regio supremo ac exercituum regni generali ect. Fideli nobis sincere dilecto.

Béldi kezével: 8. Decembris Fejérváratt.

Bánfi Dienes Kolozsváratt lévő javainak felkereséséről való parancsolat.

(Eredetije gr. Kemény József: Erdély története eredeti levelekben. XIX. köt.)

b)

1674. decz. 10.

Apafi Mihály rendelete Gyerőffi Györgynek, hogy a Bánffy familiának örökös jussokról, jószágokról való okleveleit szolgáltassa ki Bánffy Sigmondnak, mint nagyobbik atyafinak.

(Történelmi Tár 1881. 731. l.)

c)

1674. decz. 21.

Apafi rendelete Gyerőffi Györgynek, hogy Kende Gábor javait a Bánffy Dénes lepecsételt javai közűl szolgáltassa ki Kendének.

(Történelmi Tár 1881. 732. l.)

d)

1674. decz. 21.

Apafi rendelete Gyerőffihez, hogy Bánffy Dénes javait illetőleg mindenkit, személyválasztás nélkűl, eskessen meg.

(Történelmi Tár 1881. 732. l.)

e)

1674. decz. 23.

Apafi tudatja Kun Istvánnal, hogy a végbeli dolgok igazításában s Bánffy javai feletti dispositióban Béldy Pál levén kiküldve, neki tartoznak engedelmeskedni.

(Történelmi Tár 1881. 734. l.)

f)

1674. decz. 23.

Apafi Mihály engedélyt ad Bánffy Dénes özvegyének, hogy házbeli egyetmásait, élést s egyebet a maga szükségére valót elvitetheti.

(Történelmi Tár 1881. 734. l.)

g)

1674. decz. 24.

Rendelet Gyerőffy Györgynek.

Michael Apafi dei gratia princeps Transylvaniae, partium regni Hungariae dnus et Siculorum comes etc.

Generose fidelis nobis dilecte, salutem et gratiam nostram. Ezen commissiónkat vévén Kgld, Kgldnek parancsoljuk kegyelmesen és serio, minden javairól Bánffi Dienes uramnak, valamik feltaláltattak, a regestrumnak párját küldje kezünkben mentől hamarébb. Azonban úgy értjük, hogy Kgld az asszony ő kglme aranyműves ládáját megtalálta volna, mivel azért az a feleségünkkel köz, mingyárást minden kár nélkül Inczédi Mátyás szolgánknak adja kezében, hozza udvarunkban. Az Bánffi György praeceptorát is Kgld tovább való haladék nélkül bocsáttassa el, mehessen hivatalja mellé, ha előadta az egyetmást. Az Bánffi Farkas urambátyját is az pecsét alól szabadítsa fel és kár nélkül bocsássa szabad dispositiója alá ő kglmének, mivel nemesi szabadságának praejudiciumára vagyon eddég szabados dispositiójától való elrekesztése is. Neque secus facturus. Datum in civitate nostra Alba Julia die 24. Decembris 1674.

P. S. Eddig Kgltek megláthatta ha volt valami ott.

M. Apafi mp.

Külczím: Generoso Georgio Gyerőfi de Gyerő-Vásárhely etc. Fideli nobis dilecto.

(Eredetije Apafi javításaival, a Magy. Tud. Akad. lvtárában.)

h)

1674. decz. 29.

Apafi rendelete Gyerőffi Györgynek, hogy Bánffy Dénes javait Kolosvártt, Szamosújvártt vagy másutt is kereshesse fel s vegye kezéhez.

(Történelmi Tár 1881. 734. l.)

MILLEY JÁNOS

JÉZUS-TÁRSASÁGI SZERZETES JELENTÉSEI

AZ

1648—1653. ÉVEKRŐL.

I.

Informatio quaedam missionis Monostorinensis in Transylvania anno 1648. in Novembri data.

Descriptio loci.

1-mo. Monostorinum est pagus, modo principis, ante collegii Claudiopolitani Societatis Jesu; ex quo enim sunt expulsi nostri ex Transylvania, bona collegio adjacentia a diversis abrepta fuere et possessa. Sed hoc primum anno 1648, qua cogitatione motus princeps, nescitur, omnia illa bona, pagos, vineas, prata, terras arabiles, hortum etc. quae collegii erant, exquiri curavit et juramento quidem ab omnibus civibus Claudiopolitanis extorqueri, quinam essent possessores praenominatorum bonorum; et qui nominati fuerunt, statim e manibus eorundem et jurisdictione exemit ac sibi interim occupavit. Dicebatur quasi per spiritum a multis tacite, quod nostris esset restituturus ea unacum templo et collegio, quod a fundamentis modo per ipsos Claudiopolitanos curat aedificari. Alii et puto verius dicebant, quod velit suae sectae collegium ibi fieri, et illis bonis studiosos Calvinistas doceri, in oppositionem scholarum nostrarum Monostorinensium: quod fecit olim Gabriel Bethlehemus Albae Juliae, et iste continuat ibidem, fovendo suarum partium studiosos: nihil tamen circa hoc adhuc certi.

2-do. Pagus hic Monosterinensis est plane conjunctus contiguative cum suburbio occidentali civitatis Claudiopolitanae; terminos tamen diversos habet.

3-o. Domus nostra est quasi media inter civitatem et regni templum, quo Catholici ad res sacras confluere solent. Fundus ipse domus nobilitaris est, quem Barbara Szentpaliana magnae in Transylvania familiae domina contulerat nostris; sed quia nobilitaris ille fundus angustus fuisset pro nostris, adjectae sunt aliae duae, vel etiam tres domus rusticae, utrinque cingentes illam; et sic amplior

longe facta est. Harum tamen adjectitiarum domorum fundos, cum rustici sint, quando volet princeps, poterit occupare, et credo, occupasset, si quis susurronum ei intimasset, et tum nostri valde humi jacerent, parumque spatii haberent.

4-to. Sunt vero in hac domo, quae fundo nobilitari innititur, habitationes decem lateritiae, sic divisae: ut frontalia duo cubicula ad plateam a duobus patribus, qui ibi modo resident, inhabitentur, quodvis eorum habet cameram parvam: duo lateralia cubicella aestiva nemo inhabitet, nisi in aestate, quando hospitibus monachis et sacerdotibus adventitiis ea assignantur; duo item alia commodiora et latiora vacua etiam relinquantur pro hospitibus majoris momenti; licet in uno eorum defunctus superior habitarit; et haec cubicula sunt in contignatione secunda seu superiori unacum ambitello ligneo. In infima vero contignatione est refectorium et musaeum simul convictorum, est dormitorium eorundem, est bibliotheca cum camera rerum conservatoria, est cubiculum duorum magistrorum simul habitantium.

5-to. Culina in eodem tractu inferiori est penes refectorium more nostro, postea pistrinum, cubicellum demum cellarii, et post illud dispensa. Cellarium vero sub dormitorio et bibliotheca jacet.

6-to. In fundis vero rusticis haec sunt. In primo domus cervisiaria satis destructa et lacera, demum conservatorium seminum, postea cubicellum pro infirmis convictoribus, omnia exarsilla: ac tandem sacellum lateritium sat longum et capax omnium simul studiosorum et populi, qui ad ferialia sacra solet accurrere; illique adjunctus hortus: quem, ne otiosi sint recreationis tempore convictores, ipsi quotannis excolere solent, et hortum florum facere. In secundo fundo, qui portam aliam habet a praecedentibus, est atriolum cum uno obscuro et tenebricoso cubiculo exarsilla, penes postea ad terminum usque fluvioli decurrentis stabula tria, dein fluviolus turbidus, ac tandem, quasi in colle hortus magnus, non multum fructifer, modo enim primo insitiones crescunt, tamen culinae patronus, sed nec opis sufficiens, nisi aliunde eleemosyna iuvetur.

De templo.

1-o. Templum regni, quod nostrorum administrationi sub Bethlehemo principe adhuc collatum erat, et manet defacto, est in principio pagi, loco sublimi et excelso, utpote in colle propugnaculorum instar collocato. Est hoc sat

amplum et capax catholicorum omnium, qui in regno sunt; habet chorum more parochiali positivum unum, campanas tres, duas turres, sacristiam commodam, altaria tria, cryptam pro nostris ante summum altare, caemiterium extra se muro circumdatum; B. Virginis Assumptae honori est caeteroquin dicatum.

2-do. Adjacet templo huic, amoeno vere loco et aspectabili castellum ad septentrionem; modo quidem ruinosum; sed quando nostrorum erat commode habitabile, prospectus inde ad omnes partes se diffundit gratiose ad vineas Claudiopolitanas, ad prata, campos, insulas, subterlabentem fluvium lympidum et magnum, Samosium dictum, et molam radici castelli infixam, ac montes ad meridiem surgentes. Non aedificatur hoc a principe defacto, quia forte cogitat jesuiticum esse et non vult eorum aedificator haberi.

De scholis.

1-mo. Scholarum situs longe jucundior et salubrior domus nostrae situ, jacet e regione statim quasi in colle, prope Samosius minor lympidus decurrit fluvius, in tres partes divisus, complectens insulam gratiosam, quam, si liceret aliquid possidere sub isto principe, nostri facile acquirere possent.

2-do. Hoc tamen in hoc scholarum jucundo situ est defectus, quod angustae sint, tres quidem sunt diversae, et duas classes quaelibet habitatio continet, sed nulla sufficienter et capaciter, tamen de dilatatione cogitatum est, imo de translatione ad vallem, quae penes fluvium est; et ubi iam pauperibus studiosis domus lignea est aedificata.

3-o. More istarum partium procedunt omnia in scholis, quantum fieri potest. In recreationibus parciores sunt, ne scandalizetur populus, quod Monostorienses studiosi non studeant.

4-o. Recipiuntur passim diversae sectae adolescentes; ut arriani, calvinistae, schismatici, lutherani, et fidei catholicae. Rhetoricam tamen absolvere non permittuntur ulli praeter catholicos.

5-o. Claudiopolitani cives ditiores et nobiliores darent filios suos multi nostris scholis; sed quod die Dominica non permittantur filii eorum ad templum calvinisticum ire, sed ad nostrum cogantur, abstinent a dando, non quod ipsi nollent etiam hac conditione dare, ut frequentent nostra templa; sed quia praedicantes eorum ex cathedra in eos detonant, et more suo parentes excommunicant, a caena

Domini arcent etc. atque ideo veriti hunc pudorem, quem illi magni aestimant, cum filiorum dispendio eos ad nostras scholas dare non audent.

6-to. Etiam proceres regni calvinistae libenter darent filios suos, sed verentur principem; a quo statim graviter monentur, si qui suos filios nostris scholis tradant, reputans eos idololatras, et malae conscientiae homines; sicut factum hoc anno protonotario regni. Catholici tamen domini libere audent dare filios suos, sicut et dant libenter.

7-o. Catechesis controversistica fit in una illarum diebus Veneris per decursum anni.

8-vo. Classes 4 majores habent Congregationem Natae Reginae Angelorum, quinquagenarium circiter numerum constituentes, exceptis iis, qui iam finitis scholis vel aulici, vel sui iuris facti, eo nihilominus spectant. Celebratur haec in sacello domestico, praeside magistro rhetorices. Omnia pergunt in ea, quantum fieri potest, more consveto sodalitatum, excepta flagellatione publica, quae quoniam scandalosa foret, fit privatim in sacello.

9-no. Declamationes quovis mense rhetores et poëtae habent simul, vel alternis mensibus, prout est numerus discipulorum. Publicas tamen actiones binas quovis anno habent; unam in festo Corporis Christi, aliam in festo Assumptae Virginis: in quarum ultima etiam praemia distribui solent; causa tam praematurae distributionis est conventus dominorum, qui tum solet esse universarius et frequentissimus.

10. Minores vero actiunculae die Parasceves binae ternaeve fiunt ad sepulchrum dolorosae, idiomate patrio, et aliae etiam in decursu anni fieri consueverunt a diversis magistris pro exercitio juventutis, aut si contingat ibi aliqua dominorum comitia fieri. Eodem modo pro exceptione varia parati debent esse magistri, et pro orationibus funebribus ac affixionibus, quas vehementer requirunt a magistris.

11. Ad humaniora per se inclinati videntur juvenes, maxime ad stylum solutum; mirantur omnes toto regno, quam expedite loquantur latine studiosi Monostorienses: dicimur eis infundere latinitatem.

12. Ad pietatem tamen iidem difficulter adducuntur: nec convertere audemus nobiliores, eo quod cum cogantur ire ad aulam principis statim post studia, nec possint exire ex regno, iterum facile vel cogendo, vel sponte relabantur in haeresim. Sed fructus praecipuus est catholicos in fide stabiliendi, ne promissionibus ullis vel in aula, vel

cum sui iuris sunt, causa et spe alicuius dignitatis pervertantur. Quod et experimur cum consolatione multorum iuvenum in aula versantium, tamen non perversorum.

13. Potior pars studiosorum constat ex Siculis catholicis fere omnibus; gens quidem naturaliter capitosa, sed cum frangitur, egregia ad quidvis et laboriosa. Alitur praecipua pars illorum ratione choralis cantus, in domo ad id aedificata ad radicem scholarum. Habet illorum curam magistrorum unus, ex eleemosynis diversis dari solitis fovet illos.

De patronis missionis.

Primarius patronus esset, si quid auderet ob principem facere pro re catholica, magnificus dominus Sigismundus Kornis consiliarius principis ejusdem, sed quod effectu nequit, facit affectu et amore, quo amplectitur singulariter patres illius loci.

Secundarius. Magn. dominus Franciscus Kornis, nepos senioris, qui nostros ex corde amat, sed non multum eleemosynae dare potest.

Tertius. Magn. D. Ladislaus Gyulaffy.

Quartus. Generosus D. Stephanus Sulyog cubicularius principis.

Quintus. D. Stephanus Aytoni.

Sextus. Illmus D. Stephanus Chááky ex bonis Almasiensibus, et praecipue consors illius ex bonis Transylvanicis iuvant nos.

Septima. Mag. Dna Batoriana senior etiam iuvat quandoque.

Substantiales vero patroni et patronae.

1-o. Est gener. D. Matthias Kasztha praefectus bonorum principis.

2-o. Gener. Dna Balintithiana, benefactrix novitiatus Vien.

3-o. Mag. Dna Elisabetha Czereni. Hi et hae alunt nos et fovent eleemosynis quotidianis.

Caeteri conferunt quidem etiam aliquid bono affectu, quod possunt; sed vere multi eorum etsi vellent, non possunt, ita eos princeps seu fiscus spoliavit rebus omnibus. Ita, ut pecuniaria eleemosyna posthac vix aliqua possit haberi; DEUS tamen omnia ut speramus in meliora vertet.

De excursionibus nostrorum.

1-a et praecipua est visitatio horum et aliorum non nominatorum dominorum quovis anno fieri solita.

2-a. Ad funera diversorum nobilium frequenter etiam, ubi semper praeter exequias concio haberi solet.

3-a. Ad infirmos varios in regno dispersos, et hoc frequentius, ita, ut nonnunquam contingat per aliquot menses, vix duobus diebus simul esse utrosque patres domi; sed alternatim ad eos excurrere cogantur.

4-a. In majoribus festis Christi Domini et Beatissimae Matris in Kortvelyfaia 17 milliaribus dissito loco ad dominam Balintithianam fere semper aegrotantem.

5-a. Vel in Adamos etiam 7 milliarium ad dominum Sulyog.

6-a. Ad dominos patronos etiam saepe.

7-a. In Jegenő pagum duorum milliarium.

8-a. In Vallem Catholicam vocitatum locum ad S. Benedictum domini Francisci Kornis castellum, ubi catholici passim habitant.

9-a. In Olahfenes uno milliari dissito.

10-a. In Tottfalu medio milliari.

11-a. In Bacz medio milliari.

12. In Papfalva medio milliari.

13. In Gernieseg 5 milliarium etc.

Possunt ire etiam in Siculiam, sed in certa parte illius sacerdotes malae vitae timent bonos monitores ac reformationem; ideoque timendum, ne accusentur esse IESUitae, quod illis commune est jactare de quocunque bonae vitae sacerdote. Caeterum in magnis festivitatibus conantur tamen uterque patrum esse domi, propter accursum confitentium.

De frequentia populi.

1-o. Diebus Dominicis templum communiter plenum est auditore Claudiopolitano, Monostorinensi, et aliquot nobilibus prope adjacentibus.

2-o. In festis per annum currentibus pauciores veniunt; eo quod a dominis calvinistis et unitariis servi seu Maechanici et subditi, quorum pars potior catholica est, impediantur, et domi in laboribus contineantur.

3-o. Maximus concursus est e toto regno in festis Christi Domini, Beatissimae Virginis, et praecipue Assumptae festo titulari, ac Corporis Christi ad processionem solennem.

De ministeriis patrum.

1-o. Quavis die Dominica et festo ab eorum uno concio habetur. Alter (si adest) quod quidem rarum est, quin alio excurrere debeat, confessiones interea audit, altero canente sacrum, et post hoc concionem incipiente.

2-o. Solemnes caerimonias ecclesiae festis Christi domini more parochiali peragunt, sicut et in aliis festis.

3-o. Sepeliunt, baptizant, copulant, introducunt, exorcizant, et reliqua sacramenta administrant.

4-o. Processiones has instituunt. 1-o. S. Marci ad segetes. 2-o. In festo S. Ladislai ad capellam quandam ejusdem Divi sesqui altero milliari dissitam. 3-o. In festo SS. Petri et Pauli ad proximum pagum in Bacz. 4-o. In festo S. Laurentii in Sasfenes etiam loco proximo. 5-o. In festo S. Stephani regis in Tottfalu non procul etiam dissito; et tandem praecipuam in festo Corporis Christi ad 4 altaria a domo nostra, ubi duo habentur altaria, adusque templum; per totum pagum solemniter, more istarum partium Christum in hostia latentem sub umbella circumferendo; magna comitante caterva semper ad stuporem erecta accatholicorum et catholicorum serie solito majore procedente.

5-o. Aegrotos Claudiopolitanos invisunt et solantur, eorumque agoni sicut et aliorum intersunt.

6-o. Feriale sacrum die quovis in sacello domus pro studiosis habetur hora septima.

7-o. Scholis sex humanioribus attendunt, ut bono ordine procedant.

8-o. Conversantur cum plebe et in controversiis seu rebus fidei dubiis eam instruunt, ut possit quotidianis haereticorum vexationibus respondere.

9-o. Eleemosynas bono modo exquirunt, et iis fere alunt etiam reliquam familiam, non tantum seipsos.

10. Consilio quotidiano debent juvare varios, qui assueti sunt jam ad nostros accurrere, et a nostris juvari etiam in rebus indifferentibus.

De modo occultandi patres.

1-o. Cum defacto modus non inveniatur quomodo publicus Jesuita in demortui patris Rayki locum succedere possit; quia nec ipsi catholici potentia principis depressi audent os aperire, nec nostris inibi degentibus permittant

sui manifestationem: quod sciant principem viva voce jurasse, adhuc tempore patris Rayki nullum se toleraturum Jesuitam, modo P. Rayki moriatur.

2-do. Ideo judicatum est a DD. catholicis et nostris ut parochorum instar missionem illam administrent, in habitu sacerdotali externo: pergant interim omnia ea peragere, quae tempore patris Rayki agebantur; quod et faciunt.

3-o. Quod si autem princeps inquireret qui sint? tum se unus eorum manifestabit et non negabit: quia si negaret aliquo aequivoco etiam termino sicut posset, et demum convinceretur: tum jesuitae omnes perfidi audirent: quod princeps vehementer intendit, ut similes titulos possit jesuitis impingere.

4-to. Sic autem manifestatum per se, si volet princeps eiicere violenter et extrudi, vel in carcerem coniici, vel quidvis facere poterit: nemo enim ejus resistet potestati: et nostri inibi cum dei gratia ad similia patienda parati sunt. Sed si ad comitia appellarit, et non violenter egerit, inibique eos condemnatos et ablegatos voluerit, tum se literis interregni defendent a Stephano Bethlen datis, et Gabrielis Bethlen, quae sunt protectionales: et maxime ipsiusmet principis juramento, quo se obstrinxit, dum principatum capesseret, quod velit omnia conservata ea, quae in regno reperit principio sui principatus stabilita: atqui reperit stabilitos jesuitas Monostorini, Albae Juliae et Caransebesini: ergo debet eos juxta juramentum suum conservare.

5-to. Hanc responsionem cum sciat princeps sibi a temerariis, ut vocat jesuitis, et impudentibus obiiciendam coram facie regni, si cum iis litigarit; ideo videtur saltem hucusque voluisse dissimulare, et non inquirere sint necne in regno jesuitae. Aut certe politice etiam se reflectit cum non ignoret orbe toto nominatos viros jesuitas esse, hominesque qui vitam nihili pendant (uti et expertus est in patre Rayki) ignominiosum sibi ducit cum iis se velle quasi juxta sensum ipsius litigiis maculare: violentia autem uti etiam adversum eos et incarceratione, non ducit sibi honori, ne quod valde cavet nomen tyranni audiat; sed si aliquo politico modo possit eos exturbare magis conabitur.

6-to. Putamus unum ejus politicum modum exturbandi jesuitas inde, dissimulationem esse harum personarum nostrarum, quae cum non sint aperte jesuitae, faciet per duos tresve annos praescriptionem, ut vocitant; et in comitiis publicis demum occasione sumpta proponet regni-

volis: quod siquidem iam a duobus tribusve annis pestiferum genus illud hominum, et publicae pacis turbativum (videlicet jesuitae) non sunt in regno suo; concludant ipsi etiam pro bono regni unanimi sensu, ut posthac nunquam amplius in Transylvaniam admittantur. Sicque consensu facili facto regnicolarum, cudetur articulus (sicut et cusi aliqui iam contra illos extant) nimirum contra jesuitas.

7-mo. Sed contra hanc ejus astutiam medium excogitatum est a catholicis, ut unus nostrorum patrum semper adsit in loco, ubi comitia regni fieri solent: et si contingeret talem propositionem fieri de jesuitarum exclusione, quod jam amplius in regno non sint; contradicat ille pater, qui fuerit ibi, vel per se, vel per advocatum aliquem. Si excanduerit princeps, sicut et excandesceret ad tam repentinam et audacem contradictionem, agat demum, prout volet cum illo patre in comitiis, seu jure, seu violentia, licitum ei erit tanquam principi, sed et patri licitum se defendere, vel si defensio non permittetur, pati pro Christo, quaecunque in eum congesserit princeps.

8-vo. Putamus tamen aliunde principem non acturum sic contra nostros, nec intendere velle ejectionem ipsorum; sed sufficere sibi putabit, quod saltem aperte non sint ulli jesuitae in regno suo; hoc se effecisse tandem post tot minas piae memoriae patri Rayki intentatas, contentus erit.

9-no. Nec lite, aut jure existimamus ipsum acturum ob has causas: 1-o quod sciat parentis sui literas olim etiam principis testimoniales, quas nostris dederat in principatu suo parens ejus, dum Claudiopoli et toto regno exire cogeremur: quod nulla nostrorum (ut literae sonant) culpa e regno exire cogamur, nisi quod status accatholici tanquam sibi adversantes nostros tolerare nequeant. 2-do quod cum teneantur fidem catholicam juramento servare in regno, murmur non parvum nasceretur inter catholicos, quod sacerdotes eorum expellat, cum aliarum sectarum sacerdotibus libere liceat esse in regno. 3-o forte a longe etiam, et ob aliquem respectum senioris dni magnifici Sigismundi Kornis; cujus beneficio cum sciat se principem factum, etiamsi non tantum ei bono dno gratitudinis rependat, quantum mereretur, saltem ne in ultimis senectutis diebus eum contristet, non audet aperte adversum nostros incipere aliquid et moliri. Nihilominus solus deus novit cor principum, forte alia, quae non cogitamus, faciet, instigante maxime principissa, cujus consilio fit, quicquid impii fit. Bisterffeldium enim ipsius consilii directorem, tanquam hominem satis prudentem et politicum, ut apparet, sicut et

intimum suum, a quo totus pendet: dominum Kemeny puto se politice habere, et non conari positive in nostrorum ejectionem.

10. Si ergo nostri tanquam externi sacerdotes illic agere debent, tales submittantur, qui non multum noscantur, vel saltem a paucis. Licet in hoc puncto princeps ipse non multarum gratiarum ponat obicem syndicis, et qui alias libenter nostros revelarent; sed quia vident nil apud eum se gratiae acquisituros, revelare nostros, etiamsi sciant, omittunt. 2-do quod ipsis etiam revelatoribus, si ad rem veniretur, difficile esset probare hunc vel illum esse jesuitam, quia si non alio argumento saltem isto se tueri posset, quod sit dimissus a jesuitis, aequivoce accipiendo terminum, dimissus. Ad juramentum autem adigi non potest, quia episcopum sibi catholicum dari postulabit, in cujus manu emittat, qui cum non sit in regno, nec haberi possit talis juramenti susceptor; ideo absque juramento ei credere oportebit.

11. Consultum autem non est, etiam sic indutum nostrum, Monostorinum expedire, sed vel apud Lelesiensem praepositum moretur paulum et demum acceptis ab eo literis veniat; vel si nec hoc consultum fuerit, statim ad Sasfenesiensem parochiam divertat (suppono enim semper ibi nostrum fore parochum) et vel ibi serviat catholicis, vel in Jegenő loco proximo, tum paulatim Monostorinum accedat. Bonum esset quidem versari apud dominos catholicos interim; sed nemo audet illum, ut novum hominem libere suscipere, quod timeat principem quilibet eorum: nam si resciat, vae illi catholico, qui locum dedit sacerdoti.

12. Quicunque demum ingrediatur sacerdotum, ingenium primis temporibus ostentare non debet, sed simpliciter se gerere; ex eo enim, quod vel doctas conciones faciant, vel in controversiis versatissime disputent ab initio, agnoscuntur esse jesuitae.

De modo occultandi magistros.

1-o. Ut bene comati mittantur more illius patriae, alias tanquam monachi rasi veniunt, et non mirum, quod in suspicionem incurrant, certe si uni vel alteri successit non comato suspicionis evasio, forte tertio, quartove non succedet.

2-do. Non deberent esse valde noti, quod sint facti jesuitae, caeterum etiamsi eius patriae forent, non obesset. Hoc autem obtineretur, si Graecio mitterentur; ibi enim

harum partium homines non versantur, qui eos hic agnoscere possent.

3-o. Posonium et Tyrnaviam transire non deberent, vel valde occulti; inde enim communiter rumor volat usque in Transylvaniam de nostris in habitu saeculari missis.

4-o. Vestes eorum vel Graecii deberent fieri, si inde mittantur, vel Viennae, aut Sopronii ad summum.

5-to. Bene et honeste vestiti mittantur ob has causas: 1-o ut authoritatem habeant apud juvenes et duos, et vere appareat mercedis et donorum solitorum offerri eos non egere; potuisse ipsos alibi etiam honeste vivere in statu alio; sed se ad magisterium demisisse gratitudinis causa, qua tenebantur patribus, apud quos sua studia absolverunt, aliquid gratiae facere et obsequii. 2-o quia est utilius pro illa missione; alioquin vix veniunt, eo debent mutare et facere illis meliores; quod coram dominis honeste comparere in missis vestibus non possint.

6-to. Nihil ex eis vestibus, quas alii descendentes ferunt, remittatur, vel immutatae remittantur; aut potius vendantur, et pretio earum diversae comparentur.

7-mo. Non est opus, ut novas vestes iis dent totaliter; quin imo una earum deberet esse jam portata, et minus agnoscerentur.

8-vo. Si duo vel plures simul mittuntur, non in vestibus ejusdem coloris mittantur. Praeterea nomen etiam mutare non est tutum, nec consultum, quia proditorium quid sonat haec nominis mutatio.

9-vo. Nemini se revelent in regno Transylvaniae etiam confidentissimo, qui sint; sed eludant diversimode, si interrogentur.

10. Mittantur mature, ut dum absunt in vacationibus juvenes, assuefiant interim alicui modo agendi particulari eius loci, absentibus illis.

11. Defacto de illis suspicio communis alia non est, praecipue apud accatholicos, nisi quod sint juvenes docti, et jam serviant patribus illius loci mercede conducti, eosque ipsi patres procurarint suis sumptibus, sicut ipsi accatholici solent facere cum suis magistris, eos Wittemberga, Patavio, et aliunde advocantes.

12. Quantum fieri potest, expediti in ungarica lingua mittantur propter fructum juventutis et actiunculas faciendas; alias sub mediocribus Ungaris et Slavis parum proficere possunt.

De modo mittendi literas.

1-o. Per mercatores tales, quibus et illi patres confidunt suas literas huc deferendas, catholicos videlicet.

2-o. Tyrnaviam mittendo, inde Thurochium, Sepusium, et inde vel directe per famulos illmi Chááky Monostorinum, vel Carolinum ad patres ibi degentes, atque inde in Transylvaniam.

3-o. Titulus patribus tanquam externis sacerdotibus dari debet et magistris, tanquam absolutis philosophis externis.

De modo dilatandi missiones ibi.

1-o. Optima dilatatio esset in Siculiam, quae est instar provinciolae cujusdam, unde princeps Transylvaniae comes Siculorum dicitur; cum enim Siculi sint catholici ferventes, si possent nostri semel passum illic figere, et innotescere apud illos, non facile demum expellerentur.

2-o. Spes autem figendi esset in oppido quodam Vasarhely vel Udvarhely nominato, patrocinante capitaneo ipso Siculiae totius viro catholico, domino Stephano Petky, et nostris addicto: cum quo loqui oporteret, an possit sedes ibi vel more parochi, vel more nostro collocari.

3-o. Sunt quidem etiam alia loca et pagi inibi, ubi parochos agere possent nostri, modo ab uxoratis sacerdotibus non impedirentur.

4-o. Posset etiam in Valle Catholica dominorum aliquis locari, si non parochus, saltem missionarius, et apud aliquem dominum esse.

5-o. In Jegenő duobus milliaribus dissito, ubi a paganis non haberet quidem sufficiens adjumentum neriorum, sed d. Paulus Gyeöroffy adjuvaret.

6-o. In Somlyo 6 milliaribus dissito loco: hoc est oppidum partim catholicum, partim calvinisticum; habet aulam ibi domina senior Bathoriana: quae vehementer desideraret bonum virum aliquem sacerdotem eo, quia modernus, quantum auditur, est scandalo calvinistis.

7-o. In Bacz et Papfalva duos pagellos vicinos Monostorino, ultimus quidem magis dissitus, ubi etiam vix sufficienter haberet missionarius, nisi juvaretur Monostorino.

8-o. Ad dominam magnificam Czereni patronam nostram, ubi praeter bonum, quod in aula posset facere pater, etiam pagos ipsius maxime unum vicinum et flexilem ad fidem, forte convertere posset.

9-no. In Gerniesegg, quo etiam defacto illma Chákiana Stephani consors intenderet bonum collocare sacerdotem; ipsius enim arx ibi et bona sunt, et modernus parochus non satisfacit: inde posset variis dominis adjacentibus servire missionarius.

10. Unum adhuc Albam Juliam, necessaria res videretur expedire, quia ibi residens pater solus, et eleemosynas corrogare, et excurrere ad infirmos hinc inde, et nihilominus domi omnia spiritualia peragere non potest: maxime quod sit infirmus podagra.

11. Circa illum etiam Albensem districtum versus Saxones, ultra Marusium fluvium inter Haczos ut vocant, cum ibi plures catholici nobiles dispersi sint, posset forte collocari unus vel alter.

12. Caransebesinum plane petierunt aliqui ejus loci, ut mittantur sacerdotes, quia monachos pati nolunt, ibi olim etiam residentia nostra fuit, et a monachis adhuc defacto quasi nostra administratur. Qui mittitur huc, valachice scire deberet.

13. Sasfenesini, vicino loco et bono, ubi et alere se potest missionarius: debet noster semper aliquis parochus substitui; quia semper absentibus patribus Monostorinensibus ille potest domui toti invigilare, et propter alias etiam rationes.

NB. 1-o. Sed de his omnibus si quid statuendum, interrogandi sunt nostri ibi modo residentes, an fieri possit; quia impedimenta possunt occurrere interim aliqua, et semper.

2-o. Sicut et an expediat multas missiones facere; nam si abundaverint missionibus, certum est, quod Monostorinensibus eleemosynae ordinariae derogabuntur, et in missionarios divisim confluent a dominis, quae ante in unum locum congregabantur Monostorinensem.

3-o. Cum approbatione illmi archiepiscopi oporteret fieri et Lelesiensis praepositi, seu Transylvaniensis episcopi circa istarum parochiarum administrationem, ne ipsi offendantur.

4-to. Scire oportet etiam in regno illo minimam partem esse catholicorum, mediocrem arrianorum, multam schismaticorum seu valachorum, maximam calvinistarum et lutheranorum per 7 civitates Saxonicas egregias et munitas diffusorum; quo necdum modus inventus, quomodo ingredi oporteret, nisi forte Cibinum si possent se intrudere ad domum unius domini catholici juvenis; qui anno tantum elapso absolvit studia sua Monostorini. Haec habui, quae

scire potui ad dei gloriam, et partium illarum salutem scribenda. Anno 1648. 10. Novembris, in festo S. Martini.

(Bécsi udv. könyvtár Cod. Nro 7573. fol. 8—14.)

II.

Az 1649-iki jelentés.

Reverende in Christo pater. Pax ejusdem.

Tardius fortassis, quam par esset, iussa exequor: prius per multa non licuit. Nunc, quae assequi potui, ruditer subiicio de statu hic nostro et catholico.

1. Valachi. Transylvania constat nationibus 4. Valachis, Saxonibus, Siculis, Ungaris. *Valachi* coloniae veterum Romanorum, quorum et linguam corruptam habent, sunt potiori parte agrestes: sequuntur ritum Graecum toleratum a regnicolis, etsi de libertate religionis conditi articuli seu leges eos non comprehendant. Pauci aliqui iam Calvinismum susceperunt. Biblia habent nuper versa in linguam suam ab uno ex praedicantibus aulicis calvinistis: ita nimirum zelant lupi ovium destructionem. De hac gente ad unionem reducenda non apparet ulla via, quamdiu princeps est acatholicus. Habent episcopum suum, qui Albae-Juliae in suburbanis residet. Sacerdotes eorum rudes sunt plerumque. Et immunitate ecclesiastica non ubique gaudent, qui ex perpetuo obligatis rusticis nati sunt: sed habentur ceu rustici, nisi se aliqua solutione redimant a laboribus consvetis rusticanis. Ex hac natione constat potiori ex parte civitas Kárán-Sebes ad fines Transylvaniae Turciam et Transalpinam Valachiam versus sita. Multi pro commoditate loci incolae sunt etiam nobiles. Olim hic residentia fuit Societatis Jesu. Post quam ejectam habitarunt ibi Franciscani aliqui Bosnenses, cum ludimagistro, a societate dimisso, Gregorio Lonczai, qui etiammum ludimagistrum agit: et concionabatur Valachice: monachis, utpote ignaris linguae, sacra peragentibus, quorum jam pertaesi cives, qui potiori parte catholici sunt (quanquam et praedicantem alere debent propter mixtos calvinistas) optarent sacredotem externum, quem etiam petierunt, tum Alba a patre nostro Valentino, tum hinc a patre superiore. Missus fuit pro aliquo tempore, velut experiundi gratia, pater Gregorius Sz. Tamasi, sacerdos nobis adhuc ob alumnatum aliquamdiu obligatus, nunc parochus in Szaz-Feness; sed difficultates expertus est, ut non sint visi velle eum habere efficaciter. Nam inprimis cum residentia sit desolatissima, vineae neglectae, prae-

Residentia Karansebes.

Desideratur eo sacerdos.

Deserta est.

dium vacuum et ruinosum: cupiebant ut reparet allata a nobis, vel sua pecunia. Auxilia, quae pollicebantur, ex modo ipso videbantur aut parva futura, aut inefficacia. Rustici pauculi residentiae, credo octo, parum servire solent: unde eorum solum opera non reparabuntur desolata. Vellent etiam, ut nihil dependentiae vel correspondentiae haberet Monostorino sacerdos ipsorum: immo vellent aliqui, ut reversales darentur domino Bano (idest praefecto supremo, qui calvinista est magnus), sive a sacerdote, sive a civitate, non esse jesuitam, qui ibi serviret, sacerdotem. Et hoc sine dubio propter metum, quod dicitur, Judaeorum. Insuper non solum nihil videntur velle pensionis sacerdoti dare, sed etiam cuperent ludimagistrum a sacerdote ali et vestiri, ut olim pro suo zelo faciebant jesuitae, quos tamen non auderent, ideoque nec vellent admittere. Proventus residentiae vix alerent sacerdotem nunc; olim jesuitae juverunt se aliunde. Ut Monostorino suppeditentur necessaria ibi serviturо, durum videtur: sed tamen foret tolerabile, si spes affulgeret successionis; quae non apparet his temporum circumstantiis alius, quam ut summa cum patientia societatis adeo nutanti catholicae istic rei subveniatur. Quamquam via succedendi pateret e Siculorum terris (de quibus mox), si quis prius aliquo tempore ibi servisset alicui ecclesiae: dummodo evitare posset juramentum, aut reversales literas dandas, quod non sit societatis. Et deberet scire, qui illuc se locaret, linguam Valachicam, ut concionari posset et confessiones audire, nam Ungaricam linguam nobiles solum sciunt, qui respective pauci sunt.[1]) Cum his tamen agendo, facile, quis etiam plebeiorum animos subintraret, linguamque eorum addisceret in brevi. Interim habent unum rudem monachum, qui eis sacrum legit. Modus eo redeundi.

2. Saxones, Colonia, ut aliqui existimant, Caroli Magni e Saxonia traducta, incolunt civitates praecipuas et fortiores; multos insuper pagos circumjacentes. Cives liberi sunt; pagani vero vel urbibus, vel nobilibus subjecti. Gens humana, tractabilis, aptaque ad fidem, si cultores haberet. Sectam Lutheri tenent; sed clausum aditum veritati. «Si tamen tentaret quis eos adoriri forsan Deus aperiret.» Civibus et eorum filiis non licet esse catholicis: alioqui periclitantur de amittendo inter ipsos jure civili et bonis. Visa tamen unius in scholis nostris conversi constantia et virtutibus

[1]) Unde et pater Szazfenesiensis parochus parum ibi fructus facere posset, utpote linguae Valachicae ignarus. Mens erat per illum virum, si fieri posset, disponere ad ulteriora. Quid jam facturus sit pater superior, nescio. *Ez s a következő jegyzetek az eredetiben törölve.*

aliis, cum tandem et in gratiam, et ad publicum officium admiserunt. Et quod si nostrates audire constanter possent, obaudirent credo evangelio, sed vix est modus inter ipsos domicilium fugendi, in quo audiri possent.

3. Siculi habent 7 regiones, quas ipsi sedes appellant, pagis amplis et frequentissimis refertas, ut terra reliqua Transylvana, maxime ab Hungaris habitata videatur respective desolata. Ex his sedibus tres, Czik, Gyergyo, Kászony sunt integre catholicae: 4 aliae, Udvarhely, Kisdi, Orbaj, Aranyas, mixtam habent haeresin calvinianam et alicubi etiam arianam. Catholici tamen multi, et fere plures. In his tribus sedibus habitant infames illi concubinarii sacerdotes cum suo archidiacono: de quo dicitur, quod promiserit, calvinistas se facturum suos. Habent hi patrocinium haereticorum, nec puniri ideo possunt ob hoc scandalum a vicario. Nolunt aliquem frugi sacerdotem inter se tolerare; sed cogunt nubere aut exesse. Nuper vicarius aliquos monachos posuerat ad quasdam parochias prope illos; supplicatum principi: juberet monachos redire in monasterium, datum fuit mandatum et causa addita: quod extra monasterium monachi essent apostatae. Elapsa hyeme in comitiis regni vicarii potestas confirmata est, vel potius infirmata in sacerdotes, ut etiam archidiaconum possit constituere; sed ita tamen, si eum eligant et acceptent etiam uxorati illi sacerdotes. Quorum aliqui tempore comitiorum Albae ad praedicantes potius divertebant, quam ad sacerdotem catholicum. Ut vel hinc appareat, quam pestem Daemon per hos invecturus sit in rudem et innoxiam gentem. Catholicis bonis cor dolet; sed non habent alios sacerdotes ad manum: quos si haberent, nebulones istos non tolerarent. Nunc coguntur, ne si vacent parochiae, in locum ipsorum irrepant praedicantes. Sensim tamen seduci poterunt etiam bonae oves per tales hircos, si provisio non erit a maioribus et universalioribus pastoribus. Res mira! pro una misera synagoga vel altera in Hungaria ab haereticis aedificanda etiam hic in Transylvania colliguntur eleemosynae,[1]) et pro tot catholicis hic adjuvandis non est, qui cogitet alibi. Exeunt quidem hinc identidem ex hac ipsa Sicula gente sat multi ad studia; sed vix aliquis redit, adherent in Hungaria visco meliorum praebendarum. Saltem in novo illo, quod anno superiore Tyrnaviae concluserant seminario nationali, aliquos etiam in sortem huius patriae aleret charitas Christi.[2]) Natio haec

Sacerdotes concubinarii.

[1]) Nam et proxime cum uno collectore tali locutus sum.

[2]) Et quare non posset, pater Patzott, explicata tanta necessitate horum Siculorum, impetrare ab illustrissimo archiepiscopo, ut ex

Sicula, etsi tota militaris (armis enim servit suo principi) est tamen prona ad devotionem; sed rudis rebus piis. Sequerentur ductum facile, si essent, qui ducerent. In festis Pentecostes ad sacellum quoddam B. Virginis celebre in alpibus Czikiensibus, quo tunc ingens populus confluere solet pro concione, auditus est bis ab iis sacerdos noster, rogatus deinde vehementer, ut maneret in eorum patria, fructum dicentes fore ingentem. Siculi proni ad pietatem.

Et sane in Udvarhely, quod oppidum Siculorum est sat amplum, quamvis iam haereticis permixtum, expediret valde, immo necessarium esset residere aliquem nostrum. Ubi ob loci commoditatem, tum scholae haberi possent florentiores, quam Albae Juliae, quia conflueret eo facile e tota Siculia juventus, quae studiorum avidior est, quam Transylvana: tum vero vicinis pagis plurimis, totique Siculiae facilius succurrere liceret in spiritualibus, excurrendo quasi e specula media, nunc in unam partem, nunc in alteram; quod iam olim adverterant patres nostri, fixerantque ibi sedem, ut videre est in annuis societatis Anni 1593.[1]) ubi sub titulo Provinciae Austriacae, in fine plane haec verba reperias: Porro Udvaraliae (seu Udvarelini) a sacerdote nostro ducenti quinquaginta ad catholicam fidem aggregati. Plurimi baptizati, denum, vicenum ac prope tricenum annorum. Ibidem aperto ludo literario facile centum adolescentuli ad nostram disciplinam se contulerunt, qui ad catholicam religionem nullo negotio traduceuntur. Haec ibi. Neque vero cives catholici essent contrarii; optant potius votis calentibus. Difficultas si quae esset, esset ex parte haereticorum; sed facile esset, ut alibi, ibi etiam ita se accommodare. Unde initio unus solum deberet ibi constanter residere, sicut hactenus sive monachus sive parochus residebat unus. Socius posset esse in aliqua vicina parochia, et correspondere, ceu bonus vicinus parochus. Parochialis domus, templum et schola sunt in editiore loco bene commodo et amplo. Doceri posset ibi juventus ad grammaticam vel syntaxin; deinde submitti Monostorinum ad altiora. Distat Monostorino itinere tridui circiter. Ratio victus fere deberet venire ex eleemosynis vel censu. Cives etiam praestarent idipsum, quod de facto parocho et magistro praestatur, quanquam illud credo sat esse tenue, cum media

Udvarhely Oppidum in Siculia, aptum nostris.

Optant ibi cives nos.

Ratio victus ibidem quae foret?

Pazmanitis, qui jam exeunt, submitteret unum, alterumve pro initio in auxilium. Et quid esset uni archiepiscopo condonare pro salute animarum istarum aliquot centenos florenos, quos tales sacerdotes, dum alerentur, consumpserunt?

[1]) A következő egész Haec ibi«-ig külön papirlapra írva.

pars parochialium proventuum cedat praedicanti Calvinistae. Vinum ibi vix crescit; sed apud vicinos Saxones facile comparari potest.[1]) Quodsi hic casu aliquo non succederet intentum: commendatur parochia Szentlelekiensis ampla et primaria in tribus sedibus, ubi etiam eodem pene fructu, refertur, posse residere aliquem.[2]) Difficultas si quae foret, foret ab sacerdotibus concubinariis vicinis huic loco, sed haec superaretur cum bono Deo. Et universim loquendo haec natio non deberet a nostris deseri, cum sint homines boni et zelantes pro suis sacerdotibus, et quos amarent, non facile sinerent a se avelli. Neque vero etiam eos disgustarent facile summa capita, cum vires bellicae campestres bona parte ex iis constent. Etiam primitus erratum videtur, quod in horum medium nostri se non receperint. Stetissent turbas inter omnes, ut monachi in Czik, securiores, qui quidem vetus monasterium suum conservarunt et tenent defacto; quanquam non numerosi, maxime qui servire solide possent, quia vel rudes vel alienigenae, Bosnenses ac Itali: et hi quidem missionarii apostolici docti satis; sed quia reformatores, aliquibus suorum minus grati, unde dissensio eorum etiam in aures secularium pertigit. Sunt et in alio loco Mikahaza dicto aliquot monachi fere Bosnenses, qui etiam nisi sacra faciendo, parum alias servire possunt. Et haec de Siculis.

Parochia in Szentlelek.

Siculi non deserendi.

Monachi in Czik.

4. *Hungari* sunt plurimi calvinistae, deinde ariani, catholici pauciores. Templa parochialia in ipsa Transylvania extra Siculiam, ubi liberum catholicis in pleno exercitium est, habentur cum sacerdotibus omnino tria, Albae Juliae, Monostorini et in Százfeness. Duo alia templa in pagis Bách et Jegenyő habent tantum licentiatos. Cappella etiam est una in Gernyeszeg: et altera supra oppidum magnificae dominae Kamuthianae, insignis nostrae benefactricis, Szent-László dictum, amplum valde, et spirituali fructui metendo non incommodum. De singulis praenominatis quae occurrunt, breviter.

Quot templa catholica in Transylvania.

Albae Juliae templum cum scholis est in suburbio, quod olim hospitalis fuit. Intra moenia templum collegiale Societatis desertum stat. In loco collegii academia est calvinistica. Habitatio sacerdotis catholici cum magistro est intra moenia. Quotidie ad scholas magister, pater ad templum, bis exit. Mane sacrum dicitur, vesperi litaniae. Pulsare campanam in catholico templo ad sacrum mane; post prandium ad litanias vel vesperas non licet, nisi prius pulsetur in templo aulico

Alba Julia. Templum.

Pulsus.

[1]) Tale, quale Leobiensibus crescit in Rottmanstorff. Industria suppeditaret etiam melius.

[2]) Accepi a pluribus locarum gnaris, videre mihi locum non licuit·

calvinistico. Dum catholici festum celebrant, et alii non, tum licet pro more. Idem in *Udvarhely* practicatur quoad pulsum campanae. Sacramentum ad aegros defertur occulte: at sepultura fiunt ritu consveto publice. Scholae hic [1]) docentur ad Poësim inclusive. Cives optarent ludimagistrum cantorem esse bonum propter sacra et litanias, quae etiam loco sacri, dum pater abest, mane cantantur, accurrentibus ad pulsum aliquibus. Actiones in festis Natalitiis, Passionis, Corporis Christi fiunt; si quis nobilior catholicus moriatur, affixio desideratur, oratio etc. unde ut humanista sit magister, necesse est.[2]) Necesse haberet, qui nunc ibi pater, socio adjutore in spiritualibus; et quidem tempestive, ut si contingeret ipsum decedere, alter socius per modum naturae succederet, iam loco assvetus, et ipsi locus; faciliusque esset nunc glaucoma obducere adversariis pervigilantibus, quam si post mortem aliquis ignotus velit se intrudere, qui sine magnis examinibus et forte juramentis, quod non sit Societatis, vix tolerabitur. Modernus jam tandem creditur esse externus, quia nimirum hac ipsa via cum hujus successione processum est, de mortuo P. Joanne Szini. Porro lingua Germana et Illyrica esset Albae valde usui, ista quidem ob negotiatores, qui ex Bosnia, Ragusa etc. crebro et numerose adveniunt, catholici boni; illa vero ob Germanos milites praetorianos, quorum multi cum capitaneo et uxoribus sunt catholici,[3]) viri humanissimi et addicti nobis. Ratio vivendi Albae est paupertina et fere ex eleemosyna. Pro magistro solvit aliquid communitas. Nam cum antea quoque conductitii fuerint, servari debet tenor pro futuris talibus. Habet hoc domicilium, vineam unam in *Sárd* prope urbem, sat desolatam non pridem acquisivit. Etiam dominus magnificus p. m. Sigismundus Kornis legavit colonos sex in uno pago vicino *Igen* dicto, cum domo ibidem et vinea. Aperte habere haec non expedit adhuc. Administrat dominus magnificus Franciscus Kornis, prioris haeres, suo nomine fructus inde perceptos domui suppeditaturus. Monostorino etiam juvatur, quo pater fere quot mensibus excurrit tum

Scholae, magister.

Actiunculae.

Socio egeret.

Necessitas hic Germanicae et Illyricae linguae.

Ratio vivendi et proventus.

[1]) Scholae hic difficulter assurgent, non est, unde se sustentent studiosi pauperes; dum ibi essem, vidi tamen ad 40, vel circiter scholares.

[2]) Pater Valentinus sat valetudinarius est. Ob valetudines et curas non semper potest ita esse pro concione paratus, ut oporteret; unde non valde amantur eius conciones, ut intelligo, sed post sacrum abire solent nonnulli.

[3]) Audivi plurium confessiones, huc aestate, dum Alba in oppidum Alvincz excurrissem, ubi in quarteriis resident et per vices succedunt in aulam. Sunt *stb.*

confitendi, tum aliorum negotiorum causa. In spiritualibus sibi non desunt iuxta vocationem, et loci conditionem.[1])

Szazfeness. *Szazfeness* est oppidumne an pagus populo sat frequens eoque catholico, qui ab initio semper constantes in gremio ecclesiae permanserunt. Distat Monostorino medio milliari bono. Templum habet honestum, et domum parochialem muratam. Scholam etiam servat parvulorum ob cantum in templo. Hic locus fere a nostris administrari deberet, ut annis superioribus. Minori suspicione promoverentur deinde alio isthinc.[2]) Stolae hic proventus nullus, et alii sat tenues: nam decimarum quarta, ut alibi praedicantibus dari solet, hic non datur. Non habetur formatum baptisterium, sed fit baptismus extemporaneus aqua benedicta, credo quia non habetur oleum sacrum et chrisma sufficienter, sicuti et Monostorini. Habet haec parochia cappellas duas, in quibus etiam festo titulari fiunt solennitates.

Bach. *Bach* est pagus catholicus, sed infrequens habitatoribus, qui una cum paucis vicinis in Papfalva catholicis licentiatum alunt. Sacerdoti sustentando insufficientes. Distant a nobis uno milliari parvo, hinc providemus aegros sacramentis necessariis, caetera curat licentiatus. Fit processio ad templum hujus pagi in festo titulari SS. Petri et Paulo.

Jegenyö. *Jegenyő* est pagus etiam integre catholicus: habet templum commodum; administrat licentiatus ob defectum sacerdotum. Parochus Szazfenesiensis interdum revisit eo, nos interdum. Distat a nobis fere tertio milliario.[3]) Homines sunt antiquae sinceritatis. Obsessi a circumjacentibus pagis haereticis suum antiquum retinent. Si sacerdos in loco esset, etiam ex vicinis pagis, memores veteris fidei non pauci redirent ad gremium ecclesiae. Verum est quidem, quod pagus solus cum ultra domos 20 vix habeat, non sufficeret pro uno sacerdote sustentando, cum sint rustici pauperes. Tamen si hominem haberemus, non esset adeo difficilis ejusdem ibi sustentatio, cum offerant se vicini nobiles, unus ad mensam honestam, altera ad vestitum constanter suppeditandum. Quod vero parochiani darent et industria eo familia vivere posset. Novus aliquis etiam hic per tempus servire posset, adjutus etiam a nobis, ut sese

Sacerdos hic utilis.

---

[1]) Quantum advertere potui.

[2]) Nunc administratur ab uno sacerdote, viro probo (de quo supra memini) qui alumnus fuit patris Rajki, sed brevi finiet suae obligationis triennium.

[3]) Fui post festa Paschalia per aliquot dies ibi, audiique multos confitentes.

facilius hominum phantasiis eximeret. Est pagus iste principis, olim collegialis.

Gernyeszeg habuit hactenus sacerdotem, non quidem in templo, quod occuparant haeretici, sed in castello dominae comitissae Stephani Chakianae, ad quam dominium temporale loci pertinet. Erat is solatio, tum in loco ipso, tum circumsparsis hinc inde catholicis compluribus. Hac aestate etiam ille discessit ad Siculos ob difficultates, quas ipsi sive officiales, sive alii crearant.[1]) Jam erunt praeda luporum miseri illi catholici, nos enim hinc eis stabiliter succurrere non possumus, quia valde remoti.[2]) Discessit hinc sacerdos.

Monostor est pagus contiguus suburbiis Claudiopolitanis, a monasterio olim celebri sic dictus, in quo erat olim pro more patriae capitulum et conservatorium litterarum juriumque nobilitatis totius ac provinciae. E cujus ruderibus castellum stat principis; olim possessio et habitatio societatis. Templum adjunctum amplum usibus catholicorum servit, concessum a principe Bethlen, et a maximo societatis Benefactore p. m. domino Stephano Erdéli nomine societatis restauratum; antea fulmine tactum, alioquin cessisset in abusus haereticorum. Quo tamen, quia in fine pagi est, et sat remotum a residentia, nisi diebus festivis, non convenitur; et ad vesperas ne tunc quidem, nisi in majoribus solennitatibus. Habetur sacellum in area residentiae sat capax, ibi vesperae ordinarie et litaniae, sacra etiam diebus ferialibus habentur. Concionamur diebus festis et dominicis lingua Ungarica post cantatum sacrum. Accurrunt catholici frequentes, qui sunt, etiam ex urbe, maxime dominicis diebus: festis pauciores conveniunt, praesertim si cadant in diem fori. Cum acatholici nulla festa celebrent praeter tria solennia et dominicas, distrahunt etiam facile catholicos multos. In majoribus solennitatibus etiam a remotis partibus adnituntur comparere hic fere omnes domini catholici pro devotione sua. Confitentes pro conditione loci sat numerosi sunt, quanquam reperiuntur frigidi valde, qui in plures annos differant, nec videntur cogi posse, etsi terreantur futura privatione sepulturae in loco sacro. Et Monostor. Templum. Confessio.

[1]) Erat sane vir bonus et nostri observans.

[2]) Praetitisset, si bona domina comitissa zelantior fuisset retinendi sacerdotis, quam bene faceret pater Goztony a Reva Vra requisitus, si admoneret, rogaretve bonam comitissam, ut quorum subditorum temporalem utilitatem percipit, eorundem hic bono spirituali faveret et aliquem alumnum suo tempore ei ecclesiae praefuturum in aliqua academia vel gymnasio sustentaret. Certe tituli comitum et aggesti proventus coelo non inferent, nisi gloriae dei impendantur.

A M. KIR. ORSZ LEVÉLTÁR
KÖNYVTÁRA

vix est festum solemnius, ubi ad minus duo tresve non convertantur, visa catholicorum devotione.

Baptismus. Administramus baptismum domi forisque, ubi nullus parochus est catholicus: sed aqua communi benedicta (qua licentia? nescio). Non est baptisterium hactenus factum, forte quia de oleo sacro non multum habemus, quo cum vix fons baptismalis fieri posset saepius. P. Rajki p. m. fertur dixisse, non esse opus baptisterio, cum non formales parochi non simus, forte nec templum fuit hoc parochiale unquam. Oleo sacro plerumque utimur veteri, quia novum non suppetit.[1])

Matrimonium. Assistimus matrimoniis catholicorum domi forisque, ubi nullus parochus est catholicus. Domi promulgationes fiunt more consveto. Contrahentes non inscribuntur in librum, ut rituale requirit. Articulus regni esse dicitur, ut ejus religionis ecclesiasticus assistat, cujus est vir, qui contra

Communio. iverit 200 fl. mulctae reus agetur. Communionem portamus ad infirmos, ad cavendam irreverentiam ab occurrentibus haereticis occulte et sine lumine aut tintinnabulo, etiam in urbem Claudiopolitanam. Ubi etiam alia sacramenta privatim administrare possumus, et apud mortuos in domo psalterium canere, non tamen publice sepulturam facere ritu catholico in territorio civitatis; sed etiam catholicos haeretici sepeliunt. Immo ordinarie nec efferri funus permittitur ad nos Monostorinum more catholico, nisi specia-

Sepultura. liter aliquarum majorum personarum. Alias vel silentio effertur, qui in nostro coemeterio vel templo sepeliri cupit; vel deducunt haeretici studiosi cum cantu usque ad limites suburbii, ad terminos scilicet nostros, ubi a nostris deinde catholice excipitur, et solleniter deducitur. Nonnunquam et conciones funerales fiunt a nostris tali occasione educendi funeris concessi in urbe. Studiosi nostri ad sepulturas ordinarias, quae in nostra parochia fiunt, non eunt, nisi pauperes conducti. Neque semper sacerdos invitatur. Si quis equus pro more patriae nigro velatus ducatur in funebri pompa, ex consvetudine cedit parocho, id est nobis: sed hoc est ex raro contingentibus.

Dedicatio templi non celebratur, vel quia non scitur an fuerit dedicatum, vel quia tempus ipsum dedicationis ignoratur. Sub titulo tamen Assumptae B. Virginis et colitur, et copiosissime tunc frequentatur. Post restaurationem

---

[1]) Quia non mittuntur desuper tempestive. Quae anno superiori tuli mecum, iis adhuc utimur, immo et vetustioribus. Neglecta saepius inscriptio baptizatorum in librum ad hoc destinatum.

altaria tria consecrata dicuntur a domino episcopo Stephano Sennyei p. m.

Supellex templi, pro hoc loco, est culta et honesta. Sacristanum servamus secularem studiosum. Unus etiam e civibus positus est quasi curator templi, qui suo officio non deest. Est bonum positivum in choro. Organistae solvit P. superior. Canunt studiosi interpolatim choraliter. Praesepe in Natalitiis raro habitum. Sepulchrum fit ut alibi cum actiuncula vulgari lingua; fit etiam in processione corporis Christi, ad stationem, quae fit in area domus. In festo Assumptionis titulari fit actio solemnis litteraria, et si haberi possunt, distribuuntur tunc praemia. Dotrina christiana a meridie, ut alibi, non habetur. Locus defuit hactenus, nam ad templum, quia remotum, non convenitur. Sacellum domesticum pro conventu sodalium serviebat. Iam si novae scholae aliquae, quas P. superior inchoarat, capaces satis perficientur: poterit ibidem, ceu alibi, fieri sodalium conventus; et sacellum vacabit pro catechesi, dummodo sit, qui faciat, et erit, si providebitur. Res haec in ruditate ista necessaria est, ceu panis quotidianus. Supellex sacra.

Congregatio B. Virginis sub titulo Natae Reginae suis vivit vigetque legibus. Unus magistrorum administrat. Scholae pro commoditate loci sat frequentes sunt. In area scholarum est sat ampla domus pauperum studiosorum, qui in ea bono numero vivunt ex eleemosynis piorum, sunt plerique Siculi. Super eos magister major, qui noster est, sed vestitur saeculariter, habet aliquam inspectionem. Habent a patre superiore constitutum e medio ipsorum unum praefectum, cui obedire tenentur.[1]) Cum singuli magistri duas classes habeant, impendunt se ut alibi. Fiunt quandoque declamationes, quas tamen affixiones funebres interturbant; quae, si quis apud nos nobilior sepeliatur, requiruntur. Examen annuum, vacatio, recreationes, ut alibi. Praefectus literarius est pro diligentia magistrorum et conatu ac ingenio discipulorum. Agnoscunt ipsi haeretici melius in nostris scholis studeri, et nisi metus humanus refrenaret, plures suos ad nostras scholas mitterent. Nos accipimus quoscunque indiscriminatim, ex quibus convertuntur aliqui: plures Congregatio scholae. Pauperes studiosi.

[1]) In aestate sunt bono auxilio pro domo, sed non sine aliqua distractione studiorum; laborando enim etiam in agro pro colligendo faeno, sicubi faenile quodpiam patronus aliquis pro domo falcandum concedat. Datur tunc illis e domo cibus competens; alia solutio, ceu ordinariis, etsi tunc non detur; succurritur tamen ipsis ex domo per annum in multis tum in communi, tum in particulari.

KÖNYVT

timor suorum retardat.[1]) Librorum est penuria aliqua. Quantum ad mores attinet, juventus nostra pro conditione patriae et educationis inter tot haereseon faeces, est sat bene morata. Conantur magistri suos et verbo et exemplo ad pietatem manuducere, delinquentibus suae sunt paenae. Confessiones frequentantur.

Domus. Habitamus Monostorini sacerdotes tres, raro omnes simul domi constanter, excurrendum saepe hinc inde per totam pro-

Convictus. vinciam. Convictores alit domus pro solutione[2]) sat exigua, eamque ipsam pauci complete praestant, et si severe exigantur, aegre habent aliquando majores ipsorum. Fuere hoc anno ad 15. absque famulis ipsorum, qui etiam fuere ad 6. vel 7. sed pro ipsis parum solvitur. Unus e magistris est praefectus musaei, qui attendit eorum studiis domi et moribus. Pulsatur ad surgendum illis hora 5-ta die studiorum; festis

Ordo domesticus. tardius. Nostri surgunt prius sine excitatore constituto. Meditationi signum non datur, quivis ad clepsydram exigit eam: datur convictoribus, pro ipsorum oratione matutina, in qua orant litanias de nomine Jesu. Tum se componunt ad studia. Hora 7-ma itur ad sacrum. Ante mensam quadrante signum datur; tunc famuli convictorum parant mensas. Nostri examen faciunt: quanquam saepe his distractio. Diebus jejunii non pulsatur tardius. Ad mensam benedicit aliquis convictorum jussus. Comedunt ex communi lance etiam nostri, et panis est communis, triticeus quidem quoad substantiam, sed fere niger, quasi semisiligineus. Domi pinsi-

Mensa. tur a pistore conducto. Fercula ordinarie 3.[3]) Nostrae mensae assident etiam convictores.[4]) Vini vitrella tria stata singulis convictoribus, quae studia non impediunt. Nostris infunditur quoties petunt, vinum tamen diversum. Legitur ad mensam more consveto, et corrigit lectorem magister vel pater. Ad 2-dam mensam etiam legitur in aestate, dum juvenes exterius se in area recreare possunt: in hyeme, quia idem

---

[1]) Catalogum librorum non videmur posse habere quotannis in tempore. Viennae habetur universalis catalogus manuscriptus in collegio, post revolutionem, credo, sex annorum, iidem fere libri humaniores videbantur mihi in eo redire. Exemplar tale submitti deberet nobis, ut sciremus, esse conformes. Librorum scholasticorum penuria est.

[2]) Solvit unus florenos Hung. 25 in parata moneta, vas unum vini urnarum vestratium circiter 7 vel octo. Metretas triciti sex, caseos sex, butyri mensuras octo, legumina item aliqua, laridum unum seu porcum saginatum et sex agnos.

[3]) Fercula ordinarie 3 pro convictoribus, pro nobis quantum accedit ordinarie; quanquam et inde participant convictores.

[4]) Nonnunquam providentia coci vel superioris benevolentia superaddit unum alterumve de levioribus pro anni tempore.

locus est musaei et refectorii et recreationis, legi non potest, nisi Martyrologium. Non datur vinum famulis convictorum, sed nec familiae ordinarie. Recreant se per horam juvenes inter se. Magistri cum patribus sunt. Magister tamen parvae scholae (qui externus est) cum juvenibus est, quanquam et alii interdum. Vesperi post recreationem itur ad litanias et examen conscientiae simul. Intersunt magistri et quandoque patres. Lectisternia, lotionem, candelas pro studiis, calefactionem dormitorii et scholarum juvenes sibi curant. Musaeum domestico ligno calefit. In aestate dormiunt juvenes in horto domus contiguo, ac intra septa, sed non adeo arcte clausa; sub tecto tamen et separatim. Apud ipsos dormit magister parvae scholae semper (olim aliquis ex aliis magistris et forte pro disciplina melius), qui etiam in Musaeo habet locum separatum. Magistri majores duo habitant in uno cubiculo, quod musaeo contiguum est. Aliquando debilior aliquis juvenum, praesertim in hyeme, propter commoditatem valetudinis dormit aliquamdiu in eodem magistrorum cubiculo separatim.

Recreatio. Somnus.

Cum in area domus sit sacellum, et alias haberi debemus ut seculares sacerdotes, clausura est ut in parochiis honestis. Nulla tamen habitat in domo femina. Noctu claudantur omnia, nisi quod septa non sunt adeo firma; probis sufficientia sunt ceu alibi, reficiemus melius, prout poterimus. Claves cellarii et penus deponuntur apud superiorem.[1])

Clausura.

Subditos aut reditus isthic nullos habemus, nec terras quidem praeter faenilium paucula frusta, duo vel tria: dant aliquot plaustra faeni. Vineolas etiam habemus duas, in quibus tamen per conductos operarios (cum aliter non possimus) excolendis non semper lucramur. Unam igitur suscepit per suos subditos pro interim excolendam magnifica domina Kamutiana vidua, quae etiam, in quibus potest, aliis rebus, materno affectu juvat nos propter deum. Itaque vivimus eleemosyna; quae quia incerto passu progreditur, fit, ut superior curis multis obrui debeat, quae spiritualia tum in ipso, tum in aliis retardare natae sunt, et vires corporis frangunt facile. Unde non videtur hic possibilis in officio diuturna vita aut sanitas, ut experientia docuit hactenus.[2])

Ratio victus. Vineae. Eleemosyna.

---

[1]) Portae non videtur consvetum. Habet aliquis ex studiosis famulantibus per vices; forte consultius esset apud superiorem deponi.

[2]) Proinde cum deus providerit de censu huic residentiae, praestari videtur in hac paucitate operariorum, viris, quam nummis parcere; et curas bucolicas seu conquirendorum vitae sustentandae mediorum solicitudinem eo, quod in promptu haberi potest, minuendo

Legaverat quidem aliqua bona stabilia p. m. dominus Stephanus Erdely sub inscriptione aliquot millium: sed nec bona, quae ad fiscum occupata sunt, nec pecuniam licet obtinere.

Familia. Familiam alere debemus numerosam satis, tum propter nos, tum etiam propter convictores. Cocum cum puero culinae, pistorem, aurigam cum puero pro 4 equis currulibus; bubulcos circa currus bovinos, qui sunt pro duobus curribus; pro equis equitabilibus 6 etiam duos ad minimum agazones, et aliquem alias intelligentiorem, qui in negotiis hinc inde mitti possit ad dominos catholicos, ireque cum aliquo nostrum, dum ad varias excursiones pergendum est. Nam contingit non raro duos sic abesse domo, singulos cum famulo, tertius etiam in horas paratus esse debet, si vocetur aliquo pro infirmis aut alia causa spirituali. Jumenta currulia etiam habent, in quo toto anno occupentur pro usibus domus. Sacristanus etiam unus ali debet. Praeterea quivis patrum habet puerum studiosum, qui curam cubiculi habeat, calefaciat, hinc inde per urbem aut pagum comitetur patrem ad aegros et alios visitandos etc. Sunt hi fere pauperes, pro duobus sustentandis solvit domina memorata Kamutiana vidua, eosque vestit eo fine, ut nobis serviant; tertium domus alit et vestit, qui et credentiae curam habeat. Post mortem fratris nostri Andreae Binner etiam cellarium servare debuimus studiosum, qui emptor quoque et dispensator fuit estque. Sed hortum qui colere nosset aut potuisset, fuit nemo, unde stetere inculta multa magno culinae dispendio. In eius defuncti locum necessarissimus est vir similis desuper et quantocius, valde enim incommodum fuit etiam hucusque carere tali. Sic et familia (cuius nunc quoque quantum fieri potest in spiritualibus cura habetur) erit ordinatior et domus magis provisa. Hic conducto fidi non semper potest: praeterquam quod practicum et bene moratum constantemque invenire difficillimum est.

Jumentorum necessitas.

Infirmorum cura. Infirmorum cura habetur pro consueta charitate, quantum fieri potest. Sunt doctores Claudiopoli et apotheca. Recurrimus in necessitate. Deus provinciam hanc custodiat a peste! Nam nesciunt nec volunt se multi custodire; et si ecclesiasticus timorem ostendat, neque consueto more officiis perfungatur suis, rudiores scandalizantur et difficulter redduntur capaces cautelam expedire.

Spiritualia. Quoad spiritualia, conamur. Fiunt exercitia annua.

quicquid virium est, id totum propriae et proximorum saluti in hoc alias sterili solo totum hominem requirenti fructuosius impendere.

Renovationes item; sed ne domestici advertant, dissimulanter. Exhortationes non possunt fieri: vel quia raro simul omnes domi sumus: vel quia non est locus: vel ob plurimas occupationes. Unio et charitas mutua, quae dei gratia est, constanter viget: obedientia pariter ac subjectio. Paupertatis major ratio haberi forte posset circa domum in aliquibus rebus, si frater adesset.[1])

Visitatio personarum.

In visitationibus personarum associatis esse impossibile est ob paucitatem personarum. Itur cum famulo cum per regionem, tum in urbibus; quem tamen secum habere semper mos patriae non fert, nec aliorum, quales habemus, sacerdotum catholicorum, immo ne monachorum. Cavemus tamen cum dei gratia, tanto magis, nobis ut constemus. Linguas haereticorum suo alios pede mensurantium ipse credo Dei Filius secundum modum suum ordinarium agendi non effugeret. Sed non ideo relinquendum opus dei. Vix ulla tamen unquam sequiore nota etiam ab haereticis aspergimur.[2])

[1]) Etiam in modo dandi vel accipiendi et contingere, quandoque visi defectus. Accepta ab offerentibus exteris indicantur quidem, sed quandoque non cum ea indifferentia, verum ut potius retineantur. Petunt haustum magistri quandoque jam ex hoc, jam ex alio vino praeter ordinarium, superiore, ne offendantur, quandoque ubi resciit, dissimulante. Sat crebro post litanias haustus factus; posset hinc valetudo forte quandoque pati. Cultiori etiam quandoque vestitum optare visi; praetextus est, ut a discipulis magis respectentur. Expensae in iis expediendis et aliis adducendis quomodo minui possent, dispiciendum esset. In equis hinc armati et bene vestiti expediuntur, superius tamen ad rationes hujus domus novae fiunt ipsis vestes. In quibus hinc discesserunt, quo deveniunt? non scio an vendantur, sicuti et instrumenta equestria et arma; pretiumque an in usus alios hujus domus convertatur? Si Carolino, Ungvarino, Szepusio suis eorum locorum magistri in vestibus tuto pergere possunt, quidni et alii viciniore quam Tyrnavia aut Vienna in loco possent accomodari ad vestitum et modum itineris? Quid opus fuit magistrum Stephanum anno superiore armatum Turocio discedere cum patribus? cum socio meo Adamo arma ejus magis fuissent necessaria, et tamen quod petitum fuit, obtentum non fuit.

[2]) De patris superioris innocentia scripsi alias fuse. Nemo cordatus, qui personas ambas novit, credidit unquam, aut credit; immo jam ne meminerunt quidem. Invidorum et malevolorum dentes, communem haereditatem nunquam effugiemus. Exulceratus ob aliquam non sui gustus rem animus, etiam bene intenta et facta sinistre facile accipit, et dum suis perturbationibus agitatur, ut molestiam faciat innocenti ex vindictae spiritu etiam contra dictamen ac remorsum conscientiae eandem cramben sepultam facile recoquit. Neque tamen advertere licuit qua in re aliquem pater optimus offendisset aut disgustasset. Sed etiam ex flore bono venera legit araneus. Quod olim ventilarit illud nonnemo; offensum intellexi, quod exigeretur ab eo liquidum debitum pecuniae, quam olim p. m. pater Raiki ipsi mutuo concesserat. Alios invidia in transversum egerat, videntes bonam illam

De triennio Innocentii X. pro superioribus dispensando.

Ad statutum Innocentii X. homines hujus patriae non adsveverunt, ut mutationes fiant toties in superioribus; maxime si in eodem loco maneat is, qui prius erat superior. Assuescunt enim homines ad illum priorem, et nescientes mutationem nostram, etiam post exactum tempus officii ad eundem recurrerent potius, quam ad novum, cui minus assveverunt, vel quocum minus noti sunt. Et posset suo tempore talis succedere, qui (ut homines sumus) sentire posset istud, prout alibi experientia docuit. Deinde videntes istam mutationem crebram adversarii, id quod est facile conjecta-rentur. Nam nemo parochus cum suis cappellanis per vices officium mutat et primatum in domo sua. Non sunt adeo talpae in observandis nobis, quin facillime adverterent. Proinde vel dispensatio impetranda in statuto Innocentii, vel defunctus officio hic suo alio ablegandus; vel manifestari oportet, quod non expedit, et per consequens mutandum solum. At quo fructu? Nobis quidem non ingratum erit cantare: In exitu Israel etc, sed videndum, an plus sit carere effectu legem Innocentii in tali loco; (quem si ipse ex amussim nosset, nunquam obligatum vellet rationabiliter, cupidus boni spiritualis christianorum); vel carere subsidio spirituali et pro consequens salute, multas animas, si forte proditis per has variationes locus deserendus sit. Objectum et nunc suspicionis sumus, et sudes in oculis zelantium pro domo confusionis. Etiam nuper auditae voces in urbe nostra: non fore pacem, quamdiu sacerdotes Monostorini tales morabuntur; effundendum esse semel, quod pridem coquitur. Fide digna persona catholica audiit ex ipsis malevolis discurrentibus, et retulit. Fatendum tamen et illud: si diu superstitem cupimus superiorem huius loci, quisquis ille sit, mutandum esse subinde; verum donec apertius esse non licet, dicto modo, ut pro aliquo tempore alio abeat acturus parochum vel quid simile, vel curaturus valetudinem etc.

Mutatio superiorum necessaria quo modo!

---

dominam nobis pro dei gloria studere, et pro pietate sua ac facultate quandoque largiore manu, semper benevolo affectu subvenire, sibique ac spebus suis accidi, quod nostris accesserit. Alios forte reprehensa eorum vitia acuere contra potuerunt. Quanquam circa externos in hoc genere valde cautum et moderatum adverti, sed tamen dissimulari quaedam quandoque in aliquibus non debuerunt bono ipsorum et aliorum, ut omnibus etiam male agentibus mella semper loquatur, aut ad nutum omnia faciat, homo valetudinarius, plurimis occupatus, naturae insuper fervidioris, zelique divini non potest. Porro valetudinem conficiunt curae, solicitus esse videtur nimis, affligitur animo facile pro damno, alioque malo non magno. Si liber officii curis bona in quiete curam subire posset medicam, eamque bonam, adhuc repararet vires. Ex altera parte ad statutum *stb.*

Fere enim moraliter impossibile est diu durare, quamvis ferreum, in tanta et laborum multitudine, et laborantium paucitate. Et quamvis etiam aliis sui sunt labores sufficientes: superior tamen est maxime, quem multa inundant, ut vix respirare ipsi liceat, tempusque pro concione paranda obtinere, quae tamen, si fructum facere volumus, hic sane requiruntur non extemporaneae, alioquin auditores transscribemus stentoribus illis, qui in urbibus catholicis vicini, quantum possunt laborem afferunt ad cathedras. Quodsi post dies in aliis occupationibus exactos noctes impendantur studiis, facile valetudo sepelietur, ut patuit in patre Rayki. Saltem ordinarius concionator et superior non deberet idem esse, alterutrum officium pati, aut subjectum ipsum debet. Alibi concionator satis se occupatum putat, si die dominico quovis dicat: si superaddat et profesta totius anni; jam adaequate occupatus censetur, nec onerandus pluribus, ne frangatur. Hic ista; et praeterea personarum circiter 40 cura domi cum re oeconomica, et spirituali inspectione: visitatio activa et passiva: hospitalitates erga transeuntes catholicos, ex quibus frigidus sane sit oportet, qui non divertat et revisat ad domum hanc, si transire contingat. Accedunt litterae dominorum catholicorum et in iis commissa negotia, aut petita solatia, responsa etc. quibus non satisfacere, est offensam parare. Insuper excurrendum superiori ad nobiles, pro conservanda et augenda re catholica cum iis conferendum, et vel hac benevolentiae significatione et officiositate magis devinciendi, firmandi in fide, accendendi in devotione. Iam dum alii quoque pro modulo et commissione in aliquibus horum, vel aliis spiritualibus foris occupantur, quod non raro contingit; superior solus interim domi pondus sustinet. Mane statim die festo pulsantur fores a confiteri volentibus; mox itur ad templum pro iisdem. Ex confossionali ad altare, ut sacrum cantetur; inde ad cathedram, mox ad baptizandum. Ubi aegrorum repentinae evocationes? etc. Et haec non frangant unum, si diu continuentur? Etiam hinc rationes dati et accepti difficulter fiunt; quia deest tempus minutias semper notandi, et post in oblivionem abeunt.[1])

Ne sit idem superior et concionator.

[1]) Pater Georgius bene valet et sese impendit gloriae divinae ad nutum superioris apostolicae; estque passim hominibus charus.

Ego hactenus prope semper commode valui. In aestate aliquandiu febricitans fui, jam rursum bene habeo corpore, etsi animo aegro sum, quod excepta oboedientia (quae me solum solatur) nesciam an fructuosius alibi, quam hic laborarem, si sic perrectum fuerit. Magnam partem anni per varias et interpolatas vices apud dominam Kamutia-

Licentia pro legendis libris haereticis necessaria.

Contra haereticos laborare cupientem nostrum aliquem cum fructu et solide retardat vinculum, quo libros eorum legere non licet. Qua tamen licentia esset ceu panis quotidianus necessaria. Si quid quaestionum aut circa fidem, aut circa conscientiam oritur, ad nos refertur resolvendum. Si ex catholicis solum libris haeresaeon tenebras et labyrinthos discere volumus, ut discutiamus in tempore, cum ventis pugnabimus hic. Nunquam sibi constant haereses etiam alibi, multo magis hic. Nova et nova inveniuntur aut effugia aut commenta ad stabiliendos suos, ad catholicos traducendos, quicquid alibi eiusdem sectae aliter dicant. Implent arrogantissimi praedicantes vel scholiarchae calumniis, vel sophismatis libellos, et nucleum veritatis venditant avidis auditoribus ac lectoribus suis. Et oportet catholicos sacerdotes nos contrahere humeros, ac permittere scandalizari pusillos, quia ut refutemus, legere non licet! Volumus, ut juventur proximi et expediantur e laqueis haereticorum et laqueos excutere non licet! non licet lupinos inspicere dentes, ut confringamus; arma ab hostibus temere projecta ut retorqueamus. Afferat jactabundus haereticus nescio qua in errorum officina excusum de novo librum, aut etiam vetustiorem; sed cui ille sua interpretatione novam lucem addere videri velit: ostentet hunc et offerat audacter pro sua superbia legendum, refutandum, idque coram catholicis: qua aedificatione et quo fructu, debebo respondere? Non possum legere: non audeo. Nempe non audes, dicet talis, quia vim veritatis, ne te convincat, extimescis: aut si falsum inesse credis, demonstra, si pastor es ovium tuarum; et arce lupinas insidias. Et vero vel fiditur hac in parte sufficienti doctrinae, vel non? si ita; cur ligor? si non: cur exponar periculo et ludibrio? Sim in loco, ubi non sit opus, ut antea, haec talia legere, et pruritum non habebo. Quodsi privilegia vivae vocis oraculo facta etiam nunc, maxime tramontana suam vim obtinent, ut probabiliter sentiunt varii. Reverentia Vestra posset concedere facultatem legendi libros haereticos nobis, et non esset opus recurrere ad R. patrem generalem. Gregorius enim XIII. 25. Julii 1573 concessit, ut possint nostri circa hoc dispensari. P. Everhardus concesserat provincialibus facultatem dispensandi ex hac concessione pontificia, cum praedicatoribus et lectoribus ut legere possint. Sed P. Clau-

Privilegia Tramontana manuscripta.

nam exegi, paucularum ibi muliercularum et virorum confessionibus ac instructione occupatus. Et hoc est, quod semper horrui, aulas, temporis in meliora impendendi incendiarias. Officium stabile domi nullum habui.

dius 1591. 26. Octob. ad patrem Alberum scribens extendit dictam facultatem dispensandi provincialium cum etiam aliis, quam lectoribus et concionatoribus. Et quia in compendio privileg. V. libri prohibiti §. 6. confirmantur omnes vivae vocis oraculo factae circa hoc facultates, quae datae fuerunt usque ad annum 1575: haec autem, ut notavi data fuit ante istud tempus: ideo censenda est non jam vivae vocis, sed bullata facultas. Modificatio vero eius a patribus generalibus facta, vel extensio an postea sit mutata, nescio.[1])

Et certe si P. Claudius sanctae memoriae in epistola de jubilaeo et missionibus N-o 5. peramplam censet debere habere missionarios facultatem ad auxilia animorum adhibenda, etiam eos, qui catholicos inter versantur; quanto major nobis concedi deberet in tam remota regione, et inculta, haeresibusque obruta, in qua conversio hominum lente procedit. Valde se Demon radicavit in tanta errorum colluvie. Ab uno circiter anno per aliquem nostrum ariani baptizati catholice tres, absoluti ab haeresi alii ad duodecim: inter quos praedicans Saxo-Lutheranus cum conjuge. Praedicantes plenis buccis debacchantur contra fidem catholicam. Dum ordinantur, debent jurare se concionaturos contra papistas. Plures probant fidem catholicam et sequerentur, si esset sine metu libertas. Multa retinent. Publicae a praedicantibus denuntiationes, excommunicationes, sepulturae negatio, cognatorum vicinorumque perversae linguae, majorum odia et persecutiones obliquae etc. quae articulus anno superiore conditus obsignat, in quo libertas quidem religionis conceditur, hac tamen lege, ut ubi hactenus fuit exercitium alicujus religionis ex quatuor, catholica scil., lutherana, calviniana, et ariana; sit etiam ibidem in posterum: ubi non fuit, non introducatur; sic jam, vi huius articuli, et si pagus integer aliquis converti vellet, vix auderet sacerdotem et exercitium catholicum introducere; premi enim possent larva hujus arti-

Conversio hominum in hac provincia.

Praedicantes.

Quid retardet conversionem?

[1]) Quanquam ego etiam ab adm. rev. patre nostro petiissem hactenus hanc facultatem, sed duae me causae remoratae sunt. Una, quod cogitarem, me notum admodum rev. patri nostro non esse forte de sufficientia, et ideo nisi Reviae Vestrae informatio et licentiae petitio accederet, frustra me acturum, accedente vero illa, mea scriptione opus non esse jam, quia Reviae Vrae insinuanti pro me statim esset concessurus etiams ine mea petitione. Alias cogitare posset adm. rev. pater noster, si expediret mihi concedi hanc facultatem, bene facturam fuisse Reviam Vram eius rei mentionem in aliquibus litteris. Et hoc fortasse fuit, quare patri superiori nostro de hac licentia scribenti, eamque petenti nihil responsi dederit idem pater noster. cum ad aliud punctum iisdem in litteris contentum clare responderit. Altera causa fuit dilatae petitionis haec ipsa responsi a patre nostro expectatio,

culi. Nauseant multi suos praedicantes, dum eos conferunt cum catholicis sacerdotibus; vident enim nostros nihil accipere, suos pro quovis opere solutionem exigere, nostros mutua charitate connexos, suos invidia dissentientes: fastum suorum; nostrorum ad ima mendicabula demissionem, sive dum aegros invisimus, sive dum supplicio afficiendis assistimus prompte etc. Ad conciones nostras ordinarias pauci veniunt, plerumque qui veniunt, probant et rem et modum. Sed quia extra urbem sumus, pigritia aut respectus humanus ligat pedes plurium. Uniformitas in sectis eorum non est, suo fere quisque spiritu ducitur. Praedicantibus tantum creditur, quantum ipsis auditoribus placet. Divortia non sunt adeo difficilia. Ubi dissolvit conjuges sententia praedicantica, plerumque permittit transire ad alias nuptias; et tamen dum copulantur, iurant indissolubilitatem more catholico. Tamen prudentiores alii non probant adeo haec divortia facilia, ob quae aliquando et vir plures conjuges, et conjux plures viros habet superstites, separate viventes ab aliis, nisi cum uno. Eucharistia non porrigitur soli sive sano sive moribundo; debet si comunicare vult, habere socium. Festa, praeter tria solennia Nativitatis, Paschatis, Pentecostes cum suis, item Dominicas, celebrant nulla. Catholici subditi ab haereticis officialibus coguntur in festis ad labores. Adeo est libera religio, sed a libertate. Decimae, olim credo secundum jus Ungaricum ecclesiarum, nunc cedunt principi, redimunt pecunia ab eo domini terrestres nobiles in suis territoriis.[1])

Divortia.

Eucharistia.

Festa.

Decimae.

Catholici frigidi.

Catholici nostri multi sunt frigidi; trahunt frigus ex conversatione iugi haereticorum. Carnes apponunt passim diebus vetitis propter famulos haereticos etiam potentiores. Viget fortis amor bonorum temporalium, quorum amittendorum metus zelum excutit. Sunt, qui permittant, aut etiam jubeant, die festo suos subditos haereticos, alias per se laboraturos, nec festum celebraturos, pro suis utilitatibus laborare, idest pro dominis.[2])

[1]) Utrum licite a tali venditore redimit catholicus nobilis? nam non tantum solvitur, quantum decimae valerent, sed minus; et decimas suas esse atque a se emptas legitime existimant. Optarem hac de re sensum desuper, nam venditor videtur alienam rem vendere.

[2]) An et hoc licite? cum per hoc, quod rusticus sit haereticus, non videtur dominus catholicus majus dominium supra illum acquirere, quam habuisset, si rusticus fuisset catholicus. Juxta leges autem catholicas veteres non potest dominus terrestris die festo cogere ad labores rusticum catholicum, itaque nec jam videtur posse cogere, si est haereticus. Quid tenendum? nam ex altera parte rusticus haereticus festum pro festo non habens, videtur cessisse juri libertatis suae pro tali die.

Episcopi defectus.

Ex defectu, quod non sit in provincia episcopus catholicus, praeter haereses et eorum fructus multa talia incommoda inter catholicos contingunt, aliaque scandala, maxime circa matrimonia. In quibus istud est difficillimum, quod remedio efficaci indigeret: quod passim catholici etiam cum arianis connubia ineant sine scrupulo; cum tamen inter hos impedimentum cultus disparitatis intercedat, eo quod baptismus arianorum communiter apud catholicos dominos censeatur invalidus ob defectum formae debitae. Nam etsi defunctus princeps mandaverit, ut omnes consuetam trium Divinarum personarum formam adhibeant (quae antea magis neglecta fuisse dicebatur baptizantibus passim solum sic: ego te abluo in nomine Jesu Nazareni) tamen nec defacto videtur certum, an omnes obsequantur (ut est genus haereticorum capitosum, ubi metus abest) mandato principis. Et alicui nostro praedicans calvinianus proxime retulit: ante biennium, suum ludimagistrum interfuisse baptismo ariano patrinum, et formam etiam tunc fuisse pronuntiatam a ministro, in nomine Jesu Nazareni. Deinde licet verba observarent formalia, cum id faciant metu et coacti mandato principis, quam facile deest intentio faciendi, quod facit ecclesia? cum etiam videantur non requirere baptismum ut necessarium absolute ad salutem. Praeterea in catechismo, quem baptismis praemittere consueverunt, explicare pronum est (ut sunt pertinaces) quid per nomen Filii velint significatum. Nempe purum hominem, propter dei gratias et dona filium dei denominatum: et spiritum sanctum, operationem seu virtutem operativam dei, non autem divinam personam Trinitatis. Ut ut sit: interim sive ignorantia catholicorum sacerdotum, sive dissimulatione, cum talibus connubia passim ineuntur. Et quidem quod catholica mulier cum ariano contrahat, minus mirum videri possit, cum ex articulis regni, illius religionis ecclesiasticus debet assistere, cuius est vir. Praedicans autem arianus, ignorans, vel nihili pendens hoc impedimentum, assistit facile. At dum vir catholicus contraxit cum ariana, quomodo catholicus sacerdos assistere potuit? [1]) Iam vero tales catholici veniunt etiam ad confessionem, si negetur absolutio et causa declaretur, priusquam divertant a conjuge, divertent a religione. Vel si fidem servarint, thorum tamen non deserent, satis rati, quod coram hominibus habeant

Matrimonium cum arianis invalidum.

Forma baptismi arianorum.

[1]) Hoc est, quod non capio. Nec extat apud nos memoria ulla, quod nostri priores de hac re aliquid movissent; cum tamen familiariter agerent cum quibusdam catholicis dominis habentibus conjuges arianas.

apparens matrimonii pallium. Ignorantia autem invincibilis in omnibus non videtur esse, ut cum iis dissimuletur. Nam et proxime consultus noster a quodam nobili de filia sua: an possit dare ariano in matrimonium? Et quia adhuc integra erant omnia, nec ulla vel sponsalium promissio; dixit quod res est, non posse, et explicuit clare? Et tamen nihilominus elocata est filia ariano. Iam si contra docebimus maxime publice, aut talibus absolutionem negabimus: facile ab iis, quibus dolebit, et ab adversariis invidiis, turbatores patriae matrimoniorum et charitatis discissores, proclamabimur. Fuisse et olim doctos ac pios patres, cur nos velimus videri doctiores aut sanctiores? si ipsi tacere potuerunt vel non reprobare, cur nos reprobemus? etc. quo se amabunt conjuges tales magis, hoc nos odio et persecutione prement magis. Quod si taceamus: radicabitur malum ferendo. Quid igitur faciendum ex DD. consilio? Non nescio, quod Konnig de sacramentis docet, posse consvetudine impedimentum matrimonii introduci, sicuti e contra et aboleri. Et hoc, de quo in praesens, videtur sic introductum, cum Bellarminus etiam dicat nullum jus pro hoc impedimento haberi clarum. An autem in hac provincia contraria consuetudine jam sit hoc impedimentum abolitum, dubium est valde. Securius esset impetrare dispensationem pro hac patria in hoc impedimento: vel ad minimum facultatem dispensandi sacerdotibus certis verbi gratia episcopo vicario, nostris etc. ut cum particularibus personis ad nos recurrentibus dispensare possent. Nam ut catholici abstineant a contrahendo omnino matrimonio cum arianis, qui plures sunt in ipsa Transylvania, quam catholici: nos hoc ab ipsis non impetrabimus; et si severius cum talibus agatur, malent aliqui relinquere fidem, quam connubium. Itaque hujus mali remedium Reverentiae Vestrae plurimum commendo et ocius.[1])

Quid cum talibus ariano conjunctis catholicis faciendum?

Dispensatio impetranda.

Episcopus vel vicarius qualis esse deberet.

Si episcopus esset in provincia, aut vicarius homo practicus et doctus, multa emendari possent. Verum deberet esse hic episcopus, quales in Aetyopia nostri; hic enim etiam pompae locus non esset, sed laboris. Certum quidem est, quod episcopus formatus Transylvaniae titulum gerens non videretur admittendus ab adversariis ob ecclesiastica bona restitutioni obnoxia etc. Sed cum libertas religionis catholicae, etsi accisa valde, juramento tamen et statuum et

[1]) Locutus sum cum variis monachis missionariis de propaganda fide; et miratus unacum illis, quod tantam rem nullus praedecessorum ipsorum moverit.

principis firmata sit; vi cujus vicarius episcopi catholici defacto toleratur: cur non posset sacerdos aliquis vir doctus et deo plenus prius in episcopum alterius alicujus tituli, quales multi sunt, consecrari, et mitti huc non iam ut episcopus Transylvaniae, sed ut vicarius tantum episcopi aut administrator in spiritualibus? qui nec bona praetenderet ecclesiastica, unde ab adversariis etiam tutus esse posset, quia tantum vicarius: nec juri patronatus inter litigantes caesarem, ut auditur, et pontificem, (quorum uterque praetendit esse patronus, ille ut rex Apostolicus praedecessorum exemplo; iste ut super provinciam jam a corona Ungariae abstractam) quidquam praejudicaret. Hanc rem etiam aliis dominis hic proposuimus et probabant.

Ubi residere ret?

Posset residere in Somlyo, oppido dominae Batho-rianae, socrus principis, feminae lectissimae et ferventis catholicae, nobisque addictae. Quae etiam sacerdotem a patre superiore aliquando petiit: fovendaque esset et animanda. Cum enim ametur a genero principe, facile aliquid boni impetrare posset. Est in oppido illo parochia bona cum una alia vicina, cinctae ambae calvinianis haereticis. Adjuvaretur etiam hic talis vicarius a dominis catholicis communiter ut officium suum obire posset melius, quam modernus vicarius. Qui quidem vir bonus et rectus est, ordinis D. Francisci presbyter, residens apud Siculos: sed pro vicariatu videtur inefficax, tum ratione aetatis, quia senex et valetudinarius, tum ratione authoritatis, quam monachus pauper, et non usque adeo doctus, non videtur apud homines tum ecclesiasticos, tum seculares habere tantam, quantam aliquis doctus et zelosus externus, maxime si aliunde episcopus consecratus esset, habere posset. Unde concubinarios illos sacerdotes (de quibus supra) facilius coërcere posset, et alios etiam in disciplina habere; assumens adhoc per modum honesti famulitii aut comitivae aliquorum zelosorum catholicorum homines secum, dum visitaret parochias, ut ubi amor honestatis non prodesset, metus magister doceret officium. Reverendus dominus Paulus Huszti, olim comitum parvulorum Chaki Viennae, dum studerent, praefectus jam tum sacerdos, dein magnifici domini Sigismundi Kornis aulicus concionator et sacerdos huic officio fortassis non esset inhabilis. Nam inprimis doctrinam habet sufficientem, studuit theologiae superius: concionatur bene. Vitae est exemplaris; et apud dominos catholicos immo et haereticos in Transylvania occasione sui domini defuncti jam bene notus, et aestimatus, habensque respectum ac authoritatem. Hunc in colloquio de

Quis posset esse pro nunc?

incommodis spiritualibus, modoque hanc patriam juvandi cum eo habito, adverti non abhorrere ab hoc labore. Ascendet propediem: et Romam usque cogitat devotionis causa: simul siquid opis obtinere possit spiritualis pro subsidio hujus patriae, non deerit charitati patriae.

Sic et secularibus catholicis aliquis fervor ingeri posset tum ab exemplis sui vicarii episcopi, tum a cohortationibus et minis censurarum discretis. Foret splendor in templis et ceremoniis. Confirmatio, ex nomine solum nota, veniret in usum. Si qui instruentur pro sacerdotio Monostorini (de quo mox) ordinari possent domi. Verbo: catholicis esset omnibus melius.

Moldavica missio. De Moldavica missione, pauca.[1]) Ibi residet etiam titularis Marciapolitanus archiepiscopus ut administrator ex ordine S. Francisci. Ungaricos ibidem sacerdotes, ut auditur, extra suas parochias celebrare non sinit; quo spiritu? ipse sciet. Secretarius eius fuerat apud nos hac aestate in Transylvania; mendicabat pro quodam ibi templo restaurando. Cum parum obtinuisset, homo impertinens, jam ut auditur, patri nostro superiori impingit, quasi ille impedisset; et tamen jacebat tunc pater aeger valde. Dum apud nos moraretur, quod ei non omnia ad nutum procurarentur, scabiosas valde furore plenus scripsit literas, exprobrans nobis exiguam charitatem (et tamen praestitum homini, quod fieri potuit) minitansque se acturum cum suo archiepiscopo, ut nostri e Moldavia emoverentur. Convenit hominem, noster et conatus reddere capacem, ostendereque svaviter non spiritum Dei ipsum agi in tali aut opinione, aut intentione.

P. Beke. P. Beke videtur interiora Tartariae meditari (ut ex homine, qui cum ipso locutus fuit, intelleximus) quod vocetur eo ab aliquibus, ad illos ibi christianos. Et sic stationem suam cui resignabit?[2]) Est pater apud voyvodam seu principem in respectu aliquo, magno cum fructu catholicorum Hungarorum et Saxonum, qui utrique nunquam adhuc sunt perversi hoc loco.[3]) Transylvanorum commercium cum Mol-

[1]) Intelligere potui.

[2]) Videtur bonus pater disgustatus contra patrem superiorem nostrum, quod ipsi non praestet pater superior certam summam pecuniariam annuam a patre Rayki legatam, an promissam? De quo tamen nullum indicium extitit hic, nec exstat, nec scio, quomodo vir prudens potuisset legare. De fructu nihil intellexi.

[3]) Illud quaerebantur aliquando catholici, patrem evagari, sed sine dubio fuerit cum causa. Voluit noster superior nuper ire visitatum, sed ab amicis fuit ob mandatum principis prohibitum, quod nescio, unde motus aut solicitatus dedit hac aestate, ne ulli sacerdoti aut monacho liceat aut exire in provincias extra hanc sitas, aut in hanc intrare sine voluntate principis et teneatur manifestare vicarius.

davis fuit aliquanto difficilius ob mandatum principis, prohibentis ingressum vel egressum hominum e suo regno. Occasionem mandati fuisse putant aliqui monachorum indigenarum cum Italis missionariis aliquam dissensionem, quanquam negent monachi indigenae se quidquam apud principem movisse. Quicquid sit, mandatum est perniciosum rei catholicae, si severe observetur. Deus tamen melior est; aderit suae causae; tantum non terreantur, quos vocat, sed veniant audacter. Non est murus Sinensium mandatum illud. Quo tamen collineret facile est videre. Ita libertas religionis jurata toties politicis sub praetextibus vapulat. Etiam hujates quam zelose Posonii in comitiis pro libertate ibi lutherana et calviniana! et hic pro catholica nemo est, qui verbum inde faciat! non futurum sane sine fructu, ut audiimus; dum per virum fieret plenum Deo, nec timentem aliud, aut sperantem mittendum huc ad proxima comitia.[1]) Premimur nos magis hic quam alibi adversarii. Fortassis nec templum Monostoriense haberemus, si desuper olim non fuisset pulsatum, nam in litteris princeps Bethlen fatetur se etiam intuitu requisitionis caesareae hoc templum in usu catholicorum cessisse.

Et haec habui quae pro informatione Reverentiae Vestrae scribenda occurrerunt! Coronidis loco medium, quod mihi occurrit et significatum patri superiori aliisque probatum fuit, subnectam praeter ea, quae sparsim dicta.

Modus alius hanc patriam juvandi.

Compendiosus modus juvandi in spiritum hunc statum rerum esset, bonorum sacerdotum major numerus cum episcopo ut supra, aut vicario, qui dispersi per loca opportuna et scandalosos illos facile parochiis viduarent, immo ut ne in domos bonorum virorum reciperentur, efficerent: et catholicos, qui dispersi raro dei verbum audire possunt, facilius et crebrius convenire possent, tum veritate latius propagarent. Etiam ii, quos nunc aliquis respectus a fide deterret, videntes posse, si converterentur, ex aliqua vicinia constanter opera aliquorum talium in spiritu pasci et juvari, facilius metu excusso manus darent. Neque timendum esset, ne non haberent, unde viverent. Laborantibus pro Deo nunquam deesse possunt necessaria.

Alendo alumnos futuros sacerdotes et quomodo hoc fieri possit.

Sed unde sacerdotes suscitabimus? Expectare e regionibus exteris serum nimis erit; multi interim ruent in interitum. Nemo libenter bonis se suosque sacerdotibus spoliat, ut nobis gratificetur: malis nec nos indigemus, cum

[1]) Quae anno sequenti futura sunt hic circa tempus quadragesimae circiter, ut intellexi.

abundemus plus satis etiam uno solo vel altero. Quid si domi nobis educentur et formentur sacerdotes? Et cur non possent hic Monostorini instrui juvenes idonei, ut Pazmanitae? Si non tanta doctrina, ut omnes illi, certe virtute pari, et doctrina sufficienti, quos deinde consecratos in operas subsidiarias possemus hinc inde expedire. Fieret delectus ex juventute nostra, quae ad statum ecclesiasticum haberet vocationem: et reperirentur maxime ex Siculis idonei. Hi quia splendidiores et pinguiores alibi parochias nunquam viderunt, facile domesticis contenti forent; nec extra patriam multum aspirarent, etiam finitis obligationis suae pro alumnatu annis.

Nobiles essent patroni eorum.

Quantum quorundam praecipuorum nobilium catholicorum statum et animum perspicere licet, speraremus, quod si explicaretur ipsis intentum et fructus inde secuturus, facile pro aliquot alumnis suppeditarent sumptus sufficientes sustentationis honestae (quae hic pretio leviori esse potest, quam superius) cum obligatione ex parte juvenum, ut sacerdotium suo tempore suscipiant, servituri patrono suo in spiritualibus certo, prout conventum fuerit tempore. Quibus jam in servitio existentibus, simili sumptu alii interim instruerentur, successuri in locum priorum emeritorum. Et hoc etiamsi non foret per modum fundationis perpetuae, saltem per non multas decurias annorum possent sacerdotes boni sat commode multiplicari iisque terra Siculorum fructuose provideri.

Habitatio eorum et disciplina.

Habitatio istorum alumnorum posset et deberet esse in nostro domicilio, quod satis spatii occupat et accommodari separatum musaeum pro ipsis posset facile. Modus in moribus et disciplina, ut in Pazmaniano juxta loci commoditatem. Exercerentur in spiritu, concionibus, ceremoniis, ut illi, nisi quod pro tempore, ne quid ansae daretur hominibus, non deberent in clerica incedere; sed ut studiosi in vestitu seculari decenti, eoque non uniformi per omnia, maxime quoad colorem. Ut autem in ceremoniis se exercerent, satis esset more aliorum collegiorum minorum habere aliquot vestes clericales et superpellicea in sacristia; quibus pro tunc induti, possent cum decoro altari inservire et ceremonias parochis scitu necessarias suaviter addiscere. Unus nostrum deberet eorum esse post patrem superiorem inspector, ut alibi fit.

Quid deberent doceri et per quos.

Caeterum deberet esse, qui eos, post humaniora, doceret dialecticam, controversias, casus. Posset dialectia fusius tradi, vel prout videretur; fortassis non esset abs re, de causis et de anima aliquid attingere. Uno haec anno sat commode tractarentur, recisis curiosis et inutilibus speculationibus et quaestionibus, sed tamen prosequendo, quae

juvare possent ad solidos discursus deinde circa controversias et casus. Aliis duobus annis audirent controversias et casus. Professor unus forte perficere posset haec successive si cordate laborare vellet. Non esset opus, ut Ungarus foret, quanquam si foret, utilior esset. Posset saltem constanter esse domi pro sacro studiosorum et confessionibus. Quod si duo essent docentes, negotium foret expeditius. Et logicam cur non posset docere magister aliquis, qui praeclare absolvisset philosophiam et post doctam hic rhetoricam altero anno dictaret compendiose praecipua, ut dixi, ex scriptis professoris sui, eaque explicaret et exerceret eos in syllogizando. Satis esset pro istis hic, et spero, possent in arenam defendere cum ampullatis istis academicis. Pater deinde facilius se impenderet in duas lectiones: casisticam et controversisticam. Explicaret illis Toletum, vel alium probatum authorem. Non esset sic opus magnis apparatibus. Controversiae deberent paullulum patriae genio et adversariis in eo accommodari, qui non sentiunt eadem ac alibi in omnibus.

Neque vero timendum esset, ne nostri nimis multi hic forent. Nam si magister doceret logicam, tum vero 4-uor magistri quidem essent, sed in censum nostrorum non venirent. Sacerdotes essemus 4-uor etiam, P. superior, professor, duo operarii. Et defacto, dum sat bono tempore aliquis monachorum apud nos moratur, sumus 4-uor, et tamen, quia excurrendum est, raro simul omnes domi. Sustentationi autem 8 personarum deus providit, et providebit.

Ubi et quando ordinari possent?

Alumni isti deinde ordinari possent, si quidem episcopus foret, ut supra, sat commode: si non succederet hoc: possemus eos tempore vacationis vel alias, aut Cassoviam emittere, aut in Moldaviam, unde acceptis ordinibus ad nos redirent. Ut autem sine dimissorialibus extra tempora, et simul in omnibus ordinibus ordinari possent, Roma impetrandum esset. Titulus ordinationis patroni mensa foret. Deus det effectum ad gloriam suam. Reverentiae vestrae stabimus directioni.

A következők a kéziratban régig áthúzva. Ego adhuc gradum accipere non potui, ob incommoditatem loci et circumstantias; duo jam hoc anno; expectandum mihi, donec phantasiae hominum sepeliantur iterum.

Postilla patris Káldi.

Patris Kaldi Postillae Ungaricae pars altera valde desideratur a catholicis et avide expectatur ut lucem videat. Cum sumptus pro ea quoque parte imprimenda suppeditati fuerint, urgendus esset R. pater rector Posoniensis ut tot animarum fami satisfaceret.

Liber ordinat.

Acta praecedentis congregationis generalis non habentur hic, neque ordinationes manuscriptae. Historia domus nulla relicta est a praedecessoribus.

Litterae Transylvanicae.

Litterarum in archivio repositarum Viennae paria, quae Transylvanos et eorum jura concernunt, in capitulo Posoniensi vel Strigoniensi vidimata seu authentice transumpta hic habere nobis esset valde necesse et utile meo judicio. Et fuissent etiam nuper usui, dum diu consultavimus, quid facto opus esset eo, quod Monostorinum statuebatur ex donatione principis filio ipsius. Quapropter si Reverentiae Vestrae ita videatur, non sit difficile alicui revidendas commendare et authentice transumi faciendas.

Pro benefactoribus sacrum ab aliquo nostrum quot hebdomadis (vel alternis cum pauci simus) dicendum non videtur esse in usu, ut proponatur. Si privatim intendant, non scio. Ego quia tabulae, in qua monemur, assveveram, eam non videns, non faciebam praeter alia stata in hebdomade 2. et mense 4-uor.

Reverentiae Vestrae his me in sanctissima sacrificia commendo. Monostorini 16. Oct. 1649.

R. V. servus in Christo.
Stephanus Millej mp.

Cum alterum exemplar ob tempus scribere non possim, pro. R. patre superiore generali missionum nostrae provinciae, Reverentia vestra has eidem, si videbitur, communicare non gravetur.

Kívül: Informatio de statu nostro in Transylvania 1649.

(Ugyanott p. 15–24.)

III.

Az 1650-iki jelentés.

Reverendissime in Christo pater.

Pax Christi et felicissimus novi anni hujus decursus.

Valeo, superis laus, bene in corpore: idem de Reverentiae Vestrae valetudine gratum erit intelligere. In spiritu quantum? Deus novit: occupationes et discursationes, etsi in proximorum salute procuranda, tamen distrahunt ab illa quiete et recollectione. Professionem nondum emisi. Commoditas expectanda, ut priorum duorum antecessorum sensim obliviscantur homines. Exercitia annua

in vacationibus facere non licuit, neque ab inde usque huc. Dabo tamen operam, ut perficiam.

Per magistros ascendentes misi informationem, quantam potui ex hactenus collecta notitia, hic igitur eam non repetam, scio reverentiam vestram plurimis occupatissimam. Quaedam insinuanda non videntur abs re. Si unquam desideraretur nostrorum pluralitas hic, jam maxime. Monachi, qui discursent, paucissimi sunt et ex iis rari placent iam. Nobis affici videntur magis catholici, sed non assequimur adesse omnibus ob paucitatem. Visitare dispersos, ut animarentur timidi, instruerentur ignari, non possumus pro voto, et prout requireretur.

Missio Albensis.

Albensis missio periclitatur etiam judicio exterorum, si tempore non providebimus. P. Valentinus valetudinarius semel repente in alba posta comparebit. Quisquis supplebit locum, non effugiet inquisitiones. Et monachos aliquos, accepi obiter, insidiatos fuisse illi missioni, sed irrite. Nunc dum vivit, adjungi socius deberet ceu capellanus, qui in phantasiis hominum praescriberet, et deinde per modum naturae succederet. Optimus esset, qui linguam Germanicam, Illyricam aut Polonicam sciret penes Ungaricam. Deberet autem esse omnino ignotus, aut qui iam opinione hominum hereticorum non est societatis: qualis et in aula ipsa opinio fuit de patre Andrea.

Karansebesiensis residentia suaviter posset redire in manus priores, si homines submitteret reverentia vestra. Optimus esset, qui Valacham linguam nosset penes Ungaricam, sed quisquis tandem Ungarus esset, valeret; sed et hic deberet esse ignotissimus. Nunc mittimus eo patrem Gregorium St. Tamasi, qui parochum egit in Szazfenes, obligatus ob alumnatum adhuc nobis. Instructionem dedimus ei, qui se gerat, et ut ne in colloquio quidem communi, nedum, quando interrogatur publice vel ab haeretico Bano, categorice respondeat, sitne secularis an societatis, sed eludat, aut respondeat se examini eorum non subjacere; viderent ipsum, quis esset, nempe sacerdos; caetera ad ipsos non pertinere; sciant articulos severe observari; non habere eos causam inquirendi, si bene se gerat, si male, superesse vicarium, canones etc., hoc eo fine, ut, cum aliunde facile resciturus sit Banus et haeretici alii, illum esse sacerdotem secularem, tamen quia videbunt nolle categorice respondere, eo referent, quod sacerdos suam vult tueri immunitatem, et sic minus poterunt successive venientem etiam nostrum, si similiter eludat interrogata, suspectum habere. De hac residentia, quomodo accepta est a nobis, et qualis

licentia data fuit nostris ibi manendi per litteras authenticas olim etiam ab haereticis, referet cum pluribus aliis pater Andreas.

Udvarhelini etiam, si unquam, iam esset commoditas sedem figendi. Parochus, qui ibi est, vir bonus, libentissime cederet, et haberet praetextus suos. Inde submitti sine suspicione semper possent Karansebesinum, tanquam ex terra Sicula. Etiam jam parochia Szazfenesiensis vacabit; difficulter satisfaciemus duo et Monostorino et toti regno et illi parochiae. Necessario huc quantocius aliquis mittendus, ne irrepat haeresis. Nam provisor principis homo haereticus imminet occasioni. Et laborandum, ut sit haec parochia prae manibus nostris, quia est optimum pallium pro comoedia nostra, modo dum ingreditur quis, non sit notus, quanquam Udvarhely adhuc securius esset.

Magnifica domina Kamutiana etiam valde desiderat unum nostrum, de qua re peculiaribus in litteris plura. Si alumnatus dominorum catholicorum hic erigendus esset, et casus cum Logica docendi, ut fuse ante scripsi, et pater poterit modum circumstantiasque referre fusius, et quantum omnes Domini, quibus insinuatum est, probent: tunc etiam pro domo deberent esse nostri plures, quanquam etiam sine alumnatu, duo non sufficimus; nisi ut brevi fracti cogitemus de sepulchro.

Moldavi qui se habeant, pater referet. Queritur P. Paulus se derelictum, litteras raro accipere, solatia vix, queritur sibi mille florenos, ni fallor, legatos a patre Rayki testamento, sibi a nobis negari! et tamen pater Raiki p. m. legare nihil potuit.

Patrem Lucam ut de coelo missum acciperemus, sed non probatur eius ingressus ab ullo, quia notus est valde, saltem, amicis nominavimus aliquibus, statim ex nomine agnoverunt, nam cum Transylvani ibant contra Caesarem, pater tunc fuisse Szakmarini et collocutus cum Transylvanis, et alias in variis partibus in missione excursionibusque notus fuit. Esse notam personam simpliciter, etsi sit patriae filius, vel olim hic docuerit magister, non obstat; imo juvaret, modo non sciretur, vel notus non fuisset, quod societatem sit ingressus. Unde occurrit: quid si aliqui post absoluta studia sacerdotandi mitterentur huc ad docendum? et deinde in ipso decursu doctionis, vel ad finem anni illius, quasi tunc se resolvissent ad statum clericalem, mitterentur Jaszoviam, vel aliquo ad vicinum episcopum pro ordinibus: vel si habuissent ordines, dissimulassent, et primitias distulissent. Sic nullus posset suspicari, sed crederent omnes ex

Mas kéz: Modus mittendi in Transylvaniam.

secundari magistro factum sacerdotem, sicut ex ludimagistris haereticorum fiunt praedicantes. Et cur non posset offerri deo pro animabus lucrandis dilatio aliquantula sacerdotii et primitiarum? Pater p. m. Burchardus, dum nos doceret Graecii poesin, ad pascha factus est sacerdos, et primitias habuit; cur hic non posset fieri quid simile?

Cur autem notum intrare nunc non probatur etiam ab iis, qui nostrorum cupidissimi sunt, est, quia mandatum hac aestate elapsa datum est a principe persvaso deus scit per quos, ut nullus permittatur intrare vel exire sine scitu eius, et vicarius noster teneatur significare principi, si quis intret. Praetexitur cautela de pace regni non turbanda ab his ultro citroque commeantibus. Sed quis non videt, catholicam premi ex intentione tacita religionem? quod et prodiderunt; dum quidam monachi vi mandati hujus petiverunt exitum a principe, vel saltem significarunt ei se cupere exire, et respondisse dicitur princeps: non curare se exeuntes, sed intrantes. Ex quo apparet intentio, cum proditor plus foris nocere possit, consilia, vires, statum regni detegens, ac cum hostibus scilicet tractans, quam qui ingreditur solus, inermis, inter meticulosos et diffidentissimos sibi mutuo. Praeterea nemo proditor intrat aliquam provinciam iis in vestibus, in quo odiosus est, et cavetur maxime, sed eum se simulat, quales maxime ab omnibus coluntur, aestimantur. Nullum autem genus hominum odiosus et magis suspectum est catholicis sacerdotibus. Quomodo ergo ideo prohibetur eorum sine scitu ingressus, quia in eorum vestibus proditores intrant homines, non sacerdotes?

Mandatum hoc non praejudicat articulis in comitiis conclusis, ibi vero non prohibetur ingressus, nec exitus communiter catholicis sacerdotibus, unde videtur esse tamen experimentum hoc mandatum, an catholici id audeant transgredi; Si non: utendum eorum metu, inquient, et facilius in articulos referemus, si audebunt; poterunt aliqua poena puniri in terrorem aliorum, quod principi inobedientes sint, et litigare cum principe non praesumet unus sacerdos. Nec penes eum loquentur catholici quasi iuridice, timentes disgratiam. Haec est prudentia seculi. Sed tamen esset ignotus ingressurus, mandatum illud excipi posset: quia non est authentice publicatum, ideoque ignoratum. Unde si quis obtineri posset ab archiepiscopo sacerdos bonus, ille prius pro tentamento e contrario securius mitteretur, si qua poena irrogaretur, toleranda esset dei causa, si poenas timemus, paucos celo adducemus.

Ecce sic ultra semper et ultra opprimitur catholica

libertas, de qua exempla plurima referre pater poterit. Et indormiunt causae dei, qui iuvare possent! Si agatur de nummis, de possessionibus, oculatiores et ferventiores sunt, verum sicut dei causa tractatur ita et ille eorum causas tractat. Sciunt Transylvani efficaciter urgere libertatem religionis in comitiis Ungaricis, obtinentque multa in despectum catholicorum. Et tamen quid ad Transylvanos libertas Hungarorum haereticorum? Nonne majus inde huc jus esset? Obtineret, sum certus, multa pro catholicis vir cordatus, et deo plenus, nec sperans, nec metuens temporalia, inde nomine regis ad haec futura nostra comitia missus, quia non auderent caesarem irritare et offendere negando, maxime in his circumstantiis, cum tacite spargantur quaedam de auxilio dando hinc Kozakis.

Scio paucitatem nostrorum in multas partes dispersam, tamen quotquot potest Reverentia vestra, pro locis supranominatis mittat. Nisi opponamus nos murum pro domo dei, alius qui opponat, hic non est. Non recipiat quaeso excusationes omnium dicentium: non possum, neque aliorum zelantium pro aliis: iste ad maiora aptus est. Quid majus lucro animarum, pro quibus Christus maxima tulit et fecit? Ita unam miseram philosophiam docere, et in ea de lana caprina saepius contendere majus habetur, quam deo in missionibus cooperari, pro messe animarum! Docerent, qui non habent quo mittantur. At non erunt magnae authoritatis nisi doceant? quasi vero S. Xaverio doctio, et non missio authoritatem fecerit majorem. Qui tempora studiorum bene impendit, satis doctrinae habere videtur pro authoritate. Et utinam haec spes doctionis non reddat aliquando segniores in studendo aliquos, qui ingenio praefidunt! cogitantes, satis me tunc perficiam: ingenium non deest. Quod si hoc juventus ex novitiatu educta, et bonis desideriis plena advertat: deponet animum ad missiones, ad quas judicabit eos expediri, tamen qui usui alias esse in majoribus vix possunt. Missionesque rem vilem existimantes fugient. Utinam non deterrerentur aliqui linguis aliorum! Pergit aliquis obedientia et dei amore plenus ad quancumque missionem, et audire forte debet: pergis amore libertatis, fugis disciplinam. Et tamen, si forte ad lucem examinaremus affectus, hic talis carptor inveniretur non tam disciplinae, contra quam saepius impingit, quam sui amator et quietis commoditatumque. At missionarii si ad collegia veniunt, properant redire: videtur ipsis longa mora, nempe quia charitas Christi urget eos, gnaros necessitatum populi. Deinde properatur forte quandoque, quia

non tanta videtur ostendi charitas, quantam regulae requirerent, et amor fraternitatis, dum vident se negligi, oneri esse. Utinam non vidissem adhuc juvenis exemplum!

Multa verbo referet pater de domo nostra deque rebus aliis, quae nec charta, nec tempus permittunt omnia consignari.

Audio alumnos pro Transylvania accipi ad 4 semper in Pazmanianum, vel aliud seminarium gratis, si ita esset, haberemus, gratum et submitteremus subjecta apta.

Historia domus nulla est, nec rerum antea actarum societatis, nec annuarum exemplaria praeteritarum. Habentur annuae impressae passim et scriptae in archivio. Si Reverentia vestra curaret, excerpi per aliquem ex annis singulis, ut conficeremus historiam solidam. Committi posset alicui magistro zelanti pro his partibus. Etiam, maxime impressae, amanuensi fido commendari possent.

Praeterea possent facile mutationes contingere hic in peius vel in deterius, litterae nostrae Transylvanicae Viennae erunt in archivo, svaserat mihi p. m. P. Dobronoki Tyrnavie, ubi eas putabat servare, ut perlegerem et notarem, quae usui esse possent. Unde non esset abs re in capitulo Strigoniensi paria authentica earum facere: vel saltem pro directione nostra paria simplicia: ut si tempus ferret, sciremus, quid et quantum juribus nostris fidere possimus, et quomodo respondere adversariis.

Librorum haereticorum legendorum facultas necessarissima est. Etiam nuper mihi casus contigit. Haereticus obtulit librum, quae bona et solida illi doceant, ostensurus. Ergo debui rudiori, pastor animorum, coram aliis dicere, non licet legere? statim quaestio fuisset, quare prohibetur tibi, pastori, et veritatis, ut ais, doctori? — Ideo est in Tramontanis manuscriptis, quod possit provincialis concedere. Ego quia omnem mihi facultatem concesserat Reverentia Vestra, etiam hanc supponerem concessam; nisi tunc excepisset expresse, se eam non habere. Cogitare possum Reverentiae vestrae vel non occurrisse, vel dictas facultates esse supposititias, aut revocatas. Itaque in hoc Reverentia dissima Vestra consulat authoritati et necessitati nostrae, oportet refutare haereticos, et non facilius, quam contradictoria et inconvenientia absurdaque eorum ex libris proponendo. Hic veteres magis, haereses non valent. Credunt quantum placet ex majorum suorum sententiis, et alia' addit quisque prout doctus, ex suo cerebro. Itaque ex authoribus catholicis eorum deliramenta non possumus discere, quia non tenent cum haereticis aliarum partium

eadem in multis, sed dissentiunt, in hoc quidem uniti, ut oderint catholicam fidem. Quapropter rogo Reverentiam Vestram, non sit hac in parte difficilis. Puto, quod possit mihi etiam tantum fidi, quantum alicui concionatori, ne quidem absoluto theologo.

Fratre coadjutore bono haec domus, si qua, eget, quantum damnum a morte p. m. Andreae passi sumus! Reverentia Vestra nos sine eo non relinquat diutius, rogo, quia non est, cui committere possit novus pater superior oeconomiam, ipse ad omnia attendere non potest.

Dum quis magistrorum hinc ascendit, forte consultius videretur pro istis partibus, si nec Tyrnaviae, nec Viennae haereret in studiis, maxime supposito, quod aliquando adhuc posset in sacerdotio huic patriae servire, sic enim secure intraret, et notitia personae non obesset, at si hic resciantur, qui ascenderunt, esse in societate, produntur alii magistri etiam, aut suspecti redduntur, quod tales sint de facto: habebimusque magnas difficultates, si semel innotescat (quod nec intimi sciunt catholici) magistros esse nostros, suspicantur tamen esse candidatos pro futuro. Deinde, quod resciuntur, ex ascendentibus esse in ordine, jam hoc ipso praecisa est eis securitas ingressus stantibus hisce temporibus. Graecium pro talibus esset locus optimus studiorum. Transylvani mercatores eo non commeant. Atque his Reverentiae Vestrae me in sanctissima sacrificiendo. Monost. 8. Jan. 1650.

R. V. servus in Christo

Stephanus Millei m. p.

Oldalt: De Albensi residentia juvanda per unum e nostris. De Karanszebes. De mittendis in Transylvania.

(Ugyanott p. 25—27.)

IV.

Az 1651-iki jelentés.

Reverende in Christo pater, pax eiusdem.

Ex acceptis literis Reverentiae Vestrae intelleximus residentiam hanc nostram adnexam esse collegio Ungvariensi, ut ab eius rectore deinceps dependeat. Quid optatius et securius esse potest filiis obedientiae, quam regi et dependere? Quia tamen circa dispositionem quoque superiorum, si quae in contrarium occurrunt in domino pro communi bono significare non vetamur, immo in hoc

casu, ut conscientiis satis fiat. videmur obligari: faciemus cum omni indifferentia.

Nobis sic videtur communiter in domino: istam particularem desuper dependentiam nostri, tum societati, tum rei catholicae in hac patria esse in his temporum circumstantiis valde incommodam, periculosam, majorisque boni facile impeditivam, et in praxi, ut recte ac debite fiat, moraliter hic et nunc impossibilem.

Quod ut pateat, notanda valde et supponenda sunt quaedam hic certa et indubitata, non tamen passim vulganda, in detrimentum famae hominum, nostrumque periculum.

1. Patriae huius genium ac constitutionem difficulter sibi posse imaginari (ut multi Itali Tramontanorum) eos, qui experti eam non sint.

2. Reperiri hic homines, ut in varias haereses abreptos, ita conscientiae perversissimae Machiavellicae atheae: quibus fallere, simulare, mentiri, odisse bonos et supplantasse, iisque nocuisse virtus habeatur.

3. Hic regimen esse et politiam longe diversam ac in ditionibus caesareis: accedere ad Turcicum et Machiavellicum: nec valere ab iis huc argumentari.

4. Principem juvenem impetu quandoque agi. Inexperti juventute, impetu vinolentia quandoque malevolos posse facile abuti, atque etiam ad ea, quae ipse sponte fortassis non esset facturus, pravis suggestionibus et persuasionibus impelli.

5. Justitiam hic saepe claudam esse et leges nasi cerei. Quae hodie figuntur, mox facile refigi; conclusis facile contraria constitui: prout affectus, bonum privatum, odium, adulatio, persvasio dictaverit: ut innocentiae et iustae causae non semper fidere possis, si odiosus habearis.

6. Unde libitum facile fit licitum, quicquid jura vel pacta reclament, dum pallium aliquod inveniri possit, et facultas adsit exequendi.

7. Hic metum esse, qui regat, unde mutua inter homines diffidentia, dum amicus ceu proditor timetur; ficti vultus, verba ambigua, silentium veri, dissimulatio, ubi obsistendum esset; adulatio probans foris etiam, quae in corde forte non probentur.

8. Hunc metum augeri in hominibus, primo praetextu religionis; cum jurejurando dicantur obstricti nobiles, quod velint manifestare, siquid contra bonum patriae, vel personam principis ab aliquo dictum factumque intellexerint. Facile autem (ut patet ex articulis proscriptionis, et ibi-

dem ventilatis rationibus, quarum princeps fuit jesuitas esse in ruinam Transylvaniae) contra bonum patriae persuadebit sibi suisque haeresis esse id, quod videt esse in propagationem rei catholicae, suique imminutionem et confusionem.

Deinde 2-do augetur etiam hic metus avaritia et amore bonorum temporalium: quae ne sub aliquo quaesito colore amittantur lege cerea, saltandum, ut canitur.

9. Promiscuam literarum et personarum communicationem cum nationibus externis, praesertim catholicis, non libenter haberi, et quantum fieri potest, passim impediri, sive, ne pateant exteris cultioribus vitia domestica, haeresumve portenta, et ratio politicae disparata a liberis provinciis, sive, ne catholica fides melior a deceptis, quam suae hereses deprehendatur et acceptetur: tandemque nobilitas oculos aperire incipiens et converti pluralitate suffragiorum in comitiis vincat haereticos; redeantque praebendae ac bona ecclesiastica ad antiquos possessores.

10. Odium fidei catholicae, eiusque zelantium in adversariis esse maximum. Cuperent eam multi, si fieri posset, ex hac patria omnino exterminatam: solum quod occasione non vident. Quapropter cum odium et invidia sint pessimi dictorum factorumque, quos oderis, interpretes: causae non causae facillime contra eam accipiuntur, et suspicionibus in partem sinistriorem vel violenter trahuntur; ventilantur adulationibus, exaggerantur calumniis, quae quidem ut crassae sint et incohaerentes, immo moraliter impossibiles, facillime tamen creduntur, et firmius fortassis, quam multae sententiae scripturae sacrae.

11. Et hoc praesertim contra bonos ecclesiasticos: summe contra jesuitas: quos ceu Daemonas incarnatos omnium scelerum et fraudum architectos volunt haberi ab imperitis praedicantes, ut qui suis scriptitationibus et literis, non nisi faces provinciarum ventilent, consilia venenata instillent: aequivocationibus fallere, fidem haereticis non servare licitum esse, doceant: dignos proinde, ut velut generis humani pestes, ab omnibus caveantur, immo e consortio hominum exterminentur. His et similibus coloribus nomen Jesuitarum apud credulos depingitur egregie tum in cathedris, tum in scriptis.

12. Unde facile credunt seducti simulant versipelles, juste eos olim ex hac provincia ejectos, juste bonis spoliatos, neve redire unquam possent articulis regni saepius proscriptos sub variis principibus, vigore quorum aliquorum deprehensi in hac patria, etiam per vocationem ingressi, persecutioni omnium praedaeque exponuntur: neve eos ullus

vel tecto recipiat, sub poena gravi prohibentur. Lubet hic duos adnectere articulos, ex omnibus id hoc declarandum.

Anno 1607. Claudiopoli Art. 1. haec habentur:

Jesuitarum secta, quam antea etiam Medgyesini in comitiis generalibus communibus omnium votis et suffragiis ex hoc regno proscripseramus, et modo ex omnibus Vestrae Celsitudinis (ad principem loquuntur) dominiis exeat: neque unquam hic ordo amplius in hoc regnum introducatur, nullusque sive domi suae sive in bonis suis tales tenere possit. Qui temeritate ductus secus fecerit, is per directorem causae convincatur et iuridice puniatur.

Anno 1610. Bisztricii Art. 22. Conclusimus deinde, ut Jesuitarum secta in hanc patriam nullo unquam temporis successu admittatur, immo etsi ad vocationem quoque contra nostram constitutionem in hoc regnum venire praesumerent, omnibus licitum sit eos persequi et rebus omnibus spoliare.

Nec Zingari habent hoc.

Hos articulos et his similes ut innovet odium haereticum, quam facile occasione arrepta inducetur! Et quis obsistet, si pergant?

13. Quam quidem occasionem fortassis etiam venabatur oblique hoc anno Albae in comitiis elapsis nonnemo ex primoribus calvinicolis asperioribus osor egregius jesuitarum. Nam spargere coepit sacerdotem Karansebesiensem (quem nos rogati eo destinaveramus ut alibi dictum) velle conqueri coram regnicolis; quod nempe non toleretur ibidem, nisi juret, se non esse jesuitam, vel semi jesuitam; et hoc eo fine, ut ad conquerendum, cum verum id esset, incautum sacerdotem induceret. At cum nihil se sic proficere videret, suadere coepit eidem dolose, id ut faceret: nunc esse tempus remedium adhibendi: se ut prohibeat patrem et injuratum oppido arceat invitum adigi, si regnicolae ipsum iurandi necessitate liberaverint; tum se quoque ipsum libenter toleraturum. Sed animadversa est fraus sinonia, quae eo videbatur tendere: ut cum nec in postulatis regnicolarum quae principi porrigere solent, nec in propositionibus principis, quas regno ipse proponit consultandas, ulla mentio esset sacerdotum catholicorum vel jesuitarum: hac tali quaerulantis occasione mentio fieret eorum, liberiusque in eos debacchari possent malevoli, et aut novi quid contra statuere, aut vetera innovare, maxime cum recens esset memoria patris Khun examinati et iurare abnuentis.

14. Monostorinum ut rei catholicae primarium fulcrum est bonis, ita adversariis scopus est odiorum. Quod toleramur, Dei solius providentia est, qui consilia dissipat ini-

mica, et non permittit efficaciter cogitare de nobis, nam si cogitarent, ut ardent nostri odio, possent nos hodie hinc, aeque ac olim Claudiopoli et peius eiicere securissime. Et quid eos frenare posset, si pergerent Deo permittente? Articuli seu regni statuta? animarent potius: iis enim proscripti habemur usque huc. Concessio principis Bethlen contra eos articulos facto ostensa? At mortuus est ille: nec exemplum antecessorum, ubi non placet, regula esse solet sequentium. An longi iam temporis praescriptio? sed non currit, ubi ius est lubitum. An metus et reverentia hominum sive extraneorum sive domesticorum? At quorum? Eorum fortassis, quibus isti foris annis superioribus metu arte incusso tot templa extorserunt? quique pro libertate catholica hic oppressa, et maxime pro nobis apud istos ne verbum quidem unum efficaciter tot per annos iam unquam locuti sunt: cum isti apud illos etiam armati peroraverint. Quod si exteros, cur timeant, non habent, an timebunt paucos domesticos, eosque, qui pro bonis suis amittendis soliciti ad omnia fulgura pallent et obmutescunt? Dato casu quod eiiceremur modis severioribus, certum est, aut neminem ex domesticis (utut compaterentur omnes) aut quam paucissimos futuros eorum, qui aliquid possunt, qui pro nobis efficaciter loqui, nedum agere praesumeret ob metum, immo nescimus, an tecto nos multi excepturi essent, qui haberent, quod amittere possent, si id ipsum severe, ut olim, prohiberetur. Itaque soli Deo tribuimus nostram mansionem, in quo et spem locamus supplices. Conamur tamen providere bona coram hominibus etiam et omnibus omnia fieri usque ad aras, ne crabrones irritemus, et hinc, si raro litteras scribimus, non mirum, neque, si iis non omnia credimus, volentes potius per vivas voces informare.

15. Literae catholicorum facile suspectae habentur, maxime ecclesiasticorum et jesuitarum; si intercipi possunt, ad principem deferuntur. Adulatores vero et inimici, ut intercipiant, facile Argi sunt. Exemplo sit. Famulus nescio quis ex Hungaria Albam advenerat in negotiis domini sui. Et quia catholicus erat homo, de domo sacerdotis catholici pro suo solatio adeundi interrogat serarium fabrum quendam, et simul eidem pistolam suam forte reparandum porrigens, chartulam vilem convolutam, qua orificium pistolae clausum habuerat, eximit, asservandam in usum futurae onerationis bombardae. En crimen! Volatur ad aulam, litteras occultas per ignotum ex Hungaria hominem sacerdoti catholico allatas: res sine dubio momenti

esse magni, quia exemptae sunt ex ipsa bombarda. Creditur, fit motus suspicio, examen. Expeditur vir nobilis ad patrem: iubetur literas allatas per Hungarum porrigere et principi mittere. Hic pater mirari! utpote qui hominem ne viderat adhuc quidem, negare sibi quidquam litterarum a quoquam allatum, svadere, ut homo conquiratur et coram jubeatur edicere, an et quas ad se literas attulerit. Sistitur homo, tuncque primo eum pater vidit. Negat is se literarum quicquam attulisse, solum scitatum esse de patre ut catholicum, chartulam fuisse vilem clausurae suae bombardae. Sic confusi recessere, sed et illud ostendere, quam lyncei sint oculi eorum, qui oderunt, etiam ibi, ubi nihil est mali.

16. Deprehensae autem litterae et delatae sacerdotum maximum, aperiuntur subito ac leguntur; et cum ignorantia tum vero magis odio ac malevolentia a glossatoribus mirum, quantum detorquentur ut ex culice facile appareat Elephas. Exemplo sit:

1. Scripserat dominus palatinus Hungariae anno superiore circa autumnum (dum miles caesareus aliquis diceretur esse ad confinia) ad quandam baronissam catholicam viduam, ratione bonorum quorundam in Hungaria ad ipsam pertinentium, litteras ferebat rusticus loci. Incurrere illae oculos Argorum subito. Deum bonum! quas non moverunt suspiciones! ex eo maxime, quod pia matrona nostra sit singularis benefactrix: quid ipsi negotii cum palatino? praetensionem et fucum esse bonorum dictorum in litteris mentionem, aliud latere sub isto cortice, non solas hasce venisse litteras, occultiorum litterarum et correspondentiae forte proditoriae pallium esse litteras de bonis etc. Rusticum ipsum analphabetum vulgus Claudiopoli jesuitam spargere in ficto habitu, ipsum se devotione devovisse dictare, quod etsi mortem subire necesse sit, intraturus sit nihilominus Claudiopolim in templum calvinianorum, quod olim patrum fuit, ibique cathedram conscensurum et concionaturum.

2. Reverendus dominus Paulus Hussti sacerdos, qui anno jubilaei hinc Romam iverat, scripserat inde litteras familiares ad patrem Valentinum Tusnadi: in quibus erant verba similia: Deo laus negotium Transylvanicum iam perfeci. Literae hae interceptae mirum etiam quantum animos hominum jactarunt suspicaces: et quid habent sacerdotes papani Romae de Transylvania? quid Romae et Transylvaniae? quae illa negotia Transylvanica, quae Romae perficiuntur? ideone sacerdotes hinc exeunt, ut foris de nobis tractent? molitiones latent hic, proditiones etc. Et tamen

nihil erat horum in re, sed tantum, quod indulgentias pro quibusdam templis et sacellis Transylvaniae, quas receperat hic dominus Huszti se procuraturum, jam tum, dum litteras dabat, procuraverat. Fide dignus vir nobilis nobis retulit catholicus, principem ob illas litteras male intellectas, et quod credibile, malevolorum linguis ventilatas, adeo fuisse tunc exacerbatum, ut juvenili furore dixerit, curaturum se dominum Paulum Huszti, si reducem deprehendere contingeret, excoriandum.

17. Itaque quicquid scribamus vel nobis scribatur, suspectum est totum, quia ex odio suspecti habemur licet innocentes. Superioribus certe diebus, dum turbarentur hic homines circa Polonorum et Kosakorum statum, monuit iterato amicus vir nobilis catholicus, nihil ut hoc tempore scribamus sursum, ne ipsum quidem solum sanctum Pater noster, quia quicquid demum scriptum fuerit, suspectum erit omne et periculosum; certe haec, quae iam scripsimus, si interciperentur, mirum, si ob ea vivi non excoriaremur, aeternum cum posteris proscripti. Et tamen scribere cogimur, quia causae, ob quas tot iam annis haec residentia aliter, quam nunc destinatur, gubernata sit, videntur fortassis, in officiorum mutationibus obliteratae.

18. Nulla certa et ordinaria posta, seu occasio est sufficienter crebra hinc in Hungariam vel Germaniam. Negotiatores quidem Claudiopolitani aliqui ascendunt quotannis Viennam semel iterumque. Commeant etiam quandoque homines comitis Stephanis Chaki usque Scepusium, sed neutri state et sat crebro; solum pro occasione, neque nos reddunt illi semper certiores ascensuri, nec si redderent, semper otium nobis est scribendi, distractis et domi et per provinciam in curis quandoque inevitabilibus nec moram ferentibus. Et insinuant se tales, quandoque ultimo dum abituriunt, quando parare litteras nobis iam integrum non est. Atque ut sciremus crebro et in tempore ascensuros homines, ut etiam otium scribendi esset, deest plerumque securitas. Hic si uspiam valet: fide, sed cui, vide. Non omnis amicus, qui se commendat, maxime haereticus, catholici autem pauci aut pene nulli etiam, ex iis, qui ascendere conantur quandoque, quibus intime nos possemus concredere. Mortuus est Antonius Chanadi, unus ex omnibus fidelissimus, etsi Arianus. Quam facile commendatae hinc literae, vel desuper, et simulatissima sinceritate susceptae, porrigi possunt principi sive tacito odio, sive spe favoris et adulatione! Et interim literarum scriptoribus glaucoma obtrudetur, svaveque mendacium, tradidimus, quibus erant

tradendae. Interim si quaeratur, cur responsum ad traditas non relatum? in promptu esse poterunt figmenta, quae erubescere non solet prava conscientia. Responsa quidem petita fuisse, oblatamque operam ea reportandi, sed non vacavisse respondere cupidis, aut non fuisse ipsos domi tempore discessus sui, se autem inopinata occasione debuisse citius ac sperassent movere. Aut quod tempore patris Rajki p. m. contigit (dum ex Pazmaniano quondam ad ipsum litterae expedirentur) quam facile tales dicent, et quidem cum gemitu fictisque suspiriis, ut fallant magis! se cum rebus suis charioribus, ut par erat, litteras commendatas habuisse: verum et res suas et litteras simul in via intercidisse, proh dolor! sive famulorum incuria, sive furum insidiis: sero damnum fuisse adversum, post longam in quaerendo fatigationem inventum esse nihil. Haec inquam et quod fieri possunt facile etiam saepius! et interim ferantur litterae ad principem, atque ex iis, licet innocentibus, malevolorum linguis et glossis faba in nos cudatur omnibus hic catholicis lacrimanda.

Ex his bene perpensis et consideratis annon merito colligimus, quod initio statuebamus, nobis videri.

Potest enim facillime contingere, ut nos cum conatu significatae dependentiae, ex hac patria, in quam tam difficulter nostri redierunt, tam per multas difficultates perseveraverunt, opinione citius nos eiiciamus, non facile reducendi idque cum tot animarum quot hic sine pastore lupis exponentur, dispendio, et sic corrumpamus substantiam propter accidens. Deinde quam sit etiam difficilis et moraliter impossibilis, rebus in hac patria sic stantibus, haec eadem dependentia adverti pariter potest.

Si enim illa, non solum nominetenus, vel ad unum censum nostrum miserum hinc inde disponendum, sed re ipsa ut oportet stare debeat, quo nempe nobis et in spiritu et in corporalibus melius provideatur, ea sane esse non potest sine certa utrinque et secura eaque crebra communicatione literali; immo quandoque etiam personali, hoc enim ipsa ratio gubernationis specialisque dependentiae requirere videtur; cum dependens superior et vinculatus multa agere sine sui rectoris consensu requisito non possit. Quomodo autem haec fieri poterunt recte in tam rara, incerta ac periculosa literarum communicatione? nam de personalis communicationis impossibilitate clarum est, cum ultro citroque commeare vetitum sit. Quomodo autem agenda vel pactanda cum scitu, ad incertas utrinque litterarum occasiones medio fere anno praevidebuntur et divi-

nabuntur? ut sic de praevisis ad inopinatam occasionem litterae paratae habeantur, quibus rector informetur. Et quomodo rector etiam e contra praedivinabit ea, de quibus ipse requirendus erit, ut oblata simili occasione repentina litterarum ad nos dandarum recte et categorice respondeat? cum ii, qui hinc ferunt litteras, non sunt redituri quandoque aut non statim plerumque. Quid si autem rerum cum utilitate corporali, vel etiam spirituali gerendarum, aut damnorum avertendorum ea sese offerat (ut fieri amat) opportunitas repente, quae moram medii circiter anni, dum per incertas postas eant redeantque litterae, non ferantur sed interim decies elabi possint; quid si conditionem de consulenda et futura ratihabitione non admittant? et tamen multum intersit negotium non negligi; quid tunc erit perplexo superiori misero agendum? An in talibus praesumpta semper, aut interpretativa licentia utendum? et an deinde eam licentiam rector ratam habere tenebitur, vel reprobare potest? si primum: videtur solum fore titularis dependentia, cum superior possit facere absolute, quod ipsi in domino videtur, rectore suo probare debente id ipsum. Si vero rector acta superioris immediati reprobare potest, et defacto (ut non omnes eadem sentimus) reprobet, quomodo superior pacta rescindet, et mutabit negotia? Quam haec talia sentit humana imbecillitas etiam in iis, qui se vincere student! Facilius se in negotia non intromittet superior perplexus, ut ut demum lucrum cesset, damnumve emergat corporale et spirituale, quaerens aliquam rationem sui excusativam, quam ut sic cum rubore sui partiumque offensa retractare, si quae conclusisset, adigatur.

Alia est ratio vicinarum residentiarum sic dependentium, sub eodem principe seculari existentium; et certas utrinque securasque, ac crebras occasiones literarum habentium. Non temere dixerimus: facilius Varasdinensem residentiam Praga; Viennensem, si qua ibi esset, Roma posse dicta dependentia gubernari recte, quam nos desuper. Nam ibi et rationum libera communicatio personalis, et literarum licita, certa, stata, secura, crebraque et pene continua est. Non attenditur literis intercipiendis, ut inde calumniae in innocentes struantur; non sunt suspecti de proditione scribentes, litteras accipientes, aut personaliter sese revisentes. Non periclitantur ob communicationem mutuam de ejectione, captivitate etc. At hic contraria omnia. Roma per mensem circiter Viennam advenit responsum: Praga Varasdinum adhuc citius; et correspondentia inchoata intra tantum spatium si continuetur, quot hebdomadis litteras habere potest,

Hic vel medium annum certo spondere non possumus, cum omnia sint incerta fortuita, et tunc quoque periculis obnoxia.

Penetrarant haec, et ex his multa plura alia, praedecessores nostri experientiâ etiam multorum annorum edocti, neque sine gravissimis causis liberam voluerunt hanc residentiam patres nostri. Mutius sanctae memoriae et deinde Vincentius, a tali dependentia, quae si fieri potuisset sine maioris mali periculo, ne illi ipsam non privilegiassent, uti hactenus, ut praeter nomen rectorali in omnibus facultate et potestate uterentur superiores loci hujus, nulloque ab alio rectore, sed solum, ceu rectores a provinciali dependerent. Et ita practicátum hactenus. Ad istum recurrebant alii, sive Albenses, sive Moldavi, donec fuere; sive Fenessienses, sive jam Udvarhelienses, qui cum in parochiis dissitis habitent, et familiam alere, aedificare, contractus quandoque facere, et negotia ea aggredi debeant, quae facultatem requirant superiorum; iste dabat, ut in Domino cum suis judicabat. Iam quomodo isti dispersi omnes, ad rectorem aliquem recurrent? qui vix huc litteras nisi tarde (excepto Fenesiensi vicino) et incerto saepe ac periculose etiam expediunt, ut vel hoc anno patuit, cum vix princeps venans nostras Albam datas non intercepit; certo intercepturus, si studiosus eorum bajulus astu usus non fuisset, aliasque externi ad externum datas principi non ostendisset, negans se plures habere et earum solum causa Albam pergere.

Nunc ergo quomodo mutabitur ratio gubernandi hic, cum eaedem sint difficultates in praesens, quae olim et hactenus? nec spes affulget status melioris, immo metus incessit deterioris; cum severius tractemur, magis observemur, suspectique habeamur ex odio malevolorum.

Intrarunt sub defuncto principe, alias osore catholicae religionis aliqui nostri sacerdotes more hic jam suo, non ideo statim adacti ad juramenta, sintne proditores? sintne jesuitae? Minabatur ille quidem multa; sed verba tamen fuere, nunc facta experimur. Illius prudentia procul videbat, nec se a quibusvis consiliariis regi permittebat. Nunc impetus regnat, et impelli facile ex occasione eo potest, quod malevolorum pridem cogent virulentia. Ut proinde si hactenus dependissemus, consultum foret nunc pro Dei gloria mutare et tempori servire. Quodsi de nostra tenuitate, tanta quanta de praedecessoribus (et merito) non praesumuntur, mittatur talis, qui et a longinquo ex rectoratu dissitos regere posse judicaretur, talis enim eadem facultate praeditus, reget praesens praesentes facilius. Et tantum

sit ignotus, atque Hungarus, cauteque ingrediatur: sperabimus ipsum, dum se in hac patria radicet, hinc inde apud viros bonos interim palliare.

1. De Ungvarinensibus autem praeter supradicta est etiam peculiaris difficultas, quod ut nobis relatum est, habeantur maxime odibiles etsi innocentes, nescimus, ob quas vineas earumve litem aut praetensionem contra seniorem principissam viduam, et forte etiam, quia in territorio sunt Homonniano. Domui autem illi et Rakoczianae qualiter conveniat, docere possunt annorum superiorum tragoediae. Non patitur rationis frenum odium, ubi in animos incidit facultatem habentes, et licet innocens sis, satis erit ad odium, habitare in terra odiosa.

2. Si nos inde dependere, cum iisque peculiariter correspondere resciatur (ut latere non poterit, si consulendi erunt saepe in gravioribus, si ultro citroque literae crebro dandae) verendum sane erit, ne contra nos hic homines affectu non ratione semper mobiles irritemus, et quod dicebamus, perdamus substantiam propter accidens.

Fortassis facilius erit dispensare cum ea constitutione vel ordinatione, aut consvetudine; qua residentiae, etiam non membra, a collegiis vicinioribus dependere decernuntur, quam hic in tali, ut monebamus statu, hominum ac patriae eiectionis vel persecutionis nostrae et rei catholicae in peius locandae, cum tot animarum detrimento periculum subire.

3. Nam, ut sciat unus alterve primorum haereticorum patrem Stephanum Millei esse societatis, ut princeps etiam fortassis suspicetur, ut catholici multi (exceptis paucis qui certo sciunt) idipsum supponant, tamen publice ea est communis persuasio, apud primores maxime: nullos esse in Provincia post mortem Patris Raiki p. m. Unde et qui sciunt haeretici, sive ob politicos respectus, sive quia vident nos in omnibus accommodare, nemini ullam offensam dantes, tacent, dum occasio forte melior illis occurrat virus effundendi, et catholici, qui nos esse supponunt, dissimulant; immo nolunt sibi a nobis revelari, qui re ipsa simus, ut si quando interrogarentur severius, possent dicere secure, se certo non scire. Qui quidem utrique credunt, nos aliquomodo foras correspondere ut ad archiepiscopum etc., dependentiam tamen tam arctam nemo hactenus, quod sciamus, cogitarit. Quae proinde si innotescat, aliter explicabitur hic, eaque sequentur facile, quae sero nollemus.

4. Deinde Ungvarienses nimis sunt extra viam iis, per quos ex Transylvania nos ad ipsos litteras etsi raras mittere possemus. Non eunt illuc unquam negotiatores Clau-

diopolitani sursum ascendentes. Qui ergo correspondebimus? Cuivis haydoni famulove dominorum litteras concredamus? ut absit ab homine malitia, quod in tam perversa haereseon colluvie semper sperare non licet; non aberit ab aliis hostibus nostris vigilantia, quae excutiet facile hominem incautum vel imbecillum contra plures.

5. Praeterquam quod tales saepe incurii sunt (ut experientia docet) ubi ad pocula maxime deventum fuerit, ut ut prius receperint commendatarum curam; et facile vel amittunt litteras, vel tradunt, quibus non expedit, vel omnino tradere negligunt.

Defacto queritur reverendus pater rector Ungvariensis se misisse fasciculum litterarum et nihil sibi responderi, sed ad non accepta quis respondeat?

Anno superiori famulus noster redux a patre Andrea Hellesfenii, reliquerat Ungvarini divertens res quasdam in transitu, quas secum in equo misero deferre non potuerat: pene annus effluxit, donec ad nos deferrentur, haeserunt Deus scit ubi ab ipsis expeditae, hinc inde. Ipsae litterae de hac dependentia nos certificantes datae 26. Februarii, advenere 5. Junii via Ungvariensi, et hoc quidem bona adhuc fortuna fuit, quod tam cito.

6. Itaque nisi certus et fidissimus homo proprius alatur, qui ultro citroque commeet, non videmus, quomodo possimus pro voto nostro et obligatione correspondere. At cuius iste sumptibus aletur? sed hoc minus est. Disgustetur semel talis (ut facile assumunt animos et cornua tales, ubi vident nos sua opera egere, sibique secreta commissa esse), discedat a nobis offensus, manifestet inimicis modum agendi nostrum sive vindictae causa, sive, ut gratias venetur; quam hoc non sine periculo! Maneat vero placatus? timendus erit semper et tractandus ad libitum ceu dictator.

At sit, qualem optare possimus. Nescimus adhuc, quam tutum erit toties ire-redire cum literis, quas ut occultet. Argi exquirent, et notabunt in passibus eundem ire saepius et redire. Consvetum autem hic facile interrogari homines unde? quo? qua de causa? cur toties? Mentietur, an verum dicet? Mentiri diu et crebro consequenter, est difficile etiam ingeniosis, maxime apud studiose observantes. An verum dicet? Sacerdotum se famulum declarabit? satis iam hoc erit, ut suspectus excutiatur. Et mirum esset, si non caperetur talis, torquereturve, maxime tempore rumorum aliquorum.

Praeterea nobis hic, ut alibi explicatum, necessario ex censu est etiam vivendum. Hic nobis itaque provideri et mitti bonis occasionibus debebit. At quomodo Ungvarino? per quem? qua via? quamvis Vienna Ungvarinum per tot vias latronibus infestas adhuc secure deferantur, spoliari certe desiderat, qui pecuniam uni alterive etiam fido per tractus Tibiscanos deferendam committit, cum facile Harpyae illa hajdonicae excutiant etiam gregatim pergentes. Nos per cambium Claudiopolitanorum pecuniam huc facilius Vienna immediate habere possumus, quam per ambages periculosas Ungvariensium.

Et aliis egemus desuper, ut panno, libris, medicinis etc. quorum hic aliqua necessaria nobis aut omnino non habentur, aut nimio pretio et paupertatem nostram valde flagellante. Haec similia quî nobis suppeditabit Ungvarinum? et quando? ipsum horum indigum et aliunde expectare debens. Quid opus ire per anfractus, ubi immediatius obtinere possimus, ut non semper, saltem aliquando, magisque in tempore. Donec scribamus Ungvarinum pro necessariis, quantum temporis elabetur in occasione venanda litterarum? quantum iterum, donec ipsi inde Viennam scribant! vel Tyrnaviam, quantum rursus, donec desuper res devehantur Ungvarinum bona commoditate? quantum tandem, donec ultimo inde ad nos transportentur? Viennam ut rara et periculosa saltem certa se per annum offert occasio aliquando: at Ungvarinum certa, cui inniti expectatione possimus, nescimus, an intra triennium semel.

Haec habuimus, quae Reverentiae Vestrae cum omni indifferentia et subiectione ad conscientias nostras exonerandas, magno licet cum periculo, scribenda de hac re judicavimus, parati nihilominus, ut ut res demum cadant, id amplecti, quod S. Obedientiae visum fuerit. Quare resolutionem hac super re quantocius expectamus. Monostorini 2. Augusti 1651.

Kívül: 2. Augusti 1651. P. Stephanus Miller Monostorino dat rationes, ob quas non expedit residentiam Monostoriensem ab Ungvariensi residentia dependere.

(Ugyanott 27—32.)

V.

Az 1651-iki második jelentés.

Reverende in Christo pater, pax eiusdem.

Periculosum hinc saepe informationes dare. Misimus nuper annuas, quae lucem dabunt, et antea viva voce referenda hinc ascendentibus commisimus etiam ea, quae chartis committere non expedit, ibi tamen notata ea valerent in futuros usus, si asservarentur, sicut et haec, quae scripta olim, pleraque iterum scribamus iussi. Si quid deinceps occurret, scribemus etiam non jussi, ut hactenus, dum occasio sit secura, quae rara est valde.

Transylvania constat nationibus 4. Valachis, Saxonibus, Siculis, Hungaris.

Valachi rustici sunt, ritus Graeci. Episcopum habent Albae Juliae residentem. Dicitur hic colludere cum episcopo calviniano, gnaro etiam linguae Valachicae, qui Biblia in Valachicam linguam calvinianie transtulit, impensisque principis edidit eo fine, ut natio illa sensim ad calvinismum pertrahatur. Et iam aliqui suscepisse dicuntur sactam reformationem illam. Rudis omnino natio est. Multi vel orationem Dominicam ignorant. Omnis eorum devotio jejunium est. Fortassis accederent aliqui ad unionem, si esset, qui sciret cum iis agere, praesertim ex occasione ista tentationis calvinianae et claudicationis sui episcopi ob ruditatem.

In Karansebes sunt catholici quoque Valachi, de quibus in Annuis. Est civitas in finibus Transylvaniae Turciam et Transalpinam Valachiam versus. Erat hic olim residentia societatis. Defunctus princeps inde socios exesse coëgit. Monachi successerant in residentiam Franciscani, etiam assentiente patre nostro Roma pro tempore, sed eos pertaesi cives dimiserunt, sacerdotem aliquem secularem a nobis postulantes. Missus fuit unus; qui Valachice sciret, habere potuimus nullum. Servavit tamen sacerdos rudem monachum presbyterum gnarum lingue pro cappellano in necessitatibus: ipse cum nobilitate etiam ungarice perita agebat. Verum cum proventus residentiae desolatione intercidissent, et sacerdoti sustentatio congrua aliunde non provideretur: nosque pene ad 100 fl. spr fulti futuri reditus in eum et residentiam frustra, ut eventus docuit, impendissemus: multa insuper vexatione tanque vel Jesuita vel eorum factor a praefecto loci homine calviniano exagitaretur: tandem anno expleto in Siculiam, patriam suam

se a nobis et ipsis recepit. Nunc sacerdote carentes an monachos reduxerint, nondum compertum habemus. Haec de natione ista.

Saxones habitant in urbibus praecipuis, multis insuper in pagis. Cives liberi; pagani civibus vel nobilitati principive subjecti. Gens humana tractabilis, aptaque ad fidem, sed arcte eos sepsit Daemon in secta Lutheri. Catholicis inter eos civibus esse vix licet. Nulla pro nunc via videtur sacerdoti catholico inter ipsos habitandi, nisi forte si quis zelosus sacerdos in tribus sedibus Siculorum (quas vocant) habitans vicinam Brassoviam primariam Saxonum urbem et pene rempublicam, identidem reviseret, et familiarius agendo, germanice quoque gnarus, libellos germanicos catholicos, quos valde cavent praedicantes, spargendo ac donando fidei aditum pararet.

Siculi habent 7 regiones, quas ipsi sedes appellant, pagis amplissimis et frequentibus refertas, ut terra Transylvana videatur respective desolata. Catholici sunt multi adhuc, multi degenerarunt in heresim partim photinianam seu ut hic nominant arianam, partim calvinianam. — In tribus quas vocant sedibus habitant 7 concubinarii sacerdotes, unus est archidiaconus ex iis, quem archidiabolum boni vocant, cujus nuper literae inciderunt in manus nostras, in quibus cum quodam alio sacerdote pro tempore in Chik sede commorante, et archidiaconatum ibidem ambiente, pactum iniit juratum, quod velit ipsum omnino adjuvare etiam sanguine, ut si archidiaconatum obtinere potuerit, in sedem etiam Chikiensem concubinatum introducere adlaboret; admoniti sunt patroni, ut attendant nequissimo conatui, nec hominem in sede tolerent; sed intelligimus eundem ibidem adhuc caelibem commorari. Habent concubinarii isti publici protectionem principis et praedicantium, aliorumque sectariorum ea spe, quod per ipsos a catholica fide sensim abstrahentur parochiani. Nec eos vicario licet ob concubinatum plectere, ut ut in articulis regni detur facultas verbis generalibus, ut vicarius scilicet juxta suos canones procedere possit. Etiam de aliis criminibus enormibus accusatum et convictum archidiaconum jure plectere volebat vicarius, sed non est permissus. Omnia testimonia authentica contra absolvit reum favor principis, praetexentis odio concubinatus solum pati archidiaconum a vicario persecutionem. Duo sunt boni sacerdotes inter eos, unus primo hoc anno nostrorum suasu accessit; cum parochiani, apud quos est, absolute nollent habere concubinarium ullum. Alter jam pridem multa passus durat. O cur non fit desuper compassio! ut ex tot alum-

nis aliqui in locum istorum nebulonum submitterentur, qui toti regno sunt apertum scandalum! facilius sane esset populum illarum sedium catholicum nunc adhuc in fide retinere, quam post defectionem revocare.

Est alias natio Sicula ad devotionem prona, sequiturque ductum sacerdotum exemplarium, unde non esset negligenda.

In sede Udvarhely velut e caelo lapsum suspiciunt omnes patrem Matthiam Sambar, virum Deo plenum, audiunt, sequnturque lubentissime. In autumno prius iverat in parochiam obscuram Lővőte dictam: ita consultum visum ob adversarios oculos, inde ad festum S. Georgii quo hic parochi mutantur, transiit Udvarhelinum. Est id oppidum frequens et multos circumcirca pagos populosos habens in vicinia. Ut revixerant Lővőtenses jam a memoria hominum parocho sacerdote destituti ad praesentiam patris: ita iam ad absentiam moerent. Spe tamen eos solamur alterius successoris. Et sane non sunt deserendi culturae avidi, tum ut patri Sambar sit aliquis vicinus adjutor (distat enim uno solum miliario ab Udvarhely) qui frangetur solus ante tempus tot laboribus, alias zelosus, et de facto valetudinis est non solidae, sed quae tentatur, tum ut inde facilius ulterius sine examinibus promoveatur, qui advenerit, tanquam siculus sacerdos, et non aliquis alius suspectus. Aliunde enim si veniat, maxime Monostorino directe, ad locum celebriorem ut Albam versus, suspectus habetur de Jesuitismo vel foedere cum iis. Est autem Lővőte locus extra vias obscurior, nec facile suspicantur ex tali Nazareth a liquid singulare. Quapropter secure valde posset quis hinc Albam Juliam promoveri ad patrem Valentinum, in locum reverendi domini Michaëlis Fenessi ad S. Annam aspiranti, qui etiam ad tempus ibidem deberet Alba discedens morari, ut inde facilius et securius ad finem suum pergere posset, ac denuo ut destinatur redux primam stationem suam repetere.

Porro in Udvarhely Dei gratia bene procedit res catholica. Triumphant cum suo patre catholici, et se primo catholicos agnoscunt bene, confirmantur alii: alii convertuntur. Dei singularis est protectio, quod nec archidiaconus Calvinianus nec capitaneus nostrorum adversariissimus quidquam moveant turbarum. — Optabat pater Sambar magistrum, quem adduxeret desuper secum habere, sed is Albensibus judicatus est potius hoc anno dandus, cum ejus loci magister D. Adamus Zvolenik jam annum integrum aegrotet, et praestat in novo loco crescere cum tempore,

quam in vetere minui. Habet magistrum rhetorem classe, doctior ideo desideraretur, ut posset calvinianas insultationes magis retundere.

Receperunt Udvarhelienses libenter a nobis sacerdotem semper accepturos, dum ipsis non desimus: et nos vicissim promisimus daturos operam, ne sacerdos illis nostrae providentiae desit, dum ipsi velint constanter opera nostra uti. Primarii sciunt mysteria nostra, vulgus credit virum bonum externum esse suum sacerdotem. Siquid noster melioraret in bonis perochialibus, receperunt se refusuros, casu quo non posse noster ibi subsistere. Ceterum obligatio nulla alia: nisi quod agit pater parochum, quasi conductus in annum, post rursum conducendus, et percipit proventus parochiae, qui tenuis est, indeque se iuvat, cum alias ex nostra suppeditatione potissimum subsistat.

Unum hic occurrit, de quo resolutionem ocyssimam cupimus. Habetur pater, ut diximus, vulgo pro externo. Cessit illi locum ex zelo animarum et amori societatis loci parochus simul et sedis Udvarhelyszekiensis archidiaconus catholicus, in parochiam longe inferiorem se dei cause ejiciens, quod rari facerent. Jam vero archidiaconorum sedes est ex antiquo parochia haec, unde et praedicans suorum se ibi archidiaconum gerit. Si pater ibi permaneat, cum ignoretur eius status communiter, et vero ignorari debeat hoc tempore; non effugiet, quin omnium suffragia in eum, ut virum doctum et probum, conspirent, ut archidiaconum sedis agat; et iam signatur oculis, animisque destinatur. Excusat hic et nunc se, quod adhuc consuetudinum patriae sit inexpertus. Caeterum difficulter effugiet. Quodsi vero abnuat, offendet, et causam inquirendi dabit hominibus, cur si parochus est Udvarheliensis, non sit pariter sedis archidiaconus de more? Qui hactenus fuit, resignare vult officium, et defacto resignasset, nisi nostri rogassent, ut adhuc aliquantum retineret. Neque scimus, quid proxima, quam brevi habituri sunt, congregatione parochorum sit futurum. Non sit ergo iste, non sit et Pater Sambar, restat ut fiat unus senex olim concubinarius, nunc quidem aliquomodo iam emendatus, non tamen adeo aestimatus, rudis insuper. Nam his tribus plures sacerdotes haec sedes non habet. Non sit et iste, erit ergo aliquis laicus, licentiatus solum, a quorum dictatura pendere sacerdotes quam per se sit inconveniens, quis non videt; qui praeter legere nihil scientes, metu speque acti, ut fortuna ferret et affectus, patri et animorum fructui multum incommodare possent. Et talis vellet residere de more in Udvarhely ceu sede

archidiaconali. Et quomodo obsistere possemus usum, summque honorem, non dei causam quaerenti? Declarare se patri non expedit, nec nobis nec civibus, et declarando se, *(kitörölve:* magis) aemulo ansam daret magis contra se insurgendi. Ut proinde omnibus consideratis nobis in domino videatur, officium hoc si instanter deferatur, ut effugere non posset pater commode, suscipi ab eo debere, dum meliora tempora affulgerent, cum onus sit istis in partibus, nec utilitatem temporalem videatur alicujus momenti habere, spiritualem autem magnam; si nempe sacerdotes per ipsum plures etiam nostri cum tempore collocentur, licentiati magis catholice ac officii sui studiosiores instruantur, atque contineantur. Sic Quinque-Ecclesiis etiam viciariatum habemus; alias infinitis licentiatorum turbinibus essemus obnoxii. Idem hic fieri posset, et valde probabiliter etiam futurum esset, cum tales non semper quaerant, quae dei sunt, sed quae sua. Si semel autem manifestetur negotium ibi nostrum et pius pro deo conatus, ut sciatur, qui simus: timendum, ne etiam alii suspecti habeantur cum animarum detrimento. Haec de Siculis.

Hungari sunt plerumque calvinistae, alii unitarii, sic se Photiniani nominant trinitatis osores: catholici sunt pauciores. Templa parochialia in ipsa Transylvania extra Siculiam habentur tria cum suis sacerdotibus, Albae, Monostorini et Szazfenes, duo alia templa cum licentiatis sunt in pagis Bach et Jegenjő.

Albae Templum cum scholis est in suburbio. Intra muros est habitatio sat tenuis prope templum, quod desertum stat societatis. In loco collegii academia est calviniana. Quotidie ad templum bis exeundum: mane ad sacrum, vespere ad litanias vel vesperas. Bis enim etiam in templum aulicum, quod olim cathedrale fuit, a calvinianis convenitur, simiis hac in re Canonicorum, qui priusquam ad suos cantus et preces pulsent, nostris pulsare non licet.

Valde bene factum, quod patri Valentino in auxilium est missus R. D. Michael Fenessi: sublevat enim patrem in plurimis, laudaturque a concionibus. Verum anhelat ipse ad S. Annam, nec videretur differendus, si tempora permitterent. Adhuc hoc anno amoveri inde ipsum non est consultum, quem enim substituemus secure inexaminabilem? Non patrem Rutkai, tum quia ex Szazfenes vicinia nostra, tum quia linguae Hungaricae defectu laborat. Aulici enim Catholici requirunt aliquid cultius, ne vexentur a calvinianis, quorum praedicantes ut catholicos alliciant, maxime isthic conantur triumphare. Itaque donec mittatur Hun-

garus aliquis expeditus, qui praevie per Siculiam uno circiter ad minus anno lateat, ut ceu Siculus sacerdos, ita ad patrem Valentinum veniat; non videtur posse R. dominus Michael Fenessi inde amoveri ad sua desideria; et ne tunc quidem directe exire consultum ei erit, si redire intendat ad suam stationem, sicuti destinatus est. sed Alba debebit prius ire in Siculiam, ibique degere ad tempus, ac sic demum exire, ut si quaeratur, quo Alba discessit pater Michael? dici possit eum isse in Siculiam: velle et ibi experiri etc. Redux a S. Anna posset dissimulare, quasi ex Siculia rediisset iterum postliminio ad suum patrem senem, qui solus relinqui in ea parochia iam non debet, ne si mori contingat, successio sit difficilis, cum etiam monachi Franciscani domu sibi hoc anno ex concessione principis emerunt in suburbio, qui possent facile in locum substitui.

Lingua Germanica et Croatica seu Dalmatica esset usui Albae: haec propter negotiatores salis, qui adverso Marusio cum navibus ascendunt ex Turcia, boni catholici: illa propter praetorianos milites principis, Germanici nominis, inter quos multi et ipse capitaneus catholici sunt.

Ratio vivendi Albae est paupertina, fere ex nostra suppeditatione et eleemosynis. Donec pater Stephanus Szini sanctae memoriae vixit, dabatur aliqua praebenda in dies ex aula de carnibus et vino ordinatione principis Gabrielis Bethlen; at patre illo defuncto etiam illa cessavit. Pro magistro solvit aliquid communitas, nam cum alias conductitii fuerint, sicut et anno superiori, servari debet tenor pro futuris talibus. Habent vineas aliquas et 4 circiter subditos in pago vicino Igen dicto, quos legarat defunctus p. m. magnificus dominus Sigismundus Kornis, sed adhuc sub titulo fratris eiusdem magnifici domini Francisci Kornis serviunt pro domo.

In spiritualibus non desunt sibi. In renovationibus et exercitiis annuis Monostorinum se recipiunt. In domo clausura continua esse non potest: nulla tamen mulier habitat. Convictores etiam hoc ceperunt esse aliqui iuxta solutionem Monostoriensium. Tria fercula ordinaria: 4-tum pro patribus. Siquid ex eleemosyna paratum, quandoque evenit aliunde, id quoque cum gratiarum actione sumitur. Invitantur ad prandia patres et magister. Ubi tamen aedificatio et frugalitas. Neque enim convivia sunt, sed prandia communia, saltem sic sublevant interdum culinam domesticam boni cives.

Docetur usque ad syntaxim inclusive ab uno magistro,

Melius proficiunt, quam in academia calviniana iis in classibus. Externa juventus copiosa esse non potest ob defectum sustentationis.

Albae sepulturae catholicorum et processiones fiunt publice. Etiam ex ipsa aula principis funus catholicum solenniter eductum est. Ad aegros venerabile portatur ob metum despectus occulte. In festo Corporis Christi publice, intra tamen coemeterium. In funeribus etiam civis nominatioris immo et uxoris et filiorum requiritur a magistro affixio. Actiones dramaticae breves habentur ad Sepulchrum et in festo Corporis Christi.

Szaszfeness oppidum distat Monostorino medio milliari. Est parochia tota catholica, templum honestum habet et supellectilem, domum parochialem commodam et ex parte muratam. Schola etiam servatur parvulorum ob cantum in templo. Hic locus fere a nostris administratur. Nunc pater Rutkai curat. Annis tamen superioribus sacerdos olim noster alumnus obligatus administravit.

Proventus parochiae sunt floreni 40, habentur etiam aliquae vineolae; verum nisi Monostorino iuvetur, ex parochiali solo proventu non vivet. Exigitur tamen et conserviitur, ne fiat negligentia praescriptio et praejudicium futurorum olim parochorum.

Hic cuperemus declarari, quid cum talibus proventibus sive scholasticis sive parochialibus faciendum? Possumusne ut eleemosynam in sustentationem familiae magistri vel patris loco servientis impendere? cum si negligatur exigi, praeiudiciosum sit futurum posteris, non nostris.

Habet haec parochia cappellas tres curandas, unam ad finem oppidi, duas in vicinia; (*kitörölve:* duobus) festis locorum ipsorum titularibus indulgentiae habentur in iis, visitanturque cum processione sacro concione, a frequentibus et Claudiopoli advenientibus.

Excurritur etiam isthinc per annum aliquoties in Jegenyő pagum totum catholicum distantem duobus pene miliaribus; tum propter aegros, tum ne desvescant a sacro audiendo. Si haberemus sacerdotes in bono numero, etiam huc collocari aliquis posset fructuose tum ad catholicos illos conservandos, tum ad viciniam, etsi hereticam, sed tamen memorem fidei veteris convertendam. Victum suppeditaret eleemosyna et nostra hinc industria.

Fuit hic pagus olim collegii, sicut et Bach. Hic cum sit vicinior nobis, eo nos Monostorino excurrimus ad aegros, caetera curat licentiatus.

Monostor et pagus contiguus suburbiis Claudiopolitanis, et quoad situm posset dici suburbium, nisi quod iuribus et limitibus distinctus sit, a monasterio olim ordinis S. Benedicti sit dictus. Erat hic olim more patriae capitulum seu conservatorium iurium regni et nobilium. Nunc post monachos et societatem castellum e ruderibus stat principis. Templum adjunctum amplum usibus catholicorum concessit princeps Gabriel Bethlen, qui et repararunt tactum olim de coelo, ne usibus hereseos unquam serviret. Solum est in tota Transylvania et Siculia, quod altaria habet consecrata. In aliis ubique portatilium est usus, quanquam in multis valde confractorum.

Diebus festis in templum convenitur ad sacrum; ad vesperas nonnisi in summis solennitatibus, alias in sacello domestico dicuntur sacra quotidie, quod in area domus est sat amplum: vesperae item ac litaniae suis temporibus.

Conciones sunt diebus festis et dominicis post cantatum sacrum: accursus est frequens, maxime dominicis. Festa Sanctorum acatholici non celebrant, unde et catholicos distrahunt subdites, concives, conjuges. In majoribus festivitatibus e remotis etiam locis nobiles catholici accurrunt, et hospitantur sparsi incommode in pago, dummodo devotioni inserviant suae.

Confitentes habemus sat numerosos, spontaneos tamen, negligentes cogi non possunt, etsi terreantur privationis sepulturae comminatione. Indulgentiam communionis generalis promulgavimus hoc anno in dominicam primam cujusque mensis tum hic, tum Albae, accurrunt frequentes satis.

Administramus baptismum domi forisque, sed aqua communi benedicta. Baptisterium hic hactenus non fuit, ut nec Albae. In Szazfenes pater Rutkai hoc anno incepit. Non est in copia sacrum oleum, ut ex ritu, dum fons benedicitur, affundi possit. Nec submittitur de foris quotannis toties rogantibus. Veteribus plurium annorum utendum. Si oleum infirmorum vetustate corruptum sit in sua specie, qua conscientia adhibemus sacramentum extremae unctionis; quo in genere forsan bonum esset rogare illustrissimum archiepiscopum, ut commonefaceret officii dominum Simandi episcopum nostrum titularem prepositum in Lelesz: curaret oleum sacrum pro Transylvania sua desuper, ut alia necessaria curare potest; quod facile deinde posset per hominem proprium mittere vel ad nos, vel ad patrem vicarium in Siculiam. Nec vitio hic verteretur illi in tali causa, si famulum huc mitteret, praesertim cum sit gratiosus vir coram Transylvanis.

Assistimus matrimoniis catholicorum domi forisque, ubi nullus parochus catholicus est. De casu matrimoniali arianorum male baptizatorum cum catholicis, inter quos impedimentum cultus disparitatis invenitur, scripseramus non semel. Et romani hinc requisiti. Respondit P. N. anno superiori datis 30. Aprilis: Expenditur jam serio a S. congregatione S. officii (inquit) difficultas matrimonialis ex impedimento diversae religionis enata: ubi aliquid certi statutum fuerit, reverentiam vestram commonebo. Iam annus elapsus est, et tacetur. Licebit-ne inferre, ergo consentiunt, ut practicentur tales contractus matrimoniales imposterum quoque, siquidem qui contradicere possent scientes, tacent? Si nos hic contradicamus, aut faciamus, ipsis tacentibus, turbatores patriae et matrimoniorum dissolutores proclamabimur, contra quos hoc anno poena mortis statuta est in comitiis, etsi non contra calvinianos, aut lutheranos, aut unitarios aut catholicos, sed solum contra sacerdotes valachicos nominatim. Eundem tamen articulum facile etiam proximis comitiis in catholicos extenderent, ut sunt adversarii in nos animati, si ex declaratione invaliditatis matrimonii in casu dicto aliqui ab invicem diverterent, et hoc divertentium amicis displiceret. Ex altera parte qui se amaverint conjuges, facilius divertent a fide, ne divertant ab invicem. Itaque hic responsum quamprimum cuperemus.

Eucharistiam servamus etiam in sacello domestico decenter in tabernaculo (etsi sine lampade, etiam in templo) ob commoditatem majorem per hebdomadam communicantium, et in repentinos casus, si vocemur aut ante sacrum, aut post tardius ad aegros, nam semper pro particulis in templum procul ascendere tardum esset. Communio portatur infirmis tecte, maxime in urbem ob irreverentias haereticorum. Szazfenesii etiam publice defertur. Licet in urbe etiam sacrum dicere privatim, baptizare, sanctam unctionem extremam adhibere, psalterium super defuncto in domo cantare, at ibidem concionari, sepelire aut inde sepeliendum educere ritu catholico non permittimur, si qui educuntur, ad nostram parochiam defuncti educuntur sine cantu ad finem seu limites nostrae parochiae, inde nos ritu nostro deducere incipimus. Antea comitabantur cum cantu et deducebant talia funera catholica ad limites nostros studiosi haeretici: sed effecimus, ut jam ab aliquot annis non adhibeantur illi. Superioribus annis abhinc non multis plura licebant catholicis, nam cum concione in urbe habita et aliis ceremoniis poterant catholica funera nobiliora educi:

A M. KIR. ORSZ. LEVÉLTÁR KÖNYVTÁRA

sed in tanta libertate religionis iam non licet: quodsi caetera quoque inquieta semper haeresis prohibeat: nemo erit qui efficaciter contra agere audeat.

Studiosi nostri ad sepulturas ordinarias nostrae parochiae non eunt omnes, sed pauperiores, neque semper sacerdos invitatur. Stolae proventus hic nullus, nec alius parochialis. Olim dabatur quarta pars decimarum parocho, florentibus catholicis. De vino adhuc[1]) pater piae memoriae Mori percipiebat dictam quartam, sed sublata est successu temporis, quia ita lubuit. Et tamen praedicantibus etiam catholici nobiles multi pendere dictam quartam debent, etsi ipsi a principe jus decimandi redimant, suorum subditorum bona.

Dedicatio templi non celebratur, nescitur enim an[2]) et quando fuerit. Altaria in eo tria sunt consecrata, nec sunt plura in tota Transylvania et Siculia sic consecrata: sed utuntur portatilibus ubi haberi possunt, quanquam et iis valde confractis in multis locis. Ut proinde facultas illa consecrandi sicut et calices, quae olim rectoribus nostris, dum Claudiopoli degerent, nec episcopus in provincia esset, concessa fuerat a pontifice Clemente VIII, nunc quoque esset valde, imo magis quam tunc necessaria. Tunc enim princeps erat catholicus, et ultro citroque commeare licitum erat; nunc contraria omnia. Porro haec concessio habetur notata in cysta, quae Scepusium est allata Cracovia per patrem Gosztoni his verbis: Die nono mensis Julii anno 1599, in audientia quam SSmus D. N. dedit patri Alphonso Carillio societatis Jesu, sua sanctitas concessit, ut patres ejusdem societatis, qui fuerint in ditione Transylvaniae, superiores, absente episcopo, possint calices et altaria portatilia consecrare. Cynthius cardinalis Sti Georgii. Haec notavit suo in descensu P. Sambar ex illa cysta. Et nonne, si privilegia vivae vocis maxime a cardinalibus subscripta, suum apud nos adhuc vigorem habent, et nunc sine nova papae concessione possemus hoc privilegio uti ex consensu R. patris nostri? Certe praestaret hac facultate praeditum, hic est aliquem, quam sacra aut omitti ob defectum calicum sacrorum altarium, aut irreverenter celebrari. Supellex templi honesta et culta est. Candelabra 8 argentea: casulae ex materia etiam preciosiore. – Habentur Scepusii veteris collegii Claudiopolitani paramenta pretiosa, et res argenteae ex Polonia allatae, ex quibus etiam nihil huc significans

[1]) A szövegben előbb *etiam* volt, most törölve.
[2]) A szövegben előbb *ab* volt, ez kitörölve.

pater Gosztoni candelabra curavit. Fortassis non essent alio ea applicanda. Deus enim respicere adhuc potest etiam hac patria, et restituere nos in statum pristinum: sed conficiendus catalogus rerum omnium, et exemplar etiam huc mittendum et in archivio asservandum. Habemus etiam hic bonum in templo positivum. Magister Osvaldus organistam agit quoque, alias conductus servatur. Canunt studiosi choraliter interpolatim. Sepulchrum ad parsceve apparatur cum actiuncula, quae etiam festo quoque corporis Christi ad processionem accommodata tempori solet exhiberi. Tum solemnior festo Assumptae Virginis templi titularis, ad quod convenitur undique, et si praemia haberi possunt, tunc distribuuntur. Hae actiones vel alibi exhibitae proferuntur hic, vel de novo componuntur a magistris, revidentibus patribus et consentientibus. Plerumque materia est ex scriptura. Historiae enim aliae aut nesciuntur, aut non ita creduntur, ab hereticis praesertim, qui tunc rejecta praedicantium excommunicatione etiam accurrunt frequentes. — Quia saepe pluit iis diebus, extrui coepta ex rudi ligno in formam salae amplum horreum, opere simplici, ubi saltem tute a pluvia, etsi non tam commode exhiberi poterunt actiones.

Doctrina christiana ob loci defectum habita hactenus non est: sacellum enim occupatur a congregatione studiosorum; jam fit amplior scholae rhetoricae; anno sequenti animus est congregationem eo transferendi, tunc sacellum vacabit pro catechismo, hic valde necessario.

Scholae pro loco sat frequentes et moratae. Studiosi pauperes numerosi aluntur eleemosynis in domo ad aream scholarum exstructa, quorum immediatam inspectionem habet magister rhetor. Praefectus est iuxta diligentiam. Docetur ut alibi, ubi duae classes simul. Libri explicantur qui haberi possunt. Catalogus desuper quotannis mitti non potest. Habetur Viennae in collegio catalogus universalis, ex quo diriguntur typographi, in quo sexto fere anno reditur ad eosdem authores; eum nos catalogum et ante optabamus, et nunc, si habere possemus, conformius ad superiores scholas doceri hic posset.

Habitamus sacerdotes duo magistri, adjutores duo. Sacerdotes raro simul domi ob excursiones continuas. Ordo domesticus, ut in convictibus, nostri tamen citius surgunt. Magistri cum patribus duo comedunt, tertius ad mensam juvenum: aliqui convictorum etiam mensae patrum assident. Comedunt etiam nostri ex communi lance cum juvenibus. Adintores foris, separatim tamen a famulis duo soli.

Convictores primae mensae solvunt per annum pecuniae

florenos 25, unum vas vini commune, cubulos tritici sex, caseos 6, butyri mensuras 8, laridum unum, et de leguminibus non nihil. Secundae mensae minus, quanquam completa solutio vel haec aegre praestatur ab omnibus, nec exigere severe possumus, nisi offendamus.

Cum in area domus sit sacellum, et alias haberi debemus, ut sacerdotes externi, clausura regularis non potest esse: est tamen ea, quae in parochiis honestis et major. Nulla in domo habitat mulier. Noctu serantur omnia; quanquam praeter cellarii et penus claves, quae superiori vesperi adferuntur, reliquae pro portis manent apud eos, quibus commissae sunt.

Familiam numerosiorem habere debemus, tum ratione nostri, tum ob convictores: cocum cum puero culinae, pistorem, aurigam cum socio ad equos currules: circa boves pro duobus curribus, personas item quatuor pro equis equitabilibus duos, unus ex iis cum patre excurrente pergit, alter ad equos pro altero patre residuos domi manet. Currus tres habent, in quo occupentur toto anno pro necessitate domus. Accedit hortulanus, janitor, calefactor magistrorum in hyeme, et qui ex eleemosyna domus alitur unus juvenis studiosus ex Turcia, credentiarius et patris superioris cubiculi curam gerens. Praeterea duo, qui circa aegrum magistrum Adamum Zvolenik nec pedum nec manuum commodum usum habentem occupantur, cujus sicut et aliorum si qui infirmentur (ut nunc etiam Jacobus Felderer febri quotidiana vexatur) quantum fieri potest, cura habetur, recurrimusque ad doctores, qui Claudiopoli sunt duo, quanquam sat miseri et ariani; quorum unus dicitur auditus aliquando, se non curare, etsi omnes catholici interirent, ex quo intelligi potest, quantum fidere possimus tali conscientiae. Recurrimus quoque ad apothecam, quae etiam misera, sed et charissima est eaque unica. Certe solum pro magistro Adamo ab hyeme usque huc expendimus in eam ad centum florenos. Vilissimae quaeque species charo aestimantur ab apothecario homine ariano, apostata a fide catholica. Suadet nobis ipse doctor arianus, hominis indiscretam pretiositatem pertaesus, ut nos aliquem de foris intelligentem virum huc procuraremus, haberet aestimationem et accursum ex tota provincia. Et consideratione forte res digna esset. Nam homines hujates, ubi in corpore eos adjuveris, facilius curam essent admissuri animorum, et ut per medicum Georgium olim Blandratam virus haereseon arianorum inserpsit: ita forte deus per bonum aliquem corporum curatorem etiam animos ad sanitatem fidei disponeret. Nuper

aeger nobilis primarius cum pene desperaret de vita, levi purgatiuncula per monachum porrigentem adjutus, eundem jam velut patrem veneratur, etsi haereticus, nec eleemosynis deest: iubetque saepius ac fidenter ad se divertere. Et cum neque princeps medicum corporis sui ullum habeat, juvenis adhuc et sanus. O quam in tempore per bonum aliquem nostrum si forte infirmaretur adjutus, disponi ad meliora possent etiam animi! Abrahamus omne forte ferret punctum, si notus non esset, et vellet ipse: aut aliquis ipsi similis.

Petiveramus nuper per patrem Khun medicinas certas et necessarias valde, promiseratque R. pater rector Tyrnaviensis: erat occasio per famulum reducem bona, sed nescimus unde factum, quod apothecarius non effectuarit; qui tamen interim Vienna redierat, dum Tyrnaviae moraretur famulus noster. Auditus fertur dixisse: medicinas constare pecunia, nec dari ex apotheca Tyrnaviensi, nisi parato solvantur. Nos hinc pecuniam mittere non potuimus ipsi, inde expectantes, unde etiam illae medicinae solvi potuissent. Hic de peste timuimus, nec adhuc metus cessat, alii morbi defacto sunt: ob praeviam annonam, nec pro una alterave dosi, vel ipsam theriacam habemus, si necesse foret periclitantibus. Cum occasiones certae non possint semper haberi: ea, quae petimus timide et considerate, saltem tunc, cum occasiones suggerimus, non intermitterentur.

Quoad spiritualia, conamur. Exercitia, renovationes fiunt de more, quantum temporis et loci ratio patitur et circumstantiae servantur. Proxime in festo S. Ignatii fecimus undique collecti simul. — Charitas mutua viget suavissime, obedientia quoque et paupertas. Horologia rotatilia dono data habentur in domo, cum civitatis non audiantur semper, et necessarium est habere aliquod pro scholarum directione. Habentur et parva ad collum viatica donata itidem, communia, quae in usu sunt pro officio divino et sacris, dum excurrunt patres. Dissimulat superior haustum sive interdiu sive vesperi post litanias, si quando petatur a cellario etiam ex vino non ordinario, ad conservandam valetudinem fessis.

Ex bibliotheca collegii veteris Claudiopolitani direpti aliquot plaustra librorum obtinuimus, qui asservabantur in domo cuiusdam catholici, cuius majores pecunia illos sua post direptionem hinc inde redemerant. Sunt juristae multi, inveniuntur tamen et utiles pro aliis facultatibus etiam.

In visitationibus personarum associatis esse impossibile est. Itur cum uno famulo tum per regiones, tum in urbibus: quem tamen ipsum etiam secum habere semper

praesertim apud nobiliores, nec patriae mos, nec aliorum ecclesiasticorum fert hic praxis.

Communicant nostri singulis septimanis fere publice, occulte etiam saepius, ubi festa intercurrunt.

Proventus stati nulli sunt hic, quod, qui norunt, non capiunt, quomodo subsistamus. Eleemosynis vivimus: quae tamen minores sunt ac incertae ob annonam, et pauciores post funera patronos. Eminus aliquot frustula pratorum a rusticis ad tempus pro herba et faeno iumentorum nostrorum. Ipsa lignatio sylvae melioris Monostoriensis hoc anno nobis interdicta est ab officialibus principis, unde siquid de hinc reparandum erit circa domum, pecunia oportebit comparare. Testati sunt quidem omnes pagani nostri, hactenus nos et praedecessores, a quo Monostorini degimus, ea sylva libere usos; sed nondum timor patronorum, principi malevole de nobis quasi violentis informato, proponere ausus est jus nostrum et innocentiam. Sed etsi bona occasione oblata, quae quaeritur, proponatur: hic lubitum est lex facile, et tolarari debebit.

Inquisitum est etiam in partem domus nostrae, quo jure possideamus? cum respondissemus nos nihil injuste occupasse vel tenere, tantisper cessatum, quid futurum sit, dabit tempus. Nec aedificare licuit ad sublevandam nostram paupertatem. In rivulo, qui hortum et domum interfluit, intra septa nostra volebamus parare usibus solum domesticis molendinulum pro farina et pultibus tenendis: sed etiam hoc invidia nobis prohibuit haeretica.

Census noster deberet nobis esse adjumento ex intentione benefactorum, ut plures et magis lucris spiritualibus intendere possimus, nunc cum eorum dispendio simul ac valetudinis, in bucolicis providendis, justo plus occupari debemus, ut vivamus, ut Albae, Udvarhelyini, in Feness adjuvemus nostros necessariis ad victum.

Reverentia Vestra ipsa cogitet, qui personarum circiter 50 familiam alit, eamque ex incerto proventu, accidentario et stabili nullo, ejusque curam utramque gerit, an multum se impendere possit ad exterorum auxilia spiritualia, confessiones, conciones, aegrorum visitationes, dubitantium, qui saepe dies totos amburunt directiones, casuum resolutiones etc. Alterutrum claudicet, necesse est; aut si utrumque conatur persequatur, experientia jam docuit frangi vires etiam robustas. Alibi pauciorum personarum et cum certis reditibus cura adhuc causatur conciones aliasque circa proximas functiones statas. Concionator ut duret satis occupatus censetur, si festis et dominicis simul dicere debeat

ab aliis plerisque solutus. Nos cum omnibus operariorum functionibus simul cura tantae domus occupat, ut pro concionibus saepe vix ternae quaternaeve horae, etiam efflictim quaesitae ac surreptae, suppetant, ob alias continuas easque graves et saepe improvisas occupationes. Quoties hora 12. immo prima secundave noctis ad lucernam videt, aut debitis precibus aut necessariae, quae per diem totum haberi non potuit, concionum praeparationi intentos. Certe si alicubi, hic meditato dicendum est. Non quidem ad auram opinionis, sed ne auditores praedicantibus transcribamus; qui laborem afferunt hic ad cathedras bene de proventibus provisi; et delinificis sermonibus captant aures catholicorum, qui si incipiant pluris, quam nostri aestimari, rarescet facile auditorium nostrum. Nunc Deo laus adhuc frequens. Neque haec refugi laborum scribimus, sed cupidi, ut durent et aetatem ferant. Durabunt, si curae bucolicae suppeditatis e censu sumptibus minuentur: si addatur tertius adhuc socius sacerdos nobiscum hic mansurus, ut sit extra concionatorem, qui in absentia superioris curam domus gerat. Hic superiorem simul et operarium, concionatorem et excursorem agere stabiliter et cum satisfactione, est viam compendiariam praedecessorum ad infirmariam, ad sepulchrum inire. Excurrere autem necesse est, cum spersi habitent catholici (qui requirunt) per provinciam. Pater Stephanus concionatur quidem, cum domi est: sed cum rara hebdomada per annum occurrat, quae utrumque domi videat simul; absente superiore ille est domi omnia; ipso absente superior habet omnia. Cogemur defectu quotidianorum sumptuum, nisi censu juvemur, eam summam (de qua Patri Khun commendaveramus, ut fusius ibi loquatur) inchoare et mutilare; quam piorum intentio volebat et vult esse stabilem in augmentum census nostri pro dei gloria: quam etiam quomodo sursum expediamus, suggeratur occasio, dum huc vicinius visitatio fit. — Odio sumus haereticis, zelosioribus sectae suae; quibus tantum efficax a Deo videtur concursus subtrahi, ne videant occasionem, quam habere semper ad manum libere possent innocentibus nocendi.

Quibus ventilati simus tragoediis ob adventum patris Khun, constabit ex missis annuis, et ex ipsomet; sicut et multa alia, quae scripto comprehendere non possumus, nec expedit; illi omnia sedulo notanda commiseramus, qui plus referre potest, quam nos integro volumine scribere. Idem poterat praestare pater Andreas Hellesfeni, maxime si de moribus et modo agendi patriae huius quaeratur, qui longe diversi sunt, ac aliarum nationum. — Non petiveramus

nos pro hoc tempore adhuc casistam, neque enim dispositiones factae sunt ad eos docendos illae, quas cum tempore, cum patronis persuadendis cogitabamus facere: sed suggesseramus saltem cogitationes nostras, quid fieri posset successu temporis, si patronorum accederet zelus liberalis; nunc autem rebus sic stantibus non videtur res successum habitura: sed si quos ad sacerdotium adspirantes habere poterimus, foris instituendi erunt, in quorum ceu alumnorum cum consueta triennii obligatione sustentationem haberemus jam aliquid ad manum pro capitali; dummodo secura esset occasio foras expediendi: nam vetitum ex hac provincia efferre argentum et aurum: alias etiam ob latrones non semper est tutum. De qua re plenius pater Kun.

Conversio hominum lente procedit; accedunt tamen identidem. Spes metusque humanus, praedicantum linguae, vitae libertas multos frenant tum ab audiendis nostris tum a sequenda veritate.

Cum hic historia domus nulla sit, et procul dubio ob occupationes non potuerit scribi: saltem ex annuis, quae quandoque hinc, cum fieri poterat, mittebantur (cujus tamen paria nulla videmus domi relicta) colligi multa possent, ex quibus ut excerperentur per aliquem magistrum nostratem, quae ad rem pertinent, etiam antea rogaramus, literarum item Transylvanicarum paria, quae in archivio Viennensi servantur, quae quandoque magno usui et directioni esse possent; promissum erat; sed sine dubio occupationibus aliis memoria iterum obliterata. Rogamus iterum.

Rationes de anno praeterito expositorum miseramus. Credo, acceptae sunt. Nobis certe charo constitit earum scriptio, quae praedecessoribus pene impossibilis fuit. Sintne ratae et probatae, saltem sciremus, ut inscribere possemus ad successores animandos.

Legarat olim magnificus dominus Sigismundus Kornis p. m. testamento, quod adhuc sanus scripserat, bona quaedam sua in partibus Hungariae, jurisdictioni tamen Transylvanicae pro nunc subiectis, pro fratruele suo patre Stephano Kornis Societatis Jesu, ratus ceu senex, prius se patre Stephano moriturum, quae tamen bona viventi patri nunquam consignavit, utpote testamenti vi olim adeunda, neque vero pater de iis, eorumque spe ullam vivens dispositionem fecit, sine gradu societatis mortuus. Post mortem patris bonae memoriae, dominus Sigismundus Kornis aliud deinde testamentum non condidit, sed nec condi-

tum hoc in puncto correxit, verum bona servavit usque ad mortem suam. Jam haeres magnificus dominus Franciscus Kornis pro dei gloria vellet nihilominus bona ea Societati conferre, etsi vi testamenti non teneretur, et declaravit suam voluntatem esse ea pro missione Transylvanica nunc, olim Deo dante collegium, eidem applicare. Sola difficultas est, quod defacto nos hinc administrare ea non possemus, verum deberemus elocare, et sic eorum fructus percipere, quanquam paratum ultimo se dixit, si missioni Transylvanicae ea bono prodesse non possent, eo applicare, quo societati in domino visum fuerit. Scripseramus hac de re R. patri Bucelleni et Romam quoque. Admodum reverendus pater noster respondit scripsisse se de re tota provinciali Austriae, a quo interim nihil ad nos venit hucusque responsi. Itaque quid respondeamus optimo patrono, et responsum expectanti? Videt ille hic tot animas perire et zelo dolet; optaret adjutas per nostrorum, hinc inde, in his partibus multiplicationem: quod sic fieri posset, si et proventus augerentur.

Haec sunt, quae hoc tempore occurrerunt. Monostorini 2. Augusti. 1651.

(Ugyanott p. 33—39.)

VI.

Az 1653-iki jelentés.

Reverende in Christo pater,
Pax Christi.

Post exitum meum ex Transylvania, cum reverendissimo dno praeposito Agriensi Francisco Somogy Cassovia scripseram breviter R. patri rectori meo Tyrnaviam, sperans, quod Rm Vram esset de omnibus, quae significaram, certiorem redditurus. Ut fusius scriberem Rae Vrae, multa hactenus omnino impedivere. Cassovia indies parabamus movere ad ilmum archiepiscopum cum eodem rmo praeposito, in via occasio scribendi non fuit. Nunc Posonii exposito ilmo archiepiscopo statu nostro et tota legationis serie scripto comprehensa atque ad caesarem expedita, paululum respirans, Rae Vrae uberius perscribo.

Significaveram elapso anno Rae Vrae, qualiter jussi fueramus circa finem Januarii mandato principis exesse ex Transylvania, et quomodo nos excusaverimus, quod non possimus huic mandato parere. Scripseram etiam, quod dni

catholici in Junio jussi fuerant nos dimittere, et qualiter etiam ipsi se excusaverint; item, quomodo in aestate elapsa per totam provinciam bis inquisitum sit acriter contra nos, quot nimirum? qui? ubi simus Jesuitae in Transylvania? an in veste seculari, militarive? qui sint illi, qui nos aluerint? Putabant adversarii nos conscientia malefactorum territos fugituros, vel aversis per hunc metum a nobis catholicorum eleemosynis necessitate cogendos ad excedendum, sed opinione sua falsi sunt. Itaque videntes, quod his non moveamur, et quod occulte adhuc juvemur, ad alia media devenere.

Commodum sese obtulit occasio ex quibusdam regnicolarum postulatis, quae ipsi superioribus temporibus principi porrexerant, qui sive sponte sua nihil mali latere suspicantes, sive ex hoc intento, sub praetextibus aliis persuasi, desiderabant: ut cum constitutiones regni (quos ipsi articulos vocant) sint variae, et in multis etiam, quia diversis sancitae temporibus inter se oppositae, adeo, ut saepe unus causidicorum unam, alter oppositam eadem de re citare soliti fuerint, constitutionem pro iuribus suorum clientum defendendis, quod processibus juridicis maximo incommodo fuisse, omnes advertebant: eligerentur assentiente principe certi jurisperiti, qui percursis omnibus ab initio separati a corona Hungariae principatus articulis, quae pro libertate nobilitari asserenda, processibusque juridicis facilitandis viderentur esse accommodatiora, ea velut in unum corpus juris, seu summam quandam ordine alphabetico, pro materiarum exigentia digesta, redigerent, cetera vero obsoleta, aut opposita omnino cassarent.

Visa adversarii societatis haec occasio valde bona articulos illos obsoletos (seu constitutiones) de Jesuitis ejiciendis, quondam contra jus omne fasque conclusos inter alios, qui ceu utiles approbarentur, facile inserendi: et quos forte solitarios nunquam hoc tempore approbassent, hac via cum aliis per modum unius facilius innovandi. Itaque deputati electi sunt certo numero omnes, excepto uno catholico, acerrimi sectarii, maxime Calviniani. Hi toto autumno elapso in opus incubuere: ubi ad articulos de religione et societate ventum est, tum vero catholicus ille deputatorum unus, reliquos officii a regnicolis impositi collegas admonere, multaque cum illis disputare, quibus persuaderet, ne in non commissa sibi a regno negotia falcem immitterent, neve religiones dirigerent, reformarentve. Simulant illi assensum tum quidem, et articulis illis, olim contra societatem editis, ut de novo jam confir-

marentur, censuram suam non apponunt, sed tantum obelo signant, in regnicolarum futuram comitiorum tempore deliberationem, si videatur, rejicientes, quanquam postea, sive jussu principis, sive sponte sua clam catholico collega suam subscripserunt sententiam, qua articulos illos contra nos editos censent omnino servandos et innovandos.

Compilatis articulis, censisque per deputatos, mox ad initium anni praesentis, videlicet ad 15. Januarii convenitur Albam Juliam ad comitia generalia, dataque est opera ab haereticis, ut quemadmodum anno superiore (quo si morbus principis non obstitisset, deliberaturi videbantur aliquid contra catholicos) ita hoc anno, pauci comitatuum legati aut nullus, deligeretur legatus catholicus ad comitia mittendus, quo facilius siquid concludendum esset, pluralitate suffragiorum deduci in effectum posset.

Jam certa fama erat negotium nostrum ex voluntate principis in comitiis proximis tractandum, cujus minae interim iterabantur, quod nisi Transylvania sponte cederemus, se residentiam Monostoriensem unacum scholis funditus everti ac demoliri curaturum: templum insuper occupari et per satellites custodiri, nos vero, aut ligatos extra fines regni deduci, aut in carceres perpetuos separatim rapi mandaturum. Sed non ideo cessimus Deo fisi, cui rem precibus ardentius qua privatim, qua publice commendavimus. Ne quid etiam tamen mediorum humanorum omitti videretur, quod in rem esset, existimarunt amici, non fore abs re, si magn. dnus Johannes Kemény (quo inter Calvinianos nec authoritate, nec prudentia major ea provincia habetur) conveniretur; qui cum omnibus cupiat videri velle, gratificari, an conciliari favor illius posset, exploraretur; vel saltem cum unus ex adversariis nostris, qui principem stimulasse creditus sunt contra nos, passim haberetur; an ob respectus aliquos politicos suis spebus (de quibus a non paucis suspectus habetur) fortasse obfuturos, e sententia contra nos agendi abduceretur.

Adivi ipsum pridie inchoandorum comitiorum. Exceptus sum humanissime. Explicavi paucis et commendavi causam societatis, posse ipsum multa et apud principem et apud regnicolas, constare toti provinciae, et nobis, si ipse faveat, magnam nos spem habere; aequitatem vero causae nostrae favorem mereri, fore, ut nomen ipsius famaque celebretur apud vicinos principes populosque catholicos, nec deum defore remuneratorem. Verba dedit mellea, sic solet: responditque se hactenus etiam non rogatum in causa ista principis impetus retardasse, (nempe auctor ipse

fuisse dicitur, ne solus nos ejiceret, sed in comitiis curaret nos per regnicolas proscribi, ut non solus princeps ejectorum Jesuitarum invidia laboraret), serviturumque deinceps etiam nobis in posterum, in quantum posset: verum se unum tamen esse hominem, et altèri obligatum; principem obfirmato videri animo, fundareque se in articulis contra nos editis, qui et si validi-ne sint, an invalidi? ex contextu non constet, ipsum tamen in iis se fundare, neque vero ipsum solum esse, qui Jesuitas non amet, haereditarium hoc esse in hac familia, et plures habere socios, non evangelicos modo, sed et catholicos, inter quos multa de Jesuitis jactari gravia, ob quae videri possint, non odium solum, sed et de provinciis ejectionem promereri. Ad quae et similia cum breviter respondissem: omnibus placere esse imposibile, nec adeo attendendum, quibus quis placeat displiceatve hominibus? sed quare? duo esse genera hominum praecipue, quibus cum societate non bene convenit unquam: unum, qui fidem aliam sequntur, qui ut papismum eversum, ita medullam papismi (sic vestri inquam cum Vitakero Jesuitas vocant) non mirum, si eversam proculque eliminatam cupiant; alterum genus esse frigidorum catholicorum et passionatorum, qui omnia suo amore, commodisve metiuntur, apud utrumque genus facile et nasci et credi calumnias contra societatem in comperto esse. At non esse prudentis et aequi, ob haec talia extra viam juris jactata quenquam condemnare. Jesuitas, ut multis saepe calumniis onerentur, de iisdem nunquam judicium legitimum subterfugisse, quin potius semper jus appellasse et defacto appellare, rogareque per ipsum suam Cels. principalem, ut ea crimina, ob quae forte Jesuitas proscriptionem promeritos persuasa est, juridice jubeat Jesuitis objici, ipsosque de iis convinci; nos hic praesto futuros, nec poenam, nec mortem, si rei sumus, detrectaturos. Ad haec respondit solum: Non esse extrani hominis falsis calumniis alios denigrare. Sed reposui: nihil esse alienum etiam a christiano homine, odio, invidia aliisque passionibus a christiani hominis officiis in transversum acto false criminari, nimis hoc orbe toto patere. At inquit ipsi vos ecclesiastici vestri non amant.

His caute respondendum ratus, ut caules, quod dicitur, et capram salvarem, dixi: nec a multis et potioribus amari, si non omnibus placeamus, nos contra non posse: videri aliquos, qui se amicos non ostendant, et tamen esse; attamen me existimare, ex uno capite posse quandoque (nolui alia ingredi) aliquos, ex sui amore, nobis etsi immeritis offensos se ostendere, dum nempe

promoveri ambiunt, speque sua vel quia indigni, vel ob competitores digniores excidunt aut retardantur; principes enim ceu summos ecclesiarum patronos beneficia dignis, immo si competatur, dignioribus conferre ex conscientia debere, ipsosque, cum dii non sint, qui omnia scire possint per se, ab aliis discere solere candidatorum qualitatem, mores quidem ab iis, quibus commixere; doctrinam vero (quia plerumque apud nostros studuerunt) a nostris exquirere. Quapropter posse reperiri tales, me non negare, sui amore excaecatos, qui se falso existiment sufficienter doctos et habiles, aut etiam competitoribus doctiores. Jesuitas vero, si requiruntur de doctrina testari, ex conscientia debere id, quod experti sunt, respondere. Hinc, ajo, illae lacrymae, quod Jesuitae veritatem dicere debuerint. Sub haec venit repente famulus principis, per quem ad aulam citatus fuit, quare de colloquio abrupto se excusans, operam rogatam officiose spopondit. Et sane multa in laudem meam, multa pro catholicis non exacerbandis, sive jam in speciem ex composito, sive serio, ut catholicorum animos captaret, in senatu coram principe, demisso capite altum solum silente, gratis disseruit. Adeo enim obstinatus fuit princeps, ut nescio, an tum, an alias certo auditus sit dicere, se hanc sententiam de nobis ejiciendis non mutaturum, etiam si hostis armatus ante portas esset.

Inchoantur comitia. Ante omnia collecti in unum articuli revidentur a principe in consilio, censuraque addita probantur, reprobantur, modificantur, inde ad status et ordines similiter censendi transferuntur, scopus laborum et ingenii videbatur, articulos istos nostri proscriptorios feliciter et sine turba innovare posse.

Tandem ultima Januarii perventum est in serie articulorum censendorum ad literam I. Leguntur mox *verbo Jesuitae* antiqui illi contra societatem editi articuli, calculo jam deputatorum, et principis, ac majoris partis senatorum, duobus catholicis consiliariis frustra dissuadentibus, probati. Calculus regnicolarum restabat. Non itum de more in suffragia et voces, sed a praeside, qui loco principis est inter regnicolas in Transylvania, sicut Personalis in Hungaria, et paucis aliis adhaerentibus haereticis dictatum ad calamum, censuram regnicolarum esse, servari debere. Ordo inquiunt, Jesuitarum seu secta sicut anno 1588 et consequenter 1607 et 1610 proscriptus fuit ex hoc regno; sic nunc quoque iidem articuli in omnibus clausulis et punctis confirmantur, et pro perpetuo statuto in futurum observabuntur, ut abhinc in posterum nullo modo possint a quoquam

in hoc regnum introduci, nisi per specialem praedictorum articulorum abrogationem, et ut a nullo sub patrocinium accipiantur quocunque modo sub nota perpetuae infidelitatis.

Mox subjunctum: contra hoc jam non licere loqui sub poena expressa. Quod omnibus catholicis linguam quasi praecidit, poenam expressam patrocinii in ea circumstantia temporum non vane metuentibus. Additum ultra ab adversariis contra mentem catholicorum: consentire in hoc etiam ipsos catholicos; quod non ferens quidam dnorum catholicorum proclamat: scribe dne: Consentire debere in hoc etiam ipsos catholicos. Subjunctum ultra dictando ad calamum in hunc sensum: supplicare dnos catholicos suae Celsni, ut dignetur ipsis condonare, quod hactenus Jesuitas elemosynis juverint, iisque patrocinati sint, neque eam ob rem juxta articulos veteres, jam innovatos velit eos per directorem fiscalem curare evocari et lite persequi. Quae tamen non solum non erat petitio catholicorum, ut multi ne scirent quidem hoc suo nomine scribi. Qui autem viciniores praesidi audivere, non ausi sunt contradicere, ne nequiter inferretur contra ipsos: ergo mavultis lite contra res procedere principem? ergo contumaciam ostenditis? etc. Supponendum enim est hac maxime in causa, potentiam fuisse justitiam, lubitum legem.

Princeps sive ex hac objecta sibi fraude haereticorum occasione, sive sponte sua valde pronum se ostendit ad catholicos hanc ob rem terrendos, unde postea supplicare miseri sunt coacti iteratis vicibus, etiam interposita aliorum statuum et ordinum intercessione, pro hac remissione. At ad multas preces id solum retulere responsi: jus hoc sibi principem absolute reservare, velit-ne catholicos ob patrocinium Jesuitis hactenus praestitum lite persequi, an non? siquidem elapsa aestate hac de re monitos dicto inobedientes habuisset. Difficulter sibi imaginantur hic nostri catholicorum Transylvanorum statum, mirantur ita terreri potuisse. At si hic, ubi praemia sperare possent et a Deo et a caesare, adhuc timide pro fide loquuntur homines, aut omnino tacent: quid possumus dicere de iis? quorum et capiti gladius et bonis fiscus imminet? Non sunt multi hoc tempore Thomae Mori.

Sed ut ad diem ultimum illum Januarii redeam, ne societas inaudita et muta omnino condemnaretur, consilio etiam amicorum, supplicem pararam libellum in eum finem, ut ubi mentio Jesuitarum in litera I. incidisset, mox per hominem constitutum porrigeretur praesidi ac regnicolis; in

quo orabam omnes, ut communi justitia divina humanaque exigente, suspensa tantisper de nobis deliberatione sua, audirent nos in nostra causa. Diu disceptatum ab haereticis, an vel accipi et legi deberet libellus: tandem tamen lectus est. Mox iterum de audientia petita disputatum, urgebant catholici: sensus principis clam per nuntium fertur exquisitus, et denique ultimo audientia negata est; libello inscriptum nomine praesidis: Patrem supplicantem, utpote cum ordine suo ex Transylvania exclusum non mereri, ut audiatur. Non fuit commune responsum regnicolarum, sed praesidis hominis haereticissimi et factiosorum ejus. A meridie ipsi, qui comitiis interfuere, me quaesiverunt, quid responsi acceperim. Quibus ego: vos scitis quid responderitis. At illi negarunt se id, quod referebam, aut respondisse, aut id responderi audisse a communitate.

Accepta hac resolutione, mox alium libellum scripsi, in quo probavi dignum esse christiano magistratui, immo necessarium me audire in hac causa, tum quia nunquam fuimus, vel ego vel societas, jure et legitime Transylvania exclusi, tum quia etiam publici malefactores auditi solent puniri. Gentiles ipsi, ut patet ex actis apostolorum, non consueverunt inauditos condemnare; idem mandari in Deuteronomio etc. Sic oportebat haereticis scripturas crepare solitis loqui. Quod si tamen fixum adeo jam staret duis statibus, nolle me audire, facerent ad minus hoc, ut cum bis etiam elapsa aestate contra nos inquisitum sit e mandato principis, si quae in nobis crimina deprehederunt, nunc dum adhuc in provincia sumus, curent nobis objici et probari, sed cum poena talionis, si criminatores succubuerint. Quod si autem nihil poena dignum inventum est in nobis, dent Deo gloriam et uno authentico testimonio declarent nos innocentes, alioquin prostestari me coram Deo et toto regno solenniter, tum nobis Jesuitis, tum catholicae religioni evidentem injuriam fieri.

Hunc libellum postremo die agens meus ubi porrexisset, increpitus est a praeside, quod in proscriptorum causa sic agere auderet, jussusque est per directorem fiscalem protinus evocari in jus. Libellus cursim et tacite inspectus, denique lectus non est publice, ne forte mutationes animorum faceret, sed sine responso rejectus, et per catholicum virum ad me relatus. Nuntiarunt catholici, ut servem utrumque pro futuris cautelis.

Non sperabam jam audientiam, cum tertio a supplicatione rejecta, die repente sponte oblata est. Quid eorum mentem mutarit, non constat. Principis voluntas praetende-

batur. Poterant et conscientia et cordatorum hinc inde mussitationibus pungi, quod inauditos damnassent, quod causae suae viderentur diffidere, et unum omnes sacerdotem timere. Itaque sive ut excusationem sibi aliquam pararent, sive ut mihi illuderent, admisere, rati forte, improvisis quaestionibus turbandum atque a scopo dictionis abstrahendum, et per hoc ceu impertinenter locutum irridendum seque excusandos, aut aliquid, in quo me capiant, silentioque mulctent juxta exceptiones et artes causidicorum inventuros. Libenter causidicum assumpsissem; at nullum habere ad rem potuissem. Vix unum inveni, qui libellos dictos auderet porrigere.

Multa dicere paratum, ubi ingressus sum, in ipsa prima salutationis periodo praeses interrupit, quaerens: egone supplices libellos curassem porrigi in causa Jesuitarum? respondi, me esse. Mox longa periodo princeps, inquit, noster gratiam facit non vobis proscriptis, sed suis fidelibus catholicis, ut coram hic loqui possis. Breviter de audientia data gratias agentem loquique incipere volentem iterum praeses quaerit: Vellemnem *(így!)* praetensiones meas per modum supplicantis, an jus summum urgentis proponere? Captiosam adverti quaestionem. Si enim supplicem me solum accessisse dicerem, causae diffisus argui potuissem, si jus summum praetenderem, periculum esse poterat (ut monitus eram), ne captione sophistica procuratoria silentio mulctarer, quasi totum regnum injustitiae arguissem. Quare prompte dici: Me quidem supplicem accedere ad duos regnicolas, eosque orare, ut dignentur apud principem in causa nostra aequissima pro nobis intercedere, quo sepositis praesentibus istis, quos innovant, articulis proscriptoriis, possimus in Transylvania ad minus eo, quo hactenus, in statu permanere, hanc autem meam petitionem, ut efficacior sit, velle me in nostra et totius societatis innocentia fundare, innocentiam porro, ut clarius patescat, cupere me rationibus declarare. Sic cornutae quaestionis utramque velate partem complexus, improvisum ad quaestionem fraudulentam responsum dando, visus sum pupugisse praesidis animum. Qui nihil ad haec, nisi: non esse jam regnicolis aut principi integrum conclusa mutare. Patebat per se omnibus vanitas responsi et falsitas, de qua nihil ego, sed solum subjeci: *Legislatores posse in suis legibus dispensare, et hac me dispensatione contentum fore.*

Tum dicere volentem mea, rursus querit praeses irrisorie: Equid per vim, invitis nobis, vos intruditis et alligatis Jesuitae? non placent in Transylvania vestra

ministeria, non acceptamus. Quin ergo excusso juxta Evangelium pulvere pedum, transitis a nobis ad Venetos catholicos, ibi docturi et predicaturi. Ad quae ego serio et clare, ut tota aula a statibus audirer: Esse laus Deo, esse plurimos adhuc in Transylvania, qui et amarent Jesuitas, et eorum ministeriis ac functionibus cuperent uti, uterenturque lubentissime, dummodo permitterentur libere; eorum solatio spirituali et obsequiis cupere Jesuitas in Transylvania permanere, quamvis nec adversae religionis homines vellent offendere; quin pro omnibus universim satagerent Deum exorare. Quod ad Venetos attinet, ea de re multa cum societatis commendatione dici posse, si tempus permitteret (properabam, ut dicere possem substantialia, hora enim jam undecima ante meridiem erat.) Illud me solum nunc dicere: Assecuret princeps et dni status nos, quod quam primum Venetiis de more sua munia rite obitura est societas, licebit ipsi etiam in Transylvania, ubi locum sibi procurare poterit, libere habitare: id vero me et omnes Jesuitas grato animo acceptaturos.

Quod cum ridens negasset praeses, tacite ab intelligentibus etiam ipse facile irrisus; iterumque alias quaestiones serere pararet, intercessit verbis significantibus unus ex primariis catholicis, ut siquidem jam me ex voluntate principis admisissent, permitterent sine interpellationibus, quae in rem essent meam, loqui.

Siluit tantisper praeses. Tum ex tempore dicenda in compendia referens facile, hungarice enim loquebamur. Notum esse potest, dixi, dnis statibus, Jesuitas in Transylvaniam non occulte, non viis obliquis, sed legitime intrasse, vocatione scilicet legitimorum principum; bonaque possessionaria donatione ipsorum, statutioneque legitima, sine ulla contradictione, scientibus palam universis adiisse, pacificeque plures per annos pessedisse, immo ex superabundanti, etiam ex consensu omnium statuum et ordinum articulariter in membra regni legitima receptos fuisse, ut constat ex articulis anni 1595., item anni 1599. in generalibus regni comitiis legitime editis. Quorum etiam verba citavi. Hic temere quidam interlocutus, negavit impudenter extare tales articulos. Ego circumspiciens et mirans, non suxi ex digitis quae citavi, sed in regni vestri articulis legi, posseque statim in libro revideri. Tum praeses et alii habere tales articulos asseveravere. – Perrexi dicendo. Jam vero ex juribus patriae nemini ignotum esse, omnes articulariter in regni membra receptos, et donatione collationeque principum legitima bona nobilitaria aut ecclesiastica

possidentes ecclesiasticos, nobilitari gaudere privilegio; privilegium autem hoc esse, ex decreto Andreae regis, in quod jurant hodieque principes: ne nobilis in persona vel rebus suis a quoquam, etiam a principe, ad cujuscunque instantia extra viam juris molestetur, sed si puniendus est, citatus, accusatus, auditus et juris ordine legitimo convictus puniatur. Quapropter magnum quidpiam peccare debuerunt Jesuitae, si legitime puniti sunt. At negari non potest innocentes prorsus et immeritos hac tanta poena aggratavos. Innocentiam probant, *primo*, quod etsi semper se juri offerrent patres, nunquam tamen contra illos juris ordine processum est, quod sane adversarii non intermisissent, sed ambabus manibus apprehendissent, si reos criminum juste et vere agere potuissent; *deinde* ecce inquam testes omni exceptione majores ilmi vrae Transylvaniae principis authenticas literas! et productas e sinu (erant paria literarum Sigismundi Rákóczi principis) porrigo regnicolis legendas. Quas cum nullus accepisset, subjungo: In his legitimus et tantus princeps coram orbe toto testatur 1. nostros donatione principum legitimorum bona in Transylvania possedisse. 2. Nostros esse ex iis exturbatus. 3. Id factum esse solum ad instantiam partis adversae, sine scilicet juris processu legitimo, quod est directe contra citatum supra nobilitare privilegium. 4. Nostros ceu viros morum integritate graves, nullum ob crimen notaeve alicujus vitium haec passos. Ex his constare innocentiam societatis.

Hic dicere ultra volenti interfatus praeses literas illas principis esse privatum testimonium dixit, eundem principem etiam articulos proscriptorios confirmasse subscriptione. Sed reposui, ut ut subscripti sint articuli, de testimonio authentico principis constare, nec id a Transylvanis, et si privatum esset, rejici posse.

Tum praeses sive non fidens illis anni 1607, dum testimonium innocentiae datum est, articulis (nam anni 1588 articuli per citatos anni 1595 et 1599 erant abrogati), ut revera invalidi erant et extra viam juris tumultuose contra innocentes conditi; sive causae toti metuens, si me, quem omnes arrectis auribus audiebant, diu loqui talia permitteret: Exstare exclamat articulos posteriores contra Jesuitas editos anno 1610, eos de facto in vigore esse. Et mos legi jussit per longum, credibile, ut tempus dicendi hoc mihi pacto abstraheretur. Perlectos tractim et oscitanter clamare caepit praeses, esse in vigore etiam nunc, nec contraria unquam constitutione abrogatum. Cui ego: Non sola constitutione leges humanas abrogari; esse vias

etiam alias, utpote inter alia et non usum, et usum contrarium, seu praescriptionem legitimam. Ex omnibus tribus capitibus paratum me esse ostendere (siquidem eo deflexa est oratio) dictos articulos invalidos ostendere, et si quondam, quod non do, validi fuissent.

Et primo constare omnibus de non usu ab anno 1616. usque huc. Quot sunt autem defacto articuli invalidi, quia inusitati? Ab eodem tempore constare etiam de usu contrario; cum contra hos articulos introducti a Bethlenio principe publice, et bona fide nemine contradicente sine interruptione manserimus Jesuitae in Transylvania, ab aliis etiam successoribus eiusdem assecurati, foti et tolerati. Constare autem ex legibus patriae quoque, humanas constitutiones praescribi posse, hic triginta et amplius annos excurrisse.

Hic praeses iterum interloqui et Bethlenium aliosque nostros introductores aut fautores reprobare, et solam constitutionem contrariam huic articulo flagitare.

Et illam dabo si ita lubet, ajo: atque inter alias contraria huic articulo *Est Unio*. Celebris, est ista Transylvanorum constitutio, in qua inter caetera omnes sibi status et ordines mutuo juramento obstricti sunt, liberas in provincia sua, receptasque religiones in sua quamque libertate toto conatu et possibilitate virium conservare.

Audito nomine unionis subito exclamavere cum praeside adversarii, non jurasse Transilvanos Jesuitis. Respondi: jurasse ipsos pro libertate catholicae religionis: in ea comprehendi Jesuitas, eiusdem exercitatores et propagatores. At non sunt, clamabant, Jesuitae in unione specifice expressi. Respondi, non esse etiam nominanter et specifice exclusos, quod tamen facere debuissent, si Jesuitas tunc, cum concludebatur unio, ex ea exclusos esse voluissent, cum aliunde constet omnibus, tempore unionis conditae nostros palam fuisse in provincia, Albaeque Juliae, ubi unio fiebat, et catholicam religionem aeque per nos exercitum, ac per ministros alios suas religiones; immo ad perfectiorem et synceriorem conditae unionis, inter omnes status et religiones observationem, nominanter de Jesuitis Albae Juliae, Monostorini et in Karansebes licite permansuris assecuratos fuisse catholicos, ipsius gubernatoris cancellarii, consiliariorumque litteris et syngraphis patentibus sigillatis. Quod eo tempore authoritas vi articulorum anni 1630. erat summa in iis omnibus sanciendis at annuendis quae bono publico et tranquillitati patriae conducibilia nossent: proinde non esse eos exclusos ex unione

sed inclusos potius in ea, qui pro ejus meliori observatione, de mansione assecurati fuissent.

Difficile erat nolentibus intelligere, ut bene agerent veritatem clare audire. Quare crescente murmure, praeses tumultum et clamorem majorem excitavit, credibile eo fine, ne plura similia loqui pergerem, ut loqui paratus eram, neve aequitate rationum convictos regnicolas pigere pudereque inciperet innovatorum articulorum. Quare mox alta voce: Contradicis-ne regnum Jesuitis ne in tua ditione maneant, ejicis-ne et proscribis illos? incoditus et intelligibilis erat clamor ajentium et negantium pro diverso affectu, verum non suffragium hoc clamore sed tumultuatio quaerebatur. Substiti paulum, et sidente modicum murmure, ego etiam altius, ut audiri possem in fremitu, praesertim ab iis, qui infensi erant magis, dixi breve argumentum. Unum verbum Domini! illam et talem catholicae religionis libertatem in posterum servandam unio vestra asseruit, qualem tunc, cum condebatur, in provincia invenit: sed tunc catholicae religionis libertatem cum Jesuitis eam in provincia excercentibus invenit; ergo catholicae religionis libertatem cum Jesuitis in provincia eam exercentibus servandam asseruit.

Hic qui vim argumenti capiebant, non habentes, quid dicerent unum clamabant cum praeside: Exi, exi, tace, tace. Substiti paulisper, sed dum viderem tumultu crescente me amplius auditum non iri, svadentibus etiam idem, qui forte ad latus sedebant, catholicis, protestatus iterato alta voce, e medio ipsorum exivi.

Varii pro affectu varia hic dixisse et sensisse ferebantur. Alii sub karbacs seu scuticas me trahendum fuisse dictitabant. Erat qui per fenestram dejiciendum diceret, et reformato spiritu suam ad hoc operam, dummodo juberetur, etiam juramento paratum asserebat. Mirabantur alii me inter tot diverticula ac interloquia non turbatum, semperque causae inhaerentem, pungebat aliorum animos rationem pondus allatarum, et respondentium hallucinatio, unde non defuere, qui dicerent etiam juramento sensum firmantes suum, me, si permissus fuissem ad finem loqui, extorturum fuisse jus meum e manibus regnicolarum. Alii hic in vates mutati, ex hoc agendi modo nihil boni venturum ominabantur. Puduit tandem plerosque tumultuationis inconsultae, et in exteras nationes iturae. Cum apud aequos omnes constare posse adverterent, ideo negatam initio audientiam, ideo deinde tot artes adhibitas, jussamque ultimo abrumpi dictionem, quia conscientia dictante non habebant, quid contra justam causam pro suo despotico *sic volo* ad rem

responderent. Acta haec 3-a Februarii; tota in civitate in mensis omnibus et circulis objectum eram, ut relatum est.

Hinc factus lapis offensionis major, et odii. Digito monstrabar per plateas a transeuntibus, non eodem affectu. Non deerant, qui necem spirarent, ut per Deum adjuratus sim a viro magno rerum intelligentissimo juxta ac faventissimo, ne in publico ambularem, sive per plateas, sive etiam solum in area domus, quia non essem securus per horam, posse ex insperato angulo, aut jaculis confectum, aut in frusta concisum magno catholicorum dolore occidere. Unde si authore subtraherem me ex oculis adversariorum. Monostorinum tantisper: si occumbendum jam omnino est, fiat potius ibi, ut negari non possit, unde tota machinatio processerit. Non movi me tamen adhuc illo die, gratias egi pro monitione, sed et fidendum in Deo esse dixi. Die sequenti idem nuntiat adhuc magis obtestans. Nuntium sub specie confessionis faciendae expositum fuit in templo. Unde non amplius ivi ad templum, cum in foro publico sit. Alii viri nobiles idem coram suaserunt rationibus ponderosis, constare apud cordatos de societatis causa justa; sed hic modo legem esse lubitum, sic dictante odio religionis; frustra esse contra obstinatos niti; efferatos animos objecto subtracto facilius subsidere, posse etiam Monostorini, Alba absentem, quae in rem futura essent, cognoscere, securius semper esse periclitanti, a longe providere; jam reos et proscriptos censeri, qui favorem ostenderent: solum hospitium et mensa in domo parochiali sufficiens istis favor censeri posset: unde facile princeps adduci posset ad exagitandum patrem Albensem et ad domum etiam turbandam aut occupandam hoc sub colore quaesito, quia proscripto Jesuitae favit. Ergo ne augerem pericula apud homines, non ratione sed favore agentes, neve obessem, si prodesse non possem, solicitudinemque et dolorem catholicis ne augerem; judicavi in Dno furori tantisper cedere, et die 5-a Februarii sub noctem cum duobus fidis famulis, unus proprius erat, alter pro securitate a timente mihi additus, lucente luna eques movi Monostorinum; ibi catastrophen actionis praestolaturus, certos per nuntios de omnibus, ut promissum erat, informandus.

Jam 3 milliaria hungarica confeceram per noctem, cum literas a reverendissimo dno praeposito, caesareo ablegato affert Monostorino famulus. Casu in idem ipse ea nocte nobis citius diversorium descenderat. In literis significabat dnus praepositus se in causa societatis a sua Mte missum venire ad principem et regnicolas, cupere me prius

alloqui, et ut de omnibus informarem, plenius conferre, proinde occurrerem sibi venienti Claudiopoli Albam versus, diu illucescente, obviam. 5 adhuc fere milliaribus Claudiopoli aberam. Itaque quiete modica accepta, et Deo gratias agens, qui nos solaretur, movi obviam, atque Tordae, duobus ab Claudiopoli miliaribus venturum praelatum expectavi. Nihil ad illam diem de adventu alicujus in hac causa princeps inaudiverat, antequam ipse praelatus Claudiopoli principi non scripsisset, qui turbatus, vix credere potuit, a caesare venire praelatum; proinde iterum iterumque obviam mittit postarios, ut edicat, praelatus an immediate a caesare missus veniat? ostendit credentionales caesareas et tum credidere. Dataque eo die mora et quies Tordae, quod pro eo, ut conferre omnibus possemus, opportune accidit.

Ego apud virum catholicum diversabar unde nuntio dno praelato, si per syndicos et comites famulos principis, qui Varadino comitati erant, possem, libens accederem. Semotis per artem omnibus, securus accessi. Contulimus eo vespere et per noctem de omnibus abunde. Unum erat incommodum, quod literas, quae requirebantur, ut dno praelato consignarem in manus pro usibus negotii, mecum tanquam fugiens a facie Saul non acceperam, sed apud patrem Rutkay reliqueram. Itaque scripsi illi de toto negotio, ut agat, tanquam ipse non suspectus, cum dno praelato, literasque nominatas ipsi consignet, venturum me etiam occulte post legatum ocyus.

Die sequenti ablegatus Albam, ego Monostorinum movi. Volebat me secum reducere, sed dixi, quod erat, non expedire ut secum me haberet, quicquid enim propositurus esset, putaretur a nobis processisse, foreque, ut obstinatiores haberet, nobisque fierent etiam inposterum magis infensi, sive permaneremus in provincia, sive non; me secuturum actutum sequenti die occulte. Quod et feci. Intravit Albam dnus ablegatus 8. Februarii. Rex et Hierosolyma turbabantur. Statim solicitatus est in diem sequentem ad exponendam suam legationem. Properationis causa erat, quod putarent ablegatum non sufficienter informatum facilius posse eludi, moram periculum facturam, ne vel a catholicis, vel a nobis plene informaretur. Sed jam, quod illi timebant, factum erat, etsi nullus catholicorum majorum ad ipsius hospitium accedere audebat, imo rogatus est dnus ablegatus, ne etiam ipsi in hoc incumberet, ut cuperet catholicos nobiliores alloqui, periculum enim et ipsis, et causae susceptae posse creari.

Non dabatur vel requies fesso duo ablegato, donec sequenti die, 9. scilicet Februarii, ad audientiam non adduceretur. Exposuit mandata verbo juxta instructionem bene: principe attento, sed respondere parum ad rem sciente. Apparuit statim solum sic volo Transylvanicum, quod ut tegeret, multas decantatas fabulatorum calumnias cepit contra nos afferre. Ad quae legatus: Haec non satis esse dici, sed oportere probari; neminem posse innocentem esse, si statim omnis reus censendus est, de quo linguaces sinistra dicunt: innocentes quosque semper malevolorum linguis esse expositos. Quod si tamen patres societatis putet reos: convincantur et pro meritis puniantur; at extra viam juris eos tanta proscriptionis poena aggravare non videri aequum etc. Cumque videret legatus, quod ad multa puncta ne verbum quidem princeps responderet, scripto dicta porrecturum promisit, ut princeps etiam in scripto responderet. Seriem actorum dni ablegati curabo describi, et responsa principis ac statuum, et mittam Rtiae Vrae per occasionem proximam.

Dum legationis puncta scribuntur, post audientiam primam, ego interim vesperi adsum. Metuebant dni, reditum meum rescientes, et mihi et causae, si mea in illa civitate praesentia resciretur, omnia enim a me proficisci crederentur. Interim me non abesse necessarium videbatur ob incidentia, quae futura esse poterant, si tractatum aliquem ingressi fuissent cum dno ablegato, quem sperabamus, sed denique factum nihil. Ego arcto silentio familiae imposito, tota die sequenti, qui erat 10. Februarii, in cubiculo clauso latui, ibi sacris operatus, ibi pransus, nec extra limen pedem extuli usque ad noctem seram, totum diei tempus in iis scribendis nuntiandisve ad dnum ablegatum insumens, quae in rem praesentem esse videbantur. Cujus etiam scriptum principi et regnicolis porrigendum legi et probavi, quanquam, si tempus fuisset, aliis ego verbis eram formaturus quaedam, de quibus etiam dnum ablegatum monui: ut oretenus exaggeret magis. Itaque compositis et dispositis negotiis, sic visum catholicis, ut Monostorinum redirem, quare nocte concubia me rursus itineri commisi pari, ut nuper, progressu et comitiva, expectaturus de omnibus actis dni ablegati nuntios.

Principi porrigens scriptum dnus ablegatus, etiam regnicolas congregatos alloqui voluit. Deductus est solenniter in curru principis ad curiam et in thronum paratum collocatus, exposuit verbo fuse legationem, summam verborum pariter scripto comprehensam iisdem porrexit, et ut

scripto responderent, postulavit. Recepere regnicolae et deductuxere[1]) interim ablegatum in hospitium. Tum advocatis e domo superiori etiam consiliariis, consultatum est, quid respondendum videretur. Non quaerebatur, an assentiri deberent voluntati caesaris? sed quomodo excusarent suos illos innovatos articulos; non itum etiam circa hoc in suffragia, sed delecti sunt ad octo ex variis sectis, admixtis etiam invitis catholicis, quibus negotium datum est respondendi. Primas habebat, qui res rotat, dnus Kemény János. Aliquot sunt in cudendo responso dies insumpti. Dnus ablegatus, ut secum tractaretur, solicitabat; at illi responsum ultimum dare parabant; quod et dederunt in scripto patenti, addentes simul literas clausas ad suam Mtem, quas subscribere et sigillis signare inviti coacti sunt etiam catholici, ut et mihi et dno ablegato significarunt, eo consilio, hoc tam Dacico imperio, catholici adacti, credo, ut non videatur odium esse religionis, sed nemo est, qui non videat artem dictatoriam, qua facile catholicus repugnans et caput quaesitis coloribus et bona in periculum adduxisset.

Et si dnus ablegatus coram cum catholicis agere non potuit privatim, occulte tamen fiebat certior omnium. Itaque etiam hoc ipsi significatum est, ut me secum abducat, ne, si non discedam, catholica religio amplius patiatur; praeterquam quod enim de vita securus non ero (cum et princeps auditus sit dicere impunem futurum, qui me occidisset) possent minae principis impetu, non ratione agentis olim jactatae de templo occupando, de domo et scholis evertendis in effectum deduci: facilius esset adhuc integra servare: diruta nunquam permittenda reparari. Idem mihi pater Rutkaj scribebat, consilium esse catholicorum dnorum, ut me ex provincia reciperem interim; Deum meliora tempora serenaturum. Multa mihi, fateor, difficultas erat ad discedendum, tamen etiam consilio nostrorum visum in domino, non manere, sed discedere.

Itaque domum disposui familiamque omnem. Scripsi catalogum, quid ubi rerum nostrarum in hac persecutione collocatarum sit; quid in credito; quid in destinatis elemosynis extra domum habeamus etc., dedique successori tantam quantam potui informationem de omnibus rebus. Reliqueram autem patrem Georgium loco mei vicesuperiorem, quod si nec ille permanere posset, ut qui vicinior esset ex nostris residentiae, ille interim, dum Rtia Vra aliud disponet, esset vice prior; si pater Sambar possit se Udvar-

[1]) Így *deduxere* helyett. Először *deductust* akart írni.

helino sine suspicione expedire, ille Monostorinum vocatione catholicorum interposita et praeparata, transeat; illeque sit (ut meo judicio aptior quoque est) vice superior, donec a Rtia Vra confirmetur et constituatur absolutus. Dnum autem Michaelem Fenessi, virum optimum et operarium indefessum, cui solum deest, quod novitiatum absolvere non possit, reliqueram, velut capellanum patri Georgio Derkai, ut si pater permanere possit (quod tunc sperabamus, cum ille non esset ita objectum odii et me cedente subsidere posse cogitabamus conceptos adversariorum ferviores) esset adjutor patris, si vero non posset etiam pater perseverare, cum jam guarus sit rerum nostrarum omnium, et quasi unus de nobis, exceptis votis, ipse interim domum procuraret, advigilante ipsi et magistris patre Rutkaj Alba, tanquam loco viciniore, donec pater Sambar forte illuc installari possit, si suspicionibus se purgare valens, perseverare in provincia possit.

Ut autem et phanthasia populum et locum periculo eriperemus, visum est convocare primores ecclesiae, quibus ego: quo in statu res sit catholica, videtis ipsi: nec vitam, nec sanguinem pro vobis fundere dubitaremus, si per hoc promovere vestram libertatem possemus, sed quia ipsi scitis, vos magis, quam nos impeti, et nobis praeter vitam auferri nihil posse; vobis autem et liberis vestris majora posse mala ingruere ab horriinibus, quibus Ratio est Voluntas, ideo vobis ipsis censentibus, ut ex duobus malis minus eligamus, si propter nos haec vos tempestas premit, en nos in mare dejici parati sumus, ut vos jactari desinatis. Deus serenabit meliora tempora, si vos constantes in fide et pietate permanseritis, spemque in eo collocaveritis, qui dabit cum tentatione proventum, et post nubila similia vult et novit cooperantibus inducere serenitatem, etc., quae Deus dabat eloqui. Summa fuit, ut in hoc non scandalizarentur, scire ipsos nos propter virtutem et religionem pati; ipsos similiter, et ne ecclesia juxta minas (quae facile in executionem venire possunt ab efferatis) majora patiatur; me cedente, habebunt tamen suos patres spirituales. Patrem Georgium me adhuc ipsis relicturum, qui si permanere poterit, devotus Evangelio non recusabit laborem: sin minus; ecce alterum sacerdotem dnum Michaelem Fenessÿ, filium patriae, notum, virum doctum, exemplarem et concionantem bene. Hunc fervent, et jam, ut maneat apud ipsos, rogent; me etiam rogaturum, praestare praevenire, quam ut princeps aliquem nequam concubinarium cum dedecore et scandalo ipsis imponat: posse se legitime excusare ob

talem non acceptandum cum habito antea meliore: assecuratos autem esse posse. ipsum non esse Jesuitam professione. etsi sacerdotem esse probum, ut ipsi experiri potuerunt. haec eo dicta, ne videretur pater pure a nobis ibi substitui et per hoc de dependentia aut societate in suspicionem falsam trahi. Monui etiam, ut magistros rogent et detinere laborent: ipsos in gratiam nostri servisse, mercede partim, partim bona voluntate et spe promotionum adductos, patre Georgio non tolerato, facile etiam ad discedendum tentandos; me etiam velle ipsos rogare, ut saltem ad vacationes jam scholas non dissolvant, sed maneant, et sperare me obtenturum: modo et ipsi catholici suas agant partes: gloriam catholicae religionis hic fuisse scholas istas, dandam esse operam, ne intercidant maxime, cum intentum adversariorum sit juventutem scholis istis sublatis ad calvinistica gymnasia errori imbibendo necessitare; acturum me cum ilmo archiepiscopo, ut vel istos magistros ad sequentem annum manere roget tempestive et conducat, adlaborante etiam ad victum eorum et alia accidentia sacerdote, qui permansurus est; vel si isti manere nollent, alios submittat; sciet ille et modum tales juvenes inveniendi et sperare me, quod volet in hoc afflictis succurrere etc; nec me, nec societatem unquam ipsis defuturam, quantum per iniquitatem temporis et distantiam loci fieri poterit, et si modus anglicus sequendus sit.

Itaque receperunt se et dnum Michaelem Fenessi conducturos et rogaturos, ut maneat, et magistros. Tum multum flentes et lacrymantes, solatus dimisi. Quod receperunt, mox a meo discessu etiam praestiterunt.

Instruxi rdum dnum patrem Fenessi, qui se gerere debeat, magistris etiam, quomodo se gerant et fratri documenta pro tempore, quae judicabam convenire, dedi, patri etiam omnia accepta et exposita juxta instructionem notet ad rationes, commisi, in gravioribus ut ad patrem Rutkai viciniorem recurrat, direxi.

Ultimam concionem die dominica sexagesimae feci Monostorini, et ne sint grana inter saxa, quae ad tempus credunt et in tempore tentationis recedunt, prout Deus dabat eloqui, admonui, in spe, praestolarentur salutare Dei; tempestatem esse quae eos jam involvit, brevi in diem laetum Dei gratia cum solatio convertendam. Dies profectionis fuit 18. Februarii. Non possum Rtiae Vrae scribere populi optimi affectum! saxum debuisset esse, qui non fuisset motus super ipsorum lamentationibus et fletibus; nec aetas nec sexus se eximere hic potuit. Ipse dnus

praelatus compatiens lacrymas non tenuit. Solatus sum illos etiam in me vi et arte comprimens. ne et ipse vicem eorum miseratus flerem, quanquam animo commotus, pressi tamen motum. ut vivaciter loqui possem: essent bono animo. hortatus: Deum tot lacrymas innocentes et justas non despecturum, sed ex maxillis eorum suscepturum. et solatio suo incrementoque religionis catholicae abstersurum; nunc ipsos in lacrymis seminare, sed messuros brevi in laetitia etc. Et cum finis non esset: benedicens eis conscenso equo discessi. inclamabant: Deus reducat Rtiam Vram brevi et cum pluribus! Multi ad longum spatium per agros secuti avelli non posse videbantur. Digni sane optimi christiani meliori patria vel principe.

Visum erat experiendi causa. ut remaneret pater Georgius Derkai. si forte satiatus furor haereticorum meo discessu subsideret. Sed nihil remisit. Conclusum denique est Jesuitas omnino non ferre; ut iis sublatis reliqui facilius perverti possint. quod ex ore principis auditum. vir nobilis fide dignissimus et catholicus mihi retulit. Quare praeter articulos supracitatos et confirmatos hoc conclusum est intra R. verbo religio. post meum discessum et legati.

Quatuor religiones illibate conserventur juxta unionem anni 1630. et anni 1649., videlicet reformata vulgo calviniana. Romano-catholica. ariana vulgo unitaria. Augustana seu lutherana; praeter ordinem Jesuiticum. qui in perpetuum ex hoc regno proscribitur cum suis magistris. studiosis sequacibus et auditoribus.

Vi cujus constitutionis nullus jam noster magister fieri. nullus discipulus. nullus concionum nostrarum auditor esse poterat sub poena capitis et bonorum. Unde non tam nobis jam. quam catholicis. si opera nostra usi fuissent, periculum evidens imminere visum est. non sine effectu in tam lubitum suum sequente furore.

Quare pater Georgius Derkai et ipse coram Deo considerans et ab aliis suasus. ne cum prodesse jam catholicis non posset. non sua culpa quidem. obesset: ecclesiamque illam afflictam in meliora potius tempora reservaret; domo. templo omnibusque dicto duo Fenessi. ut disposueram. commendatis. accepto principis salvo conductu. inter lamenta christianorum jam totalem orbitatem suam deplorantium majoreque adhuc, quam antea. fletu ejulantium. cum famulo. quem ego Cassovia (exploratum. quis comitiorum cursus. quae spes patris mansuri etc. essent) in Transylvaniam miseram. Denique concensis equis venit ad me Cassoviam. Inde ante festa movere parabamus cum duo

praeposito ad ilmum archiepiscopum; sed denique impedimenta et viarum et negotiorum intercurrentia retardarunt nos movere ante festa paschalia. Praeire volentem et viarum pericula, et ipse dnus ablegatus mea in hac muneris sui relatione carere nolens, ex mente ilmi archiepiscopi me praeire non permisit. Multa adhuc essent scribenda, sed haec occasio non expectat, si Rtiae Vrae ita videretur, maxime si circa initium aestatis ad nostras partes habere Rtiam Vram non poterimus, forte non esset abs re me potius ad Rtiam venire, ut tempestive informata, de omnibus posset pro partibus illis afflictissimis et nostris etiam desolatissimis aliquo solatio esse. Ego laborem et fatigationem non recuso, si aliud non videatur obsistere. Pater Sambar maxime periclitabatur: Buchani ignotus adhuc est, sed Monostorinum statim venire non potest. Est in una parochia prope patrem Sambar. Pater Rutkaj est Albae, dnus Fenessi Monostorini, neuter solus par ferendis oneribus. Albensibus periculum est, ne eloquentiae ungaricae dulcedine et curiositate ducti, sclavonismum nauseent alias cum spiritu, sed laboriose dicentis patris. Monostorini magistris et fratri difficile a non nostro dependere, supplementum arte submittendum requireretur, et ocyus ne et illi frangantur et affectus populi infrigidetur. Dnus Fenessi valeret penes patrem Rutkaj, si Sambar Monostorinum venire posset, sed non puto hoc anno ausuros catholicos ipsum promovere. Patri Georgio Derkai intellexi veniendum esse Tyrnaviam, forte post aliquantam recollectionem non esset inutile instrumentum apud dnum mgcum Caroli Adamum, posset enim ex Transylvania quoque certa quandoque significare cum ad notum, multi, occasione nundinarum, quae Carolini crebrae sunt, venturi essent Transylvani. His me Rtiae Vrae commendo in sanctissima sacrificia. Posonii 14. Maji 1653.

Rtiae Vrae servus in Christo

Stephanus Millej.

Következő, az előbbihez tartozó levélke, külön félíven írva, ahoz van csatolva.

Rnde in Christo pater
pax Christi.

Mitto, quae scribere potui, de negotio Transylvanico, sed calamus non tam clarus est, quam vox viva. Mittam proxime responsum principis et Transylvanici status, quod dederunt ad requisitionem caesaream per suum ablegatum.

Haec occasio ut describere potuissem, non expectavit. Summa est, nolle nos tolerare, praetenduntur causae frivolae; vera est, odium religionis, ejusque exstirpandae studium.

Pater Lindvai venerat incommodissimo tempore, dum maxime observaremus ab omnibus et jam responso accepto dnus ablegatus apud nos esset et ego abitum pararem. Mox agnitus est a studiosis Monostoriensibus (qui Gyöngyösini studuerunt ante, vel inde oriundi erant), famulus, qui cum patre venerat, agnoscendus magis ipse pater, si vel Monostorinum divertisset. Patris Sambar magister conductus est etiam filius Gyöngyösiensis, qui patrem novit, et plures alii. Dicebatur autem et ipse se non continuisse, quin se in quodam loco aperiret: sed quicquid de hoc, certum est principem habere Gyöngyösini, ut intelligo partem possessionis aviticae hominesque ipsius vel ex mandato, vel etiam sponte sua, ut gratiam ineant, observare nostros. Praeterea et haydonibus, qui in ditione principis degunt, notum multis esse patrem. Eos etiam varias ob causas ultro citroque commeare. Satis autem fuisset hoc tempore, ut unus alterve agnovisset patrem, quo sub juramento cogebantur fateri omnes, an quis nosset Jesuitam habitu simulato? Plus duobus affirmantibus creditum fuisset quam centum negantibus, ex odio fidei judicavimus itaque in dno, praestare eos, qui latent, tegere nostro exitu, quam et hunc et illos in periculum conjicere ante adeo vigilantes, quales tunc erant, oculos. Nunc bello jam alio avocatis oculis animisque credo facilius aliquid fieri posse. Bellum movere Transylvani Moldavo, alii victores victos, alii et repulsos ferunt. Credunt intelligentes, non facile Moldavum a bello cessaturum, siquidem alter se invasit, adesse Moldavo et Kozakos, cum generalis Kozakorum filius sit gener Moldavi, cui principatum parare vult in Transalpina secum, cui Transalpinae faederata est Transylvania.

De magistris in sequentem annum cogitabit Rtia Vra. Gassman jam tertium annum finit, et significatum erat per priorem Palkovich hoc anno exiturum. Verum forte his stantibus rebus, praestaret ad tegendos magistros non redire, quanquam satis alii erunt, qui manebunt, ad hunc finem. Et iste exiens posset de omnibus, quae postea acta sunt et de statu nostrorum certiora afferre! ex quibus directio capi posset pro futura provisione. Saltem tempestive sciret exitum suum pro certo. Et deberet ire Graecium. Substituendus cometes sit, oportet. Si organista esse posset, lateret facile ut iste. Patri Rutkaj auxilium et dno Fenessi necessarium in operariis.

Egi cum dno archiepiscopo, ut mitteret duos, qui agerent capellanos, paratus est, dum inveniamus aptos et volentes. Ego homines non novi hic, pater Palkovich nosset. res non deberet differri, quia si illi frangantur, erit item nova miseria.

His me Rntiae Vrae commendo. 15. Maji Posonii 1653.

Rntiae Vrae servus in Christo

Stephanus Millej.

(Eredeti, Bécsi udvari könyvtár 7573 Rec. 1593. Res Transylvaniae.)

TARTALOM.

XXIX. Fejezet. 1669—1674.

Lap

I. 1670. febr. 15. márcz. 8-iki gyulafehérvári egyetemes országgyűlés ... 3
II. 1670. júl. 12-iki radnóti egyetemes országgyűlés ... 11
III. 1670. decz. 1—19-iki fejérvári egyetemes országgyűlés ... 12
IV. 1671. márcz. 9—10. fogarasi egyetemes országgyűlés ... 17
V. 1671. okt. 16—20. fejérvári egyetemes országgyűlés ... 21
VI. 1671. nov. 26—decz. 23. fejérvári egyetemes országgyűlés 25
VII. 1672. jún. 27. radnóti országgyűlés ... 32
VIII. 1672. júl. 20—30. radnóti országgyűlés ... 36
IX. 1672. okt. 10—20. fejérvári egyetemes országgyűlés ... 38
X. 1673. nov. 18—decz. 14. fejérvári egyetemes országgyűlés 48
XI. 1674. máj. 7—10. fejérvári országgyűlés ... 56
XII. 1674. nov. 28—decz. 21. fejérvári egyetemes országgyűlés 62

Törvények és Okiratok.

I. 1669. aug. 10—decz. 20. Bojér Zsigmond kapitihasága:
a) 1669. aug. 10. A Bojér Zsigmondnak adott utasítás ... 83
b) 1669. szept. 10. Bánffy Dénes levele Bojér Zsigmondhoz 84
c) 1669. okt. 16. Bojér Zsigmond hitlevele ... 85
d) 1669. decz. 20. A fejedelemasszony levele Bojérhoz ... 86
II. 1670. jan. 10—12. Meghivók a febr. 15-iki országgyűlésre:
a) 1670. jan. 10. Szebenieknek adott meghivó ... 87
b) 1670. jan. 10. Bethlen Farkas meghivója ... 88
c) 1670. jan. 12. Az udvarhelyieknek adott meghivó ... 88
III. 1670. jan. 13. A fejedelem a nagyvezérnek: a jenei katonák garázdálkodásai ügyében ... 89
IV. 1670. febr. 15—márcz. 11. Az országgyűlés törvényei s irományai:

Lap

a) 1670. febr. 21. A kolozsvári követek jelentése 90
b) 1670. márcz. 1. A fejedelem rendelete a Cserey Györgynek fizetendő összeg ügyében 92
c) 1670. márcz. 5. Sztepán Ferencz folyamodása s az arra adott válasz 92
d) 1670. márcz. 9. A cath. status folyamodása az arra adott válaszszal 94
e) 1670. febr. 15—márcz. 11. Czajbert Illés jelentése ... 96
f) 1670. febr. 15. A törvények 112
g) 1670. ápr. A fejedelem válasza a császárnak a Theököly-féle követelés ügyében 119

V. 1670. márcz. 25—máj. 29. Bojér Zsigmond kapitiha levelezése:
a) 1670. márcz. 25. Székely Mózes levele Bojér Zsigmondhoz 120
b) 1670. máj. 1. Balogh Máté levele a kapitihához 121
c) 1670. máj. 4. Apafi fejedelem parancsa 122
d) 1670. máj. 7. Zólyomi szolgái téritvénye 123
e) 1670. máj. 14. Bojér Sigmond jelentése 123
f) 1670. máj. 29. Gillányi Gergely levele a kapitihához 125
g) 1670. máj. 29. Bojér Sigmond jelentése 126

VI. 1670. máj. 16—17. Tanácsurak votuma a magyarországi viszonyok s moldvai határvillongás ügyében:
a) 1670. máj. 16. Béldi Pál votuma 128
b) 1670. máj. 17. Fleischer András votuma 131

VII. 1670. máj. 29—aug. vége. Baló László követsége a portán:
a) 1670. máj. 29. Apafi rendelete a törcsvári harmincadosnak 132
b) 1670. jun. 1. A fejedelem egy másik rendelete ugyanannak 132
c) 1670. jun. 8. Mikes Kelemen levele a kapitihához a magyarországi dolgokról s Baló küldetéséről 133
d) 1670. jun. 23. A fejedelemasszony levele a kapitihához 134
e) 1670. jul. 6. Baló jelentése a fejedelemhez 135
f) 1670. jul. 6. Baló levele Nalácziho 137
g) 1670. jul. 16. A fejedelem rendelete Balóhoz 140

VIII. 1670. jun. 17. Inczédy Péternek, a Máramarosba küldött követnek adott utasítás 141

IX. 1670. jun. 19. Meghivó a radnóthi országgyűlésre:
a) 1670. jun. 19. A szebenieknek adott meghivó 142
b) 1670. jun. 19. Az Udvarhelyszékiek meghivója 143

X. 1670. jun. 21—22. Hedry Benedek bécsi küldetése:
a) 1670. jun. 21. Lobkovitz herczegnek irt levél 143
b) 1670. jun. 21. Egy másik főúrnak irt levél 144

Lap

c) 1670. jun. 22. Hedry Benedek utasítása 145

XI. 1670. jun. 24. Kornis Gáspárnak adott utasítás 147

XII. 1670. jul. 15. A radnóti országgyűlés végzései 149

XIII. 1670. jul. 27—oct. Bojér Sigmond kapitiha portai tárgyalásai:

a) 1670. jul. 27. A fejedelemasszony levele Bojérhoz ... 150

b) 1670. aug. 20. Bojér Sigmond jelentése 151

c) 1670. aug. 22. A fejedelem levele Bojérhoz 152

d) 1670. aug. 22. A fejedelem assecuratoriája a kapitihához Zólyomi ügyében 153

e) 1670. szept. 1. A fejedelemasszony levele Bojér Zsigmondhoz 154

f) 1670. szept. 29. A fejedelem parancsa Bojér Zsigmondhoz 155

g) 1670. oct. 9. Mikes Kelemen levele Bojérhoz 156

h) 1660. oct. 16. A fejedelem rendelete Bojérhoz 156

i) 1671. Bojér költségjegyzéke 157

k) 1671. elején. Alkudozás Zólyominak láb alól eltétele felől 158

XIV. 1670. aug. 21—oct. 31. Tárgyalások török hatóságokkal:

a) 1670. aug. 21. A váradi pasa levele a fejedelemhez határszéli villongások ügyében 159

b) 1670. oct. 31. Újabb levél ugyanattól hasonló ügyben 161

XV. 1670. nov. 1. Meghivó a decemb. 1-ei országgyűlésre:

a) 1670. nov. 1. Rácz István meghivója 162

b) 1670. nov. 1. Regalis 163

XVI. 1670. nov. 2—dec. 8. A zsidósok megidéztetése s a per megkezdése 164

XVII. 1670. dec. 1—19. A fehérvári országgyűlés törvényei és irományai:

a) 1670. dec. 18. A cath. status folyamodása 166

b) 1670. dec. 19. Theököly Imre folyamodása az arra adott válaszszal 167

c) 1670. dec. 1—19. A fehérvári országgyűlés törvényei 168

XVIII. 1671. jan. 25. A fejedelem a harminczadok megvizsgálására biztost küld ki 185

XIX. 1671. febr. 11. Meghivó a márcz. 9-iki fogarasi országgyűlésre:

a) A meghivó fogalmazványa 186

b) 1671. febr. 11. A szebenieknek küldött meghivó 187

c) Rácz István meghivója 188

XX. 1671. márc. 9—10. A fogarasi országgyűlés elhatározásai:

a) 1671. márc. 9. A törvényczikkek 189

Lap

b) 1671. márc. 11—12. A fejedelem és rendek előterjesztése a portára a behódolandó faluk ügyében 192

XXI. 1671. márc. 10. Apafi rendelete a papok sérelmeinek orvoslására ... 193

XXII. Apafi Mihály levélváltása Rottallal:

a) 1671. márc. 15. A fejedelem Bánffy Dénest ajánlja Rottalnak ... 195

b) 1671. ápr. 6. A fejedelem levele Rottalhoz a cath. papok üldözése ügyében ... 196

XXIII. 1671. május 8. A havasalföldi vajda Apafinak: szívesen közvetíti a portára szóló leveleket ... 198

XXIV. 1671. máj. 10. A fejedelem Teleki Mihályhoz: tudatja, hogy a tanácsurak összejövetelét elhalasztotta 199

XXV. 1671. máj. 19. Szerződés a váradjai és a dévai portusok bérbeadásáról Hedri Benedekkel s társaival 200

XXVI. 1671. junius 10. A fejedelem Szamosfalvára mustrát hirdet:

a) A rendelet ... 202

b) Külön rendelet Telekinek és Bethlen Gergelynek 203

c) A hadi szabályok ... 204

XXVII. 1671. jun. 30. Apafi Mihály megengedi, hogy a kereskedők a dohányt átvihessék Erdélyen ... 206

XXVIII. Bojér Sigmond megszámoltatása:

a) 1671. jul. 8. A számadás ... 207

b) A Brankovics Györgytől átvett összeg jegyzéke ... 208

c) Boér jelentése ... 208

XXIX. 1671. jul. 28. Apafi rendelete a Torda-vármegyeiekhez, hogy a táborból hazaszökötteket küldjék vissza 210

XXX. 1671. aug. 12. A fejedelem Telekit tanácskozásra magához hívja ... 211

XXXI. 1671. aug.—sept. Levelezés a váradi faluk dézmafizetése ügyében:

a) 1671. aug. 15. A váradi basa levele a fejedelemhez a váradi faluk megdézmálása ügyében ... 211

b) 1671. sept. 5. Bánffy Dénes levele Naláczy István tanácsúrhoz ... 212

XXXII. 1671. sept. 22. Hussein Cselebi levele a fejedelemhez a Zólyomi-ügyben ... 214

XXXIII. 1671. oct. 3. Meghivók az október 12-ére hirdetett országgyűlésre:

a) Teleki Mihály meghivója ... 216

b) Rácz István meghivója ... 217

XXXIV. 1671. oct. 16—20. A fehérvári országgyűlés irományai:

a) A sérelmek felsorolása ... 218

Lap

b) 1671. oct. 16. A fejedelem válasza 219
c) 1671. oct. 23. Daczó János reversalisa 220
XXXV. 1671. nov. 25—dec. 23. A gyulafehérvári országgyűlés törvényei s irományai:
a) 1671. nov. 25. Czeibert jelentése 222
b) 1671. nov. 25. után. A catholicus status folyamodása 245
c) 1671. nov. 25. A törvények 246
XXXVI. 1672. jan. 15. Bánffy Dénes levele Naláczihoz 258
XXXVII. 1672. ápr. 2. Gyulay Tamás kapitiha levele a fejedelemasszonyhoz 261
XXXVIII. 1672. ápr.—máj. Szilvásy Bálint rendkívűli követsége:
a) 1672. ápr. 18. Szilvásy Bálint követjelentése 263
b) 1672. máj. A fővezér levele Apafihoz 265
XXXIX. 1672. ápr. 25. Apafi felhívja a magyarországi protestánsok üldözése ügyében az európai hatalmakat:
a) A helvét köztársaságnak 266
b) 1672. ápr. 25. A franczia királynak 268
c) Harsányi Jakabnak a brandenburgi udvarnál 270
XL. 1672. ápr. 30. Bánffy Dénes levele a fejedelemhez: sürgeti, hogy az országgyűlés által kivetett adó hajtassék be 271
XLI. 1672. máj. 25. Meghívó a május 27-ére hirdetett országgyűlésre 272
XLII. 1672. jun. 16. A lengyel király Apafinak: visszaküldi hozzá küldött követét Inczédy Mátyást 273
XLIII. 1672. jun. 29. Iwaniczky Tóbiás lengyel nemes felajánlja szolgálatait Apafinak 274
XLIV. 1672. jun. 17—jul. 2. A radnóthi országgyűlés irományai:
a) 1672. jun. 27. A fejedelmi propositiók 275
b) 1672. jun. vége. A teremi templom a kálvinistáknak itéltetik 276
c) 1672. jul. 1. Borbereki folyamodása az arra adott válaszszal 276
XLV. 1672. jul. 9. A fejedelem az országgyűlés által elrendelt bőjtöt kihirdeti 278
XLVI. 1672. jul. 26. A radnóthi országgyűlés irományai:
a) A szultán tábora számára megszavazott élés kivetése 279
b) Másik jegyzék az adókivetésről 279
c) 1672. jul. 26. A szultán táborába küldött követnek (Baló Lászlónak) a rendek által adott utasítás 280

Lap

d) K. n. Ivaniczki követsége. (Melléklet Baló utasításához.) ... 281

XLVII. 1672. aug. 4. Lőben Farkas Telekinek: a magyarországi határvillongások ügyében ... 285

XLVIII. 1672. aug. 15. Az új törcsvári harminczados utasítása 286

XLIX. 1672. sept. 8. Máté a moldvai vajda deákja a fejedelemnek híreket ír ... 293

L. 1672. sept 15. Teleki tudatja a fejedelemmel táborba szállását ... 295

LI. 1672. sept. 20. Meghívó az oct. 10-iki országgyűlésre 295

LII. 1672. sept. 20—nov. 23. Macskásy Boldizsár bécsi követsége:

a) Macskásy Boldizsár utasítása ... 296

b) 1672. sept. 20. A megbizólevél ... 299

c) 1672. sept. 20. Herczeg Schwarzenbergnek ... 299

d) 1672. sept. 20. A fejedelem Pálffy Pálnak ... 300

e) 1672. nov. 15. Pálffy Tamás levele Apafihoz ... 300

f) 1672. nov. 15. Hocher levele Apafihoz ... 301

g) 1672. nov. 15. Kellermann bécsi kereskedő üdvözlőlevele a fejedelemhez ... 302

h) 1672. nov. 23. Strassoldo panasza a fejedelemhez somlyai katonák visszaélései ellen ... 303

LIII. 1672. oct. 4. Kabos Gábor portai kapitiha reversalisa 303

LIV. 1672. oct. 10—20. A fejérvári országgyűlés irományai s törvényei:

a) 1672. oct. 10—20. Czeibert jelentése ... 305

b) A törvények ... 316

LV. 1673. jan. 3. A havasalföldi vajda tudatja Apafival Brankovics visszaérkezését ... 320

LVI. 1673. ápr. 15—máj. 22. A lengyel király levelezése a fejedelemmel béke közvetítés ügyében:

a) 1673. ápr. 15. A lengyel király köszöni Apafi jó szolgálatait a béke helyreállítása körül ... 321

b) A levél melléklete ... 322

c) 1673. máj. 22. Apafi válasza a lengyel prokanczellárnak ... 324

LVII. 1673. ápr.—máj. Béldi Pálhoz érkezett értesítések a két Oláhországból:

a) 1673. ápr. 30. A moldvai dvornik Béldi Pált a törökök és lengyelek készülődéseiről tudósítja ... 327

b) 1673. május 25. Barabás János küldetéséről tesz jelentést Béldi Pálnak ... 328

LVIII. 1673. május hó. Cobb levelezése Apafival a Pethő-fiúk ügyében:

Lap

a) 1673. máj. 5. Cobb köszönetet mond Apafinak a Pethő-fiúk érdekében tett közvetítéseért s jövőre is kéri szívességét ... 331

b) 1673. május. Apafi válasza Cobb fennebbi levelére 332

LIX. 1673. jul.—aug. Levelezés a lengyel királylyal:

a) 1673. jul. 19. Apafi levele a lengyel cancellárhoz 333

b) 1673. aug. 9. A cancellár válasza ... 334

LX. 1673. jul. 20—oct. 22. Brankovics György jelentései a fejedelemnek:

a) 1673. jul. 20. Brankovics György jelenti a fejedelemnek, hogy a bujdosók ez idő szerént nem kaphatnak segélyt a portáról ... 336

b) 1673. oct. 22. Brankovics György kéri a fejedelmet, hogy visszahívásáról intézkedjék ... 337

LXI. 1673. sept. 28. Apafi levele a budai basához a debreczeni vegyes bizottság ügyében ... 337

LXII. 1673. oct. 18. Meghívó a nov. 18-iki országgyűlésre 338

LXIII. 1673. oct. 26. Szilvásy Bálint portai követ jelentése 339

LXIV. 1673. oct. 30. Az adó beszolgáltatásával megbizott kolosvári követek jelentése ... 340

LXV. 1673. nov. 18—dec. 14. A fejérvári országgyűlésen hozott törvények ... 341

LXVI. 1673. dec. 16. A váradi basa levele a kassai kapitányhoz a bujdosók ügyében ... 351

XLVII. 1673. dec. 20. Apafi az oláh papokat felmenti a dézmafizetés alól ... 353

LXVIII. 1674. jan. 1. Zólyomi tudatja Boros Lászlóval, hogy a szultán magához vitette ... 354

LXIX. 1673. dec. 30. Granow Miklós Apafinak: a moldvai vajda ügyében ... 355

LXX. 1674. január. Inczédy követsége alkalmával Apafinak küldött levelek:

a) 1674. jan. Sobieski Apafinak: Inczédy követségéről 356

b) 1674. jan. 24. Ivaniczki Tóbiás Apafinak: megbizottját küldi hozzá ... 357

c) 1674. jan. 20. Sobieski Apafinak: Mironaszki Kosztint ajánlja ... 358

d) 1674. jan. 28. Hosten Apafinak: szolgálatait ajánlja 359

e) 1674. jan. 28. A moldvai vajda tolmácsa Apafinak szolgálatait ajánlja ... 360

LXXI. 1674. febr. 15—márc. 21. Sobieski levélváltása Apafival a bojárok ügyében:

a) 1674. febr. 15. Sobieski levele Apafihoz ... 361

b) 1674. márc. 21. Apafi válasza ... 362

Lap

LXXII. 1674. febr. 27. Egy török renegát ajánlata Zólyomi megölésére ... 364

LXXIII. 1674. márc. 2—25. Levelek Moldvából Apafihoz:

a) 1674. márc. 2. Máté deák jelentése ... 365

b) 1674. márc. 21. A moldvai vajda levele a fejedelemhez ... 367

c) 1674. márcz. 25. A vajda titkára ajánlja szolgálatait ... 368

LXXIV. 1674. ápr. 12. Meghivók a Fejérvárra május 7-ére hirdetett országgyűlésre:

a) A szász nemzeti egyetemnek küldött meghívó 368

b) Rácz Istvánnak küldött meghívó ... 369

LXXV. 1674. ápr. 16. Ampringen Gáspár levele Apafihoz, tudatja, hogy továbbra is megmarad a kormányzóságban ... 370

LXXVI. 1674. máj. 2. Hunyadvármegye utasítása követei számára ... 371

LXXVII. 1674. máj. 7—10. A fejérvári országgyűlés határozatai ... 373

LXXVIII. 1674. máj.—aug. Tárgyalások a bujdosók ügyében:

a) 1674. máj. 16. Apafi válasza a bujdosók szalontai előterjesztésére ... 375

b) 1674. jun. 22. Rottal levele a fejedelemhez ... 376

c) 1674. jul. 14. Spankau levele a fejedelemhez ... 378

d) 1674. aug. 9. A fejedelem levele a bujdosókhoz 379

LXXIX. 1674. jun. 3. A moldvai vajda levele Apafihoz a menekült bojárok ügyében ... 381

LXXX. 1674. jun. 13. Olsoczki András kulmi püspök levele Apafihoz ... 383

LXXXI. 1674. jun. 25—sept. 4. Levelezés a szultán lengyelországi táborozása alkalmával:

a) 1674. jun. 25. Tötösi, a portai kapitiha tudatja, hogy a szultán elindúlt ... 384

b) 1674. jun. 25. Apafi jelentései a kívánt élelmi szerek elindítása felől:

α) A szultánnak ... 385

β) A nagyvezérnek ... 386

c) 1674. jun. 26. Naláczy portai főkövet elindulására tett intézkedés ... 387

d) 1674. jul. 9. A fejedelem levele Naláczynak ... 388

e) 1674. aug. 2. Tudósítás a lengyelországi táborozásról ... 389

f) 1674. aug. 21. A fővezér levele Apafihoz ... 390

Lap

g) 1674. sept. 4. A kapitiha jelentése 391
h) 1674. sept. 4. Tötöri egy másik jelentése 392
i) 1674. sept. 4. Rozsnyay Dávid levele Székely Lászlóhoz 392
k) 1674. sept. 4. Naláczy jelentése a fejedelemnek 393
l) Naláczy levele Székely Lászlóhoz 394

LXXXII. 1674. jul.—aug. Teleki Mihály leveles könyvéből:

1. Postamester uramnak Teleki uramnak írt levelének mása, de dato 11. Julii 1674. 395
2. Bánfi Dienes uramnak Teleki uramnak írt levelének mása, de dato 7. Julii anno 1674. 395
3. Fráter István uram levelének pariája 396
4. Keczerné asszonyom Telekiné asszonyomnak írt levelének mása, de dato 20. Julii anno 1674. az kővári hegyen 397
5. Bánfi Dienes uram Teleki uramnak írt levelének mása, de dato 24. Julii 1674. in Gyalu 398
6. Keresztesi András Teleki uramnak írt levelének mása, sub dato 16. Julii 1674. Somlyón 399
7. Szepessi Pál uram Teleki uramnak írt levelének mása, de dato 10. Julii 1674. Szalontán 400
8. Az előbbi melléklete 401
9. Paria literarum secundum claves scriptarum et d. Teleki missarum. Keczer uramnak s Szalai Pál levelének pariája 402
10. Keczer uram Teleki uramnak írt levelének mása de dato 12. Julii 1674. Szalontán 403
11. Baxa uram Teleki uramnak írt levelének mása, de dato 25. Julii 1674. Debreczenben 403
12. Baxa uramnak Püspökibűl de dato 11. Julii 1674. N. N. írt levelének pariája 405
14. Item Baxa uramnak Szalontárúl de dato 23. Junii N. N. írt levelének mása 407
15. Keczeli István Teleki uramnak de dato 26. Julii, 1674. Radnótrúl írt levelének mása 408
16. Bánffy Dienes uram Teleki uramnak írt levelének mása, sub dato 31. Julii 1674. 409
17. Wesselényi László az egész magyarságnak írt levelének pariája 409
18. Kende Gábor, Szepessy Pál uramnak, Teleki uramnak secundum claves írt czédulájának mása 411
19. Bánffy Dénes uram Teleki uramnak írt levelének pariája, de dato 21. Augusti 1674. 411

Lap

22. Az úr Bánffy Dienes uram Teleki uramnak írt levelének párja 414
23. Ugyan az úr második levelének párja 415
24. Keresztes András uram az úrnak Bánffy Dienes uramnak írt levelének párja 415
25. Urunknak Szorokárúl írt levelének pariája, de dato die incognito, 1674. 416
26. Szobonya szavai 417
27. Bánffy uram ő nga levelének mása, de dato 15. Septembris 418
28. Székely László uram levelének pariája, de dato 16. Septembris 419
29. Baxa uram levelének pariája, de dato 10. Sept. 420
30. Székely László uram levelének párja az oda be való dolgokrúl 421

LXXXIII. 1674. aug. 13. Sz. Péter. Teleki a lengyel királyhoz 422
1674. aug. 14. Sz. Péter. Hasonló tartalmú levél u. ahhoz 422

LXXXIV. 1674. aug. 12—26. Tárgyalások a hódoltsági basákkal:
a) 1674. aug. 12. Szobonya jelentése 422
b) 1674. aug. A budai basa levele a fejedelemhez 423
c) 1674. aug. 26. A váradi pasa Apafinak: dézmafizetés ügyében 424

LXXXV. 1674. sept. 1—22. Levelezés a lengyel királylyal:
a) 1674. sept. 1. Sobieszki Apafihoz, köszöni, hogy a portára menő követét fogadta 425
b) 1674. sept. 1. A lengyel király Telekinek, megválasztatásáért gratuláló levelére felel 426
c) 1674. sept. 11. A lengyel király Béldy Pálnak válaszol 426
d) 1674. sept. 12. A lengyel király Telekinek válaszol 427
e) 1674. sept. 23. A lengyel király Telekinek ajánlja követét, Beaumont alezredest 428
f) K. n. Beaumont jelentése a bujdosók ügyéről ... 429
g) 1674. oct. 18. Teleki Mihály levele a bujdosókhoz 431

LXXXVI. 1674. oct. 14. Meghivó a novemb. 17-iki fejérvári országgyűlésre 433

LXXXVII. 1674. oct. 21. Bánffy levele a fejedelemhez Fileky Mihály halálra itéltetése ügyében 434

LXXXVIII. 1674. nov. 5. Közép-Szolnok vármegye utasítása országgyűlési követei számára 435

Lap

LXXXIX. 1674. nov. 10. A Debreczenben tartózkodó bujdosó papok követeket küldenek Apafihoz 437

XC. 1674. nov. 15. Béldy Pál levele Bethlen Jánoshoz a Bánffy elleni liga előhaladásáról 438

XCI. 1674. nov. 15—16. Az országgyűlés által kiküldött rendkívüli bizottság határozata 439

XCII. 1674. nov. 16. A rendkívüli bizottság előterjesztése a fejedelemasszonyhoz 441

XCIII. 1674. nov. 16. Apafi a Bánffy-ügyben három tanácsurat udvarába hivat 442

XCIV. 1674. nov. 16. Bethlen Miklós levele Bánffy Dénes hez, hogy kegyelemre adja meg magát 443

XCV. 1674. nov. 20. A fejedelem assecuratoriája a tanácsuraknak, hogy nem áll el mellőlök Bánffy Dénes mellé 444

XCVI. 1674. nov. 17—28. Intézkedések Bánffy Dénes elfogatására:

a) 1674. nov. 19. Apafi rendelete a csikiekhez 445

b) 1674. nov. 26. A tanácsurak leve Béldy Pálhoz a Bánffy Dénessel követendő eljárást illetőleg 446

c) 1674. nov. 26. Teleki Mihály Béldy Pálhoz, ajánlja, hogy Bánffyval bánjon kíméletesen 447

d) 1674. nov. 28. A fejedelem rendelete Béldy Pálhoz, hogy Bánffy Dénest szállítsák Szamosújvárba 448

e) 1674. nov. 28. A fejedelem rendelete a szamosújvári őrséghez 448

f) 1674. nov. 28. A fejedelem rendeletei egyes személyekhez s hatóságokhoz Bánffy Dénes ügyében 449

XCVII. 1684. nov. 18 - dec. 8. A fehérvári országgyűlés törvényei s irományai:

a) 1674. dec. 4. Az országgyűlés megerősíti s aláírja a ligát 452

b) 1674. dec. 13. A Bánffy ellen hozott itélet 456

c) 1674. dec. 21. Az ország rendeinek utasítása a végváraknak s ezek területének kormányzásáról 459

d) 1674. Kelet nélkül. Bánffy Dénes özvegyének reversalisa 459

e) 1674. nov. 17. A törvények 460

XCVIII. 1674. dec. 8—24. Rendeletek a Bánffy-féle javak lefoglalása ügyében:

a) 1674. dec. 8. Rendelet Béldi Pálnak 474

Lap

b) 1674. decz. 10. ... 475
c) 1674. decz. 21. ... 475
d) 1674. decz. 21. ... 475
e) 1674. decz. 23. ... 475
f) 1674. decz. 23. ... 475
g) 1674. decz. 24. Rendelet Gyerőffy Györgynek ... 476
h) 1674. decz. 29. ... 476

Milley János Jézus-társasági szerzetes jelentései az 1648—1653. évekről.

I. Informatio quaedam missionis Monostorinensis in Transylvania anno 1648. in Novembri data ... 479
II. Az 1649-iki jelentés ... 492
III. Az 1650-iki jelentés ... 518
IV. Az 1651-iki jelentés ... 524
V. Az 1651-iki második jelentés ... 537
VI. Az 1653-iki jelentés ... 553

ORSZ. LEVÉLTÁR KÖNYVTÁRA